TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ
TITKÁR

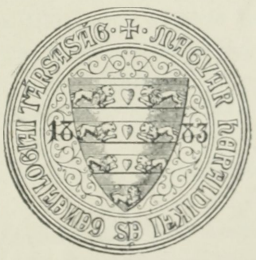

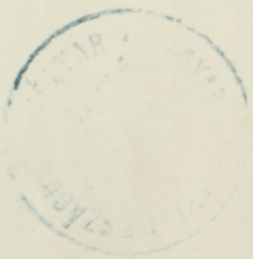

TIZENKETTEDIK KÖTET

1894-DIK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG
MDCCCXCIV.

TARTALOM.

1. Értekezések és önálló czikkek.

		Lap
Dr. Áldásy Antal	Batthyány Boldizsár és Benedek czímeres levele 1500-ból *(három rajzzal)*	94
Bárczay Oszkár	A Burchard-Bélaváry-család *(két rajzzal)*	34
— —	«Siebmacher» nagy czímeres könyve	131
Bolgár Emil	Az ináncsi Ebeczky-család nemzedékrendjéhez	42
Bölöni László	A nagybölöni Bölöni-család	83
Dézsi Lajos	Meskó Márton, A felső-kubini Meskó-család leszármazása és történeti emlékei *(ismertetés)*	199
Dudás Gyula	A Czobor-család és birtokviszonyai Bács-Bodrogh vármegyében	23
Éble Gábor	Adalék a vásáros-naményi Eötvös-család történetéhez	189
Fejérpataky László	Titkári jelentés a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság müködéséről az 1893 94. évben	195
Illéssy János	Adalék a Haller-grófok nemzetség-könyvéhez	146
— —	Balogh Gyula, Vasvármegye nemes családai *(ismertetés)*	150
Junius Marcellus	Armális Kemény János erdélyi fejedelemtől és adatok a Boér nevű családokról	172
Kandra Kabos	I. Fülöp váczi püspök állítólagos pecsétje 1279-ből *(egy pecsétrajzzal)*	145
— —	Az egri káptalan hiteles helyének családai *(második közlemény)*	148
Dr. Karácsonyi János	Még egyszer a Geithsa név kiejtése	20
— —	Vásári Miklós esztergomi érsek származása	43
— —	A Tuhutum név mai kiejtése	96
Kis Bálint	Erdély régi családai. A Barcsai-család *(három közlemény)*	69, 138, 177
Lehoczky Tivadar	A Longodári-család	41
— —	A vásáros-naményi Eötvös-család *(két közlemény)*	88, 124
Meliórisz Béla	Néhány adat a Sigray és Korotnoky-családok multjából. (És ugyanahhoz pótlék)	121, 192
Nagy Géza	Az Árpádház mondai genealogiája	1
— —	Kossuth Lajos eredete *(első közlemény)*	49
Petrovay György	A Bilkeyek. 1338—1711 *(két közlemény, két rajzzal)*	11, 77
— —	A bilkei Lipcsey-család *(két közlemény, nyolcz czímerrajzzal)*	105, 163
— —	A bilkei Gorzó-család története 1539-től napjainkig	186
Ifj. Reiszig Ede	A béri Balogh-család	38
Salamon Vincze	Pótlék az Alapyak származásához és nemzedék-rendéhez	97
Schönherr Gyula	A Garázda-nemzetség czímeres levele *(színes czímerképpel)*	9
— —	A Bakunin-család állítólagos magyar származása *(egy czímerrajzzal)*	40
— —	Pyber Benedek czímeres levele 1476-ból *(színes czímerképpel)*	75
— —	Barrwy Simon czímeres levele 1417-ből *(színes czímerképpel)*	119
Thaly Kálmán	Kossuth Lajos három vitéz ős és a család czímerlevele. — Adalékok az udvardi Kossuth-család történetéhez *(színes czímerképpel)*	153

2. Kisebb rovatok.

Lap

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései ... 44, 102, 148, 193, 194
† Nagy Imre (1822—1894.) ... 100
A Thoroczkay-család bárói ága ... 43
Kimutatás a M. Nemzetségi Zsebkönyv vállalatának bevételeiről és kiadásairól ... 47

Szakirodalom: A fejérvármegyei és Székesfejérvár városi történelmi és régészeti egylet évkönyve. D. Gy. ... 47
Magyarország nemes családjainak genealogiája (Mellétei Barna Mihály gyüjteménye). Sch. Gy. 48
Vasvármegye nemes családjai ... 48
Temesvármegye nemes családjai ... 48, 152
A Siebmacher-féle magyar czímereskönyv, 4—5. pótlék-füzetei ... 103, 151
Grimme, Die Anordnung des grossen Heidelberger Liederhandschrift. Á. ... 103
Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik, 1893. Mitau, 1894. A. ... 104
Giry, Manuel de diplomatique. Á. ... 104
A magyar-örmény családok czímerlevelei ... 152
Csánki, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, II. kötet. Gy. ... 199
A gr. Zichy-család idősb ágának okmánytára, VI. kötet. Szerk. Nagy Imre ... 200

AZ ÁRPÁDHÁZ MONDAI GENEALOGIÁJA.

I.

Az Arpádház genealógiáját már a XIII. században összeállították s Noétól kezdve ízről-ízre levezették a leszármazást Eteléig s Etelétől Árpádig. Ezen genealógia szerint, melyet a Márk-féle krónika-szerkezettől kezdve csekély eltéréssel minden magyar krónika közöl, Noé fia volt Jáfet, ezé Thana, ezé Nimród, ezé Hunor, ezé Bor, ezé Dama, ezé Keled, ezé Keve, ezé Keár, ezé Beler, ezé Kádár, ezé Othmár, ezé Farkas (Thuróczinál: Tarkans), ezé Bondofárd, ezé Buken, ezé Csanád, ezé Budli, ezé Beztur, ezé Mike, ezé Miske, ezé Ompud, ezé Kulche, ezé Levente, ezé Leel, ezé Zamur, ezé Zambur, ezé Bolug, ezé Bulcsu, ezé Zulta, ezé Berend, ezé Kadicsa, ezé Opus, ezé Ethei, ezé Scemen, ezé Turda, ezé Bendekus, ezé Ethele, ezé Csaba, ezé Ed, ezé Vgek, ezé Eleud, ezé Almus.

A történelmileg konstatálható első ős azonban csak *Álmos*, vagy a mint Konstantin írja, *Szálmus* (Szalmutzêsz) volt.

A mit Álmos apjáról s nagyapjáról írnak krónikáink, az a monda, sőt talán a mithosz körébe tartozik. Lehet, hogy ezek közt is van olyan, a mi talán históriai igazság: de a legcsekélyebb támaszpont is hiányzik arra, a melynél fogva összehasonlítás által legalább a valószinűségre lehetne következtetni. Mindössze annyit mondhatunk, hogy *Ügek* s a felesége, *Emesü*, talán mithikus alakok, vagy ha esetleg históriai személyek voltak is, a róluk szóló hagyományba mithikus elemek vegyültek.[1] *Eleüdöl*, a ki Kézai és a Márk-féle krónika szerint Álmos apja volt, hagyományaink régibb és pontosabb változatának följegyzője, Anonymus, Álmos vezértársának, Szabolcs vezér apjának, s így a Csák nemzetség ősének mondja. Ebben több is az igazság, mert Konstantin császár is ismer egy Lebediasz nevű vajdát, kit Lebediában valamennyi vajda közt a legtekintélyesebbnek mond s Álmosnak kortársa, de semmi esetre sem apja volt. Lebediasz, azaz a bizanczi orthografiából kihüvelyezve a régi magyar névalakot: Levedi pedig valószinűleg egy személy a magyar hagyományok Eleüd- vagy Eleüdüjével, mely név régebbi alakjában mindenesetre Elevedi volt.[2] Ki volt az Emesü apjának mondott *Eunedu-Belian* vagy a Márk-féle krónika szerint *Eunod-Bilia?* vajjon összeköttetésbe hozható-e a VIII-ik század második felében élt

[1] L. erre nézve «*Az Álmos-monda.* Sepsi-Szent-György 1884.» cz. tanulmányomat.

[2] A bizanczi, ξ = *z* s csak kivételesen, szó kezdetén, *l*. A görögös *sz* végzet elhagyásával «Levedia» alakot kapunk, de ez aligha tekinthető az ősmagyar formának; a régi magyar személy- és helynevekben nagyon gyakori a *-di* végzet, ellenben a *-dia* ugyanezeknek az elszlávosított változatában szokott előfordulni. Ilyen szlávos alaknak vehető fel a Levedia annál is inkább, mert Konstantin a magyar törzsfőnököket is szlávosan «voivod»-oknak nevezi. Nem lehetetlen különben, hogy maga a név is szláv eredetű (v. ö. a délszláv Lebud névvel) s az Elevedi ennek a törökös átvétele, mert a török-tatár nyelvekben a szókezdő *l* meg nem maradhat.

Bulán kozár királylyal? vagy talán az Eunedu, Eunod név a honfoglaláskori *Oundu* vezér nevével van kapcsolatban? még csak nem is sejtjük.

Egy dolog azonban bizonyos, az t. i., hogy Álmos nem az *Attila nemzetségéből* származott, mint kezdve Anonymusszal krónikáink állítják. Nem azért, mintha a magyar törzsfőnökök közt ne lehettek volna olyanok, kik egyenes ivadékai voltak Attilának. Sőt nagyon valószinű, hogy a hunn nemzet kisebb törzsekre való szakadását ép az idézte elő, mert Attilának — mint Jordanes mondja — oly sok fia volt, hogy egy egész népet alkottak,[1] a kik aztán az ethnikailag is sokféle (török, szarmata, finn-ugor eredetű) népből összeverődött hunnokat alkatelemeikre bontották s az így függetlenné vált törzsek fejei túlnyomóan ezen Attilafiakból és ivadékaikból teltek ki, miként a nagy mongol hódító, Dsengiz khán utódainál is látjuk, hogy a pusztaság törzseiből egyre-másra külön hordákat alakítottak. Nincs itt hely annak a bizonyítgatására, hogy a magyarság is mindenesetre azon népelemek közé tartozott, melyeket a hunnok magukkal ragadtak s hogy Attila seregében magyar fajbeliek is voltak.[2] Csak egyszerűen rá akartunk mutatni arra a históriai háttérre, mely legalább is megmagyarázza azt a hagyományt, hogy a honfoglaló vezéri nemzetségek közül egyet Attilával kötöttek össze, talán nem is egészen alap nélkül.

Ha azonban e hagyományt tüzetesebb bonczolás alá veszszük, azonnal szembetünik az Attila és Árpád közti genealógiai kapcsolat erőltetett volta s hogy tulajdonkép egészen más vezéri nemzetség volt a nagy hunn király dinasztiájához füzve. A Hunn Krónika ugyanis *Ed* és *Edemen* testvérekről mondja azt, hogy Attila unokái voltak, egy más helyen pedig, hogy Etele az *Érd* nemzetségből származott, vagyis más szóval, hogy Érd nemzetsége azonos Etele nemzetségével. A nyelvjárásbeli «mét», «azét» (mért, azért) s más hasonlók eléggé feltüntetik az Ed és Érd nevek közti kapcsolatot s mindenesetre valószinűvé teszik, hogy itt ugyanazon hagyománynak más-más alakjával van dolgunk, melynek lényege az, hogy Ed (Érd) vezér nemzetsége Etelétől származott. Már pedig Ed vagy Edü és Edemen vagy Edümen Anonymus szerint kún vezérek voltak, kik Kievnél a honfoglaló magyarsághoz csatlakoztak s úgy Anonymus, mint a Hunn Krónika az *Aba* nemzetség őseinek mondja őket.

Kétségkívül ez a régibb és eredetibb alakja a hagyománynak.

A XII. század vége felé azonban hunn mondáink nagy átalakuláson mentek keresztül. Az őseredeti hagyományok szerint (l. Hunor és Mogor mondáját) a hunn és magyar testvérnép volt, a krónikaírók azonban már ugyanazon egy népnek tekintik s Etele és Árpád kora közt csakis időbeli különbséget látnak. Szerencsére sokkal naivabbak voltak, semhogy az eredeti hagyomány és az ő felfogásuk közt levő ellenmondásokat észrevették és elsimították volna.

Már most e felfogással párhuzamosan, az Etele ivadékairól szóló hagyományoknak is módosulniok kellett. A régi vezéri nemzetségek közt három század óta Árpád családja volt a leghatalmasabb, a legdicsőbb, a legelőkelőbb; mi természetesebb, mint ha a multra nézve sem tudták másként képzelni? Az Attilától való származás mondájának szükségkép ki kellett fejlődnie az Árpádokra vonatkozólag is. De ott voltak a régebbi hagyományok. Anonymus úgy segít magán, hogy Ed és Edümen származásáról egészen hallgat. A Hunn Krónika írója ellenben egészen belezavarodik a kérdés tárgyalásába; megemlíti Ed és Edemen testvéreket, kik közül Ed a másodszori beköltözéskor a magyarsághoz csatlakozott, sőt még azt is hozzáteszi, hogy tőle származott az Aba-nemzetség; de aztán hűségesen beveszi Árpád ősei közé is és ugyanazt az Edet, kit egyszer Árpád kortársának tüntet föl, megteszi ugyancsak Árpád dédapjának.

Igy szerkesztették össze Árpád genealógiáját olyan elemekből, melyekből egy tekintélyes

[1] «Filii Attilæ regis, quorum per licentiam pene populus fuit.» (De rebus Geticis. Cap. 50.)

[2] Igy érthetők meg Jordanes azon sorai, a melyekben azt mondja, hogy a hunugurok (azaz hungárok) előbb Scithiában, aztán Moesiában, Daciában és Thraciában (vagyis az Al-Duna jobb partján, hol Irnák, Uzindor és Emnedzár hunnjai szálltak meg a netádi ütközet után), harmadszor megint Scithiában az Azovi-tenger környékén laktak.

részt a *hunn mondák* s köztük az *Alba nemzetség hagyományai* szolgáltattak.

E mondákat nagyon korán összefűzték a *bibliai* Jáfettel és Nimróddal.

Krónikáink szerint Etele és aztán Árpád *Hunortul* származott, a ki Mogorral (Magyarral) együtt *Nimród* — vagy Kézai elnevezése szerint — *Ménroth* fia volt, ennek apja *Thana*, ezé pedig *Jáfet*, Noé harmadik fia volt.

A középkori barát, a ki utóvégre is forgatta a bibliát, ezt a genealogiát nem szerkeszthette. Neki tudnia kellett, hogy Jáfetnek Thana nevű fia nem volt, Nimród pedig nem Jáfetnek, hanem Khámnak volt az unokája s az apját sem Thanának hívták, hanem Khusnak. Ilyen hibát papi ember csakis az esetben követhetett el, ha úgy a Jáfettől, mint Nimródtul való származás mondája a néphitben gyökerezett, nem pedig a krónikaíró koholmánya. Az csak jól-rosszúl összefűzte az egyes adatokat; Thanát, a mithikus szkitha királyt, a személyesített Tanaist vagy Don folyót, a donmelléki népeknek ezen már a görög-római korból ismeretes mondai ősapját, megtette Jáfet fiának, mert a biblia hatása alatt csakis Noé valamelyik fia lehetett az a legrégibb ős, kitől a későbbi nemzeti ősatyák származtak. Jáfet pedig minden keleteurópai, kaukázusi és középázsiai nép mondájában a legelső ősnek van fölvéve. József kozár király 960-ban Khaszdai bin Sapruthoz intézett levelében Jáfet Thogarma nevű fiától származtatja magát, úgyszintén a georgiaiak is; a régi török mondák Türköt, Khazart, Guz apját Minget, Bulgar és Burtasz apját Gumarit (kitől a *masgarokat* és baskirokat származtatták) szintén Jáfet fiainak teszik meg.

A Jáfettől való származás mondája tehát korábban megvolt a magyar népnél, mintsem a kereszténységgel megismerkedett, magukkal hozták azt s csakis így érthető, hogy legelőször Márknak jutott eszébe Nimródot a bibliával egyezően Khámtól és Khustól vezetni le, s így Jáfet helyett Khámot tenni meg a magyarok ősapjának, de csakis a Hunn Krónikában,[1] később pedig megfeledkezik róla s Árpád genealógiáját már Jáfettel kezdi meg,[2] míg végre Thúróczi ezt a részt is összhangzásba hozta a bibliával.

A Jáfettől való származás mondájának elterjedése azon zsidókkal hozható kapcsolatba, kik a VII—VIII. században mind tömegesebben keresik föl az Azóvi-tengermenti vidéket s hatásuk már a VIII. század második felében oly nagy volt az ottani népekre, hogy a kozár khágán az összes előkelő családokkal együtt Mózes hitére tért.

Áttérve *Nimród*ra, bizonyos, hogy ő sem a krónikaíró ötletéből került Árpád genealógiájába. Mutatja az is, hogy Kun László udvari papja nem is a bibliából ismert nevén, hanem *Menróth*nak nevezi. Ez a névváltozat nagyon fontos, mert fölismerhetővé teszi azon mithikus alakot, a kit a bibliai Nimróddal azonosítottak.

Már föntebb említettük, hogy a török mondák szerint Jáfet egyik fiát, Guznak apját, vagyis az oghuzok mondai ősapját *Ming*nek nevezték, ki Gumarival együtt Bulgár környékén és a guzok földén, tehát a keleteurópai pusztaságon ütött tanyát.[1] A voguloknál és osztyákoknál pedig *Meng*, *Menghu*, *Meang* az erdei isten neve, kinek felügyelete alatt vannak a vadállatok s hozzá fordulnak a vadászok, hogy segítse őket, mert csakis az lesz szerencsés a vadászatban, a kit Meng pártfogol.[2] Semmi kétségünk sem lehet, hogy az a Ming, ki az úzoknak vagy gúzoknak is nevezett kunoktul került a török mondákba s neve tulajdonkép annyit jelent, mint «a nagy», «a magas», «az örök», — továbbá a vadászok istene, a vogul-osztyák Meng, Meang, senki más, mint a hunn-magyar mondák *Men*-rótja, az «óriás vadász», a hunugurok és magyarok herosz eponimuszának, annak a *Hunor*nak és *Mogor*nak az apja, kik «vadászat közben» bukkannak arra a földre, melyet hazájuknak választanak. Ming, Meng vagy Men-roth pedig vagyis a tulajdonképeni ősapa, kivel a magyar uralkodóház kezdődik, a török mondák által emlegetett *Menkü tajra* vezethető vissza. Ez a Menkütaj Abulghazi szerint az onujgurok vagyis az Irtis forrásvidékén vadászatból és halászatból élő népnek volt az első uralkodója; maga a név azonban nem

[1] M. Florianus kiad. (Chronica Hungarorum. Pars I. vol. II. pag. 103—104.)

[2] U. o. 122.

[1] *Vámbéry A.* A török faj. Budapest. 1885. 2. l.

[2] *Hunfalvy P.* A vogul föld és nép. Pest, 1864. 153. l.

annyira személynévnek, mint az irtismenti ősmagyar uralkodók méltóságnevének látszik, a «menkü-togan» vagy «menkü-togdi» a. m. ég szülötte s teljesen megfelel a hiungnu királyok nevének, a kiket khinai források szerint «az ég» vagy «isten fiának», «czengli-khutunak» hívtak.

A herosz eponimuszok közé tartozik *Csaba* is, Ed és Edemen apja s Etele fia. Az Anonymusnál fönmaradt *Sobamoger* azaz Csaba-magyar név világosan mutatja, hogy er. detileg törzsnév, a magyarság egyik népelemének neve volt, melyben a hunugurokkal rendszerint együtt említett, sőt néha föl is cserélt szabir-hunnok neve ismerhető fel.[1]

Egy másik ilyen ethnikus vonatkozásu mondai ős *Beler*, Kádárnak az apja. Beler, Belár, Bulár néven a volgai bolgárokat nevezték, a kiknek legrégibb dinasztiája Dulo néven jön elő; ennek emléke Dula alán király személyében, kinek két leányát Belár fiai leányainak és feleségeinek elrablása alkalmával Hunor és Mogor vette nőül, a hunn-magyar eredet mondájában is fönmaradt. A monda Belert *Kádár* apjának tette meg, a minek históriai háttere összefügg a Hunn Krónika azon adatával, hogy a hunnok egy Kádár nevű birót választottak s tulajdonképeni magva annyi, hogy az a magyar nemzetség, melyből valók voltak a Kádár nevű bírók,[2] a hunn-bolgár eredetű elemek közé tartozott. Egynek vehető-e ez a nemzetség a Kádárkaluz nemzetséggel, melyből András fia, Andronikus, 1248-ban mint a zeghuuriai-várhoz tartozó Pokoy és Pruzlom birtokosa jön elő:[1] nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy a kaliz nép, melyre a Kádárkaluz név utórésze utal, Anonymus kunjaival volt közelebbi kapcsolatban s az oroszok szerint a volgai bolgárokkal képeztek egy rokonfajta népelemet.[2]

Miként az *Aba* és *Kádár* nemzetség mondai ősei bekerültek Árpád genealógiájába, akkép vették be más nemzetségek eleit is, mint *Bort*, *Bukent*, *Chanádot*, *Kulchet*, *Scement* stb. Valószinű azonban, hogy ez utóbbiak ép úgy IX—X. században élt históriai személyek, mint *Beztur*, *Budli*, *Bulchu*, *Kadicha*, *Leel*, *Zambur*, *Eleud*, *Levente* stb. és Árpád genealógiájának ezen része, részint az Árpádok korábbi anyai őseiről, részint leányági ivadékairól fenmaradt genealogikus töredékeket foglalja magában. Az utóbbi módon juthattak Árpád ősei közé fiai, mint a már említett *Leventén* kívül *Zulta* s aztán a Thuróczitól Farkas helyett említett *Tarkans* (V. ö. Tarkacsi).

Ilyen elemekből állították össze Árpád azon genealogiáját, melylyel a vezérek krónikája, t. i. a Márk-féle krónika II. része kezdődik. Bizonyos, hogy specziális genealógiai czélból nem használható, de azért korántsem értéktelen, mert — mint a föntebbiekben igyekeztünk kimutatni — mondai és ethnikai háttere annál több és becsesebb részletet tartalmaz.

II.

Az Árpádház mondai genealogiájának vizsgálata és elemzése után nem lesz fölösleges egy pillantást vetni azon adatokra, melyeket krónikáink, egykoru följegyzések hiányában, pusztán a *szájhagyományból* vettek.

Ide tartozik mindaz, a mit Álmostul kezdve Sz. Istvánig és Szár László fiainak történetéig mondanak s ha Álmos születésének története még a mithoszba nyúlik is vissza: a mi a további leszármazást illeti, Konstantin Árpád gyermekeire és unokáira nézve csak részletesebb, mint a magyar krónikák, egyébként pedig teljesen igazolja azt a szájhagyomány által

[1] Részletesebben tárgyaltam a magyarok és szabirok közti viszony kérdését *Adatok a székelyek eredetéhez és egykori lakhelyéhez* (Sepsi-Sz.-György 1886.) cz. tanulmányomban s a Pallas Lexikona IV. kötetében *Csaba-monda* czím alatt.

[2] Ezen a néven jön elő 1146. II. Gejza udvarbirája is. *Cadarius* Comes curialis. Árp. új okl. I. 58.) A XIII. században, mint személynevet, a vasmegyei patyi (poghi) nemesek közt találjuk. (Haz. okl. VIII. 59, 331, 333.) A «kádár» szó *cadarion* alakban s «miles» jelentéssel megvolt a tauriai góthoknál is; Tomaschek, hivatkozva a csuvas *kadarach*, altáji tatár *kadari* («zur Seite befindlich») szóra, kazár eredetünek véli. (Die Goten in Taurien. 65. l.) A «kádár» szó értelme tehát olyanforma fejlődésen mehetett keresztül, mint a «comes» szóé a román népeknél; eredetileg igy nevezték a fejedelem «oldala mellett» tartózkodó vitézeket (innen a góth szó) s aztán különösen azt, a ki közülök birói tisztséget viselt.

[1] Árp. új okl. XI. 359.

[2] V. ö. Arch. Ért. 1892. XII. 312. l.

fentartott genealógiát, hogy Álmosnak Árpád volt a fia, ezé Zulta vagy Zoltán, ezé pedig Toksun. Ha a hagyomány a régebbi időre nézve sem tévedett: annál inkább elfogadható azon adata, hogy Toksunnak két fia volt: Gejza fejedelem és a csupán a keresztségben később nyert nevén említett Mihály, Vazul és Szár László apja.

Ma, a midőn sokan még a nagyapjuk nevét sem jegyzik meg maguknak, föltünő lehet, hogy az ősök névsorát hat-hét nemzedéken keresztül híven megőrizze a szájhagyomány. De mi sem természetesebb, mint hogy kezdetleges társadalmakban, a törzsi és nemzetségi szervezetnél, a genealógiai ismeretekre nagy súlyt fektessenek s minél kevésbbé van elterjedve egy ilyen népnél az írástudomány: annál szükségesebb az emlékezőtehetség esetleges tévedései ellen más módon keresni biztosítékot. Vámbéry mondja a nomád kirgizekről, hogy a kis gyermek legelőször is hét közvetlen ősének (dseti ata = hét atya) a nevét tanulja meg; ezt tudni kell minden kirgiznek s annyira be kell vésni az emlékezetébe, hogy bármikor, ha szükség volna rá, pontosan és hibátlanul el tudja mondani.[1]

De mindegyik csak a saját őseinek névsorát tartja emlékében, a mellékágbelieknél legfölebb csak egy pár általánosságot jegyez meg, a részletekkel már nem igen törődik.

Ezt figyelembe véve, érthetővé lesz előttünk, hogy a hagyomány a Zoltán ágán kívül miért nem ismer többet Árpád ivadékaiból. Szent István és Szár László fiai ebből származtak: a többi ág pedig, kikről Konstantin szól, bizonyára kihalt.

Álmos a IX. század huszas éveiben született. Mindenesetre már a hetven felé közeledő öreg embernek kellett lennie, midőn Etelközben a magyarok nem őt, hanem fiát Árpádot választották meg fejedelmüknek, mert 891-ben[1] unokája Liuntin is, a bolgárok elleni hadjárat egyik vezére, már legalább is 19—20-ik életévében volt. Anonymus 819-be vagy a rá következő esztendőbe teszi Álmos születését; nem tudjuk ugyan, hogy honnan vette ezt az évszámot: de bizonyosan volt valami olyan számadata, a mire támaszkodott. Krónikáinkban több nyoma maradt annak, hogy miben állt a hagyomány kronológiája. Eteléről pl. azt mondja a Hunn Krónika, hogy a Pannóniába való jövetel 28-ik évében választották meg a hunnok királyuknak. Más helyeken, a külföldi kalandozásoknál, azt olvassuk, hogy egyik az 5-ik, másik a 8-ik, a harmadik, negyedik 15-ik, 20-ik stb. évben történt. A nemzet köztudatában a Scithiából való kiköltözés és a Pannóniába való jövetel volt olyan kimagasló esemény, melytől a többit számította. Álmosról is olyanformát jegyezhetett meg a hagyomány, hogy 65 éves volt, midőn a hét törzs elhagyva Scithiát — nem ugyan őt, mint Anonymus állítja s a hogy a kozár kháján és Lebediasz közti értekezleten beszélték meg, hanem fiát Árpádot fejedelmévé választotta. Mivel pedig Anonymus — már az aztán mindegy, hogy helyesen-e vagy helytelenül — 884-re tette a kiköltözés évét, visszafelé számítva megkapta a 819-ik évszámot. De ha őseink csak 889-ben hagyták el Lebediát, akkor ugyanezen alapon 824-re vagy 825-re kellene tenni Álmos születési évét.

Fia, *Árpád*, ki a IX. század közepe táján született, Anonymus szerint 907-ben halt meg.

Ismét azon kérdés előtt állunk, hogy a Névtelen Jegyző milyen számítással kapta ezt az évszámot. Az a baj, hogy a lehetőségeknek itt már többféle esetével állunk szemben, úgy hogy nem igen lehet közöttük eligazodni. Mert elképzelhető az is, hogy a hagyomány ilyenformán beszélt: «Árpád meghalt a Scithiából való kiköltözés 23-ik évében» s Anonymus így kapta meg a 907-ik évet (884 + 23); de lehet az is, hogy Árpád halálozási évét uralkodása idejének össze-

[1] «Mindenek előtt a törzsek, ágak és családok különbözésének nagyon tekervényes labyrinthusában kell elegendő jártasnak lenni s *első sorban a hét ős* (jeti ata) *neveit hibátlanul tudni.* A tizenöt éves nomád már tisztában van az egyes tiré-k, tajfé-k rokonsági viszonyával.» Egy más helyt: «Ha őseit (dseti ata, azaz hét atya) kérdezzük, minden kazak (t. i. kirgiz) *fennakadás nélkül el tudja számlálni közvetlen hét elődét*, sőt clanjának szorosabb összefüggését is ismeri.» (*Vámbéry A.* A török faj. Budapest. 1885. 273, 345. l.)

[1] A bolgár háboru évére nézve l. *Lakics Ferencz* számításait a «Természettudományi Közlöny» 1890. évi nov. füzetében összevetve *Csuday Jenő* erre tett megjegyzéseivel. (A honfoglalás éve. Szombathely. 1891. 27. s köv. l., főleg 50. l.)

géből számította ki, ilyenformán: Árpádot fejedelemmé választották a kiköltözés 18-ik évében (884 + 18 = 902) s meghalt uralkodása 5-ik évében (902 + 5 = 907). Csakhogy itt már föltétlenül valami hiba vagy félreértés van, mert a kiköltözés és Árpád fejedelemmé választatása közt legfölebb egy vagy két év, de semmi esetre sem 18 telt el.

Ha fölteszszük, hogy a 902 (DCCCCII) egyszerű tollhiba 892 (DCCCXCII) helyett, ez esetben Árpád fejedelemsége a kiköltözés 8-ik évében kezdődnék. De még ez a számítás is hibás, ha csak azt nem tételezzük föl, hogy e számításnál Anonymus valami pannóniai eredetű hagyományt használt föl. 884 + 8 = 892-ben pusztították a magyarok Arnulffal egyesülve Szvatopluk birtokait, a pannóniaiaknál tehát ez is kiindulási pontja lehetett valami hagyományos számításnak; de még elfogadhatóbb az a föltevés, ha a kiköltözés évét 889-ben állapítva meg, Árpád pannóniai uralkodásának kezdetét ettől számítva teszszük a 8-ik évbe, vagyis 897-be.

Visszatérve már most az Anonymus-féle évszámokra: azokbul a hagyomány kifejezésmódja szerint körülbelül ez a kronológia állítható össze:

a) Árpád uralkodni kezdett a 8-ik évben. Ez az évszám Pannóniára nézve csakugyan helyesnek látszik, mert 889 + 8 = 897; Anonymus azonban, mint láttuk, 884-re teszi a kiköltözést s így Árpád uralkodásának kezdetéül a 892-ik évet számította, a mi helyett nyilván tollhibából 902 van a kéziratban.

b) Már most ha Anonymus azt mondja, hogy Árpád 907-ben halt meg: erre nézve másféle hagyományszerű adat nem állhatott rendelkezésére, csakis az, hogy Árpád 15 évig uralkodott s így kapta aztán a 907-ik évet. A mi számításunk szerint azonban 897 + 15 = 912 volna a halálozás éve.

De most egy nagy kérdés előtt állunk, a mire nagyon nehéz kielégítő feleletet kapni.

A hagyományból rekonstruált kronológiában épen az szokott a kiindulási pontja lenni minden zavarnak, hogy ugyanazon egy dolog kezdetéül nem szokták következetesen használni ugyanazt az egy időpontot.

Árpádról mondhatta azt a pannóniai hagyomány, hogy a kiköltözés 8-ik évében lett fejedelem, vagyis ekkor kezdett Pannónia területén uralkodni; de ebből még nem következik, hogy fejedelemségének éveit is innen számították. Az a 15 esztendő, a meddig föltevésünk szerint fejedelem volt, számítható Etelközben történt megválasztásától fogva is.

Már pedig ez esetben 903- vagy 904-ben kellett bekövetkezni halálának.

Úgy tetszik, mintha csakugyan ezen évek valamelyikében halt volna meg.

Már Szabó Károly megjegyezte, hogy a németek 907-ki nagy hadjárata alighanem összefüggésben volt Árpád halálával. Mi is nagyon valószinűnek tartjuk, de azzal egészítve ki, hogy a csak imént egyesült törzseknél az új fejedelem választása semmi esetre sem történt meg egész simán s épen az bátoríthatta föl a németeket, hogy már előzőleg egy pár év óta belbajaikkal voltak elfoglalva őseink. S erre a külföldi kalandozások is szolgáltatnak egy érvet. 899—903 közt a magyarok folyton a nyugoti tartományokat pusztítják; kétszer is megfordulnak Olaszországban, aztán Karinthiát, Morvaországot és Bajorországot kalandozzák be, ettől fogva 907-ig otthon vannak, de ekkor is a németek lépnek föl támadólag. *904—906 között valami nagy oknak kellett otthon tartani a magyarokat*, ez pedig aligha lehetett más, mint *Árpád halála* s az erre bekövetkezett zavarok, melyeket csak a németek fenyegető föllépése csillapított le.

Mindezek arra a föltevésre vezettek bennünket, hogy Árpád halálozási évét valamivel korábbra tegyük. Föntebbi egybevetéseink szerint ennek már *903-ban* be kellett következni.

Kik voltak életben Árpád elhunytakor fiai közül; vajjon csak *Zoltán*-e, vagy mások is: nem tudjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy a mint semmit sem tud Anonymus Falis 950 körüli fejedelemségéről: ép úgy tévedhetett Árpád közvetlen utódjának személyére nézve is. Valószinű, hogy Árpád és Zoltán közt más Árpádfiak is voltak fejedelmek.

Ha számba veszszük, hogy kiket csoportosított a hagyomány Zoltán körül: az ő fejedelemségére jó későn kerülhetett a sor, különösen ha igaz az, — a miben különben nincs okunk kételkedni (az ilyen dolgok emléke meg szokott maradni), — hogy Árpád halálakor még gyermek volt. Azt mondja ugyanis Anonymus, hogy

midőn Zoltán 13-ik évében volt, az ország Tas fiát Lélt, Bogát fiát Bulcsut és Kulpun fiát Botondot a sereg vezéreivé emelte Zoltán mellé. A hagyomány eredetibb alakja aligha Zoltán életéveiről szólt itt, hanem a fejedelemségének idejére vonatkozhatott a 13-ik év. Ezt annál inkább föl kell tennünk, mert említett vezértársai (nyilván a gyula és a karkhász) csupa olyan emberek, kiknek szereplése a X. század derekára esik. Mindenesetre nagyon jellemző Zoltán kronológiájára az az adat, hogy a hagyomány nem a 922—924-ki olaszországi hadjárat vezérét Bogátot teszi meg kortársának, hanem Bogát «fiát» (vagyis utódát) Bulcsut, a 950 körüli karkhászt, a kit Léllel együtt 955-ben akasztottak föl a németek. A Bogáttal egy időben élt Zuárdot, vagyis Liutprand Szalárdját sem Zoltán kortársai közt említi meg Anonymus, hanem előbb szerepelteti, míg a Hunn Krónika egész Eteléig megy vissza, hogy Zuárd olaszországi hadjáratát beilleszsze a magyar történetbe. Bizonyos, hogy ezen időtájban, 922—924. körül, Zoltán még nem volt fejedelem, hanem — ha valami jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy Zuárdot Etele vezérének tették meg, lehetett ez Árpádnak valamelyik olyan ivadéka, kinek nevét a hagyomány lassú kopása alatt Etele nevével zavarták össze s ez esetben első sorban is Tarkacsi fiára *Tevel*re (Theüle, Thele) gondolhatunk.

Zoltán, Anonymus szerint, még életében megvált a fejedelemségtől s fia Takson uralkodásának 3-ik évében halt meg. Konstantinból azonban tudjuk, hogy jóval előbb meghalt Takson előtt; 950 körül már nem volt életben, pedig ekkor még Falis volt a fejedelem s csak később következett Takson.

De hát a többi Árpádfi emléke merőben kiveszett volna a köztudatból? Az a körülmény, hogy Árpád egyik unokáját, *Tas* vezért, Anonymus is ismeri, csupán a származása felől van tudatlanságban: módot nyújt arra, hogy az Árpádfiakról szóló hagyományok lassú átalakulásáról fogalmat szerezhessünk. Anonymus Tast a hét vezér közé osztotta be s Lélt teszi meg fiának; Lél azonban a Konstantintól felsorolt Árpádfiak közt nem fordúl elő s ha már csakugyan rokonságban volt velük — s erre látszik mutatni a Márk-féle genealógia is, mely Lélt egy másik Árpádfi, t. i. Levente fiának mondja: a veje lehetett Tasnak. Ez annál inkább föltehető, mert hiszen a magyar ember ma is fiának szokta a vejét szólítani. Tas aztán Lél révén kerülhetett bele az Árpád-korabeli hét vezér lajstromába.

Tas vezértársa, kivel együtt harczol a bihari kozárok ellen, *Szabolcs* volt, Anonymus szerint Eleüd fia és a Csák nemzetség őse, a Márk-féle krónika és Kézai szerint pedig az Árpáddal egykorú hét vezér egyike. De mint Tas kortársa, aligha számítható a honfoglaló nemzedékhez. A pannóniai mondák, bár Szabolcs székhelyét Fejérmegyébe teszik s vele építtetik az elébb Szabolcsvárnak nevezett vértesvidéki Csákvárat, hallgatnak róla, midőn Pannónia meghódításáról szólnak; tudnak e mondák Usubuu, Eusee, Bojta, Ete s aztán a hunn mondákba olvadt hagyományok Béla vagy Bele, Keve, Kadicsa és mások viselt dolgairól: Szabolcsot azonban az egyes eseményekben nem szerepeltetik. Említi azonban Anonymus a Mén-Marót elleni harczokon kivül az Atho (Ottó) német király ellen Lél és Bulcsu halálának megboszulására vezetett magyar sereg vezérei közt Irkunddal, Eusee fiával és Botonddal, Lél és Bulcsu vezértársával. Mindezen nyomok arra utalnak, hogy — amint Tasról konstatálható kétségtelen adatokkal — Szabolcs is a X. század dereka táján élt nemzedékből való.

Vajjon Szabolcs (Zo-Bolcsu? Szo-Bolcsu?) nem a Konstantintól említett Falis vagy Falicsi (Φαλῆς, Φαλίτζις) fejedelem-e? S neve előrészében nem valami értelmevesztett jelző lappang-e megkülönböztetésül fejedelemtársától, Vér-Bulcsu karkhásztól?

Előttem már régóta föltünt két dolog, a mire nem igen tudtam kielégítő magyarázatot találni.

Egyik az, hogy Falis nevére sehogy sem birtam ráakadni helyneveink közt, mint a többi Árpádfiéra (v. ö. Jutas-Jutotzas; Tordacs-Tarkatzus; Solt-Zaltas, Zulta; Tevel-Tebelés; Tas-Tasés; Taksony-Taxis, Tocsun stb. Mert hogy a fejérmegyei Vál község nevében maradt volna fenn, mint Szabó Károly után közönségesen állítják, t. i. a Φαλῆς névből csak a Φαλ (Fal) volna a magyar név, az -ῆς pedig görög végzet: ez a nézet aligha állhat meg, tekintve azt, hogy Konstantin más alakban Φαλίτζις-nak

írja át a nevet; már pedig ez utóbbinak csakis a Falis vagy Falicsi olvasás felelhet meg s így Φαλῆς sem lehet Fal, hanem: Falisz. E szerint ha fölteszszük is, hogy Konstantin nem egész pontosan írta át a magyar kiejtést: mégis az ő átirásához kell alkalmazkodnunk, azt is figyelembe véve, hogy az esetleges pontatlanságon kívül magában a magyar nyelvben is bizonyos fokú hangtani változáson mehetett keresztül egy-egy név.

Ha már most azt tapasztaljuk, hogy Konstantin Zaltasa (Zalta) Anonymusnál Zulta, mint helynév pedig részint Solt, részint Zoltán — Taxisa (Takszi) a. m. Toxus, Toksun, helynévnek: Taksony, — Tasêsa (Taszi) a. m. Tosu, helynévnek: Tas, — Karkhasa a. m. Horka stb.: a Falicsinak is egy zártabb kiejtésű árpádkori magyar névben kell a megfelelő alakját keresni. Tapasztaljuk azt is, hogy Konstantinnál másnemű magyar nyelvjárás hangtani sajátságai jelentkeznek, mint a minőket az árpádkori kanczellária, vagyis az udvar és az egyház, tehát az akkori irodalom nyelve tüntet föl (ilyenek a nyiltabb kiejtés, szókezdő *k* a *h* helyett, tompa *i* a szóvégi *u* helyett); semmi hangtani nehézségbe nem ütközik tehát, ha a talán a keleti magyarságtól hallott Falicsi megfelelő változatának a nyugoti magyarságnál elterjedt Bulicsu, Bulcsu vagy Bolcsu nevet vesszük föl.[1]

A másik dolog, a mi föltünő volt előttem, az, hogy a Csákok törzsfészke, a Vértesmellék, az Árpádok legősibb birtoktestébe, Székesfejérvár és Esztergom közé volt beékelve s a fejérmegyei Szabolcs-pusztát a királyi birtokok egy széles szalagja választja el a Csák birtokok zömétől; másfelől pedig, hogy Szabolcsmegyében, hol a Csák birtokok másik főtömegét keresné az ember, Kandra Kabos szerint nem is található első foglalási jogon szerzett birtok.[2]

Föntebbi kombinációnk talán erre is megadja a fölvilágosítást s ez esetben a Csák nemzetség csak leányágon származhatott Szabolcstul, kinek Csák a hagyomány szerint az unokája volt. Ilyen formán az is érthetőbbé lesz, hogy mig Csák nagyon gyakran előfordúl a Csák nemzetség hagyományos személynevei között: a Szabolcs nevet egyetlen egyszer sem találjuk meg.

Az itt kifejtettek alapján talán Árpád genealógiájában is nyoma van Falicsinak. Ezen genealógia ugyanis említ egy Bulchu nevű őst, kinek apját Bolugnak, fiát pedig Zultának nevezi. *Bolug*ban alighanem Árpád harmadik fiának, *Jelekh*nek maradt fenn az emléke. A Jelekh név ilyen alakban sem árpádkori személyneveink, sem a helynevek közt nem fordul elő, de az Anonymus-féle hagyományok említenek egy *Velek* vagy *Veluk* (Veluquius) nevű honfoglaláskori vezért, ki egy másik Árpádivadékhoz, Tashoz hasonlóan, szintén a bihari kozárok meghódításában szerepel; a későbbi időkben II. Endre kortársának, a Miskócz nembeli Bors ispánnak ipa, Velek dux viseli e nevet; helynévnek pedig a Fejérmegye északnyugati szélén fekvő Veleg nevében maradt fenn. A Márk-féle krónika Bolugja (azaz Volug) ezzel a Velek, Velug alakkal függ össze.

A mi pedig a Bulchu fiának mondott *Zultát* illeti: a fejedelmen kívül — úgy látszik — egy másik ilyen nevű tagja is volt az Árpádháznak. Értem itt *Erdeuelui Zoltánt*, Erdély herczegét vagy kormányzóját II. Gyula leveretése után, kit krónikáink, a szépapa neve által megzavarva, Sz. István ősének mondanak, az egészből azonban csak az tünik ki, hogy 1002 körül volt Sz. Istvánnak egy korosabb rokona, a kit Zoltánnak neveztek s a kit az egyes nyomok határozottan Árpádivadéknak tüntetnek föl. Az aztán más kérdés, hogy csakugyan Falicsinak (Bulchunak), vagy esetleg egy másik Árpádfinak volt-e a gyermeke Jelekh (Bolug) ágából?

Egy dolog azonban bizonyosnak látszik; nem Árpád fia volt az a Zoltán, ki a hagyomány szerint Mén-Marót leányát nőül vette, hanem Erdélyi Zoltán.

Az a kép ugyanis, melyet nagy vonásokban Réthy László adott a honfoglalásról,[1] nagy valószinűséget kölcsönöz annak a föltevésnek, hogy a bihari kozárokban nem egy itt talált,

[1] A szókezdő *b* és *f* egykori váltakozására mutatnak az ilyen szópárok, mint: *bodor* és *fodor*, *bandsal* és *fancsali*, *higgyeszt* és *fityeg*, továbbá: *Bihar* (szláv neve: Bellarad) és *Fehér*-vár, vagy az olyan magyar-török szóegyezések, mint: *faj*, tör. *boj* (nemzetség); *fék*, tör. *bag* (kötél, szalag); *föd*, ujgur: *böt* (betakar) stb.

[2] Szabolcs vármegye alakulása. Budapest. 1884. (Ért. a tört. tud. köréből. Kiadja a M. T. Akad. XII. k. 2. sz.)

[1] *Ethnographia*. 1890.

A GARÁZDA-NEMZETSÉG CZÍMERE

1409. ÉVBŐL.

hanem a magyarok után beköltözött rokonfajta néptörzset kell keresnünk, melynek meghódítása csak azután történhetett meg, midőn a németországi vereségek megszüntették a magyarok nyugoti kalandozásait s visszaszorítva őket, arra kényszerítették, hogy kelet felé terjeszkedjenek. Ezt a föltevést aztán kiegészíti a hagyomány, mely a Mén-Marót elleni hadjáratokban olyan vezéreket szerepeltet, kikről, mint Tasról egész bizonyosan tudjuk, Szabolcsrul pedig nagy valószinűséggel következtethetjük, hogy csak a X. század közepe táján éltek.

Már most Anonymus elbeszélése Biharvár megostromlásáról, Mén-Marót meghódolásáról s leányának Zoltánnal való egybekeléséről lényegileg igaz lehet; hiszen szemmel látható, hogy ezen események régi epikus énekeknek nem is annyira kivonatai, mint inkább egyszerű latin fordításai,[1] már pedig az ilyen énekek nagyon szivós életűek szoktak lenni s ha mindjárt az esemény lefolyása után keletkeznek, a mit Bihar ostromára vonatkozólag nagyon is föltehetünk,[1] az események elbeszélésében elég hívek is szoktak lenni. Anonymus csak a kronológiát változtatta meg, a mennyiben a fejedelem fiában, Zoltánban a XII. századbeli felfogással egybehangzóan másra már nem gondolhatott, mint csak Árpád fiára. Ez a fejedelem azonban Tasnak a kortársa és unokatestvére Falicsi vagyis Bulicsi volt s ilyenformán az Árpád-féle genealógiának is igaza lehet, hogy t. i. *Bulcsu* fia *Zulta* volt.

Ha pedig csakugyan Erdélyi Zoltán örökölte Mén-Marót birtokait s Biharvárban székelt, mint száz évvel később I. Béla és fiai, nagyon természetesnek tünik föl, hogy a midőn az Árpád ház uralma az erdélyi részekre is kiterjedt, az öreg Erdőelvi Zoltán, Szt. István nagybátyja kezdte meg az erdélyi herczegek sorozatát.

NAGY GÉZA.

[1] Erre vonatkozó érveimet elmondtam «*Adatok a székelyek eredetéhez és egykori lakhelyéhez.* Sepsi-Szent-György. 1883/86 30. l.» cz. tanulmányomban.

[1] U. o. 31. l.

A GARÁZDA NEMZETSÉG CZIMERES LEVELE.

(Színes czímerképpel.)

Ismeretes adata a Zsigmondkori magyar történetnek a mód, melylyel a délvidéki származású Garázda nemzetség első ismert tagjai a század elején nevüket a krónikák lapjaira bejegyezték. Mechynchei Garázda Miklós és Dénes testvérek és a velük egy törzsből származó Szilágyi László, Maróthy János macsói bán seregében harczolva, Zsigmond királytól parancsot kaptak, hogy a Boszniában fekvő Szrebernik várát az ellenségtől megoltalmazzák. Nápolyi László forradalmának utójátéka, a Hervoja által szított délvidéki lázadás, és a törökök mind sürübben ismétlődő betörése, Boszniát a magyar birodalom legveszélyesebb pontjává, s védőinek helyzetét a legsúlyosabbá tették; de a három bátor, elszánt katona vitézül megállta helyét. Néhány éven át védelmezték a várat a törökök és a lázadó bosnyákok támadásai ellen, s csak midőn a zavargások lecsillapultak, bocsátották vissza azt a király rendelkezésére. Az 1407-iki hadjárat alatt pedig, melyet Zsigmond személyesen vezetett, Branics várát megvívták és a király kezébe szolgáltatták.

Zsigmond e hű szolgálatokat már 1407 decz. 9-én Balázsfalva és Szent-Imre erdélyi birtokok adományozásával jutalmazta meg, 1408 decz. 29-én pedig Garázda Miklósnak, Szilágyi Lászlónak és rokonaiknak a Temes vármegyében fekvő Horogszeget és tartozékait adta, cserében némely heves- és nógrádmegyei birtokaikért,[1] s elismerésének bizonyítékait czímeres levél adományozásával tetézte, melyben őket és összes rokonságukat nemesi czímerük birtokában új adomány czímén megerősítette.

Az 1409 február 24-én kelt adománylevél szövegét, mely Garázda Miklóst és Dénest és Szilágyi Lászlót nevezi meg adományosokul, és

[1] Mindkét oklevelet közli Fejér, Cod. Dipl. X 4. 609. és 654.

Ozorai Pipó jelentésére lett kiállítva, már Fejér György közléséből ismerjük.[1] E közlésben azonban igen sok a hiba, úgy hogy szükségesnek látszott a gróf Teleki család gyömrői levéltárában levő eredeti oklevélről a készülőben levő Zsigmondkori oklevéltár számára hű másolatot vétetni. A Magyar Nemz. Múzeum könyvtára felhasználta a kedvező alkalmat, hogy az ép állapotban levő oklevelet fénykép-gyűjteménye számára lefényképeztesse s ugyanez alkalom tette lehetővé a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságnak, hogy az eredeti oklevél színes czímerképének hasonmását megszerezze és azt e helyütt a Turul t. olvasóközönségével megismertesse.

A mily méltó a Garázda nemzetség első fellépése a fényes szerephez, mely reá a magyar történelemben várakozott, ép oly kiváló helyet igényel magának czímeres levele a középkori magyar heraldika emlékei között.

E czímeres levelet ugyanis a hazai festett armálisok között korra nézve csak egy előzi meg: a Tétényi és Haraszthy családok czímeres levele, mely 1405 április 15-éről van keltezve s a Kapy családnak a Magyar Nemzeti Múzeumnál letéteményezett levéltárában őriztetik. Fejér Codex Diplomaticusából[2] ismerjük, 1401-iki kelettel, a Semsey család czímeres levelét, de az eredeti hollétéről nincs határozott tudomásunk, s maga a szöveg, a menynyire Fejér hézagos közléséből kivehető, formuláiban későbbi keletre enged következtetni. A Tétényiek czímeres levele pedig — a német királyok kanczelláriájából átvett szokáshoz ragaszkodva — a czímer képét az oklevél közepén viseli, s így a Garázda nemzetség ármálisában, a melynél a festett czímerkép az oklevél kezdő sarkát foglalja el, első ismert példáját birjuk a magyar czímeres levelek évszázadokon át dívott ősrégi alakjának.

Maga a czímer is egyike a legjellemzetesebb magyar czímereknek. Ezüst mezőben vörös lángokból kiemelkedő fekete vadkecskét ábrázol, aranyos szarvakkal, sörénynyel és patákkal; a kecske a mellső lábaiban tartott zöld fenyűfa lombjait rágja. A pajzsot ezüst sisak fedi, fekete sávos arany foszlányokkal; oromdíszűl az egész czímeralak ismétlődik.

Az oklevél szövege a Zsigmondkori oklevéltáron kivül közölve lesz a gróf Teleki család oklevéltárának már kinyomott I. kötetében, mely rövid idő alatt meg fog jelenni, és így szükségtelen azt e helyütt is egész terjedelmében közölnünk; csupán a czímer leirását tartalmazó részt igtatom ide a következőkben:

«scutum triangulare campi argentei albi, in medio superiorem mediam partem capre silvestris, cornuorum et pilorum superiorum colli, ac ungularum deaureatorum, in flamma ardenti ab inferiori positam, et arborem abietis viridium ramorum in medio pedum habentem et de ramis ipsius comedentem, galeam denique albam in margine inferiori deauratam super idem scutum, cum retro et antipendio coloris albi nigro commixti, super coopertorium vero ipsius galee arma seu insignia prescripta similiter in flamma ardenti posita et collocata *stb.*»

A czímerkép, mely a később szokásba jött szőnyegszerű keret nélkül van az oklevélre festve, nagyjában megegyezik az itt közölt leirással, csak a kecske körmei közt levő fában volna bajos a jegenye-fenyőnek, a szövegben is egész határozottan megnevezett *abies*-nek még stilizált alakját is felismernünk; a sisakfoszlány pedig a képen aranynyal van kifestve, holott a leirás annak színéül a feketével árnyalt fehéret, illetőleg ezüstöt adja. A mi egyébként az egész kép összeállítását és stilizálását illeti, azt a heraldikailag teljesen korrekt czímerek közé kell soroznunk.

Az oklevél szövegének van még egy része, mely czímertani szempontból kiváló figyelmünkre érdemes. A katonai érdemekre való tekintettel, melyekkel a czímerszerzők a királyi kitüntetést megszolgálták, Zsigmond azzal a kiváltsággal ruházta fel őket s utódaikat, hogy ha bármelyikük katonai méltóságot visel, jogában áll a czímer mezejének ezüst színét aranyra változtatni: «in premissis armorum insigniis album colorem mutari possint in aureum» A czímermódosítás ily neme nem szokatlan heraldikánkban, de hogy az előre megnyerje a királyi szentesítést, arra eddigelé más példát nem ismerünk.

Az oklevélnek azt a részét, mely a czímer használatát az adományosok összes rokonságára kiterjeszti, nem kell külön kiemelnünk, mert abban a régi heraldikának az a fő alapelve jut

[1] U. o. 742.
[2] X. 4. k. 67.

érvényre, hogy a czímer a közös törzsből való származás feltüntetésére van hivatva. A régi magyar nemzetségekből kiszakadt családok legtöbbje megtartotta ősi czímerét, és igen sok esetben a közös czímer használatában birjuk a közös leszármazás egyedüli bizonyítékát.

A Garázda nemzetség ágai is elváltak egymástól a XV. század folyamán, de mindnyájan hívek maradtak a közös családi czímerhez. S míg a horogszegi Szilágyiak a Hunyadi-házzal kötött házasság révén a nemzeti élet vezetői közé emelkedtek, a másik ág tagjai czímerükkel büszkén dokumentálhatták a vérrokonságot, melynek szálai az uralkodó hatalom birtokosaival hozták őket kapcsolatba. A családtörténeti adatok hézagossága mellett e czímer használata ismertet meg bennünket Garázda Péter származásával, s belőle tudjuk meg, hogy Janus Pannonius is a Garázdák nemzetségéből vette eredetét. S még nagyobb jelentőségüvé válik a közös czímer használatának bizonyító ereje a következő században, midőn a Garázdák neve is kihal s a régi törzs egy fiatal hajtása új néven, a széki Telekiek nevén folytatja nemzetségének történetét.

A Garázda nemzetség származásának, elágazásának s a széki gróf Telekiekben való ujjáéledésének köztudomású hagyományát nem szükséges e helyütt ismételnem. Nem is feladatom e hagyományok valódiságát kutatni s a nemzetség genealogiai viszonyaival foglalkozni. E sorok czélja csak az volt, hogy eredeti alakjában mutassa be azt a czímert, melyet a XV. században Szilágyi Mihály, Hunyadi Jánosné és Csezmiczei János, s kétszáz évvel később Teleki Mihály szereplése tett emlékezetessé hazánk történetében.

SCHÖNHERR GYULA.

A BILKEYEK. (1338—1711.)

(Első közlemény.)

Beregmegye legrégibb családainak egyike az 1711-ben magvaszakadt *Bilkey*, ebből váltak ki a ma is virágzó *Bilkei Lipcseyek* és a *Bilkei Gorzók*. Első ismert törzse, *Karácson*, 1331 és 1334 között telepedett át népeivel együtt Havaselőről Beregmegyébe,[1] s akkor kapta a *bilkei kenézséget;* az adománylevél nem maradt ugyan az utókorra, — vagy lappang még valamely láda fenekén, — de megvan Lajos király megerősítő levele,[2] melyben világosan mondja, hogy *Bilkét* Károly király adta volt *Karácsonnak* «bizonyos feltételek» alatt.[3] Sietett is *Karácson* Bilke területét a mások birtokaitól biztos határjelekkel elkülöníteni, s már 1339-ben bejárta Tarpay Mihály királyi ember az egri káptalan bizonysága jelenlétében,[1] s az erről kiadott bizonyítványt[2] 1341-ben írta át a király,[3] mit ismét az egri káptalannal iratott át *Karácson* 1347-ben; ezt pedig Zsigmond király hagyta helyben és erősítette meg 1393-ban,[4] s végre, hogy a becses okmány minél több példányban meglegyen, 1418-ban a leleszi konventtel is átiratták *Karácson* unokái.

Bogdánnak, a máramarosi oláhok vajdájának, midőn 1342-ben népeivel Moldvába kiköltözött, valami összeütközése volt Kölcsey Dénesfia Jánossal, — valószínűleg élelmiszereket vitetett és marhákat hajtatott el, vagy talán a Kölcsey birtokára települt oláhokat hívta magával, — s ez okból beperelte Kölcsey János *Bilkey Karácsont*, állítván, hogy ő is, fiai is segítettek Bogdán vajdának. Azonban *Karácson* beiga-

[1] Ezen áttelepedés bővebben tárgyaltatott folyóiratunk mult évi kötetében a Dolhayakról szóló értekezésben.

[2] Kelt gyűrűpecsét alatt Váradon 1343, valószínűleg október 20-án, feria secunda post festum . . . . a többi leszakadt.

[3] A *bizonyos feltételek* kifejezés alatt mást nem érthetünk, mint a kenézségi adókat és fegyveres szolgálatot Huszt várához, a régi várjobbágyok módjára.

[1] Károly királynak Visegrádon, 1338 november 15-én kelt parancsára.

[2] Kelt 1339 január 30-án.

[3] Kelt a királyi nagy pecsét alatt Visegrádon, 1341 augusztus 10-én.

[4] Kelt Budán, 1393 június 20-án.

zolta ártatlanságát, s ennek következtében szigorúan meghagyta Lajos király az ország minden biráinak, hogy *Karácsont* és fiait Kölcsey János panaszára megidézni, elitélni vagy elmarasztalni ne merészeljék.[1] Később Csetfalva birtokosai Demeterfia István mester és Miklós fiai György és Péter perlekedtek *Karácsonnal* és fiaival, némely csetfalvi jobbágy lábas jószágainak elhajtása miatt, de 1345-ben kiegyeztek s *Karácson* nyolcz márka kassai garast fizetett a leleszi konvent előtt az okozott károk megtérítése fejében.[2]

Nincsenek határozott adataink, de igen valószínű, hogy *Karácson* részt vett Károly király hadaiban, hogy azonban Lajos királynak az erdélyi zendülők ellen 1343-ban[3] viselt hadjáratában fiaival együtt nemcsak ott volt, de magát ki is tüntette, azt a részére 1343-ban Váradon kiadott két levél eléggé igazolja.

Bilkey Karácson 1343-tól 1347-ig, úgy látszik, haláláig volt a beregi oláhok vajdája; ki viselte előtte ezen hivatalt, azt nem sikerült felkutatni, sem azt, hogy ki volt közvetlen utóda, valószínű, hogy *Karácson vajda* halálától 1364-ig nem is volt a beregi oláhoknak vajdájuk. *Bilkey Karácson* neve 1347 után nem fordúl többet elő, négy fia maradt: *Szerecsen*, *I. Miklós*, *I. Lukács* és *I. Bálint*.

Szerecsen és testvérei 1350-ben kapták Lajos királytól — András beszterczei, brassói, máramarosi és székely főispán ajánlatára — *Lipcse* és *Zelemező* nevű falvak kenézségét.[4] Szintén 1350 táján kapták *Szerecsen* és testvérei idősebb Erzsébet királynétól *Rákóczot* és *Miszticzét* Ugocsamegyében, ezen két falu végett aztán majd félszázadig perlekedtek az Újhelyi és Zóvárdffy családok őseivel. Tudjuk ugyanis,[1] hogy az ugocsamegyei Ardó és a roppant kiterjedésű Rakasz, — melynek egyik határa egész a mai máramarosmegyei Bronykáig ért, — a Hunt-Pázmán nemzetbeli[2] Újhelyi és Zóvárdffy családok őseinek volt tulajdona, de mivel Károly király ellen fellázadtak, hűtlenség bélyegén vesztették s utóbb Erzsébet anyakirályné bírta a szomszédos nagy-szöllősi uradalommal együtt. Midőn azonban 1331 és 1334 között a havaseli oláhok egy része Máramaros- és Beregmegyékbe költözködött s ott a királyi, eddig jobbadán néptelen területeken megtelepedett, Erzsébet királyné sem ellenezte, hogy az általa bírt Rakasz határát megszállják. Így telepítette aztán *Karácson vajda* Rakasz határában *Rákóczot* és *Miszticzét*, melyeket utóbb 1350 táján a vajda fiainak adományozott a királyné. Midőn tehát Lajos király 1352-ben kegyelemből visszaadta Ardót és Rakaszt az Újhelyi és Zóvárdffy családok őseinek, kik ettőlfogva magokat *ardai nemeseknek* nevezték, csak azt és annyit adhatott vissza, a mi és a mennyi Rakaszból még a király, illetve a királyné kezeinél volt; az *ardai nemesek* azonban Rákóczot és Miszticzét is követelték, pert indítva azok végett *Bilkey Szerecsen* és testvérei ellen. Erre azonban megparancsolta Erzsébet királyné Konth Miklós nádorispánnak, Bebek István országbirónak és helyetteseiknek 1363-ban,[3] s a következő 1364-dik évben újra kiadja ezen parancsát,[4] hogy a *Bilkeyeket* elmarasztalni ne merészeljék, minthogy Rákócz és Miszticze az ő birtoka volt s ő azokat *Szerecsennek* és testvéreinek adományozta, ha tehát valakik ezen két faluhoz jogot vélnek tartani, azoknak ő fog felelni. 1370-ben ismételve megparancsolja a királyné, hogy az oláhok azon birtokai felett, melyeket tőle kaptak volt, a nádorispán, az országbiró és helyetteseik ne itéljenek, hanem csakis a bereg-megyei főispán a királyné nevében, kisebb ügyekben pedig

[1] Kelt a királyi nagy pecsét alatt Váradon, 1343 október 21-én.

[2] Kelt 1345 június 14-én.

[3] A Karácson vajda részére Váradon 1343-ban kiállított két levél alapján határozzuk Lajos király eredeti hadjáratát 1343-ra Pór Antal ellenében, a ki azt «Nagy Lajos» czimű műve 60. lapján 1344-re helyezi.

[4] Kelt a királyi nagy pecsét alatt Budán, 1350 április 1-én. Zelemező ma Hernicsének neveztetik, Csánki tévesen ír «Magyarország történelmi földrajza a Hunyadyak korában» czímű műve I. k. 448. lapján *Kelemezőt*, *Zelemező* helyett. Zelemező határa a Nagy-Ág folyó mentén rengeteg kiterjedésben Huszttól egész a lengyel határig nyúlt fel, nemsokára több új falut telepítettek ott a Bilkeyek, előbb Keselyűmezőt, Ökörmezőt, Vízközt (ma Szolyma), Ripinyét, Kelecsényt és Bereznát, később utódaik még vagy harmincz kisebb-nagyobb helységet népesítettek be a patakok mentén.

[1] Turul VII. 153.

[2] A *genus*-t, azt hiszszük, leghelyesebben *nemzet*-nek fordíthatjuk.

[3] Kelt Visegrádon, 1363 deczember 8-án.

[4] Kelt gyürüpecsét alatt Lumpertszászon, 1364 szeptember 27-én.

az oláhok vajdája.[1] 1380-ban pedig örök tulajdonúl adományozza a királyné *Karácson vajda* fiainak, unokáinak és azok utódainak mindazon birtokokat, melyeket eddig szállásokúl használtak s a *Bilkeyeket* különös oltalmába véve, az ő beregi ispánja védelme alá helyezi,[2] s egy más levelében[3] megújítja 1370-dik évi parancsát az iránt, hogy a *Bilkeyek* felett csakis a beregi főispán itéljen az ő nevében. Idősebb Erzsébet királyné ezen levelét unokája, Mária királyné, 1383-ban átirta s anyja, Erzsébet királyné, és az országzászlósok érett (præmaturus) tanácsára megerősítette,[4] mit ismét Zsigmond király hagyott jóvá 1393-ban.[5]

Mindezen adomány-, kiváltság- és oltalomleveleket csak sokféle hasznos szolgálatokkal érdemelhették ki a *Bilkeyek*, mindazonáltal eleinte nem sok hasznát vették, mert az *ardai nemesek* mégis csak az országbiró elé vitték keresetöket, hol peröket meg is nyerték s a birtokba iktatás is elrendeltetett, de annak foganatosítását a *Bilkeyek* ellentmondása meghiúsította. Minthogy azonban ellentmondásuknak okát adni több izben megidézve sem jelentek meg az országbiró itélőszéke előtt, — mire különben kiváltságleveleik értelmében nem is voltak kötelezve, — véglegesen el lettek marasztalva s az *ardai nemesek*, tekintet nélkül a *Bilkeyek* ellentmondására, 1389 junius 13-án Rákócz és Miszticze birtokába beiktattattak.[6] Azonban a vesztett fél nem szívelte el vereségét, hanem fegyvert fogva, *Hosszúmezey János* segítségével megtámadták az *ardai nemeseket* s azon melegében ki is vetették őket a birtokból. Már julius 29-én vizsgálatot rendel Zsigmond király az *ardai nemesek* panaszára ezen hatalmaskodás ügyében[1] s a panaszosak hamarosan vissza is helyezkedtek a két falu birtokába, mert a következő 1390-dik évben már a *Bilkeyek* fordúlnak a királyhoz, vizsgálatot kérve az *ardai nemesek* ellen, a kik Rákóczot és Miszticzét elfoglalták s őket hamis módokon sokszoros birsággal sújtatták. A vád nem is alaptalanúl emeltetett, mert a kiküldött királyi ember, Gyakfalvy Ábrahámfia Lőrincz, a leleszi konvent bizonysága társaságában Bereg- és Ugocsamegyékben eljárván, tanú-kihallgatást tartott s azt jelentette a királynak, hogy a dolog egészen úgy áll, a mint a *Bilkeyek* előadták volt.[2] Folyt tehát a perlekedés tovább, míg végre 1393-ban *Bilkey György* és *Lukács* huszti várnagyok Egressy László fiai György és Gergelylyel, az *ardai nemesek* szomszédai és régi haragosaival egyesülve, Rákóczot és Miszticzét visszafoglalták, Ardót és Rakaszt elpusztították s a rakaszi vámot is elfoglalták, miközben négy ottani jobbágyot is megsebesítettek. A további viszályról hallgatnak okleveleink, de Rákócz és Miszticze a *Bilkeyeké* maradt mindvégig.

Szerecsen nem érte meg a per végét, 1365 táján elhalálozott, fiaitól származik a *Bilkei Lipcsey* és a *Bilkei Gorzó* család.

Karácson vajda fia *I. Lukács* mindig együtt szerepel testvéreivel, egyéb adat nem maradt róla; hogy gyermekei lettek volna, arról sincs tudomásunk.

A leszármazást *Karácson vajdától* a következő tábla mutatja.

[1] Kelt Budán, 1370 szeptember 25-én.
[2] Kelt a titkos pecsét alatt Somban, 1380 április 9-én
[3] Kelt Lumpertszászon, 1380 szeptember 17-én.
[4] Kelt 1383 február 20-án.
[5] Kelt Budán, 1393 június 20-án.
[6] Turul VII. 164.

[1] Lelesz, Actor. nr. 11. anni 1389.
[2] Kelt 1390 deczember 5-én.

A Bilkeyek leszármazása.

I. TÁBLA.

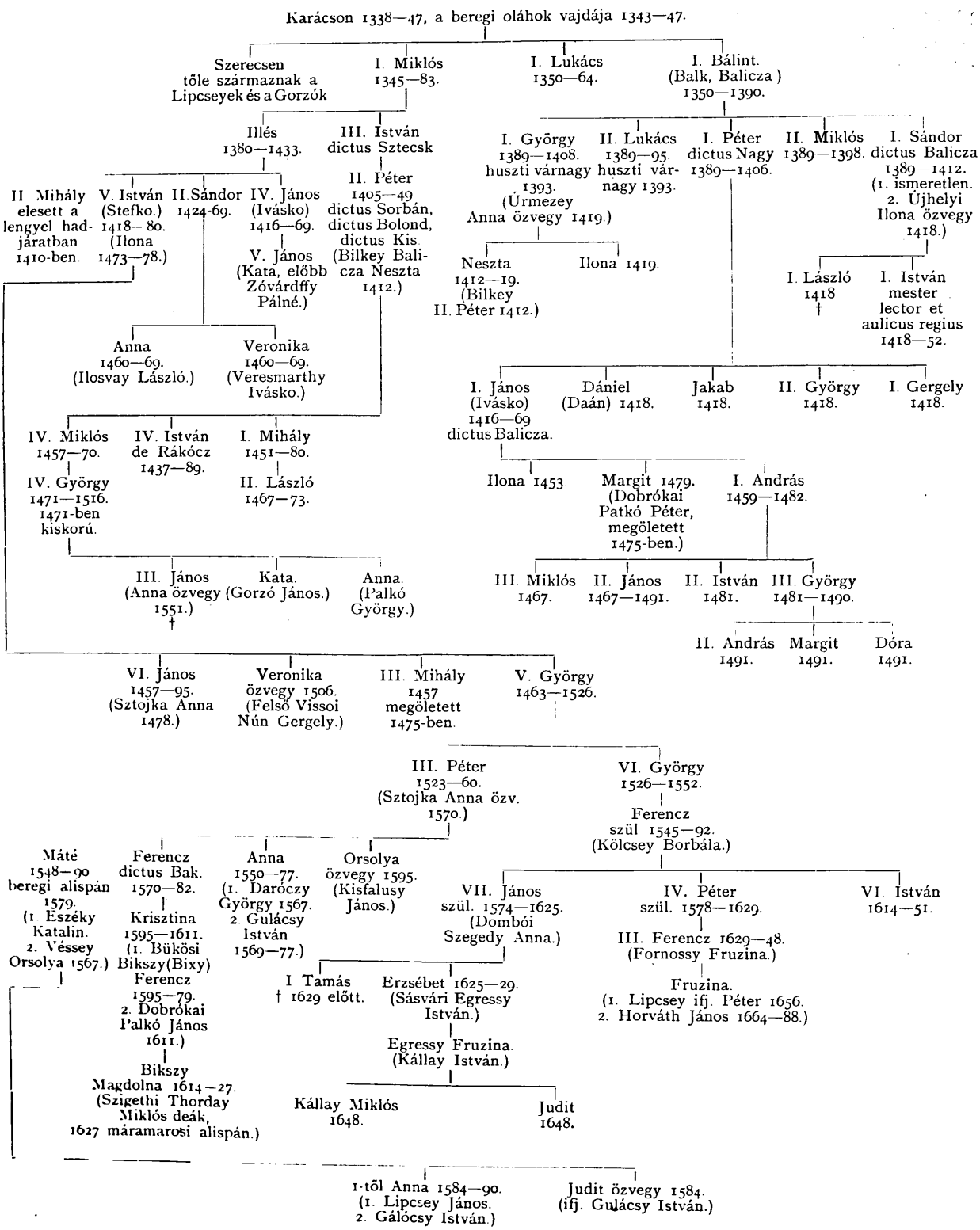

I. Bálint, máskép *Balk* vagy *Balicza*, szintén együtt szerepel testvéreivel a Rákócz és Miszticze végett folytatott hosszú perben s közben 1364-ben kieszközli Erzsébet anyakirálynétól, hogy miután az oláhok közönsége a beregi főispán tisztjeitől, a kiket az ő régi szabadságuk ellenére vajda helyett közéjük szoktak helyezni, különféle sérelmeket szenved, — ezentúl a beregmegyei oláhok is úgy, miként a máramarosiak s az ország egyéb részeiben lakók, kiváltságuk értelmében, szabadon választhassanak magoknak vajdát, a ki a közöttük felmerülő pereket elintézze és a királynénak s a beregi főispánnak járó jövedelmeket beszedje.[1] Ebből látszik, hogy, mint már említettük, *Bilkey Karácson* halálától 1364-ig nem volt vajdájok a beregi oláhoknak, ekkor választották meg *Hosszúmezey Szaniszlót*, a *Dolhayak* ősét.

1366-ban *Bilkey Bálint* és rokonai kérelmére az iránt ír a királyné a beregmegyei birtokosokhoz és városokhoz, hogy a birtokaikon és területeiken élelmi czikkek beszerzése végett megjelenő oláhok és azok jobbágyai felett — a bűnügyeket kivéve — ne itéljenek, hanem vigyék keresetöket az oláhok s azok jobágyainak urai elé;[2] ehhez egészen hasonló tartalmú levelet állított ki Mária királyné is 1383-ban.[3]

Bilkey Bálintnak öt fia maradt: *I. György*, *II. Lukács*, *I. Péter*, *II. Miklós* és *I. Sándor*.

II. Lukács, a ki 1393-ban huszti várnagy volt, Ilosvay Leustách nádorispán által, valami meg nem nevezett nagymérvű kihágásért, a bereg- és ugocsamegyei lakosokkal tartott gyűlésen hűtlenségi bélyeggel sújtatott, azonban, bizonyosan hadi érdeme jutalmául, a nádorispán itéletének következményei alól Zsigmond király által 1395-ben teljesen felmentetett.[4] Utóbb már nem olvassuk *II. Lukács* nevét, gyermekei sem maradtak.

II. Miklósról is csak keveset mondhatunk, ő is részt vett a Rákócz és Miszticze végett az *ardai nemesekkel* folytatott perben; 1398-ban még mint királyi ember szerepel, ezentúl nem említtetik többé, gyermekeiről sincs tudomásunk.

I. György 1393-ban együtt viselte öcscsével, *II. Lukácscsal*, a huszti várnagyságot 1398—1408-ig több izben volt a király képe a birtokba iktatásoknál. Neje *Úrmezey Demeter* leánya *Anna* volt, kitől két leánya született: *Neszta*, 1412-ben *Bilkey Sorbán Péter* neje, és *Ilona*. *I. György* özvegye és leányai kérelmére az iránt tartatik vizsgálat 1419-ben, ha vajjon Úrmezey Mik, a ki Úrmezey Demeter fiát, Jánost, megölte volt, átadta-e a leleszi konvent előtt Úrmezey Demeter udvarházát és Úrmező egy harmadát a megölt János nővérének, *Annának*, *Bilkey György* özvegyének és leányainak.

I. Pétert, ki *Nagy Péternek* is neveztetett, 1405-ben több rokonaival s az *Ilosvay* és a *Hosszúmezey*, illetve *Dolhay* családok őseivel együtt kiveszi Zsigmond király a polgári ügyekre nézve a megyei hatóság biráskodása alól. 1406-ban pedig megparancsolja a király minden egyházi és világi birónak, hogy *Bilkey Pétert* és testvérét *Sándort*, *Illés* fiát *Miklóst* és *István* fiát, másik *Pétert*, a *Dolhayakat*, *Ilosvay Maxem* fiait és Dávidházy Gáspárt, kik a Durazzói László érdekében támasztott zendüléskor a király pártján híven kitartottak s a lázadóknak emberölés, kifosztás és felgyújtás által nem kevés károkat okoztak, e miatt megidézni és elmarasztalni ne merészeljék.[1] *Bilkey Péternek* öt fiát ismerjük: *I. Jánost*, *Dánt* vagy *Dánielt*, *Jakabot*, *II. Györgyöt* és *I. Gergelyt*. A négy utolsó csak egyszer említtetik 1418-ban, többé nem hallunk róluk semmit.

I. János, más néven *Iváskó*, ki nagyatyja után *Babicza Jánosnak* is neveztetett, 1408 és 1417 között mint királyi ember több izben működött. 1437-ben több rokonaival hatalmaskodott Újhelyi Miklósfia Demeter rákóczi részbirtokán, elhajtatván onnét a jobbágyoknak öt szarvasmarháját.[2] Az ebből keletkezett pernek egyesség vetett volna véget, mely szerint a *Bilkeyek* 50 forintot, mindegyiket 100 dénárjával számítva, tartoztak volna fizetni Újhelyi Demeternek 1439 október 5-én a leleszi konvent előtt, azonban ezen kötelezettséget nem telje-

[1] Kelt Lumpertszászon, 1364 szeptember 30-án.

[2] Kelt Budán, 1366 október 28-án. Az «oláhok urai» alatt mást, mint a királynét s helyettesét, a beregi főispánt, nem érthetünk.

[3] Kelt Budán, 1383 február 27-én.

[4] Kelt Temesvártt, 1395 szeptember 15-én.

[1] Báró Perényi levéltár Nagy-Szöllősön.

[2] Lelesz, Actor. nr. 14. és 33. anni 1437.

sítették.[1] 1448-ban a *Lipcseyekkel* perlekedik *I. János* lukovai és miszticzei birtokai elfoglalása miatt. 1453-ban egyik leányának, *Ilonának*, Bilkén két népes és két puszta telket adott,[2] 1457-ben pedig zálogba vetett Lukován egy jobbágy-telket 4 arany forintba, Hernicsén 5 telket és Dobrókán szintén ötöt 50 arany forintba másik leánya, *Margit* férjének, *Veresmarthy*, másképen *Dobrókay* Palkó fiának *Péternek*.[3] *I. Jánosnak* neje valószínűleg *Dolhay II. Szaniszló* leánya volt, a két leányán kívül csak egy fia maradt: *I. András*, aki 1463 és 70-ben mint királyi ember működött, 1462-ben zálogba adott Lukován és Dobrókán egy-egy jobbágy-telket 12 forintért Dobrókay Palkónak és Iváskónak; s 1470 táján elfoglalta *Kirvai Thatol Mihálylyal* és *Dolhay Ambrus* fiaival *Leordinai Orda János* halála után annak összes birtokait, a nélkül, hogy *Orda János* özvegyének hitbérét és jegyajándékát, leányainak pedig illetőségét kiadták volna, miért is 1473-ban perbe idézi az özvegy *Bilkey Andrást*, a *Dolhayakat* és *Thatol Mihályt*.[4] 1475 november 11-ike táján *Bilkey Illés István* fiát, *Mihályt*, Miszticzén valaki megölte. Báthory István országbiró, testvére András és Horváth János máramarosi főispán a gyilkosságot a *Dolhayakra* és *Bilkey Andrásra* fogták s ezek összes birtokait mindjárt fel is kérték a királytól, *András* azonban és a *Dolhayak*, ártatlanságuk érzetében, magok kértek vizsgálatot önmagok ellen[2] s bizonyosan meg is czáfolták a vádat, mert birtokaikat továbbra is megtartották. 1479-ben *András* és nővére *Margit*, Dobrókai Palkó Péter özvegye, kérelmére rendel vizsgálatot a király Mátyfalvi Zóvárdffy György ellen, a ki húsz év előtt *Bilkey András* bilkei udvarából bizonyos ingóságokat elvitt,— továbbá *Ilosvay László* ellen, a ki 1478-ban Dobrókáról *Margit* asszony némely lábas jószágát elhajtotta, azelőtt öt évvel pedig a panaszos nőt megverte, — végre *Bilkey Illésfia István* és fiai ellen, a kik 1473-ban *András* ingóságait és okleveleit elvitték, 1478-ban pedig 28 sertését hajtatták el. Ellenben 1475-ben *Bilkey András*, Palkó János és néhai Palkó Péter fiai ellen tartatik vizsgálat[1] *Ilosvay László* kérelmére, a kinek egy jobbágyát megölték, egy másiktól pedig, midőn Dobrókáról Ilonczára hurczolkodott volna, 24 ökröt, 12 tehenet és egy ingóságokkal rakott szekeret vettek el. — Valószínűleg Palkó Péter halálát bosszulták meg ezzel *Bilkey András* és társai, kit *Ilosvay* László öletett volt meg 1475-ben[2] nemes Dabóczy Máté nevű tisztje és egy Pál nevű jobbágy által. Azonban 1476-ban megbékéltek *Ilosvay László* és a *Bilkeyek* s eddigi összes pereiket kölcsönösen beszüntették. Ugyanazon 1476-dik évben megosztoznak a *Bilkeyek*, *Lipcseyek* és *Gorzók* Mátyás király parancsa mellett[3] egész Bilkén s az ottani két malmon, Dobrókán, Miszticzén, Lukován, a komári pusztán és Rákócz háromnegyed részén, a malommal. 1480-ban zálogba adta *Bilkey András* bilkei, dobrókai, miszticzei, lukovai és rákóczi részbirtokait Perényi Jánosnak, de rövidesen visszaválthatta, mert már 1481-ben azért idézteti Perényi János *Bilkey Andrást* és fiait, mert két szász falusi jobbágya feleségeinek ruháit, miket valami tolvajok elloptak és a *Bilkeyek* miszticzei birtokára vittek, kiadni nem akarták.[4] Ezentúl nem találkozunk többé *I. András* nevével. Négy fia volt; *III. Miklós*, *II. János*, *II. István* és *III. György*.

III. Miklósról 1467-ben, *II. Istvánról* pedig 1481-ben emlékszik meg egy-egy oklevél, utóbb nevök nem fordúl elő.

III. Györgynek és *II. Jánosnak* 1490-ben visszaadta Beatrix királyné azon ökörmezei, vízközi, ripinyei és kelecsényi birtokokat, melyek Urmezey János halála után Huszt várához lettek elfoglalva. Utóbb rablás miatt hűtlenség-bélyeggel sújtatott *III. György* s el is halálozván, birtokai Bilkén, Dobrókán, Lukován, Miszticzén, Rákóczon, Puszta-Komorón, Herincsen, Bereznán, Ökörmezőn, Puszta-Vízközön, Ripinyén és Kelecsényen Perényi Gábornak adományoztattak, de a beiktatásnak 1491-ben III. György kiskorú gyermekei nevében testvére, *II. János*, ellentmondott. *III. Györgynek* három gyermeke maradt: *II. András*, *Margit* és *Dóra*.

[1] Mátyás király parancsa. Kelt Budán, 1473 december 11-én.

[2] Mátyás király parancsa. Kelt Budán, 1476 március 7-én.

[1] Mátyás király parancsa. Kelt Budán, 1475 aug. 10.

[2] Mátyás király parancsa. Kelt Budán, 1475 júl. 28.

[3] Kelt Budán, 1476 október 18-án.

[4] Lelesz, Actor. nr. 21. anni 1481.

II. Andrásról csak annyit tudunk, hogy az atyjától elkobzott birtokokat visszakapta, de fiai nem maradván, halála után bilkei, lukovai, miszticzei és dobrókai jószágait Daróczy Szerafin kérte fel, de beiktatásának 1580-ban *Dolhay György* s több mások ellentmondottak. *Bilkey Karácson vajda* fia *I. Bálint* ágának *II. Andrással* magvaszakadt, mert mint mindjárt látni fogjuk, *I. Sándor* fiutódai még korábban elhaltak.

I. Bálint fiát, *I. Sándort*, szintén kivette Zsigmond király 1405-ben a polgári ügyekben a megyei hatóság biráskodása alól. 1411-ben Csernavoday István fia, György és Jánosi Kántor László társaságában Vajára tört *I. Sándor* s elfoglalván Vajay László fia, György és Miklós fiai, István és Ábrahám birtokát, a jobbágyoktól 616 forint adót szedett be; ugyanezen évben mint királyi ember működött, 1412-ben pedig megnyerte perét, melyet Úrmezey Péter és Illés ellen folytatott volt a lipcsei és hernicsei kenézség végett. Fiai: *I. László* és *I. István*, úgy látszik, ismeretlen nevű első nejétől születtek; második neje *Újhelyi Miklós* leánya, *Ilona* volt, kinek mint özvegynek panaszára 1418-ban vizsgálat tartatik *Bilkey Bolond Péter* és társai ellen, kik is, midőn az özvegy birtokokat illető bizonyos irományokat a Borsova folyó mellett alapított Boldogságos Szűz Mária kolostorából haza akart volna vinni, panaszló nőt a nyilt úton megtámadván, keményen megverték és az okleveleket tőle erőszakkal elvették. *Ilosvay Karácson* pedig és a más ágon lévő *Bilkeyek* elpusztították *I. Sándor* és *I. Péter* fiainak bilkei és miszticzei birtokait s onnan 200 forintnál többet érőt elvittek.[1] *Sándor* özvegyét *I. Péter* fia, *János* elégítette ki, egy év nélküli okmány tanúsága szerint, átadva neki azon lukovai és hernicsei részjószágokat, melyek Huszthy Simonnak és Dobrókay Péternek és Pálnak voltak elzálogosítva.

Sándor fiáról, *I. Lászlóról*, semmi adat sem maradt reánk, annyi bizonyos, hogy 1437-ben már nem élt és fiai sem maradtak.

I. István Zsigmond király udvarnoka és felolvasója (lector regius) volt s az ezen hivatalban szerzett érdemei jutalmául a Rákócz, Miszticze és Lukova falvakban rejlő királyi jogokra kapott adománylevelet 1437-ben a maga, valamint rokonai, *Istvánfia Péter*, *Illés* fiai *János* és *István* és *Nagy Péter* fia másik *János* nevére.[1] Utóbb eladta bilkei birtokát Simon huszti plébánosnak és öcscseinek, Pálnak és Jánosnak, de midőn a vevők 1452-ben magokat a birtokba beiktattatni akarták volna, *Bilkey Nagy Péter* fia, *János*, ellentmondott.[2] *István* valamely egyházi rendhez tartozhatott, legalább erre látszik mutatni «discretus» címe, melylyel őt a király illette volt.

Visszatérve *Karácson* vajda fiához, *I. Miklóshoz*, róla sem tudunk sokat mondani, mindössze csak annyit, hogy testvéreivel együtt szerezte a lipcsei és hernicsei kenézséget s hogy velök együtt folytatta a Rákócz és Miszticze iránti, már ismertetett hosszadalmas pert az *ardai nemesek* ellen. Két fia ismeretes, *III. István*, máskép *Szecsk* és *Illés*.

III. Istvánról még kevesebbet tudunk, éppen csak annyit, hogy létezett, valószínűleg fiatalon halt el vagy elvérzett valamely harczmezőn. Egyetlen fia maradt, *II. Péter*, ki *Sorbán Péternek*, *Bolond Péternek* és megkülönböztetésül *Bálintfia I.* vagy *Nagy Pétertől*, *Kis Péternek* is neveztetett. Hogyan és miért ragadt rá a *Sorbán* és a *Bolond* név, azt megfejteni nem tudjuk, lehet, hogy *sorbán* annyi, mint *bolond* s hogy *Péter* atyja nem is halt el ifjan, hanem elméjében megzavarodva tengette életét; hogy maga *Péter* nem volt bolond vagyis eszelős, az bizonyos, mert 1408-tól 1424-ig gyakran volt királyi embernek kijelölve *Petrus Bolond* de *Bilke* néven, már pedig a király képe viselését — a mire a megye legelőkelőbb férfiait válogatták ki — csak nem bizhatták bolond emberre. *Péter* is egyike azoknak, a kiket Zsigmond király 1405-ben a polgári ügyekre nézve a megyei hatóság biráskodása alól kivett; 1412-ben beiktattatik nejével együtt Hernicsén bizonyos kenézségi részbirtokba, mely őket örökség czímén illette.[3] Még ugyanazon évben vizsgálat tartatik *Péter* ellen az Úrmezeyek panaszára, kiknek Úrmezőn, Lipcsén és Hernicsén többféle károkat okozott volt. 1433-ban tiltakozik *Bilkey Péter* az egész család nevében Perényi Péterfia János, valamint másik

[1] Kelt 1418 július 26-án.

[1] Kelt Prágában, 1437 október 26-án.

[2] Lelesz, Statutor. litt. H. nr. 24.

[3] Lelesz, Statutor. litt. B. nr. 293.

Perényi János és István királyi étekfogómesterek ellen, a kik szolyvai, ökörmezei[1] és mindkét vereczkei jobbágyaik által a *Bilkey* család Vereczke nevű birtokának igaz határában, a Borsova és Latorcza folyók között fekvő Borsovahavassa nevű hegységet erőszakkal elfoglalták és használtatják.[2] Szintén 1433-ban tiltakozik egész atyafisága nevében a leleszi konvent előtt *Ilosvay Maxem* unokái ellen bizonyos Bilkéhez tartozó — de a levél egy részének leszakadása miatt közelebbről meg nem határozható — birtokrésznek elfoglalása és Ilosvához vagy Kisfaluhoz való csatolása miatt,[3] 1440-ben pedig Úrmezey Mik ellen kér vizsgálatot, a ki lipcsei birtokukat fegyveresen megrohanta s ott nekik különbféle károkat okozott. 1447-ben beiktattatik zálog czímén Héderváry Lőrincz nádorispán parancsára[4] két rákóczi és miszticzei népes jobbágytelek birtokába.[5] *Péter* 1449-ben halt el, nejétől, *Bilkey Balicza Nesztától*, három fia maradt: *IV. Miklós*, *IV. István* és *I. Mihály*.

I. Mihály 1451, 63, 79 és 80-ban több alkalommal volt királyi ember, 1457-ben beiktattatik testvéreivel, valamint *Illés* fiai *István* és *Sándor*-ral és *Balicza János*sal László király új adománya[6] czímén Bilke, Dobróka, Komoród, Rákócz, Miszticze és Lukova birtokába s az azokban netalán lappangó királyi jogokba.[7] Még ugyanazon évben zálogba ad *I. Mihály* Rákóczon egy népes és egy elhagyott jobbágytelket 6 arany forintért Veresmarthy Palkó fiainak, Péternek és Jánosnak.[8] 1467-ben eladták *Mihály* és testvérei, valamint a többi *Bilkeyek*, *Gorzó János* és *Lipcsey István* Ökörmező, Vízköz, Ripinye és Kelecsény egész faluk felét 400 arany forintért *Dolhay Ambrusnak* és fiainak;[9] hiában tiltakozott utóbb 1471-ben ezen eladás ellen *Lipcsey János* a maga, valamint az egyik eladó *Bilkey Miklós* kiskorú fia, *György* nevében is. *I. Mihály*nak csak egy fia volt, *II. László*, a ki 1473-ban mint királyi ember működött s valószínűleg még atyja életében elhalt gyermekek hátrahagyása nélkül.

IV. István, ki *Stefkonak* is neveztetett s gyakran *Rákóczynak* vagy *Rakolczynak* is iratott, 1451, 59, 63, 68, 70 és 80-ban gyakran szerepelt mint királyi ember. Hernicse és a lipcsei részbirtok végett régen perben állottak a *Bilkeyek* a két Úrmezey Jánossal, végre *IV. István* és *Sándor* fia *I. István* 1449-ben magokra véve többi atyafiaik terheit is, abban egyeztek ki az ország rendei előtt az Úrmezeyekkel, hogy a lipcsei részbirtok és Hernicse egyik fele a *Bilkeyeké*, másik hasonfele pedig az Úrmezeyeké legyen, kikötvén azonban kihalás esetére a kölcsönös örökösödést.[1] Erre aztán kiadták az ország rendei az osztoztató parancsot s az osztály még ugyanazon évben, május 19-én, végre is hajtatott.[2] 1458-ban a *Komlósyak* idézik perbe *Istvánt* és rokonait, valamint az *Ilosvayakat* is, kövesdi birtokukról bizonyos számú lábas jószág elhajtása miatt.[3] Egy bizonyos Ligeterdő nevű, Bilke és Ilosva között fekvő birtokrész végett jó régen perlekedtek a *Bilkeyek* a két *Ilosvay* Lászlóval, midőn azonban Komlósy Imre az *Ilosvayak*, — Komlósy Ozvald pedig a *Bilkeyek* részére Mátyás király által kiküldött biztosok a leleszi konventnek egy-egy hiteles tanúságával együtt 1476 márczius 21-én a vitás erdőbirtok helyszinén megjelentek s a szomszédokat és a bereg-, ugocsamegyei nemeseket összehíva, tanúkihallgatást tartani akartak volna, — akkor a *Bilkeyek*, névszerint *István*, másik *István* és *Mihály* s rokonaik Miszticzei Zékán fia András, Vak János, Palkó János és néhai Palkó Péter özvegye, *Bilkey Margit* részéről Újhelyi János és Sebestyén, Dolhay György, Péterfalvi Supán Gergely, Fancsikay Miklós és Komlósy Tamás, — az *Ilosvayak* részéről ellenben Mátyfalvi Zóvárdffy György, Palagay (talán Parlaghy) Pál, Zirmay Floris, Komlósy Gergely, Homoky Demeter és Bégányi Gergely fogott bírák egyességet hoztak létre a perlekedő felek között s az erdőt kétfelé osztván, új határjelekkel elkülönítették.[4] 1482-ben megrohanták *Bilkey István*, másik

[1] Ezen Ökörmező alatt a beregmegyei mai Voloz értendő.

[2] Lelesz, Actor. nr. 9. anni 1433.

[3] Eredeti. Kelt 1433 . . . a többi leszakadt.

[4] Kelt Budán, 1447 április 1-én.

[5] 1447 április 24-én.

[6] Kelt Budán, 1457 márczius 9-én.

[7] Eredeti. Kelt 1457 április 20-án.

[8] Lelesz, Actor. nr. 11. anni 1457.

[9] Lelesz, Actor. nr. 40. anni 1467.

[1] Kelt Budán, 1449 április 9-én.

[2] Lelesz, Actor. nr. 59. anni 1449.

[3] Lelesz, Actor. nr. 30. anni 1458.

[4] Kelt 1476 márczius 27-én.

István, *János* és *György*, az *Illésfia István* fiai, *Lipcsey Lázár*, *Lipcsey György* és a *Kisfalusyak Ilosvay László* és *Miklós* bilkei udvarházát, onnan minden lábas jószágot elhajtattak s az ingóságokat is elvitették, mi által 1000 forint kárt okoztak; e végett Báthory István országbiró rendeletére[1] 1483-ban vizsgálat tartatott ellenök. A per, mely ezen hatalmaskodás miatt keletkezett, még 1489-ben is folyamatban volt, a midőn *Bilkey Istvánt* és társait meg nem jelenés miatt egy-egy márka birságban marasztalta el az országbiró. Ezentúl *IV. István* nevét nem említik okleveleink, gyermekei, legalább fiai, nem maradtak.

IV. Miklós 1470-ben királyi ember volt. Keselyűmező végett is meggyült a *Bilkeyek* baja. László király ugyanis Simon huszti plébánosnak s öcscseinek László fiai Pál és Jánosnak adományozta Keselyűmezőt a királyi jogokkal együtt, de a beiktatásnak *Bilkey Miklós* ellentmondott,[2] s a király elé idézve, felmutatta a leleszi konventnek az 1409-ben véghezvitt határjárásról kiadott levelét, melyből világosan kitűnt, hogy Keselyűmező részben Lipcse és Hernicse, — melyektől a huszti várhoz adó volt fizetendő s egyéb szolgálat teljesítendő, — részben pedig a Huszthoz tartozó Iza határában lett telepítve; felmutatta továbbá Rozgonyi Miklós-fia Simon országbirónak Visegrádon 1412 november 13-án kelt itéletlevelét, mely szerint a lipcsei és hernicsei kenézség Úrmezey Miklós fiai Péter és Illés ellenében *Bilkey Balicza Sándornak* és *Bilkey Péternek*, a levelet felmutató *Miklós* atyjának lett itélve s beiktatásuk is elrendeltetett, úgy, hogy az Úrmezeyek ellentmondása tekintetbe ne vétessék. Erre aztán semmisnek és érvénytelennek nyilvánítja László király a Simon huszti plébános részére kiadott adománylevelét s Lipcsét és Hernicsét tartozékaival együtt kenézség czímén *Bilkey Miklósnak* és atyafiainak adományozza, egyúttal elrendelvén, hogy tekintet nélkül Simon plébános és öcscsei ellentmondására, a *Bilkeyek* Lipcse és Hernicse birtokába be is iktassanak.[3] Azonban még a jövő 1458-dik évben is panaszkodnak a *Bilkeyek* Mátyás királynak, hogy Simon plébános és öcscsei Keselyűmezőt tőlök elfoglalták,[1] sőt 1502-ben is tiltakozik *Bilkey Miklós* fia, *György*, a leleszi konvent előtt a fent említett Huszthy László-fia Pál özvegye, Kricsfalusy Anasztázia ellen, a ki valami keselyűmezei részt Tárczay Jánosnak szándékozott eladni vagy bevallani.[2] Hernicse végett pedig az Úrmezeyekkel pereltek sokáig a *Bilkeyek* s 1457-ben panaszkodnak László királynak, hogy őket Lipcse, Hernicse, Berezna, Ökörmező, Vízköz, Ripinye és Kelecsény nevű birtokaikban Úrmezey János különbféle módokon zaklatja és háborgatja; erre aztán pártfogásába veszi László király a *Bilkeyeket*, említett birtokaikkal együtt, s megparancsolja Upory László máramarosi főispánnak, az alispánnak és a szolgabiráknak, hogy a *Bilkeyeket* minden törvénytelen megtámadó, de különösen Úrmezey János ellen segélyezzék, támogassák és védelmezzék.[3] Ez időtájban történhetett, hogy, a mint egy évnélküli okmány elbeszéli, Úrmezey János lipcsei, hernicsei, bereznai, ökörmezei, vízközi, ripinyei és kelecsényi birtokai megbecsülése és lefoglalása — *Bilkey Miklós* kérelmére, bizonyosan hatalmaskodási perének elvesztése folytán — elrendeltetett, de a becslés keresztülvitelének Úrmezey János és neje Priska biztatására Úrmezey Iváskó fiai, Péter és Lázár, ellenszegültek. Miként jutottak az Úrmezeyek Lipcse, Hernicse s az ezen utóbbi határában telepített Ökörmező, Vízköz, Ripinye és Kelecsény faluk fele részének birtokába, arról nem adnak felvilágosítást az eddig ismert oklevelek, majdnem úgy látszik, mintha egy törzsből származtak volna a *Bilkeyekkel*[4] s ezt állítja dr. Csánki is, azonban már elmondottuk volt, hogy Lipcsét és Hernicsét (akkor Zelemező) 1350-ben *Bilkey Karácson* vajda fiai, *Szerecsen*, *Miklós*, *Lukács* és *Bálint*, kapták adományba. Az Úrmezeyek ezek egyikétől sem származnak fiúágon, mint leányági utódoknak pedig ennyi birtokhoz nem lehetett igényök.

Tudjuk, hogy *Bilkey Péterfia István* és *Sándorfia* másik *István* a lipcsei és hernicsei birtokok

[1] Kelt Budán, 1483 márczius 13-án.
[2] Lelesz, Statut. litt. H. nr. 20.
[3] Kelt Budán, 1457 márczius 2-án.

[1] Lelesz. Actor. nr. 22. anni 1458.
[2] Lelesz, Protocolli parvi fol. 144.
[3] Kelt Bécsben, 1457 die dominico prox . . . a többi leszakadt.
[4] Századok, 1889.

iránt az Úrmezeyek ellen folytatott peröket, rokonaik terhét is felvéve, 1449-ben beszüntették és egyességre léptek, mely szerint a peres jószágok egyik fele a *Bilkeyeké*, másik fele pedig az Úrmezeyeké lett; ez ellen az egyesség ellen utóbb 1469-ben Palóczy László országbiró előtt tiltakozott *Bilkey Miklós* úgy a maga, mint atyjafiai nevében, minthogy ők a két *Bilkey Istvánt* ilyen egyességkötésre nem hatalmazták fel,[1] mégis még ugyanazon évben, úgy látszik, választott birák közbenjöttével belényugosznak s az Úrmezeyekkel Lipcse, Hernicse, Berezna, Ökörmező, Kelecsény, Vízköz és Ripinye birtokán megosztoznak. Szintén 1469-ben tiltakoznak *Miklós* és rokonai *Dolhay Ambrus* ellen lukovai birtokuk egy darab szántóföld részletének elfoglalása miatt.[2] *Ilosvay László* és *András* ellen valami nagyobb hatalmaskodást követtek el a *Bilkeyek* még 1458-ban, az ebből eredt per folyama ismeretlen, csak arról értesülünk, hogy 1467-ben arra itéli Mátyás király a *Bilkeyeket*, hogy ez ügyben nyolczan negyed-magokkal esküt tegyenek a leleszi konvent előtt.[1] Valószinű, hogy az esküt nem tették le, talán nem bírták a nagyszámú nemes tanúkat összehozni s így pert vesztve, a birságok fejében adhatták még ugyanazon évben zálogba bilkei, dobrókai, rákóczi, miszticzei és lukovai birtokaikat *Ilosvay Lászlónak*. *Bilkey Miklós* és *Lipcsey István* kérelmére Lipcsét, Herincsét, Keselyűmezőt, Ökörmezőt, Vízközt, Ripinyét és Kelecsényt Mátyás király Beregmegyéhez csatolta 1467-ben, azonban rövid időn, talán még ugyanazon évben, visszakerültek Máramaros hatósága alá. *IV. Miklósnak* csak egy fia maradt: IV. György.

PETROVAY GYÖRGY.

[1] Kelt Budán, 1469 február 20-án.
[2] Lelesz, fasc. 24. anni 1469.

[1] Lelesz, Actor. nr. 18. anni 1467.

MÉG EGYSZER A GEYTHSA NÉV KIEJTÉSE.

Szerény véleményem szerint Szent-Ágoston sohasem adta fényesebb jelét lángoló igazságszeretetének, mint akkor, midőn a «Liber retractationum»-ot írta s abban minden, addig írt műveiben előforduló hibás állításait visszavonta.

Némi csekély részben az ő dicső példáját akarom követni, midőn a Geythsa név kiejtésére vonatkozó, éppen e folyóirat hasábjain fejtegetett állításomat[1] ugyan e helytt módosítom.

1889-ben megjelent «Hogy kell kiejtenünk az utolsó magyar fejedelem nevét» cz. értekezésemben ezen szempontból indultam ki: «Lehetetlen, hogy az a név, melyet az Árpádház tagjai közül négyen is viseltek, s a mely őseinknél oly kedves volt, helyneveinkben meg ne maradt volna».[2] — S ettől vezéreltetve nagyon is mohón kaptam a bereg-, abauj- és veszprémmegyei *Gecse* falvak nevén s azt állítottam, hogy azon nevet, melyet Barnabás kir. kanczellár 1157-ben Geythsa-nak írt, ma a magyar nyelv fejlődésének törvényei szerint *Gecse*-nek kell kiejtenünk és írnunk.

A kiinduló szempont helyes volt. Ezt most is állítom. Csakhogy nagyobb gondot kellett volna fordítanom helyneveink kiirásmódjaira s az ebből levonható fonetikai törvényekre.

Lássuk, hol hibáztam ezek ellen.

Hogy a Geythsa név utolsó betüjének idővel a magyar nyelv fonetikai törvénye szerint *e* hangra kellett változnia, azt idézett értekezésemben példával igazoltam.[1] Említhetnék még többet is, de ez — azt hiszem — teljesen fölösleges.

Hasonlókép egészen világosan bebizonyítottnak látom, hogy a Geythsa név *ths* betüje (valamint e név Geyssa, Geysa változatának *ss* vagy *s* betüje) a *cs* hangot jelzi.[2]

E szerint bizonyos, hogy a Geythsa név utolsó szótagja a mai fonetikai törvények szerint *cse*.

[1] Turul. 1889. 36—39.
[2] Turul. IX. 37.

[1] U. o. 39.
[2] U. o. 38.

Keressük tehát a hibát az első szótag kiejtésére vonatkozó állításomban.

1889-ben a Geythsa névben előforduló *y*-ra nézve azt állítottam, hogy annak «a régi magyar nevekben olyan szerepe van, mint a Névtelentől és a Váradi regestrumból annyira használt *u*-nak; ha a régi magyarok valamikép ki is ejtették, később a kiejtésben egészen elkopott. Tehát ajakszellet vala, melyet a mai magyar kiejtés elhagyott.»

Vetettem is föl egy pár példát, de azok vagy nem odavágók (mert nem szóközepén álló *y*-ra vonatkoznak) vagy nem eléggé meggyőzők, mert hiszen csak kivételek[1] s a középkori szokásos pontatlanságnak tulajdonítandók.

Ellenkezőleg, annak az *y*-nak biztos, határozott rendeltetése volt a Geythsa névben, s az az *e* hangzóval együtt kettőshangzót tett ki, a melynek későbbi átváltozását mutatják a következő helynevek:

1214-ben Zsurk föld határának leírásában előkerül egy «villa Jeika».[2] Ez — mint látjuk — magánhangzóira nézve egészen megegyezik a Geythsa vagy Geisa névvel. — Fontos dolog tehát tudni, mire változtak a magánhangzók e helynévben? Ha figyelemmel kísérjük az oklevélből emlegetett többi határpontokat: Szentmártont, Őrmező-Ladányt, Lövőt (Sombothlevi), Beszdédet, Győrt (ma Győröcske) és Tuzsért, lehetetlen rá nem ismernünk a Jeika helynévben a mai szabolcsmegyei *Jéke* helységre. Más okleveleink még azt is megmagyarázzák, hogyan lett a Jeika-ból Jéke. 1370-ben e helység neve még Jeyke,[3] 1402-ben pedig már Jeke.[4] Világos tehát, hogy előbb a helynév végén álló *a* magánhangzó engedett a hangegyezés törvényének s lett belőle a megelőző felhangzónak megfelelő *e* hangzó, azután pedig a *ei* vagy *ey* kettőshangzó olvadt össze egy *é* hangba.

1244-ben az ország másik részén Vasvármegyében kerül elő egy, a Geythsa névvel teljesen azonos magánhangzókkal biró helynév: *Cheyka*. Pontról-pontra kisérve a Csémtől Csatár felé húzódó, aztán a Pinka folyón át, majd meg visszalépő és úgy Inczéd felé tartó határvonalat,[1] kitünik, hogy e Cheyka nem lehet más, mint a mai, Monyorókerék és Német-Szent-Mihály közt eső *Cséke*.

Hivatkozhatnám még Hernád-Vécse falu nevére, a mely Weycha-ból lassan-lassan alakult ilyenné,[2] hivatkozhatnám arra, hogy az 1291-ben Geychnek írt nógrádmegyei helység ma Gécz,[3] hogy az 1231-ben Keykusnek írt erdő helyén ma Kékes nevű szatmármegyei falu áll.[4] De, azt hiszem, fölösleges; hiszen Jéke és Cséke helységek neveinek alakulásánál csattanósabban ezek sem bizonyítják azt, hogy a Geythsa névben is az *ey* vagy *ei* kettőshangzónak idővel *é*-re kellett változnia.

Kiigazítottam ezzel a második hibát, melyet 1889-iki értekezésemben elkövettem. — Az első kiigazítása tán még könnyebb leszen.

Azt állítottam 1889-ben, hogy a Geythsa név első betüje *g*-nek és nem *gy*-nek mondandó. Ennek igazolásául hivatkoztam Árpád-kori oklevélíróink ama szokására, hogy ők a *gy*-vel kezdődő neveket (pl. Győr, Gyula) majd *g*-vel, majd *j*-vel írják, mivel pedig a Geythsa nevet *eredeti* okleveleink egy ízben sem kezdik *j*-vel, következtettem, hogy annak első betüjét az ő korukban nem is ejtették *gy*-nek, hanem csak *g*-nek. Hivatkoztam továbbá a Guecha, Gueche alakokra, melyeknél a *g* után tett *u* éppen azt jelzi, hogy az első betüt nem szabad meglágyítani, hanem *g*-nek kell azt kimondani.

Szorgosabb vizsgálat után arról győződtem meg, hogy egyik bizonyíték sem elég erős. — Oklevélíróink szokása a *g* és *j* betük fölcserélésében való ugyan, de csak a XIII. s nem a XII. századra vonatkozik. Ellenkezőleg azon időben, melyben a Geythsa nevet és annak Geytsa, Geyssa, Geisa alakjait *eredeti* okleveleink emlegetik, még nem volt szokás a *gy*-betünek *j*-vel való jelzése. Hogy csak egy példát említsek, a győri püspököt XIII. századbeli okleveleink felváltva írják Geuriensis, Jeuriensis és Jauriensis-nek, ellenben a XII. században csak egy 1186-iki levélben fordul elő Jeoriensis alakban, azelőtt mindig és azután is még jó sokáig

[1] Pl. a III. István 1166-iki levelében olvasható «Gecha» alak. Hazai Okm. VII. I.
[2] Hazai Okm. VIII. 14.
[3] Zichy cs. okm. III. 406.
[4] U. o. V. 321.

[1] Wenzel. Arp. Okm. VII. 102.
[2] V. ö. Hazai Okm. VIII. 405. és Mon. Vatic. I I. 367.
[3] Wenzel, Árp. Okm. X. 37.
[4] U. o. XI. 231—3.

Geuriensis az ö neve. — A Guecha alakból vont bizonyíték pedig azért nem talál, mert az e fajta neveknél az *ey* vagy *ei* kettős hangzó állandóan hiányozván, e név a Geythsa névvel egynek nem vehető.

Nincs tehát okunk visszautasítani azon 1183-iki (igaz, csak 1363-iki másolatból ismeretes) oklevél írójának tanuságát, a ki a Geythsa nevet már Gyesse-nek írván,[1] az első *g* betü *gy* hangzása mellett bizonykodik, sem azon 1342-iki és 1411-iki oklevelekéit, a melyek az 1338-ban még Gychehalmanak írt helységét Gyechehalma alakban közlik[2] s így szintén azt árúlják el, hogy a Geythsa név első betüje *gy*-nek mondandó ki.

Ha tehát a Geythsa név első betüje *gy* hangot jelez, az *ey* vagy *ei* kettőshangzóknak pedig idők folytán *é*-re kellett változnia, akkor, valamint Jeika-ból lett Jéke, Cheyka-ból Cséke, éppen úgy a magyar nyelv fejlődésének törvényei szerint Geythsa-ból lesz Gyécse.

Ez — azt hiszem — az előadottak után oly világos, hogy csodálkozhatik bárki is, miképpen nem vettem én ezt észre már 1889-ben?

Persze, hogy észrevehettem volna, ha nem állott volna előttem azon leküzdhetetlennek látszó akadály, hogy Gyécse nevű helynevünk nincs! Inkább kaptam tehát a hasonló Gecse neven, mint feladjam azon elvet, hogy utolsó fejedelmünk és két jeles királyunk neve helyneveinkben mindenesetre meg van örökítve.

Most azonban, a mit leküzdhetetlennek, elháríthatatlannak hittem, az akadály eltünt. Rájöttem a nyitjára, hogy miért nincsen Gyécse helynevünk? Ennek oka semmi más, mint az, hogy a Geythsa-név a kiejtés fejlődésének harmadik fokozatán (Gyeicsa, Gyeicse, Gyécse) sem állapodott meg, hanem még tovább fejlődött a magyar nyelvnek egyik, eddig figyelmen kívül hagyott fonetikai törvénye alapján.

E fonetikai törvény az, hogy a régi magyar nyelv *gy* hangja számos szóban és névben idők folytán *d*-re változik. És pedig előáll e változás: 1. az *e* és *é* hangzók előtt; mutatja ezt világosan a halotti beszéd 5. és 8. sorában olvasható ge = *gye* szócska, melyet ma *de*-nek mondunk. Mutatja egy sopronmegyei helynév, melyet 1270-ben Geotan-nak, 1368-ban már Deutannak írnak.[1] 2. Hogy az *i* hangzó előtt a régi *gy* szintén *d*-re változott, mutatja tömérdek oklevelünk; mert ezek írói a mai Diósgyőrt Gyosgewrnek, Diószeget Gyozeg-nek írják,[2] jeléül annak, hogy a dió szót hajdan *gy*iónak ejtették. Ismeretes továbbá, hogy a *disznó* szó a régi gyisznó,[3] dicsér a régi gyczer-ből alakult.[4] 3. Sőt még az is megtörténik, hogy az *ö* hang előtt állott *gy*-ből is idővel *d* lesz, mert pl. kétségtelen, hogy a pestmegyei Dömsöd helységet az Árpádkorban Gyömsöd-nek (Gumchud, Gumsud) hívták.[5]

De már most az a nagy kérdés, vajjon ezen fonetikai törvény alá tartozott-e a Geythsa név? Ez az, a mit nemcsak úgy ráfogni, hanem helyneveink alakulásával igazolni kell, s ez az, a mit most már — köszönet Csánki Dezső barátom szivességének — igazolni tudok.

1231-ben a Tibold nembeliek birtokaikon osztozván, a Babócsához tartozó jószágok (ad predium Baboucha pertinentia) között előfordúl egy «Geyche» nevű falu is.[6] Világos, hogy e helységnév és a Geythsa személynév tulajdonkép egy, csakhogy a helységnévben a szóvégi *a* már hozzásimult az előző *ey* hangzóhoz, és Gyeicsenek ejtendő ki. Bekövetkezvén egy század mulva az *ei* kettőshangzónak egybeolvadása, a helységnévből is Gyécse lett. Sőt másfél század múlva már a *gy*-hangot *d*-re változtató fonetikai törvény is érezteti rajta hatását s a 1231-iki Geyche 1398-ban már *Deche*, azaz Décse-alakban tünik föl szemeink előtt.[7] Így fordúl aztán elő 1495 és 1536-ban is.[8]

A mi állott már most a helységnévre, az állott a személynévre is, és így a Geythsa név a magyar nyelv fejlődésének törvényei szerint a harmadik (Gyécse) fokon meg nem állva, utoljára *Décse*-re változott. Ennélfogva nem tulajdonítható csupa véletlennek, hogy 1338-ban a

[1] Hazai Okm. I. 1.
[2] Hazai Oklevéltár. 237. 333. V. ö. 215.

[1] Wenzel, Árp. Okm. VIII. 321. Sopronm. Okl. I. 376. V. ö. Turul. 1892. 186. Pesty, Várispánságok 317.
[2] Wenzel, Diós-Győr történelmi jelentősége. 27—35. Csánky, Magyarország tört. földrajza I. 606.
[3] Nyelvtörténeti szótár I. 509.
[4] Nyelvtört. Szótár. I. 502.
[5] Wenzel, Árp. Okm. XII. 281. 297.
[6] Hazai okm. VIII. 27.
[7] Országos Levéltár Dipl. 8312.
[8] U. o. Dipl. 20,306. és 1536-iki adólajstrom, 49. l. (Mindkét adat Csánki Dezső b. szives közlése.)

pécsváradi konvent jegyzője III. Béla származását ekként jelzi: «in privilegio Bele tercii, secundi *Deyche* (így) regis filii,[1] hanem inkább annak, hogy a régi Gyeicse nevet már az ő korában Décsének kezdték kiejteni, s így ő nem a régi oklevél betüivel, hanem az ő kora kiejtése szerint írta le a kérdéses nevet.

E negyedik (Décse) alakban pedig csakugyan nem tünt el nyomtalanul és jeltelenül Szent-István atyjának, Szent-László testvérének és III. István és III. Béla atyjának neve, hanem meg van az örökítve hazánk minden részén helyneveinkben. Ott van Erdélyben a Felvincz mellett eső Décse (Maros-Décse Torda-Aranyos megye) helység,[2] ott van Békésmegyében a Szarvas és Endrőd közt eső Décse puszta (melyet századokon keresztül Décsének írnak, s csak a múlt században odatelepített szarvasi tótok ajkán rövidült Décscsé), ott van a Somogymegyében Babócsa mellett eső, ma már elpusztult Décse, ott van Sárosmegyében Décső helység (Héthárs mellett), a mely éppen úgy Décse-ből vált Decső-vé, mint a régi Decske (ugyanott Somostól keletre) Decskő-vé. S ez utolsó helységnév annyival fontosabb, mert kimutathatólag nem egyéb, mint a régi 1338-ban Geychehalmanak írt falu[3] s így a Geythsa név változásainak nyomról-nyomra követhető élő tanuja.

[1] Anjouk. okm. III. 485.

[2] Hogy e helynév *é* hangzója szintén eyből alakul, l. Anjouk. okm. VI. 344.

[3] Hazai Oklev. 215. l.

De bármennyire is bizonyos ezek után, hogy a régi Geythsa név annyi, mint a mai Décse, annak, hogy már most Geythsa nevet viselő fejedelmünket és királyainkat ezentúl Décsének írjuk, van egy akadéka. Müvelt közönségünk ugyanis annyira megszokta már a Geiza, Géza alakokat, hogy a Gyeicsa, Gyécse-féle változatokban még ráismer ugyan arra, a kit ő az iskolákban Geiza- vagy Gézának tanult, de a *Décse*-féle változatban már bajosan. Vagy folyton rekeszjelbe tett Geiza, Géza alakokkal kellene tehát a Décse-féle kiirást kisérnünk, a mi hosszú, vagy kiteszszük magunkat annak a veszélynek, hogy az olvasó nem tudja, kiről van szó.

Másrészt meg hiba volna megtagadni azon helyes elvet, hogy régi személyneveink nem a középkori, ingatag és néha érthetetlen kiirás szerint, hanem úgy, a mint azt helyneveink analogiája s a magyar nyelv fejlődése követelik, irandók ki. Azt tartom ennélfogva, legjobb lenne, ha a régi Geythsa nevet ma Gyécse-nek mondanók és írnók. Ez alakban bárki is ráismerhetne az annyi időn át csupán jobb hiányában használt Géza- vagy Geizára, s az elv is meg lenne mentve, mert hiszen a Geythsa nevet fejlődésének harmadik fokozatán valóban Gyécsenek mondották ki, s egyes tájszólásokban, pl. a palóczoknál, — a hol a dió még mindig gyió, — úgy mondanák ma is.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

A CZOBOR CSALÁD ÉS BIRTOKVISZONYAI BÁCS-BODROGH VÁRMEGYÉBEN.

I. A regesták 1526-ig.

Magyarország régi nemzetségei közül egynehány bizonyára Bács- és Bodroghvármegyék területére telepedett le a honfoglalás után, de hogy a híres 108 nemzetség közül melyek voltak azok, a melyek e földön nyertek birtokadományt, egyenkint kimutatni nem birjuk. A vármegyénk birtokviszonyaira vonatkozó oklevelek ugyanis csak ritkán nyúlnak túl a tatárjárás idején, vagyis a XIII. század közepén, s lehet, hogy a honfoglaláskor itt megtelepült első birtokosok a tatárjárás alkalmával teljesen, vagy legalább nagy részben kipusztultak.

Legalább azon családok, melyekkel a történet folyamán vármegyénkben találkozunk, jobbára a XIII. és XIV. századig viszik fel okleveles eredetöket; így tehát nagyon valószínü, hogy az ősi nemzetségek jobbára már az Árpádok korában kihaltak itten, s ama családok, melyekkel a történetben először találkozunk, inkább csak a tatárjárást, vagy éppen az Árpádokat követő század új jövevényeinek tekinthetők.

Mindazon nemzetségek között, a melyek valaha e földön laktak s birtokoltak, régiségre úgy, mint gazdagságra, hatalomra és hazafiúi tettekre nézve egyaránt kiválik a *Czobor* nemzetség, melylyel itt foglalkozunk.

Mint a bácskai középkori családok legnagyobb része, úgy a Czobor család is a XIV. században keletkezett, vagy legalább e tájban tűnik fel, s innen fogva közel négy század folyamán át virágzott.

Nem lehet tudni, mert semmi bizonyos adatunk nincs arra, hogy e család tartozéka vagy származéka-e valamelyik régibb magyar nemzetségnek?; valamint azt se lehet tudni, vajjon eredetileg bácskai törzsű e család, vagy idő folytán máshonnan költözött ide?

Egyéb adatok hiányában, a Cz. család a XIV. század közepén úgy tűnik fel a történet színpadán, mintha benszülött bácskai illetőleg *bodroghmegyei* család volna s a mai *Jankovácz* táján volt birtokos.

De lássuk az ide vonatkozó adatokat.

Nagy Iván jeles genealogusunk szerint, egy általa nem idézett adat alapján, 1360 táján Bodrogh vármegyében egy Jánosi helységbeli Czobor (Chubor) *János* az első ismert őse a családnak.[1] A család azonban e tájban már kiterjedt lehetett, mert más adat nyomán tudjuk, hogy 1364-ben Kont Miklós nádor a megyebeli latrok fölött törvényszéket tartván, e nádori törvényszékben Bodroghban az esküdt ülnökök sorában foglalt helyet a Jánosi helységből való Czobor fia *Miklós* is.[2]

A Zichy-codexnek ezen adata igen fontos és bő világot vet az egész Cz. nemzetségre. Ez adatból ugyanis azt látjuk, hogy Nagy Iván által első ős gyanánt említett *János*-on kívül ugyanez időben élt Cz. *Miklós* is, a ki szintén tekintélyes birtokos lehetett, mert a nádori itélőszék esküdttársai sorába másként be nem juthatott.

Ugyanezen fontos adatból tanuljuk továbbá, hogy Cz. Jánosnak és Miklósnak atyja *Czobor* volt, s hogy Cz. János nem valami tulajdonsága után, hanem egyenesen atyja után neveztetett Czobornak. Ebből látjuk egyúttal, hogy a «Czobor» szó eredetileg személynevet jelentett s csak később vált e nemzetség vezetéknevévé. Hogy e szó mit jelent s minő eredettel birt, ma már bajos lenne eldönteni, valószinű azonban, hogy ősi magyar szó s a pogány személynevekkel jött át a keresztény használatba.

Figyelemre méltó ugyanitt azon körülmény, hogy úgy Cz. János 1360-ban, mint Cz. Miklós 1364-ben Jánosi helységbelinek mondatik, a mi világosan azt jelenti, hogy a Czobor család törzsfészke Jánosi helység volt, melyet részben vagy egészben ő birt; ez pedig a mai bácsbodroghmegyei *Jankovácz*.

A csak imént, a XIV. század második felében feltünt család történetének menetébe csakhamar fontos országos események játszottak közbe.

Nagy Lajos királynak 1382-ben történt halála után a Mária királynő, ennek férje Zsigmond király és az elégedetlenek között folyt viszály óriási zavarokat támasztott az országban s ebből a mi vidékünknek is bőven rész jutott. 1403-ban újabb lázadás tört ki Zsigmond király ellen, melynek élén Marczali erdélyi vajda állott. E lázadókhoz csatlakozott a délvidék nagy része s vármegyénk több földesurai között: Cz. *János* is, a kit a király e miatt összes birtokaitól megfosztatott.

Cz. János e tájban a bodroghmegyei Czobor-Szent-Mihály, Jánosi és Halmos nevű helységeket birta, melyek a mai Zombor, Jankovácz és Almás községeknek felelnek meg s e birtokokat a király 1403-ban hívének Szilágyi Lászlónak adományozta.[1]

Cz. *János* úgy látszik azonban ismét Zsigmond király hűségére tért vissza, mert a király 1403. évi decz. 6-án kelt oklevelében neki megkegyelmezett;[2] hogy azonban birtokait is visszanyerte volna, arról nem értesülünk.

1406-ban a Cz. család atyafiságba került a Szilágyi családdal, mert ez évben Cz. Miklós és János *Ankó* nevű nővérüket férjhez adták Szilágyi Gergelyhez, s hozományul Cz.-Szt.-Mihályban, Aranyában és Iklódon levő birtokaik egyharmad részét adták.[3]

Időközben történt, hogy a Szilágyiak birtokaikat Czobor-Szent-Mihály, Jánosi és Halmosban ismeretlen okból elvesztvén, azok a királyra háramlottak vissza. E birtokot Zsigmond király azután a Biai családnak adta cserébe a pilismegyei Bia helységért, melyet Brankovics György szerb deszpotának engedtek át.[4]

Zsigmond király ebből kifolyólag 1411-ben utasítá a bácsi káptalant, hogy a nevezett helységek 2 részébe igtassa be Biai Bertókot, mert arra ennek donatiót is adott. A bácsi káptalan a beigtatást foganatosítani akarván, ez ellen Czobor Miklós fia *János* tiltakozott. Tiltakozásának azonban eredménye nem lett, mert jogai igazolására megidéztetvén, meg nem jelent, és így az igtatás mégis megtörtént.[5]

E közben Cz. *János*, úgy látszik, tisztázni iparkodott magát a hűtlenség bűne alól, hogy birtokait visszaszerezhesse. 1411-ben a macsói bánok Bodroghban kelt oklevelökben ki is jelentették bizonyítványként, hogy tudomások szerint Cz. János a Marczali-féle lázadókhoz nem tartozott.[6] 1412-ben pedig a már szintén megbékélt Marczali Miklós erdélyi vajda adott ki egy nyilatkozatot, mely szerint Cz. János az ő

[1] Nagy I., Magyarorsz. családai, III. 206.
[2] Zichy okmt. III. 244.

[1] Orsz. Lt. Dipl. 56. sz.
[2] Orsz. Lt. Dipl. 8925.
[3] Pesty, Helynévtár, I. k. Nagy I. i. h.
[4] Iványi, Helynévtár, I. 55.
[5] Orsz. Lt. Dipl. 9866. sz.
[6] Orsz. Lt. Dipl. 8925. sz.

hívei közé tartozott, de onnan a király hűségére visszatért.[1]

Mielőtt azonban tisztázni tudta volna ügyét, újabb bajba keveredett Cz. János. 1413-ban ugyanis többed magával azzal vádoltatott, hogy Maróti Jánosnak bodroghmegyei Hetes nevű birtokáról 74 lovat erővel elhajtatott. Mivel azonban mind Cz. János, mind pedig bevádolt társai tagadásban voltak, Rozgonyi Simon országbiró őket eskütételre a bácsi káptalan elé rendelte.[2] Megtörtént-e az eskütétel és a per miként végződött, erről adataink nincsenek.

Azt azonban tudjuk, hogy Cz. János purificatiója a hűtlenségi ügyben nem sikerült. Valószinű, hogy ő előbb elhalt, semhogy ez ügyet tisztázni sikerült volna. 1437-től ugyanis azt halljuk, hogy Zsigmond király Cz. János fiának *Mihálynak*, a ki a királyi hadban katonáskodott s a csehországi husszita hadjáratokban harczolt, itt szerzett érdemei jutalmául engedélyt adott, hogy atyja jussait a tőle elkobzott czoborszentmihályi, halmosi és jánosi részjószágokban a Biai család ellenében per útján érvényesíthesse.[3]

A per innenfogva, úgy látszik, meg is indult. I. Ulászló király 1442-ben új adományt tett Cz. János javára a nevezett helységekben — Nagy Iván szerint, — s a birtokokba a bácsi káptalan ez évben be is vezette. Nagy Iván, a ki a fentebbi előzményeket nem ismerte, műve e helyén így fakad ki: «Mi idézte elő e birtokváltozást, erről forrásaink hallgatnak.»[4] Pedig nyilván látnivaló, hogy mi idézte elő: a per megindult királyi engedélylyel s Ulászló be sem várva a per végét, már új adományt tett. 1447-ben pedig Hédervári Lőrincz nádor a pert be is fejezte akként, hogy a kérdéses birtokokat a Biai családtól a Czoboroknak visszaitélte és utasítá a bácsi káptalant, hogy azokba Cz. *Mihályt* és *Mátyást* vezesse be.[5] A nevezett káptalan a beigtatást ugyanez évben el is végezte, de a statutiónak a Biaiak ellentmondottak.[6] Ez ellentmondásnak eredménye azonban, úgy látszik, nem lett, mert e perre nézve újabb intézkedések tételéről tudomással nem bírunk s így most a XV. század közepén a Czobor család mindkét ága benne ült birtokaiban.

A következő években a család birtokainak gyarapodásáról értesülünk. 1450-ben azt halljuk, hogy a bácsi káptalan Cz. Mihályt és Mátyást beigtatta a Biai család bizonyos részbirtokaiba Czobor-Szent-Mihályon, Halmosban és Jánosiban (ez utóbbi helyen két erdő birtokába, melyeket «Égett erdő» és «Zanyip» néven nevez az oklevél.)[1] Mily úton szerezték e birtokokat, a kútforrás nem említi.

Ugyanez évben (1450.) Cz. Mátyás panaszt emelt az iránt, hogy Jánosiban levő birtokát elfoglalták a Zemléniek. Ez ügyben báni rendeletre vizsgálatot tartott a kői káptalan s a panaszt alaposnak találta. Mi volt azonban a per folytatása, arról a kútfők hallgatnak.[2]

1454-ben Cz. Mihály zálogba nyerte a Harapkói családtól a bodroghmegyei Tapolcza helységet, de a midőn abba a kői káptalan be akarta igtatni, az Aracsai család ellentmondott.[3]

1456-ban Cz. Mihály már királyi aludvarmester volt. Ez évi nov. 1-én V. László király neki és Szántói Benedeknek adományozta Bodroghmegyében Bulcsuszék, Szőlős és Szécsén helységeket érdemeik jutalmául s bizonyára azért is, mert e birtokok az ő apósuk: Szőlősi Fülöpéi voltak, kinek leányai közül Cz. Mihály Annát, Szántói Benedek pedig Ilonát bírta nőül.[4]

A család viszonyaira nézve ezentúl a következő adataink vannak:

1466-ban Mátyás király Czobor Mihály kérésére átírja a bácsi káptalan azon (1464. évben kelt) oklevelét, mely szerint a Szent-Miklósban levő Bárányvölgy nevű részbirtok a Bessenyői családtól Czobornak ítéltetett. Ezen oklevélre most azért volt szükség, mert Szent-Miklós plébánosa és Czobor Miklós közt per folyt.[5]

Ugyanezen évben Cz. Mihály a bácsi káptalan előtt ellentmond annak, hogy bizonyos Bakó gyermekei Szőlős nevű birtokba bevezettessenek.[6]

1468-ban Mátyás király Cz. Mihálynak adományozta Hetes, Aranyán, Zaka és Gergeli helységeket.[7]

1469-ben a király Cz. Mihály fia: János királyi udvarnoknak és testvéreinek: Imre- és Mártonnak engedélyt adott arra, hogy Czobor-Szent-Mihály nevű helységükben kő- vagy favárat építhessenek.[8] E várat, úgy látszik, nem építették fel mindjárt, mert 1473-ban ismét arról értesülünk, hogy a király új engedélyt adott.[9] Hogy különben e vár később egyáltalán felépült volna, nincs tudomásunk.

1472-ben a király ugyancsak Cz. Mihály fiainak: János-, Márton- és Imrének meg a Pakai családnak adományozta Baja város és Pethe

[1] U. o.
[2] Akad. kézirattár Pesty-féle gyüjtemény, 74. sz.
[3] Orsz. Ltr Dipl. 8925. sz.
[4] Nagy I. i. h.
[5] Orsz. Lt. Dipl. 8925. sz.
[6] U. o.

[1] U. o. 22505. sz.
[2] U. o. 14378. sz.
[3] Orsz. Lt. Dipl. 14809. sz.
[4] U. o. 15110. sz.
[5] U. o. 16053. sz.
[6] U. o. 16331. sz.
[7] Pesty, Helynévtár I. k.
[8] U. o.
[9] Iványi, Helynévtár I. 56.

helység azon részeit, melyek előbb Bajai Andráséi voltak s magszakadás útján a királyra háramlottak.[1]

1476-ban özv. Beriszlóné bepanaszolta Cz. Jánost, Imrét, Mártont és Andrást, hogy ezek a Jánosi helységben levő jobbágyainak gabonáját elhordatták. Ez ügyben Bodroghvármegye hatósága vizsgálatot tartott.[2]

A következő évben a család a Bazini és Szentgyörgyi grófokkal keveredett bajba. A király ugyanis ezen 1477. évben a bodroghvármegyei Hetes, Aranyád, Zaka és Gergeri helységekben bizonyos birtokokat a Bazini grófoknak adományozott, melyekre Cz. János igényt tartott, mert még 1468-ban nekik tett adományt itt a király; és most a pécsi, bácsi és kői káptalanok előtt tiltakozott az ellen, hogy e birtokok eladományoztassanak.[3]

Úgy látszik azonban, hogy Cz. János e tiltakozásával egyidejűleg e birtokokat önhatalmúlag el is foglalta, mert ugyancsak ez évben (1479.) Mátyás király rendeletet intéz Cz. Jánoshoz, hogy a bazini grófoktól elfoglalt föntemlített helységekben levő birtokokat, nem különben 3 dunai szigetet a grófoknak adja vissza.[4]

Ugyanez évből bírjuk a király egy másik rendeletét is, melyben meghagyja a Bazini grófoknak, hogy e birtokokat a Czoboroknak adják át.[5] Ugy látszik tehát, hogy a Czoborok időközben igazolták jogaikat, s innen eredt az ellentétes intézkedés.

Ugyanez évben hatalmaskodás miatt is volt per a Czoborok és Bazini grófok közt. Cz. János ugyanis (1477.) Bodroghvármegye hatósága előtt óvást emelt az iránt, hogy a Bazini grófok Hetes, Gergeri, Zaka és Aranyán helységekben hatalmaskodtak, embereit megsebezték, lovait leölték és halát elvitték egy tóból, mi által nem kevesebb, mint 400 arany forintnyi kárt okoztak.[6]

Ez ügyben Bodroghvármegye hatósága vizsgálatot tartott (kelt jun. 5-én) a király rendelete folytán, s a tanuk meghallgatása után a panaszt alaposnak találta.[7]

A Bazini grófokkal való viszálykodás még 1478-ban is folyt. Ez évben ugyanis Cz. János, Imre és Márton a kői káptalan előtt tiltakoztak az ellen, hogy a grófok Hetes helységet, Bán-Zaka pusztát, továbbá Zaka, Gergeri és Aranyán helységekben bizonyos részbirtokokat Gábor kalocsai érseknek adták.[8]

[1] Orsz. Lt. Dipl. 17310. sz.
[2] U. o. 17845. sz.
[3] Orsz. Lt. Dipl. 22505. sz.
[4] Pesty, i. m. I. k.
[5] Orsz. Lt. Dipl. 22505. sz.
[6] U. o. 17926. és Pesty, i. h.
[7] Orsz. Lt. Dipl. 17964. sz.
[8] U. o. 18071. sz.

Ugyanezen évben az aradi káptalan beperelte Cz. Mártont, mert a káptalan egy jobbágyát megölte.[1]

1479-ben Cz. János a szekcsői Herczegék egy jobbágyát elfogta. E miatt Bodroghvármegye hatósága előtt per folyt, mely őt eskütételre megidézte.[2]

Ugyancsak 1479-ből halljuk, hogy Cz. Jánosnak czoborszentmihályi jobbágyain a Pethkeiek és özv. Beriszlóné szomszédos birtokosok hatalmaskodtak, azon kívül Jánosi helységben birtokából valamit elfoglaltak. A kői káptalan tartott ez ügyben vizsgálatot és a panaszt alaposnak találta.[3]

Ugyanezen (1479-ik) évből arról is értesülünk, hogy Cz. János kérelmére Sixtus pápa megengedte, hogy Czobor-Szent-Mihályba domonkosrendi szerzeteseket hozhasson be és nekik ott házat építhessen.[4] Ugyanezen évben a Czobor testvérek a Hetes helységhez tartozó Ivánfalva birtokot, egy halastóval együtt a czoborszentmihályi domonkos-rendieknek ajándékozták, 1481-ben pedig ugyanők Hetesben kaptak bizonyos részbirtokot.[5]

1480-ban Mátyás király Cz. János-, Imre- és Mártonnak adományozza Beriszló Péter leányának, Borbálának részbirtokait Cz.-Szt.-Mihályban, Jánosiban és Halmosiban. A bácsi káptalan be is veztette őket, de többfelől tiltakozás történt a beigtatás ellen.[6]

Ugyanez évben kettős perbe is keveredtek a Czoborok. Ugyanis

Cz. Jánost, nejét Dorottyát és anyját, özv. Czobor Mihályné Annát azzal vádolta Peskei Mihály, hogy az ő czoborszentmihályi birtokáról a termést elhordatták. Ez ügyben a bácsi káptalan vizsgálatot tartván, a panaszt alaposnak találta.[7]

Másrészt: Cz. Jánost, Imrét és Mártont Pakai László a miatt panaszolta be, hogy ezek az ő Wel, Sári és Kengi nevű bodroghmegyei birtokait, továbbá egy erdejét és két halastavát önhatalmúlag elfoglalták. A bácsi káptalan ez ügyben is vizsgálatot tartott, s a panaszt itt is alaposnak találta.[8]

Ugyancsak az 1480. évtől még a következő adataink vannak a családra nézve:

A bácsi és kői káptalanok jelentése szerint a Pakaiak kirabolták és elfogták Cz. Mártonnak két jobbágyát, a kik Cz.-Szt.-Mihályról Szent-Lőrincz helységben a hetivásáron jártak.[9] Pa-

[1] Pesty, i. h.
[2] Orsz. Lt. Dipl. 18265. sz.
[3] U. o. 18262. sz.
[4] Katona, Hist. Metr. Coloc. I. 456.
[5] Iványi, Helynévtár I. 57.
[6] Iványi, i. m. I. 57. Pesty, i. m.
[7] Orsz. Lt. Dipl. 18332. sz.
[8] Orsz. Lt. Dipl. 18354. sz.
[9] U. o. 18380. és 18381. sz.

naszt emeltek továbbá Cz. János, Imre és Márton ez évben (1480.) az iránt is, hogy a Pakaiak egy jobbágyukat a fentebb említett helységek közötti úton szintén kirabolták.[1] Végre ugyanezen évből tudjuk, hogy Cz. Imrének két baranyai birtokára vonatkozó okiratokat Szentmiklósi Chukath Pál nem akart visszaadni, mely ügyben a kalocsai káptalan a királynak jogorvoslás végett jelentést tett.[2]

1481-ben Cz. *János* a bácsi káptalan előtt végrendelkezvén, a czoborszentmihályi domonkosrendieknek hagy egy házat és részbirtokait Csatár, Ó-Rév baranyai helységekben, továbbá Ivánfalva, Cserepes, Szent-Andrástelke bodroghmegyei pusztákat és egy halászóhelyet Hetes mellett (Bodroghm.); végül a czoborszentmihályi Mária-templomnak hagyja Csatárban levő szőllejét.[3]

Ugyanezen évben Mátyás király Cz. János-, Imre- és Mártonnak adományozta a bodroghmegyei Boroth, Árokegyháza, Csőszapa, Bál, Kakucs, Chercz és Pacsér helységekben, nem különben az Apátitelek nevű pusztában levő Borothi-féle részbirtokokat.[4]

A következő 1482-ik évből azt halljuk, hogy Cz. János pert folytatott szekcsői Herczeg Bernát és Geszti Mihály ellen, mert ezek embereik által őt megraboltatták. Ez ügyben a kői káptalan ez évi május hóban vizsgálatot tartott Bodroghvármegye hatóságával együttesen, de Herczeg Bernát erőszakos föllépésével a tárgyalást megszakította, miről a kői káptalan jun. 1-én a királynak jelentést tett.[5] Most királyi rendeletre újabb vizsgálat tartatott s a kői káptalan (aug. hó végén) a tanúkat kihallgatván, a panaszt alaposnak találta. E bíróság, mely a tanúkat kihallgatta, Háj-Szent-Lőrinczben Bodroghvármegye hatóságából, a kői káptalanból és mint kiküldött birákból, Benedek boszniai püspökből és Drági Tamás nándorfehérvári kapitányból állott.[6] E per tárgyát azon kettős bűntény képezte, hogy Geszti Mihály emberei Czobornak Baracskában lakó némely embereit megverték; másrészt pedig, mert Herczeg Bernát Gesztivel együtt valami régi torzsalkodás folytán Cz. Jánost, a ki ekkor bodroghvármegyei alispán volt, Háj-Szent-Lőrinczben megtámadták s ez alig tudott tőlük elmenekülni. Hogy azonban a per hogyan végződött, arra nincsenek adataink.[7]

Ugyanez évben Cz. Jánosnak Hetes nevű birtokán a budai apáczák emberei Zondból foglalást tettek és hatalmaskodtak. Ez ügyben a kői káptalan vizsgálatot tartott s a panaszt valónak találta.[1]

1483-ban Czobor János és István bácsi kisprépost a Czobor-Szent-Mihály és Szent-Márton helységek határaira nézve egyezkednek a király előtt. Máj. 14-én kelt ez ügyben Mátyás király oklevele, mely szerint előtte István bácsi kisprépost és Cz. János, mint Imre és Márton testvéreinek képviselője is, a köztük Szent-Márton és Cz.-Szt.-Mihály birtokaikra nézve fenforgó határvillongásokra Losonczi Bánfi András bácsi nagyprépost tanácsára úgy egyeztek meg, hogy Bánfi András a határokat meg fogja állapítani s abba mindkét fél belenyugodni tartozik. A mely fél ebbe bele nem nyugodnék, 200 arany fizetésére köteleztetik.[2]

1485-ben Cz. Márton és Imre a bácsi káptalan előtt kiegyeztek testvérökkel, Morháti Jakab özvegyével: Cz. Borbálával és Morháti Jakab nővérével Eufemia férj. Ősi Lászlónéval, úgy, hogy ezek visszaadták a Czoboroknak Erős, Tötös, Kenyeres, Paraszti bácsmegyei helységek egyharmad részét, Szántó, Budi és Tad bodroghvármegyei részbirtokokat, végül Ó-Rév és Csatár baranyai birtokokat, melyek őket hozományképi illették.[3] A király azonban időközben Morháti Jakab összes birtokait a Dócziaknak adta, a kiket a székesfehérvári konvent iktatott be azokba, de ennek Cz. Imre és Márton ellentmondott.[4]

1494-ben Cz. Imre és Márton özv. Lévai Cseh Jánosnét perelték a Hetes helységben okozott károk miatt. Ez ügyből azonban egyebet nem tudunk, mint hogy Bodroghvármegye hatósága nevében Haraszti István és Nagy Döme alispánok, Szentmiklósi Barki Imre és Lőrinczi Nagy Máté szolgabirák 1494. szept. 1-én tudatják II. Ulászló királylyal, hogy a királynak Székesfehérvárott aug. 10-én kelt rendeletére Cz. Imre és Márton ama panasza ügyében, mely szerint Lévai Cseh János özvegyének Tótfalu nevű birtokán levő emberei a Czoborok Hetes nevű birtokán károkat okoztak, vizsgálatot tartottak s feleket a király elé megidézték.[5]

Ugyanők 1495-ben Belegi Márkus Péter ellen pereltek bizonyos pesti ház birtoka miatt, mert Czoborék nővére, Jusztina, Belegi neje volt, és ezt hozomány gyanánt adták.[6]

1497-ben Cz. György a kői káptalan előtt megnevezi általa folytatott és ellene bárhol folyó perekben való képviseletre meghatalmazottjait. A kői káptalan okt. 5-én kelt oklevele

[1] U. o. 18400. sz.
[2] U. o. 18400. sz.
[3] U. o. 24983. sz.
[4] Orsz. Lt. Dipl. 18514. sz.
[5] U. o. 18666. sz.
[6] U. o. 18681. sz.
[7] Pesty, Helynévtár i. h.

[1] Orsz. Lt. Dipl. 18730. sz.
[2] U. o. 18817. sz.
[3] Orsz. Lt. Dipl. 19082. sz.
[4] Akad. kézirattár, Pesty-féle gyüjt. 135. sz.
[5] Orsz. Lt. Dipl. 20201. sz.
[6] U. o. 20254. és 20372. sz.

szerint ugyanis megjelent előtte Cz. György újlaki bán (banus de Wylak) s a perekre nézve, melyek ellene vagy általa folytattatnak, procuratorai gyanánt megnevezi a következő urakat: Macskási Miklóst, Tiszai Simont, szentdemeteri Szécsi Györgyöt, Ujlaki Porkoláb Bertalant, Szakál Jánost és ujlaki Hangyás Imrét.[1]

1498-ban Cz. Imre és Márton perelik a budai apáczákat, mert ezeknek emberei elfogták a Czoborok némely szentmihályi jobbágyait, a kik Ujfaluban jártak hetivásáron. Ez ügyben a bácsi káptalan tartott vizsgálatot s a dolgot valónak találta.[2]

Ugyanezen évben II. Ulászló király Czobor Mártont és Imrét Bodroghvármegye főispánjaiul nevezte ki, mert az ez évi rákosi országgyűlés elhatározta, hogy senki két vagy több vármegye főispánságát ne viselje. Ennélfogva a király jún. 3-án kelt rendeletével tudatta a vármegyével, hogy Somy Józsa temesi s eddigi bodroghi főispán helyébe Cz. Mártont és Imrét nevezte ki, miért is a vármegye őket ilyenekül ismerje el.[3]

1499-ben Cz. Péter ellen az óbudai apáczák pereltek e miatt, mert annak czobor-szt.-mihályi emberei az apáczák Ujfalu nevű helységében hatalmaskodtak. Ez ügyben Bodroghvármegye hatósága vizsgálatot tartott.[4]

Ugyanezen évben II. Ulászló király Cz. Imre és Márton kérelmére elrendeli, hogy az ő tulajdonukat képező Szent-Pál és Tapolcza nevű bácsmegyei helységek ezentúl Bodroghvármegyéhez tartozzanak és Bácsvármegye a Czoborokat többé ne háborgassa.[5]

1505-ben Cz. Márton perben állott sekcsei Sulyok Lajossal valami miatt, de a bácsi káptalan előtt kiegyeztek.[6]

Ugyanez évben Cz. Márton megvette a bácsi káptalan előtt 8 arany forintért Zakai Imre nejétől és ennek testvére özv. Nagy Pálnétól ezeknek Zaka helységben levő két teleknyi birtokát.[7]

Ugyanő ugyanezen évben megvette Zaka helység azon részét is, mely Zakai Bika György tulajdona volt.[8]

Föntebb említettük, hogy Cz. Márton ellen 1478-ban per folyt, mivel az aradi káptalan egy jobbágyát állítólag megölte. Most

1506-ban azt halljuk, hogy a Cz. Márton ellen az aradi káptalan egy jobbágyának a bodroghmegyei Sarok-Szent-Mártonban történt megöletése miatt még mindig folyó perben, a bácsi káptalan nádori rendeletre Cz. Felicia férj. Pilsperger Farkasné ellen is vizsgálatot tartott.[1]

1508-ban Cz. Márton és Imre jószágaikon: Cz.-Szt.-Mihály, Szilvás, Tapolcza és Szt.-Pál helységekben a kői káptalan által határjárást tartatnak, de ennek az óbudai apáczák ellentmondtak.[2]

A Cz. családra vonatkozó utolsó adatunk a mohácsi vész előtt 1513-ból való, mely szerint ez évben Cz. Márton Konstantinápolyban mint követ járt s a törökkel a békét II. Ulászló király nevében megujította.[3]

II. A család tagjai.

A család első ismert őse *Czobor* a XIV. század első feléből. Ennek fia *Miklós*, a ki 1364-ben már bodroghmegyei esküdtbiróként szerepelt. Ennek talán testvére lehetett a szintén Jánosi helységbeli Cz. *János*, a kit Nagy Iván jeles genealogusunk, 1360 körül mint első ismert őst említ.

Cz. *Miklós* gyermekeiről semmit sem tudunk. *János* fia II. *János* volt az, a kit Zsigmond király hűtlenség miatt jószágaitól megfosztott. Ennek családjáról szintén nincsenek adataink.

Jánosnak másik fia (Nagy Iván szerint): *István*, a kinek három gyermeke maradt: *János* (III.), *Miklós* (II) és Ankó. Ezek közül az utóbbi *Ankó* Szilágyi Gergely nejévé lett 1406-ban.[4]

III. János családját nem ismerjük. Testvére II. Miklós gyermeke volt: IV. *János*, a kit 1411 körül a Bertók-féle perből ismerünk. Ennek gyermekei: I. *Mátyás* és I. *Mihály* voltak. Ezek közül Mátyásnak *Jusztina* férj. Márkus Péterné, *András* († 1481) és *Ilona* férj. Botka Jánosné voltak gyermekei.

I. *Mihály* (1442—1567.) Zsigmond király idejében a csehek ellen harczolt. 1458 és 1467-ben Budavár kapitánya volt. Neje Szőllősi Fülöp leánya: Anna volt, a kitől I. *Imre*, V. *János*, I. *Márton* és III. *Miklós* nevű fiai maradtak. Lehoczky második nejéül Báthori Erzsébetet említi, a mi nagy Iván szerint tévedés.[5] A bodroghmegyei javakon kívül bírta a komáromegyei Kolthát, a baranyai Lőrét és Simonfalvát, a borsodmegyei Kint helységet. Ő volt az, a ki perelt a néhai II. Jánostól elkobzott javakért királyi engedelemből, mely per végre is 1442-ben a család javára dőlt el.

[1] U. o. 20614. sz.
[2] U. o. 20765. sz.
[3] Orsz. Lt. Dipl. 26069. sz.
[4] U. o. 20766. sz.
[5] U. o. 22505. sz.
[6] Orsz. Lt. Dipl. 21390. sz.
[7] U. o. 21423. sz.
[8] U. o. 22505. sz.

[1] U. o. 29066. sz.
[2] U. o. 21841. sz.
[3] L. Márki S., Dózsa György 29. l.
[4] Lehoczky T. azon adatát, hogy Szilágyi neje Cz. Éva lett volna (Stemmatogr. II. 90—92.) megczáfolja az 1406. évi oklevél. (Pesty Fr., Helynévtár. I.)
[5] Nagy I., i. h.

Mihály gyermekei közül első helyen említendő *Imre*, korának egyik előkelőbb főura, 1488-ban már Pozsony várának főkapitánya. 1490 ben a Csalóközben Vereknye várát építtette, mint azonban Beatrix királyné lerontatott.[1] 1494-ben követ volt Török-, 1498-ban Lengyelországban. 1498—1507-ig Bodroghvármegye főispánja. Nagy Iván szerint temesi főispánnak is iratik. Két neje volt, Hedvig és Charnovich Anna (utóbb Botka Péterné). Gyermekei közül I. *Gáspárt* és *Annát* férj. Amade Jánosnét ismerjük. Valószínűleg az ő fia volt azon Czobor-Szent-Mihályi *Tamás* is, a ki 1493-ban a krakói egyetemen tanult s hihetőleg ifjú korában halt el.

Mihálynak fentebb említett többi három fia közül: III. *Miklós* (1495.) gyermekeiről mit sem tudunk. V. *Jánosról* pedig csak annyi értesülésünk van, hogy ő 1457 körül élt és egyetlen leánya *Borbála* Nagyvölgyi Györgyhöz ment férjhez és így egyik bodroghmegyei tekintélyes családba jutott.

Mihály negyedik fia: *Márton* egyike a kor nevezetesebb embereinek. Ő már 1498-tól fogva, Imre testvérével együtt, Bodroghvármegye főispánja s ezen minőségében talán meg is maradt egészen 1526-ig. 1500-ban királyi udvarnok, 1505-ben jelen volt a rákosi országgyűlésen. 1506-ban királyi kamarás gyanánt említtetik. 1513-ban mint II. Ulászló király követe Konstantinápolyban járt s a törökkel a békét meghosszabbította.

Egyetlen leánya *Felicitas*, Pilsperger Farkashoz ment nőül s ennek utódai a Pilsperger-Czobor ágat alkották, mely a XVI. század első felében virágzott.

A tulajdonképeni Czobor családot a XVI-ik század elejétől fogva Cz. Imre fiának: *Gáspárnak* (1519.) gyermekei folytatták. E Gáspár jóval túlélte a mohácsi veszedelmet, a mennyiben ő 1528-ban, mint I. Ferdinánd király híve, részt vett Trencsén vára bevételében. 1537-ben pedig Zsámbokrét várának elfoglalásánál annyira kitüntette magát, hogy ezért a király által fölmentetett a különben köteles hadisegedelem beszolgáltatása alól. Neje Sárkány Orsolya, utóbb Bakith Péterné. Négy fia közül *Pál* 1558-ban bárói rangot nyert, de a család további tagjai nem tőle, hanem testvérétől: Cz. *Imrétől* származtak.[2]

Ezeknek további története azonban már a család újkori történetére tartozik, ide még csak a mohácsi vészig terjedő genealogiai táblát csatoljuk:

[1] Katona, Hist. Crit., IX. 904.
[2] L. Nagy I., i. h.

III. A Czobor-család nemzedékrendje 1526-ig.

I. TÁBLA.

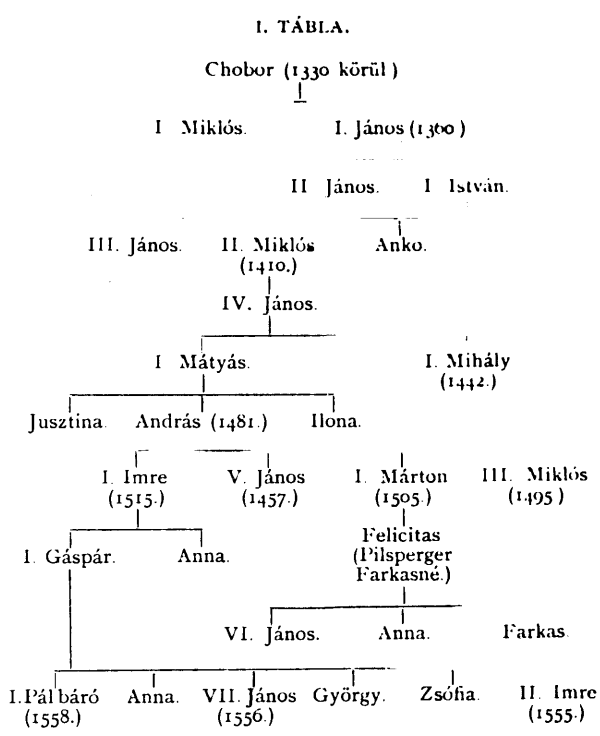

IV. Birtokok.

1. **Aranyán.** E helységben a Czobor család, úgy látszik, már a XIV. század végén birtokos volt, mert 1406-ban Cz. Miklós és János az itteni (és Iklód helységben levő) birtokaik egyharmadrészét Ankó nevű nővérüknek hozományul adták.[1] 1468-ban még gyarapodott itteni birtokuk, mert ez évben Mátyás király a Maróthi Mátyás magszakadása által gazdátlanná lett birtokrészt is Cz. János-, Imre- és Mártonnak adományozta.[2] 1476-ban e birtokot újra adományozta a király, melybe 1477-ben a fehérvári káptalan beigtatta.[3] De a király időközben ezen adományáról megfeledkezvén, ugyanazon birtokot (egyéb más birtokokkal együtt) a Bazini és Szentgyörgyi grófoknak adományozta, miért is a Czoborok még ez évben óvást emeltek, mire a király ama birtokot visszaadta.[4] Később a Bazini grófok e birtokokat Gábor kalocsai érseknek s a kalocsai káptalannak adták, miért is a Cz. család ez ellen is tiltakozott a kői és bácsi káptalan előtt,[5] és tiltakozásukat bizonyára számbavették.

[1] Pesty, Helynévtár, i. h.
[2] U. o.
[3] Iványi, Bács.-B. vm. tört. társ. Évkönyve, 1892. 75—76. l.
[4] Orsz. Lt. Dipl. 22505. sz.
[5] U. o. 18071. sz.

2. Árokegyház. I. Mátyás király 1481-ben adományozta e helység egy részét Cz. János-, Imre- és Mártonnak, más egyéb birtokrészekkel.[1]

3. Apátitelek. A király 1481-ben adományozta a Czobor testvéreknek e pusztának azon részét, mely azelőtt a Borothi család tulajdona volt.[2]

4. Bulcsuszék. E helység eredetileg Szőlősi-féle birtok volt, kinek leányai közül Cz. Mihály Annát birta nőül. 1456-ban a király részben Cz. Mihálynak, részben Szántói Benedeknek adta a helységet más egyéb bodroghvármegyei javakkal.[3]

5. Baja. I. Mátyás király 1472-ben Cz. János-, Márton- és Imrének adományozta egy részét e városnak (és Pethe helységnek), mely előbb Bajai Andrásé volt s magszakadás útján a királyra háramlott.[4]

6. Bán-Zaka. Ez puszta volt s valószinűleg Zaka (l. ezt) körül létezett s talán azzal együtt nyerte a Czobor család királyi adományként még 1468-ban,[5] 1478-ban e pusztát más egyéb birtokokkal a Bazini grófok magukénak vindikálván, Gábor kalocsai érseknek adták, mi ellen, mint tényleges birtokosok, a Czobor testvérek a kői káptalan előtt óvást emeltek.[6]

7. Boroth. E helységet már egyéb birtokokkal Mátyás király 1481-ben adományozta a Czoboroknak s előbb valószínűleg a Borothi család tulajdona volt.[7]

8. Bál. E helységet is 1481-ben adományozta a király a Cz. családnak Boroth és más helységekkel együttesen.[8]

9. Budi. Ugy látszik, régi Czobor birtok volt, mert Cz. Márton és Imre 1485-ben Morháti Jakab özvegyétől Cz. Borbálától és Morháti Eufemia férj. Ósi Lászlónétól ezt mint volt hozományi birtokot, egyezség útján nyerték, más egyéb birtokokkal együtt vissza.[9]

10. Cherez. E helységet Cz. János, Imre és Márton Mátyás királytól 1481-ben adományképen nyerték több más birtokkal.[10]

11. Czobor-Szent-Mihály. Jánosin kívül Halmos nevű helységgel együtt ez a helység képezte a család legősibb törzsbirtokát. Mikor szerezték, nem lehet tudni. Nagy Iván szerint az 1360 körül élt I. János, valamint fia I. István magukat már: «de Janossy et Chobor-Szt.-Mihály» irták, tehát a XIV. század második felében már családi birtokot képezett. II. János 1403-ban hűtlenségbe esvén, itteni részjószága elkoboztatott és Szilágyinak adatott,[1] de még ez évben kegyelmet nyert; de hogy birtokait is visszakapta volna, arról nem értesülünk.[2] Valószinű, hogy nem kapta vissza, mert Szilágyi László bácsmegyei főispán 1406-ban a többi közt czoborszentmihályi javairól is örökvallást tett testvérei részére s azokat a bácsi káptalan be is iktatta.[3] A Szilágyiak után a Biai család lépett itt 1411-ben kir. adomány útján birtokba, mert időközben Cz. Miklós (II.) is hűtlenségbe esett, s itteni birtokai szintén elkoboztattak.[4] Később Cz. Miklós unokája Cz. Jánosnak fia Mihály Zsigmond királytól engedelmet nyert e birtokok visszaperlésére 1437-ben s utóbb nádori itélet folytán 1447-ben a Biaiaktól vissza is nyerték e birtokokat.[5] Mint nevezetesebb mozzanat említendő, hogy Mátyás király V. Jánosnak engedélyt adott 1469. és 1473-ban arra, hogy e helységben kőből vagy fából várat építhessen.[6]

12. Cserepes. Bodroghmegyei puszta-birtok volt ez, mely talán régóta a Czoboroké lehetett, mert a midőn V. János 1481-ben végrendelkezett, e pusztát több más birtokkal egyetemben a czoborszentmihályi domonkosrend társházának hagyományozta.[7]

13. Csőszapa. E helységet Mátyás király 1481-ben adományozta Cz. János-, Imre- és Mártonnak több más helységgel, s talán eredetileg a Boroti család birtoka lehetett.[8]

14. Erős. Régebbi Czobor-féle birtok lehetett e helység, mert 1485-ben már azt halljuk róla, hogy egy egyezség értelmében Morháti Jakab özvegye: Czobor Borbála és Morháti I. nővére: Eufémia e helységet több más birtokkal együtt, mint volt hozományukat, Cz. Mártonnak és Imrének a bácsi káptalan előtt visszaadták.[9]

15. Gergeli. E helységet Mátyás király 1468-ban adományozta több más birtokkal együtt Cz. Mihálynak.[10]

16. Halmos. Jánosival és Cz.-Szt.-Mihálylyal együtt e helység képezte a család legrégibb birtokát. Midőn Zsigmond király II. János birtokait 1403-ban elkobozta, Halmos is ezek között szerepelt s előbb a Szilágyiak, utóbb a Biaiak kezére került, honnan az említett két helységgel együtt a Czoborokhoz csak 1437-ben került vissza.[11]

[1] Orsz. Lt. Dipl. 18514. sz.
[2] U. o.
[3] U. o. 15110. sz.
[4] U. o. 17310. sz.
[5] Pesty, Helynévtár, i. h.
[6] Orsz. Lt. Dipl. 18071. sz.
[7] U. o. 18514. sz.
[8] U. o.
[9] Orsz. Lt. Dipl. 19082. sz.
[10] U. o. 18514. sz.

[1] U. o. 56. sz.
[2] U. o. 8925. sz.
[3] Iványi, Helynévtár, I. 54.
[4] Iványi, Helynévtár I. 55.
[5] Orsz. Lt. Dipl. 8925. sz.
[6] Pesty és Iványi helynévtárai, i. h.
[7] Orsz. Lt. Dipl. 24983. sz.
[8] U. o. 18514. sz.
[9] Orsz. Lt. Dipl. 19082. sz.
[10] Pesty: Helynévtár i. h.
[11] Orsz. Lt. Dipl. 56. és 8925. sz.

17. Hetes. E helységet Mátyás király 1468-ban adományozta Cz. Mihálynak.[1] 1482-ben e birtokban az óbudai apáczák emberei (Zondból) foglalást tevén, e miatt V. János pert folytatott.[2]

18. Jánosi. A Czobor család ősi fészke. A XIV. század első felében a család csak e helységben volt birtokos. 1403-ban II. János itteni birtoka (Cz.-Szt.-Mihály és Halmossal együtt) elkoboztatván, e helység is a Szilágyiak, majd a Biaiak kezére került, mígnem Cz. Mihály és Mátyás 1447-ben újból visszanyerte.[3]

19. Iklad. A család itt már a XIV. század végén birtokos volt, mert a következő század elején, 1406-ban Cz. Miklós és János e birtok egyharmad részét hozományul adták (más egyéb jószágokkal együtt) Ankó nevű nővérüknek, midőn az Szilágyihoz férjhez ment.[4]

20. Ivánfalva. Hetes helységhez tartozott. Mint ilyent a család 1479-ben más egyéb birtokokkal együtt odaajándékozta a czoborszentmihályi domonkosrendi társháznak.[5]

21. Kengi. E helységben vagy annak környékén birtokosok voltak a Czoborok, mert 1480-ban Pakai László a miatt perelte őket, hogy e helységben levő birtokából Cz. János, Imre és Márton valamit elfoglaltak.[6]

22. Kenyeres. Régebbi birtok volt, mert 1485-ben a bácsi káptalan előtt Morháti Jakab özvegye szül. Czobor Borbála és Ősi Lászlóné szül. Morháti Eufemia e helységet (más egyéb birtokokkal együtt), mint volt hozományukat, Czobor Márton- és Imrének visszaadták.[7]

23. Kakucs. Mátyás király 1481-ben Czobor János-, Imre- és Mártonnak adományozta több más birtokkal együtt e helységet is, mint a mely azelőtt a Boroti család tulajdona volt.[8]

24. Pethe. A Czobor testvérek 1472-ben nyerték e helységet királyi adományul Baja várossal együtt, mint oly birtokot, mely Bajai András magszakadása folytán vált gazdátlanná.[9]

25. Pacsér. Cz. János, Imre és Márton 1481-ben nyerték adományúl Mátyás királytól e helységben ama birtokot, mely azelőtt a Boroti családé volt.[10]

26. Paraszti. Eredetileg Morháti-féle birtok, de a Czoborok is birtokosok voltak itt. 1485-ben Morháti Jakab özvegye szül. Czobor Borbála és Morháti Eufémia a bácsi káptalan előtt átadták e helység egyharmad részét Cz. Márton- és Imrének.[11]

1509-ben Cz. Márton és Imre, nemkülönben Podmanyai János II. Ulászló királytól e helységet is adományúl nyerték egészen.[1]

27. Pest. Itt a családnak háza volt, melyet Cz. Jusztina hozományul vitt Bélyegi Márkus Péterhez. Halála után 1495-ben e ház miatt Cz. Imre és Márton Bélyegi ellen pert folytatott.[2]

28. Rég. A XIV. században már Czobor-birtok lehetett, mert a bácsi káptalan által 1399-ben tartott határjárás alkalmával a család birtokai között fordul elő.[3]

29. Szőlős. V. László király 1456-ban a Szőlősi Fülöp-féle birtokokat: Szőlős, Bulcsuszék és Szécsén nevű helységeket Cz. Mihálynak és Szántó Benedeknek (Szőlősi vejeinek,) közösen adományozta.[4]

30. Szécsény. Cz. Mihály kir. aludvarmester 1456-ban V. László királytól nyerte e birtokot.[5]

31. Sári. Valami jogot formáltak e birtokra Cz. János, Imre és Márton, mert azt 1480-ban elfoglalták Pakai Lászlótól, a mi miatt ez utóbbi pert is indított.[6]

32. Szent-András. Régi Czobor-birtok volt, mert 1399-ben már a bácsi káptalan határjárást tartott itten,[7] a midőn pedig Czobor János (V.) 1481-ben a bácsi káptalan előtt végrendelkezett, Szent-András teleke nevű pusztáját is a czoborszentmihályi domonkosrendi társházra hagyta.[8]

33. Szántó. 1399-ben már a család birtoka volt, mert a bácsi káptalan itt határjárást tartott[9] 1485-ben Morháti Jakab özvegye szül. Cz. Borbála és Morháti Jakab nővére Eufemia itteni birtokukat Cz. Márton- és Imrének átengedték.[10]

34. Szent-Pál. E helységet 1461-ben adományozta Mátyás király Czobor (IV.) János fiainak Mátyás- és Mihálynak.[11] 1474-ben a király megengedte, hogy e birtok Tapolcza nevű helységgel együtt Bácsmegyéből Bodroghmegyébe kebeleztessék.[12] II. Ulászló király Cz. Imre és Márton kérelmére 1499-ben ugyanily értelmű rendeletet adott, meghagyván Bácsmegyének, hogy a Czoborokat többé ne háborgassa.[13]

35. Szilvás. Régebbi Czobor-birtok volt e helység, 1508-ban Cz. Imre és Márton itt a kői káptalan által határjárást tartatott.[14]

36. Szent-Miklós. Mátyás király 1466-ban Cz. Mihály kérelmére átirta a bácsi káptalan

[1] Pesty, Helynévtár, i. h.
[2] Orsz. Ltr. Dipl. 18730. sz.
[3] U. o. 8925. sz.
[4] Pesty, Helynévtár, i. h.
[5] Iványi, Helynévtár, i. h.
[6] Orsz. Lt. Dipl. 18354. sz.
[7] U. o. 19082. sz.
[8] Orsz. Lt. Dipl. 18514. sz.
[9] U. o. 17310. sz.
[10] U. o. 18514. sz.
[11] U. o. 19082. sz.

[1] Iványi, Helynévtár, i. h.
[2] Orsz. Lt. Dipl. 20254. sz.
[3] Iványi, i. h. I. 54.
[4] Orsz. Lt. Dipl. 15110. sz.
[5] Orsz. Lt. Dipl. 15110. sz.
[6] U. o. 18354. sz.
[7] Iványi, i. h. I. 54.
[8] Orsz. Lt. Dipl. 24983. sz.
[9] Iványi, Helynévtár, I. 54.
[10] Orsz. Lt. Dipl. 19082. sz.
[11] Iványi, i. h. I. 126.
[12] U. o.
[13] Orsz. Lt. Dipl. 22505. sz.
[14] U. o. 21841. sz.

azon (1464-ben kelt) oklevelét, melylyel a Szent-Miklósban levő Bárányvölgy nevű részbirtok a Bessenyői családtól Czobornak itéltetett. 1466-ban Cz. Mihály és e helység plébánosa között per folyt.[1]

37. Tapolcza. Mátyás király 1461-ben adományozta e helységet (Szent-Pállal együtt) Cz. János fiainak: Mátyás- és Mihálynak, mint volt Botlus György-féle gazdátlan birtokot.[2] 1474-ben Mátyás király, 1499-ben pedig II. Ulászló elrendelte, hogy e helység Bácsmegyéből Bodroghba kebeleztessék.[3]

38. Tötös. Morháti Jakab özvegye szül. Czobor Borbála és Morháti J. nővére Eufemia 1485 ben a bácsi káptalan előtt e helységet is átengedték egyharmad részben Cz. Márton- és Imrének, mint volt hozományukat.[4]

39. Tad. Ezen bodroghmegyei helység szintén azok közé tartozott, melyeket özv. Morháti Jakabné szül. Czobor Borbála és Morháti Eufemia a bácsi káptalan előtt a Czoboroknak 1485-ben átengedtek.[5]

40. Wel. Eredetileg Patai László birtoka volt, de 1480-ban Cz. János, Imre és Márton erővel elfoglalták. Ez ügyben a bácsi káptalan vizsgálatot tartott.[5]

41. Zaka. E helységet Mátyás király 1468-ban adományozta Hetes, Aranyán és Gergeli nevű helységekkel együtt Cz. Mihálynak.[7]

V. A Czoborok további sorsa a család kihaltáig.

A mohácsi veszedelem (1526.) az egész magyar alföld történetében forduló pontot képez s az alföld rosszra fordult sorsában osztoztak a déli vármegyékben birtokos családok is. Bács- és Bodroghvármegyék, melyek határai közt a Czoborok ősi jószágai elterültek, a mohácsi vész után a törökök dúlásainak estek áldozatul, s az itt levő magyar községek lakosai részint a harczokban vesztek el, részint a felsőbb vidékekre költöztek.

A Czobor család jószágai is ekkor mentek itt veszendőbe, a család tagjai azonban nem pusztultak el, hanem szintén biztosabb vidékekre költöztek. Ezen átköltözésre nézve semmi biztos értesülésünk nincsen. Valószínű, hogy a családnak már a mohácsi vész előtt voltak a felvidéken is birtokai és így lehetséges, hogy a családtagok a mohácsi veszedelmet követő zavarok elől lassankint oda költöztek. Ugyanis már I. Mihályról tudjuk, hogy a bács- és bodroghmegyei birtokokon kívül volt jószága, a baranyai birtokokat nem is említve, a komáromegyei Kolthán és a borsodmegyei Kint helységben, maga pedig mint Budavár kapitánya az 1458—67. évek táján a bácskai részektől szintén távol lakott.[1] Fia I. Imre, a ki előbb Bodroghmegye főispánja is volt, bírta a felvidéken Besenyőt és Sólyomot s 1515-ben az oppelni herczegség kormányzója levén, szintén távol lakott ősi szülőföldjétől.[2]

A mohácsi veszedelem idején a családból I. Mihály fiai: Imre, V. János, Márton és III. Miklós voltak a család fejei, de hogy ezek közül részt vett-e valamelyik a mohácsi ütközetben, nem lehet tudni; valamint egyáltalán az sem bizonyos, hogy e tájban mely birtokaikon laktak vagy tartózkodtak.

A török hódítás első éveiben a család e tagjai azonban már többé nem szerepelnek, valószínű tehát, hogy mind e tájban haltak el, helyet engedve a fiatalabb nemzedéknek. A mohácsi vész után tovább virágzó Czobor családnak első szereplője és megalapítója Cz. Imre fia: *Gáspár* volt, a ki a Zápolya János és I. Ferdinánd királyok közötti viszályban ez utóbbinak pártjára állott s talán ennek köszönhette családja fenmaradását s későbbi virágzását. Cz. Imre a hadi pályán működött, életéből azonban csak annyit tudunk, hogy Ferdinánd király hadaiban részt vett 1528-ban Trencsén bevételénél, 1537-ben pedig Zsámbokrét várának elfoglalása alkalmával annyira kitüntette magát, hogy a szokásos subsidium fizetése alól fölmentetett.[3]

Családjának további történetét hazai genealogusaink, főleg pedig Nagy Iván, telhetőleg részletesen előadták s részint ezért, részint pedig, mivel a család ezutáni élete a Bácskával úgyszólva semmi összefüggésben nincs, a következőkben a család történetét csak főbb pontjaiban fogjuk érinteni s részletezésbe csak ott fogunk bocsátkozni, a hol a Czoborok élete a Bácskával ismét érintkezésbe jő.

A XVI. században Cz. Gáspárnak több gyermekét látjuk szerepelni. Fiai közül I. Pál 1572—88-ig a nyolczados törvényszék birája volt, bárói rangot nyert, gyermeke nem maradt; VII. János katonai pályán szerepelt s elesett Babocsa váránál 1556-ban; György nevű fiáról, továbbá Anna és Zsófia leányairól mit sem tudunk; legnevezetesebb gyermeke s a család folytatója: II. *Imre* volt.

II. Imre 1567-ben táblai biró volt, 1572-ben pedig alnádorrá neveztetett ki. Birtokokat szerzett Somogy- és Sopronmegyében. Ő volt az

[1] Orsz. Lt. Dipl. 16053. sz.
[2] Iványi, i. h. I. 126.
[3] Orsz. Lt. Dipl. 22505. sz.
[4] U. o. 19082. sz.
[5] U. o. 19082. sz.
[6] Orsz. Lt. Dipl. 18354. sz.
[7] Pesty, Helynévtár i. h.

[1] Nagy Iván i. m. III. k. 205. s k. l.
[2] U. o.
[3] Nagy I. i. m.

első egyúttal, a ki a török hódítás folytán elvesztett bácskai családi javakat visszaszerezni iparkodott. 1579-ben ugyanis az egri káptalan előtt szerződésre lépett Szegedy Ferencz egri hadnagygyal arra nézve, hogy ez a Czobor-féle bácskai jószágokat embereivel foglalja vissza, gondozza és a szokásos úrbért a birtokok lakosaitól szedje be, kikötvén, hogy az ekként begyűlendő jövedelemből egyharmadrész Gergelyt, kétharmadrész pedig Cz. Imrét illeti.[1] Volt-e sikere e vállalkozásnak, arról nem értesülünk. Cz. Imre 1580 táján halt meg; három gyermeke közül *Erzsébet*, Thurzó György nádor neje, a ki férje halála után Árvamegye főispáni tisztét is viselé, birta Zólyom és Dobronyiva várakat; II. *Mihály* kir. táblai ülnök, később báró, az 1604. és 1609. országgyűlésen szerepelt, továbbá részt vett Forgács Zsigmond vezérlete alatt az erdélyiek elleni táborozásban; második neje Thurzó Zsuzsa volt, a kitől Imre (IV.) fia született, ennek ága azonban leányaiban kihalt. (Lásd II. tábla.) Harmadik fia II. Imrének II. *Márton* volt (neje Nádasdy Orzsolya), kinek két fia maradt:

III. *Imre* és III. *Márton*. Ezek közül III. Imre 1625 körül kezd szerepelni, midőn az ez évi országgyűlésen a komáromi határvizsgálati választmány tagjául és a fölebbezési törvényszék ülnökéül neveztetett ki. 1630-ban már főtárnokmester. Birta Ugocsában Nagy-Szőlőst, 1656-ban pedig királyi adományként nyerte Holics és Janin uradalmakat.[2] Nejei: Révay Éva, Thurzó Bóra és Bánffy Zsófia voltak. Fiai, Bálintot kivéve, utódok nélkül haltak el. Leányai közül egyik Thurzó Szaniszló neje volt. (L. II. tábla.)

A család tovább folytatójának Cz. *Bálint*nak (1647.) egy fia, Ádám, és Éva, Anna, Judith nevű leányai maradtak. II. *Ádám* jeles katona, a nagy Zrinyi Miklós tanítványa volt; harczolt a törökök, francziák ellen és tábornokságig emelkedett. A lázongások idején I. Lipót királytól elpártolván, az elégületlenekhez állott, kiknek részéről 1684-ben Pozsonyban Lothringeni Károly hg. és Abele Kristóf gr. királyi meghatalmazottak előtt tért át a király hűségére vissza. 1685-ben Érsekujvár megvétele végett a Komáromba gyűlt sereghez csatlakozott s részese volt a győzelemnek, melyet Lothringeni Károly hg. ekkor Ibrahim vezéren nyert. Meghalt 1692-ben, több leánya és egy fia maradt:

Márk, a ki tábornok és királyi főajtónállómester volt 1715—23-ig. Részt vett a Rákóczy elleni háborúban s 1704-ben a gerencséri ütközetben a kuruczokkal szemben megmenté Heister tábornok életét az által, hogy a hajdút, a ki az ütközet hevében a tábornokra halálos csapást mért, lelőtte.

E közben másfél százados viszontagság után Magyarország alsó részei felszabadulván a török uralom alól, e vidéken 1699 óta a vármegyék ujjászervezése s a régi birtokok visszacsatolása az e czélra az 1715. évi országgyűlés által kiküldött u. n. újszerzeményi országos bizottság (neoacquistica commissio) által megkezdetett. E bizottság, melynek egy része 1716-tól fogva Szegeden, gr. Volkra elnöklete alatt működött, a kormány intentióihoz híven azt tervezte, hogy a múlt háborúk költségeinek némi megtérítése fejében úgynevezett «mixta donatio»-k által magánosokra fogja átruházni a visszakerült birtokokat és az innen befolyandó összeggel fogja kárpótolni a teljesen kiürült katonai kincstárt. A szegedi küldöttség első sorban a régi birtokosokra volt tekintettel, kik ha birtokjogukat igazolni tudták és jószágaiknak ismét uraivá akartak lenni, tartoztak a viselt háborúk költségeinek megtérítése fejében, a birtok arányához képest, felsőbb helyen kivetett bizonyos összeget a királyi kamaránál lefizetni s ekkor mixta donatio, vagyis királyi kegyelem és a lefizetett pénzösszeg révén új adomány gyanánt kapták vissza egykor elvesztett uradalmaikat.

Mikor és hogyan fordult Cz. Márk e bizottsághoz az iránt, hogy őseinek egykori bácskai birtokait visszaadják, nem tudjuk, tény azonban, hogy ő, a ki már 1722-ben Bodroghvármegye főispánjává neveztetett ki, 1727-ben az úgynevezett bajai uradalmat, mely Baja városból, Szt.-Iván, Bikity, Gara, Vaskút és Bátmonostor helységekből és tíz pusztából állott.[1] visszanyerte. Ugyanez év okt. 6-án szerződést kötött Baja városával, mely szerint érvényben tartja annak királyi szabadalmait, és Istvánmegye s Szurduk pusztákat egészen, Vaskut, Vranyos és Csávoly pusztákat pedig részben átengedi a városnak évi 1560o frt haszonbér fejében. A többi birtokokat, melyekhez a tiszta kir. adományként nyert Almás, Matheovics, Hegyavicza, Jankovácz, Ivánka, Hölcs és Roglaticza nevű helységek is tartoztak, bizonyára egyeseknek adattak bérbe. Cz. Márk 1728-ban húnyt el s nejétől Lichtenstein Antonia herczegnőtől József nevű fia és Antonia leánya maradtak, a ki Cordona hg. neje lőn.

A Czobor család utolsó férfi sarja, *József*, pazarló és költekező főúr levén, már az által is nehéz helyzetbe jutott, mert atyjától a nagy birtokokon kívül nagy adósságot is örökölt. Atyja ellen bizonyos Leeb József nevű hitelezője 172,663

[1] Orsz. Lt. (Neo Regist. A. fasc. 1710. nr. 2.) Említik továbbá e tényt: Nagy Iván, Magyarorsz. családai III. k. Iványi I., Helynévtár I. 58. Pesty Fr., Helynévtár i. h. Steltzer Fr., Gesch. der Bácska 50. l.

[2] Orsz. Lt. Garam-Szt.-Benedeki konvent levéltára, fasc. XII. nr. 8.

[1] E puszták: Szurduk, Vranyos, Istvánmegye, Rém, Borota, Side, Csávoly, Mátéháza, Tataháza és Mélykút. (Orsz. Lt. N. R. A. fasc. 1613. nr. 19.)

frt erejéig pert folytatott s meg is nyert éppen a tájban, midőn Cz. József 1729-ben a bajai uradalmat 5700 frtért Berdeczky Ignácznak adta bérbe. Néhány hónap múlva, szept. 7-én azt önkényűleg ismét másnak, t. i. Radics János bácsvármegyei alispánnak engedte által, a miből az illetők közt szintén per támadt. E közben a Leeb-féle tartozásra nézve 1731-ben végrehajtás folytán a bajai uradalom jövedelmei lefoglaltattak s innen fogva a 65,000 forintra becsült uradalom Leeb özvegyénél [1] maradt zálogképen mindaddig, mígnem József gróf 1741-ben kamarai engedély alapján azt br. Vay Lászlónak és Orczy Lőrincznek 14,000 frtért el nem adta.[2]

Cz. József, a ki Pesten 1771-ben halt el, végső éveiben szegénységre jutott s állítólag ama kicsiny nyugdíjából éldegélt, melyet neki Mária Terézia királynő adott; mert mint egyik életírója mondja: «szertelen pompákra pazarlá el szép uradalmait s vénségére teljesen kimerült; halála után pedig hidegen temette el emlékezetét a maradék.»[3]

VI. A család czímere.

Mikor és mely királytól kapott nemesi czímert a Cz. család, genealogiai íróink nem említik s erre vonatkozólag írott nyomokat feltalálnunk eddig nem sikerült. Tény azonban, hogy a család a mohácsi vészt követő időkben önálló nemesi czímert használt, melyet Nagy Iván jeles genealogusunk (Adami, Scuta Gentil. tom. II. után) a következőkben reconstruál:

vízszint osztott pajzs, melynek felső kék udvarában félhold felett csillag, alsó kék udvarában pedig két strucztoll lebeg, a pajzs feletti sisak koronáján kettős kereszt.

A grófi czímernél ez ősi czímer egy négy udvarra osztott pajzs közepére ötödiknek jutott. A többi négy udvar közül az 1. és 4. vörös udvarban zöld halmon álló koronából két elefántormány közt egyszarvú emelkedik ki; a 2. és 3. vörös udvarban zöld halmon álló koronán két elefánt-ormány között koronás oroszlán áll. A pajzs felett grófi koronán három nyilt sisak áll, mely körül a jobb oldalin két elefánt-ormány között koronás oroszlán, a bal oldalin két elefánt-ormány között egyszarvú, a középső sisakon pedig két strucztoll között egy gólya áll, mely csőrében kigyót tart, szemközt feléje egy sas repül.[1] A foszladék jobbról arany-kék, balról ezüst-vörös.

VII. A Czobor-család nemzedékrendje annak kihaltáig.

II. TÁBLA.

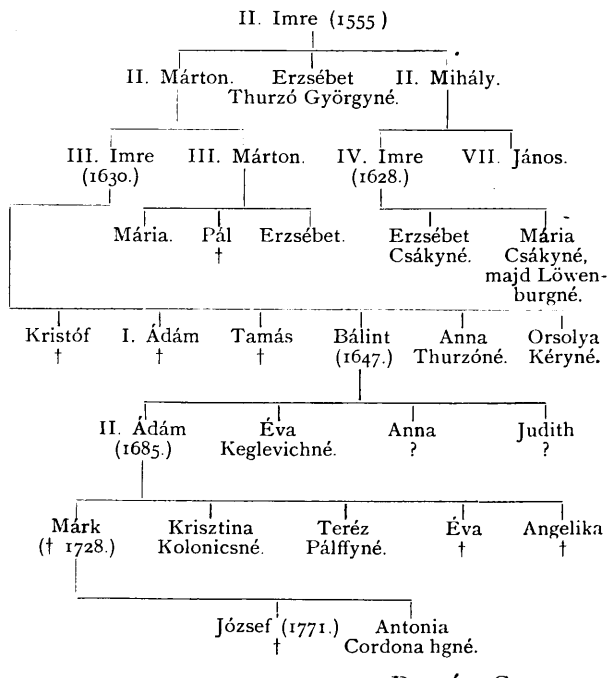

DUDÁS GYULA.

[1] 1738-ban Haymerle János Farkassal lépett szerződésre a bajai uradalmat, illetőleg Cz. József gróf, midőn 7000 frt vételár köttetett ki; de hogy e szerződés érvényesült volna, nincs tudomásunk. (Orsz. Lt. N. R. A. fasc. 1612. nr. 45.)

[2] Iványi I., Baja város története. Bács-B. vm. Tört. Társ. Évkönyve. 1886. évf. 174—177. l.

[3] Nagy I., i. m. III. 210.

[1] Gr. Cz. Ádám pecsétje 1685. Nagy I., i. m. III. 205.

A BURCHARD-BÉLAVÁRY CSALÁD.

(Két rajzzal.)

A konzervativ nemzeti érzelmű, hazájához hű magyar elem és azok között az idegen befolyástól inficiált, hazájuk érdekét önző czélokért megtagadni képes utilitariusok között való viszály és harcz — kik még Rákóczi proscriptióját sem átallották törvénybe iktatni — sok magyar embert űzött ki honából.

Ezek közül ki tudná megmondani, hogy hányan változtatták meg nevüket s hánynak ivadéka él ma — ismeretlenül idegen országban

nem is sejtve, hogy ősei bölcsőjét Árpád hazájában ringatták. Azonban vannak olyanok is, kik megtartották nevüket s még leányágon való utódaik is az ősi magyar nevet viselik, mint a franczia Esterházyak.

Az eredetileg Sáros vármegyében virágzott s onnan több más vármegyébe elágazott Bélaváry család egyik tagját Jánost szintén más hazába kergette rossz sorsa 1575 körül. Sok viszontagság után végre Revalban telepedett le, hol, hogy nyoma vesszen, a Burchard nevet vette föl.

Igyekezetét és szorgalmát a szerencse sikerrel jutalmazta meg, úgy, hogy csakhamar ismét fölvette ősi nevét s czímerét is használta. Ez a Burchard-Bélaváry család alapítója.

János Pozsonyban született, s egy családi krónika szerint, mely a Rigában élő Burchard-Bélaváry Karolina kezei között van, Revalba való jutása előtt hosszabb ideig Salzburgban és Münchenben lakott, erről különben azok a bizonyítványok is tanuskodnak, melyek szintén a család tulajdonában vannak. Ennek a Jánosnak fia volt az 1588-ban született II. János, ki revali házában, — hol atyjának gyógyszertára volt — annak emlékére halála előtt egy évvel 1635-ben azt a síremléket állíttatta, melynek rajza alább látható. E renaissance modorban készült síremlék jobb oldali részén a keresztre feszített haldokló Megváltó alatt anyjának Von Spröckelsen Dorottyának alakja és czímere látható, a baloldalin pedig, a sírból föltámadó Jézus alatt, atyjának Burchard-Bélaváry I. Jánosnak alakja és a Bélaváryak czímere.

E férfi alakja costume-ismereti nézőpontból is érdekes, a mennyiben ruházata a töröktatár divattól befolyásolt magyar viseletet mutatja, a mely sok tekintetben lengyeles. Födetlen feje és arcza, a bajuszt leszámítva, borotvált. Jobb oldalán függő görbe kardjának markolata keleti jellegű, vállára tegez van akasztva, melyből ijj mellett nyílvesszők látszanak ki, melléhez szorított balkezében pedig fokost tart.

Az esztlandi kormányzóság fővárosában, a finn öböl egy mély beszögellése mellett, festői helyen épült Revalban letelepedett Burchard-Bélaváryak nem szüntek meg régi hazájukba visszavágyódni, de vágya egyiknek sem teljesedett be. Úgy látszik, hogy az apáról fiúra átöröklött, Magyarországhoz való tartozás érzékét kegyelettel ápolták e családban, mert 1820-ban ismét hazafelé való útjában találjuk egy tagját Konrádot s öt évvel később Jánost is. Konrád nem érhetett vágyakozásainak helyére, mert az akkor még Törökországhoz tartozó Havasalföldön megölték, János azonban szerencsésebb volt, haza jutott, hol eleinte a Bélaváry nevet elhagyta, nehogy abba a gyanúba essék, hogy a nevezett család kihalt ágának időközben más kézre jutott birtokait akarja visszaperelni. De úgy látszik még most sem elégelte meg a sors a bujdosást, melylyel e hazájához hű családot sújtotta, mert

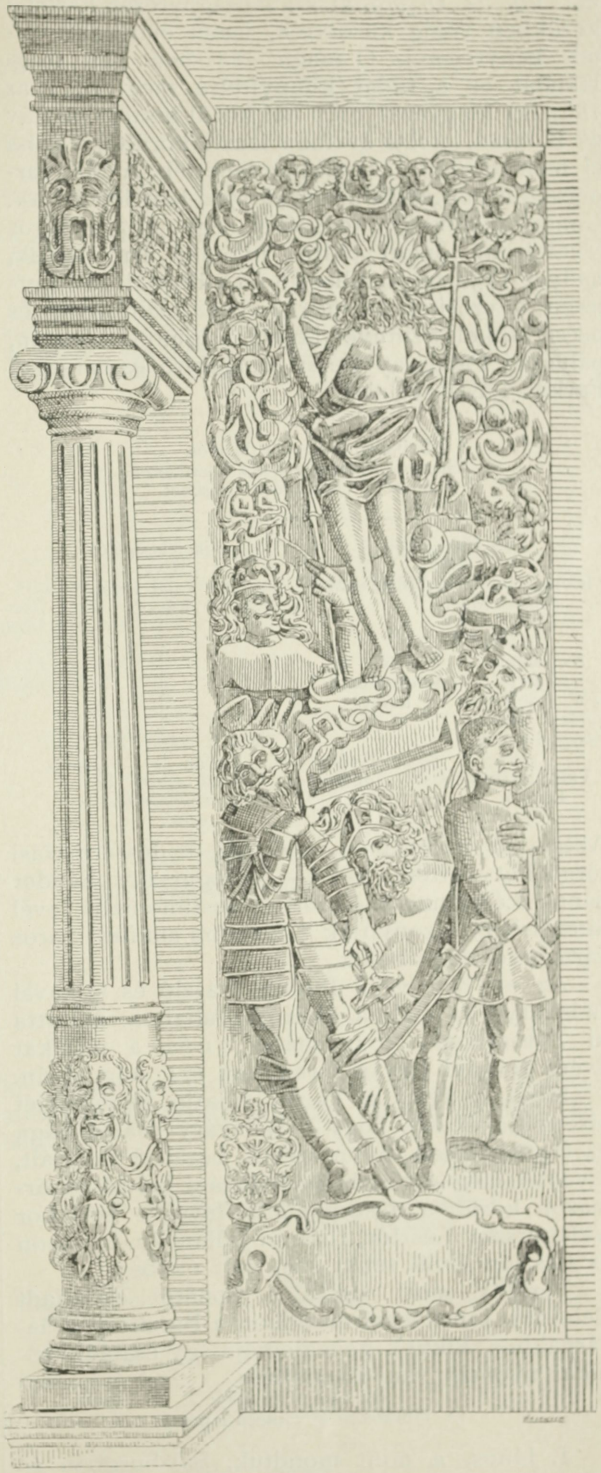

fiai, kik az 1848/9-iki szabadságharczot karddal kezükben végig küzdötték, ismét emigrálni voltak kénytelenek. Ő maga 1881-ben halt meg. Halálát az a tudat könnyítette meg, hogy az 1867-iki kiegyezés után fiai közül kettő, Gusztáv és Konrád, utolsó éveiben ismét körülte, a soha el nem feledett haza földjén lehettek. A Magyarországon maradt Bélaváryak 1760-ban deficiáltak. Genealogiájuknak töredékét egy az országos levéltárban őrzött okirat nyomán ismertetjük, melyet 1750 szeptember 28-án állítottak ki Eperjesen s erősítettek meg nevük aláírásával és pecsétjükkel Szinnyei Merse Zsigmond alispán, palugyai Palugyay Péter szolgabiró és harságyi Farkas László esküdt.

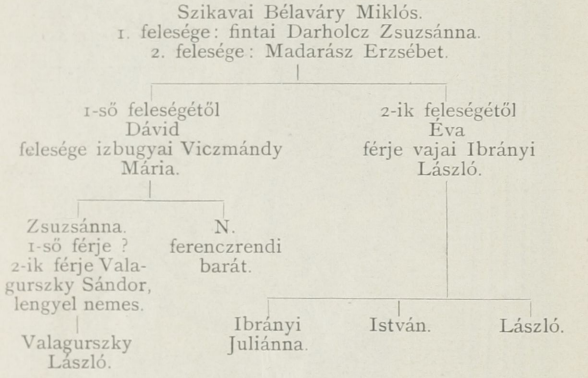

Abban az oklevélben, melyből e leszármazási töredéket vettem, két — Valagurszky Sándor fiának Lászlónak kiállított — testimonialis levél hitelességét bizonyítják a fennebb említett Sáros vármegyei tisztviselők.

Az egyiket vajai Ibrányi László és szikavai Bélaváry Éva leánya, Ibrányi Julianna, állította ki Petneházán, 1744 május 31-én, a másikat fivére Ibrányi István Ibrányban 1747 aug. 16-án.

Mind a kettő a közölt filiatio helyességét bizonyítja és azt, hogy a Bélaváry család fiága az (1760) elhalt ferenczrendi baráttal deficiált, továbbá még azt is, hogy Bélaváry Dávid leszármazói közül a testimonialis levelek irásakor Valagurszky Lászlón, Ibrányi Juliannán, Istvánon és Lászlón kivül senki sem volt életben.

Térjünk most vissza a honától elszakadt Bélaváry János leszármazóihoz, a Burchard-Bélaváryakhoz, kiknek genealogiája egy családi krónika[1] nyomán van összeállítva.

(A táblát l. a következő lapon.)

I. János, a mint mondtuk, Salzburgban és Münchenben hosszabb ideig lakott. Erről a családi krónikán kivül a családnál őrzött különböző keltű bizonyítványok is tanuskodnak. Revalba való telepedésének idejét abból a szerződésből ismerjük, melyet háza vételekor kötött.

Ez a ház szakadatlanúl a család birtokában volt a legújabb ideig s ebben van az említett síremlék.

A Burchard-Bélaváryak III. Jánosig, ki orvosdoktor volt, mind Revalban laktak. — V. Jánosnak rendeletére alapított özvegye, a Lübeckből származott Wengler M. hitbizományt 1741-ben.

A Bélaváry János alapította oroszországi Burchard-Bélaváry család ismét három fő-ágra oszlott, úgymint.

I. A revali ágra, melynek utolsó férfi-sarja 1891 szeptember 20-án halt meg.

II. A rigai ágra: mely a közölt leszármazási táblázatba bizonyítékok hiányában nem illeszthető.

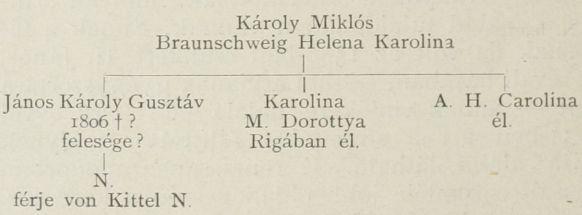

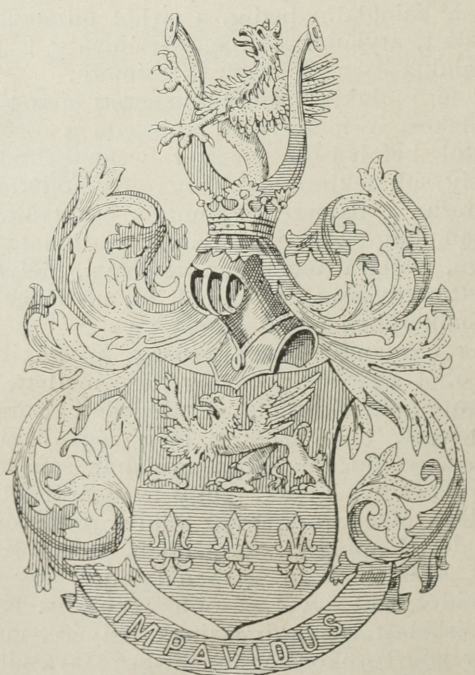

III. A magyarországi új ágra: melyet a Kosciusko hadában szolgált János fia, az 1825-ben hazatért János alapított. Ennek atyja valószínüleg

[1] E családi krónikát 1580—1900 évek között Burchard-Bélaváry IX. János irta, eredetije a családnál, másolata az esztlandi múzeumban van. V. 2095. sz. a.

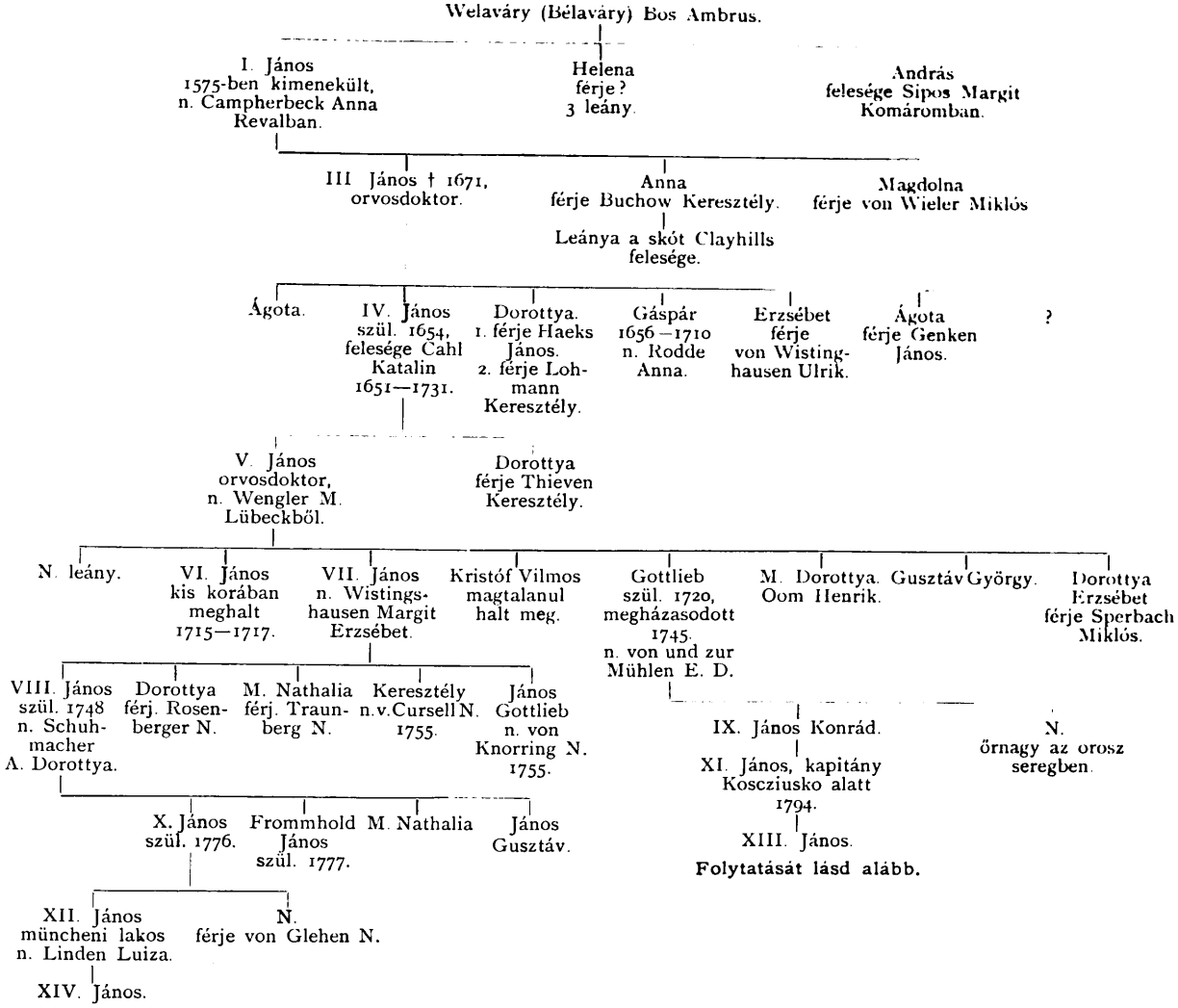

az 1720-ban .született Gottliebnek volt az unokája. Ezt ugyan semmi keresztlevéllel nem lehet bizonyítani, de következtetni igen abból a körülményből, hogy hiteles oklevelek szerint az oroszországi Burchard-Bélaváryak közül egy sem vándorolt ki onnan ebben az időben, valamint később sem, csak is Gottlieb gyermekei, mert anyjuk összes vagyona nagybátyjuk, Gusztáv György kezébe került s az özvegy von und zum Mühlen E. D. hiába perelt az 1762-ik év körül.

A két fiu, úgy látszik, Belső-Oroszországba ment szerencsét próbálni, a második kinek keresztnevét nem sikerült megtudnom, őrnagy lett az orosz hadseregben s állítólag fiai is orosz katonatisztek voltak; az első, János Konrád sorsáról nem sokat, csak is annyit tudunk, hogy Lengyelországban lakott, fia János a lengyel szabadságért harczolt Kosciusko zászlaja alatt. Ennek fiát szintén Jánosnak nevezték s ez az, ki ismét honába tért 1825-ben; a Havasalföldön elpusztult Konrád szintén testvére lehetett.

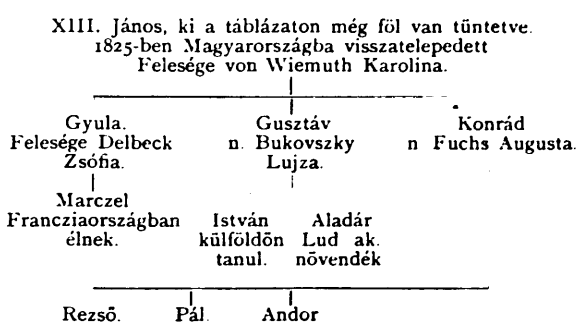

Ennek az ágnak Magyarországban való virágzását hét élő férfi sarja biztosítja. Egy hajtása Francziaországban talált új hazára, mintegy igazat adva a régi példaszónak, hogy »cha-

cun a deux patries: la sienne et la France». A Bélaváryak a többször említett családi krónika tanusága szerint alább közölt czímerüket 1461-ben szerezték. E czímert Ferdinánd király Bécsben 1557-ben szikavai Bélaváry György számára, ki Pápán halt[1] el, megújította. E czímerujító levél 1585-iki hiteles másolata Revalban van, úgyszintén az 1770. illetőleg 1795-iki orosz és német fordítása is. 1891-ben I. Ferencz József király megengedte, hogy a János fiai Gusztáv és Konrád valamint ezeknek törvényes utódai az eddig is viselt Burchard-Bélaváry kettős nevet s az alább közlött czímert használhassák (Lásd a Budapesti Közlöny 1891 november 23-iki 274-ik számát).

E czímer ugyanaz, mint a mely a revali síremlék ide mellékelt rajzából látható. Ilyet használt a beregvármegyei Bélaváry Miklós is, kinek 1664-ből származó köriratos pecséte után közli Siebmacher a család czímerét.

Leirása a következő:

Vörös kékkel metszett pajzsban fönt lépő arany grif, lent három liliom.

Oromdísz: jobbról arany-vörössel, balról arany-kékkel metszett szarvak között növekvő arany grif.

A foszlányok szine jobbról arany-vörös, balról arany-kék.

A paizs alatti szalagon «Impadivus» jelszó olvasható, mely úgy látszik csakugyan félelmet nem ismerő merészekké tette az ægise alatt születetteket, hogy oly sok viszontagság között, a balsors szüntelen megújuló csapásai alatt el nem csüggedtek, hanem visszatérhettek oda, honnan évszázak előtt eleik elbujdosni voltak kénytelenek s a hová szüntelen visszakivánkoztak.

BÁRCZAY OSZKÁR.

[1] Ennek két fia közül egy Olmüczbe származott s ott nyoma veszett.

VEGYES.

A béri Balogh család.

Béri Balogh Ádám, II. Rákóczy Ferencz vitéz tábornoka emelte családja nevét ama fényes nevek közé, melyek elválaszthatlanul függnek össze a kuruczvilág történelmével.

Tragikus halálával ép oly gyorsan letűnt e családnév, mint a mily keveset tudnak elődeiről genealogiai munkáink.

A vasvár-szombathelyi székeskáptalan jegyzőkönyveiben előforduló 13 virágzó Balogh család között a béri Balogh családdal csak a XVI. század végétől kezdve találkozunk.[1]

A legelső család, mely előnevet használ: a csempeszházi Balogh (1583) család, míg a XVII. század jegyzőkönyveiben számos előnév nélküli Balogh család szerepel.

Az első okirat, mely Balogh Péterre vonatkozik, 1598-ban kelt. Ez irat szerint: Jely Tamás a töttösi jószágot nővérei, Orsolya férjezett Balogh Bertalanné, Zsuzsánna férjezett Dörögöyné s Krisztina férjezett Somogyi Benedekné nevében 70 magyar forintért eladja Balogh Péternek, nejének szül. Töttössy Klárának, s fiúknak Jánosnak.

Ugyanez a Balogh Péter 1610-ben, mint Fadd, Mész s Hencse birtokosa említtetik Abafy Miklóssal s ez évben Gyeregyét, majd Töttöst Majsa Bertalanné szül. Töttössy Klárának zálogosítja el.

Péternek az említett János fián kivül[1] még két fia s négy leánya volt: Péter, Ferencz, Kata, Ilona, Zsuzska s Judith.

1614-ben Kopátsi Simon Mihály birtokát, 1615-ben pedig Gyeregyét a hozzátartozó két erdővel zálogosítja el Egerváry Mihály 300 forintért Balogh Péternek.

Balogh Péter 1618 előtt halt meg, a töttösi udvarházat fiai: Péter és Ferencz ez évben osztották fel egymás közt. Az ifjabbik Balogh Péter, úgy látszik, mint agglegény fejezte be életét.

Ferencz pályáját a harcztéren kezdé meg, majd a kapornaki vár kapitánya s a gróf Bánffy család javainak kormányzója lett. Bánffy Kristóf neje Draskovits Ilona különösen kedvelte, bizalmas viszonyáról tanuskodik ama körülmény, hogy végrendeleténél tanuként is szerepel. Szolgálata elismerésekép Draskovits Ilona elzálogosítja neki 1000 gráczi tallérért Pór-Szombathot a hozzátartozó birtokrészekkel együtt, mely nagyatyjuktól Istvánffy Miklóstól jutott a Draskovits családra.

Ilona halála után ennek fivére, Draskovits János nádor vissza akarta venni tőle a birtoko-

[1] E 13 család: Balogh de Alap (1591), de Alsó-Bükk (1635), de Bajánd (1601), de Baloghfalva (1584), de Bér (1598), de Bőd (1584), de Csempeszháza (1583), de Györgyfalva (1676), de Mankó-Bükk (1591), de Merenik (1615), de Merenye (1651), de Neboisze (1591) és de Nemeskér (1588). Ez összeállításnál az évszám azt az évet jelöli, melyben az illető család először fordúl elő a káptalan jegyzőkönyveiben.

[1] Alighanem azon Balogh János ez, ki az 1632-ben Taródy Andrástól vett Hermán és Kis-Szőllős birtokokat átiratja Balogh Andrásra és Zsuzsannára. (Vas vármegye levéltára, az osztályiratok közt.)

kat, de Balogh Ferencz kimutatván a jogos birtoklást, kiegyeztek.

Nádasdy Ferencz 1649-ben vette meg az Istvánffy-féle birtokokat'; Pór-Szombathra is igényt tartott s 1650-ben III. Ferdinándtól adománylevelet eszközölt ki. Balogh Ferencz már a beiktatás ellen is tiltakozását jelentette be a vasvári káptalannál, s az ügy a két fél közt perre, majd tettlegességre is került. Balogh Ferencz 1652-ben panaszkodik, hogy Jankovits János kapitány megtépte szakálát. Az ellenségeskedés politikai térre is átment. Nádasdy Ferencz mindent elkövetett, hogy Zalamegye ne válaszsza meg alispánnak; hogy ezt megakadályozza, az okirathamisítás vádját is emelte ellene.[1]

Balogh Ferencz 30 évig volt a gróf Bánffy család szolgálatában. Ez idő alatt elég szép vagyont szerzett, mit önérzetesen említ meg 1663 márczius 3-án Mura-Szombaton kelt végrendeletében.[2] Ebben felsorolva jószágait, kiemeli, hogy a tillabéri, bozóki és dajthi jószágrészeket a béri szőllőkkel együtt a Balogh-családtól szerzé.

Háromszor nősült; hitvesei voltak: Lőrinczfalvy Erzse, Nádasdi Darabos Erzsébet s Csányi Erzse. Elsőtől István fia s 3 leánya született, u. m. Zsuzsanna: Salamonfalvi Rátky Györgyné,[3] Eufrosina: Jáklin Istvánné s Klára: Bezerédj Zsigmondné. Végrendeletében a döklésenyi (ma Deklezsin Zala vármegyében) szentegyházban kívánta magát eltemettetni.

Halála 1667-ben következett be, s az osztozkodásnál egy-egy leányának a földbirtokon kivül 1500 forint jutott.[4]

Fiait gondos nevelésben részesité. István gróf Zrinyi Miklós udvarában nevelkedett, Péter pedig Széchy Péter udvarában tanúlta a fegyverforgatást. Mikor a fiúk nevelőbe mentek, mindeniknek adott öt-öt lovat s egy-egy aranyos szerszámot.

Balogh Péternek két neje volt; az első mankóbükki Horváth Zsuzsánna, kitől három leánya származott, u. m. Erzsébet: Bátsmegyey Józsefné, Katalin: Raffay Jánosné, s Magdolna, előbb Jáklin György, majd Bátsmegyey Gábor alispán hitvese; második nejétől Tőke Zsuzsánnától született leánya, Klára, Gombossy Jánoshoz ment nőül.

Balogh Péterrel csak három ízben találkozunk a káptalan jegyzőkönyveiben.

1701-ben nádori adománylevelet nyer Csermeczre és Mura-Szombathra. 1703-ban pedig Magdolna leányának gyámjául rendeltetik ki, minthogy ennek első férje, Jáklin György, meghalt.

1712-ben dispositiót tesz birtokairól leányai Bátsmegyey Józsefné s Bátsmegyey Gáborné s második nejétől Tőke Zsuzsánnától születendő gyermeke számára.

Gyermekei 1721-ben osztozkodnak, s ugyanez évben egyezkedik Töttösön lakó özvegye gr. Nádasdy Ferencz tábornokkal. Tőke Zsuzsánna hosszú életét Kőszeghen fejezte be. Miután három urát: Egerváry Mihályt, Balogh Pétert s Lada Györgyöt, gyermekét s vőjét Gombossy Jánost eltemette, minden idejét unokája Gombossy Annának neveltetésére fordítá s 1744 szept. 22-én kelt végrendelete értelmében mindenét rá hagyta.[1]

Balogh Ferencz másik fia, István, Zrinyi Miklós udvarát csak akkor hagyta el, mikor alsó-káldi Káldy Rebekát vette el. Ettől született egyetlen fia Ádám, s két leánya, Judith Tulok Gergelyné s Éva.

Balogh Ádám bölcsője Döklésenyen vagy Mura-Szombathban ringott.

Atyja, Zrinyi Miklós tanítványa, korán nevelte fiát vitéznek, s Zrinyi munkái sem csekély befolyással voltak az ifjú életére.

Balogh István 1678-ban halt meg. Ádám 1685-ben osztozik nővérével Judithtal atyja jószágain, mely alkalommal a mura-szombati kúria a döklésenyi Jáklinok kuriális fundusával s a hozzátartozó fél faluval, a bratonczi s melinczi birtokrészekkel együtt a fiúnak jutott. A zalai jószágokat, névszerint Pór-Szombathot, Puczinczet, továbbá a sopronmegyei Mihályit s a Duna melletti Faddot Judith: Tulok Gergelyné kapta, a tarnóczi puszta közösnek nyilváníttatott.

1690-ben Balogh Ádám anyja, most osztopáni Perneszy Ferencz neje, engedményeket tesz fiának az anyai osztályrészt illetőleg.

Balogh Ádám zalai birtokait a tolnamegyeiekkel cserélvén el, Faddra telepedett le; 1701-ben eladta Rába-Kovácsit s ettől kezdve Vas vármegyében sem volt birtokos többé.

Mint tolnamegyei birtokos nőül vette Festetich Juliát, kitől öt gyermeke született: Boldizsár, Ádám — II. Rákóczy Ferencz apródja, — Farkas, Éva és Kata.

Az 1703-ban kitört szabadságharczban Rákóczy Ferencz pártján állván, urát egész 1711-ben bekövetkezett haláláig vitézül szolgálta.

A győrvári diadal kivívása a bátorságban versengző két unokatestvér: Balogh Ádám s Bezerédj Imre érdeme.

Az 1707-iki dunántúli hadjárat s a kölesdi győzelem hadvezéri talentumának megannyi példái. A szatmári békét követő korszak nem volt

[1] Nádasdy utasítása 1651-ben Bezerédj György és Körbey György számára Zala vármegye közgyűlésére. Századok, 1871. évf.

[2] Másolata a Reiszig család kámoni levéltárában.

[3] 1689-ben gr. Draskovits Pál eladja Béri Balogh Zsuzsannának, Rátky György özvegyének 1700 frtért Gyalóka Sopron vármegyében fekvő birtokot, melyet gr. Draskovits Pál atyja, Ádám, Balogh Andrásnétól vett meg.

[4] Vas vármegye levéltára. Osztályiratok. 16,672. 18.

[1] Vasvár-szombathelyi káptalani levéltár.

alkalmas ily férfiú utódainak a közpályán való szereplésre. Csakhamar elődeik sorsára jutottak s mint kisbirtokos nemesek emlékeztettek vissza Balogh Ádámra, Csobáncz várának védőjére, kinek nevét a történelem őrzi meg számunkra.

A béri Balogh család címere, melyet Balogh Ádámnak egy Horváth Zsigmond hadi főcommissariushoz intézett levelének pecsétje, sajnos, színjelzés nélkül őrizett meg számunkra, a következő:

Hasított s osztott paizs 1. 2. 3. mezejében kétfarkú, előlábában kardot tartó oroszlán, a ¾-ikben 3 rózsafej. Sisakdísz: kardot tartó kétfarkú oroszlán.

A levél a vasmegyei levéltár iratai közt található, datum nélküli, tartalma, valamint a borítékon ibi-ubi szó mutatja, hogy akkor kelt, midőn a felkelők ügye hanyatlott.

A pecsét ép, csak a 3 rózsa mosódott el. A czímer körül B. B. A. betűk láthatók.

A béri Balogh család genealogiája.

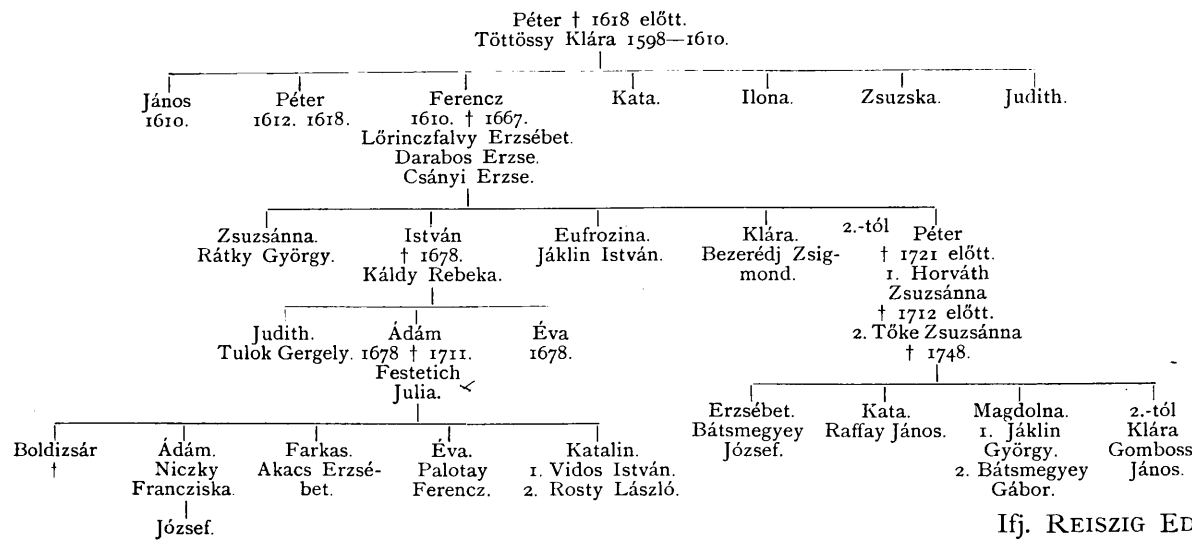

Ifj. REISZIG EDE.

A Bakunin család állítólagos magyar származása.

(Egy czímerrajzzal.)

Bakunin volt szerajevói orosz konzul a múlt nyár folyamán egy érdekes czímertani, illetőleg családtörténeti kérdéssel fordult egyik tagtársunkhoz. A Bakunin család, Oroszország régibb nemesi családainak egyike, régi hagyományok alapján a Báthoryaktól származtatja magát s e származás emlékére három farkasfogat és telamon gyanánt két magyar vitézt visel czímerében. Bakunin úr abban a reményben, hogy a magyar történelemben a hagyomány hitelessége felől némi útbaigazítást talál, beküldte az orosz császári herold-hivatalnak Bakunin Illés tábornok és unokaöcscse, Bakunin Nikolajevics Modeszt részére 1840. május 21-én kiadott nemességi bizonyítványát, melyben az mondatik, hogy a Bakunin család őse, Bakunin Zeniszlav, lengyel történetírók adatai szerint az erdélyi Báthory családból veszi eredetét s két testvérével, Batugerddel és Ancimirral 1492-ben vándorolt Magyarországból Oroszországba, a három testvér itt *kikeresztelkedett* (!) s Zeniszlav a keresztségben Péter, Batugerd II. Demeter nevet nyert. Ivanovics Vaszilij nagyfejedelem Rjasanban jószágokat adományozott nekik, s Batugerdtől származtak a Baturinok, Zeniszlavtól a Bakuninok, kik az orosz czárok szolgálatában előkelő méltóságokat viseltek s jelentékeny jószágadományokban részesültek.

A császári kormányzó-tanács pecsétjével ellátott nemességi bizonyítvány a család czímerének színes képét is közli a leirását a következőkben adja:

«A két részre osztott pajzs felső vörös mezejében három ezüst farkasfog látható, az állkapocsban elhelyezve; az alsó ezüst mezőt egy tölgyfa foglalja el. A pajzsot nemesi sisak fedi, nemesi koronával. Pajzstartókul két magyar szerepel, ősi ruházatukban, kezükben lándzsával; a baloldalon álló öltönye felett oroszlánbőrt visel takaróul. A pajzstakaró színe vörös, aranynyal béllelve.»

E leirás teljesen összhangzó a czímerképpel, melynek pontos másolatát itt közöljük.

Alig hiszszük, hogy családtörténeti adataink bármily kis támaszt nyujthatnának e leszármazás hagyományának igazolására, melynek részletei első pillantásra is a valószinűségnek igen csekély mértékével vannak felruházva. A czímer azonban, a Báthoryak ősi jelvényének, a Guthkeled-nem hármas ékének elrontott alakjával, a mint azt a fejedelmek viselték, s még inkább a pajzstartó magyar vitézekkel méltó, hogy felhívja magára figyelmünket, s főleg ez utóbbiakról el kell ismernünk, hogy ruházatukban meglehetős híven adják vissza a XVII. századbeli magyar uri viseletet. Ha minden hagyományban van egy szemernyi igazság, e czímer-motivumok keletkezését talán Báthory István lengyel királyságára lehetne visszavezetnünk; ő adhatta saját családi czímerét különös kitüntetésképp valamelyik vitéz katonájának, a ki aztán Oroszországba költözött s a Bakuninek ősatyjává lőn. Az orosz nemességi viszonyok meglehetős későn, Nagy Péter czár uralkodása alatt kerültek rendezés alá, s nagyon könnyű volt akkor családi hagyományok révén nehány századdal előbbre tolni s fejedelmi nemzetségekkel hozni kapcsolatba egyes családok származását, még akkor is, ha e származás bizonyítására hivatott családi czímer minden ízében XVII. századbeli keletkezés jellegét viseli magán.

D. Gy.

A Longodári család.

A XIV. században élt hazánkban egy *Longodári* nevű nemes család, melynek nyoma a leleszi levéltárban 1421-dik évtől 1498-ig terjed és ez időszakban királyi adományok alapján birtokolt Beregmegyében egy a *Szernye* tó déli partján fekvő Longodár nevű földterületet, mely akkor villa, helység volt, jelenben pedig néptelen puszta Nagy-Bereg és Kigyós helységek között s emlékét az egykori falunak egy az út mellett fakadó bő forrás tartja fenn, melynek friss vizéből, mint a néphagyomány szerint Longodár egykori falunak kútjából az arra menő emberek inni szoktak.

Emlékezetre méltó az is, hogy a donatáriusok egyike, név szerint *Longodári István* az 1426. évi új adományról szóló levélben *aranyművesül* említtetik, mely ipar eszerint Zsigmond király idejében nagyrabecsültetett és felsőbb helyeken is különös s kiváló kedvezésben részesült. Valószinű, hogy a család elei még Nagy Lajos idejében Olaszországból költözködtek be hazánkba s itt megnemesíttetvén, a XV. század végeig éltek utódai.

1421. évben beiktattattak a helység birtokába Longodári Bencze fiának Andrásnak fiai Barta és Fodor János.[1]

1426-ban beiktattattak királyi új adomány alapján Longodári Fodor Miklós fiai Márton és János, úgy *István* aranyművesnek fia János és Longodári Bencze fia Andrásnak fia Barta; mely alkalommal a szokásos beiktatásnál működött királyi emberül Gecsey Mihály és a leleszi konvent részéről Ferencz áldozár.[2]

1430-ban Longodári János (ki Fodor Miklós fiának Mihálynak volt fia) és fivére Márton átengedik Longodár helységnek fele részét örök-tulajdonul Kusali Jakch fia György fiainak Dénes, váradi püspöknek, János székelyek grófjának és Lászlónak; úgyszintén Kusali Jakch fia István fiainak Mihály szintén székelyek grófjának és Lászlónak.[3]

1433. Jakchi László és Mihály és Longodári Márton ellen György rácz despota mint a szomszédos Nagy-Bereg helység birtokosa birtokháborítás czímén panaszt emelvén, ez ügyben a vizsgálatot a leleszi konvent eszközlé.[4]

1456-ban beiktattattak a leleszi konvent által Hassagi Farkas Albert, Imre, László és Lénárd, úgy Ilosvai Karácson fia László nemesek Kajdanó, Kosfalva és a beregiek által elfoglalt *Lon-*

[1] Leleszi konv. levéltár. Prot. Stat. I. F. 71. 81. sz.
[2] U. o. Prot. Stat. V. 71.
[3] U. o. Prot. A. A. II. Pag. 124. Nro 3.
[4] U. o. Prot. A. A. Pag. 313. Nro 11.

godár pusztának, valamint Kigyós és Kovászó ujelységeknek birtokába.[1]

1470. beiktattattak Oroszy Fülöp királyi ember és Antal leleszi konventi pap által *Longodári Márton fia Mátyás és Szirmay Simon* fia Fóris és fia Antal Longodár helység felének, valamint az Ugocsamegyében fekvő Szirma és Péterfalva helységekben levő részjószágnak fele birtokába.[2] Ugyanazon évben külön is bevezettetett a longodári birtokba Oroszy György királyi ember és Mihály leleszi konventbeli áldozár által Longodári Márton fia Mátyás.[3]

1475. Longodári Mátyás királyi emberül működött Pál leleszi áldozár kiküldöttel együtt Bilkén és Ilosván az endrődi (de Endret) *Ticza* Demeter és Ferencz részére történt beiktatásnál, kik a néhai Ilosvai Karácson fia László-féle részbirtokokat kapták adományul.[4] Ezen Longodári Mátyásnak — mint a család utolsó fisarjának — csupán egy Katalin nevű leánya volt s ez időtájban mindketten utódok nélkül haltak el, mert 1498-ban már Vingárti Geréb Péter gróf és országbiróra szállt ezek itteni vagyona. Őt ugyanis azon évben a leleszi konvent kiküldötte Miklós áldozár és Guthy Pál királyi ember bevezették Longodár pusztának birtokába, melyet Geréb, a beiktatási okirat szerint, néhai Longodári Mátyás és leánya Katalin magtalan elhúnytával felkért.[5] Később a *Büdy* család birtokába jött e puszta; ugyanis 1545. évben Büdy Mihály, beregmegyei főispán és munkácsi várfőnök (præfektus) közbejárására Révay Ferencz nádorhelyettes határjárást rendelvén el, midőn e végből Kisguthy Benedek királyi ember és Megyery György leleszi konventbeli pap a munkálathoz fogtak, Körösszeg mesgyénél az érdekelt beregszászi domokosok részéről Ladányi Gergely főnök, Makrai Péter éneklő és Becsey Jeromos áldozár, Nagy-Bereg részéről annak birája Nagy Albert és Beregszász város részéről Csikós Mátyás és Dienes Mihály birák ellenmondottak s így a további eljárás félbeszakadt. . . .[6]

LEHOCZKY TIVADAR.

[1] U. o. Prot. Stat. VI. F. Nro 18.
[2] U. o. I. Nro 32.
[3] U. o. Nro 32.
[4] U. o. Prot. Stat. V. F. Nro 14.
[5] U. o. G. Nro 76.
[6] U. o. Prot. Met. Com. Bar. Nro 24.

Az Inánczi Ebeczky-család nemzedékrendéhez.

E czímmel a Turul 1888. évi II. füzetében Thaly Kálmántól jelent meg egy közlemény. Véletlenül abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy ezt két okmány alapján kiegészíthetem.

Mindkét okmány a szt.-benedeki konvent levéltárában van.

Az egyikben (Extr. prot. I. 524) 1612-ből Ebeczky aliter Inánczi Imre akként végrendelkezik, hogy nejének Budai Katalinnak elhunytával fiai, Ferencz és György, kapják a hontmegyei Simonfi-Palojta és Luka-Palojta, és a nógrádmegyei Szécsény (Zelchen) községbeli birtokait, leányai közül pedig Zsófia Erködi Benedekné és Borbála Széchényi Miklósné a nógrádmegyei Pencz, végre Erzsébet Horváth Mátyásné a hontmegyei Ipolykeszi határában fekvő birtokot.

A másik okmány szorosan véve nem az Ebeczky-családra vonatkozik. (Extr. prot. M. 160.) Ennek értelme szerint Széchényi Miklósnak leányai, Bolgár Benedekné Katalin, Kuliffay Jakabné Eufrozina, Bánfy Jánosné Zsuzsanna, és Kasza Györgyné Erzsébet, — továbbá Széchényi Lajosnak fia, László, tiltakoznak 1645-ben Balassa Ferencznek Ordas, Alsó- és Felső-Szécsénke és Becske nógrádmegyei birtokokba beiktattatása ellen.

Ezekhez képest a Thaly Kálmán által közölt töredékes családfa egy ősibb nemzedékkel egészíthető ki eképen:

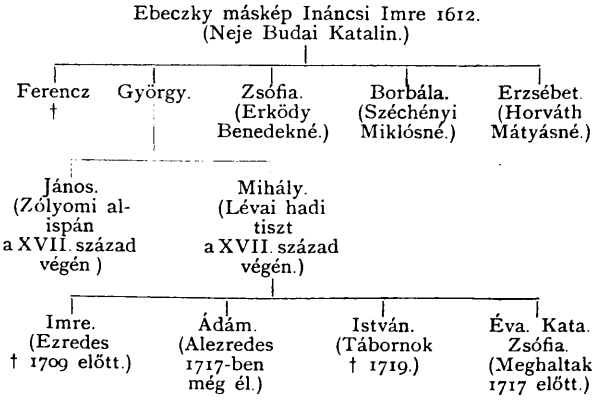

Egyúttal megismerjük a nógrádmegyei Széchényi-családnak — az Ebeczkyekkel rokon — részleges családfáját:

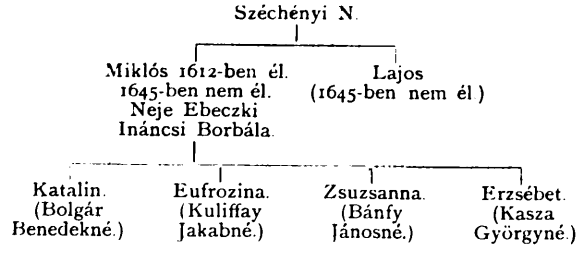

Katalin, Bolgár Benedek özvegye, még élt Ináncsban 1665-ben, egy akkori összeirás szerint.

BOLGÁR EMIL.

A Thoroczkay család bárói ága.

A toroczkó-szentgyörgyi Thoroczkay család egyike Erdély legrégibb családainak ; első ismert őse, Venczel, a XIII. század közepén élt, s ennek hasonnevű fia az erdélyi alvajdai tisztet viselte. A család idősb ága 1733-ban tudvalevőleg báróságot kapott, s nehány évtizeddel utóbb az ifjabb ág egyik sarja, Thoroczkay Zsigmond, a grófságot szerezte meg magának és ivadékainak. A család ezóta grófi, bárói és nemesi ágon virágzott napjainkig ; a bárói ággal azonban a legutolsó időben az a sajátságos eset történt, hogy téves informátio következtében kimaradt 1885. VII. tcz. alapján összeírt főuri családok jegyzékéből s ennek folytán a Magyar Nemzetségi Zsebkönyvben is kihaltnak lőn feltüntetve, holott a családnak ez idő szerint nem kevesebb mint három férfi sarja van életben, a kik a bárói ág alapítójától, Thoroczkay Jánostól a következő rendben származnak le :

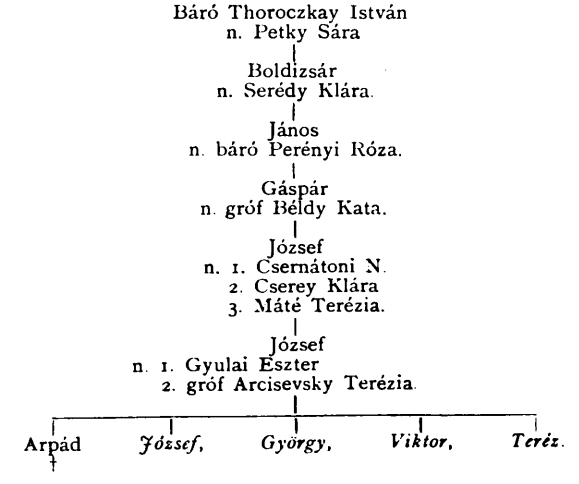

A jelenleg élő báró Thoroczkayak már megtették a lépéseket a törvényhozásnál, hogy helyüket a főrendiházi tagsággal biró főuri családok között visszanyerjék. Addig is, míg ez megtörténik, szükségesnek láttuk nemzedékrendjüket e helyütt közzétenni s a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv adatai közé becsúszott tévedést ekként helyreigazitani.

Vásári Miklós esztergomi érsek származása.

Pór Antal az 1892. évi Turul hasábjain (125. l.) felszólítá a hazai genealogusokat, hogy adjanak biztos útmutatást azon Miklós érsek származására nézve, a ki III. Miklós néven 1350—57-ig ült az esztergomi érseki széken és Nagy Lajos királyunknak jobb keze volt az ország igazgatásában. Ő maga a keze ügyében levő pápai supplicatiokból azon tájékoztató adatokat közli, hogy a kérdéses érseknek atyját Miklósnak, «frater germanus»-át Bekeu-nek hívták s hogy Vásári biharmegyei helység (most Puszta-Szalontától délre) ősi birtoka volt.

A biztos meghatározás nem lesz nagyon nehéz, ha előbb megállapítjuk a supplicatioban előforduló «frater germanus» értelmét. Pór Antal (idézett helyen) azt unokaöcsnek veszi. Ámde én Páriz-Pápai szótárában úgy olvasom és máskor is úgy hallottam és tanultam, hogy a «frater germanus» rendesen édes testvér. Pór idéz ugyan adatot (u. o. 123), a mely szerint a «frater germanus» a középkori latinságban unokatestvért is jelentett, de, azt hiszem, hogy ez csak kivétel volt. Más szóval a frater germanus jelenthetett ugyan unokaöcscset, de éppen úgy jelenthetett, sőt még inkább, édes testvért is.

Ha pedig Bekeu comes Miklós érseknek édes testvére volt, akkor könnyen rátalálunk Miklós érsek családjára és családi nevére. A váradi káptalan 1344 jan. 20-án kelt levelében azt olvassuk, hogy «magister Bekeu (Keresztúry hibásan Beken-nek írja) filius Nicolai de Vasari» egy, a Hévján (Keresztúrynál ismét hibásan Heviz) épült szöllősi malmot a várad-velenczei apáczáknak ajándékozott.[1] Már előbb kinyilvánítá ő ez ajándékozó szándékát Gergely váradi őrkanonok előtt, a mire az — a váradi káptalan egy héttel előbb (1344 jan. 13.) kelt levele szerint — a kegyes alapítványul szánt malmot minden földesúri teher és adózás alól fölmenté. E másik oklevél még

[1] Keresztúry, Descriptio Eppatus et Capl. M. Varad. 158. Fejér, Cod. Dip. IX 1. 230.

világosabban megjelöli Bekeu családját e szavakkal: «Magister Bekeu, filius Nicolai condam vayvode de Vasari.»[2]

Ime tehát itt van III. Miklós esztergomi érsek «frater germanus»-a, Bekeu, itt van atyja «Nicolaus condam vayvoda», itt van ugyanazon biharmegyei Vásári község, mely Miklós érsek ősi birtoka. Ennyi jel nem csalhat s ennélfogva kétségtelennek tartom, hogy III. Miklós érsek az itt emlegetett Vásári családhoz tartozott. Egy 1333-iki oklevélben III. Miklós érseknek még egy másik testvérére is rábukkanunk. E szerint Nyéstay (de Neusta) Sebestyén biharmegyei nemes az említett évben bozródi részbirtokát «Johannes filius Nicolai quondam vayvode, filii Lorandi de Wasary» nevű vejének adja.[1] — Ez adat azért is fontos, mert fölvezeti a családfát az Árpád-korba s megkülönbözteti azt egy másik, szintén vásári birtokos és Vásári nevű családtól.[2] III. Miklós esztergomi érsek származása e szerint következő:

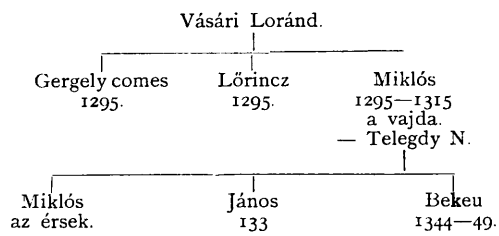

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

[1] Keresztúry, i. m. 160. Fejér, Cod. Dip. IX/1. 232.

[2] Anjoukori okm. III. 38.

[2] V. ö. Hazai okm. 347. és 291—2.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi január hó 25-én *Szinnyei József* vál. tag elnöklete alatt ig. vál. ülést tartott, melyen jelen voltak: *Dr. Boncz Ödön*, *Dr. Komáromy András*, *Nagy Gyula*, *Dr. Schönherr Gyula*, *Szent-Iványi Zoltán* ig. vál. tagok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök megnyitván az ülést, *Dr. Schönherr Gyula* vál. tag felolvasta *Petrovay György* társ. tagnak a «Bilkeyek» czímű dolgozatát. A tetszéssel fogadott értekezés közlését jelen számunk kezdi meg.

Ezután a titkár előterjeszté a pénztárnok részletes kimutatását a mult év pénztári eredményéről; ezzel kapcsolatban a titkár felolvasta az előirányzat és a tényleges pénztári eredmény összehasonlítását, mely a következő adatokat tartalmazza:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1893. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.

	Előirányzat frt kr.	Eredmény frt kr.	Különbözet frt kr.
1. Pénztári maradvány az 1892. évről	390 31	390 31	—
2. Értékpapirok kamatai	358 —	375 —	+ 17 —
3. Alapítványok kamatja	190 —	160 —	— 30 —
4. Pártoló tagdijak	1700 —	1790 —	+ 90 —
5. Évdijak	1135 —	1510 50	+375 50
6. A Turul egyes füzeteinek eladásából	25 —	87 —	+ 62 —
7. A Tárgy- és Névmutató jövedelme	100 —	86 75	— 13 25
8. Befizetett alapítványok	— —	900 —	+900 —
9. Rendkivüli bevétel	— —	54 67	+ 54 67
Összesen	3898 31	5354 23	

A tényleges eredmény az előirányzatnál 1455 frt 92 krral több. Ez összegből azonban 900 frt tőke-(alapítvány-) befizetés; a tényleges többlet tehát: 555 frt 92 kr.

Kiadás.

	Előirányzat frt kr.	Eredmény frt kr.	Különbözet frt kr.
1. Személyi járandóságok	700 —	700 —	—
2. Irói tiszteletdijak és szerkesztés	696 —	715 —	+ 19 —
3. A Turul nyomtatásáért	1400 —	1400 48	+ — 48
4. Színnyomatok készítése	130 —	113 —	— 17 —
5. Metszetek, rajzok, zinkographiák	200 —	146 58	— 53 42
6. Utánvételi expeditio költségei	50 —	38 49	— 11 51
7. Irodai átalány a titkárnak és pénztárnoknak	60 —	60 —	—
8. Társulati szolga dijazása	60 —	60 —	—
9. Pénzbeszedési dijak, stb.	120 —	110 90	— 9 10
10. A Tárgy- és Névmutató kiadása	300 —	215 —	— 85 —
11. A Nemzetségi Zsebkönyvre	50 —	420 24	+370 24
12. Tőkésítés	— —	909 05	+909 05
13. Rendkívüli kiadás	— —	5 —	+ 5 —
Összesen	3766 —	4893 74	

A tényleges eredmény az előirányzatnál 1127 frt 74 krral több. Ez összegből azonban 909 frt 05 kr. tőkésítés lévén, a tényleges többlet tehát: *218 frt 69 kr.*

Előirányzott maradvány — 132 frt 31 kr.
Tényleges maradvány — 460 « 49 «
A többlet tehát — 328 frt 18 kr.

Vagyonállás 1893 decz. 31-én:

1. Értékpapirok névleges értékben (koronajáradék 19,600 korona, jelzálog-hit. b. nyer. kötvény 100 frt)	9900 frt	— kr.
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	2000 «	— «
3. Kötelezvény nélküli alapítványok	500 «	- «
4. Készpénz	460 «	49 «
Összes vagyon	13460 frt	49 kr.

A pénztári kimutatás és az említett összehasonlítás felolvasása után, *Dr. Boncz Ödön* vál. tag, mint a számvizsgáló bizottság előadója, felolvasta a bizottság jelentését az 1893. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén a titkár által előterjesztett 1894. évi költségvetésről. A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő:

Tisztelt Igazgató-Választmány!

Vett megbizatásunkhoz képest a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» 1893. évi számadásainak megvizsgálásában és az 1894. évi költségvetési előirányzatnak átnézésében eljárván, azok felől a következőkben teszünk jelentést:

Az 1893. évi zárszámadások átvizsgálása céljából mindenek előtt a *pénztári naplókönyvet* vettük vizsgálat alá, s annak az 1893. évről szóló minden egyes tételét az azok igazolására szolgáló okmányokkal (postai utalvány-szelvényekkel és juxta-ellennyugtákkal, illetőleg számlákkal) összehasonlítván, végül pedig a tagok nyilvántartási könyvével is összehasonlító próbákat tevén, a pénztári napló vezetését egészben véve rendben találtuk. Egyedül a napló 124. és 125. tételét találtuk tévesen bevezetve, a mennyiben az ezen tételeknél kifizetett szerzői tiszteletdijakból, az illető szerzők megbizásából, 5—5 frt tagdij fejében visszatartatott és bevételképen elszámoltatott ugyan, egyúttal azonban ezen, összesen 10 frtnyi összeg — tévedésből — a kiadási tételek alatt is levonatott. Mivel ezen, merő elnézésből támadt téves bevezetés folytán a társ. pénztáros úr 10 frttal károsodott, egyúttal oda terjed javaslatunk, hogy ez a 10 frt neki 1894. évi költségvetésünk terhére megtéríttessék.

Végül összegeztük a pénztári napló bevételi és kiadási egyes tételeit, s ekként az 1893. évi mérleget 5354 frt 23 kr. bevétellel, 4893 frt 74 kr. kiadással és az 1894. évi bevételek közé felveendő 460 frt 49 krnyi pénztármaradványnyal helyesnek találván, a naplókönyvet lezártuk és aláirtuk.

Ezután a *törzsvagyonkönyvet* vizsgáltuk át. E szerint van a Társaságnak jelenleg 4 ötszáz forintos, 34 kétszáz forintos és 25 százforintos alapítványa. Ezen 63 alapítvány közül mindössze 14 nincsen még befizetve, és pedig 2 ötszázforintos, 9 kétszáz és 3 százforintos alapítvány. Befizettetett tehát ezen, összesen 11,300 frtról szóló alapítványokból eddig 8200 frt és fizetetlen még 3100 frt, mely összegből azonban 2000 frt kötelezvényekkel van biztosítva, miről a kötelezvényeknek (alapító-leveleknek) megtekintése által meggyőződtünk.

A Társaságnak törzsvagyona azon 8850 frtnyi (17,700 korona) névértékű vagyonon felül, melyet tavalyi jelentésünkben kimutattunk, 1893-ban 1050 frttal (2100 korona) szaporodott, úgy, hogy jelenleg a Társaságnak összes, alapítványi és nem alapítványi természetű törzsvagyona 9900 frtot (19,800 koronát) tesz ki, mely az Osztrák-Magyar Banknál van elhelyezve, miről a bank 4 darab letéti jegyének megtekintése által megbizonyosodtunk. Ezen 9900 frtnyi törzsvagyonból a fentebbiek szerint csakis 8200 frt birván alapítványi természettel, a többi 1700 frtra nézve azt a javaslatot teszszük, hogy ez a maga egészében a nem alapítványi természetű törzsvagyonba vezettessék be, vagyis, mivel a nyilvántartásban e czímen 1050 frt már felvéve van, ennek kiegészítéseül még 650 frt iktattassék be mint olyan törzsvagyon, a mely alapítványi természettel szintén nem bir.

A «*Nemzetségi Zsebkönyv*» *külön naplóját* szintén átvizsgálván, azt 459 frt 30 kr. bevétellel és ugyanannyi kiadással helyesnek találtuk és lezártuk. Mivel pedig a társ. titkár úrtól vett felvilágositás szerint ezen vállalatnak összes tartozása már csakis 200 frtot tesz ki, az egyes példányok eladásából remélhető jövedelem pedig ezentúl már szintén csakis kisebb összegeket fog kitenni, indítványunk az, határozná el a tisztelt Választmány, hogy a «Nemzetségi Zsebkönyv» külön naplójának vezetése megszüntettessék s ezentúl ezen mű bevételei és kiadásai szintén a társ. pénztári naplókönyvben számoltassanak el.

Egyúttal azonban megbizandó lenne a társ. titkár úr, hogy ezen vállalatunknak pénzügyi eredményeiről részletes jelentést tegyen, a mely tájékoztassa a Társaságot a felől is, hogy a «Nemzetségi Zsebkönyv» I. kötete a Társaságnak tisztán mennyi költségébe, áldozatába került. Ez a jelentés a «Turul» hivatalos részében is közlendő lenne.

Végül a *kézi pénztárt* vettük vizsgálat alá, s annak álladékát az 1894. január 10-ig kimutatott 598 frt 49 krnyi bevétellel szemben 183 frt 38 krnyi végleges és 88 frt 50 krnyi ideiglenes kiadásokkal (előlegekkel), s igy 326 frt 61 krnyi készpénzzel, rendben találtuk.

Ezek alapján a társulati pénztáros úrnak az 1893. évre a felmentést, a szokásos fentartással, megadni javasoljuk.

Tavalyi jelentésünk alapján a tisztelt Igazgató-Választmány *a tagok nyilvántartási könyvének* rendezését határozván el, e czélból a pénztáros úr az elmult évvel egy új nyilvántartó könyvet nyitott, melyet az e czélra szolgált régi könyvvel és a pénztári naplóval összehasonlitván, rendben vezetve találtunk. Csakis az új könyv 10. lapján találtunk egy téves bejegyzésre, a hol is egyik tagtársunknak 1893-ban ugyan, de 1892-re befizetett tagdija hibásan 1893-ra lett bevezetve. Ezen tétel megfelelően kiigazittatott.

A mi *az 1893. év zárszámadási eredményét* illeti, ezt igen kedvezőnek, azokat az eltéréseket pedig, melyek a jóváhagyott előirányzattal szemben mutatkoztak, megokoltaknak találtuk. Egyrészt ugyanis a bevételek tételei általában, sőt részben jelentékenyen, kedvezőbb eredményt mutatnak, eltekintve két tételnek csekélyebb összegű kevesebbletétől, s ezek közül is a nagyobbik, az «alapítványok kamatjai» tételénél mutatkozó 30 frtos hiány, jórészt alapjában előnyös körülményben, jelentékeny alapítványi tőkéknek befizetésében, találja magyarázatát, másrészt a kiadásoknál mutatkozó jelentékenyebb túllépések is pusztán

alapítványi tőkéknek elhelyezése és egy, a kedvező bevételi eredményekből kifolyólag hozott választmányi határozat folytán támadtak. Egészben véve a zárszámadás mérlege igen előnyös, a mennyiben a «Nemzetségi Zsebkönyv» kiadásainak megtérítésére fordított 370 frt 24 krnyi többköltség daczára a tényleges jövedelmi fölösleg 328 frt 28 krral több, mint a mennyi e czímen előirányozva volt.

A Társaság 1894. évi költségvetését illetőleg jelentjük végül, hogy a társ. titkár úr által felmutatott előirányzatot, a mely 4387 frt 49 kr. bevételt, 4356 frt 66 kr. kiadást és 30 frt 83 kr. pénzmaradványt mutat ki, tételenkint átvizsgáltuk és elbiráltuk, s azokat reálisoknak és a Társaság vagyoni viszonyaihoz alkalmazottaknak találván, ezt a költségvetési előirányzatot elfogadásra ajánljuk.

Budapesten, 1894. évi január hó 25-én.

Szinnyei József, számv. b. tag. — *Dr. Boncz Ödön*, számv. b. tag.

Nagy Gyula, számv. b. tag.

A bizottság jelentése alapján az igazgató-választmány a társaság pénztárnokának a felmentést — a szokásos fentartással — az 1893. évi számadásokra nézve megadta.

Egyúttal a számvizsgáló bizottság javaslata alapján a választmány a következő határozatokat hozta: 1. A pénztárnok által tévedésből elszámolt 10 frtnyi kiadás-kevesblet, neki az 1894. évi költségvetés terhére megtérítendő. 2. A 9900 frtot (19800 koronát) kitevő névleges értékű törzsvagyonból 8200 frt alapítványi természetű levén, a többi 1700 frt a maga egészében a *nem* alapítványi természetű törzsvagyonba vezetendő; illetőleg, minthogy az Alapítványok könyvében e czímen 1050 frt már fel van véve, ennek kiegészítéséül még 650 frt iktattassék be mint olyan törzsvagyon, a mely alapítványi természettel szintén nem bir. 3. A Nemzetségi Zsebkönyv külön pénztári naplója, minthogy a vállalatot már csak 200 frtnyi tartozás terheli, megszüntetendő; és annak ezentúli bevételei és kiadásai a társulati pénztári naplókönyvben számolandók el. 4. Utasíttatott a titkár, hogy a Nemzetségi Zsebkönyv vállalatának pénzügyi eredményéről, mely a társaság által e czélra fordított összegekről felvilágosítást ád, részletes jelentést készítsen; e jelentés a Turulban is közlendő.

A titkár indítványára a választmány a társaság pénztárnokának évi tiszteletdíját, tekintettel a társaság pénzügyeinek rendezése körül kifejtett buzgóságára, minek az évi jövedelmek örvendetes szaporodása köszönhető, 50 frttal felemelve, 250 frtban állapította meg.

A számvizsgáló bizottság ajánlata alapján a társaság 1894. évi költségvetése a következőkép fogadtatott el:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1894. évre.

Bevétel.

1. Pénztári maradvány az 1893. évről	460 frt 49 kr.
2. Értékpapirok kamatai (19,600 kor. = 9800 frt koronajáradék, és 100 frt jelzálog-hitelbanki nyeremény kötvény után) 4%	392 « — «
3. Alapítványok kamatja:	
a) 3100 frtnyi alapítványi összeg után, és pedig 2600 frt kötelezvényekben, 500 frt azok nélkül, 5%	155 « — «
b) Kamathátrálék alapítványok után	70 « — «
4. 172 pártoló tag után várható tagdíj	1650 « — «
5. 292 évdíjas tag után várható tagdíj	1380 « — «
6. A Tárgy- és Névmutató és a Nemz. Zsebkönyv után várható bevétel	100 « — «
7. A Turul egyes füzeteinek eladásából várható	80 « — «
8. Alapítvány-befizetés	100 « — «
Előirányzott bevétel	4387 frt 49 kr.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 300 frt, jegyző 200 frt, pénztárnok 250 frt)	750 frt — kr.
2. Irói tiszteletdíjak és szerkesztés (24 ív után à 29 frt)	696 « — «
3. Nyomdai költség (4 füzet nyomtatása)	1300 « — «
4. Színnyomatok készítése	290 « — «
5. Metszetek, rajzok, zinkographiák	150 « — «
6. Expeditió költségei (utánvétellel való szétküldés)	50 « — «
7. Irodai átalány (a titkárnak 40 frt, a pénztárnoknak 20 frt)	60 « — «
8. Társulati szolga díjazása	60 « — «
9. Pénzbeszedési díjak, újévi ajándékok, másolások, kisebb vegyes kiadások	120 « — «
10. A Turul Tárgy- és Névmutatójának nyomtatási költsége	580 « 66 «
11. A Nemzetségi Zsebkönyv tartozásainak törlesztése	200 « — «
12. Tőkésítés	100 « — «
Előirányzott kiadás	4356 frt 66 kr.
Előirányzott maradvány	30 « 83 «

Ezek után a titkár, az előbb hozott határozatnak megfelelőleg, röviden jelentést tett a Nemzetségi Zseb-

könyv vállalatának pénzügyi eredményeiről. E kimutatás, részletezett formában, alább olvasható.

A pénztárnok jelentése szerint 1894 jan. 24-ig volt:

Bevétel	738 frt	24 kr.
Kiadás	236 «	56 «
Készpénz	501 frt	68 kr.

Az alaptőke állapotában a fönt közölt kimutatás óta változás nem történt.

Uj tagokul megválasztattak a következők: Pártoló tagul *Rakovszky György* földbirtokos Budapesten (ajánlja Szent-Iványi Zoltán). Évdíjas tagokul: *Dr. Réthy László* m. nemzeti muzeumi őr Budapesten, *Kollányi Ferencz* m. nemz. muzeumi őr Budapesten, *Br. Feilitzsch Berthold* Nagybecskereken (aj. a titkár), *id. Gosztonyi Géza* földbirtokos (aj. Bárczay Oszkár), *Kállay András* főispán Nagy-Halásziban, *Malatinszky György* földbirtokos Budapesten (ajánlja Petrovay György).

Az Alapszabályok 31. §-a értelmében a jelen ülés lévén hivatva az évi nagygyűlés ideje és felolvasásai felől határozni: határoztatott, hogy az a szokott időben, az év vége felé tartassék meg és tárgyai felől az őszi választmányi ülésen történjék előterjesztés.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Dr. Boncz Ödön* és *Dr. Komáromy András* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

Kimutatás a M. Nemzetségi Zsebkönyv vállalatának bevételeiről és kiadásairól.

Az igazgató-választmány határozatából szerencsém van a Nemz. Zsebkönyv alapjáról, a vállalat pénzügyi eredményéről a következő részletes kimutatást közölni.

Bevétel.

1. A Társaság részéről 1884—93. években részint az évi bevételekből, részint az év végén mutatkozó maradványokból a Nemz. Zsebkönyv javára fordíttatott	1968 frt	45 kr.
2. Takarékpénztárban elhelyezett összegek után időközi kamat	99 «	11 «
3 Könyvárusi úton eladatott 1888—92. években 312 példány; ennek jövedelme	936 «	— «
3. A titkári hivatalnál 1888—1893. években eladatott 32 példány; ennek jövedelme	156 «	— «
Összes bevétel	3159 frt	56 kr.

Kiadás.

1. Kérdőívek nyomatása	24 frt	kr.
2. Szerkesztői tiszteletdíj Fejérpataky László és id. Szinnyei József szerkesztőknek	1130 «	«
3. A Kérdőíveknek és a Zsebkönyvnek póstai szétküldése, expeditionális és szolgálati költségek	146 «	30 «
4. Nyomtatási és kötési költségek a Franklin-Társulat számlája szerint: *2059 frt 26 kr.*; ez összeg törlesztésére 1889—1893. években fizetett	1859 «	26 «
Összes kiadás	3159 frt	56 kr.

A fentebbi kimutatás szerint még fennmaradt *200 frtnyi* nyomdai tartozás, mely a f. évi költségvetés alapján, február havában törlesztetett.

Budapesten, 1894. márczius 4-én.

Fejérpataky László,
titkár.

SZAKIRODALOM.

A fejérvármegyei és Székesfejérvár városi történelmi s régészeti egylet évkönyve a mult év végén megjelent második évfolyamában 26 ívre terjedő tekintélyes kötetet ad tagjai kezébe, mely dr. *Hattyuffy* Dezső társulati titkár szerkesztésében Székesfejérvárott látott napvilágot. A kötetet *Károly* János Csókakő vára és várbirtokai című értekezése nyitja meg, egymaga egy egész kötetnyi, önálló munka számba menő dolgozat, mely a vármegyében honos régi családok történetének rendkívül becses anyagát foglalja magában. Csókakő várát a Csák nemzetség tagjai építették a XIII. század második felében; s ez a körülmény, melyet a szerző inductio útján állapított meg, alkalmat szolgáltat neki a vármegye legelső birtokosainak, a Csák nemzetségbeliek családtörténeti és birtoklási viszonyai fejtegetésére. 1237-ben már I. Károly király volt a vár birtokosa, a ki annak tartozékait jelentékeny birtokokkal gyarapította. Királyi tulajdon maradt az utódai alatt is, Zsigmond királyig, a ki a várat és tartozékait Rozgonyi László fiának, Istvánnak adta zálogba. A zálogos eladományozás éve nem ismeretes, de a tényt magát fenntartá Albert király 1439-iki adománylevele, melyet Erzsébet királyné is megerősített 1440-ben. A Rozgonyiak zálogos birtokosokból lassankint a vár örökös uraivá lettek s annak birtokában 1523-ban bekövetkezett kihalásukig megmaradtak, bárha a várra időközben leányági rokonság czímén az Egerváryak s a Kanizsaiak is kaptak adománylevelet. A Kanizsaiak a Rozgonyi család kihalta után tényleg megkapták a várat s tartozékait, de csak rövid ideig tarthatták kezükön, mert Kanizsai Lászlóban a családnak magva szakadt s leányával Orsolyával minden vagyona Nádasdy Tamásra szállott. A Nádas-

dyak az országbiró bukásáig birták Csókakőt; elkoboztatván a családtól, 1678-ban királyi zálogadomány czímén Széchenyi György kalocsai érsek kezére jutott, 1691-ben báró Hochburg Jánosnak lett 60,000 frtnyi váltság fejében adományozva. A Hochburg-család 1752-ben kihalt s a csókakői uradalom leányágra jutva, a báró de Berge, gróf Berényi és gróf Lamberg családok között osztatott meg. Magát Csókakőt, illetőleg a helységet, mely e vártól nyerte nevét, a Lamberg grófok birják. Mindezt Károly János igen tanulságosan mondja el dolgozatában. Csak az a kár, hogy igen sok oda nem tartozó adattal keveri előadását, mely ez által zavarossá válik s az áttekintést megnehezíti. *Moenich* Károly «Székesfejérvár-e vagy Székesfehérvár» cz. czikke sok pecséttani adatot tartalmaz s többek közt közli a város hiteles pecsétje felől 1845-ben kiadott királyi adománylevél szövegét. Rendkívül érdekes *Nagy* Géza értekezése, mely a fejérmegyei magyarság eredetét kutatja. Az Alapi Salamon család levéltárából közölt oklevelek, melyeket *Károly* János ismertet, s az Alapi Salamonok leszármazásának történetéhez szolgáltatnak új adatokat; ezek szerint a Salamon család nem a Salamon, hanem a Durugcha nemzetségből veszi eredetét; ugyane levéltár adatai módot nyújtanak Károlynak arra is, hogy a Sennyeyek legrégibb családfáját összeállítsa. A családtörténeti anyag oly gazdag tárházát tartalmazza e kötet, hogy közrebocsátásáról csakis elismeréssel vehetünk tudomást.

D. Gy.

Magyarország nemes családjainak genealogiája czím alatt Kende S. bécsi könyvárus antiquárjegyzékei sorában két füzetre terjedő katalogus jelent meg, mely mellékthei *Barna Mihály* családtörténeti kéziratainak jegyzékét tartalmazza. Barna Mihály egyike volt a hazai családtörténet legszorgalmasabb buvárainak, a ki több mint félszázadon keresztül gyüjtötte a magyar nemesi családok történetére vonatkozó adatokat; felkutatta a családok levelesládáit, áttanulmányozta az országos levéltár eredeti okleveleit és a jászói, egri, leleszi, pozsonyi, szepesi konventek s káptalanok és a többi hiteles helyek levéltárainak elenchusait, s felhasználta a magyar történelmi irodalom minden számottevő termékét. az oklevél-kiadásokat és feldolgozott műveket. Ily nagy apparatussal fogott nagy genealogiai művének megirásához, melyben okleveles alapon tárgyalva a magyar nemesi családok történetét, Nagy Iván alapvető munkájának folytatását és kiegészítését akarta a közönség kezébe adni. 1888. február 29-én bekövetkezett halála meggátolta terve keresztülvitelében, s a kezei között levő becses anyaghalmaz az ilynemű magángyüjtemények rendes sorsára jutott: könyvpiaczra került, sőt osztozva a legtöbb magyar gyüjteménynyel közös végzetben, itthon sem maradt; külföldi antiquár útján jön forgalomba. Még szerencse, hogy a bécsi antiquár, a ki ezt az értékes gyüjteményt megszerezte, Kende S., magyar ember, s első sorban itthon akarva azt értékesíteni, magyarul adta ki katalogusát. Kende jegyzéke 470 kötet kéziratot sorol fel, melyek ugyanannyi magyar nemesi család genealogiájára tartalmaznak adatokat: részint feldolgozott családtörténetet és genealogiai táblákat, részint oklevelek teljes szövegét és kivonatát. E kéziratok kötetenként vannak áruba bocsátva s igy a ma virágzó nemesi családoknak meg van adva a lehetőség, hogy az őket érdeklő köteteket aránylag elég mérsékelt áron megszerezhessék; csak az a végtelen kár, hogy ez a módszer a gyüjtemény eldarabolására vezet, pedig e gyüjtemény megérdemelte volna, hogy tudományos intézeteink valamelyike áldozatok árán is megszerezze és együttartsa mint a magyar családtörténet páratlan értékű forrását.

Sch. Gy.

Vasvármegye nemes családjai. Vasvármegye levéltári anyagának kiválóan érdekes és értékes részét képezik azon genealogiai, családtörténeti, heraldikai és általános történeti adatok, melyek e vármegye nemes családjaira vonatkoznak. *Balogh Gyula*, a vármegye főlevéltárnoka hosszú és fáradságos munkával összegyüjtötte ez adatokat, s kutatásai eredményét a fenti czím alatt szándékozik közrebocsátani. Munkája két részre oszlik. Az első rész magában foglalja a vármegye főrendű nemes családjait, azon nemes családokat, melyekről a régibb jegyzőkönyvek s levéltári okmányok megemlékeznek, továbbá azokat, melyek a mult században megejtett nemesi vizsgálatok alkalmával kétségtelen nemes családoknak találtattak, a birtokadományos és nemesi birtokot birlaló nemeseket, végre azon nemeseket, kikről forrásai mint armalistákról szólnak, de kik idővel kihalván, vagy a vármegyéből elköltözvén, czímeres levelük itt fönn nem maradt. Ezen családok száma 1721-re megy. A munka második része azon családokat tünteti föl, melyeknek czímeres nemes levele a vármegye levéltárában eredetiben vagy másolatban föltalálható. Minden egyes családnál ki lesz tüntetve, hogy ki adta, mikor, s ki kapta a nemes levelet? Ezt követi a czímer pontos leirása, s végül azon családtagok neve, éve és lakhelye, a kik az okmányt a nemesi vizsgálatok alkalmával vagy a nemesség-bizonyító pörben fölmutatták. E czímeres nemes levelek száma 480, melyből mintegy 400 még semmiféle szakmunkában ismertetve nem volt. A munka Vasvármegye törvényhatóságának pártfogása mellett több mint 500 oldalnyi terjedelemben a folyó évi április végén fog megjelenni. Az előfizetési felhivás Szombathelyről, február 8-áról van keltezve, s azzal a kéréssel fordul az érdeklődőkhöz, hogy megrendelés esetén az előfizetési pénzt (5 frtot) ez évi márczius 31-ig küldjék be a szerzőhöz. A munkát melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

Temes vármegye nemes családai. A délmagyarországi történelmi és régészeti muzeumi társulat legutolsó ülésén Deschán Achill alispán, a társulat igazgatója indítványára elhatározta, hogy az ezredéves jubileum alkalmából kiadja Temes vármegye nemesi családainak történetét. A munka megirásával *Lendvai Miklós* vármegyei első aljegyző bízatott meg, kit a társulat titkárai, Patzner István és Berkeszi István fognak támogatni feladata megoldásában. A társulat díszes kiadásban szándékozik e munkát közrebocsátani s mellékelni fogja hozzá a nemesi családok czímereinek színnyomatú facsimiléit is.

KOSSUTH LAJOS EREDETE.[1]

(Első közlemény.)

Tegnap múlt hét hete, hogy elhagyta porhüvelyét az a rendkívüli szellem, minővel a gondviselés csak nagy időközökben, századok leforgása alatt szokott megajándékozni egy-egy nemzetet s midőn mai ülésünket, a nagy nemzeti gyász óta az elsőt, a nagy halott emlékének szenteljük, társulatunk czéljainak nem felelhetünk meg jobban, mint ha a Kossuth Lajos viszonyait illető mozzanatok sokfelé ágazó tömkelegéből kiragadjuk azt, melynek tisztázása a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság feladatai közé tartozik.

A Kossuthok családi történetével úgyis adós a magyar genealogiai irodalom s e mellett az olyan tüneményszerű egyéniségnél, mint Kossuth Lajos, az a másik tudományos kérdés is méltán tarthat számot érdeklődésünkre, hogy a családi kapcsolatoknak milyen vérvegyüléke volt az, a miből a magyarságnak ez az örök dicsősége származott? Mert vér szerint ép úgy oda tartozunk az anya, mint az apa családjához; csak olyan örökösei vagyunk az egyik, mint a másik testi és lelki sajátságainak s ha csak nehány századdal, pl. 300 évvel vezetjük is vissza valakinek a vér szerinti leszármazását, 300 esztendőre átlag 10 nemzedéket számítva, már 512 ősapát és ősanyát kapunk, a kik esetleg ugyanannyi különböző családnak voltak az ivadékai s így minden egyes házassági kapcsolatnál egészen új elemek járultak ahhoz a típushoz, melyet a három századdal előbb élt ősapa jellemző vonásai alkottak, de a melyek ilyen körülmények között már szükségképpen nagyon átalakultak a 10-ik nemzedéknél.

Midőn tehát Kossuth Lajos eredetéről beszélek, nem csupán a Kossuth családra akarok kiterjeszkedni, hanem azokra is, melyekről konstatálhattam, hogy a leányági leszármazás bármilyen formájában is Kossuth Lajos a vér szerinti ivadékuk. Ilyen szempontból fogva fel a kérdést, nagyon mellékes, hogy a Kossuth család első ismert őse, a hat századdal előbb élt Gath fia Kossuth milyen eredetű lehetett. Bármi volt is származása, ha Kossuth Lajos eredetéről beszélünk, akkor csakis arról lehet szó, ő benne magában miféle családoknak a vére egyesült?

Két részre oszlik tehát ezen értekezésem. Az első részben, a mennyire rövid másfél hónap alatt lehetséges volt, összeállítottam a Kossuth család genealogiáját. Hiányos is és bizonyára itt-ott hibás is, mert oklevél nagyon kevés állt rendelkezésemre, csupán egy pár genealogiai tábla, melyek közül az egyiket a század elején készítette a Kossuth család valamelyik tagja, úgy gondolom, Kossuth László, a kormányzó apja, nehányat pedig melléthei Barna Mihály gyüjteménye foglal magában, melyet csak pár nappal előbb szerzett meg a M. Nemz. Múzeum. Ezenkívül a család tagjai is szivesek voltak egyes adatokat közölni velem, nevezetesen Kossuth Elek zemplénmegyei főszolgabiró, dr. Kossuth János sátoralja-újhelyi ügyvéd, Kossuth Rezső turóczmegyei tb. aljegyző és Kossuth Zsigmond battonyai aljárásbiró urak. Fogadják itt a nyilvánosság előtt is köszönetemet.

[1] Felolvastatott a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. é. május 10-ki ülésén.

Értekezésem második része a Kossuth Lajos személy szerinti leszármazására vonatkozó adatokat foglalja magában.

I.

Az udvardi és kossuti (vagy kossutfalvi) Kossuthok Turóczmegye legrégibb birtokosai közé tartoznak.

Ősi birtokuk, a kis Kossut község, Turóczmegye északi részében, a blattniczai járásban Zaturcsa és Priekopa közt, Ruttka, Szucsán és Turócz-Szent-Márton közelében a Turócz folyó mellett fekszik, nem messze a Turócz és Vág összefolyásához. Egész területe 178 kat. holdból áll, összesen 5 házzal s 44 tót és magyar lakossal, a kik ágostai, róm. katholikus és izraelita vallásuak. A családot, mely félezred év óta birja, már Bél Mátyás is úgy ismerte a múlt század első tizedeiben, mint a melyből bátor és kiváló eszű emberek származtak.[1]

Egykor nagyobb lehetett a területe, úgy látszik azonban, hogy a XVI. század derekán, midőn Udvardi Pál dédunokája, László elhunytával a Kossuthok ezen előkelőbb ága kihalt és Kossuthfalvára Révay Ferencz szerzett adományt, a község határának egy részét a Révayak elszakították s a szklabinyai uradalomba olvasztották.

Eredeti neve Udvard vagy tótosan Udvarcz (Udvarecz) volt s mint a szomszéd községek, ez is a turóczi várföldek közé tartozott az Árpádok korában. A turóczi várföldekből alakult községek későbbi birtokosai legnagyobb részt IV. Béla adományaira vezetik vissza birtokjogukat s ez világosan mutatja, hogy a turóczi várjobbágyság és egyéb várnépség az udvar szolgálatában teljesített érdemeivel akkor vonta magára a király figyelmét, midőn Béla a sajói vereség után a Hunt-Pázmán nembeli Ivánka fia András csapataival a turóczi várban keresett és talált menedéket a tatárok üldözése elől.

[1] Kosschúth, antiquitus Udvarecz dicebatur, vicus totus quantus, a Nobilibus, quibus commune cum vico nomen, intestus. *Multi hinc olim prodiere viri, cum manu fortes, tum consilio proati.* Ager vici, non tam se commendat amplitudine, quam ubertate, pro ingenio soli, haud omnino postrema. *Bél M.*, Notitia Hungariæ novæ Historico-Geographica. Bécs. 1736. II. 332.

Ezen időre vezethető vissza Poisa fia Coch, Gath vagy Gad fia Kossuth és Vojan vagy Vogan fia Voslou vagy Vayczlo megadományoztatása is, a kik a Turócz folyó jobb partján kaptak egy darab földet, mely a későbbi Kossut falutól Zábor községig terjedt. Az eredeti oklevelet azonban Detre zólyomi ispán csellel birtokába kerítvén, megsemmisítette, helyette 1263-ban IV. Béla új adománylevelet állított ki, melyet 1391-ben a zábori föld birtokosai Bebek Imre országbiró előtt bemutattak, midőn a turóczmegyei nemesek birtokjogát átvizsgálta. Az oklevél ezidő szerint lappang, Barna Mihály szerint a zólyomi (?) káptalanban (tehát vagy a zólyomi egyház levéltárában vagy a besztercebányai káptalanban) van letéve.[1]

Ki és mily származású volt Gad vagy Gath fia Kossuth: e kérdés nagyon érdekelte a boldogult kormányzót, mert ha politikai elveinél fogva ellensége volt is minden előjognak és kiváltságnak, szíve mélyében mégis jól esett neki, hogy egy ősrégi magyar nemesi családnak az ivadéka s ez az érzelem, akármint akarta is magába zárni, átsugárzik minden nyilatkozatán, a mit e tekintetben tett. Igy pl. tinnyei jegyzeteiben 1844-ben ezt mondja:[2]

«Nemzetségem Turóczmegyéből származik, hol Kossuthfalvát századok óta tősgyökeres nemesi joggal bírja. Családom azokhoz tartozik, melyek sem a szédítő magasság, sem a mély lesülyedés arisztokracziai fázisait nem ismerik. Régi, mint kevés az országban, mert első adománylevele, melyet Béla királytól ezerkétszáznegyven tájáról levéltárában maig is bír, már *Kossuth filius Gád* nevére kelt új adomány, mely kiadása okául régi okleveleinek rablók általi elsikkasztását említi. Századok folytán házasságok által vérségi összeköttetésbe jött ugyan a Czobor- s általa a Battyányi Ostrasicz-, majd Révay-, Prónay- stb. családokkal, de sok birtokot nem igen öröklött egyik után is; egy részt a mit öröklött, a viharos időben elvesztette

[1] *Bél M.*, i m. II. 337. — *Engel J. K.*, Monumenta Ungrica. Bécs. 1809. 60.

[2] *Kossuth Lajos*, Némely adatok életem folyamából. Kezdettem jegyezni tinnyei magányomban július 17-én, 1844. Ihász Dániel ezredes hagyatéka után közölte *Gracza György*: Kossuth Lajos élete és működése. Budapest, 1893. 4. s köv. l.

s azért többnyire csak saját ősi földjére szorult; azt azonban, bár egy-két notæ-pör elődeimet is megzaklatá, megtartá mind e mai napig. Nagy úr családomban soha nem volt, a legnagyobb hivatal, mit egy Kossuth valaha tudtomra viselt, turóczmegyei alkapitány volt. Különben megyei hivatalokban forogtak, alispánok, főszolgabirák, főjegyzők, fő- s közönséges ügyvédek stb. Királyi kegyet amaz alvárnagyon kívül egy sem vadászott soha is.»

Alább, a nemességét kereső lengyelországi Kossuthról szólva, igy folytatja: «Magyarhonban becsülöm őseim nemes levelét, mert — fájdalom — különben alkotmányos polgár nem volnék s isten ugy áldjon meg életemben s gyermekeimben, a mint hazám iránt, mely nekem és őseimnek, ha nem polgár, legalább nemes szabadságot adott, hálámat legőszintébben azon szives igyekezetem tanusításában helyezem, hogy a magyarnak arra, miszerint alkotmányos szabad nép szabad tagja legyen, ne kellessék poros pergamenteket őriznie. Erre közrehatni szívem érzeménye, erőm, életem feladata, s azért becsülöm őseim nemeslevelét, mint szomorú eszközét annak, hogy a nemzet tanácstermeiben szavam legyen a szegény árva nemzet számára.»

Egy más alkalommal így nyilatkozik:[1]

«Érdi János említé nekem réges régen, hogy Erdélyben találtak fel pénzt az én nevemmel: «L. Kossuthius.» Később Londonban a British Museumban magam is láttam ily érmet. Utánna járván a dolognak, megtudtam, hogy Rómában a pénzverési jogot triumvirek bírták bérbe. Ezeknek a triumvireknek megvolt az az előjoguk, hogy nevüket rátehették a pénzre. De volt nekem más ősi jogom is! Athénben egy Acropolist szintén egy Kossuth épített. Ezeknek az ősiségeknek azonban véget vet IV. Béla király donációs levele, melyből kitünik, hogy elődöm *Glád, ős szittya származás.*»

De bármily tréfás hangon szól is Kossuth családjának a római gens Cossutiával való kapcsolatáról, egyes levelei mutatják, hogy ez a gondolat nagyon foglalkoztatta s hitt is benne vagy legalább nem tartotta teljes képtelenségnek.

Hát ez ártatlan hit, a mi ugyan két név esetleges találkozásán kívül másra nem támaszkodik, de tulajdonképen még sem mutatható ki róla, hogy egyszerűen lehetetlenség. A ki akarja, hiheti, — aki pedig nem akarja, nem hiszi.

De az már a német nagyképüsködésnek valódi díszvirága, midőn Wurzbach, a nélkül hogy fáradságot vett volna utána járni a Kossuth család multjára vonatkozó adatoknak, egyszerűen mint tényt adja elő, hogy a családnak, mely szláv eredetű, tulajdonképeni neve *Kohut*, a mi azt jelenti: «kakas»; a szláv nevet legelőbb Kossuth Lajos magyarosította meg azzal, hogy a *h* betüt két *s*-sel helyettesítette s tette ezt azért, hogy a tisztavérű magyaroknak a kedvében járjon.[1]

Bálint Gábor «Párhuzam a magyar és mongol nyelv terén» cz. művében a mongol-kalmik *khosot* törzs nevével hozza kapcsolatba a Kossuth nevet; vannak, a kik a zsidó *koset* (igazság) szóval veszik egynek; legáltalánosabb azonban az a vélemény, mely a nevet szláv eredetűnek tartja s kecskebaknak vagy szarvasnak magyarázza. Bizonyos, hogy a XV. században, midőn t. i. Udvardi Miklós 1479-ben czímeres levelet szerezvén, czímerül ágaskodó és első lábaival 3 kinyílt rózsát tartó zergét vagy vadkecskét kapott, így értelmezték a nevet s ilyenformán lett a XVI. század első felében élt Kossuth Mihálynak is a mellékneve «Bochbrat» vagy «Boekbrat» (kecskebak-testvér), a hogy nyilván a szomszédos turóczszentmártoni polgárság nevezte.

Mindamellett nem tartom lehetetlennek, hogy úgy a czímer, mint a melléknév csupán népetimologikus magyarázata, nem pedig tulajdonképeni jelentése a Kossuth névnek s eredetét esetleg egészen máshol kell keresni, mint a Turócz menti szlávoknál.

A turóczmegyei nemesség, ha nagy részben szláv eredetű várjobbágyokból és conditionariusokból alakúlt is, még sem tekinthető kizárólá-

[1] *Hentaller L.*, Kossuth és kora. Budapest. 1894. 2. l.

[1] «Die Familie soll eigentlich slavischer Abkunft sein und *Kohut* heissen, was so viel als «Hahn» bedeutet; später erst hätte K. den slavischen Namen, indem er dem *h* zwei *s* substituirte, magyarisirt, um den Einwendungen vollblütiger Magyaren, dass er ja kein Ungar sei, zu begegnen.» *Constant von Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich.* XIII. Th. Wien. 1865. 8. l.

gosan szlávnak. A régi birtoknevek közt sok volt a magyar eredetű, mint: Újfalu, Szent-Péter, Vendég, Biata-Ortvány, Nádasér, Mezőház, Őrpatak, Alfalu, Gyulafalva[1] stb.; egyik nemes 1387-ben Gacélfalvi Bessenyő Tamás néven fordul elő;[2] ebből joggal következtethetjük, hogy az egykori turóczi várjobbágyok közt voltak magyarok és magyarfajta elemek, mint bessenyők is.

Az 1263-ki adományosok minden valószínűség szerint a várjobbágyok s nem az alsóbb rendű várnépség közé tartoztak; nevük is, a Pósa, Kocs, Gád stb. arra mutat, hogy nem abból a tiszta szláv környezetből valók, melyből pl. a szomszéd Zaturcsa birtokosai, a királyi halászok közé tartozó Uzda fiai, Ztremen, Drachmel, vagy a Rutkföldi Stark, Bagomel, Wichk, Dwink stb. emelkedtek ki Még a szláv eredetű Voislou vagy Vaclo név is ebben az alakban már magyaros. Ha ehhez vesszük, hogy a Kossuth név szláv eredetét lehet ugyan vitatni, de korántsem számíthatni a nyugoti szlávok közhasználatban levő személynevei közé (a Kossuch név Kosuk és nem Kossuth) s hogy helynévnek Pozsonymegyében, a Vág mentén, Taksony, Diószeg, Nyék, Jóka stb. közelében, tehát magyar vidéken már a XIII. század elején előfordul:[3] talán nem valószínűtlen az a föltevésünk, hogy a Kossuth-ősök innen szakadtak a Turócz völgyébe, a mit az a körülmény is támogat, hogy a *Vágmelléki Kossuth* falu szomszédságában az Árpádok alatt a pozsonyi várjobbágyoknak is volt *Udvarc* és *Udvardi* nevű földjük.

[1] *Engel*, Monumenta Ungrica. 61, 65, 67, 75, 91, 92, 93. l.

[2] U. o. 82. l.

[3] A pannonhalmi apátság *Sala* nevű földjének 1213-ki határleírásában említtetik *Vduorc* falu, a pozsonyi várnépség *Tohcsun* nevű faluja, honnan a határ megy «ad Cuthsaheri et ibi habet metas, per quem inde vadit ad viam, que ducit ad villam *Cusoud*, iuxta quam habet metas iuxta quandam fossam, (que) convocatur Aldoucuth», ezt elhagyva, a határ megy a pozsonyi várjobbágyok *Wduory* nevű földje mentén, aztán az «Eleutou»-ig, «inde ad sepulchrum paganorum», majd a «Scelce» nevű tóra, aztán «Fuenes»-re stb. Az itt említett *Cusoud* falu a mai pozsonymegyei Kossuth s mint a határleírásból kitűnik, e vidék lakosai nem csupán magyarok, hanem olyan magyarfajta elemek, a kiknél még a pogányságnak is maradtak emlékei. *Árp. új Okmt.* I. 135.

Úgy látszik tehát, hogy a Kossuthok elei eredetileg a pozsonyi várjobbágyok közé tartoztak, a kik részint magyarok, részint bessenyők, részint székelyek voltak. Egy pár adat arra mutat, hogy délszlávok is kerültek közéjük, így pl. a nagyjókai Farkas család ősének, Zerziwojnak, a kit Imre király emelt ki a pozsonyi várjobbágyok közül, a neve mindenesetre délszláv s a Gád és Kossuth név is a délszlávokkal való kapcsolatra emlékeztet. Gádnak hívták tudvalevőleg azt a bolgár tözsfőnököt, ki Anonymus szerint a honfoglaláskor a Maros mentén parancsolt, míg a Kossuth név a dalmát vidéken fordul elő, így pl. 1146-ban a zárai érsek előtt kötött bizonyos egyezségnél a tanúk között *Cosuto* nevű is említtetik,[1] 1167—90 közt pedig ugyancsak a záraiak közt egy «Stephanus (filius) Cosutti, Cosuti vagy Cossuti» nevűt találunk.[2]

A IV. Béla korabeli *Gád* fia *Kossuth*nak, a Turóczmenti Zábor föld egyik adományosának unokája lehetett az az *Udvarci Kossuth*, ki a XIV. század dereka táján élt. Tőle már ízről-ízre levezethető a Kossuthok családfája, nevén kívül azonban semmi mást nem tudunk róla. Két fia maradt: *Udvarci András* és *Pál*. Amaz már 1359-ben előfordul, midőn a szomszéd Priekopa lakosaival volt valami baja;[3] emez csak 1391-ben említtetik, midőn Bebek Imre országbiró Turóczmegye nemeseinek Turócz-Szent-Mártonban, a Sz.-Mihály ünnepe előtti napokban tartott közgyűlésén elnökölve, egyéb oklevelek hiányában bizonyítványt állít ki Udvarci Andrásnak és Pálnak, hogy Udvarc községnek jogos birtokosai.[4]

Pálnak négy fia volt: *Mihály*, *I. Miklós*, *III. András* és *II. János*. Közülük az első és utolsó maradék nélkül halt el; III. Andrásnak

[1] *Kukuljević J.*, Codex Diplomaticus Regni Croatiae etc. Zágráb. 1876. II. 40.

[2] U. o. 74, 90, 157.

[3] A már említett s valószínűleg Kossuth László által készített családfa, melyet alább röviden *Kossuth-Genealogia* czímen fogunk idézni, ezt jegyzi meg róla: «NB. Andreas obtinuit protectionales contra populos de Prjehopa a. 1359.

[4] *Regestrum de Thuroch* ddo 27. Sept. 1391. expeditum., *Engel:* Mon. Ungr. 77. — A *Kossuth-Geneal.* nro 1, 2, 3. okmányokra hivatkozik.

Mátyás nevű fia ismeretes;[1] I. Miklós pedig ugyanaz a turóczi alkapitány, kit a föntebb idézett tinnyei jegyzetekben Kossuth említ. Bizonyos, hogy a királyi kegyben elég része volt Miklósnak, megkapta Turóczmegyében Kis-Szococ községet, Nyitrában Lesnyefalvát vagy Lestyént és Mikefalvát, továbbá testvéreivel, Andrással és Jánossal együtt Károlyfalvát vagy Karlovát Turóczban, úgyszintén Kossuthfalvára is úgy a maga és testvérei, mint unokatestvérei Udvardi Fülöp és János, Udvardi András fiai részére új adománylevelet eszközölt ki.[2]

Fia *Zsigmond* volt,[3] ezé pedig *II. Miklós*, ki 1479-ben czímeres levelet kapott.[4] II. Miklós fiában *II. László*ban kihalt Pál ága s ekkor történt, hogy Révay Ferencz 1552 ben adománylevelet szerzett Kossuthfalvára.[5]

Visszatérve Kossuth fia I. Andrásra, három fia: *II. András*, *Fülöp* és *I. János* közül csak a középső terjesztette tovább családját.[6] Fülöp fia *I. László*,[7] ezé *I. Tamás* és *III. János* volt,[8] Tamás 1489-ben Udvard községre új adománylevelet szerzett Mátyás királytól.[9] Fia a «Bochbrat»-nak nevezett *II. Mihály* volt,[10] ezé *II. Mátyás*,[11] kinek Rakovszky (de Rakov) Márton leányától Márthától három fia maradt: *III. Miklós*, *IV. András* és *IV. János*. Az utóbbinak a fia, *VI. János*, kit a családfa «Szakolczaynak» nevez, 1623-ban elzálogosította a birtokrészét Andrásnak;[12] valószínűleg az ő gyermekei voltak az V. táblán említett János fia János fiai: *Tamás* és *Gábor*, kik közül *Tamást* a Kossuth-Genealogia is megemlíti.

[1] *Kossuth-Gen.* Idézve nro 8. oklevél.

[2] *Kossuth-Gen.* Idézve a 2, 3, 7, 8, 12 és 14-ik sz. oklevelek.

[3] U. o. nro 18.

[4] U. o. nro 18. Obtinuit armales pro se et hæredibus 1479. Nro 20.

[5] U. o. nro 26. A gen. táblán eredetileg Jánosnak volt írva, de ezt kitörülték s úgy írtak helyébe Lászlót, Révay Ferencz adományozására idézi a Kossuth-Gen. a Révay-okleveleket is, fasc. 1. nro 8. 9.

[6] U. o. nro 2, 3, 8, 12, 14.

[7] U. o. nro 19. Révaiana, fasc. 4. nro 2.

[8] U. o. nro 19, 21, 23, 28. Révaiana, fasc. 4. nro 2.

[9] Révaiana, fasc. 1. nro 2.

[10] *Kossuth Gen.* nro 28.

[11] U. o.

[12] U. o. nro 40, 54.

IV. András[1] neje Zathureczky Katalin, fiai pedig *I. György* és *V. János* voltak.[2] György ivadékairól az idézett Kossuth-Genealogia nem szól, V. János gyermekei Nedeczky Annától: *II. Pál*, *IV. Miklós* és *V. András*. Pál fia *Gábor*, Andrásnak egy leánya maradt, kit Dettrich vett nőül.[3]

IV. Miklós ivadékait a II., III. és IV. tábla adja; innentúl a többször említett genealógiai táblán kívül egyéb adatok is álltak rendelkezésünkre. Miklós Borcsányi Magdolnát vette nőül, ki valószínűleg az 1629-ben Szucsányban, Turóczmegyében birtokot nyert Borcsányi Sámuelnek és Tapolcsányi Zsófiának volt a leánya. Borcsányi Magdolna 1665 április 21-én már özvegy volt, ekkor osztozkodott ugyanis Kossuton fiaival *Kossuth Dánielle*l és *Istvánnal*; bizonyos nehézségek azonban ezután is merültek föl az özvegy és fiai között, melyeket Turóczmegye birái az 1671 márczius 12-ki egyezséggel Kossuth Dániel kossuti házánál intéztek el. Mindkét oklevél tót nyelven van kiállítva. István ágazatáról, mely Zemplénbe szakadt s katholikus lett, a IV. táblánál szólunk; Dánielnek, a kinek ivadékai lutheránusok maradtak, három fia volt: *VI. András* (l. a III. táblán), *III. Pál* és *I. Imre*, kik 1696 deczember 31-én osztoztak meg örökségükön, melyhez 1702 július 3-án Pál és Imre között újabb egyezkedés járult; ezen osztályban nem vett részt nővérük *Anna*, regőczi és krepláni Huszár István neje; ezt kérésére 1715 febr. 5-én osztoztatták meg testvéreivel Turóczmegye birái Kossuton Kossuth Imre házánál. Imrének hat fia volt: *Gáspár*, *Ferencz*, *József*, *Mátyás*, *Imre* és *Simon*, a kik azonban mind előtte haltak el; 1765 szept. 16-án Kossuton id. Kossuth Pál s Dankó Dániel és Sándor előtt kelt tótnyelvű végrendeletében már csak két leányáról, *Juliánnáról*, Laczny Mihálynéról és *Máriáról*, Dankó Dánielnéről intézkedik; e végrendeletben bátyjáról Andrásról még mint életben levőről beszél, a harmadik testvér Pál azonban már ekkor meghalt, mert helyette mindig a fiáról

[1] U. o. nro 26, 28, 37.

[2] U. o. nro 32, 37, 38. Révaiana, fasc. 3. nro 5. fasc. 4. nro 11.

[3] Andreas defecit et inscripsit ratam suam genero Dettrich. *Kossuth-Gen.*

Györgyről van szó; a tanúk közt említett id. Kossuth Pál nyilván András fia s Gábor unokája János ágából (l. V. tábla).

VI. András és Imre testvérétől, Dániel fia III. Páltól származik a kormányzó ága. III. Pál fia *II. György* volt, ezé Raksányi Katalintól *Sámuel* és *IV. Pál*, turóczmegyei táblabiró, ki Beniczky Péter és Prónay Éva leányát Zsuzsánnát vette nőül; életben volt 1791 május 10-én is, midőn Kostyánban bizonyos kostyáni birtokrész felett Vachot Gáborral kiegyezett; 1788-ban ugyancsak a kostyáni, a Zsembery családot és Justh Máriát s Annát illető birtokrész miatt Justh József indított ellene, valamint Koronides István és özv. Ruttkay Istvánné Lehoczky Rozália ellen a nagyszombati kerületi tábla előtt pört.

IV. Pálnak Beniczky Zsuzsánnától négy gyermeke maradt: *Simon*, *László*, *III. György* és *Johanna*, Záborszkyné. Simonról nincsenek adataim; III. Györgynek egy 1843 január 23-án Kossutról unokaöcscséhez, a kormányzóhoz intézett levelét ismerem, melyben bizonyos kossuti zálogos jószágrész dolgában kérdezősködik. A zempléni Kossuthok kossuti birtokrészét ugyanis az V. táblán említett János ágából való Kossuth János és István bírta zálogban az 1802-ben kötött szerződés szerint s most ezen Jánostól magyar-jesztrebi Kossuth János ki akarja váltani az őt illető részt s e végett 1842 febr. 20. levelet ír a Kossutfalván lakó Jánosnak, kire az 1802-ben elzálogosított osztályrész átment az első átvevőktől «elsőbbség jogán.» A jesztrebiek örökségét azonban, mint közelebbi rokon, később III. György váltotta magához, kéri tehát uraöcscsét, «ha egyszer meg nem vetti az kossuthi dolgokat, melyeket Wachot Sándor ur altal nekem küldött levelibe emliti, agyon nékem mennél hamaréb valasztott, mi tévő légyek ere az Kossuth Janos kivansagara.» Mert azt hiszi, hogy kijátszották s ezer forinttal többet fizetett Kossuth Istvánnak és Jánosnak, mint a mennyit ezek tettek le 1802-ben a zemplénieknek úgy gondolván, hogy az első aquisitorok reversálist adtak magukról, melynek értelmében a kiváltás idején a tulajdonosoknak ezer forinttal kevesebbet kell majd fizetniök, mint a mennyi összegről a szerződés szól. György úr azonban szeretné a jószágrészt megtartani, mely ő utánna Kossuth Lajost és örököseit illeti. «Én ugy gondolom — írja tótos magyarsággal — hogy jövendöben akar mely successorai nem fognak kedvetlenül tekinteni, hogy ha én nekiek azon az helyén, a honan elejek által eredetét vették, egy kis oszőségi (ősiségi) joszagot megerösitem.» «Ha szándika van k. ötsémnek — folytatja alább — szukcessorait itten Kossuthba a mi örökös ratank kivül megszaporitott joszagnak birtokaba helyeztetni, én mindenesetre azon lészek, hogy zemplini portiot kezemnél megtarthassam.»

Az öreg úr gondoskodása azonban — ha ezuttal talán nem is — később kárba veszett. Kossuth Lajos az egész, különben nehány holdból álló kossutfalvi örökséget Zathureczky Tamás turóczmegyei árvaszéki elnök közvetítésével utóbb eladta.

IV. Pál és Beniczky Zsuzsána középső fia, László volt a kormányzó apja. Született 1763-ban Kossuton; iskolái végeztével még szülei életében a mult század nyolczvanas éveiben zemplénmegyei rokonaihoz költözött, kik között id. Kossuth László, magyar-jesztrebi birtokos, a sátoralja-újhelyi járás főszolgabirája volt. Ennek a pártfogása által József császár uralkodásának utolsó éveiben a megyénél lajstromozó lett, majd az ügyvédi pályára lépett s 1796-ban nőül vette tyrlingi Weber András és Hidegkövy Erzsébet leányát, Karolinát. Eleinte a gr. Andrássyak uradalmi ügyvéde volt s mint ilyen, több mint egy évtizedig Monokon lakott. Majd az uradalomtól megválva, Sátoralja-Ujhelyen nyitott ügyvédi irodát. E közben folytak le a franczia háborúk, melyek az osztrák bankjegyek értékének folytonos csökkenését s végre az 1811-ki devalvatiót idézték elő; Kossuth László e miatt elvesztette tetemes vagyonának legnagyobb részét. 1837-ben Pestmegyébe Alsó-Dabasra költözött s itt halt meg s temettetett el 1839-ben.

Kossuth Lajos tinnyei jegyzeteiben ezeket írja róla:[1]

«Atyám heves, indulatos kedélyű, de törhetlen becsületességü ember vala. Keblében a honpolgári függetlenség meleg érzete, mely csak Isten előtt hajol meg, ember előtt porba nem

[1] Némely adatok életem folyamából. (*Gracza Gy.* id. m. 6. l.)

borul soha; törni kész, de hajolni nem. Ilyen volt végnapjaiban is, midőn engem öregsége egyedüli támaszát, az akkoriban reakczionalia féltékenységének magát eszközül átadott gyáva kormány önkénykedése fogságra vetett.

Atyám e lelkületével nem fért össze amaz ügyészi lélek, mely a gazdagodás mesterségét véli hivatásának. Atyám a jog védelmét érezte annak s elnyomott jogvédelmeért jutalmat venni sértette önérzetét. Tőle tanultam a megvesztegethetlenséget, mely adományt még baráttól sem veszen el. Ily lelkülettel atyámnak szegénységgel kellett küzdenie egész életén át; s ez volt egyik oka, hogy midőn nevelésem ideje elkövetkezett, Sátoralja-Ujhelybe vonult, hol iskoláztatásomat költségtelenül vélte megkezdhetni, a mellett, hogy megyei székváros lévén, ügyvédi pályára is tért vélt nyerhetni; s mert rendes ügyészi alkalmazásai gróf Töröknél Kázmérban, b. Vécseynél Szerdahelyen stb. ide közelebb esett.

Atyám vallásos ember volt, de nem vakbuzgó, sem türelmetlen, tehát teljességgel nem akadt fel azon, hogy ha Ujhelyben akar iskoláztatni, a piaristákhoz kell járatnia. Ezt tevé, mert a szomszéd Pataktól betyáros durva társalgási szelleme miatt irtózott.»

Kossuth Lászlóné Weber Karolina egy nem eléggé megbizható adat szerint 1770-ben született.[1] Apja, tyrlingi (tyrlihingeni) Weber vagy Wöber András a Caraffa által Eperjesen 1687-ben vallása miatt karóba huzatott Weber Andrásnak volt az ivadéka; Mária Terézia idejében katonáskodott, később Liszkán, hol egy kis jószágot is szerzett, póstamester volt. Itt született Karolina. Férjét 16 évvel élte túl. A függetlenségi harcz után 3 havi bujdosás után leányaival együtt Nagyváradon elfogták, honnan 2 hónap múlva Budára szállították s 5 hónapig fogva tartották. Szabadon bocsáttatván, leányánál, a Pesten letelepedett Meszlényinénél maradt, de leányait csakhamar ismét fogságba vetették az osztrákok s csak azon föltétel alatt adták vissza szabadságukat, ha nemcsak Magyarországot, hanem Európát is elhagyják. A megtört anya ekkor arra határozta magát, hogy gyermekeivel megy. 1852-ben tehát kényszerutlevéllel Angliába indult, de Brüsszelnél tovább nem mehetett; már előbb is betegeskedett, most a sok bánat és szenvedés teljesen megtörte, a halálos betegség ágyhoz szegezte s 1853 elején elhunyt. A belga kormány azon ürügy alatt, hogy a tüntetéseknek elejét vegye, nem engedte nappal eltemettetni, hanem éjjel, fáklyafénynél tették a sírba. Hamvai a brüsszeli temetőben pihennek.

Kossuth László és Weber Karolina házasságából öt gyermek született: 1. *Lajos*, Magyarország kormányzója; 2. *Karolina*, Breznay Istvánné, kinek három fia és egy leánya volt; fiai közül István a világosi fegyverletétel után nagyanyjával s nagynénjeivel, Ruttkaynéval és Meszlényinével fogságba vettetvén, ott halt meg; 3. *Emilia*, a lengyel származásu Zsulavszky Zsigmond neje, 1852 ben, midőn az osztrák kormány a Kossuth-nővéreket száműzte, családjával Amerikába költözött s ott halt meg 1861-ben, eltemették Brooklynban; négy fia, Emil, László, Kázmér és Zsigmond, mindegyik részt vett az Egyesült Államok északi és déli államai között a rabszolgaság megszüntetése miatt kitört háboruban, közülük csak László maradt életben, ki mint ezredes egy általa szervezett néger csapattal harczolta végig a hadjáratot; 4. *Lujza* (szül. 1810), Ruttkay József abonyi postamester neje, ki, miután az osztrákok kétszeri elzáratás után 1852-ben nővéreivel együtt száműzték Európából s időközben 1850 derekán bátyja gyermekeit Kutahiába kisérte, egyideig anyja ápolása végett Meszlényinével Brüsszelben időzött, 1853-ban Amerikában telepedett meg három fiával, Lajossal, Bélával és Gáborral együtt, 1880 nyarán pedig Baraccone al Collegnoba költözött bátyja mellé, innen 1883-ban vele ment Turinba s mindvégig vele maradt, vezetvén bátyja háztartását; fiai közül a legifjabb, Gábor, 23 éves korában egy tengeri vihar alatt elsülyedt hajóval veszett el; Lajos ügyvéd volt; Béla, ki a déliek ellen viselt háboru alatt várparancsnok volt, később pedig Texasban kereskedéssel foglalkozott, 1888 nov. 12-én halt meg. 5. *Zsuzsánna*, 1841-től meszlenyi Meszleny Rudolf, kisdémi birtokos, ügyvéd és hirlapiró s az 1847 48-ki országgyülésen Fejérmegye követének neje, ki 1848. január 2-án 32 éves korában Székesfejér-

[1] *Kertbeny K.*, Alphabetische Namenliste Ungarischer Emigration 1848—64. Ugyanitt van említve férjhez menetelének éve is. Halálozási évét hibásan 1862-re teszi.

várott halt meg. Az özvegyet bátyja a szabadságharcz alatt a kórházak országos felügyelőjének nevezte ki; a világosi fegyverletétel után gyermekeivel, anyjával és nővéreivel együtt 3 hónapig bujdosott, kis fia bele is halt, Nagyváradon azonban valamennyiöket elfogták s innen 2 hónap mulva Budára vitték, de még 5 hónapig tartott a fogság, mig végre 1850 derekán szabadon bocsátották őket, a mire nagy befolyással volt az a körülmény, hogy Meszlényiné a szabadságharcz alatt az osztrák sebesülteket csak olyan gyöngéd ápolásban részesítette, mint a magyarokat. 1850 őszén iskolát nyitott Pesten s tanulókat tartott kosztban, de ettől már egy év mulva eltiltották, sőt 1851 deczember 1-én éjjel a Juballal való összeköttetés miatt Ruttkaynéval együtt újra elfogták s előbb az Újépületbe, deczember 9-én pedig Bécsbe hurczolták. 1852. tavaszáig volt fogságban, ekkor az alatt a föltétel alatt, hogy elhagyják Európát, szabadon bocsátották; anyjukkal együtt Angliába indultak tehát, hogy onnan Amerikába menjenek, Zsulavszkyné előre is ment, de Meszlényiné, ki a fogság alatt tüdőgyuladást kapott, maga is betegeskedett, anyja pedig oly rosszul lett, hogy Brüsszelnél tovább nem juthattak. Meszlényiné csak 1853 nyarán ment Amerikába, de bár a tengeri út jót tett tüdejének, egy év mulva, 1854 junius 19-én tüdővészben meghalt. Két leánya maradt: Gizella és Ilona, mindegyiket, előbb Gizellát, ennek halála után Ilonát Ambrozovits Béla vette nőül. Térjünk át Kossuthra.

Kossuth Lajos született 1802 szeptember dereka táján Monokon. Megkeresztelte radnóthi Mayer Mátyás alesperes és tállyai evang. lelkész Monokon, a szülei háznál. Keresztapja dr. Fuker Jakab orvos, keresztanyja nemes váradi Szakmáry Judit volt. A tállyai papi lakot 1810 szeptember 17-én tűzvész pusztította el, mely alkalommal az anyakönyv is oda égett. A Kossuthra vonatkozó anyakönyvi adatokat 1837-ben Nagy Mihály tállyai ev. lelkész pótolta, azt írván, hogy 1802—1804 közt *tavaszi* időben született, apja Udvardi Kossuth László, anyja nemes Weber Karolina.[1] Ezzel függ össze az az adat, melyet állitólag Kossuth közölt az angol lapokkal, hogy t. i. 1802. *április 27-én* született. Ennek azonban Kossuth saját nyilatkozatai ellene mondanak, bár azokból csak annyi tűnik ki, hogy ő maga sem volt bizonyos benne, mikor született. Tinnyei jegyzeteiben ugyanis 1844-ben ezeket mondja:[2] «1802 ben *október 18-án* születtem Monokon Zemplén vármegyében, hol atyám, Kossuth László, a gróf Andrássy-család uradalmi rendes ügyvéde volt.» 1867-ben egy kérdezősködésre így válaszolt:[3] «Születtem Monokon, Zemplénmegyében, 1802-ben, *szeptember hóban*. A napot nem tudom megmondani.» Hajász Pál tállyai ev. lelkész megkeresésére pedig 1874 május 4-én Baraccone di Collegnoból keltezve ezeket írja:[4] «. . . Emlékszem az aranyozott rézcsattos nagy bibliára, melyből szokás volt atyám házánál vasárnaponként néhány fejezetet felolvasni s egy-egy zsoltárt elénekelni, s a melybe az én s nővéreim születésnapja a keresztelés adataival, ősi szokás szerint be volt jegyezve. A szüleim iránti kegyeletnél fogva ereklyéül becsülném ezen rézcsattos bibliát, ha megvolna. De nincs. Elpusztult az is viharos éltem fergetegeiben, mint sok egyéb, mire ész és szív becset helyeztek. S mert vidékünkön s koromban inkább a tágas körben ismert név- mint születésnapokat volt szokásban «megülni»; én pedig emlékező tehetségem fiókjában nem igen tartottam érdemesnek hasznosabb dolgoktól helyet lopni a csekély magamra vonatkozó biographiai akták számára, hát biz' én lassan-lassan születésem napját és hónapját elfelejtettem emlékemben megtartani. Mindössze is azon negativ reminiscenciám van felőlük, hogy *nem a légmérsékleti változékonyság hónapjában, nem áprilisben* születtem, hanem — hogy mikor? Azt teljes bizonyossággal meg nem mondhatom. Ugy rémlik előttem, hogy *szeptember 16-ika és 19-ike közt; alkalmasint 19-én.* De nem merném reá szavamat adni, ámbár gyanítom, hogy az eseménynél, mely számomra bút sokat, örömet vajmi keveset hozott, alkalmasint jelen voltam, bárha talán burokban is, mert *burokban születtem*, mely azonban az én esetemben bizony nem igazolta a népies babonahitet, hogy «burokban

[1] Vasárnapi Ujság, 1874. 250. l.

[1] Némely adatok életem folyamából, Gracza, id. m. 4.
[2] Vasárnapi Ujság, 1874. 267. sz.
[3] Vasárnapi Ujság, 1882. 621. l.

születni szerencsét jelent». Vegyük ehhez még Irányi adatát, a ki a «Histoire de la revolution de Hongrie 1847—49» cz. művében, hivatkozva Kossuth szóbeli közleményére, 1802 *szeptember 16-ára* tette Kossuth születési idejét. Mindezekkel, a mennyiben a születés idejét 1802 őszére s nem tavaszára teszik, összefügg a sárospataki kollegium anyakönyve, mely az 1819-ben subskribáltak közt Kossuthról ezen adatokat szolgáltatja:[1] «Nomina subscribentium: Lud. Kossuth. (Parentum): Ladislaus. (Patria): N. Kázmér. (Comitatus): Zemplén. (Religio): Aug. C. (Conditio civilis): Nobilis. (Aetas): 17.» Elemi tanulmányait a monoki reform. népiskolában végezte, a négy alsó gimnáziumot a sátoraljaújhelyi piaristáknál, 1816-ban s a következő években Eperjesen tanult, hol a szónoklatból Karlovszky Zsigmond volt a tanára, 1819-ben a jogra a sárospataki kollégiumban iratkozott be s a híres Kövy Sándort hallgatta; tanulmányai végeztével atyja mellett maradt egyideig megyei gyakorlaton, majd Eperjesen Kardoss ügyvédnél, aztán b. Vécsey Miklós szeptemvirnél, végre szentandrási Horváth Tamás kir. táblai birónál jurátuskodott Pesten, hol 1824-ben felesküdött ügyvédnek. Mint fiatal ügyvéd tért vissza szüleihez Sátoralja-Ujhelyre s hosszabb ideig lakott a később róla nevezett utczában, egy a reform. templom közelében ma is meglevő szerény földszintes házban. Ezentúl rendesen eljárt Zemplén megye közgyűléseire s már az 1825-ki követválasztásnál tevékeny szerepet vitt. Első beszédét b. Vay Miklós és Szirmay Antal megyei követek ellen tartotta, kik megszavazták a 20,000 ujonczot, mielőtt az ország szavazott e kérdés fölött s ez alkalommal az elnöklő főispánnal, gr. Majláth Antallal éles vitába keveredett. 1831-ben a kolera miatt a Felvidéken kitört pórlázadás alatt a szintén forrongó sátoralja-ujhelyiek lecsillapításával tüntette ki magát. Ugyanezen időben özv. gr. Szapáryné szül. Csáky grófnőnek volt a teljhatalmu megbizottja. 1832-ben b. Vécsey Miklós helyett a távollevők követei közt foglalt helyet a pozsonyi országgyűlésen s csakhamar megbízták az «Országgyűlési Tudósítások» szerkesztésével: az első szám 1832 decz. 17-én jelent meg. 1836-ban végződött az országgyűlés, ekkor Pestre költözött, hol már 1836. május közepén b. Wesselényi Miklós ajánlatára tagja lett a nemzeti kaszinónak s csakhamar megindította a «Törvényhatósági Tudósításokat», melyekből az első számot 1836 július 1-én bocsátotta közre. Ez időben Pesten a Fürdő utczában lakott. A szerkesztés egy évig sem tartott (az utolsó, 23-ik számú levél kelte 1837 május 7.), midőn a kormány a lapot betiltotta; Kossuth azonban a megyéktől bátorítva a rendeletnek nem engedelmeskedett s ekkor a kormány 1837 május 4- és 5-ke közt éjjel a Svábhegyen «Az isten szeméhez» czímzett vendéglőben üdülés végett időző Kossuthot a gr. Thurn József kapitány és Eötvös József kir. ügyész által vezetett gránátosokkal elfogatta s pörbe fogta. Másfél évi vizsgálat után a kir. tábla 1839 febr. 23-án a vizsgálati fogságon kívül 3 évre ítélte, mit a hétszemélyes tábla 1839 márczius 2-án 4 évre emelt föl. Elfogatásától kezdve 3 évet töltött a börtönben, míg végre az országgyűlés sürgetésére az 1840 április 29-én kelt kir. rendeletnél fogva szabadon bocsáttatott. Betegen hagyta el a börtönt s ekkor nővére, Ruttkayné kiséretében Parádra ment üdülni. Visszatérve Pestre, Landerer Lajos nyomdász fölszólítására a «Pesti Hirlap» szerkesztését vette át; az első szám 1840 decz. 29-én jelent meg s ettől fogva negyedfél éven át, 1844 június végéig Kossuth szerkesztette. 1841 január 9-én nőül vette meszlenyi Meszleny János, kisdémi birtokos leányát, Terézt, kivel a börtönben ismerkedett meg; neje katholikus vallásu volt, Feichtinger Domokos prépost és pest-belvárosi plébános tehát a lutheránus férjjel egyházi áldás nélkül a parochia egy oldalszobájában terített asztal mellett adta össze; a házasság tanui Fáy András, gr. Ráday Gedeon, Szentkirályi Móricz és Szombathelyi Antal békésmegyei táblabiró voltak. Kossuth most a szép-utczai László-ház első emeletén bérelt lakást s egyuttal azon volt, hogy a megyében, hol megtelepedett, egy kis nemesi birtokot szerezzen. Sikerült is neki, 1842 márczius 7-én Pesten, sógora Meszleny Rudolf és Vörös Antal mint tanuk előtt, gyöngyösi Somogyi Ferencz nógrádmegyei petényi birtokostól 12 ezer pengő forintért megvette tinnyei kuriáját a hozzátartozó jászfalu-pusztai és eszter-

[1] *Bálint Dezső* sárospataki szenior közlése a Vasárnapi Ujság 1874. évf. 315-ik számában.

gommegyei unyi birtokrészszel együtt, de már 1846-ban eladta Sántha Istvánnak. Midőn 1844 közepén a «Pesti Hirlap» szerkesztésétől megvált, megalapította a Védegyletet, melynek 1846 aug. 20-ig volt az igazgatója. Közben eljárt a pestmegyei gyűlésekre, melyeken többször felszólalt s különösen éles hangon kelt ki 1845-ben az adminisztrátorok, az «új Kreishauptmannok» ellen. 1847 okt. 18-án Pestmegye Szentkirályi Móriczczal együtt követnek küldte a Pozsonyba összehítt s november 12-én megnyitott országgyűlésre; az ellenfél Balla Endrét léptette föl Kossuthtal szemben, de a rendkívüli erőfeszítés daczára is Kossuthot 1600 szavazattöbbséggel választották meg. Az országgyűlésen már nov. 22-én felszólalt, az uralkodóhoz intézendő hálafelirat helyett rendes feliratot ajánlván, melyben az országgyűlés tárja föl a létező bajokat; 5 napi vita után elfogadták indítványát; ez volt első parlamenti diadala. 1848 márczius 3-án tartotta fényes beszédét a magyar alkotmány átalakítása végett s azt a föliratot, melyet az országgyűlés e czélból intézett a királyhoz, márczius 15-én vitte egy küldöttség Bécsbe; tagja volt e küldöttségnek Kossuth is. A király április 7-én jóváhagyta a fölterjesztést, gr. Batthyány Lajos elnöklete alatt megalakult s április 11-én átvette Magyarország kormányzatát az első magyar felelős minisztérium, melyben Kossuth pénzügyminiszter lett. Az első minisztérium szeptember 11-én mondott le s helyét az október 8-án Kossuth elnöklete alatt megalakult honvédelmi bizottmány foglalta el, mely 1848 deczember 31-ig Pesten, ezentúl Debreczenben vezette az ország ügyeit. 1849 április 14-én a debreczeni nagytemplomban kimondta az országgyűlés Magyarország függetlenségét s Kossuthot még eznap kormányzónak választotta, a ki Szemere Bertalant bízta meg a minisztérium megalakításával. Buda visszavétele után június 5-én a kormány ismét Pestre költözött, de csak egy hónapig maradhatott itt, július 11-én Pest az ellenség kezébe került, a kormány elébb Szegedre, augusztus 1-én Nagyváradra, augusztus 4-én pedig Aradra vonult. Egy hét mulva, augusztus 11-én Kossuth leköszönt a kormányzóságról, Görgey lett a diktátor, a ki már két nap mulva Világosnál lerakta a fegyvert az orosz sereg előtt. Kossuth menekült, Lugoson és Temesvár mellett Orsovára ment s augusztus 19-én Orsovánál elhagyta Magyarországot, mely 45 évi számkivetés után már csak holttestét fogadhatta magába. Összes vagyona, melylyel bujdosását megkezdte, ezer darab aranyból és kevés ezüstpénzből állt. Török területen át Angolországba készült s augusztus 20-án Kalafátnál átkelve a Dunán, Viddinbe ment, melyet a török kormány a már augusztus 14-ke óta szállinkózó menekültek tartózkodási helyének jelölt ki. Viddinből Sumlába helyezte a török kormány a menekülteket, hova 1849 november 22-én érkeztek meg; itt találkozott Kossuth 1850 február elején nejével, kitől másfél év óta volt elszakadva. Pár nap mulva már elhagyta Sumlát; február 15-én bucsuzott el a visszamaradt emigránsoktól s 45-öd magával Jenipazáron, Jesztepen s Dennehávon keresztül négy napi utazás után febr. 18-án este Várnába ért, hol másnap a «Taribahri» (tenger-isten) nevű hadi hajóra szállva megindult Kis-Ázsia felé, hol Kutahia volt további időzése helyéül kijelölve. A tavasz beálltát Brusszában várta be, hova február 25-én érkezett s csak 39 nap mulva, április 6-án folytatta utját, míg végre 1850 április 12-én Kutahiába is eljutott, hol június 18-án gyermekeit is viszontlátta, kiket Ruttkayné kísért el. Tizenhetedfél hónapig tartózkodott Kossuth Kutahiában, 1851 szept. 1-én hagyta el és szept. 10-én Gumleknél nejével, gyermekeivel és mintegy 50 főből álló kíséretével az amerikai «Mississippi» nevű hadi fregattra szállt, melyet az Egyesült Államok kormánya küldött a magyar menekültek elszállítására. Utazása alatt, 1851 szeptember 22-én ítélte halálra az osztrák kormány s 36 menekült társával «in effigie» felakasztatta. Gibraltár (hol 9 napig időztek) és Cadix érintésével Lissabonban a «Madrid» nevű angol gőzösre ment át, október 23-án Southamptonban szállt ki s egy hónapot töltött Angolországban. Október 29-én Londonba ment, hol november 20-ig tartózkodott, időközben meglátogatva Birminghamet (nov. 10) és Manchestert (nov. 11) is. November 20-án elhagyta Londont, másnap Southamptonban ismét hajóra, a «Humboldt» nevű gőzösre szállt s már 1851 deczember 3-ika és 4-ike közt éjjel Amerikában volt. Két napi pihenés után decz. 6-án New-Yorkba, decz. 23-án Philadelphiába, karácsony után Bal-

timoreba, innen Washingtonba ment, hol az amerikai szenátus 1852. január 5-én fogadta; sorba látogatta most az amerikai városokat, 13-án Maryland fővárosát Annapolist, 14-én Harrisburgot kereste föl, innen 17-én Pittsburgba indult, 20-án Ebensburgba, másnap Blairsvillebe, majd Clevelandba s innen Ohio fővárosába, Columbusba; február 9-én Springfieldbe, majd Cincinnatiba ment s még február folyamán meglátogatta Lawrenceburgot, Aurorát, Risingsunt, Patriotot, Warsawt, Venayt, Kentucky-Rivert, Madisunt s Indianopolist, márczius 2-án már Louisvilleben, 8-án Saint-Louisban volt, pár napi pihenés után New-Orleansba indult, honnan április 1-én New-Yorkba ment vissza, utközben kiszállva Montgomeryben; április 21-én Jersey-Cityben, 24-én Newarkban volt, majd Bostont, Albanyt, Buffalot, Syrakuset és Uticát kereste föl s végre 1852 július 14-én ismét visszaindult Amerikából Európába. 1852 nyarától 1857 végéig Londonban tartózkodott teljes visszavonultságban s közben minden évben két felolvasó körutat tett az angol városokban, melyek nehány százezer franknyi vagyonhoz juttatták. A következő évek a magyar fölkelés előkészitésével s a franczia, piemonti, bukaresti és belgrádi kormányférfiakkal való diplomatiai alkudozásokkal teltek el. Az olasz háboru kitörésekor elhagyta Londont, 1859 május 4-én George Brown név alatt Párisba ment, 5-én már III. Napoleonnal találkozott, 6-án megalakította a Magyar Nemzeti Igazgatóságot, melynek tagjai az ő elnöklete alatt Klapka és gr. Teleki László voltak, azután visszatért Angliába, hol Londonban, Manchesterben, Bradfordban és Glasgowban népgyűléseket tartott az osztrákbarát Derby-kormány megbuktatására. Czélját elérve, június 16-án Párison át Turinba s innen Genuába sietett, de már egy hónap mulva július 11-én megköttetvén a villafrancai béke, csalódott reményekkel nehány hónapra Svájczba, azután újra Londonba vonult. Az olaszokkal azonban csakhamar újolag fölvette a diplomatiai alkudozások elejtett fonalát s 1861. május havában végkép elhagyta Angliát. Állandó tartózkodási helye ezentul Olaszország volt. Előbb Milanoban vett lakást, majd Genuában, innen beteg leányával Nervibe költözött, kinek halála után beteg nejével Svájczba, Lausanneba ment; 1863-ban Turinba tette át lakását, hol 1873-ig a Via Saint-Lazaron s az Ardennes-utcza egyik házának 3-ik emeletén lakott; 1874 nyarán megvette a Collegno községhez tartozó Baracconeban Capuccio mérnök egyemeletes és tágas kerttel környezett nyaralóját s ide költözött Ihász Dániel ezredessel, ki egész 1881-ben bekövetkezett haláláig híven megosztotta Kossuthtal a számüzetés keserveit; 1883-ban eladta baracconei villáját s visszament Turinba, hol a Via dei Mille 22-ik sz. házának első emeletét bérelte ki s itt lakott nővérével, Ruttkaynéval egész haláláig, mely 1894 márczius 20-án éjjel 10 óra 55 perczkor következett be. Holttestét márczius 28-án indították útnak s 30-án délután 3 órakor hozták Budapestre, hol április 1-én a kerepesi temetőben tették örök nyugalomra.

Neje, *Meszleny Teréz*, a vasmegyei eredetű, de a mult század elején Fejérmegyébe, Velenczére szakadt meszlenyi Meszleny családból származott. Egybekelésük nem, mint Kossuth valamennyi életrajzában olvashatni, 1841 szeptember 9-én, hanem 1841 január 9-én történt. A világosi fegyverletétel után Kossuthné Arad vidékén bujdokolt, egyideig Bokszegen László Miklósnál, aztán Szent-Annán Köpf orvosnál, Boros-Sebesen dr. Kéry megyei orvosnál, újra Bokszegen, október elejétől deczember elejéig Orosházán, ekkor Pestre ment egy Mayerhoffer nevü férfi védelme alatt, innen Zimonyba utazott, hol Mayerhoffernek sikerült útlevelet szerezni Belgrádba, a honnan Garasanin segítségével 6 heti szánutazás után sikerült 1850 február első felében Sumlába férjéhez jutnia. Három évi betegeskedés után meghalt 1865 szept. 1-én Turinban, eltemették 4-én leánya mellé a genuai protestáns temetőbe s innen Budapestre szállítva, 1894 márczius 31-én a kerepesi temetőbe. Elhunytáról a következő gyászjelentést bocsátották ki férje és gyermekei: «Luigi Kossuth di Udvard e Kossuth, già Governatore d'Ungheria, in nome proprio e de' figli Francesco, e Luigi Teodoro, con cuore lacerato d'immenso dolore, partecipa la mestissima notizia della morte di *Teresa di Kossuth nata Meszlényi di Meszlen* rispettiva moglie prediletta e madre teneramente amata avvenuta in Torino il 1-o Settembre alle ore 2 p. m.

dopo lunga e dolorosissima malattia nel 55-mo anno dell' éta' sua. Le spoglie della Defunta saranno depositate nel Cimiterio di S. Benigno dei Protestanti Inglesi li 4 Settembre alle ore 5½ pomeridie. Il Convoglio funebre partira della Stazione delle vie ferrate all'ora sopra indicata.» A férje és fiai által állított síremlék fölirata:

MEMORIAE
THERESIAE DE MESZLÉNY
CONIVGIS ADORATAE
LVDOVICI DE KOSSVTH
GVBERNATORIS REGNI HVNGARIAE
MARITVS INCONSOLABILIS
CONIVGI PIISSIMAE
OMNIBVS VIRTVTIBVS ADORNATAE
ET
FILII LVGENTES
FRANCISCVS ET LVDOVICVS
MATRI OPTIMAE
SACRVM HOC POSVERE MONVMENTVM
DECESSIT VITA IN EXILIO
AVGVSTAE TAVRINORVM
DIE PRIMA SEPTEMBRIS ANNO 1865.[1]

Kossuth Lajos és Meszleny Teréz házasságából három gyermek származott: 1. *Ferencz* (Lajos, Ákos), született 1841 november 16-án, 2. *Vilma* (Szeréna, Teréz), született 1843 május 10-én, meghalt 1862 április 22-én husvét vasárnapján Genua mellett Nerviben, hova súlyos betegen szállították s eltemették Genuában a san-benignoi angol protestáns sírkertben, innen Budapestre szállítva 1894 márczius 31-én a kerepesi temetőben. Hamvai fölé szülei a következő síremléket állították:

MEMORIAE
VILHELMINAE DE KOSSVTH
FILIAE TENERRIME AMATAE
AMARITVDINEM EXILII
DVM VIVERET
CONSOLATRICIS
MORTE PRAEMATURA ABREPTA
PARENTES
AETERNVM INCONSOLABILIS
LVDOVICVS DE KOSSVTH ELECTVS
REGNI HVNGARIAE GVBERNATOR
ET
THERESIA MESZLÉNYI
NATA PESTHINI HVNGARIAE 10 MAI 1843
OBIIT EXVL NERVII LIGVRIAE 22 APRILIS 1862
PATRIA MEMENTO CINERVM EXTORRIVM DVM
LIBERA FVERIS!

[1] A Meszleny-család leszármazási táblája a következő:

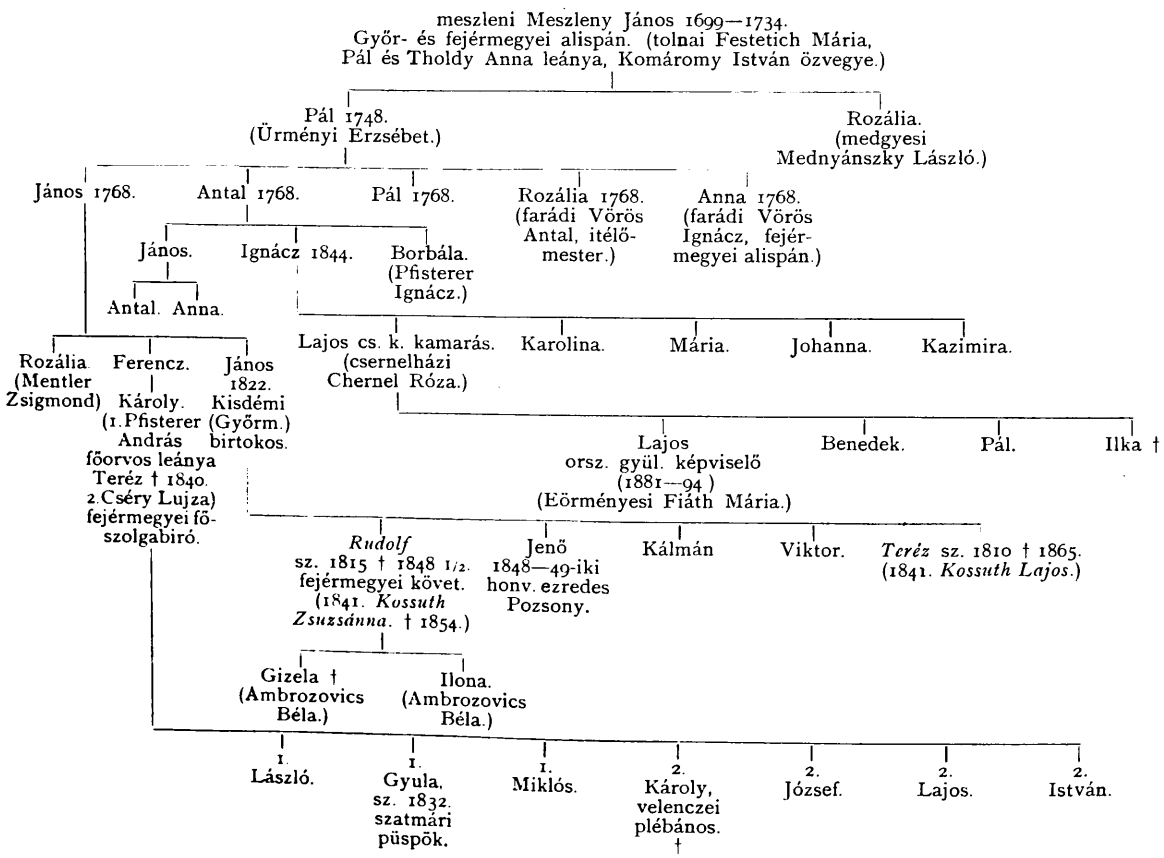

(V. ö. Nagy I. VII. k. 457. Pótk. 337. kiegészitve saját jegyzeteim és a Meszleny Lajos orsz. gyül. képv. úr szivességéből nyert adatok után.)

3. *Lajos Tódor* (Károly), született 1844 május 26-án. A szabadságharcz leveretése után Kossuth gyermekei nagynénjükkel, Marton Antóniával, s nevelőjükkel, Karády Ignáczczal, egyik rokonuknál a Bakonyban, Lókuton lappangtak. Itt fogta el őket az osztrák katonaság s Pozsonyba szállította, majd nagyanyjuk Kossuth Lászlóné folyamodványára a bécsi kormány Láng Mihály pesti evang. lelkészt bízta meg a közgyámsággal s beleegyezett, hogy neveltetésükről nagyanyjuk gondoskodjék, később pedig azt is megengedte, hogy a gyermekek szüleiknek adassanak vissza. 1850 derekán Ruttkayné és nevelőjük Karády I. kisérte őket Kutahiába, hova junius 18-án érkeztek meg. Fiait Kossuth a mérnöki pályára szánta; tanulmányaikat a párisi polytechnikumon, majd a londoni egyetemen végezték, hol 1859-ben a politikai gazdaságtanból Ferencz az első pályadíjat nyerte el. Egy évig Londonban maradtak egy mérnök mellett gyakorlaton s időközben 1859 október 17-től 1861 május 3-ig Rónay Jáczint a latin nyelvre tanította őket. 1861-ben Olaszországba mentek, hol a Genua és Spezzia közti vasutvonal építésénél mindjárt alkalmazást kaptak. Csakhamar ezután az olasz államvasutaknál léptek szolgálatba; részt vettek a mont-cenisi alagut kiépítésében, Ferencz készítette az alagut egyik bejáratát, míg Lajos Tódor a Susától Bardonecchiaig terjedő részt építette. Lajos Tódor ez idő szerint az olasz vasutak középtengeri hálózatának műszaki igazgatója, Ferencz pedig az utóbbi időkben a cesenai kénbányák főfelügyelője volt, a legújabb megállapodások szerint haza jön.

* * *

Visszatérve Kossuth Dániel idősb fiára, VI. Andrásra, ennek ágazatát a *III. tábla* mutatja, melyhez csak annyit tartok szükségesnek megjegyezni, hogy az adatokat részint a föntebb többször idézett Kossuth-Genealogiából vettem, részint pedig Kossuth Rezső úr volt szíves szolgáltatni.

Kossuth Dániel öcscsétől, I. Istvántól (l. föntebb), származik az egyik *zemplíni* ág, mely Magyar-Jesztreben és Nagy-Szalókon volt birtokos. Erről a kormányzó tinnyei jegyzeteiben ezeket írja:[1]

[1] Némely adatok életem folyamából. *Gracza*, id. m. 6.

«Családom ősi fészkéből legtöbben szakadtak Zemplénbe, hol már másfél század óta több helyütt birtokosok. Ezek mindnyájan római katholikusok. A turócziak mind ágostai hitvallásuak; azonban atyámat az ágszármazási kapocs a zempléniekhez köti közelebb,[1] mint kik atyja házának szomszédságában laktanak; s ekként történt, hogy még szüleinek — Kossuth Pálnak s Beniczky Zsuzsánnának életében, iskolai pályája végeztével Kossuthfalváról Zemplénbe jött le rokonához, id. *Kossuth Lászlóhoz*, kinek mint nagytekintetű megyei főszolgabirónak pártfogása által a megyénél József császár uralkodása utolsó éveiben lajstromozó lőn.»

Ezen ág leszármazását a *IV. tábla* mutatja, melyet részint a Kossuth-Genealógia, részint Barna Mihály gyűjteménye, részint a Kossuth Elek szinnai főszolgabiró és dr. Kossuth János sátoralja-újhelyi ügyvéd uraktól nyert adatok után állítottam össze.

Kossuth János úr közlése szerint ezen ágból az, a ki Zemplénbe költözött a család törzsfészkéből, *László* volt, ki Magyar-Jesztreb községben Dayka-leánnyal kelt egybe s leszármazói az adott reverzális következtében katholikusokká lettek. Ez a László Miklósnak a fia s Istvánnak az unokája, de ennek a felesége nem Dayka-leány, hanem id. Révész Ferencz és Szeghy Erzsébet leánya, Révész Erzsébet, az anyja pedig Kostyál Erzsébet volt, így a szóban forgó Dayka-leány a nagyanyja, Istvánnak a felesége lehetett. László 1758 január 7-én, felesége másfél hónappal később, február 19-én halt meg; eltemettettek Varannón. Fiaik: *Lajos*, *József* és *László*, a későbbi sátoralja-újhelyi főszolgabiró, 1776-ban osztozkodtak. József 1780-ban vehéczi birtokrészét ezer magyar forintért, «ötven grajczárával számlálván,» elzálogosítja sógorának, lázi Ghylányi Pálnak s nejének Révész Erzsébetnek, melyet fia László 1814-ben Füzesséry Jánostól és nejétől Nátafalussy Teréztől akar visszaváltani.

Az *V—VII. tábla* az 1638 körül élt *János* ivadékait tünteti föl, ki — mint említettük — úgy látszik, egy személy II. Mátyás fiával, IV. Jánossal, ámbár a Kossuth-Genealógia szerint

[1] A turóczmegyei Kossuthok egyik ága, mely a III. táblán van közölve, közelebbi vérségben volt.

III. Miklós és IV. András voltak a testvérei, míg a Barna-gyűjteményben levő leszármazási tábla, amely azonban apját nem említi, *Györgyöt* és az 1651 körül szerepelt *Mihályt* mondja testvéreinek. Lehetséges azonban, hogy ezek nem IV. Jánosnak, hanem hasonnevű fiának, a Kossuth-Genealógián említett VI. vagy Szakolczai Jánosnak voltak a fiai, a ki a genealógia szerint már különben is 1623-ban szerepelt, vagyis az ezen ág ősének emlegetett János nem IV. Jánossal, hanem Szakolczai Jánossal volt egy személy, illetőleg nem a fia, hanem az unokája volt II. Mátyásnak s e szerint a leszármazás ez volna:

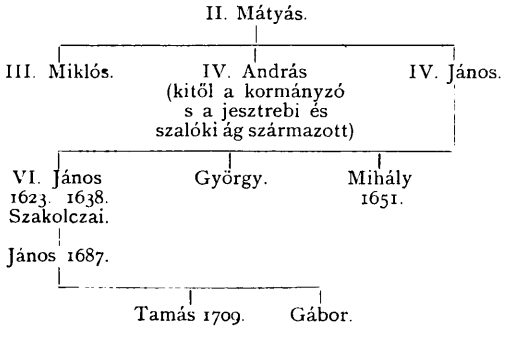

A rendelkezésünkre álló adatokból csak annyit konstatálhatunk, hogy *János* fia volt *János*, ezé *Tamás* és *Gábor*, Tamásé ifjabb *Tamás*, *András* és *József*, Gáboré pedig *András* és *János*. Nevezetesen a Kassára költözött udvardi és kossuti Kossuth András részére Turóczmegye közgyűlése által 1744 január 22-én kiadott és Zemplénmegye közgyűlésén Sátoralja-Ujhelyen 1744 február 4-én kihirdetett nemesi bizonyítvány szerint ezen András néh. Tamásnak, ez Jánosnak, ez pedig id. Jánosnak volt a fia, a mely leszármazás mellett a folyamadó osztályos vérrokonai (fratres), *Kossuth Zsigmond* és *György* tanuskodtak. János ágának 1812 márczius 1-én Kossuton kelt osztálylevele az osztályos rokonokat ekkép sorolja fel: a) *Kossuth András*, *András* fia, a ki ismét András fia, ez Tamásé, ez pedig Jánosé, Zemplénmegyéből, testvérei *Miklós*, *József* és *Sándor* nevében is; b) *Kossuth János*, Tamás fia, a ki id. Tamás, ez pedig említett János fia, Nógrádmegyéből, egyszersmind unokaöcscse (fratruelis) *Mihály* meghatalmazottja, kiskoru fiai *János* és *Gábor* gyámja s a pesti *Kossuth Pál* cessionariusa, a mely Pál Józsefnek, ez pedig említett Tamásnak a fia; c) *Kossuth István* és *János*, *Pál* fiai, ki Andrásnak, ez Gábornak, a föntebb említett Jánosnak a fia. Ugyanezen osztálylevélből azt is megtudjuk, hogy id. Kossuth Tamás fiainak Tamásnak, Andrásnak és Józsefnek örököseit Kossuth községnek $^1/_{12}$-ed része illeti, melyet eleik még 1744-ben elzálogosítottak Kossuth Pálnak, István és János apjának. Ugy látszik, ezen Pál költözött vissza Turóczmegyébe, a János-ág örökségét visszaperelvén Kossuth Zsigmondtól, kinél zálogban volt. Ezen örökség, tekintve, hogy Tamás ágát $^1/_{12}$-ed rész s így testvére, Gábor ágát is ugyanannyi illette, Kossutnak $^1/_6$-da; ugyanennyit, $^1/_6$—$^1/_6$-dot számítva idősb János testvéreire, Györgyre és Mihályra is (kiknek örökösei a mult század dereka táján élt s a Kossuth András mellett 1744-ben tanuskodó Kossuth Zsigmond és György lehettek): a Barna-gyűjtemény genealógiai tábláján meg nem nevezett apjukra (az I. tábla IV. Jánosára?) Kossuth község fele esnék, vagyis II. Mátyás fiai közül III. Miklós maradék nélkül halván el, a Kossuth-örökség fele IV. András, fele pedig IV. János ivadékait illette.

Áttérve a leszármazásra, az *V. tábla.* a «nógrádi» és a «turóczi» ágat tünteti föl a Barna-gyűjtemény s IX. János ivadékainál a Kossuth Rezső úr által közlött adatok után.

A *VI. tábla* a «pestmegyei» ágat adja, mely Kossuth Zsigmond battonyai aljárásbiró úr levele szerint Kossuth Páltól származik. Az 1812-ki osztálylevél a nógrádi és zempléni Kossuthok elei, Tamás és András testvérének, Kossuth Józsefnek a fiát Pált említi ekképen: «Josephi condam Kossuth successorem *Paulum Pestiensem*» s így semmi kétség sem lehet, hogy az 1788-ban 59 éves korában Tápió-Györgyén elhalt Kossuth Pál Józsefnek volt a fia s idősb Tamásnak az unokája. Fiai közül *Sámuel* b. Prónay Gábor nagyabonyi tiszttartója volt, meghalt 1806-ban Pesten; *István* született 1774-ben, Tápió-Györgyén, iskoláit Selmeczen, a jogot Pesten végezte, 1797-ben a pestmegyei nemesi fölkelők közt alhadnagy volt, 1798 januárban Szombathely alól a táborból elbocsáttatván, Sámuel bátyjához Tápió-Bicskére ment gazdálkodni s mindaddig gazdálkodással foglalkozott, mígnem 1840-ben Bácsmegyébe Monostorszegre ment

fiához, Lajoshoz, hol a következő évben meghalt. Neje Perlaky Judit volt, kitől 3 fia és 3 leánya maradt, ú. m. *Cecil* (sz. 1803), Clementis János kereszturi evang. pap neje; *Lajos* (szül. 1805), a Ferencz csatornánál Monostorszegen pénztárnok, meghalt 1847-ben; *Károly* (szül. 1807), 15 éves korában tüzér lett, 1848/49-ben résztvett az olaszországi hadjáratban s mint megcsontosodott osztrák katona, 1850-ben nevét *Udvardyra* változtatta, később, kapitány korában a prágai katonai intézet parancsnoka lett, meghalt mint tüzérőrnagy 1857-ben Olmützben, nejétől, Matuschka Angelika sziléziai grófnőtől nem maradtak gyermekei; *Johanna* (sz. 1808), előbb Jancsovich Sámuel pilisi jegyző, ennek 1837-ben történt halála után Tessényi János újsóvéi evang. pap neje; *Sándor* (szül. 1816), 15 éves korában tüzér lett, mint Károly bátyja, 1835-ben a Nádor-huszárokhoz ment át, kiknél főhadnagy lett, 1846-ban nyugdíjaztatta magát, a szabadságharcz kitörésekor azonban honvéd lett, Görgey hadtestében küzdött s őrnagy lett, a győri csatában kitüntette magát, hol lábszárába lövést kapott, ekkor Makóra ment bátyja, Lajos ipához, Dedinszky Istvánhoz magát gyógyíttatni, a világosi fegyverletétel után mint lábbadozó beteg Arad felé menekült, de elfogatott, az aradi várba hurczoltatott és várfogságra ítéltetett, melyből 4 évet Olmützön töltött, honnan 1854-ben a király mennyegzője alkalmával szabadult ki, ekkor Pestre költözött, melyet az osztrák kormány további lakhelyül jelölt ki neki s már a következő évben, 1855-ben meghalt, eltemettetett a kerepesi temetőben; *Karolina* (szül. 1820, † 1892), Staich Ferencz, a Ferencz-csatorna titkárának neje.[1]

Id. Kossuth Tamás középső fiának, Andrásnak ágazatát, melyből valók a sátoralja-újhelyi, gömöri és sárosi, valamint a Bach-korszak alatt nevüket *Udvardyra* változtató Kossuthok, a *VII. tábla* közli.

Dr. Kossuth János úr levele szerint ezen ág alapítója (András) Sárospatakon telepedett le még II. Rákóczi Ferencz idejében, kinél előkelő tiszti állást töltött be, volt is a fejedelemnek több levele, melyeket Kossuth Andráshoz intézett, ezek azonban a pár év előtt Szerencsen elhalt Kossuth Sámuel ügyvéd iratai közt elvesztek; Kossuth András Fogarassy-leányt vevén nőül, reversalist adott s gyermekei már róm. katholikus vallásban neveltettek föl. Más adatok szerint András előbb Kassán lakott s csak 1744 körül költözött Zemplénmegyébe, a midőn Turóczmegyétől bizonyítványt vett nemességéről, melyet 1744 február 4-én hirdettek ki Sátoralja-Ujhelyen, Zemplén megye közgyűlésén; nejét egy az egyetemi könyvtár kéziratában levő pörkivonat-gyűjtemény,[1] Peresy Sárának mondja s ez talán a Fogarassy névnek a hibás olvasása. András ivadékaira nézve a Barna-gyűjteményben levő genealógiai tábla és dr. Kossuth János úr közleménye eltér egymástól; ez utóbbi szerint *András* fia *László* volt s lakott Sárospatakon, Lászlónak két fia volt: *László*, a ki a franczia háboruk alatt, mint cs. k. tiszt a csatatéren esett el, és *Sándor*, a ki Sárospatakon lakott s nagyváradi Balogh-leányt vett nőül, kitől *Sándor* és *András* nevű fiai maradtak; Sándornak görgői és toporczi Görgey Annától hat fia volt: *Sándor*, *Sámuel*, *Gusztáv*, *Ádám*, *András* és *Péter* közalapítványi ügyész. Volt még a sárospataki ágon egy Kossuth András, — írja dr. Kossuth János úr, — kinek fiai az abszolut korszakban, hogy hivatalhoz jussanak, az előnevet vették föl s e néven — Udvardy — több család is keletkezett. E szerint VI. András ága így volna:

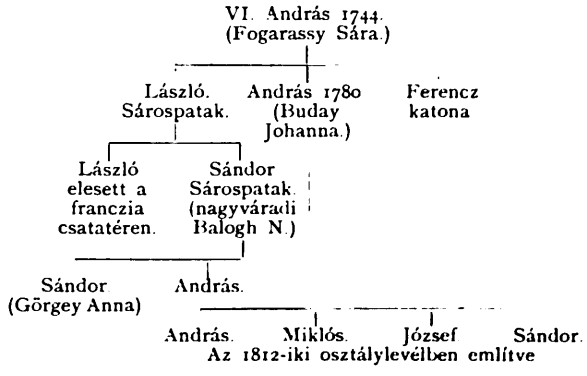

A Barna Mihály gyűjteményében levő leszármazási tábla szerint azonban Sándor, kinek Görgey Annától hat fia maradt, egy személy az 1812-ben osztozkodó Sándorral, VIII. András

[1] Kossuth Zsigmond úr levele után.

[1] Jogtud. kéziratok. B. 109.

és Buday Johanna fiával s András, Miklós és József testvérével.

Melyik a helyes leszármazás: az előttem fekvő adatok után nem tudom eldönteni.

IV. András neje kohányi Kacsándy Petronella volt, a ki után a gömörmegyei Csizen és a sárosmegyei Dubinán (Döbönös) is birtokos lett. Ebből gyanítom, hogy a gömör- és sárosmegyei Kossuthok tőle származnak; Kossuth József ügyvéd és csizi birtokos úr szives volt ugyan megigérni, hogy alkalmilag az Otrokocson őrzött családi iratokból ki fogja keresni s közölni fogja velem a néh. atyja, Kossuth Vendel által készített s 1414-ig visszavezetett családfát, de ez idő szerint nem vagyok még azon helyzetben, hogy ezt a táblázatot felhasználhattam volna.

A *VIII. táblán* közlött töredék a Szilágyságba szakadt Kossuthokat mutatja. Melyik ághoz tartoztak, kinek a fia volt a tábla élén álló *Kossuth Márton:* nem tudom.

Ép oly keveset tudok a külföldre szakadt Kossuthokról.

Evangelikus vallásuknál fogva nyilván a turóczmegyei Kossuth család ivadékai közé kell számítani a *csehországiakat*, kik közűl *Kossuth Frigyes Vilmos* evang. theologus és cseh író életrajzát Wurzbach közli[1] s azt írja, hogy ezen Kossuth nagyapja hitéért gályarab lett s apja 10 éves korában hazájából menekülni volt kénytelen, idők folytával azonban ismét visszatértek. K. Frigyes Vilmos apja königgrätzi ev. lelkész volt, négy fia (közülök még *Antalt* nevezi meg Wurzbach) mindegyik theologiát végzett; Frigyes Vilmos Magyarországban, a modori és pozsonyi iskolában kezdte meg tanulmányait s Bécsben végezte. 1842-ben pap lett előbb Morvaországban, majd 1846-ban Prágában. 1852-ben Klagenfurtba internáltatott s csak 1857-ben kapott szabadságot a Prágába való visszatérésre, de régi állását nem nyerte vissza s ezért 1859-ben a rajnai porosz tartományba költözött, hol egy kis lelkészi állást kapott. 1862-ben a prágai cseh evang. egyház lelkészének választatott meg, de a miniszterium nem erősítette meg. *Kossuth B.* 1862-ben velenicei evang. pap volt.

A lengyelországiakról a kormányzó emlékezik meg tinnyei jegyzeteiben. «Egy jó ember közülök — mondja[1] — még Lengyelországba is szakadt, honnan egy *Romvald* keresztnevűtől, ki az orosz hatalom által eltiport Lengyelország belügyi miniszteriumában mint épitészeti felügyelő, s egy másiktól *Theophiltól*, ki az oroszodott lengyel genie-corpsban tiszteskedik, magam is kaptam levelet, arra kérőt, lennék segítségökre, hogy nemzetségöket bebizonyítsák. Szegény emberek! Magyarhonban becsülöm őseim nemeslevelét, mert — fájdalom — különben alkotmányos polgár nem volnék (t. i. 1844-ben, midőn e sorokat írta) ..... de ők most Varsóban az orosz kancsuka alatt, mit érjen nekik a nemeslevél, mely egyéni szabadságot sem adhat, ha már a népnek szabadsága nincs.»

[1] Biographisches Lexikon. XIII. k. Bécs. 1865. 6. l.

[1] Némely adatok életem folyamából. (Gracza Gy. id. m. 5—6. l.)

Az udvardi és kossuti Kossuth-család.

I. TÁBLA.

Gath.
I. Kossuth 1263.
II. Kossuth de Udvarcz.

I. András de Udvarcz 1359. 1391.
- III. András.
- Fülöp.
  - I. László.
    - I. Tamás 1489.
      - II. Mihály *Bochbrat* (Boekbrat) dictus.
        - II. Mátyás. (Rakovszky (de Rakov) Mártha)
          - III. Miklós.
          - IV. András 1623. (Zathureczky Katalin)
            - I. György.
            - V. János. (Nedeczky Anna.)
              - II. Pál.
                - Gábor.
              - IV. Miklós. (Borcsányi Magdolna.) (lásd a II. táblát.)
              - V. András.
          - IV. János.
            - VI. János «Szakolczai»
              - II. Tamás. (lásd az V. táblát.)
    - III. János.
- I. János.

Pál de Udvarcz 1391.
- I. Mihály. †
- I. Miklós.
  - Zsigmond.
    - II. Miklós 1479. czimerszerző.
      - II. László. †
- II. András
  - I. Mátyás. †
- II. János †

II. TÁBLA.

(Kossuth Lajos ága.)

IV. Miklós, ki az I. táblán. (Borcsányi Magdolna. Özvegy 1665. 1671.)
- I. Dániel 1665. 1671. † 1696 körül.
  - VI. András. 1696. 1715. 1765. (lásd a III. táblát.)
  - III. Pál. 1696. 1702. 1715.
    - II. György 1765. (raksai Raksányi Katalin.)
      - Sámuel. †
      - IV. Pál turóczmegyei táblabiró. Él még 1791. (beniczei és micsinyei Beniczky Péter és tótprónai Prónay Éva leánya Zsuzsánna)
        - Simon. †
        - László. sz. 1763. Kossuton. † 1839. A.-Dabason, zemplénmegyei iktató II. József idejében, majd ügyvéd Monokon és Sátoralja-Újhelyen. (1796-tól neje tyrlingi Weber András és Hidegkövy Erzsébet leánya Karolina, sz. 1770. Litkán † 1853. Brüssel.)
          - LAJOS. Magyarország pénzügyminisztere és kormányzója Született 1802. IX/19. Monokon. †. 1894. III/20. Turinban, eltem. IV/1. Budapesten. (Neje 1841. I/9. meszlenyi Meszleny János kisdémi birtokos leánya Teréz, született 1810. † 1865. IX/1. Turinban. Eltemették Genuában, 1894. III/31. pedig Budapesten.)
            - Ferencz. (1841. XI/16.)
            - Vilma szül. 1843. V/10. Pest. † 1862. IV/22. Nerviben. Eltemették Genuában, 1894. III/31. Budapesten
            - Lajos-Tódor. (1844. V/26.)
          - Karolina. † (Breznay István.)
          - Emilia. † (Zsulavszky Zsigmond.)
            - Zsulavszky Zsigmond. Káz- mér. Emil. László.
              - Ruttkay Lajos ügyvéd. † Béla † 1888 Texasban Gábor. † tengeri vihar alkalmával
          - Lujza. (ruttkai és nedeczi Ruttkay József.)
          - Zsuzsánna. † 1854. (1841-től meszlényi Meszlény Rudolf, Fejérmegye követe 1847/48 † 1848. I/2.)
            - Meszlény Gizela. † (Ambrozovits Béla.)
              - Ambrozovics Dezső.
              - Ilka Lajos
    - II. György 1765. (raksai Raksányi Katalin.)
  - I. Imre. 1696. 1702. 1715 Végrendelkezik 1765.
    - Gáspár. †
    - Ferencz †
    - József. †
    - Mátyás. †
    - II. Imre. †
    - Simon. †
    - Juliána. 1765. (Laczny Mihály.)
    - Mária. 1765. (Dankó Dániel)
  - Anna 1715. (regőcsi Huszár István 1696. 1715.)
- I. István 1665. 1671. 1696 (lásd a IV. táblát.)

III. TÁBLA.

(Turóczi ág.)

a) VI. András 1696. 1715. 1765. ki a II. táblán.

- II. Dániel.
  - László.
    - VII. János.
      - III. Dániel.
    - VI. János.
      - VII. András.
- György.

b) Dániel (1780.)
Valószinüleg egy személy
III. Dániellel.
(1. Keviczky Teréz.
2. Vanovits Zsuzsána.)
József (1815.)
(Zathureczky Auguszta.)
Márton.

c) VIII. János (1770.)
Simon (1800.)
(Korda Johanna.)
Gábor.

a. A század elején készült genealógiai tábla után.

b.—c. Kossuth Rezső turóczmegyei tb. aljegyző és megyei iktató úr által közlött adatok.

IV. TÁBLA.

(Az ifjabb zempléni vagyis a magyar-jesztrebi és nagyszalóki ág.)

I. István 1665. 1671. 1696., ki a II. táblán.

- V. Miklós. (Kostyál Erzsébet.)
  - I. László katholikus lett 1726. † 1758. I/7. (Révész Ferencz és Szeghy Erzsébet leánya Erzsébet † 1758. II/19.)
    - I. Lajos 1776. †
    - I. József 1776. 1780.
      - Szalóki ág
        - III. László. 1798. (legenyei Pintér N. lakott Nagy-Szalókon.)
        - II. József lakott Buttkán 1800. (kismalonyai Malonyay N.)
          - Kristóf 1825. nagyszalóki birtokos (csicseri Orosz Borbála †1884. XI/18. 73. évéb. Varannón.)
            - Gábor † 1893. Lakott Szatmár m. Komlós-Tótfalun. (pozsonyi Elek Józéfa Szatmáron.)
              - Gyermekek
            - Zsófia. (Oláh Istv.)
            - I. Elek. (1850) Szinnei járás főszolgabirája. (Deáky Mária)
              - IV. László. (1882.)
              - II. Elek. (1885.)
        - Tamás lakott Hegyiben. (Szentléleky Mészáros Apollónia. † 1860. XII/15. 80. évében Hegyiben. Eltemették Szalókon.)
          - I. Mihály † 1881. I/8. 56. évében Szalókon. A nagymihályi járás országgy. képv. (b Horváth Leopoldina.) †
          - Klementin. (Tichy Ferenczné.)
          - Vincze lakott Hegyiben. (Malonyay Ilona.)
            - Ilona.
            - II. Mihály.
            - Róza. †
          - Ida. (Thuránszky Ferencz.)
            - Mariska.
        - Imre 1823. (Szerencsy Eleonóra † 1875. X/18. 70. évében Jakabfalván. Eltemették Anarcson.)
        - N. leány. (Füzyné.)
    - II. László 1776. Sátoraljaujhelyi főszolgabiró. (bernátfalvi Bernáth Katalin. Lakott Magyar-Jesztreben.)
      - Jesztrebi ág
        - Apollónia 1815. (nyitra-ivánkai Vitéz János.)
        - János. 1818. Zempléni szolgabiró 1848. lakott M.-Jesztreben. (magy.-szögyényi Szögyény Anna, Szögyény Ferencz zempléni alispán és csicseri Orosz Rozália leánya.)
          - Borbála. (Cseley Antal.)
          - Pál. Zempléni szolgabiró 1861. Lakik Bodrogközön. (Lehoczky Mária.)
            - V. Lajos bodrogközi birtokos.
          - Rozália. (csicseri Orosz Mihály.)
        - Johanna. (1. Ecsedy László. 2. Dobos János.)
        - Katalin. (Vass Antal.)
    - Klára. (revisnyei Reviczky Imre.)
- II. István.
  - Dániel.
    - Ferencz. †
    - Sámuel. †

V. TÁBLA.

(Nógrádi és turóczi ág.)

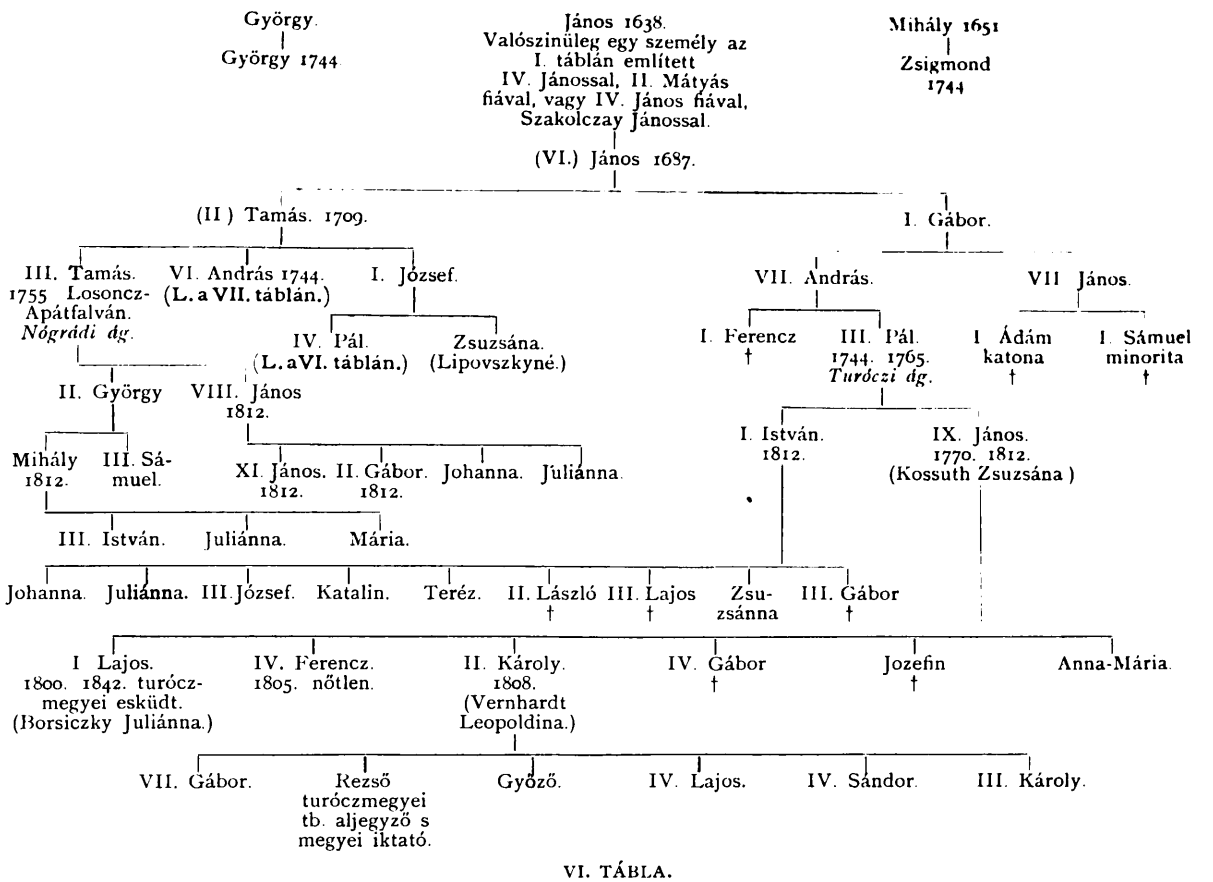

VI. TÁBLA.

(Pestmegyei vagy tápió-bicskei ág.)

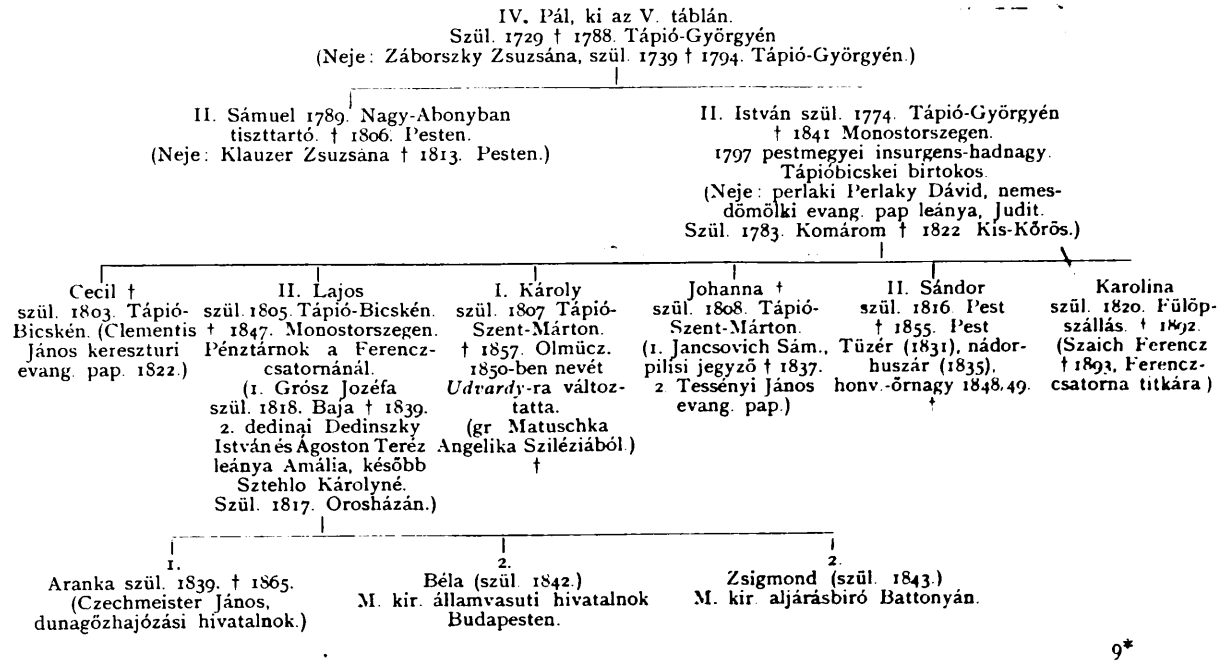

VII. TÁBLA.

(Zemplén-sátoralja-ujhelyi, sárosi és gömöri ág.)

VI. András, ki az V. táblán.
1744. Turóczmegyétől nemesi bizonyítványt kap.
Lakott Kassán és Sárospatakon. Katholikus lett.
(Neje: Fogarassy? Sára.)

- I. László.
- VIII. András 1780. (Buday Johanna) Sárospatak.
  - Johanna. †
  - X. János.
  - IX. András 1812. (Kohányi Kacsándy Petronella.) Sárospatak.
    - VI. Gábor (szül. 1819.) 1846. Zemplén megyétől nemesi bizonyítványt kap. Károlyvárosi váltó-törvényszéki hivatalnok.
    - Flóris † 1882. v/18. 51. év., m. kir. erdőszámtanácsos. Lakott Eperjesen, Budán és Pozsonyban. (Pondalicsek Paulina.)
      - Paula. (Udvardy Zsigmond m. kir. pénzügyigazgatói számtiszt.)
        - Udvardy Zsigmond.
        - Irma.
      - III. László.
      - Udvardy Árpád (szül. 1862.)
  - Miklós 1812. (1818-tól neje Szentmiklóssy Gábor leánya Karolina. Özvegy 1839.) Lakott Rózsahegyen és Varasdon.
  - II. József 1812. Sátoralja-ujhelyi ügyvéd
  - I. Sándor 1812. (görgői és toporczi Görgey Anna.) ?
    - III. Sándor ügyvéd Körömön.
      - XIII. János sátoralja-ujhelyi ügyvéd.
    - IV. Sámuel ügyvéd Szerencsen. †
    - Gusztáv † 1885. I/31. 60. évében Sátoralja-Ujhelyen. Zemplénmegye főszámvevője s 1848/49 honvéd-főhadnagy. (Vitéz Ilona.)
      - Ilona.
      - V. István.
    - II. Ádám †
    - X. András †
    - I. Péter kir. tanácsos, közalapítványi ügyész.
      - II. Péter.
  - III. Ferencz †
  - Ignácz †
  - Teréz †
- II. Ferencz katona.
- Anna. † 1787 előtt. (1. Galambos Tóbiás. 2. Pigay János 1781.)
  - Pigay (Pika) Erzsébet. 1781. özv. 1830. (Kövy Sándor 1828.)

- XII. János †
- V. Gábor †
- I. Antal 1846. sárosmegyei esküdt (Dessewffy N.)
  - IV. István tornallyai járásbirósági hivatalnok.
  - II. Antal
  - Katalin.
- Vendelin † 1882. IX/26. 64. évéb. Eltemettetett Otrokocson. (Ozvegye Hevessy Lidia.)
  - IV. József ügyvéd és csizi birtokos. Elébb Tornallyán lakott.
  - Ilona.
  - Katalin.
  - V. Lajos.
- Farkas † 1879. III/18. 60. évéb. Eltemettetett Csizen.

VIII. TÁBLA.

(Szilágysági ág.)

Udvardi Kossuth Márton.

- Ferencz 1725. Turócz megyétől nemesi bizonyítványt kap. Gombkötőmester, lakott Szilágyfőkereszturon.
  - «Gombos» József 1744 Gyulaji lakos Szabolcs megyében. (Balogh Erzsébet.)
    - András, tasnádi lakos
    - József, vérvölgyi lakos (Szilágy m.)

    1770. nemesi bizonyítványt vesznek.
- Sándor kapitány, majd törvényszéki ülnök.

NAGY GÉZA.

ERDÉLY RÉGI CSALÁDAI.

A Barcsai család.

(Első közlemény.)

Erdélyben mindenki hagyományszerűleg tudja, hogy a Barcsai család egyike legrégibb családainknak; megerősíti e köztudatot pár régi okirat, mely Fejér Codex diplomaticusában feltalálható; beleszövődött ez őscsalád számos összeköttetések által a többi régi nemzetségek genealogiájába; szerepet játszott hazánk történetében. Méltó tehát az érdeklődés, e család nemzedékrendét tüzetesen ismerni, s annál lehangolóbb a genealogusra nézve, ha minden eddig megjelent szakmunkában csak rendkívül hiányos sőt téves adatokat talál a Barcsaiak leszármazásáról, melyek, hogy annál kevesebbet lehessen rájok építeni, még anachronismusoktól is hemzsegnek.

S ha a szerencsés véletlen jóra nem fordítja a család egyik tagjának a múlt emlékeivel való nem törődését, e család hiteles nemzedékrende talán sohasem lett volna összeállítható, s múltjának a XIV. század elejéig felmenő oklevelek folytán egészen a XIII. század közepéig követhető emlékei veszve volnának.

Meg kellett említenünk e körülményt, hogy óvó például szolgáljon, mely családainkat levéltáraik gondosabb figyelembe vételére indítsa, minthogy manapság, fájdalom, nem ez az egyetlen példája a családi levéltárak enyészetnek oda dobásának, noha nem csak az illető család becses emlékei, hanem néha történelmünk számottevő adatai, diplomatikánk pótolhatatlan kincsei kallódnak el általa, végtelen veszteségére a tudományos érdekeknek.

Szerencsére, a Barcsaiak levéltárát két évtizedes rejtekéből napvilágra hozta az Alsó-Fehérmegye monografiájának megírására indult üdvös mozgalom, s a megye azon felhívására, hogy a bárhol találtató régi okmányok bocsáttassanak a szerkesztőség rendelkezésére, e levéltár egészen idegen kézből Alsó-Fehérmegye főjegyzőjéhez került, ki azokat genealogiai szempontból áttanulmányozás és ismertetés végett e sorok írójának szíves volt átengedni.

Orvendetes, hogy e becses okiratok, melyek mint «bonum derelictum» oly hosszu időn át hevertek, a lomtárból, hol úgyszólván csak meg voltak tűrve, meglehetős épségben és szét nem kallódva kerültek napvilágra; s így 1310-től 1844-ig az eredeti okiratoknak öt századnál több időt magában foglaló nagyérdekű sorozatát sikerült megismernünk, melyből a Barcsai család nemzedékrendjét is teljes hitelességgel vagyunk képesek összeállítni.

Ha mindazáltal némely leszármazási kérdéseket, — miként alább rá fogunk mutatni, — teljes biztossággal meg nem tudunk oldani, s egyes családtagoknak e nemzedékrendben való helyzete még kétes kell hogy maradjon, néhol pedig, miként tábláinkon szintén fel lesz tüntetve, az eddigi, sok tekintetben hibás genealogiai munkákat is aggálytalanabb részleteikben segélyforrásúl kell vennünk, ez onnan van, mert a Barcsaiak levéltára már régibb időkben is viszontagságoknak volt kitéve s egyrésze kétségkívül veszendőbe is ment.

Ugyanis egy 1750-iki tanúvallatásból látjuk, hogy a család már akkor az egész rokonságnál kutatta okmányainak hollétét, mert leveles ládájában Barcsai Mihály özvegysége alatt cselédek hánytak-vetettek, s ezek egyes okiratokat a leányági rokonoknak el is adogattak, másfelől ugyanezen kihallgatásból láthatólag Barcsai János, midőn Mária Teréziának pozsonyi koronázásakor báróságot szorgalmazni járt, a családja régiségét tanusító okmányokat magával vitte, majd pénzzavarba jutván, Bécsben zálogba tette, sőt ugyan ő később is, midőn mint katonatisztet adósságért szorongatták, a családi levelek zálogba tételével segített magán, s mivel firokonai bajban hagyták s csak a leányágiak jöttek segítségére, ezeknek is osztogatott ki az oklevelekből, melyeknek aztán halála után is az atyafiság biztosabb tartályt nem választott, mint — a miként a tanúk jelemzőleg vallják — egy zöld skatulyát és egy német kalaptokot. Utóbb a család hivatottabb férfitagja, Barcsai Gergely, el volt betegesedve, s neje e sok viszontagságon átment levéltárt peres ügyek miatt vejének s

megbizottjainak adta át, kiktől utóbb a család éveken át követelte, de a számos kézről, melyeken ez iratok megfordultak, úgy látszik soha sem kerültek azok mind hiánytalan vissza.

Ne csodáljuk tehát, hogy az eddigi genealogiai munkákban annyi az anachronismus s egyéb hiba és ellenmondás, s találjunk mi is mentséget ha e sokat hányatott levéltár maradványainak legszorgosabb átkutatása után is még egyes genealogiai kérdéseket megfejtetlen kell hagynunk.

Ha e levéltár kincsei gondosan megőriztetnek, valószínűleg a fejedelem Barcsai Ákosról is gyarapíthatnók a történelem adatait; így róla és az ő korabeli országos viharok által elsodort fivéreiről alig egy pár okleveles emléket találunk, érdekeseket azonban mégis azon szempontból, hogy általuk e fejedelem házassági összeköttetései tekintetében némely eddigi genealogiai tévedéseket helyreigazíthatunk.

Most lássuk mindenekelőtt a Barcsaiak levéltárának okmányaiból azokat, melyek a nemzedékrend megállapítására szolgálnak, csakis azon részök kivonatos ismertetésére szorítkozva, melyekben e nemzedékrend helyességének s kronologiai adatainak bizonyítékai foglaltatnak.

I. Okmányok sorozata.

1. 1310. Károly király adománylevele, melyben a fiörökös nélkül elhalt Miklósnak, Alárd fiának Oláharkus nevű földét, Felkenyér, Szászárkus és Peyn (= Pián) közt, mely amarról leányára Renerius feleségére szállott, ezen Renerius comesnek, Renerius fiának adományozza.

2. 1315. Ugyanezen király adománya, melyben az említett birtokot, melyet Miklós comes, az Alárd fia, leányának Erzsébetnek, a Sumurakos mester feleségének élethosszig adott, ezen Sumurakus, András fia, s Joancha unokája kérésére az említett Erzsébet fiainak, úgymint az előbbi férje Renerius alvinczi comestől született nagyobb fiának, s a magától Sumurakustól születendő többi fiainak adományozza.

3. 1340. Renerius comes, Renerius fia, alvinczi települt s László és János barcsai comesek, Sumurakus fiai, az erdélyi káptalan előtt megegyeznek, hogy az őket közösen illető Volaherkis birtok, Felkener, Olkener, Szászerkis, Alsó-Vynch és Pien szomszédságában, az Erkyspatak mellett, magszakadás esetén kölcsönös örökösödéssel fele részben Reneriusnak, másik fele részben László és János testvéreknek jusson.

4. 1375. Lajos király meghagyja István erdélyi vajdának, hogy Oláherkes birtokot és a területén fekvő Drasma falut, melyeknek felét a fiágon magvaszakadt Reneriusnak, Renerius fiának halála folytán elfoglalt volt, László és János, Sumurakus fiai és nőrokonaik, Renerius leányai részére anyjuk, illetőleg nagyanyjuk Miklósnak, Alárd fiának leánya jogán bocsássa vissza, mi foganatba is vétetik.

5. 1408. Vingárti Geréb János a fehérmegyei Herkes, Dorosma és Waryupataka birtokokbeli kincstárt illető ötvenedet s az ottani királyi jogot fele részben Barcsai János, Antal, Bertalan és Péternek adományozza.

6. 1462. Bertalan, Barcsai János fia, testvérének Péternek s a néhai Antal fiának, Antalnak nevében az örökjogon birt hunyadmegyei Barcsa és Sálfalva s fehérmegyei Dorosma egész külső birtokrészeket s az ugyancsak Fehérmegyében fekvő Erkes és Chorra, máskép Waryupathaka nevezetű birtokoknak negyedrészét 100 arany forintért zálogba adja Barcsai János és Tamásnak.

7. 1462. deczember 8-án Segesvártt kelt adománylevélben Mátyás király a hunyadmegyei Várasvíze, Bwthon, Gozthos és Prothnik nevű saját birtokainak harmadrészét, melyeket Hunyadi János váraskeszi Lépes Andrástól vásárolt volt meg s a hunyadi várhoz csatolt, Barcsai János és Tamásnak adományozza, ezeknek a török háboruban Hunyadi János és László s utóbb maga Mátyás alatt szerzett érdemeiért.

8. 1463. április 24-én Budán kelt adománylevelében ugyanő a Lépes András magvaszakadtával visszaszállott Ludesth és Varasthyvar hunyadmegyei birtokoknak, valamint az ugyane megyében sz.-andrási Chekey Benedek fiának Jánosnak magvaszakadtával Dévához csatolt Sz.-András birtoknak harmadrészét ugyanezen Barcsai János és Tamásnak adományozza.

9. 1500. II. Ulászló adománylevele Kolonits Miklós és Barcsai Ákos részére, Váradja és tartozékai felől.

10. 1501. II. Ulászló Barcsai Ákos és Gáspár kérésére megerősíti és átírja Hunyadi Jánosnak 1455 január 8-án az előbbiek szülői Barcsai Péter és Tamás részére négy czigány felől tett adományát.

11. 1508. *Barcsai András* keresetet indít, mivel *Barcsai Lénártnak, a néhai Barcsai János fiának*, barcsai s hozzátartozó birtokrészeiben megháboríttatott.

12. 1534. deczember 18-án «pro parte et in personis fidelium nobilium *Akacii quondam Thome de Barcha*, necnon *Caspari et Andree*

Leonardi et Johannis quondam alterius Johannis de eadem Barcha filiorum» Lippán kelt oklevélben János király megerősíti Lépes Bernátnak Kolozsvártt 1514. évi január 27-én kelt fassióját, a hunyadmegyei Alsóvárosvíze, Bwthon, Felsővárosvíze, Ludesth, Kozthesd és Pwthnik nevű Hunyadi János által megcserélt községeket illetőleg.

13. 1535. Vízkereszt nyolczada utáni 13. napon Kolozsvártt szunyogszegi Maylád István vajda által kibocsátott perirat, *Sálffi Jánosnak, a Simon fiának* 1509-ben több családok ellen a Lépes András féle birtokok iránt indított perügyében. E terjedelmes periratban a Barcsaiakból említtetnek: *Gáspár, Lénárt, András és János, a János fiai*, majd pedig következőleg van szó róluk: «Item Alsóvárosvíze, Felsővárosvíze, Bwthyn, Lwdesth, Kozthesd et Bwdinch in eodem Hunyadiensi comitatu existentes habitæ, in nobilium *Andree et Leonardi de Barcha*, necnon *Georgii, Marcii, Andree et Thome filiorum ac Clare, Anna et Sophie filiarum quondam Akacii de eadem Barcha ac Balthasari, Caspari et Melchioris filiorum quondam Caspari de dicta Barcha* manus tunc existentes», stb.

Kitünik az is e periratból, hogy az utóbbi idézetben említett Barcsaiak közül Anna, Zsófia, Gáspár és Menyhért 1515 illetőleg 1519-ben kiskorúak voltak; úgyszintén az is, hogy a per további folytában Barcsai Lénárt, Tamás, Gáspár és Menyhért, úgy látszik, leszármazókat nem hagyva, kihaltak belőle, mert a befejezéskor csak a többi megnevezettek, illetőleg András (a Lénárt testvére) helyett, ki szintén elhalt, ezen *Andrásnak fiai: Gáspár, Lőrincz és János* szerepelnek.

14. 1555. Barcsai György mint a néhai Barcsai András és neje Bogáthi Anna gyermekeinek, a kiskorú István és Zsófiának gyámja, a hozomány és a gyermekek öröksége iránt perel a nevezett Bogáthi Annával, előbb néhai Kecsethi János, utóbb Barcsai András özvegyével, jelenben felpestesi Pestesi Gáspár nejével.

15. 1566. Barcsai György özvegye Morgondai Kata férje birtokaiba beiktattatik.

16. 1566. Ugyanezen özvegy perel Barcsai István az András fia ellen hunyadmegyei javakért; a kiskorú alperes nevében Nagy Gáspár főasztalnokmester szerepel gyámul.

17. 1569—79. Osztoztató parancs hunyad- és fehérmegyei javak iránt a Kémendi György kérésére, ki a Kémendi Márk fia volt, néhai Barcsai Annától, a néhai n. barcsai Barcsai Ákos leányától, Barcsai István, a néhai Andrásnak Ákos fiának fia, s Tamás és András a Márknak, Ákos fiának fiai, valamint Anna nagy-bessenyői Végh Tamásné ugyanezen Márk leánya ellen, egyenjogú osztály érvényesítésére.

18. 1575. Barcsai Gáspár megvásárolja Melith Györgyné Sálfi Anna hunyadmegyei javait.

19. 1585. Apafi István fejedelmi tanácsos pere a Barcsaiak ellen a perényi erdő határigazítása iránt. Az alperesek így vannak a relatoriában elősorolva: «elmenénk Barcsára Barcsai Jánoshoz, Andráshoz és Lénárthoz, a Barcsai Gáspár fiaihoz, Barcsai Istvánhoz, Kis-Barcsai Márk feleségéhez, Barcsai Erzsébethez, a Nagybarcsai *Márk* (igy, tollhiba, miként alább kitünik) feleségéhez Kopasz Erzsébethez; ..... Barcsai Jánost, Kis Barcsai Márk feleségét Erzsébet asszonyt és az néhai Barcsai *András* feleségét Kopasz Erzsébet asszonyt házuknál találtuk és megintettük; ..... onnan elmentünk Barcsai István házához, s őt magát nem találtuk ott, hanem a feleségét Zalasdi Borbála asszonyt s általa megintettük; ..... onnan elmentünk Petrényre s ott Barcsai Gáspár két fiát Andrást és Lénártot nem találván meg, jobbágyaik .... által intettük».

20. 1585. Barcsai Erzsébet kisbarcsai Barcsai Márk felesége mint felperes perel Barcsai János, András és Lénárt, a néhai Gáspár fiai, s ugyancsak nagybarcsai Barcsai István mint ellenmondók és alperesek ellen, mely perbe a Sztrigyiek beavatkoznak.

21. 1590. Perirat egy 1583-iki osztályos kereset folytán, mely a néhai Barcsai András utódai, u. m. egy részt Theke Ferencz, néhai köblösi Theke Lukácsnénak Barcsai Magdolnának, a nevezett András leányának, fia, s Barcsai Anna, a Lippai Gergely özvegye, ugyanazon Barcsai András leánya, más részt pedig e Barcsai András fiának Gáspárnak előbbi nejétől, Tóth Katától, született gyermekei, névszerint Anna nevű leánya, ki 1583-ban még osztopáni Perneszi Pálné, 1590-ben pedig már rápolti Macskási Pálné volt, továbbá a testvéreit is képviselő Barcsai János, s ennek általa képviselt testvére Barcsai András, nemkülönben a Barcsai Gáspár utóbbi nejétől Teoteri Katától született testvérek Lénárt és Borbála leányka között a javak megosztása iránt folyt, s utóbb egyességgel végződött.

22. 1590. Zálogos pere Teoteri Katának, előbb Barcsai Gáspár, most Kapitán Péter özvegyének, a már elhalt fia Barcsai Lénárt és a Barcsai Gáspár előbbi nejétől, néhai Tooth Katától született mostohafiai Barcsai János és András közt a nagybarcsai kúria iránt felmerült ügyben.

23. 1592. Keméndi Tamás magvaszakadta folytán Nagy-Barcsa «totalis et integra possessio» Barcsai András aulæ familiarisnak és Barcsai Istvánnak adományoztatik.

24. 1592. október 18-án kelt végrendelete Barcsai Istvánnak, melyben vagyonát gyermekeire s haláluk esetén Barcsai Andrásra

hagyja, fő gyámúl Geszti Ferenczet, kinek szolgálatában állott s melléje gyámoknak még Barcsai Andrást és Zalasdi Miklóst rendelvén s csórai udvarházát 1000 frtban feleségének Zalasdi Borbálának inscribálja. Egyik tanú volt kisbarcsai Barcsai Márk.

25. 1593. Az alsó-szilvási és petrényi birtoknak 1580-ban Barcsai András által történt erőszakos elfoglalásaért 1586-ban Besán Krisztina, szászvárosi Lugasi Mózes felesége, pert indítván nagybarcsai Barcsai Andrásnak özvegye, Kopasz Erzsébet, valamint leányai Barcsai Margit, Erzsébet és Katalin ellen, ez ügyet 1592-ben harmadszor is megnyeri, s az 1593-iki végrehajtáskor az időközben elhunyt Barcsai Andrásné leányai nevében Barcsai István özvegye Zalasdi Borbála, fiainak Sándor, György, András és Istvánnak s a többi rokonságnak terhét is magára vállalva, a nyertes felperessel kiegyezik.

26. 1593. Barcsai Sándor, a néhai István fia, kiegyezik Zalasdi János özvegye Fánchi Katával a maga és édes testvérei Barcsai András, György és István részére megváltandó hunyadmegyei lungsorai és sz.-imrei javak iránt, melyeket atyjuk néhai Barcsai Gáspárnak zálogosított el.

27. 1593. Barcsai András illyei várparancsnok statutiója Nagy-Barcsán.

28. 1596. Zalasdi Miklós a Barcsai Sándor, István és György képében Barcsai Andrást az elhalt másik Barcsai András leányai, Margit, Kata és Erzsébet feletti gyámságtól, melyet az Barcsai István halálával mint nagyobb atyafi igényelt, eltiltatja. A leányok közűl Margit kijelenti, hogy ő Barcsai István özvegyénél marad, ki eddig is tartotta; a más kettő Barcsai Andrást hajlandó gyámúl elismerni.

29. 1598. Barcsai András aulæ familiaris s Barcsai István és Tötöri Kata piskii Kapitán Péter özvegye közti limitationalis ügy.

30. 1602. Barcsai Sándor, György és István kináltatják Gyurkicza Erzsébet asszonyt és urát vitézlő Laczugh Miklóst az ágyruhával (dos) hogy Lunksora hunyadmegyei birtokot nekik bocsássa ki.

31. 1605. Barcsai János fejedelmi tanácsos adományt kap Nagy-Bajomra.

32. 1606. Bethlen Krisztina, szentpáli Kornis Farkas özvegye panaszt emel, hogy noha veje néhai Zalasdi Miklós ingatlanait s a testvére néhai Zalasdi Borbála Barcsai István özvegye kezénél őrizet alatt levő ingóságait és drágaságait nejének Kornis Borbálának hagyományozta, ez pedig végrendeletileg anyjára, a panaszt tevőre hagyta, mindazáltal azokat Barcsai Sándor — anyjának Zalasdi Borbálának halálával — kezére kerítette s nem bocsátotta ki, miért is a panaszos pert indít ellene.

33. 1607. Barcsai Sándor és testvére György a magvaszakadt Zalasdi Miklós javaira új adományt kapnak.

34. 1618. Barcsai Erzsébet, előbb Rácz Miklós özvegye, most alpestesi Balogh Istvánné és nővére Margit, azon néhai ifjabb Barcsai András leányai, ki Márknak, az Ákos fiának volt fia, 1616-iki keresetlevelökben előadják, hogy atyjuk több mint 26 évvel azelőtt elhalván, az akkor még életben levő Barcsai István, a néhai idősb Andrásnak, nevezett Ákos fiának fia, vette át a gyámságot fölöttük vagyonuk kezelésével együtt; halála után pedig özvegye, ki Barcsai Istvántól maradt fiainak Sándor és Györgynek is gyámságát viselte, vette át gyámképen az ő vagyonukat is s kezénél tartotta azután is, hogy felpereseket néhai Barcsai András, a Gáspár fia, magához vette; sőt vagyonuk a nevezett Zalásdi Borbála halálával fiainak Barcsai Sándor és Györgynek kezén maradt, miért is ezek ellen a felperesek annak kiadásáért keresetet indítnak. Barcsai Sándor az intőknek 1616-ban azt válaszolja, hogy sem ő, sem atyja a felperesek gyámja nem volt, hanem csak könyörületből tartotta őket, vagyonukból semmit sem birt, a jószágok pedig csak fiágat illetnek; ugyanígy felel a másik alperes Barcsai György távollétében ennek felesége Boronkai Zsuzsánna is. — A per tovább folytában 1616. és 1618. közt Barcsai Margit felperes «in capillis» elhalt s a jog egészen Erzsébetre, Balogh Istvánnéra szállott.

35. 1624. Barcsai György négy más nemes regiussal bizonyítványt állít ki, hogy 1624. február 7-én Barcsai Sándor leánya Borbála Zalasdon lakadalmát ülvén Csulai Jánossal, a menyekző második napján «az reggeli fölöstökömben avagy mézes bornak előhozásakor Barcsayi Sándor uram hoza elé másfél száz aranyat és mi előttünk mondá ő kgme az feljül meg nevezett Barcsai Borbára asszonynak: édes leányom Borka, az anyátok jószágát elcserélte vala Horvát Lázárral egy Petros nevű falun Belényes vidékén, kit az fejedelem Bethlen Gábor mint hatalmas fejedelem tőlem elfoglalván Váradhoz aplikáltatta; Váradi János uramtól, ki akkor váradi præfectus vala, nekem háromszáz aranyot küldett volt, másfélezer forintért, egy-egy aranyat öt-öt forintban computálván, mivel az az megnevezett Petros Horvát Lázárnak másfélezer forintban volt inscribálva, kiről való donatio nálam jelen vagyon; én kéntelenség alatt az 300 aranyat felvettem, mivel az jószágot immár régen el is foglalták volt tőlem, félvén attól hogy se pénz se jószág nem lészen, az mint Váradi János uram erős hittel mondván eztet, hogy ha fel nem veszem, mind pénz s mind falú oda leszen». Ezért tehát a pénz felét átadja az új házaspárnak, a másik felét a másik leányá-

nak «Annok»-nak tartván meg, és intvén őket hogy ezzel elégedjenek meg, mert az ő birtokai csak fiút illetnek, s leánynegyedűl annyi sem jutna. Az új házasok ebbe belenyugodva elfogadták a pénzt, miről a regiusok bizonyítványt állítnak ki.

36. 1627. Barcsai Zsigmond kérésére s Barcsai György regiussága mellett tanúk hallgattatnak ki az iránt, hogy a fehérmegyei Csáklya birtokot Barcsai Gáspár csak zálogban adta egy Havasalföldről kijött Logophetnek, ki mint igen pénzes ember itt birtokot keresett megvételre.

Midőn Barcsai Gáspár vele egy aranyláncz-ért, melyet egyes tanúk 1300 frtot érőnek mondanak, s egy véka pénzért, mi eme tanúk szerint 1600 frtot tett, megalkudott, s ezekért Csáklyát, melyet Balassa Imre a leányával dosban és átok alatt adott volt Barcsai Gáspárnak, hogy soha el ne adhassa, a Logophetnek eladta, «igen részeg volt», s másnap nagyon bánkodott rajta, a Logophet pedig azzal vigasztalta, hogy ő idegen ember, ma-holnap elintézve dolgát haza megy országába, s akkor kiválthatják tőle a birtokot. Különben az iránt, hogy örökösen vagy csak zálogkép történt-e a vásár, a tanúk nem mind birnak tudomással; némelyek azonban megemlítik, hogy Logophet Petrot Csáklyán a rablók megölvén s a birtok a Logophet (mindig így említtetik, valószínűleg havasalföldi kanczellári hivatala után) leányaira szállván, ezek férjei, különösen Bálintitt János váltig azzal dicsekedtek, hogy akkora értéket adott a Logophet Csáklyáért, hogy azt Barcsai Zsigmond soha ki nem fogja válthatni. Ez érdekes okmányban, melyet itt bővebben ismertetnünk tér szűke folytán nem lehet, Barcsai Gáspárra nézve a vallomások útján, az van megjegyezve, hogy «egy magas szál szőke bajuszú ember vala», ki úgy látszik nagyon népszerű volt s vendégeskedéseinél társaságának megválogatásában sem igen exclusiv. A kor, melyben élt, még ha jogutódaként nem is Barcsai Zsigmond jelentkeznék, akkor is azon Barcsai Gáspárra mutat, ki eme Zsigmondnak nagyatyjaként ismeretes egyéb okmányainkból. Ugyanis az 1627-beli vallatáskor az 50 éves tanúk már csak hallomásból tudnak felőle, ellenben a 60 évesek gyerekkorukban maguk is ismerték.

37. 1630. Barcsai Zsigmond aulæ familiaris Kis-Barcsán adományt nyer.

38. 1634. Barcsai Ákos cubicularius ügyvédeket vall.

39. 1637. Zalasdon lakó öregebb Barcsai Sándor egy tartáriai szökött jobbágyát követeli.

40. 1640. Barcsai Zsigmondné lunksórai jobbágyáért kezeslevél.

41. 1650. Barcsai Ákos hunyadmegyei főispán, s lugosi és karánsebesi bán Vállya és Nagy-Ágh birtokokba beiktattatik.

42. 1653. Barcsai Ákos és neje Szalánczi Erzsébet birtokcserét tesznek Vajda Mihályné Bukur Erzsébettel.

43. 1654. Barcsai György és Gáspár közti birtokcsere; az utóbbi a Barcsai Zsigmond részéről rájutott csórai részét is csere tárgyává teszi s ugyanott a Barcsai Sándor részét is megcserélni s Györgynek átadni igéri.

44. 1654. Barcsai György, öcscsei Barcsai Sándor és Gáspár s fia Boldizsár nevében is, tanúkat vallat a Sálfi-féle javak iránt; kihallgatják többek közt a vallató Barcsai György úgyszintén a Barcsai Zsigmondné jobbágyait. A vallomásokban szó van egy Rosunak (vörösnek) nevezett Sálfi urról, s elő van adva, hogy az öreg Barcsai András építette Barcsán a kastélyt, s volt akkor 25 vagy 30 török rabja, s azon időben az ellenség felégette malmát, melyet aztán néhai Barcsai Zsigmond épített újra; s hogy volt egy fél jobbágy örökség Felső-Városvízén, mely Sálfalvára szolgált Barcsai Jánosnak.

45. 1654. márczius 13. Öregebbik Barcsai György, Barcsai András és Péter intetik a 2 év előtt fiágon deficiált tekintetes és nagyságos Barcsai Zsigmond özvegyét rátóti Gyulaffi Borbálát az ősi javakért.

46. 1657 október 18-án Radnóthon kelt adománylevele Rákóczi Györgynek, melylyel a lugosi és karánsebesi kerület jövedelmeit, azon módon, a mint néhai Nagy Pál bírta, s úgy hogy a lugosi őrség zsoldja abból fedeztessék, élethosszig Barcsai Ákosnak adományozza.

47. 1663. Zalasdon lakó Barcsai Péter vallat egy felsővárosvízi rét tárgyában. A tanúk közt vannak Barcsai István, Barcsai Zsigmondné, Barcsai Boldizsár s Barcsai Gáspárné jobbágyai.

48. 1665. Barcsai Péter vallat Zalasdon a Barcsai Ábrahám házánál. A tanúk, köztük Barcsai Mihály és Ábrahám, valamint a saját jobbágyai is, vallják, hogy az öregebbik Barcsai Sándor az öreg Rákóczi György fejedelem által letett «tartariai summából» elégítette ki leányait az általa bírt egész Barcsai jószág iránt. A kielégítési összeg és annak felosztása iránt a tanúk vallomása különbözik. Egyik tanú 1200 frtról szól, melyből az öreg Barcsai Sándor négy leányát kifizette. Másik azt mondja, hogy 600 forintot hozott Szebenből s ebből fizették ki a leányokat. De hányat, nem említi. Egy más tanú a «Barcsai Sándor utolsó feleségétől való hajadon leányai»-ról szól, közelebbi részletezés nélkül; egy 50 éves tanú pedig megemlékezik arról, hogy «mikor Barcsai Ilonát eladták» 600 frtot kapott a tartariai summából, s e leány kielégítését egy másik 35 éves tanú is

megemlíti, csakhogy nem tudja, mennyit kapott. (Úgy látszik, ez ellenmondások megfejtésének kulcsa abban áll, hogy Barcsai Sándornak csakugyan, miként a tanúk is említik, 4 leánya volt, kettő ú. m. Borbála és Anna az első feleségétől, miként fennebb a 34. alatti okiratnál is láttuk, s ezek a Bethlen Gábor által küldött pénzből kaptak egyenként 150 aranyat, — s ismét kettő, ú. m. Ilona és egy megnevezetlen, a második feleségétől, s ezek a Rákóczi-féle pénzből elégíttettek ki, egyenként 600 frttal.)

49. 1666. okt. 16-án kelt hiteles transumptuma egy bizonylatnak arról, hogy Barcsai Ákos fejedelem 1661 január 29-én Görgény várában négy a várhoz tartozó jobbágyot 328 m. frtban Sárpataki Istvánnak inscribált.

50. 1667. A magvaszakadt Alia Sámuel akmári birtokát 1000 tallérban inscribálva, a szászcsórit pedig adományképen nyeri Barcsai Mihály és neje, Bánffi Kata, s azokba be is iktattatnak.

51. 1667. aug. 22-éről intés a Sálfi féle jószágrészszel 1654-ben együttesen oda ítélt némely Barcsai-féle jószágok kiadatása iránt. Az intő küldetését így adja elő: «külde el engemet Hunyadvármegyében N. Barcsán lakó néhai ngs. Barcsai Zsigmond uram relictája ngs. Gyulaffi Borbála asszony, a leánya tkts. ngs. Barcsai Judith asszony ő nga képében, ki emez előtt volt tkts. ngs. magyar-gyerőmonostori Kemény Ferencz ur relictája, most penigh a méltóságos groff gyarmati Blassi Imre uram házas társa, ugyan Hunyadvármegyében N.-Barcsán lakó Barcsai Boldizsár uramhoz, és Csórán lakó Barcsai Péter és Mihály uramékhoz, Solymoson lakó Barcsai István és Tamás uramékhoz, Zalasdon lakó Barcsai Ábrahám uramhoz és Sz. Györgyön lakó Barcsai Ákos és Pál uramékhoz».

52. 1669. A Sálfi jogutódoknak, ú. m. a szamosfalvi Mikolák és apahídai Váradiaknak pere, a Sálfi Anna által hajdan Barcsai Gáspárnak eladott, s ennek halálával fiaira János és Andrásra szállott birtokok iránt, melyekért a most nevezettek már 1585-ben bepereltettek, s közbejött haláluk folytán az ügy Bethlen Gábor fejedelemsége alatt, még 1618 előtt átszállott Barcsai Zsigmondra, a néhai András fiára, erről pedig II. Rákóczi György idejében özvegyére Gyulaffi Borbálára, úgy özvegyi jogánál, mint gyámi minőségénél fogva; 1669-ben pedig folyó per leányuk Barcsai Judith előbb Kemény Ferenczné, s ettől való elválása után gr. Balassa Imréné ellen, mint ki önjoguvá vált s a peres birtokot átvette. A Sálfi birtok egy része felpereseknek oda ítéltetik.

53. 1671-ben, Gyulaffi Borbála halálával, ennek első férjétől való fia Kapi György, még temetetlen levén anyjának teste, perbe fogja Mikoláékat foglalásért. Ezek tiltakoznak, hogy ily szokatlanúl idő előtt pereltessenek, annál is inkább, mert felperes anyjának más gyermeke is maradt, úgymint Barcsai Judith gróf Balassa Imréné.

54. 1671. január 10-én kelt vallató parancs Mikola Zsigmond ellen, hogy ez az 1670. április 14—17-iki végrehajtás alkalmával a néhai Gyulaffi Borbála javait is elfoglalta volna, noha csak ennek leánya Barcsai Judith állott Mikolával perben.

55. 1671. deczember 19-én kelt itélőmesteri bizonyítvány, hogy Gyulaffi Borbála, a Barcsai Zsigmond özvegye, 1664-ben jószágait leányának Barcsai Juditnak, akkor Kemény Ferencz özvegye, most gróf Balassa Imre feleségének hagyományozta; «mivel azért mostani boldogtalan állapotjában hazájából ki kelletvén bujdosni, az originál levelet be nem hozhatta», erre most szüksége levén, az ítélőmester a kir. tábla rendelete folytán saját és hites deákjai emlékezete után egy másolatot hitelesít.

56. 1675. Vallatás Barcsai Péter és neje Nemes Zsuzsánna piskii, csórai és tartariai szökött jobbágyai ügyében. Csórán a kihallgatás Barcsai Boldizsár jobbágyánál történik, s a Barcsai Mihály, Ábrahám és Tamás jobbágyai hallgattatnak ki. — Egyik szökött jobbágyról vallják hogy még Barcsai Gáspár idejében a «lengyelországi veszedelem után» bujdosott el, s egyátalán a piskii jobbágyok Barcsai Gáspárei voltak s ennek halála után a Barcsai Péter nyiljába jutottak.

57. 1676 január 13-án kelt bizonyítványa három a nagybarcsai kastélyba szemlére meghivott nemesnek, az iránt, hogy Kapi György emberei éjszaka a kastélyra törvén, Barcsai Pétert megverték és megsebesítették.

58. 1676 január 14-én Ebesfalván a fejedelem saját aláírásával kelt s Barcsai Péter, Mihály, Ábrahám, István, Pál, (Tamáshoz is volt címezve, de ennek neve ki van húzva) és Ákoshoz címzett rendelet, melyben Apafi Mihály fejedelem «néhai gróff Balassi Imréné asszonynak szomorú halálával látván az barcsai kastélyon és hozzá tartozó jószágokon való kapkodással törvénytelen sok rosz dolgoknak következhetését, méltóságunk sérelmével nekünk is, ha idején korán supremus magistratusi authoritásunkkal nem succurrálnánk az dologban», ezért azokat hunyadmegyei tisztjei által sequestrum alá véteti.

59. 1676 szeptember 6-án hosdáti Nagy Zsigmond, Hunyadmegye egyik főbírája bizonyítja: hogy ugyanazon 1676. évben, «mikoron Balassi Imreh ur ő nga nem tudom micsoda gondolattal viseltetvén, szolgáival felkészülvén, az nagybarcsai kastélyból éjszakának idején Törökor-

NYOMT. ULLMANN J. BUDAPEST.

PYBER BENEDEK CZÍMERE

1476 évből.

ság felé indúlt volna és szolgáinak mellőle való el állási miatt el nem mehetett volna, vissza térvén ismét ugyanoda, a mi kegyelmes urunk parancsolatjából detereáltatott volna, akkori alkalmatossággal én is jelen voltam az kastélyban, Barcsai Péter uram is együtt velünk ott levén. Gróf Balassi Imreh ur ő nga én általam kérdette Barcsai Péter uramat, mit csinál ott Barcsán. Ő kme azt felelte, hogy nem ugy lakik mint foglaló, hanem mint az ősire vigyázó, hogy valamiképen az fiscus vagy más idegen belé ne kapjon. Egykor az beszéd közben kérdem gróf uramot, hova akart menni, hogy elindult volt. Maga mondá hogy elsőbb Fadcsatra akart menni az törökök közé, onnét Budára. Kérdém ismét, mit csinált volna ngod Budán? Azt felelé: hogy közel vagyon az jószágom oda s be hódoltattam volna. Hogy Kapi urammal ki mene a barcsai kastély kapuján is, így búcsuzék el tőllünk becstelenül: Isten hozzátok, k .... legyen az anyátok, lélek beste csalók, k .... fiai. Ezen dolgok ekképen menvén, az hogy melyeket én is irtam le ngtok és kgmeteknek fide mea deo debita mediante».

60. 1679. Barcsai Mihály a Kapi György birtokaiból kiszakítni kéri azon javakat, melyek Barcsai Boldizsárnak voltak adományozva.

61. 1680. Barcsai Mihály Fehérmegye főispánjává neveztetik ki.

62. 1682. Barcsai Mihály fejedelmi tanácsos, fehérmegyei főispán és az összes mezei hadak főkapitányának érdemeinél fogva a fehérmegyei Akmár birtok neki és nejének Bánffi Katának adományoztatik, előadatván, hogy ezt hajdan gyerőmonostori Kemény Simon feleségének Alia Máriának jogán birta, s Barcsai Ákos felesége Szalánczi Erzsébetnek zálogosította el, ki aztán végrendeletileg Barcsai Mihályné Bánffi Katára hagyta, s ennek birtokában is maradt; azonban mivel karatnai Alia Sámuel magvaszakadtával javai publicáltattak s a fiscus által elfoglaltattak, csak 1000 tallér inscriptio czímén hagyatott volt e birtok Barcsai Mihály és neje kezén; most azonban a fiscalitas alúl felmentetik, s nova donatioval nekik adományoztatik.

63. 1683. Hiteles transumptum a Sálfi-féle javak iránt tartott tanukihallgatások felől, melyek 1670-ben Barcsai Zsigmondné Gyulaffi Borbála kérésére s a Barcsai Mihály, Boldizsár, Péter, István, Tamás és Ábrahám, valamint a Barcsai Sándorné és Barcsai Ilona jobbágyainak kihallgatása mellett, 1671 február 20-án Kapi György kérésére, ugyancsak a Barcsai Boldizsár és Tamás jobbágyainak kihallgatása mellett, s végűl 1682-ben Barcsai Péter kérésére, a Barcsai György, Tamás, Pál és Mihály jobbágyainak kihallgatása mellett tartattak, s melyekből kitünik, hogy a tanúk Sálfi-birtokokról nem tudnak, s hogy Nagy-Barcsán Barcsai Zsigmond és Boldizsár egyenlően osztoztak.

KIS BÁLINT.

PYBER BENEDEK CZÍMERES LEVELE 1476-BÓL.

(Színes czímerképpel.)

A középkori magyar heraldikának egy eddig teljesen ismeretlen emlékét mutatjuk be a mellékelt színes czímerképben, mely egyszersmind czímertani és genealogiai irodalmunk egyik hibás adatának kiigazítására nyújt alkalmat.

A kérdéses czímer Pyber Benedek budai és visegrádi várnagy czímere, a ki azt a magyar nemességgel együtt Geréb Péter felterjesztésére, 1476 junius 11-én kapta Mátyás királytól.

A nemesítő levél szövege, melyben Mátyás Pyber Benedeket és testvéreit a jobbágyi állapotból kiemelve a nemesek rendjébe igtatja s nekik nemesi czímert adományoz, a következő:

Nos Mathias dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. tibi fideli nostro dilecto, egregio Benedicto Pyber provisori castri nostri Budensis et castellano Wisegradiensi etc. salutem gratiamque nostram regiam et omne bonum. Excelsa principum consuevit dignitas inter cetera suorum operum gesta munifica hanc curam habere precipuam, ut subditorum suorum conditione statuque et virtutibus pensatis, unumquemque iuxta merita nobilitatum gradus regalis extollat munificentia; sic enim principum provida extolletur discretio et subditorum animus ad opera virtutum longe ferventius accendetur. Sane itaque attentis et consideratis tuis fidelitatibus et servitiorum tuorum preclaris meritis, quibus te maiestati nostre gratum reddere studuisti et acceptum, te et per te fratres tuos carnales a rusticitatis et ignobilitatis statu, in quo hactenus tanquam ab ignobilibus nati parentibus exstitistis, de mera nostra auctoritate et regie potestatis plenitudine animo deliberato et ex certa scientia eximendos duximus nobilitandos, ymo nobilitamus et cetui verorum nobilium regni nostri aggregamus, connumeramus et applicamus, decernentes, ut a modo deinceps tu et fratres tui predicti (ac) heredes et posteritates universi, tanquam a nobili sanguine descendentes, veri nobiles habeantur et reputentur; et insuper in signum huiusmodi nobilitationis tibi Be-

nedicto Pyber et per te dictis fratribus tuis carnalibus vestrisque heredibus et posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia, videlicet formam scuti in campo celestino et eius medio unam rotam albam molendini fluvialis et supra scutum galeam albam, in summitate eiusdem galee similiter rotam albam instar prioris, prout hec in principio presentium litterarum nostrarum arte pictoria cum tectura floribusque et retropediis celestinis et albis ceterisque ornamentis ipsius galee suis appropriatis coloribus depicta et figurata sunt, de mera nostra auctoritate et regie potestatis pleńitudine, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus, donavimus et contulimus damusque, donamus et concedimus ac presentibus elargimur, (volentes), ut tu fratresque tui et heredes ac posteritates pretacte huiusmodi arma seu nobilitatis insignia more aliorum nobilium armis utentium a modo deinceps ubique in preliis, hastiludiis et torneamentis aliisque omnibus exercitiis nobilibus et militaribus necnon annulis, velis et papilionibus, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis cuiuscunque status, gradus et preeminentie hominibus insignitos esse dici volumus et nominari, gestare omnibusque et singulis illis gratiis, honoribus et prerogativis ac libertatibus, quibus ceteri nobiles regni nostri armis utentes quomodolibet de iure vel de consuetudine fruuntur et gaudent, frui et gaudere valeatis, tantoque ampliori studio et diligentia ad obsequia regia et sacre corone vestra de cetero solidetur intentio, quanto vos largiori favore regio et benivolentia decoratos conspexeritis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras fieri (?) ac secreti sigilli nostri appensione muniri fecimus. Datum Bude, feria tertia proxima post festum sancte trinitatis, anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. decimo nono, Bohemie vero octavo.

Relatio Petri Gereb de Wingarth
capitanei superioris Slesie.

Az oklevél szövege és a czímerkép másolata Paur Iván gyűjteményéből jutott a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság birtokába. Paur szorgalmasan gyűjtötte a középkori heraldika okleveles emlékeit; általa ismertük meg a keszthelyi gróf Festetich levéltárban őrzött Eresztvényi (1414), Gálfi (1415), Sánkfalvi (1455) és Imreti (1523) czímereket, a Básznа-család 1434-iki armálisát Sopron város levéltárából s a kisebb dunántúli családi levéltárak több érdekes czímeres levelét. Másolatairól a provenientia megjelölése csak a legritkább esetekben hiányzik; czímeres-levelünknél azonban sem a szöveg, sem a czímerkép másolatán nincs megjegyezve, hogy az oklevél eredetije melyik levéltárban őriztetik. Ez a hiány annál sajnosabb, mert a másoló épen ez armális szövegének leirásánál óriási hibát követett el: a czímerszerző nevét *Pyber* helyett *Pryber*nek írta, a legnagyobb félreértésekre adva ez által alkalmat. Szerencse, hogy az oklevél szövege a czímerszerző állását is megmondja, s a budai és visegrádi udvarbirói tisztet viselő, állítólagos *Pryber* Benedekben egy kis utánjárással nem volt nehéz felismerni azt a *Pyber* Benedeket, a kiről az 1477. évből saját hiteles kiadványa bizonyitja, hogy a budai vár udvarbírája volt.[1] E körülmény azonban mit sem von le az armális hitelességéből. A gyanuval szemben, mit e vastag hiba az egész oklevél másolatának hitelessége mellett támaszt, bizalmunkat visszaadja a szöveg többi része, mely egyetlen pont kivételével mindenben megegyezik a czímeres levelek rendes formuláival; a mi pedig a czímerkép hasonmásának hűségét illeti, megnyugvásunkra szolgálhat, hogy egy és ugyanaz a kéz készítette ennek és a többi fentebb említett czímernek rajzait, a melyek korrektségéről az eredetiekkel való összehasonlítás útján van alkalmunk meggyőződhetni. S így a hiányos alak daczára, melylyel Pyber Benedek armálisánál ezidőszerint, mindaddig, míg az eredeti oklevél elő nem kerül, meg kell elégednünk, teljes bizalommal igtathatjuk azt a középkori magyar heraldika hiteles emlékei sorába.

A czímer: balra dőlt pajzs kék mezejében négy küllőjű ezüst malomkerék, mely a koronátlan sisak oromdíszeül ismétlődik, egyike a magyar heraldika legritkább motívumainak. A Kátha-nemzetség és a belőle származó családok legtöbbje hatküllejű malomkereket viselt czímerében, de kívülök az egész Siebmacherben egyetlen régi családnál sem találkozunk a kerékkel mint önálló czímeralakkal. A czímeres levél szövege egész határozottan megmondván, hogy Pyber parasztrendű szülőktől származott, közelfekvő a feltevés, hogy a vízi malom kereke a czímerszerző atyjának foglalkozását jelenti,

[1] Visegrád, 1477. február 8. Benedictus Pyber provisor curie castri Budensis etc. meghagyja nemes Albert deáknak, a kolbász-széki kúnok ispánjának, hogy a Kállai János jobbágyaitól lefoglalt széna felét adja vissza a károsultaknak. Az oklevél eredetije, papiron, zöld viasz pecsét nyomaival a Kállay-család levéltárában, a Magy. Nemz. Múzeumban. (Sæc. XV. R. III. Nr. 1190.) Hivatkozik reá *Csánky* Dezső, Mátyás király udvara, 31.

mint a hogy az erdődi kerékgyártó fiai, a Bakóczok is helyet juttattak nemesi czímerükben atyjuk mestersége jelvényének.

A mily egyszerű motívumokból áll Pyber Benedek czímere, ép oly egyszerű annak az armális elejére festett képe is. A czímerkép, szerény méreteivel, sajátságos árnyalatu színeivel, aranyszegélyű, rozsdavörös szőnyegre helyezve s a szőnyeg felső szögleteiben a czímerszerző nevének kezdőbetüivel, épen nem tartozik a Mátyáskori udvari czímerfestés remekei közé. Heraldikai tekintetben azonban egészen helyesen van összeállítva; a czímerrajzolásnak azt a sarkalatos szabályát, hogy a pajzsnak mindig jobb felé kell tekintenie, figyelmen kívül hagyja ugyan, de ez a magyarországi czímerleveleknél többször előfordul, s úgylátszik, a czímerképnek az oklevél külső szegletében való elhelyezésével áll összefüggésben.

Érdekes körülmény, hogy Csergheő Gézának, a magyar czímertan kitünő búvárának, volt tudomása Pyber Benedek czímeres leveléről, de ő sem az oklevél szövegét, sem a czímert nem ismerte. Igy történhetett, hogy az armális keltét 1484-re tette és Benedeket testvérével Bálinttal együtt a gyerkéni Pyber család tagjai közé igtatta be.[1] Ezeknek azonban armálisunk czímerétől teljesen elütő czímerük van, melynek főmotivumát keresztet tartó hód képezi,[2] s így mindaddig, míg a genealogiai kapcsot feltüntető határozott adatok hiányoznak, el kell fogadnunk a következtetést, hogy Pyber Benedek nem tartozott ehez a családhoz, s armálisa egy eddig ismeretlen magyar nemesi család czímerével gyarapítja nemesi czímereink sorozatát.

SCH. GY.

[1] Benedikt Pyber tritt 1481. zu Buda urkundlich auf. Derselbe soll von König Mathias sub dato 1484. einen Adels- und Wappenbrief erhalten haben. *Ung. Adel*, 523.

[2] U. o. 378. tábla.

A BILKEYEK. (1338—1711.)

(Második és befejező közlemény. — Két rajzzal)

IV. György 1496-ban ellentmondott Drágffy Bertalan beiktatásának Lipcse, Hernicse, Berezna és Ökörmező birtokába,[1] melyeket Úrmezey János, Péter és Lázár magvaszakadtán kapott volt Drágffy királyi adományba s még ugyanazon évben *Bilkey György*, másik *György*, *Lipcsey László* és *Gorzó András* lettek beiktatva az Úrmezeyek fentnevezett s azonkívül még ripinyei, vízközi és kelecsényi birtokaiba, *Ilosvay György* és *Miklós* ellentmondása mellett. 1501-ben beiktattatott *György* és másik *Bilkey György* a két Úrmezey János lipcsei és herincsei jószágaiba örökség czímén, de ezen beiktatásnak János huszti plébános és alesperes több másokkal együtt ellentmondott,[2] azonban 1516-ban újból beiktattatik *Bilkey György*, másik *György* és *Lipcsey György* a lipcsei és hernicsei birtokba, s most már úgy látszik ellentmondás nélkül. 1504-ben zálogba adott Miszticzén két telket 50 arany forintért Zékán Andrásnak és Györgynek. Az Úrmezeyek birtokait többen is felkérték; 1504-ben Csebi Pogány Péter, György, Zsigmond és János Berezna birtokába való beiktatásának mondott ellent *Bilkey György*, 1515-ben pedig Pogány Zsigmond és Thukoróy Máté beiktatásának Kövesligetbe. *IV. György* mint királyi ember is szerepelt. Egy fia *III. János* és két leánya maradt: *Katalin* Gorzó Jánosné és *Anna* Dobrókai Palkó György felesége.

III. János 1508-ban volt királyi ember, 1522-ben zálogba adta puszta-dienestelki (más néven Szúnyogmező, Komoró vagy Komoród) részét Zékán Györgynek 34 forintért. Már nem élt 1551-ben, midőn özvegye *Anna* megidéztette udvarháza megrohanása miatt *Újhelyi Lipcsey Jánost*, *Bilkei Lipcsey Miklóst* s társaikat. *III. Jánossal*, gyermekei nem maradván, *Bilkey Bolond Péter* ága elenyészett. Birtokaiba elébb Kerepeczy Demeter és Mucsey Pál iktattattak be királyi adomány czímén, de annak *Bilkey György* és *Máté* ellentmondottak; utóbb Daróczy Sze-

[1] Lelesz, Statutor. litt. D. nr. 223.

[2] U. o. B. nr. 147.

rafin királyi táblai biró kérte fel *III. János* bilkei udvarházát, a bilkei, rákóczi, lukovai, lipcsei, bereznai, ripinyei és vizközi birtokokkal együtt, de az 1575-ben történt beiktatásnak az összes *Bilkey*, *Lipcsey* és *Gorzó* család ellentmondott s úgy látszik nem is kerültek idegen kezekbe *III. János* birtokai.

I. Miklós fia *Illés* 1408-tól 1417-ig gyakran volt királyi ember, de egyebet alig jegyezhetünk fel róla, mint azt, hogy tevékeny részt vett testvérei társaságában az Újhelyiek ősei ellen Rákócz és Miszticze iránt folytatott hosszadalmas perlekedésben s hogy 1416-ban fiával *Jánossal* és *Lipcsey Sándorral* elpusztították Bégányi János fia Gergely Maszárfalva nevű birtokát. Négy fiát ismerjük: *II. Mihályt*, *V. Istvánt*, *II. Sándort* és *IV. Jánost*.

II. Mihály még atyja életében esett el 1410-ben a lengyelek ellen Zsigmond király személyes vezérlete alatt viselt hadjáratban.

II. Sándor 1414—1463-ig sok ízben működött mint királyi ember. 1437-ben új adománylevelet szerzett Zsigmond királytól Lipcse, Hernicse, Tarnócz,[1] Bereznamező, Okörmező, Bilke, Dobróka helységekre és a borsovai havasokra. Csak két leánya maradt: *Anna* Ilosvay Karácson Lászlóné és *Veronika*, 1460-ban még hajdon, 1463-ban Veresmarthy Iváskó jegyese, de úgylátszik, hogy még esküvője előtt elhalálozott. *II. Sándor* összes bilkei, miszticzei, dobrókai, rákóczi, lukovai, komári, lipcsei, hernicsei, keselyűmezei, bereznai, ökörmezei, ripinyei, kelecsényi, vízközi és kalocsai birtokait átadta leányainak, de midőn azok magukat beiktattatni akarták volna, *Bilkey II. Péter* fiai ellentmondottak, s utóbb, mikor *II. Sándor* összes jószágait ismételve el akarta nekik adni, akkor az ellen testvére *V. István* emelt óvást.

IV. János 1424-től 1460-ig sokszor viselte a király képét. 1457-ben új adománylevelet szerzett a maga és a többi akkor élő *Bilkeyek* nevére László királytól *Bilke*, Dobróka, Komoród, Rákócz, Miszticze és Lukova birtokokról az azokban rejlő királyi jogokkal együtt, melynek alapján ellentmondás nélkül be is lettek iktatva. Csak egy fiát ismerjük, *V. Jánost*, de róla egyebet nem tudunk, mint azt, hogy bilkei, dobrókai, miszticzei és lukovai birtokait nejének *Katának*, ki előbb Mátyfalvi Zóvárdffy Pál özvegye volt, hozománya és hitbére fejében 200 arany forintba átadta a szentjogi konvent előtt 1470-ben.[1]

Illés fia *V. István* 1451. és 1476. között több ízben volt királyi ember, 1462-ben eladott egy telket Rákóczon valami György nevű nem nemes (providus) sárdi lakosnak, 1480-ban pedig lipcsei és hernicsei birtokaiba Korpády Benedek lett beiktatva vétel czímen. *Ilona* nevű nejétől három fia és egy leánya maradt: *VI. János*, *III. Mihály*, *V. György* és *Veronika* Felsővissói Nán Gergely neje, a ki 1506-ban mint özvegy meginteti sógorait Felső-vissói Nán Istvánt és Vissóy Iváskót, hogy hitbérét néhai férje felső-vissói és borsai birtokaiból adják ki.

VI. János 1463-tól 1495-ig gyakran működött mint királyi ember. Gyermekei nem lévén, lipcsei és hernicsei birtokait lelke üdveért a huszti egyháznak hagyományozta; ezen birtokokat utóbb, midőn a huszti római katholika egyház a reformátusok kezébe került, Petrovich Péter *VI. János* kis unokájának[2] *Bilkey Máténak* itélte.[3] *VI. János* neje *Sztojka Anna* volt, ki egy évnélküli okmány szerint perbe idézte a Lipcsey és Újhelyi családok több tagját valami hatalmaskodás miatt.

III. Mihály 1473-ban királyi ember volt. 1475-ben ismeretlen tettesek Miszticzén meggyilkolták; a gyanú *Bilkey Andrásra* és a *Dolhayakra* háramlott, ezek azonban kitisztázták magokat a vád alól.

V. György 1479. és 1519. között több alkalommal volt királyi ember. 1480-ban testvérével *Jánossal* együtt megverték Dobrókai Palkó Pétert a saját házában, 1493-ban pedig elfoglalták Zovárdffy György özvegyétől, Katalintól, azon bilkei, miszticzei és dobrókai birtokokat, melyeket anyósa, Zovárdffy Pál özvegye, szintén Katalin, mint már elmondottuk volt, második férjétől *Bilkey Ivásko Jánostól* kapott volt beiratképen hozománya és hitbére fejében; ugyan-

[1] Ma ismeretlen, de bizonyosan ez is a Nagy-Ag völgyén feküdt.

[1] Gróf Teleki, Hunyadyak kora, XI. 418.

[2] Tévesen *VI. János* testvére *György* unokája *Máté* helyett.

[3] Kelt Kolozsvárt, 1556 augusztus 29-én.

akkor Miszticzei Zékán György egy miszticzei telket, *Ilosvay* Miklós pedig az özvegy egy bilkei jobbágyának szántóföldeit foglalta el. 1504-ben Újhelyi Györgytől foglalt el *Bilkey György* a rákóczi határban egy Lanka nevű mezőt, 1505-ben pedig Szarvaszói Bank Illés neje, — bizonyosan valamelyik *Bilkey* leánya — indít keresetet *Bilkey György* ellen bilkei, rákóczi és lipcsei birtokai elfoglalása miatt; ellenben *Bilkey György* Butthkay László ellen kér vizsgálatot, a kinek tisztje Csicsery Péter ökörmezei, vízközi és ripinyei jobbágyainak 100 arany forintnál több kárt okozott, ezen per még 1507-ben is folyamatban volt. 1520-ban meginteti *Bilkey György* a *Dolhayakat*, hogy a nálok zálogban lévő ökörmezei, ripinyei, kelecsényi és vízközi birtokokat, felvéve érte a zálogösszeget, bocsájtsák vissza. *V. Györgynek* két fia maradt: *III. Péter* és *VI. György*.

III. Péter beperli 1523-ban *Lipcsey Györgyöt* és *Jánost* a bilkei és dobrókai határhoz tartozó s közöttük osztatlan állapotban levő Liget nevű erdőbirtokon elkövetett hatalmaskodás miatt; 1548-ban viszont *Pétert* idézik perbe *Lipcsey* idősb és ifjabb *János* egy dobrókai kertjök elfoglalása miatt, s 1549-ben *Lipcsey András* özvegye *Bilkey Anna*[1] és fia *János* perlik be a Prekop patak halászatában és bilkei udvarházuk felépítésében való háborgatás miatt, Újhelyi Gáspár fia János pedig a rákóczi határban lévő közös erdejükben az Újhelyi jobbágyai által levágott fák elhordatásáért. 1560-ban Bilkén egy puszta telket hű szolgálatok jutalmául Nagy László agilisnak adott beiratképen. *III. Péternek* nejétől *Sztojka Annától* két fia és két leánya maradt: *Máté*, *I. Ferencz*, *Anna* és *Orsolya*. *Anna* elébb Daróczy Györgyné, utóbb Gulácsy Istvánné volt, *Orsolya* pedig Kisfalusy másképen Ilosvay János neje lett.

I. Ferenczről keveset mondhatunk; neveztetett *Idősebb* vagy *Bak Ferencznek* is, csak egy leánya volt: *Krisztina* Bükösi Bikszy (Bixy) Ferenczné, utóbb dobrókai Palkó Jánosné.

Máté 1549-ben ellentmondott Nagyváthy János és Huszthy Ádám beiktatásának némely lipcsei és hernicsei részbirtokba, valamint Eszéky Ádám deák beiktatásának Huszthy Benedek deák leányai Apollonia, Borbála, Katalin és Huszthy Ferencz deák leánya Anna lipcsei és huszti jószágaiba.[1] 1551-ben megvette Miszticzei Zékán János miszticzei birtokát 200 forintért s abba magát 1552-ben be is vezettette, de a Zékánok, *Bilkey István* és *János* fia *Gergely* ellentmondottak;[2] ezek ellen *Máté* 1570-ben perújítással élt. Mint a felkelés részese, jószágait vesztette s bilkei, rákóczi, dobrókai, miszticzei, lipcsei, ökörmezei, kelecsényi, bereznai és ripinyei birtokait Nádasdy Tamás nádorispán 1562-ben Kőrösbányai Móré Gáspárnak adományozta, ezen adomány azonban, úgy látszik, sohasem lett érvényesítve. 1570-ben pert újított bizonyos kártételek miatt Komlósy Gáspár, Miklós, Máté és Dobrókai Palkó Péter özvegye Sára ellen. Ezen időtájban nyerte meg perét is azon bilkei, dobrókai, rákóczi, lukovai, lipcsei, herincsei, keselyűmezei, bereznai, ökörmezei, ripinyei, kelecsényi, kalocsai és vízközi birtokok iránt, melyeket szépatyja testvére *II. Sándor* leányának *Annának* és vejének *Ilosvay Nagy Lászlónak* zálogosított volt el 500 arany forintba. 1573-ban egy telket vásárolt Dobrókán és egyet Miszticzén 46 forintért Dobrókai Palkó Péter fiától Jánostól, de a következő évben már vissza adta. 1575-ben kiegyezett Perényi Jánossal a bilkei és rákóczi határban levő bizonyos földek és erdők iránt, melyeket az előtt öt évvel Perényi János elfoglalt s onnan 90 sertést elhajtatott; szintén ezen évben egyezett ki Daróczy Szerafinnal is, a ki a magvaszakadt *Bilkey III. János* birtokait felkérte volt, s mindjárt a következő évben új adományt is szerzett II. Miksa királytól a maga, valamint *idősebb* és *ifjabb Ferencz*, *Miklós*, *István*, *Tamás* és *Gergely*, továbbá *Lipcsey Gáspár*, *Imre*, *Ferencz*, *Farkas*, *László*, *György* és *Gergely*, *Bilkei Gorzó idősebb* és *ifjabb János*, *György* és *Lázár* nevére Bilke, Lukova, Miszticze, Rákócz és Dobróka falukról és a komári pusztáról az azokban rejlő királyi jogokkal együtt,[3] a melynek erejénél fogva még ugyanazon évben ellentmondás nélkül beiktattattak. Ökörmezőt, Vizközt, Ripinyét és Kelecsényt azonban nem sikerült a *Bilkeyeknek*

[1] Kinek a leánya ezen *Anna*, meg nem határozható.

[1] Lelesz, Statutor E. nr. 46.

[2] U. o., B. nr. 294.

[3] Kelt Bécsben, 1576 január 10-én.

visszaszerezni, csak némi részeket birtak utóbb belőle, miket leánynegyedbe kaptak a *Dolhayaktól.* 1584-ben eladta *Máté* egész Szajkófalvát[1] 200 forintért leányainak *Annának* és *Juditnak*, mi ellen neje, *Véssey Orsolya*, 1587-ben óvást emelt. 1570 és 1584 között sokszor volt *Máté* királyi ember; egyszer bajba is keveredett, mert Tarnóczy István nevét hibásan írta be a levélbe, s az e miatt érvénytelenné válván, Tarnóczy kártérítési pert indított ellene. *Bilkey Máté* 1579-ben Beregmegye alispánja volt. Leányai első nejétől *Eszéky Ádám* leányától *Katalintól* születtek. *Anna* előbb Lipcsey János, utóbb Gálócsy István neje lett, *Judit* ifjabb Gulácsy István felesége volt. Második nejét, Véssey Orsolyát, mint Klacsanói Gallis Ferencz özvegyét vette nőül, de ezen házassága gyermektelen maradt s különben sem lévén szerencsés, *Máté* elhagyta nejét, ki aztán per útján nyerte tőle a bilkei, rákóczi és dobrókai részjószágokat. 1582-ben óvást emel Véssey Orsolya Mihalovich Horváth Simon, Miklós és Margitnak, valamint Barkóczy Albert özvegyének Bégányi Dorottyának bizonyos dávidházi részbirtokba való beiktatása ellen;[2] utóbb a férjétől kiperelt jószágokat el akarta adni, de az ellen tiltakozott *Bilkey Ferencz.* Véssey Orsolya azonban ennek daczára is eladta 1500 forintért Rákóczy Zsigmond tornai főispánnak és testvérének Ferencznek, kik ismét Komlósy Albertnek engedték át, de Komlósy beiktatásának *Bilkey Bak Ferencz* leánya, Krisztina 1595-ben ellentmondott.

VI. György (V. György fia) 1526-ban Pogány Zsigmond úrmezei birtokán hatalmaskodott, sertéseket hajtatván el onnan. 1534-ben lipcsei, hernicsei és bereznai birtokát beiratképen Nagyváthy Jánosnak és nejének *Annának* adta át. Ez évben volt királyi ember is és 1535-ben tagja azon törvényszéknek, mely *Dolhay Tamást* neje megöletése miatt fejvesztésre ítélte s azt rajta végre is hajtatta. Csak egyetlen fiát ismerjük: *II. Ferenczet*, a ki 1545-ben született, 1575-től 1580-ig mint királyi ember működött, 1574-ben ellentmondott Thernei Keszthelyi György beiktatásának néhai Zóvárdffy István rákóczi és rakaszi részbirtokaiba. Neje *Kölcsey Borbála* 1595-ben már özvegy. Három fia maradt *VII. János*, *IV. Péter* és *VI. István.*

VI. István neve 1614-ben már előfordúl; 1648-ban eladta bilkei részét 280 talléron *Lipcsey Gergelynek* és feleségének Szuhay Annának, még ugyanazon évben perbe idézik Kállay István gyermekei Miklós és Judit egy jobbágyuk földjének és egy malom jövedelmének elfoglalása miatt, 1651-ben pedig bilkei Lipcsey Péter tiltakozik ellene az ökörmezei, ripinyei, sebespataki, lazankai, bilkei, rákóczi, dobrókai, szajkófalvi és lukovai birtokok elidegenítése miatt.

VII. János született 1574-ben, 1597-ben letiltja a leleszi konventet úgy a maga, valamint Zékán Tamás, a *Gorzó* és a *Lipcsey* családok nevében bizonyos leveleknek *Bilkey Ferencz* leánya *Krisztina*, Bikszy Ferenczné részére való kiadásától, 1614-ben visszavonja azon egyességet, melyet egész Tyuszka iránt kötött volt Lipcsey Andrással, Pap Mihály, Pap Jakab és Pap Gergelylyel. Ugyanazon évben abban állapodik meg testvéreivel *Péterrel* és *Istvánnal*, hogy a Bilke vizén levő, gondatlanságuk miatt elpusztúlt malom jó karban tartása végett egyik közülök évenként felváltva malom-birónak választassék. Nejétől *Dombói Szegedy Annától* egy fia született: *I. Tamás* és egy leánya: *Erzsébet* sásvári Egressy Istvánné, a ki 1625-ben megvette édes anyjától annak a bilkei uradalomból járó hitbérét és nászajándékát, 1626-ban pedig egyességre lépett szépatyja *Bilkey György* testvérének *Péternek* leányági utódaival, *Bilkey Anna* és Daróczy György leányával, Magdolnával, Kölcsei Kende Gábor özvegyével, ugyanazon *Bilkey Anna* második férjétől született leányának Gulácsy Zsófiának fiával, Uray Gáspárral és *Bilkey Orsolya* fiával, Kisfalusy, máskép Ilosvay Miklóssal a bilkei udvarház s a bilkei, dobrókai, szajkófalvi, rákóczi, miszticzei, lukovai és ökörmezei részbirtokok iránt. Testvére *I. Tamás* ekkor már nem volt életben s bízvást következtethetjük, hogy gyermekei sem maradtak.

IV. Péter született 1578-ban, 1611-ben Beregmegye táblabírája, hites assessora volt, 1625-ben tiltakozik valamelyik *Bilkey Anna* ellen a bilkei udvarház s a bilkei, szajkófalvi, dobrókai, miszticzei, lukovai és ökörmezei részbirtokok eladása miatt, 1629-ben pedig Lipcsey Gábor,

[1] Szajkófalva Bilke határából lett kihasítva s úgy látszik, Máté népesítette be.

[2] Lelesz, Statutor. H. nr. 34.

Mihály és a Gorzók emelnek óvást azon egyesség ellen, melyet *Péter* és testvére *István* kötöttek volt bátyjuk, *János* leányával *Erzsébettel*, Sásvári Egressy Istvánnéval, a rákóczi, miszticzei, dobrókai, lukovai, szajkófalvi és ökörmezei jószágok iránt. *Péternek* csak egy fia maradt, *III. Ferencz*, a ki 1639-ben felesége Fornossy Fruzina (Fornossy László és Székely Zsófia leánya) nevében letiltja Gulácsy Mihály özvegyét Komlósy Petronellát a komlósi részbirtok elidegenítésétől és a két Komlósy Györgyöt annak megvételétől. 1642-ben zálogba adta rákóczi birtokát 400 forintért Demeter Ferencznek és Jánosnak. 1648-ban pert indítanak ellene Kállay István gyermekei valami tizedpénz visszatartása miatt; ugyan ez évben Lipcsey Gergely is megidézteti *Ferenczet* s több társait, a miért őt elfogták és elzárták, bár ha utóbb szabadon bocsátották. *Bilkey Ferencznek* csak egy leányát ismerjük, *Fruzinát*, elébb ifjabb Lipcsey Péter, utóbb Horváth János házastársát, de azért *Ferenczczel* még nem halt ki a *Bilkey* család, mert élt még ez időben egy *György*, utóda a XV. század végén élő *Bilkey Péternek*.[1] Ezen *Pétert* nem tudjuk a családfán elhelyezni, nem is maradt fel róla egyéb adat, mint az, hogy egy *Miklós* nevű fia volt, a ki 1525—1548-ig említtetik nehányszor s kinek három fia volt: *VI. István*, *VIII. János* és *II. Tamás*.

VI. István 1551-ben letiltja Miszticzei Zékán Jánost bizonyos miszticzei birtok eladásától.

VIII. János 1552-ben már nem volt az élők között; neje Heténvi Barilovich Dolgos Katalin volt, a kit és testvéreit Ferenczet, Annát, Oroszy Lázárnét, Magdolnát, Stenczel Szaniszlónét és Borbálát, Huszthi Székely Pálnét 1549-ben beperelik anyáról mostoha testvéreik Dolgos András és Zsófia, Anarcsi, máskép Bacskai Tegzes Simonné, a heténvi, szőllősi, velejtei és huszti birtokok iránt kötött egyesség meg nem tartása miatt. *VIII. Jánosnak* csak egy fia maradt, *II. Gergely*, a ki 1570-ben Tarnóczy Istvánnal együtt beiktattatott egy lukovai részbirtokba. 1574-ben ellentmond Thernei Keszthelyi Györgynek néhai Zóvárdffy István rákóczi birtokába való beiktatásának; ugyanazon évben letiltja Kölcsey Katalin Bégányi Gergelyné, elébb Mathuznay Gábor özvegye és fia Mathuznay Ferencz *Bilkey Gergelyt*, Dolgos Annát Oroszy Lázár özvegyét, valamint Daróczy Szerafint és nejét Krisztinát a szabolcsmegyei bogdáni birtok eladásától, Perényi Jánost pedig annak megvételétől. 1575-ben visszavonja *Gergely* a Bogdáni Farkas családnak Bogdán birtokába való beiktattatása ellen emelt óvását. 1601-ben birtokai egy harmadát leányának *Katalinnak* Lipcsey Mihálynénak ajándékozta. Ezen leányán kívül csak egy fia maradt, *IX. János*, a ki 1616 után utódok hátrahagyása nélkül halt el.

II. Tamás 1545-ben született; 1570-ben beregmegyei táblabiró volt. Egyetlen fia volt csak, *VI. Miklós*, a kinek neve 1616-ban fordúl elő Beregmegye hites assessorai között. *Miklósnak* is csak egy fia volt: *II. Bálint* és két leánya *Anna*, Lipcsey Sándorné és *Borbála*, Péterfalvi Supán Péterné.

II. Bálint született 1613-ban, de még harminczadik évét sem töltve be, 1642-ben elhalálozott. Özvegye, *Csebi Pogány Zsuzsánna*, 1645-ben már Komlósy Benedek neje volt. *Pogány Zsuzsánna* őseit nem lesz érdektelen megismertetni.

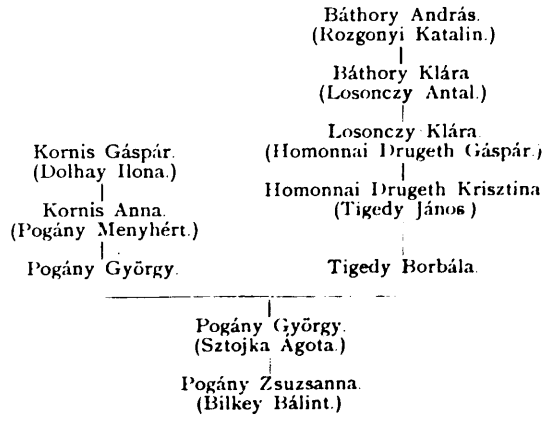

Bilkey Bálintnak egy fia és egy leánya maradt, *VII. György* és *Anna*, ki utóbb Ilosvay Gábor neje lett.

VII. György 1660-ban visszavont valami egyességet, mit nővérével *Annával* kötött volt; 1665-ben perel Lipcsey Istvánnal a Nagy-Ág völgyén lévő Lorika-Sziczora nevű ujonnan telepített falu végett; 1669-ben óvást emel azon

[1] De nem azon Péternek, a kit Lehoczky, Bereg vármegye monographiája czímű műve III. k. 371. lapján s több más helyeken mint Matucsinay Dorottya férjét szerepeltet, mert ez a Péter a leleszi konvent levéltára (Statutor. litt. B. nr. 296.) tanúsága szerint nem a *Bilkey*, hanem a *Bilyey* családhoz tartozott.

egyesség ellen, melyet Lipcsey István a leányággal kötött volt a Lipcsey család máramarosi birtokaira nézve. 1672-ben már nem élt, mikor növére *Anna* osztályrésze kiadása végett pert indított özvegye *báró Perényi Erzsébet*, ekkor már Klobusiczky Ferenczné és gyermekei *Bilkey Miklós*, *Zsófia* és *Éva* ellen. *Zsófia* utóbb Megyery Jánoshoz, *Éva* pedig Csebi Pogány Péterhez ment nőül.

VII. Miklós született 1665-ben; 1680-ban némely bilkei és szajkófalvi jobbágyait mostoha atyjának Klobusiczky Ferenczнek vallotta be; 1688-ban tiltakozik Lipcsey Zsigmonddal együtt Fornossy Fruzina, *Bilkey Ferencz* özvegye ellen, a ki Lipcsey Dánielt magánál tartva, a Lipcsey család birtokait ezen a czímen illetéktelenül használta. 1689. és 1692-ben Beregmegye táblabirája volt, 1705-ben pedig követe a szécsényi országgyűlésen. Első neje *Csebi Pogány Borbála* volt, a másodikat, *Semsey Juliát*, mint Jármy Miklós özvegyét vette nőül. 1709-ben elzálogosították *Miklós* és neje *Semsey Julia* a bilkei, miszticzei, dobrókai, lukovai, ökörmezei, rákóczi és szerednyei birtokaikat 1000 forintért Rácz Gergelynek és nejének Kállay Máriának. *Miklós* 1711-ben halt el s vele *Karácson vajda Bilkey* nevet viselő utódainak magva szakadt. *Semsey Julia* sem volt már életben 1716-ban, a midőn birtokát, Tardos egyötödét, Buday Lászlónak adta át a királyi kamara.

Bilkén a Szent-Keresztről, Komoródon pedig a Borsova folyó mellett a Boldogságos Szűz Máriáról czímzett görög szertartású apátságokat alapitottak a *Bilkeyek*, utóbb a római katholika vallásra tértek, míg végre a reformált hitet fogadták el.

Bilkey Miklós halála után birtokai Lehoczky szerint[1] elébb a báró Lilienfeld, utóbb a Niczky, Ramocsaházy, Pálffy, végre a Keresztes családnak adományoztattak; hiteles okmányokból tudjuk, hogy a *Bilkey Miklós* magvaszakadtán és az *Ilosvayak* hűtlenségén a koronára szállott bilkei részjószágot II. Ferencz császár néhai Barthó István gömörmegyei Nagy-Rőcze város főbirája fiának, András magyar testőrségi alhadnagynak adományozta, őt Bartófy néven nemességre emelve, becs szerinti 14,035 rhénes forint 46 krajczár, 2220 forint nemességi taksáért és 200 mérő zabért;[1] az 1802. október 21-én történt beiktatásnak azonban számosan ellentmondottak. A Rákócz, Felső-Karaszló és Veléte ugocsamegyei falvakban lévő kamarai jószágok Parcsenits József császári királyi tanácsos, Szerémmegye alispánjának lettek adományozva s a beiktatási ünnepély 1811 június 25-re kitűzve.[2] 1829-ben Ruzsák Ferencz munkácsi sókamarai számtartót Ferencz császár 57 évi hű szolgálatai jutalmául nemességre emeli, czímeres levelet állíttat ki részére és a szajkófalvi birtokkal 2529 frt 51 kr., a lukovaival 1539 forint, a miszticzeivel 1686 forint és a dobrókaival 829 forint 40 kr., összegen 6607 forint 31 kr. becsértékért pengő pénzben megadományozza.[3] A birtokokba Ruzsák Ferencz, ekkor már beregmegyei táblabíró, 1830-ban lett beiktatva.

A Bilkeyek leszármazása.

II. TÁBLA.

IV. Péter.

V. Miklós 1525—1548.

II. Tamás 1545 † 1595. — VI. Miklós 1606—1616.

VI. István 1551—1576.

VIII. János † 1552 e. (Heténvi Barilovich, máskép Dolgos Katalin.) — II. Gergely 1550—1601.

IX. János † 1616 után.

Katalin. (Lipcsey Mihály.)

Anna 1629—48. (Lipcsey Sándor.)

Borbála 1629. (Péterfalvi Supán Péter.)

II. Bálint szül. 1613 † 1642. (Csebi Pogány Zsuzsanna utóbb Komlósy Benedekné.)

VII. György 1648—1669 (Báró Perényi Erzsébet, utóbb Klobusiczky Ferenczné 1672.)

Anna 1648—72. (Ilosvay Gábor.)

VII. Miklós szül. 1665 † 1711. (1. Csebi Pogány Borbála. 2. Semsey Julia † 1716 előtt.)

Zsófia 1672, 80. (Megyery János.)

Éva 1672—1750. (Csebi Pogány Péter.)

[1] Bereg vármegye monographiája, III. 160.

[1] Kelt Pozsonyban, 1802 június 11-én.

[2] A meghivó kelt Nagy-Szőllősön, 1811 június 12-én.

[3] Kelt Weinzierlben, 1829 szeptember 4-én.

Kaptak-e a *Bilkeyek* címerlevelet és mikor, azt nem tudjuk megmondani, de láttuk, hogy *István mester* Zsigmond királynak udvarnoka és felolvasója volt, s hogy a *Bilkeyeket* László és Mátyás királyok is többféle kedvezményben részesítették, biztosra vehetjük tehát, hogy címerlevéllel is megadományozták. *Bilkey Bálint* V. B.

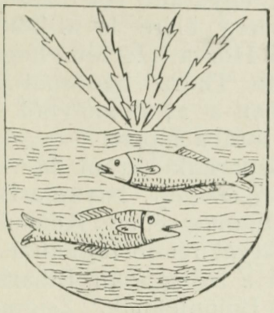

D. B. kezdő betűkkel jelölt pecsétjét az 1-ső, az *utolsó Miklósét* pedig a 2-ik számú rajz mutatja. Mi lehet Bálint címerében az a vízi növényféle, azt meg nem határozhatjuk. Az eredeti czímerlevél, ha ugyan volt, valamelyik leányági utód ládájából, vagy az *Ilosvayak* 1711-ben Danzigban letett leveleivel még előkerülhet, de lehet hogy a *Komlósyak* levéltárával együtt örökre elveszett.[1]

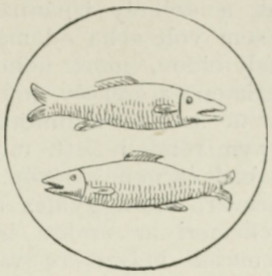

PETROVAY GYÖRGY.

[1] *Hibaigazítás.* A jelen dolgozat első részében, Turul 1894. 15. l. (1. hasáb 31. sor), *Ilosvay Leustách* sajtóhiba: *Ilsvay Leustách* helyett.

A NAGYBÖLÖNI BÖLÖNI CSALÁD.

E család erdélyi, háromszéki székely család. A fennmaradt hagyomány és a mai leletek és helynevek bizonyítása szerint a mostani Háromszékmegyének miklósvári járásában fekvő Bölön, a hajdani egyesülés előtt, Nagy-Bölön, Kis-Bölön és Fel-Bölön községekből állott. A székely telepedés korában a Bölön községek sorsa bizonyára a Bölön nemzetséghez volt kötve.

A székely ős nemzetség (genus) kétségtelenül katonai szervezet volt, két rendből állt: a lófők és gyalogok rendéből, a melyek tényleges állapotból fejlettek ki s eleinte jogi alappal nem bírtak. A lófők és gyalogok osztálya nem képezett zárt rendet; egyikből a másikba az átmenet a szerint történt, a mint a tényleges állapot megengedte; ha lova volt, lóval szolgált és a lófők rendjébe iratott a székely, ha nem volt, gyalogosan szolgált. A két rend azért egyenlő jogokkal bírt teljesen és egyenlő kötelezettségek alatt állott.

A hosszabb ideig való egy helyben lakás, a foglalatosság állandósága, a jogi és gazdasági élet kifejlődése egyfelől, a folytonos harczi élet szünetelése másfelől idézte elő a székelységnél a magyarok bejövetele után, hogy a nemzetség katonai szervezete egyúttal állami és társadalmi szervezete bővült, úgyhogy ez a genus, mint a hadi és polgári kormányzat alapja, Verbőczi idejében is épségben volt, a ki Hármas törvénykönyvében nyiltan mondja: hogy a székelyek polgári és hadi tisztviselőjüket nemek és ágak szerint választják maguk közül; a székelység ős alkotmánya csakis a mohácsi vész után változott át s az 1562-ki segesvári országgyűlés ütötte az első nagyobb rést a székely közszabadságon, melyet többé betömni soha se lehetett.

Ez országgyűlés előtt a Székelyföldön minden székely egyformán nemes volt személyenként, adót nem fizetett; minden talpalatnyi székely föld szabad volt és a székelyek feltétlen tulajdona, mely sem kihalás, sem hűtlenség esetében nem szállt a fejedelemre, hanem a rokonokra, ha nem léteztek, a szomszédra. Ilyen constitutio mellett királyi adományról szó sem lehetett, minélfogva a vármegyéken elhatalmasodott földesúri jog a Székelyföldre be nem juthatott.

Vármegyéken egy ügyes nemes ember, kinek esetleg sikerült hadi tettei is voltak, fölkérés folytán, vagy egyenesen hadi jutalmak fejében több mértföldnyi birtokot kapott számos jobbágygyal együtt; maga, családja fejedelmi pompában élt; a Székelyföldön ellenben a legdicsőségesebb hadi tény vagy polgári erény is csak hazafiui kötelesség számba ment s az elismerésen kívül semmi anyagi jutalomban nem része-

sült. Magának a székely ispánnak, az erdélyi fejedelemnek sem volt soha adományozható jószága a Székelyföldön, mert nem szállott reá soha semmi czímen; a székely ember maga pedig ölszámra is szűkön számíthatta birtokát, jobbágygyal nem rendelkezett, minden székely egyformán szabad és nemes lévén.

De a segesvári országgyűlés 1562-ben már törvényesen elismeri az azelőtt is mozgó és a vármegyei nemesek helyzetére vágyó s fölfelé kapaszkodó primori osztályt, mint harmadik rendet, mint főnemeseket és nekik s egyúttal a lófőknek alárendeli a gyalog rendet, a székely nép zömét, kimondván azt is, hogy ezek, t. i. a gyalogok (pixidariusok), a lófőknek (primipilusoknak) és a főnemeseknek (primoroknak) jobbágyai lehetnek, épen oly szolgálati kötelezettséggel, mint a milyenben állanak a vármegyei jobbágyok földes uraikhoz.

A XVI. században s a XVII. elején majdnem minden tizedben fölzendűlt a székely nép a primorok és primipilusok nyomása alatt; a külháborúk vívása közben társadalmi és osztályharcz fogyasztotta a székelységet; a lófők és gyalogok rendjéből 6—8 rend fejlett ki, épen úgy, mint a vármegyéken és bár 1562. után Bocskay, a Bethlenek és Rákóczyak fejedelemsége alatt ismét állandó harczban áll a székelység a hajdani idők módjára, vagy mint *lovas*, vagy mint *gyalog*, de azért többé nem lehetett föltámasztani e két rend kizárólagossági jogát. A világ haladt előre.

E rövid bevezetés után, mely nélkül a magyar és székely genealogia-írás közti különbségek kriteriuma föl nem ismerhető s melynek fölemlítésére okot adott és alkalmat szolgáltatott nekem az én székely eredetű családom genealogiájának ismertetése, áttérek a családnak okiratokkal igazolható tagjaira, kik között elsőként az 1459-iki medgyesi országgyűlésen, mint az akkori Miklósvárszék követe, Illésnek fia, Péter szerepel.

A mai Háromszék, mint tudva van, Sepsi, Kézdi és Orbai székekből egyesült; azonkívül Sepsiszéknek fiuszéke volt Miklósvárszék, melyben feküdt Bölön község. Miklósvárszék sokáig és sokszor harczot folytatott Sepsiszékkel, saját önállóságát védelmezve. 1459-ben is, november 26-án, Lábatlani János székely ispán a király meghagyásából megvizsgálja a Miklósvárszék és Sepsiszék között fennforgó pert és Zsigmond s Mátyás király korábbi ítéletei alapján elismeri Sepsiszékkel szemben Miklósvárszék önállóságát.

E perben Hidvégi Andrással s másokkal együtt Nagybölöni Illés fia Péter képviselte Sepsiszéket.[1]

[1] Székely oklevéltár, I. k. 182. l.

A család tulajdonképeni története *Bölöni Gáspárral* kezdődik, ki már 1604-ben a nagyobb kanczellária titkárja volt. A kanczelláriától később Báthori Gábor fejedelem elvonta és saját secretariusává tette; Bethlen Gábornak is titkára volt és a fejedelem törvénykezési, hadi és diplomacziai téren, nevezetesen az országgyűlések összehívásánál, törvények előkészítésének, egyesek és városok nemességének s kiváltságaiknak adományozásánál egyaránt sok hasznát vette szolgálatainak; sereg élére is állította s a kereki várparancsnok Horváth István elfogatásával bizta meg. 1616-ban Thurzó nádornál járt követségben[1] s 1623-ban a 24 személyből álló fejedelmi dísztestőrség sorába lépett.

Bölöni Gáspárnak három fia volt, u. m. *István*, *Zsigmond*, *Gergely*. István a Belényes vidékén és Krasznamegyében Kéméren adományként kapott atyai részjószágban húzódik meg s ősatyjává lesz a Szilágyban, Biharban és Kolosmegyében élő Bölönieknek.[2] Zsigmond 1668-ban Bethlen Domokosért többed magával kezességet vállal, majd mint a hatalmas Béldi Pál sógora (felesége Béldi Pálné testvére volt), ennek pártján ellenzékeskedett, s vele együtt Törökországba menekülve, a Jedikulában rabságba vettetett. Gergely nevével 1656-ban találkozunk először; mint öreg ember 1692-ben Kolozsvár összes polgáraival együtt aláírja az I. Lipótnak tett hódolati esküt.[3]

Zsigmondnak, Gergelynek maradtak-e utódai, nem kutathattam ki. Istvánnak fia *Sándor*; ennek három gyermeke volt: *Sándor*, *László* és *Zsuzsánna*, férjezett Dobay Gáborné. E három testvér, a család birtokában lévő eredeti osztálylevelek tanusága szerint, 1732- és 1733-ban osztozik Kéméren. Az osztályban fölemlített javak Szilágy-Somlyón, Lecsméren és Kéméren voltak; Kéméren 24 jobbágy és a megfelelő allodiumok felett osztoztak, Somlyón házuk volt, Lecsméren szántóföldük s szőllőjük; a belényesi portio a török hódítás áldozata lett.

Sándor és László ágai kétfelé váltak és a mint az I. tábla mutatja, Sándor ága két irányban, a László ága három irányban bocsátotta ki ágazatait; ez öt ma is élő ág leszármazását a II—VI. táblák tüntetik fel.

A család ős törzsének azonban lehet más ágazata is és úgy gondolom, hogy ehhez a nemzetséghez tartoznak a felső-csernátoni Bölöniek is, a kik közűl *Gergely*, *István*, *Péter* és *Miklós* 1609-ben primipilusi kiváltság-levelet nyertek.[4] Ez ág családfáját a VII. táblázaton mutatom be.

[1] Kolozsvári városi levéltár, fasc. 60. nr. 2.
[2] Pap Sándor, Genealogia pro memoria.
[3] Kolozsvár városi levéltár, fasc. II. 281.
[4] Eredetije az országos levéltárban.

Báthory Gábor 1608-ban egy csapat székely katonát nemesít meg, köztük van *Bölöni Bálint. Bölöni Péter* és *Mátyás* háromszéki, illetőleg kézdiszéki birtokosok meg előbb, 1584-ben nyernek Báthory Zsigmondtól szabadságlevelet.[1] Bethlen Gábor 1619-ben egy pár száz «hűséges udvari gyalog vitézét» a Básta korszakban teljesen elpusztult Tordára telepítve, egyenkint nemesi kiváltsággal látta el; ezek között voltak *Bölöni Miklós* és *György* is és Veres Sándor Torda őscsaládai című művében a határosztályokban mindenütt szerepelnek Bölöniek. Ezek ágazata a főággal nexusban kell hogy legyen, mert a névsorban a Bölöni *Domokos* család és Bölöni *Litteráti* család mellett előfordul *Nagy Bölöni* család, mely Várad vidékéről telepíttetett be; e körülmény egyenesen a két ág rokonságára vall. E család ágazatát — a mint azt egy Tordáról kapott tudósítás és Veres illető munkája nyomán összeállíthattam — a VIII. tábla mutatja.

A székelység ősi alkotmányának általános elveiben rejlő nagy erő egyfelől, mely a gyalog és lótő rendek jogainak épségben tartását eszközölte (s melyet a két rend mindig felhasználni igyekezett és fel is használt, valahányszor a székely törvények megtámadásnak voltak kitéve); s más oldalról különböző korszakok társadalmi fejlődésének szocziális törvényei képezték azt a két ellentétes, konzervativ és reform-irányt, melyek egymással való küzdésükben az ős székely alkotmányt a XVI. század második felétől kezdve lényegesen átváltoztatták.

Ennek az átváltozásnak a következése lehetett az, hogy Bölöni Péter és Mátyás 1584-ben, Bölöni Bálint 1608-ban, Bölöni Gergely, István, Péter, Miklós 1609-ben, Bölöni Miklós és György 1619-ben primipilusi és pixidariusi kiváltságlevelet vesznek az uralkodó fejedelmektől, — holott ők, mint lófő és gyalogrendü valóságos székelyek, ezen kiváltságlevél nélkül is igazi nemesek voltak. Nemeslevelet eszközölnek ki saját személyökre és javaikra, holott eddig arra a székelyek, mint «nobiles privilegiati» nem is gondoltak, annyival kevésbé, mert a közöttük lévő két osztály különben sem képezett zárt rendet, s bárki bejuthatott a felsőbb rendbe, ha csekély anyagi qualificatiója megvolt, fejedelmi adomány- és nemeslevél nélkül is, csak a lustrakor élőszóval kellett jelentkeznie.

Ezen átváltozás idézte elé azt, hogy a székely gyalog rend s az elszegényedett lófők jobbágyságra jutással lettek fenyegetve s az óvatosabbak ez okból külön nemesi kiváltság megszerzése után jártak; holott az ős székely alkotmány szerint épen olyan abusus a székelynek a nemeslevél, a ki ab origine különben is nemes, mint a milyen abusus a székely ember jobbágyságra vettetése.

Ebből a felfogásból kiindulva, tartom én valószinűnek, hogy a fent említett Bölöni családok későbbi nemesítéseik daczára is az ősi székely Bölöni nemzetség tagjainak tekintendők.

Vannak az ismertetett családok tagjain kívül Bölöni nevü egyének többen az országban, de a míg közülök egy párt nem ismerhettem meg, addig a többiről biztosan tudom, hogy nem e családhoz tartoznak. Ilyenek a *Nagy, Czirjék, Domokos, Konda* családok tagjai, kik eredeti nevöket egészen elhagyva, családi névül a Bölöni előnevet vették fel.

Előnév gyanánt használták már a régi időben a Bölöni nevet az *Illéssy, Ferencz, Kisgyörgy, Sikó, Szász, Tana, Benkő, Bedő, Farkas* családok s tudomásomon kívül bizonyosan még mások is.

Ezekkel szemben a nagybölöni Bölöni családot mindenkor megkülönbözteti az a tény, hogy nevüket is, előnevüket is Bölönről írták, s így más családokkal való felcserélésük eleve ki van zárva.

[1] Ugyanott.

I.

Illés
1400 körül.

Péter
1459-ben Miklósvárszék követe a megyei országgyülésen.

Gáspár (1604—23.)
Báthory Gábor és Bethlen Gábor fejedelem előbb a nagyobb kanczellária titkára.

Jakab (1612.)
Egyik vezére a felkelőknek Báthory Gábor ellen.

István.
n. Gomany Anna.

Klára.
Biró Istvánné.

Zsigmond.
n. Vitéz Anna.

Gergely.

Sándor.
Krasznamegye alispánja,
n. Décsey Zsófia.

Sándor.
Közép-Szolnokmegye alispánja.
n. Török Krisztina.

László.
Krasznamegye alispánja.
n. Iudányi Bay Klára.

Zsuzsánna.
Dobay Gáborné.

Krisztina.
Terjéni Istvánné.

László.
n. Komáromy Klára.

József.
n. Ugray Juliánna.
II. tábla.

Zsuzsánna.
Csatáry Istvánné.

Gáspár.
n. Csanády Anna.
III. tábla.

Gismunda.
Gencsy Györgyné.

Anna.
Ugray Györgyné.

Ádám.
n. Bydeskuti Mária.
IV. tábla.

Sándor.

Lajos.
n. Szomoldy Zsuzsánna.
V. tábla.

Salamon.
n. Szomoldy Erzsébet.
VI. tábla.

Éva.
Ajtay Sámuelné.

Erzsébet.

Borbála.

II.

József.
n. Ugray Juliánna.

Juliánna.
Török Józsefné.

Eszter.

Károly.
Főszolgabiró K.-Szolnokmegyében.
n. Szunyogh Zsófia.

Ágnes.

József.

Sándor.
Országgyülési képviselő.
n. b. Józsinczy Karolina.

József.
Országgy. képviselő, a kolozsv. nemz. szinház intendánsa.
n. Nedeczky Ferike.

Sándor.
Országgyülési képviselő.

III.

Gáspár.
Főhadnagy, később Közép-Szolnokmegye alispánja.
n. Csomády Anna.

Krisztina.
Csorba Farkasné.

Éva.
Csontos Imréné.

Menyhért.
Ügyvéd K.-Szolnokmegyében
n. Mikó Eszter.

Gismunda.
Z. Kiss Lajosné.

Gáspár.
Szolgabiró Közép-Szolnokmegyében
n. Gencsy Borbála

Károly.

József.
Táblabiró.
n. Hardicsay Zsófia

Ödön
Ügyvéd és országgy. képviselő.
n. Farkas Ottilia

Kálmán.
n. Fráter Ida.

György.
Főszolgabiró Biharmegyében.
n. Gergely Polixena.

Jeanette.
Sántha Imréné.

Menyhért.

Ignácz.

Imre.

Zsigmond.
n. Szilágyi Ágnes,

Andor

Imre.

István.

Dezső.

Ödön.

György.

Blanka.

Karola.
Zoltán Béláné.

Anna.
Szerdahelyi Elekné.

Julia.
Z. Kiss Zsigáné.

József.
n. Kubinyi Johanna.

Erzsébet.
Veres Lajosné.

Lajos.
n. Diószegi Rozália.

Zsigmond.

Emma.

Erzsébet.

Rozália.

IV.

Ádám.
Kraszna megye főszolgabirája és később alispánja.
n. Bydeskuti Mária.

Ágnes. Kölcsey Péterné. | *Juliánna.* | *Mária.* | *Katalin.* Visky Dánielné. | *Anna.* | *Sándor.* n. Dombi Juliánna. | *Mihály* főszolgabiró Krasznamegyében n. Bydeskuti Terézia. | *Imre.* K.-Szolnokmegye alispánja. n. Bydeskuti Heléna.

Károly ikrek. | *Karolina.* | *Krisztina.* | *Rozina.* | *Zsigmond.* | *Sándor.* | *Ádám.* | *Mária.* | *Mária.* | *Zsuzsa* | *Lajos.* n. Komlósy Kata. | *Julia.* | *Ágnes.* | *József.* n. György Ágnes. | *Károly.* n. Kiss Borbála.

Ödön. | *Ferencz.* | *Sándor.*

Gyula. | *Imre.*

Károly. | *Irma.* | *Gyula.*

Karolina. | *Mária.* B. Nagy Ferenczné. | *Eszter.* Varga Lajosné. | *Imre.*

V.

Lajos.
Krasznamegye táblabirája.
n. Szomoldy Zsuzsánna

Anna. Veres Antalné. | *Klára.* | *Ferencz.* Szolgabiró K.-Szolnok megyében. n. Tóth Klára. | *Dániel.* n. 1. Molnár Kata. 2. Bányay Rebeka. | *Elek.*

Ferencz. | *Elek.* | *Lajos.* | *Károly.* | *Julia.* Csontosné. | *László.* | *Klára.* | *Zsuzsa.* Bikfalvy Sámuelné.

Zsuzsa. Bora Gáborné.

† *Lajos.* | *Lajos.* | *Zsuzsánna.* | *Ferencz.* n. Szabó Lidia. | *Imre.* | *Ágnes.* Henter Sándorné.

† *József.* | † *Viktoria.* | *László.* Ügyvéd, a »Kalotaszeg« cz lap szerkesztője. n 1. Benedikty Eliz. 2 Kósa Emma. | *Zsuzsánna.* Torday Gergelyné.

† *Gizella.* | *Zoltán.* | *László.* | † *Barnabás.* | *Erzsébet.*

VI.

Salamon.
Főszolgabiró Krasznamegyében.
n. Szomoldy Erzsébet.

Petronella. | *László.* Biharm. tiszti ügyésze. n. Guthy Juliánna. | *Dénes.* n. Dulló Zsuzsánna. | *Irén.* | *Dániel.* | *György.* | *Klára.* | *Juliánna.* | *Ágnes.*

Albert.

Sámuel. Főszolgabiró Kraszna-megyében. n. Veres Mária. | *Pál.* n. Vajna Klára. | *Mária.* Bikfalvi Józsefné.

Sándor. Ügyvéd Szilágy-megyében. n. Krausz Szidonia. | *Bálint.* Főszolgabiró Szilágy-megyében. n. Bozsánczy Gizella. | *Dénes.*

Erzsébet. | *György.* | *Evelin.*

VII.

A háromszéki Felső-Bernáton lakó Bölöniek.

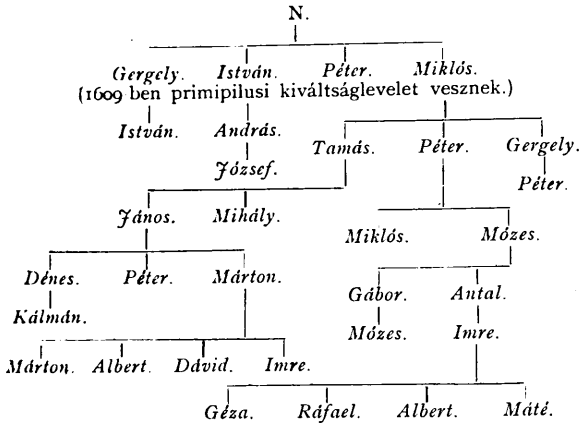

VIII.

Az uj-tordai Bölöniek.

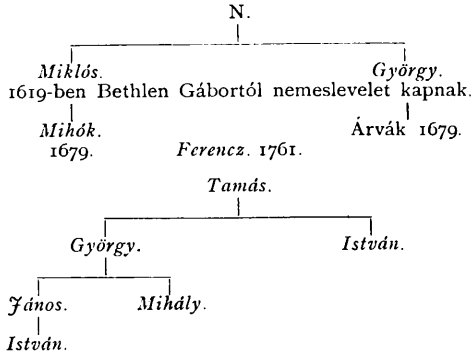

BÖLÖNI LÁSZLÓ.

A VÁSÁROS-NAMÉNYI EÖTVÖS-CSALÁD.

(Első közlemény.)

A vásáros-naményi *Eötvös-család*, mely különösen a XVIII. század elején kezdett hazánkban jelentőségre emelkedni, a mint irattárában levő jegyzetei mutatják, első nevezetes őseül azon *Eötvös Jánost*, Buda város bíráját tartja, kit a fellázadt budai németajkú lakosok 1437. évben boszújokban a Dunába fulasztottak. Ezen budai polgár nevét aranyműves mesterségéről nyeré, mely iparüzlet akkor és a megelőző századokban hazánkban előkelő volt, és nem egy ily műves még fejedelmi kitüntetésben is részesülvén, díjazásúl a magyar nemesek közé felvétetett. Így például Beregmegyében is, mely az Eötvös-családnak is hazája, 1426. évben *Longodári István aranyművesnek* fia, János, a többi atyafiaival együtt új adományt kapott az itteni longodári birtokra nézve,[1] mely akkor helység volt a Szernyető keleti partján, most pedig terjedelmes puszta Nagy-Bereg közelében.

A családi egyszerű jegyzetek szerint ezen Eötvös Jánosnak fia lett volna 1456-ban József, ennek Lázár, ennek István, ennek Antal, ennek Ferencz, ennek József, kinek nejéül Tholdy Erzsébet említtetik, ennek Mihály, ennek Márton és ennek *I. Miklós*, kiről a további leszármazás már hiteles adatokkal igazolható.

Úgy látszik, hogy ezen Miklós elődei a XVII. században Munkácson laktak, hol a kiváltságolt nemesek közt foglaltak helyet. Így azon úrbéri összeírásban, melyet I. Rákóczy György elhunyta után annak özvegye, Lorántffy Zsuzsánna 1649. munkácsi uradalmára nézve eszközöltetett, a munkácsi szabadházak birtokosai közt előfordúl *Eötvös Mózes* és 1663. évben *Eötvös István*. Ezen évben ugyanis hadadi Wesselényi Ferencz enyiczkei kastélyában június 22. kelt íratában utasítá a leleszi conventet, hogy klacsanói Horváth Jánost és nejét, Szentmariai Máriát a hű szolgálatai jutalmául nyert munkácsi udvarházába és egy Laukán fekvő szabadszőlő-birtokába iktassa be. E birtok azelőtt Kolcsik, máskép Borbély Péteré volt, kiről magtalan kimúltával a koronára szállt. Ez okiratban ajánltattak a beiktatáshoz királyi emberekül: Lövey János és Sámuel, Pap István és János, Szabó Pál, Kerepeczy Ferencz, Péchy János, Kádas Mihály, Fazekas János és Ignéczy András. A beiktatás meg is történt, de azon többen ellenmondással éltek, így Batra Péter nagy-iványi bíró Báthory Zsófia fejedelemasszony és munkácsi vár birtokosnője nevében; azután a nemesek közül *Eötvös István* és Csizmadia Katalin s Munkács város részéről annak bírája, Erszényes János.[1]

A Beregszász városban birtokolt nemesek közt is előfordúlt a XVII. század végén Eötvös családbeli.

Valjon a fönnebb említett Eötvös Mózes

[1] Lelesz, Prot. Stat. V. nr. 71.

[1] Lelesz, Prot. Stat. VII. H. nr. 106.

vagy István őse volt *Eötvös Miklósnak*, ki a tizenhetedik század végén s a következő elején szerepelt, bizonytalan; annyi való, hogy ezen I. Miklós ez időben már vagyonos ember volt. Így 1680. április 13-án kelt irat szerint Eötvös Miklós bizonyos Kalmár Szabó István nevű hadnagynak élte tartamáig Gődén házat és Szabolcsmegyében Geszteréden hét telket használatúl átengede; említvén ez okmányban *Nagy Miklóst* apósául, kinek leányát, *Erzsébetet* feleségül bírta.[1] 1684-dik évben szeptember 27-én Debreczenben kelt eladási szerződés szerint vett Pályi-Ujlakon Szántó Mihálytól egy szőlőt, mely iratban Miklós *nénjéül* említtetik *Borsos Erzsébet*.

Mi összeköttetésben volt e Miklós *Mező Lászlóval*, ki 1689-ben *Kelesy István* leányát Klárát nőül vette s kinek kiházasításánál ő közreműködött, bizonytalan. Érdekes azonban a menyasszony kelengyéjének a feljegyzése, mely szerint 2 ezüst kanalat, 2 ezüst poharat, 1 gyöngyös pártát, 8 sor gyöngyöt, 1 sor veres klárist, 2 aranyos főkötőt, 3 arany boglárt, 1 ezüst övet, 1 ezüst hajtűt, 4 óntálat, 8 brassói abroszt, 3 vászon abroszt, 6 asztalkendőt, 2 derekalyt, 4 vánkost, 1 borjas tehenet s egyéb apróságot kapott.

I. Miklós a XVIII. század elején húnyt el s úgy látszik, hogy *Ecseden* temettetett el, hol gyakran tartózkodott.

Fia *II. Miklós* már akkor szintén előkelő állást foglalt el Szathmármegyében s családi összeköttetéseinél fogva vagyonilag is emelkedett. Ő még 1691. január 14-én jegyzé volt el a szathmármegyei birtokos nemes családok közt kiváló helyet elfoglaló irinyi *Irinyi*-család egyik sarját, Borbálát,[2] a mikor neki hitbérül és jegyajándékúl «arany és ezüst marháit» és szabolcsi birtokát ezer ezüst tallérig leköté, mi akkor nem megvetendő tekintélyes összeget képezett, mi abból is meglátszik, hogy ugyanazon évben Ecsedről keltezve, április 4-én Baranyai Mihálynak egy debreczeni nagy szőlőjét eladta 135 ftért. E szőlőt bizonyára atyjától öröklé, ki Debreczenben és Ecseden gyakran megfordúlt, s a birtok értékére nézve az is jellemző, hogy 1692. évben *Hosszú-Pályiban* Miklósnak bizonyos Kél János egy kaszálókertet egy forintnyi adósságért *adott zálogba*.

II. Miklós Szatmármegyében közhivatalt is viselt; így 1696. évben mint szolgabíró és 1699-ben mint *adórovó* (perceptor) működött; majd midőn 1704-ben II. Rákóczy Ferencz alatt a háború kiütött, Eötvös Miklós hadbiztosául szerepelt, bizonyára okosan, saját anyagi előnyeit is előmozdítván, a mellett, hogy a politikai téren sem botlott meg, mi onnan is kitűnik, hogy még a hadjárat lezajlása előtt, 1710-ben választatott meg alispánnak Witkay Mihálylyal együtt, ki már 1703-tól 1705-ig vitte volt az alispáni díszes hivatalt. Miklós azután még 1712- és 1714-ben is ilyenül működött. E közben vagyonát mindinkább szaporítá; így 1695-ben Pályi-Ujlakon vett Szántó Katától 32 forintért egy szőlőt; 1700. évben november 2-án *D.-Ujlakon*, Biharmegyében vett Virágos György és neje Oláh Erzsébettől szintén egy szőlőt száz forintért és egy kősóért. Még kereskedelmi üzletbe is bocsátkozott, így egy fenmaradt szerződés szerint, 1703-ban Nagy-Károlyban Alvinczi Szabó Demeternek eladott 340 gyapjút 81 forintért és 1709-ben Nyiregyházán 67 ökröt hitelre 737 tallérért; másoknak pénzt kölcsönzött, így a többi közt 1706-ban Kökényesdy Ferenczneknek száz forintot; 1707-ben Kis-Varsányban Gyulai János és neje Bay Évának 100 magyar forintot kölcsönözvén, azért adtak neki zálogba két telket; 1710-ben Mohóczi Péter enyedi plébános vett tőle kölcsön ötven forintot, Irinyi Zsigmond Nagy-Károlyban 74 frtot és 1711-ben aug. 16. Munkácson Szanyi János 125 német forintot.

1703 táján nagy szomorúság érte Miklóst, elhúnyván neje, kitől négy kiskorú gyermeke maradt, úgymint Éva, József, Krisztina és (III.) Miklós. A gyászév elmúltával azonban keresett és talált új jó hitestársat a Szatmármegyében élt birtokos és nemes királydaróczi Debreczenyi családból való Debreczenyi Péter leányában, *Máriában*.[1] E családnak egyik kiváló tagja volt *Debreczenyi Tamás*, ki előbb Bethlen Gábor erdélyi fejedelem, majd I. Rákóczy György s végre ennek özvegye, Lorántffy Zsuzsánnának volt gondos és buzgó főnöke, összes jószágaiknak kezelője és tizedeiknek bérlője. Mint ily prefektus lakott a munkácsi várban is. Már Bethlen fejedelem is megjutalmazá hű szolgálatait, mennyiben a radnóti táborban 1625. július 12-én kelt okirata szerint neki *Ombod* és *Amacz* nevű Szatmármegyében fekvő s az ecsedi várhoz tartozott birtokot adományozta, megjegyezvén, hogy azokat előbb előde, Báthory Gábor

[1] Ezen és a következő adatokat az Eötvös-család vásáros-naményi irattárából merítvén, a forrásra külön nem fogok hivatkozni.

[2] *Irinyi Borbálának* szülei voltak: Irinyi István és Czeglédy Erzsébet, testvérei pedig Zsigmond, Mária és Borbála.

[1] A család egy jegyzéke szerint e Debreczenyi Mária ekkor fiatal özvegy lett volna már, első férje lévén *báró Splényi László*, mi azonban valószínűtlen, mert Nagy Iván szerint I. Splényi László, ki 1756—1730-ig élt, más három nőt bírt a Gladeczky, Uk és Eörgey családokból, egy más II. László pedig csupán 1726-ban született. Az Eötvös-féle iratok szerint 1727-ben Splényi László neje volt Berényi Zsófia, ki 1730-ban csakugyan *özvegyül* említtetik.

az ecsedi vártól elszakítá és Ombódot négyezer forintban kákoni Witkay Istvánnak (kitől az Lónyai Menyhértre és Gergelyre szállt) és váradi Ztepan Istvánnak; Amaczot pedig Szilágyi Jánosnak adományozta. 1627-ben kapta ő és neje *Tarjányi* Margit *Pálfalvát* és 1638-ban *Encsencset* királyi adományúl, mely birtokokat később, mint látni fogjuk, mind II. Eötvös Miklós megszerzé.

A Debreczenyi-családnak Tamástól kezdődő egyszázadbeli leszámazását és elágazását 1760-ig a következő táblázat mutatja:

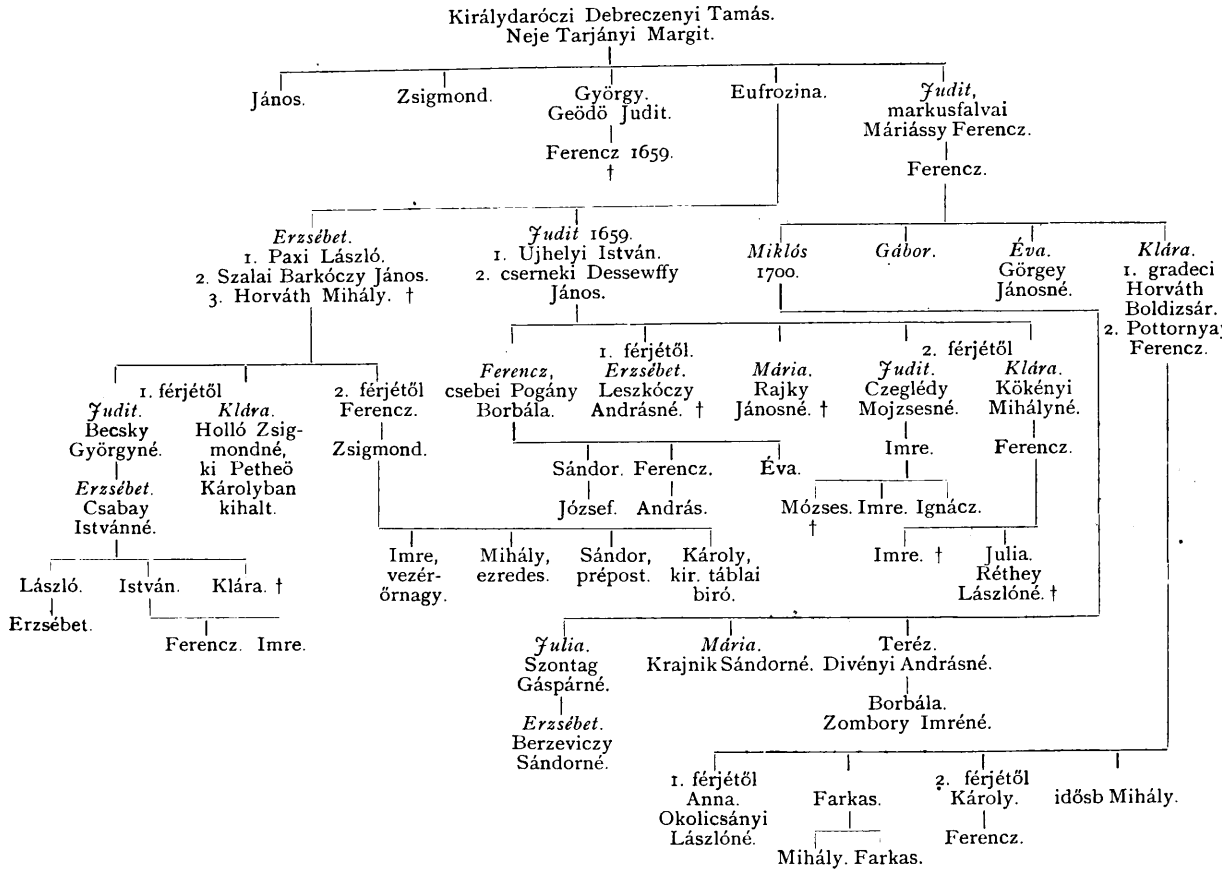

A Rákóczy-háború elmúlván, II. Miklós ifjú nejével, Debreczenyi Máriával főgondját vagyonszerzésre fordítá, elegendő pénzmaggal rendelkezvén e czélra. Mindenekelőtt arra fordíták igyekezetüket, hogy a Debreczenyi Tamástól szerzett pálfalvai, ombódi, korogyi, veresmarti és egyéb jószágot acquirálják, mely annak utódaitól zálogúl idegen kézre jutott. Egy-egy része Barkóczy Ferenczről esett zálogúl a *szatmári jezsuitákra*, ezekről pedig sóvári Soós Jánosra; 1712-ben tehát ettől szerzé meg a részt, adván neki elébb 800 frtot, később pedig Soós Istvánnak auctioúl 700 frtot; a Máriássy-féle just szintén megszerzé Miklós Soós Jánostól; a Csabay István-félét annak neje, Becsky Erzsébettől, az oláh-hódosi részt ugyanettől illetőleg Soós János zálogbirtokostól. 1712. márczius 11-én Szatmáron elismeré íratilag Soós István, hogy a pálfalvi jószágot E. Miklósnak és nejének négyezer forintért az összes Szatmármegyében levő részekkel együtt nekik örökösen átadta oly joggal, hogy az elzálogosított birtokrészeket is kiválthassák.

Igaz, hogy e tetemes birtok akkor teljesen elhanyagolt, elpusztult állapotban volt; Pálfalván, mely a Szamos folyó mellett, közel Szatmár-Németi városhoz fekszik, sem kert, sem lakóépület nem volt, mert az egész helységet a kuruczok a Rákóczi-hadjárat kezdetén felégették és elpusztíták, így az akkorig fennállott urasági igénytelen faépület is teljesen elhamvasztatott. E pusztítást a kurucz-csapatok azért tevék, hogy az a szatmári császári præsidiumnak védelmeűl ne szolgáljon. Az elpusztított falu helyét csakhamar gaz, sűrű cserje és bokor nőtte be, melyen egy lakos sem tartózkodott, úgy, hogy az arra útazók is csak a legnagyobb óvatossággal mentek át, nehogy a gazban lesel-

kedő kuruczok s más kóborlók kezébe essenek s kifosztassanak; s így csak azután, midőn a béke és rend helyreállt, szállottak rá. E. Miklós és neje s építettek kőházat, melyben azután állandóan laktak.[1]

1719-ben szeptember 20-án Bagoson, Bagosy Éva Debreczenyi Péter neje, mostoha atyjával Kökönyösdy Györgygyel egy udvarházat és telket elcserélvén, annak felét vejének Eötvös Miklósnak és nejének D. Máriának és két ágon levő gyermekeinek átengedi használatúl.

1717-ben Eötvös Miklós és neje még nagyobb szerzeményhez jutnak, még pedig Beregmegyében Vásáros-Naményben, hol a Lónyai-Keményféle terjedelmes birtokot megveszik.

Ugyanis *Lónyai Anna*, *Kemény János* erdélyi fejedelem neje az I. Lipót császár és király ellen felkelt magyarokkal és bujdosókkal tartván és különösen 1669. évben az akkori kurucz hadjáratban aranyos-medgyesi várában tervezett támadások hő előmozdítója lévén, e miatt vagyona elvesztésére ítéltetett s naményi váracsa is leromboltatott. A király mégis, különös kegyelemből, 1689. június 10-én birtokát haláláig tartó használatúl neki átengedé. 1693. évben a birtokot Szalay Zsigmond munkácsi harminczados megbecsülvén, a naményi, ugornyai, atyai, somi és kaszonyi részek Beregben és a nagy-varsányi, kovács-apátii és ilkei szatmármegyei birtok 13,720 frtra, a rajta levő javítás pedig 8700 forintra becsültetett; két év multán ismét felbecsültette a kincstár s akkor értékét 24,702 ftra tevék, beleértve még a barabási, zászonyi, rafajna-ujfalvi, szernyei, szetyeni, csarodai, benei, csetfalvai és buczai részeket is.

Ezen konfiskált s a koronára szállt vagyont 1696. február 11-én Bécsben kelt oklevél szerint Lipót király *Absolon Dániel* cs. kir. hadi bizottsági titkár és tanácsosnak és neje *Czañner* Karitász Konstancziának hű szolgálatai jutalmazásáúl a neki igért s már 1694. évben a szepesi kamaránál részére utalványozott 15 ezer rénes vagyis 18 ezer magyar forintban, melyeket neki az említett kamara Kassán, 1695. április 30-án kelt íratában ismételten biztosított, adományozta; megjegyezvén, hogy jóllehet e birtok hivatalosan 24,702 frtra becsültetett, az neki mégis a megigért összegben adatik azért, mert a birtok pusztulásnak indúlt. 1697-ben pedig külön királyi parancs következtében abba Absolon és neje be is iktattattak Kende Mihály kiküldött királyi ember és a leleszi konvent részéről megjelent Bálintffy András áldozár által, mely alkalommal különösen a Lónyayak közül többen ellenmondottak.

Absolon azonban, ki e donácziót bizonyára a munkácsi várnak 1688-ban történt elárulása díjául kapta, nem sokáig élvezheté annak gyümölcsét, mert csakhamar elhúnyt, özvegye pedig Löffelholz cs. k. tábornokhoz ment nőül s mint ilyen, e tájról végleg elköltözvén, az adományi jószágot 1717-ben árúba bocsátá s így azt *Eötvös Miklós és neje* azon évi január 1-én Bay Ferencz beregi alispán és Lővey Sámuel táblabíró jelenlétében, saját magánpecsétjével megerősített okirat mellett, 24 ezer forintért megvásárolta.

Ugyanők 1720-ban megszerezték a Farmosy László hagyatékát képező madai és kis-varsányi birtokrészeket, melyekről gróf Pálffy Miklós nádor Pozsonyban 1720. május 20-án állítá ki adománylevelét.

Később Miklós megint egy más tetemes vagyont szerzett. Ugyanis 1727. november 23-án Madán kelt szerződés szerint megvette örökáron huszezer forintért báró Splényi Lászlótól és Gábortól a szatmármegyei csengeri jószágot, melyhez a jánosi, csengerújfalvi, tunyogi, angyalosi, sályi, sarkadi, ököritói, sándori, kocsordi, atyai, gyülvészi, szinyérváraljai, gebei, paraszaji és Szabolcsmegyében a pályii részbirtokok tartoztak. Mivel pedig a vevő, Eötvös Miklós királyi tanácsos[1] és a tiszántúli kerület biztosa, magát a birtokba beiktattatni óhajtá, 1730-ban megintette a szatmármegyei törvényhatóság útján báró Splényi László özvegyét, Berényi Zsófiát és báró Splényi Gábort, a czingenbergi ezred alezredesét, hogy a beiktatást szorgalmazzák és siettessék.

E közben azonban II. Miklós elgyengűlvén, Pálfalván 1731. november 7-én végrendeletet készített, mely szerint kijelenté, hogy nejének, kivel 22 évig élt, holtaiglan való használatúl hagyja az egész pálfalvi jószágot, úgymint Pálfalvát a szatmári földekkel együtt, Ombódot, Amaczot, Hodost, az erdődi szőlőket, Monostort, a kiskocsi, apátii, s.-udvardi, gyülvészi, vetési és óvári részeket. Fiának, Józsefnek a húsz év óta kezén levő vagyont, leányának, Krisztinának férjezett felsőpulyai Bükk Andrásnénak 3500 frtot vagy annyit érő más jószágot; III. Miklós fiának, hogy az egész sommát egyszerre el ne vesztegethesse, évenkint 180 frtot, s ha gazdálkodni akarna, a károlyi házat s Vitkán és Varsányban telkeket; Mária (a végrendelet szavai szerint Manca) leányának férjezett *Teleki Sámuel* grófnénak, ki úgyis elegendő vagyonnal bírt, 3500 frtot; a többi vagyont és jószágokat pedig második házasságából származott négy kiskorú fiának: Sándor, Imre, László és Lajosnak; meghagy-

[1] 1760-dik évi tanúvallomás a Barkóczy, Csabay, Czeglédy és Eötvös-féle pörlekedés alkalmából.

[1] Eötvös Miklós III. Károly által Bécsben, 1724. május 26-án kelt okíratban neveztetett ki királyi tanácsossá.

ván nejének, hogy fiait a *római katholikus hitben nevelje*, különben essék el a vagyontól s a gyámság másra kerüljön.

A végrendelkező még azon évben elhúnyt *Pálfalván*, hol özvegye azután állandóan tartott lakást; a nagykorú fiúk és leányok pedig a végrendelkezést sérelmesnek találván, az egri püspökség, mint illetékes szentszék előtt, annak megsemmisítését kérték. 1734. évben Éva férjezett *Lehoczky Ferenczné* és fivére, József, valamint Krisztina özvegy anyjuk ellen a királyi táblánál keresetet adtak be, melyben kijelentik, hogy atyjuk a testamentomban az *Irinyi-féle* ősi vagyonról is intézkedett második nejének gyermekei javára is, miért őt ezen ősi vagyon hit alatti bevallására, az illető íratok felmutatására szoríttatni s a végrendeletet érvényteleníttetni kérik. Báró Grassalkovics Antal perszonális erre 1734 julius 10. megidéztette az özvegyet. Előző évben pedig Eötvös Sándor, Imre és László «iuvenes» az egri káptalan előtt megjelenvén, ott óvásukat jelenték ki az atyjok által 1727-ben báró Splényitől vásárolt birtokra nézve. A szentszék különben 1733-ban a végrendeletet jogérvényesnek állapítá meg, kijelentvén határozatában, hogy az 56,080 frtot érő szerzemény feles keresőjének csakugyan az özvegy Debreczenyi Mária tekintendő.

A végrendelet értelmében III. Miklós csakugyan Nagy-Károlyban telepedett le s ott kedélyesen élt, koronkint birtoka egyes részeit elzálogosítván; így 1737 április 9-én Pályi helységben egy telket Ujfalussy Tamásnak 30 frtért hat évre elzálogosított; majd pedig feljött Beregmegyébe s itt hivataloskodott. Ellenben *József* folyvást megyei hivataloskodásban lelvén kedvét, már 1738-ban a megye alispánjává lett. Felesége *Szalay Anna Mária* volt. 1740. évben kapott nádori donációt az általa szerzett *portelki* birtokra.

Ezalatt a beregmegyei öröklött vagyon sok gondot kezdett okozni II. Miklós fiörököseinek, mert a királyi fiskus értesülvén arról, hogy a Lónyay-Kemény-féle vagyon Absolonnéről *királyi beleegyezés nélkül szállott E. Miklósra s hogy Absolon utódok nélkül húnyt el*, a jószág visszabocsátása iránt pert indított az Eötvös-család ellen, melynek következtében a naményi s ahoz tartozó, fönnebb részletezett jószágrész Tusomi Keresztély számvevő és Nagy György számtiszt által felbecsültetvén, összesen 17,875 frt 15 krra rénes pénzben, vagyis 21,450 magyar forint és 20 denárra becsültetett.

A koronai per hamar lebonyolíttatott; az ítélet szerint Eötvös Miklós örökösei arra kötelezettek, hogy a Lónyai-Kemény-féle birtokot, a Czanner Karitásznak tényleg lefizetett 16,000 forint megtérítése mellett, a kincstárnak adják vissza. Ekkor Eötvös Sándor, ki beregmegyei alispán volt, a királynőhöz, Mária Teréziához folyamodott, ki 1755. április 19-én kelt kibocsátványában akép intézkedett, hogy a vagyont meghagyja a családnál azon esetre, ha a 21,249 frt 25 krt érte a kincstárnak leteszi, nem vevén figyelembe E. Sándornak azon alázatos előterjesztését, hogy az elkobzott birtok voltaképen 17,875 frtot ér, a 7916 frt 15 kr. pedig értéke azon javításnak, melyet az Eötvös-család ideiglenes birtoklata alatt jóhiszeműleg beruházott. Egyszersmind elrendelé a királynő, hogy Lónyay Lászlónak ez ügyben tett fáradozásai és kiadásai fejében ezer és Zsitkovszky ügyvédnek kegydíj fejében kétezer forint fizettessék ki.

E rendelkezés következtében Eötvös Sándor, ki többi testvérei: József, Imre és László nevében is meghatalmazottúl járt el, — a Czanner Karitásznak fizetett összeg betudása mellett, a kötelezett pénzt letevén, Mária Terézia Bécsben, 1756 augusztus 27-én kelt diplomája szerint, az adományt a birtokra nézve az Eötvös-családnak megadta, még pedig a fiágra nézve örökösen, a leányágra nézve pedig visszaválthatási jogának fenntartása mellett. E függő-pecséttel ellátott okíratban előadatik, hogy az adományozásnál legnagyobb figyelembe vétettek az Eötvös-család többizben tanusított érdemei és a közjóra tett hasznos szolgálatai. Kiemeli különösen néhai Eötvös Miklóst, ki mint királyi tanácsos és tiszakerületi biztos, erélyesen működött; ennek fiát, *Józsefet*, ki Szatmármegyében hosszú ideig megyei hivatalt s az 1741-iki nemesi fölkelésnél ezredesi tisztséget viselt, 1742-ben pedig mint alispán elhúnyt. Kiemeli Miklós és Sándor beregmegyei tisztviselőket, *Imrét*, ki nemrég a Festetich-féle lovas-ezredben kapitányúl szolgált és meghalt; *Lászlót*, ki azon ezredben mint hadnagy és Szatmármegyében mint táblabíró működött; Lászlót és másik Miklóst (IV.), ki a Splényi-lovasezredben ezredesül és parancsnokúl szolgált és az előbbi Miklós fiának, Józsefnek fiait: *Józsefet és Lászlót*. Felhozatik ez okíratban továbbá, hogy a birtokot Eötvös Sándor beregmegyei alispánnak s testvérei Miklós és Lászlónak és elhúnyt *József* fiának, Miklós ezredesnek, József és Lászlónak s ha Eötvös Imre özvegye (gróf Conspurg Anna Mária) figyermeket nemzene, ennek is és örököseiknek adományozza, még pedig mint említtetett, a fiágra nézve visszavonhatatlanúl, a nőágra pedig akép, hogy a kincstár az érintett 16,000 magyar forint (mi rénes pénzben 13,333 frt 20 krt tesz) és a javítás czímén járó 7916 frt 15 kr. s így összesen 21,249 frt 35 kr. megtérítése mellett visszaválthassa.

Majd 1756. augusztus 27-én megparancsolta

Mária Terézia a leleszi konventnek, hogy az Eötvös-családot az adományozott birtokba ünnepélyesen iktassa be. Ennek következtében Vitkay Mihály királyi ember és Somlódi László leleszi konventbeli pap 1757. július 6-án a naményi kastélyban a meghívott érdekeltek jelenlétében megtevék a szokásos beiktatást. Innen június 10-én Ilkre, 11-én Nagy-Varsányba kirándultak, hol a Bay család részéről ellenmondás történt, s megjelentek gróf Gyulay Ferencz, Erdőhegyi, Horváth, Udvarhelyi, Baji Patay Sámuel s neje Szuhay Erzsébet. Június 13-án átmentek *Mező-Kászonyba*, hol megjelentek a beiktatáshoz *Záry László* helybeli plébános, Bessenyey György, Szentléleky Antal, ki gróf Haller Sándor özvegyének gelénesi tisztje volt, Barabásról Gerzsenyi János, Nagy-Bégányból Mezey József, Zászonból Telegdy Ferencz, Lónyay Ferencz, Dolinay másképen Draskóczy Gábor fia Miklós, kinek anyja volt Csomaközy Julia, ki a Matuznayaktól származott s e jogon emelt igényt és végre Lónyay László, ki a beiktatásnak szintén ellenmondott, nyilatkozatában még azt is felhozván önvédelmére s jogai támogatására, hogy a beiktatott Eötvös-család őse *Szűknek* neveztetett s mint aranyműves a közrendű iparos-osztályból származott. Majd *Kulin István*, mint *Büdy utódja* tiltakozott szintén a beiktatás ellen, ki valamint a többi ellenmondó, a rendes perútra utasíttatott.

1756. október 24. Bécsből kelt íratban igazolja Jaszvicz Ferencz kanczelláriai tanácsos, hogy a donaczionalis 300 forintnyi díjt (taxát) ő felsége E. *Sándornak* «szegénysége» miatt elengedte; a többi családtagok azonban július 30-án e czímen 729 frtot fizettek be Bécsben a cs. kir. pénztárba.

Az ügyben meghatalmazottúl is eljárt *Eötvös Sándor* maga és rokonai ellenében biztosíttatni kívánván előjogát a birtokhoz, kijelentette, hogy a 7916 frt 15 krt ő a magáéból fedezte, mit azonban testvérei elismerni vonakodtak s ellenmondottak igényének, minek per lett a következése, sőt 1763. évben őt az osztály iránt is megperelték. Mely pernél még Eötvös Imre özvegye gróf Conspurg Anna Mária is jelentkezett, állítván, hogy neki férje elhúnyta után csakugyan született figyermeke s így a donatio alapján őt is illeti gyermeke után a birtokból rész. Erre nézve 1766-ban megkeresésére az erdélyi belső-szolnoki hatóság kihallgatta férjének, a kapitánynak volt egykori katona-szolgáját, Szalkai András kecseti lakost, ki hit alatt vallotta, hogy ő Eötvös Imre kapitánynál a Festetich-ezredben ura haláláig szolgálván, tudja, hogy nejétől, gróf Conspurg Annától élő gyermeke nem maradt; mert egy leánya, bár megkereszteltetett, egy hét mulva meghalt; a kapitány halálakor pedig a nő teherben maradván, később *Kolozsváron* nagy kínok közt szült egy holt figyermeket, melyet Szalkai köpönyege alatt kivitt a Hazungarnak nevezett temetőbe s ott eltemette. Az özvegy pedig nemsokára bizonyos Banóczky úrhoz ment nőül.

E közben az özvegy Debreczenyi Mária Pálfalván folytatta a gazdálkodást s gyermekei neveltetését, miben különösen Mária leánya, gróf Teleki Samu neje volt segedelmére, kit gyermekei közül legjobban kedvelt és szeretett. 1736-ban az özvegy közbenjárására megegyeztek nagykorú gyermekei abban, hogy az Irinyi Borbálától született Miklós az atyai vagyonból a nagykárolyi házat, a margitai szőlőt s egyéb e tájbeli birtokot kapja osztályrészül; 1737-ben pedig az özvegy zálogba adá jánki birtokát báró Barkóczynak hétezer forintban, pénzt akarván szerezni a Burian-féle vagyon megszerzésére és a naményi ügy költségeire; ez okiratban Sándor, Imre, László és Lajos nevű fiairól is történik említés, mint olyanokról, kik iskolába járnak. 1740. évben Debreczenyi Mária fiainak részére biztosítani kívánván a vett pálfalvai jószágot, adományért folyamodott, melynek következtében gróf Pálffy János nádor azon évi május hó 16-án Királyfalváról kelt okiratban, tekintetbe véve az elhúnyt Eötvös Miklós érdemeit, a pálfalvai, ökörítói, vasvári és remetei részeket László, Sándor és Imre testvéreknek adományozta; megjegyezvén, hogy e birtokokat 1626. évben augusztus 26. Gyulafejérvárról kelt írat szerint Bethlen Gábor fejedelem mint olyanokat, melyek *Burián Ferencz* fia, Sándor magtalan kimúltával a koronára szálltak, annak neje, Ujhelyi Erzsébetnek 1200 frtban adományozta volt. Majd 1750. szeptember 1-én Pestről keltezve gróf Batthyány Lajos nádor új adományi oklevelet állított ki ezen birtokra Eötvös Sándor és László testvérek részére.

Midőn 1740. évben Károly elhúnyt s *Mária Terézia* ellenében a bajor Károly a trónra való igényét fegyverrel szándékozott kivívni, II. Frigyes porosz király tekintélyes hadaival Sziléziát, mint brandenburgi örökségét, követelvén, megszállotta s a franczia udvar az osztrák birodalom felosztását tervezte; ennyi ellenséggel szemben az ifjú királynő a magyarokba vete bizalmát s pozsonyi felhívása következtében azok csakhamar lelkesen felajánlák védelmöket s a megyék nemesi fölkelést szervezvén, Szatmármegyében különösen *Eötvös József* tüntette ki magát buzgó eljárásával, ki mint az általa szervezett csapat alezredese vett részt a hadjáratban; nemsokára azonban 1746-ban mint alispán elhúnyt, hagyván maga után nejétől, Szalay Annától nemzett (II.) József, László és Miklós fiait. Ezek mind kitünő szerepet vittek a köztéren, László alispán

lett, József kapitány és Miklós tábornok, és mint ilyen, érdemei jutalmazásául, báróságra is emeltetett. Nemsokára elhúnyt testvére: *Imre* is, ki kapitányúl szolgált a Festetich-féle lovasezredben, melyben öcscse, *László* is hadnagy volt. Katonai felavatásuk pedig úgy történt, hogy 1744. évben az osztrák örökösödési háború folyamában sógoruk, széki *gróf Teleki Sámuel* tábornok[1] három századot önköltségén (melyhez E. Józseftől is kölcsönöztek bizonyos összeget) alakított, mely csapathoz azután sógora, Imre 3000 forintért vett kapitányi rangot és László hadnagyi tisztséget. László azután visszatérvén a hadjáratból, megyei hivatalt viselt s 1758. évben mint szatmármegyei alispán halt meg Pálfalván s deczember 31-én a Szatmár városi templomban temettetett el a Xavér-oltárnál; öcscse, Lajos pedig még előbb, kiskorúságában, némely adatok szerint 1744. táján húnyt el.

Ekkép immár I. Miklós hat fia közűl csupán *Sándor* maradt életben, kinek neje uzoni *Béldy Sára* grófnő volt, s kinek gyermekei következők valának: *Antal*, *Lajos*, (II.) *Imre*, *Ferencz*, *Teréz* gróf Béldy Kelemenné, *Mária* Szőgyényi Józsefné, *Sára*, Szeleczky Jánosné és (II.) *Sándor*, szatmári alispán.

Az elhúnyt *László* hitbuzgóságát mutatja az is, hogy *Pálfalván*, mely helység közel esik Szatmárnémetihez, 1748-ban lakóházában kápolnát alakított s udvari lelkészt tartott; jóllehet már 1726-ban is említtetik Eötvös Miklós káplánjául Verseghi Márton páter, ki egyszersmind jánki plébános is volt. 1748. június 15-én gróf *Barkóczy Ferencz* egri püspök feljogosítja Eötvös Lászlót, hogy pálfalvi lakóházában azért, mert a gyakori vízáradások a közlekedést lehetetlenné teszik, egyelőre három évig kápolnát nyithasson s abban, kivéve a főbb ünnepeket, misét is tartathasson.[1] Úgy látszik, hogy e László jó viszonyban élt a jezsuitákkal is, mert 1756. szeptember 2-án Hosszúfalváról megkereste őt sógora, gróf Teleki Sámuel tábornok, hogy igyekezzék részére a kassai jezsuitáktól kétezer forintnyi kölcsönt szerezni.

LEHOCZKY TIVADAR.

[1] *Gróf Teleki Sámuel* született 1710-ben; 1738-ban protestans agitációi miatt elfogatott Erdélyben többedmagával; meghalt 1783-ban Hosszufalván. Nejétől Eötvös Máriától született két fia *Elek* és *Imre*, ez utóbbi 1732-ben s lett a család további terjesztője, míg Elek élte tavaszán elhúnyt.

[1] Megjegyzem egyébiránt, hogy Eötvös Mária gróf Teleki Samuné 1780. évben *Omlódon*, hol édes atyja II. Miklós eltemettetett, az 1717-ki tatárfutás előtt két évvel, tehát 1715-ben épült református templom helyére hasonló terjedelmű újat emeltetett, mi nem csekély nehézséggel járt, mert a katholikus püspök és a hatóságok szemlét tartatva, különféle kifogásokat emeltek, különösen a gombbal fedett *harangláb* ellen, melyet *toronynak* tekintettek.

VEGYES.

Batthyány Boldizsár és Benedek czímeres levele 1500-ból.

(Három rajzzal.)

II. Ulászló király alább közölt oklevele a magyar heraldikára nézve több tekintetben érdekes. A Batthyányak egyik ősének, Boldizsárnak, a jajczai bánság körül szerzett érdemei 1500-ban arra bírták Ulászló királyt, hogy Boldizsár és testvére részére újból kiállíttassa családi czímeres leveleket, s őket régi czímerük használatában ujolag megerősítse.

Az oklevél eredetije a Batthyányak körmendi levéltárában van. Az oklevél élén áll a család régi czímere, mely lényegében a család egyik ágánál sem változott, s melynek rajzát a mellékelt ábrán adjuk. A czímer kék pajzsban természetes színü sziklát ábrázol, melynek üregéből egy sörényes oroszlán féltesttel kiemelkedik, szájában egyenes kardot tartva. A szikla tetejét zöld galyakból alkotott fészek koronázza; a fészekben kiterjesztett szárnyu, fehérszínü pelikán áll, mely csőrével mellét megnyitva, vérével a fészekben lévő három fiókot táplálja. A pajzs maga arabeszkekkel ékített keretbe van foglalva.

Ha a czímert és a czímerlevelet vizsgálat alá vesszük, feltűnik az a körülmény, hogy az oklevél a czímert régi családi czímernek mondja, melyet a család már az előző királyok adományozása alapján bír. Az oklevél tehát csak megerősíti, felújítja a czímert, a nélkül, hogy azt — mint ily alkalommal szokás — valamivel kibővítené. Maga a czímer az Ulászló korabeli czímerek típusát tünteti fel s itt is ismétlődik az a jelenség, melyet több közel egykorúan kiállított czímeres levelen találunk, hogy t. i. sisak és takaró nélküliek. Ilyen czímerek a Gersei-Pethő czímer, mely 1507-ben, a Vécsey czímer, mely ugyanakkor, és a Radák-féle, mely 1514-ben sisak és takaró nélkül adományoztatott.[1] Ilyen még sok más czímer, de példának elég ennyi.

[1] E czímereket l. a magyar Siebmacherben.

Azon kérdésre, valjon a Batthyányak Ulászló ezen renovatiója után az egész czímert használták-e vagy sem? igennel kell felelni. Az országos levéltárban őrzött pecsétek közűl az alábbiakban kettőt mutatunk be; mind a kettő a czímerlevélben feltüntetett családi czímert ábrázolja. Az egyik, a nagyobbik, Batthyány Bol-

dizsár pecsétje 1513-ból, míg a másik, a gyűrűs pecsét Batthyány Benedek kincstartóé 1520-ból.

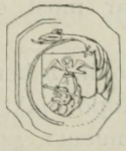

Mindkettő világosan mutatja a családi czímer tipusát; Boldizsár pecsétén még a következő betűk kiséretében BAI. melyek, mint a pecsét rajzán látható, a czímer fölött állanak.[1] Az országos levéltárban őrzött többi Batthyány-féle pecsétek hasonlóképen az említett czímert tün-

[2] O. L. D. O. 33826, 24396.

tetik fel, többé-kevésbbé megrongálva vagy elmosódva.[1]

Végül közlöm Ulászló királynak a czímert megujító oklevelét, mely 1500-ban, nem eléggé szabatos napi keltezéssel: «Sabbato proximo ante festum beate Marie virginis» kelt,[2] s a következőkép szól:

Commissio propria domini regis.

Wladislaus dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc Fidelibus nostris dilectis, egregiis Balthasari et Bene-. dicto de Bathyan, salutem gratiamque nostram regiam et favorem. Regalis sublimitas, que regnis et gentibus est prefecta, ea potissimum re subditorum sibí animos conciliat et ad oppetenda quecumque pericula pronos reddit atque inflammat, si actus, virtutes et merita eorundem provida circumspectionis lance moderatur, et cuique, prout expedit, de liberali sua largitur munificentia, quo fit ut etiam torpentes desidesque ad virtutum, zelum atque fidelia regum accendantur obsequia, hinc etiam reges alios aliis preferre consueverunt, prout videlicet illos virtutum facinorumque preclarorum varietate ceteros antecellere cognoscunt. Sane fideles charissimi, dum in vos mentis nostre figimus aciem consideramusque vestram fidem et fidelia servitia, que imprimis sacre huius regni nostri Hungarie corone, et deinde maiestati nostre, pro locorum et temporum diversitate, cum omni fidelitatis perseverentia exhibuistis, signanter vero dum in te Balthasar studiosius animi nostri intentionem divertimus, magno nos tibi debere cognoscimus, quippe qui apud varios orbis terrarum principes, tam nostro, quam etiam felicis recordationis condam domini Mathie regis predecessoris nostri tempore, complures atque difficillimas legationes, singulari et prudentia et fide, cum summa tua laude peregisti, horrida quoque bella et cruentas cedes pro defensione fidei chatolice et regni nostri, et tunc, cum banatus de Jaycza fungebaris officio, et alias frequenter variis in locis atque diversis temporibus pertulisti, tu non æris intemperiem, non etiam ulla fortune corporisque et animi tui defatigationem et incommoda perhorruisti, quominus cuncta pro nostra atque regni nostri gloria equanimiter et fortiter tollerares, ob hoc dignum duximus tantorum laborum servitiorumque tuorum rationem habere et regie nostre liberalitatis gratitudine te attollere. Tibi igitur Balthasari de Bathyan et fratri tuo Benedicto, vestrisque heredibus et posteritatibus universis in signum vere et perfecte nobilitatis hec arma sew nobilitatis insignia, videlicet scutum sew clipeum erectum, coloris celestini sive lazurei, a cuius ima parte rupes quedam naturali suo colore depicta, fere in piri formam in altum excrevit, ex cuius spelunca anterior medietas iubati leonis salienti similis, strictum gerens in ore gladium, prope capulum arreptum prominet, supra verticem autem rupis stat pellicanus albi coloris, in nido ex ramusculis viridibus confecto, in quo tres pullos habere conspicitur, distentis alis et in altum erectus, qui rostro suo proprium pectus aperit, atque ex eo sanguinis guttas

[1] A pecsétek mutatójában 1506-ból említett, 25453. sz. oklevelen pecsét nincsen.

[2] Talán augusztus 8-án.

emittit, prout hec in capite sew principio presentium litterarum nostrarum suis apropriatis coloribus pictoris arte subtiliter figurata sunt et distinctius expressata, quibus ex benefica collatione divorum regum Hungarie, nostrorum scilicet predecessorum, hucusque usi estis, animo deliberato et ex certa nostra scientia, deque liberalitate regia denuo dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et elargimus, ut vos vestrique masculini sexus legittimi heredes cunctaque vestra posteritas predicta arma sew nobilitatis insignia, more aliorum armis utentium, a modo imposterum ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis, anulis, velis, vexillis, cortinis, auleis, papilionibus, tentoriis, et aliis quibuscunque rerum et expeditionum generibus et exercitiis nobilibus et militaribus, sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis cuiuscumque ordinis, preeminentie, status, gradus vel dignitatis existant, insignitos dici ac veros nobiles nominari et tueri volumus ac etiam reputari, ferre et gestare omnibusque et singulis gratiis, honoribus, privilegiis, indultis, prerogativis et libertatibus, quibus ceteri proceres, nobiles militesque et clientes regni nostri armis utentes quomodolibet consuetudine vel de iure usi sunt vel gavisi, frui et gaudere possitis atque valeatis. De huiusmodi quoque singulari et speciali gratia nostra merito exultetis et tanto ampliori studio ad honorem regie maiestatis vestra de cetero solidetur intentio, quanto vos largiori favore regio preventos conspicitis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras, secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas duximus concedendas. Datum Bude, sabbato proximo ante festum beate Marie virginis, anno domini millesimo quingentesimo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno undecimo, Bohemie vero tricesimo primo.

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.

A Tuhutum név mai kiejtése.

Kubinyi Ferencz «A régi magyarok személynevei» cz. művének előszavában ezen, szerintem nagyon helyes nyilatkozatot teszi: «Figyelmemet különösen ki kellett terjesztenem a névtárban foglalt régi személynevek kiejtésének lehető helyes meghatározására, a mennyiben t. i. ezt a régi magyar diplomatikai helyesírás szabályai lehetővé teszik; s annyival inkább látszott szükségesnek a kiejtés szabatos megállapítása, mivel nyelvi értelmezések és vizsgálódások *csakis az illető nevek kiejtésének helyes meghatározása mellett lehetnek sikeresen*, a hibás alakokra alapított és még oly tetszetőseknek látszó következtetések ellenben, mint semmisek . . . csak arra szolgálhatnak, hogy úgy nyelvtudományi, mint néprajzi tekintetben zavart idézzenek elő.» Ettől indíttatva óhajtanám én is a fentírt Tuhutum név helyes kiejtését megállapítani, annál is inkább, mert e névből nyelvészeink (mint pl. Vámbéry) fontos, a magyar nemzet őskorát érintő következtetést vonnak le.

Az eddigi találgatások a Tuhutum név helyes kiejtésére tudvalevőleg nem sikerültek. Szabó Károly szerint Töhötöm-nek, mások szerint pedig Tohotom-nak ejtendő ki. Helyneveink kiírásmódjainak segítségével talán sikerül meglelni a helyes megfejtést.

Mindenekelőtt lássunk egy helynévről vett analogiát.

Látszólag majdnem megfejthetetlen, hogy egy innen Nagyváradtól északkeletre eső kis falu régen *Suhtur*-nak írt neve hogyan változott át Síter-ré? De, ha e helynév kiírásmódjait vizsgálgatjuk, nagyon könnyen megérthető az. A XIII. században Suhtur-nak írt helynév[1] 1333-ban már *Schechter* és Sehter alakban fordúl elő,[2] világos jeléül annak, hogy a Suhtur alakban *u* betűvel jelzett zárt *ö* hang e vidéken már *e* hangzóra változott. Mivel pedig, mint azt már másutt kimutattam,[3] a régi magyar nyelv *ch*, *h* torokhangja a *d* és *t* sőt néha a *k* mássalhangzók előtt is *i* vagy *j* hangzóra változik, e fonetikai törvény itt is érvényesült és így Sehterből *Seiter* alakúlt; 1457-ben már így írják.[4] A két egymás mellett álló *ei* magánhangzó éppen úgy mint a régi Keyk szóban (v. ö. Keykkw, Keykmal, ma Kékkő, Kékmál)[5] csakhamar egy *é* hangzóvá olvadt össze s így bekövetkezett e helynévnek 4-ik alakja, *Séter*. Ebben az alakban aztán megmaradhatott volna akár napjainkig, de a bihari magyar, valamint a szépet szípnek mondja ki, éppen úgy a Séter helynévből is Sítert faragott.

Alkalmazzuk már most ez analogiát a Tuhutum névre.

E névben a második *u* betű csak olyan kisegítő, csakhamar elkopó ajakszellet volt, mint a halotti beszéd «isemucut» szavában az első *u*, vagy mint a Sol*u*mus (ma Solymos) helynévben[6]

[1] Bunyitay, A váradi püspökség története, III. 297.
[2] Monum. Vaticana, S. I. t. I. 42. 80 l.
[3] Turul, IX. k. 95.
[4] Csánki, Magyarország Tört. Földrajza, I. 621.
[5] Wenzel, Árp. Okm., V. 15. XII. 145.
[6] Váradi regestrum. 325. sz.

a középső magánhangzó. Igazoljuk ezt azzal, hogy egy ízben maga a Névtelen is «Tuhtum»-nak írja.[1]

Már most e Tuhtum névnek itt *u*-val jelzett *ö* betüje a kevésbbé *ö*-ző tájszólásokban csakhamar *e*-re változott. Innen van, hogy 1235-ben e név már «Techtun» alakban kerül elő, még pedig úgy mint annak a hatalmas nemzetségnek, melyből a Pekryek származtak, a neve.[2] Ez alakból aztán a torokhangnak *i*-hangra változása után egész természetesen keletkezett a Teiten, s ebből a Téten vagy Téteny szó.

Helyneveink irásmódjából vont fonetikai törvények szerint tehát a Tuhutum név ma Tétenynek ejtendő ki.

Csak az a bökkenő, hogy tulajdonképpen Téteny helynevünk nincs, már pedig ilyen hétvezéri név, mint a minőnek a Névtelen Tuhutum-ot fölmagasztalta, helyneveinkben fenn szokott maradni. Ma — igaz — nincs teljesen egybevágó helynevünk, de volt régen! Hiszen a Budapesttől délre eső Tétény község nevét 1279-től egész 1352-ig folyton «Thetun»-nek írják,[3] abból az *ö*-hangból pedig, melyet e névben az *u* betü jelez, a középkori magyar ajkán soha sem lett *i*, hanem csak rövid *e*. A régi Peturdből pl. sehol sem vált Pétérd, hanem csak Péterd vagy Peterd. Nem lehet tehát kétség benne, hogy a XV—VI. században a mai Tétény nevét Tétenynek ejtették ki s az csak a mult században odatelepített német lakosok ajkán változott át Tétényre.

Vajjon a régi Téteny nemzetség alapította és bírta-e a mai dunamenti Tétényt? bizonytalan. A névmegegyezés még nem elég bizonyíték, más adatunk pedig nincsen. Különben is a Téteny nemzetségnek csak egyik hajtását a Pekry (Pukuri, Pököri) családot ismerjük részletesen, ezekkel pedig Téténynek 1328. és 1352-iki birtokosait (Laurentius filius Emirici vel Stephanus filius Jacobi de Thetun)[4] összekötni nem lehet. De, hogy a Pekryek is a dunamenti Téteny vidékéről származhattak oda le Szlavoniába a Peker mentére, arra mutat egy 1328-iki szerződés. E szerint a Téteny nemből származó Pekry Pál, Péter bán unokája, Tordas nevű, Martonvásártól északra eső birtokát eladja Gilétfia Miklósnak.[1] Nem lehetetlen, hogy e Tordas maradványa volt a régi Téteny nemzetség dunamenti birtokainak.

Megjegyzem még, hogy a Tuhutumból alakult Téteny név, mint személynév még a XIV. században is — noha gyéren — használatos volt. Igy pl. 1351-ben Téteny mester (mg. Tethen) vasvármegyei alispán volt.[2]

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

Pótlék az Alapyak származásához és nemzedékrendéhez.

A Turul 1893. évfolyamában az Alapyakról írt közleményem kiegészítéséül álljanak itt még e család eredetének tisztázásához és genealogiájának bővítéséhez járuló következő, részben új adatok:

A fejérmegyei történeti és régészeti egylet 1893-iki évkönyvének 324—30. lapján közölt oklevelek összevetéséből a család ősei közé kell számítanunk azon a Drugcha vagy Durugcha nemzetségből származott Salamonfia Simont, ki az 1264. évben örökös nélkül elhalt Gálfia Salamon somogymegyei Csezmicében feküdt Predemeh nevű birtokát IV. Béla királytól még ugyanazon évben adományba kapta; ezen adományozást V. István király Simonnak különösen Bulgáriában szerzett érdemeiért 1270-ben megújítja, IV. László pedig 1273. évben mindkettőt megerősíti.[3]

Midőn 1275-ben Moys mester és Ugrin vezetése alatt a király és kormánya ellen új lázadás tör ki, e pártütésnek egyik fő részese volt Simon is, mert mint egy Zólyomban kelt oklevél bizonyítja, a király az ellene fellázadt Salamonfia Simon és Moys mestertől Predynmih, Juretina és Musuna birtokaikat elveszi és Belusfia Belus

[1] Hist. Hung. Fontes Dom. II. 20.

[2] «Comes Both de generatione Techtun» birtokos a barsmegyei Nyárád mellett. Fejér, Cod. Dipl. III/2. 437.

[3] Fejér, Cod. Dip. VII/5. 595. Anjoukori okm. II. 357. IV. 432. V. 633. Zichy-okm. I. 28. 79.

[4] Anj. okm. II. 357. V. 633. V. ö. Zichy-okm. I. 28. 79.

[1] Anjouk. okm. II. 367.

[2] U. o. V. 487.

[3] Győri tört. és rég. füzetek. II. k. 299. l.

comesnek adományozza.[1] A kibékülés a következő évben megtörténvén, Ugrint mint országbirót, Moyst mint somogyi főispánt és reá egy évre Simont mint alországbirót találjuk;[2] elkobzott birtokaikat szintén visszakaphatták, mert 1280-ban Moys, akkor mint a királyné tárnokmestere, Musináról végrendelkezik is;[3] de Simon comes hűségéért még újabb adományban is részesül, ugyanis 1277. évben a király neki adja Hőgyész (Holges)[4] földet, melybe a sz.-fejérvári káptalan még azon évben be is igtatja. Feljegyezve találjuk róla, hogy ő építtette a simontornyai várat; a vár tőle vette nevét. Simon további életéről vagy utódairól nincs tudomásunk.

De körűlbelűl már ezen időben élt Alapi Romandin, kinek Miklós fiától származott unokái úgymint László, János, Romandin és István 1337 július 26-án Visegrádon Erzsébet királyné előtt 35 márkáért elörökítik a szintén somogymegyei Bábony (Babun) birtokuk azon részét, mely atyjuk unokatestvére Tódorfia Sándortól szállott reájuk, Ugali Pál országbirói itélőmesternek.[5] Ez az eddig ismert legrégibb adat a család Alapi nevére; nemzedékrendjük így alakúl:

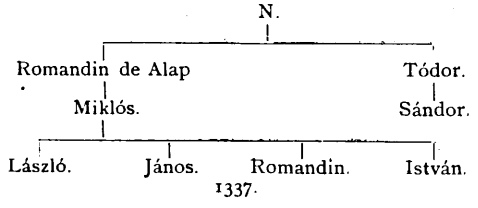

Az alábbiakkal azonban, az adatok elégtelensége miatt, össze nem köthetők.

Egy a körmendi levéltárból közölt okmány szerint Mátyás király 1477-ben utasítja a budai káptalant, hogy Batthyányi Boldizsárt és testvérét Gáspárt, továbbá Miklós, Lénárd és Jánost néhai Batthyányi János fiait, végre Istvánt (János tollhibából áll) és Benedeket, Alapi Andrásfiait Batthyán, Csabja, Polgár, Somlyó, fehérmegyei s több somogymegyei birtokokba igtassa be.[1] Más forrásból is ismeretes,[2] hogy a XV. század közepe táján Alapi András (és nem János) felesége Batthyányi Margit, B. László leánya volt, ugyanezen András volt a szintén fejérmegyei Moha falu birtokosa 1460-ban.[3] Ezen Alapi Andrást, miután az egész század folyamán más Andrásunk nincs, megtaláljuk egy 1436-ban kelt oklevélben, midőn a székesfejérvári káptalan Zsigmond király parancsára Alapi Istvánt s legközelebbi vérrokonait bizonyos alapi részbirtokokba Szeredi András kir. emberrel bevezeti; szomszéd birtokosul Alapi Jánosfiai Gál és Balázs, továbbá Alapi Lászlófia András vannak megnevezve,[4] Lászlóról azonban tudjuk, hogy ő Mátéfia Jakabnak fia volt;[5] ezek szerint ezen, később nagykemleki, ág nemzedékrendje így alakul:

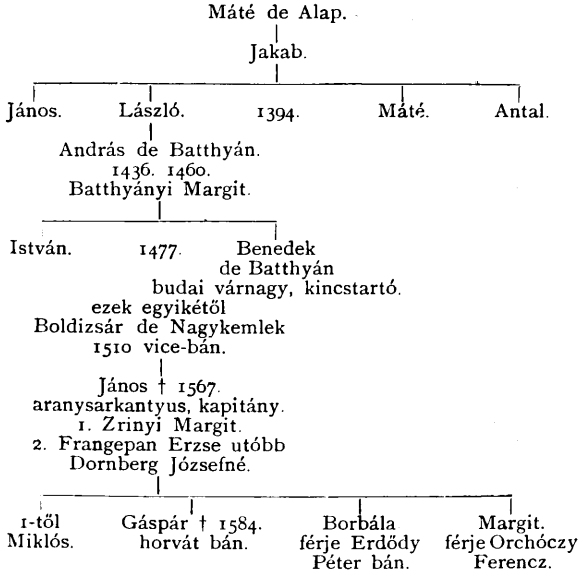

Alapi András fiai anyjok után nemcsak a fejér- és somogymegyei, hanem a körösmegyei Batthyányi birtokokban is osztozkodnak, mert a XV. század vége felé az Alapiakat, mint a

[1] Fejér, Cod. Dipl. III. 512.
[2] Wenzel, Árpk. új okmt. 12 k. 216. l.
[3] Hazai okmt. VI. k. 259. l.
[4] Wenzel, Árpk. új okmt. 12. k. 192. l.
[5] Anjoukori okmt. III. 395. l.

[1] A fejérm. tört. és rég. egylet 1893. évkönyve, 28. l.
[2] Nagy Iván, pótkötet, 109. l.
[3] Kaprinai, Dip. II. 430.
[4] Eredeti.
[5] Fejér, Cod. Dip. VIII. 5. 296.

Batthyányiak által lett birtokosokat találjuk Körösmegyében.[1]

András a batthyányi előnevet már 1460-ban használja,[2] ezen előnév használata ejtette tévedésbe korábbi genealogusainkat Benedek személyét illetőleg, nevezvén őt hol Alapi Batthyányinak, hol megfordítva, s mint fiusítottat a Batthyány család fentartójának vélték, holott ő vagy testvére István alapítják a körösmegyei, később Nagy-Kemlek várának Boldizsár által lett megszerzésével a nagykemleki horvátországi Alapi családot. Ezek szereplése a történelemből ismeretes.

Bár a családfára biztosan nem illeszthető, de, úgy hiszem, Alapi Jánosnak máscdik feleségétől, Frangepan Erzsétől, született leánya lehetett azon Alapi Mária Anna, kinek Draskovich Pétertől származott Borbála leányát 1623. évben Nádasdy György veszi feleségül.[3]

A XIV. században találjuk még Fejérmegyében Balázsfia János szolgabirót 1391-ben;[4] István fiait: Kelemen, Péter Demeter literatust, és Gergelyfia Jánost; mindezekről emlékezet van egy 1394. évi oklevélben.[5] De ugyancsak e század folytán Zalamegyében is találkozunk a család néhány tagjával, így 1372-ben Alapi Mihályfia Benedek, továbbá Andrásfiai István és Miklós egy birtokba vezetésnél mint szomszédok említtetnek,[6] 1381-ben pedig Stephanus Rufus de Alap a megye egyik szolgabirája,[7] mindezek azonban a különben is néhány ízre terjedő töredék családfákra nem illeszthetők.

[1] Dr. Csánki Dezső, Körösmegye a XV. században, 129. l.
[2] Kaprinai, Dip. II. 430.
[3] Történelmi Tár, 1893. 446. l.
[4] Fejér, Cod. Dip. X, 1. 732. és X, 2. 86.
[5] Fejér, Cod. Dip. VIII, 5. 296. 297.
[6] Zala vármegye története, 2. k. 62. l.
[7] Zala vármegye története. 2. k. 179. l

Egy másik ág leszármazása így áll:

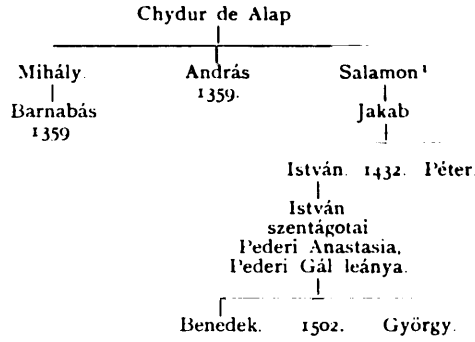

Ezek közül I. István, Zsigmond király kiséröje, az 1432. évben megerősítő adományt nyer már az ősei által is bírt alapi részbirtokaira;[2] jelen van a római császárkoronázáson s mint az alapi Szt.-Mihály egyház kegyura lelki ügyekben bizonyos kegyekért folyamodik IV. Eugen pápához.[3] II. István fiai Benedek és Györgyről egy 1502. évi okmány emlékezik, midőn anyai birtokrészük ügyében Esztergomi Pál fejérvári kanonok tanukihallgatást eszközöl.[4]

Több Györgyünk nem lévén, ő lehet azon Alapi György, kire Tomori fővezér 1525-ben Pétervárad védelmét bízta[5] s ki e rossz karban volt várat ezerötszáz főnyi őrségével két hétig tudta tartani Ibrahim fővezér negyvenezer embere ellen.

Mindezek, úgy hiszem, eléggé megdöntik azon állítást, mely az Alapiakat a Hlapčič faluból származott s nevet ettől vett horvát eredetű család ivadékainak tartja; alaposan ki van mutatva különben is, hogy Hlapsity vagy Halapity nem is hely-, hanem családnév, előnevük pedig mohlityi és botini volt.[6]

SALAMON VINCZE.

[1] A fejérm. tört. és rég. egylet 1893. évkönyve, 340. l.
[2] Hazai okmt. 2. 248.
[3] Turul. 1893. II. 4. l.
[4] Eredeti.
[5] Századok, 1881. 734. l.
[6] Századok, 1893. 222. l.

NAGY IMRE.

(1822—1894.)

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságnak nagy gyásza van. A lelkes férfiak egyike, kik 13 év előtt társaságunkat létrehozták, a páratlan buzgalmu másodelnök, ki a társaság fennállása óta osztozott elnöktársaival az elnökség bölcs vezetésében, Nagy Imre, ez év május havának 5-ik napján elköltözött az élők sorából.

Ki volt Nagy Imre a magyar közélet szereplői között, nem szükséges magyaráznunk; de legkevésbbé szorul magyarázatra az ő nevének, személyének jelentősége társaságunk tagjai előtt. Méltán gyászolja őt a magyar birói kar, melynek elsőrangu kitünőségei közé tartozott, a tudományos világ, mely büszkeséggel vallotta őt magáénak; de a veszteség után, mely elhunytával hozzátartozóit és a közéletet érte, a mi veszteségünk legnagyobb, mert társaságunk tizenkét évi fennállásának egész története telve van az ő tevékenységének emlékeivel, s jegyzőkönyveink minden lapja bizonyságot tesz arról az odaadó, szeretetteljes gondosságról, melylyel társaságunk sorsát szívén hordozta.

Alsó-szopori Nagy Imre, m. kir. kúriai biró, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, 1822 július 1-én a sopronmegyei Német-Kereszturon született. Középiskolai tanulmányait Sopronban, a jogi tanfolyam első évét Pozsonyban az evang. líceumban, a második évet ugyanott a jogakadémián végezte. Mint fiatal gyakorló ügyvéd, a szabadságharcz kitörésekor Perczel Mór seregébe állott vadászönkéntesnek, de már 1848 november 1-én Sopron vármegye jegyzőjévé választatott. A szabadságharcz leverése után birói pályára lépett s 1849-től 1854-ig a somogyi törvényszéknél működött; 1854-ben a somogyi törvényszék, 1861-ben a kőszegi kerületi tábla bírája lett, 1869 június 16-án kir. itélőtáblai bíróvá, 1875 május 1-én a legfőbb itélőszék bírájává neveztetett ki.

Tudományos működésének kezdete összeesik az alkotmányos küzdelmek hajnalával, mely tizenkét évi súlyos elnyomatás után 1861-ben egy jobb kor felvirradásával kecsegtette a hazafiakat. A reménység korai volt, de a szívekben feltámadt lelkesedést többé nem lehetett elnyomni; a politikától elzárva, a kulturális mozgalmak terén tört az utat magának, társadalmi uton siettetve a nemzeti ügy diadalát. Ez a lelkesedés hozta létre 1861-ben a *Győri történelmi és régészeti füzetek* vállalatát, mely hosszú időn át úgyszólván egyetlen számbavehető közlönye volt a magyar történettudománynak. Két évvel később, 1863 végén, Sopron-, Vas- és Győrmegyék intelligentiája létrehozta a Dunántúli Történetkedvelők Társulatát. A lelkes kezdeményezők között volt Nagy Imre is, ki ekkor már birói működése kapcsán buzgó tanulmányozója lőn a régi okleveleknek. A kis társaság tagjai igazi magyar lelkesedéssel kezdték meg a Dunántúl családi levéltárainak felkutatását s a bennük rejlő nagybecsű történelmi anyag kiaknázását. Nagy Imre előljárt e munkában s buzgó munkatársává lőn a Győri Füzeteknek, mely az új társaság közlönyévé vált; 1865-ben Paur Iván, Ráth Károly és Véghelyi Dezső társaságában kiadta egyik legbecsesebb forrás-közlésünknek, a Hazai Okmánytárnak első kötetét.

A mozgalom, mely kezdetben a lokális történetírás szűk határai közé volt szorítva, lassanként általánossá vált s midőn a Magyar Történelmi Társulat 1867-ben megalakult, a dunántuli történetkedvelők soraiból irodalmilag képzett tudós gárdát kapott, mely Nagy Imrével az elsők között, buzgalommal és lelkesedéssel karolta fel az uj társaság tudományos érdekeit.

E buzgalom csakhamar méltánylásra talált a legfelső tudományos forum, a M. Tud. Akadémia részéről is s ez Nagy Imrét 1870 május 25-én lev. tagjává választotta. Székfoglaló értekezése: *A Lajtha mint határfolyam*, a Századokban jelent meg, melynek füzetei kezdettől fogva telve voltak az ő nagybecsű jog- és kulturtörténeti adatközléseivel.

További munkásságát nem szükség bővebben részleteznünk, elég ha röviden felsoroljuk annak látható eredményeit. 1871-ben kezdte meg a Zichy-család okmánytárának szerkesztését, melyből 1889-ig

öt kötettel gyarapította codexeink sorát. A Hazai Okmánytárból 1873-ban már az 5-ik kötetet adta ki Ipolyi Arnold és Véghelyi Dezső társaságában; e becses vállalatnak még két kötete jelent meg, az Akadémia támogatása mellett, az ő kiadásukban, míg az eddigi magánvállalat 1891-ben a 8-ik kötettel hivatalos akadémiai kiadványnyá vált, az Árpádház korából napfényre kerülő újabb oklevelek közlését tűzve ki magának határozott czéljául. 1879-ben Deák Farkassal és Nagy Gyulával együtt szerkesztette a Hazai Oklevéltárat, melyben a M. Történelmi Társulat vidéki kirándulásain összegyűlt anyag lett közkincscsé téve. Legértékesebb kiadványa azonban az Anjoukori okmánytár, melyből 1879-től 1891-ig hat kötet jelent meg. A Magyar Történelmi Emlékek e becses sorozata nélkülözhetetlen forrása a XIV. század történetének. E mellett az 1886—1890. években Véghely Dezső és Nagy Gyula társaságában szerkesztette Zala vármegye oklevéltárának első két kötetét és majdnem egyidejűleg hozzáfogott szülőföldjének, Sopron vármegyének, monografiája megirásához, melynek első két kötete, a vármegye oklevéltára 1889—1891-ben látott napvilágot. Az Akadémia által 1886 május 6-án rendes taggá választatván, munkái sorát a *Pécz nemzetség örökösödési peréről* írt székfoglaló értekezésével zárta be, mely 1892-ben a történettudományi értekezések sorában lett közzétéve.

Nagy Imre munkásságának súlypontját középkori okleveleink összegyűjtése és kritikailag hű és pontos kiadása képezte. De e működése kapcsán nem feledkezett meg az oklevelek belső értékéről s különösen a bennök rejlő gazdag családtörténelmi adatkincs vonta magára figyelmét. Ez hozta őt szoros összeköttetésbe a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társasággal, mely 1883-ban a történelem segédtudományai s első sorban a czímertan, a genealogia és az oklevéltan művelésére alakult. Nagy Imre lelkesedéssel vett részt a megalapítás nehéz munkájában s az ifju társaság saját jövendőjét igyekezett biztosítni az által, hogy 1883 február 25-én tartott alakuló nagygyűlésen a kiváló oklevélbúvárt választotta meg másodelnökévé. E díszes állásban, melyre 1892 deczember 10-én másodszor is megválasztatott, nemcsak a társulati ügyek bölcs vezetése által szerzett magának a társaság felvirágoztatása körül elévülhetetlen érdemeket, de sokoldalú elfoglaltsága mellett arra is ráért, hogy kisebb családtörténeti dolgozataival járuljon hozzá tudományos törekvéseink sikereihez. A Turulban megjelent értekezései: *A Vezekényi nemzetség és a gróf Czirákyak*, *A Tomaj nemzetségbeli Losonczi család őseiről*, *A Kisfaludyak czímeres levele* becses adatokat szolgáltatnak a régi magyar nemzetségek történetéhez; *Kis-Károly király egyik oklevele* című czikkében a magyar diplomatika egy rendkívül becses és ritka emlékét ismertette, míg legutolsó közleményei a *Gyalokay* és a *Szecsődy családok czímeres leveleiről*, a Zsigmondkori heraldika nagyérdekű emlékeinek méltatásával gazdagítják czímertani irodalmunkat.

Társaságunk körében 1893 november 30-án láttuk utoljára, midőn az igazgató választmány ülésén elnökölt. Az ezt követő nagygyűlésen már nem vihette az elnöki tisztet; egészsége alá volt ásva, s nekünk lassanként meg kellett barátkoznunk a gondolattal, hogy nem sokáig tarthatjuk magunkénak. Halála mindazonáltal váratlanúl következett be, s a társaság ez évi május 5-én úgyszólván tanácstalanúl állott a lesújtó hírrel szemközt, mely érdemekben gazdag másodelnökének elhunytát jelentette.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai társaság magához és az elhunyt érdemeihez méltó módon adott kifejezést a nagy veszteség felett érzett gyászának. Külön gyászjelentést adott ki, a ravatalra koszorút tett le, az elhunyt érdemeit jegyzőkönyvben örökítette meg, a gyászoló családhoz részvétnyilatkozatot intézett és testületileg vett részt a temetésen, mely május 6-án d. u. 3 órakor közéletünk jeleseinek általános részvétele mellett ment véghez. Elhatározta továbbá, hogy a boldogult felett emlékbeszédet fog mondatni, melynek megtartását maga a társaság elnöke, báró Radvánszky Béla vállalta magára.

Nagy Imre megszűnt a mienk lenni. De a páratlan lelkesedés, melyet az elhunyt másodelnöki tisztének betöltésében kifejtett, az ügybuzgalom és tudományszeretet, mely egész működését áthatotta, maradandó nevet biztosítanak számára társaságunk évkönyveiben, s emlékét követendő példakép állítják a jövő nemzedékei elé.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi május 5-én *Nagy Imre* másodelnök elhúnyta alkalmából *rendkivüli igazgató-választmányi ülést* tartott, melyen *Thaly Kálmán* vál. tag. elnöklete alatt jelen voltak: hg. *Odescalchi Arthur*, *Hajnik Imre*, *Barabás Samu*, *Nagy Gyula*, *Tagányi Károly*, *Szinnyei József*, br. *Nyáry Jenő*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Schönherr Gyula*, *Szilágyi Sándor*, *Emich Gusztáv* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnöki széket a titkár indítványára *Thaly Kálmán* vál. tag foglalván el, mélyen meghatott hangon adja a választmány tudtára Nagy Imre másodelnök gyászos elhúnytát; e szomorú haláleset tette szükségessé a jelen rendkívüli választmányi ülés egybehívását, hogy a gyászeset alkalmából a választmány fájdalma és igaz részvéte megfelelő módon kifejezésre jusson. Megemlékezvén az elhúnytnak a társaság iránt és a tudomány terén szerzett hervadhatatlan érdemeiről, felhívja a titkárt, hogy a társaság gyászának módozatai felől javaslatait a választmány elé terjeszsze. A titkár javaslatai elfogadtatván, a társaság gyásza felől a következők határoztattak:

1. A társaság Nagy Imre másodelnök haláláról gyászjelentést ád ki.

2. Az elhúnyt ravatalára koszorút helyez.

3. A május hó 6-án d. u. 3 órakor tartandó temetésen testületileg vesz részt.

4. Az elhúnyt másodelnök emlékét, a társaság alapítása és vezetése körül szerzett hervadhatatlan érdemeit jegyzőkönyvében megörökíti.

5. A gyászoló családdal mély részvétét és a veszteség fölött érzett fájdalmát részvétiratban tudatja.

6. Nagygyülésén az elhúnyt fölött emlékbeszéd tartását határozza és ennek elkészítésére br. *Radvánszky Béla* társ. elnököt kéri meg.

A haláleset által megürült másodelnöki tisztnek választás útján való betöltésére nézve határoztatott, hogy az a folyó évi nagygyülés tárgyai közé vétessék föl.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Hajnik Imre* és br. *Nyáry Jenő* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi május 10-én br. *Radvánszky Béla* társ. elnök elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: *Boncz Ödön*, *Barabás Samu*, *Nagy Gyula*, *Schönherr Gyula*, *Szendrei János*, *Szinnyei József*, *Szent-Iványi Zoltán* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Elnök megnyitván az ülést, kegyeletes szavakkal emlékezik meg Nagy Imre másodelnök haláláról; ezzel kapcsolatban a titkár jelentést tesz a május 5-éu a gyászeset alkalmából tartott rendkívüli választmányi ülés határozatainak végrehajtásáról.

A társaság tagjaivá megválasztattak a következők: Pártoló tagokúl *Beniczky Elemér* földbirtokos Heves-Csehiben, *Iványi Tihamér* pénzügyminiszteri segédfogalmazó Budapesten, *Rakovszky Ferencz* cs. és kir. kamarás Novákon, *Tahy István* megyei főjegyző Budapesten (mindezeket ajánlja Szent-Iványi Zoltán.) Évdíjas tagokúl *Petrovay Margit* Homonna-Olykán (aj. Petrovay György), *Domahidy Viktor* főszolgabíró Nagybányán (aj. Schönherr Gyula), *Fekete Albert* földbirtokos Alsó-Mislyén (aj. Csoma József), *Ambrózy Ferencz* gyógyszerész Szegeden, *Szalay Gábor* főgymn. tanuló Budapesten, gr. *Szirmay János* földbirtokos Martonvásáron, *Török Kálmán* orsz. fegyintézeti igazgató Munkácson (aj. a titkár), br. *Weissenbach János* földbirtokos Tabon (aj. Boncz Ödön).

Szent-Iványi Zoltán vál. tag indítványozza, hogy a társaságba lépő új tagok részére bizonyos kötelezvény-forma készíttessék, melyen az új tagok aláírásukkal kötelezik magukat, hogy az alapszabályokba a tagsági cziklusra nézve foglalt kötelezettségnek eleget tesznek. Br. Radvánszky Béla, Boncz Ödön, Schönherr Gyula és a titkár hozzászólása után a választmány elhatározta, hogy a mennyiben a tagsági bejelentési ívek, melyeken a tagok kötelezettsége világosan ki van tűntetve, elfogytak volna, ilyenek készíttessenek és a belépő új tagok lehetőleg sajátkezű aláírásukkal ismerjék el, hogy az alapszabályokba foglalt kötelezettségnek eleget tesznek; továbbá elhatároztatott, hogy a megválasztott új tagok a választásról írásban értesíttessenek.

A titkár bemutatja a pénztárnok jelentését a társulati pénztár állapotáról. E szerint folyó évi május hó 9-ig volt

Bevétel	1597 frt 99 kr.
Kiadás	1206 « 42 «
Készpénz	391 frt 57 kr.

A társulat vagyona:

Értékpapirokban	9900 frt — kr.
Kötelezvényekben	2600 « — «
Kötelezvény nélküli alapítványok	500 « — «
Összesen	13000 frt — kr.

A pénztárnok kimutatása ideiglenesen tudomásúl vétetett.

A titkár indítványozza, hogy a társaság *Doby Antal* nagy genealogiai műve: «Magyarország főrangú családai» érdekében lépjen közbe a szerzőnél, hogy a nagy fáradsággal és szorgalommal egybegyűjtött mű a tudomány közkincsévé válhassék. A választmány beható vita után azt határozta: szólíttassék föl a szerző, nem volna-e hajlandó elfogadható feltételek mellett a mű kéziratát valamely nyilvános könyvtár részére átengedni, mely esetben a társaság szívesen vállalja magára a közbenjáró és közvetítő szerepét. A társaság anyagi erők hiánya miatt nem lévén abban a helyzetben, hogy a tetemes költséget igénylő mű kiadására gondolhasson, kész a mű érdekében minden erkölcsi támogatás megtételére.

A folyó ügyek elintézése után *Nagy Géza* társ. tag felolvasta «Kossuth Lajos eredete» című értekezését. A nagy tetszéssel fogadott dolgozat folyóiratunk jelen füzetében olvasható.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Szinnyei József* és *Szent-Iványi Zoltán* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

A Siebmacher-féle nagy czímergyűjtemény pótlék-kötetéből megjelent a 4-ik füzet (a nagy vállalat 32-ik füzete), mely a *Kosztolányi-Pinka* családokat foglalja magában. A *Csergheő Géza* és *Csoma József* tagtársaink által szerkesztett pótlék-kötet jelen füzete, a megelőzőkkel együtt sok becses heraldikai és genealogiai anyagot foglal magában. Gazdagságának jellemzésére felemlítjük, hogy pl. e füzet 6 különböző *Kovács* családról (előbb 14 *Kovács* családról volt szó), 7 *Pap* nevű családról (előbb 10), 8 új *Molnár* családról (előbb 7), 31 új *Nagy* családról (előbb 44) közöl adatokat. Mohácsi vész előtti armálisokkal a következő családoknál találkozunk: Zsigmond királytól nyerték czímeröket: 1415-ben a *Kőszeghi* család, a Komjáthy családdal egyetemben (az eredeti Komjáthy Béla orsz. képv. tulajdona); 1422-ben a *Lesztemény* család (az eredeti Butykay József tulajdona); 1429-ben a *Kölkedy* család (a gr. Somogyi cs. levéltárában); 1431-ben az *Ófalvy* család (eredetije az orsz. levéltárban, a Teőke cs. letéteményében); 1432-ben a *Méray* család (eredetije Jászón); 1437-ben a *Laky* család a Sándyakkal egyetemben (ered. az orsz. levéltárban). *I. Ulászlótól* nyerte czímerét a *Kulpi* család, melynek eredetijét az orsz. levéltár (nem, miként Siebmacher írja, a Nemz. Muzeum) őrzi. Mátyás királytól való a *Palugyayak* czímeres levele 1476-ból, kik állítólag már 1417-ben is kaptak czímert Zsigmond királytól; az eredeti a család levéltárában van; szintén Mátyás királytól való a *Lazói* czímer, 1489-ből; II. Ulászló királyt egy czímer képviseli, a *Nagy-Bessenyeiekét* 1514-ből. A tartalmas füzetet, úgy vagyunk értesülve, még kettő fogja követni, és ezzel az egész nagy vállalat, melylyel a szerkesztők nagy szolgálatot tettek a szaktudománynak, befejezést nyer.

Grimme: Die Anordnung der grossen Heidelberger Liederhandschrift. (Neue Heidelberger Jahrb. 1894. Jahrg. IV. Heft 1.) Ismeretes, hogy a Manessecodex név alatt ismert dalgyűjtemény a benne foglalt illustratiók és rajzoknál fogva a heraldikust ép úgy érdeklik, mint a hogy a codex tartalma a germanistákat. A codexről, annak tartalmáról s dispositiójáról már egész könyvtárt írtak össze, a nélkül, hogy egyes kérdéseket teljesen tisztáztak volna. Újabban a kézirat dispositióját vették többen vizsgálat alá, legnagyobbrészt régi nyomon, uton haladva. Nemrég Schulte adott egy hosszabb értekezést e tárgyról (Die Disposition der grossen Heidelberger [Manessischen] Liederhandschrift. Zeitschrift für Gesch. des Oberrheins. Bd. 46. Heft 3.), melyben hat thesist állított föl, s melyek közül a két első főleg a genealogistát érdekli: 1. hogy a codexben elősorolt dalnokok rangjuk szerint vannak csoportosítva, 2. a csoportok: *a)* fejedelmek, *b)* grófok, bárók, *c)* ministerialisok és nemesség, *d)* városi nemesek, papok, tudósok, zenészek, polgárok. Főleg ezen második thesisre vonatkozik Grimme jelen értekezése.

Schulte négy csoportja nem minden tekintetben megbizható s ép ez szolgáltatott okot Grimmenek, hogy fáradságot nem kímélve, összegyűjtse a heidelbergi kézirat minnesängerjeire vonatkozó okleveli és más forrásadatokat s így a német családi történethez rendkívül becses adatokat szolgáltatott. Értekezésének első eredménye az, hogy a heidelbergi codex dalnokai közt van 9 fejedelem, 10 gróf, 21 báró, 59 ministerialis, 23 polgár és vándorénekes és 18 közelebbről meg nem határozható állású egyén. Értekezése második felében a meghatározás módjáról számol be, polemizálva Schultevel. A származás meghatározásánál pedig, nem mint eddig tették, a czímzésekből, hanem az illustratiókból indul ki. Itt pedig főleg a sisak és kard, továbbá a tornazászló léte vagy nem létezéséből következtet a dalnokok nemesi vagy nem nemesi származása és rangjára. Vizsgálódásaiban azon eredményre jut, hogy a rang meghatározására a czímer biztos támpontot nem szolgáltat, de kénytelen bevallani, hogy az említett jelvényekből arra, valjon az illető dalnok a bárók, ministerialisok vagy városi nemesség sorába tartozott-e, biztos következtetést vonni nem lehet.

Értekezése, ha nem is oldotta meg teljesen, de egy lépéssel tovább vitte a codex dispositiójának kérdését. Az egyes dalnokokra vonatkozó biografiai adatok összeállításának a genealogus nagy hasznát fogja venni, jóllehet bizonyos az is, hogy adatai sok tekintetben kiegészítésre szorúlnak. Á.

Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik. 1893. Herausgegeben von der kurländischen Gesellschaft für Litteratur und Kunst. Mitau, 1894. Az 1893-ban alakúlt kurlandi genealogiai és heraldikai egyesület, mely a kurlandi irodalmi társaság kebelében jött létre, a nemrég kiadott első évkönyvvel életrevalóságát fényesen bizonyította. Territorialis megszorítása működésének, mely a kelettengeri provinciákra vonatkozik, bizonyos lokális érdeket kölcsönöz az évkönyv czikkeinek, mindazonáltal egyes czikkei nagyobb olvasókört is érdekelhetnek.

Az évkönyvet Rahden báró értekezése nyitja meg Dubenalkeni Sacken Kristóf emlékkönyvéről. Ezen emlékkönyv a XVI– XVII. századból származik s a kurlandi hasonló kéziratok között a legrégibb helyet foglalja el. Jelenleg a mitaui muzeumban őrzik. A 166 foliot tartalmazó könyvben 56 lap üresen maradt. Különös érdeket kölcsönöz e könyvnek azon körülmény, hogy majdnem minden egyes személynek, ki nevét és valamely mottót, vagy költeményt írt a könyvbe, czímere is oda van rajzolva. Hogy ezen körülmény a heraldikusnak mily bő anyagot szolgáltat, azt fölösleges kiemelni. Rahden az emlékkönyvet, jobban mondva annak szövegét a legnagyobb pontossággal közli, adva a czímerek bő leírását is. Értekezéséhez négy tábla van csatolva, egy színezve, melyeken egyes szemelvényeket ad az emlékkönyv lapjairól.

Teljesen lokális érdekkel bírnak Spiessen czikke a Grothus családról, Engelmanné a Bippen családról és Fircks-é, ki a Bührenek szereplését Kurlandban méltatja. Arbusow Thomas Cardinal windaui kapitány életéhez közöl adatokat, végre apróbb közlemények következnek az estlandi immatrikulált nemességről kiadandó almanachról, a kurlandi nemesek arczképeiről stb.

Érdekesebb ezeknél Gritzner czikke, ki az u. n. beszélő czímerekről ír, melyek a Klingspor által 1882. kiadott «Baltisches Wappenbuch»-ban találhatók. Czikkéből kitűnik, hogy a svéd korona által adományozott czímerek, majdnem kivétel nélkül, a beszélő czímerek kategoriájába tartoznak, mely körülmény a svéd heroldhivatal kényelemszeretetére vezethető tán vissza. Igaz, hogy ép úgy a régi, ősi nemességnél is számos efajta példára akadunk. Gritzner czikke mindkét nemesség czímereire kiterjed, s habár meglehetősen töredékes, a heraldikusnak e tárgyu vizsgálatainál igen jó szolgálatot fog tenni. Á.

Giry: Manuel de diplomatique. Paris, Hachette, 1894. Bresslaunak pár évvel ezelőtt megjelent diplomatikai kézikönyve óta nem jelent meg hosszabb ideig a könyvpiaczon oly mű, mely az oklevéltant a maga általánosságában tárgyalta volna. Nemrég azonban Giry, a párisi école des chartes tanára, adott ki egy vastag kézikönyvet, mely a diplomatikát a maga teljességében tárgyalja, s melyet — szerzője állását tekintve — bizonyos felcsigázott várakozással vesz a diplomatikus kezébe.

E várakozás azonban csak bizonyos fokig nyer kielégítést. Mondhatjuk, hogy némi tekintetben csalódással tettük le a könyvet; a munka a hozzáfűzött igényeknek csak részben felel meg.

Beosztását illetőleg szerző művét hét könyvre osztja fel. Az első a bevezetést tartalmazza, mely a többi hasonló kézikönyvek megfelelő részeivel megegyezik. A második könyv a chronologiát, a III. és IV. a tulajdonképeni diplomatikát, az V. a kanczelláriai praxist adja, a VI. a magán oklevelekről, a VII. a hamisítványokról szól. A III. és IV. rész, melyben az okleveleket kritikailag bonczolja, *nagyjában* a Sickel-féle criteria interna-externa-féle rendszert követi. Nagyjában mondom, mert nem ragaszkodik mereven e schémához, hanem munkájának megfelelőleg módosításokat tesz rajta. E két könyv, nemkülönben az V. és VII. munkája legjobb részét teszi. Mert a mit különösen a III—V. könyvben mond, az főleg a franczia diplomatikára s kanczelláriai praxisra nézve a legjobbak közé tartozik. Nemkevésbbé érdekes és értékes a hamisítványokról szóló fejtegetése is.

A míg tehát nagyjában ezen részek ellen kifogást nem emelhetünk, határozottan hibáztatnunk kell a II. részt, a chronologiát. Ennek, úgy a hogy Giry adja, diplomatikai kézikönyvben absolute nincsen helye. Mert ugyan mit keresnek a diplomatikában oly paragraphusok, melyek a consuli évek, az olimpiadok, a köztársasági kalendárium stb. szerinti számítást tartalmazzák? Mire való diplomatikai kézikönyvbe a datumok glossariumát, a szentek névsorát, chronologikus tabellákat stb. fölvenni? Ezek megállják helyüket, sőt egyenesen bele valók egy chronologiába, de nem diplomatikai kézikönyvbe. És ilyen fölösleges ballast majd minden szakaszban előfordul. Igy pl. a III. könyvben egy hosszú értekezést és bibliographiát nyújt a helynevekről, azok származásáról, formáiról stb. Hát ez mind igen hasznos dolog, de oklevéltani kézikönyvbe nem való. Ily módon a könyvet végig lapozva azt mondhatjuk, hogy Giry annyi fölösleges anyaggal terhelte meg munkáját, hogy ahhoz, hogy az használható legyen, jó fele részét törülni kellene.

A mi már most forrásait illeti, ezeket illetőleg Giry felhasznált minden nevezetesebb munkát, mely tárgyát érinti. Hogy mindent nem használt fel s hogy sok oly munkát lehetne fölmutatni, melyet — mint látszik — nem ismert, ez tán nem rajta mult.

A magyar diplomatikáról szintén szól egy helyen a kortanban, midőn az év kezdetéről hazánkban tesz említést. Rövid három sorban szól erről, de jól, s elvégre ez a fődolog.

Giry könyve a franczia diplomatika részére megbecsülhetetlen segédeszköz. Az általános diplomatikára csak akkor lenne használhatóbb, ha a mű mindazon fölösleges fejezetektől, melyről szó volt, meg lenne szabadítva. (A mű ára 20 frank.) Á.

A BILKEI LIPCSEY CSALÁD.

(Első közlemény. Két czímerrajzzal.)

A *Lipcsey* család Bereg és Máramaros megyékből ered, utóbb birtokos lett Ugocsa, Szabolcs, Ung, Zemplén, Abaúj, Bihar, Heves s újabban Pest megyékben, sőt elszármazott Nógrád, Nyitra, Bars és Gömörbe is. Törzse *Bilkey Karácson* vajdának legidősebb fia *Szerecsen*, kiről ez évi folyóiratunk 12. és 13. lapján már bővebben szólottunk, elmondván ott, miként szerezte meg testvéreivel együtt 1350-ben a Máramaros megyei *Lipcse* és *Zelemező* (ma Herincse) falvak kenézségét, s hogy Zelemező határa hosszan terült el a Nagyág folyó mentén Huszt várától egész a lengyel határig, ahol aztán idők folytán *Szerecsennek* és testvéreinek utódai mintegy 35 új falut telepítettek meg.

Bilkey Szerecsennek csak két fia maradt: *I. János* és *Drágos* (más néven Dominicus), ez utóbbitól ered a *Bilkei* és *Lipcsei Gorzó*, *I. Jánostól* pedig a *Bilkei Lipcsey* család, azonban *I. János* fiai és unokái még gyakran használták a *Bilkey* nevet is, s csak a XV. század közepétől írták magokat állandóan *Lipcseynek*.

I. Jánosról nem jegyezhetünk fel egyebet, mint azt, hogy ő is részt vett unokatestvéreivel a Miszticze és Rákócz iránt az Újhelyi és Zóvárdffy családok ősei ellen folytatott hosszú perben,[1] s hogy két fia maradt: *I. Sándor* és *I. Gergely*.

I. Sándort, több rokonát s a Dolhay és Ilosvay családok őseit kivette Zsigmond király 1405-ben a polgári ügyekre nézve a megyei hatóságok bíráskodása alól.[1] 1416-ban vizsgálat tartatik ellene és *Bilkey Illés* fia *János* ellen Bégányi János fia Gergely panaszára, kinek Maszárfalva nevű birtokát elpusztították. 1411-, 12-, 15-, 16- és 19-ben mint királyi ember működött, ezentúl nem említik okleveleink, fia is csak egy ismeretes: *I. László*, akinek, valamint a többi rokonoknak nevében is tiltakozott *Bilkey István* fia *Péter* 1433-ban Perényi János és István, királyi étekfogó mesterek és Perényi Péter fia János ellen, mivel szolyvai, ökörmezei (volszi) és mindkét vereczkei népeik, zselléreik és jobbágyaik által a Borsova és Latorcza folyók között az ő Vereczke nevű birtokuk igaz határában fekvő, Borsova havasának nevezett hegységöket hatalmasúl elfoglaltatták és használtatják.[2] *Lipcsey I. Lászlóról* egyéb adat nem maradt reánk, arról sincs tudomásunk, hogy gyermekei maradtak volna.

I. Gergely ellen 1413-ban vizsgálat tartatott, minthogy az előző évben Dolhay Szaniszló és Dolhay György huszti várnagy társaságában Rozsályi Kún Miklós és Jakab Máramaros megyei Ötvösfalva nevű birtokát fegyveres népeikkel megrohanták s onnan 32 sertést erőszakosan elhajtattak.[3] Többet nem tudunk *I. Gergelyről*; három fia maradt: *I. Péter*, *I. István* és *Hodor*.

[1] Lásd a «Bilkeyek» czímű értekezésemet, Turul 1894.

[1] Kelt Budán 1405. secundo die festi sancta ...

[2] Lelesz, actorum nr. 9. anni 1433.

[3] U. o., nr. 31. anni 1413.

I. Péterről csak annyit mondhatunk, hogy vizsgálat tartatott ellene, valamint testvérei *István* és *Hodor* s több rokonuk ellen *Bilkey Péter* fia *János* kérelmére, akinek miszticzei és lukovai birtokait erőszakkal elfoglalták. *I. Péternek* csak egy fiát ismerjük, *II. Jánost*, a ki 1456-, 57- és 58-ban viselte a király képét s a ki 1471-ben tiltakozott *Bilkey Miklós* kiskorú fia *György* nevében *Lipcsey I. István* fiai *János* és *Mihály*, a többi *Bilkeyek* és a *Gorzók* ellen Ökörmező, Kelecsén, Ripinye és Vizköz (ma Szolyma) nevű birtokaik felének Dolhay Ambrus részére történt eladása miatt. Utódai nem maradtak.

Hodor, kinek neve némely későbbi átíratokban tévesen *Fodor* alakban is előfordúl, 1451- és 1454-ben mint királyi ember szerepelt, egyéb adatot nem ismerünk róla. Fiai nem maradtak.

I. István és rokonai a *Gorzók* és *Bilkeyek* 1457-ben nagyobb mérvű hatalmaskodást követtek el Ilosvay András és László ellen, miből aztán hosszas per keletkezett; végre 1467-ben arra itélte őket Mátyás király, hogy nyolczvannegyed magukkal tisztító esküt tegyenek;[1] letették-e az esküt, vagy tovább is folyt még a per, arról nincsen tudomásunk. *Lipcsey István* és idősb fiai bizonyosan tevékeny részt vettek az ország védelmében s a harcztéren szerzett érdem jutalma lehetett, hogy Mátyás király *Lipcsey István* és *Bilkey Miklós* kérelmére Lipcsét, Herincsét, Keselyűmezőt, Ökörmezőt, Kelecsényt, Ripinyét és Vizközt Máramaros megyétől elszakítván, 1467-ben Bereg megyéhez csatolta.[2] 1454-től 1480-ig sok ízben működött *Lipcsey István*, mint királyi ember. Első neje nevét nem ismerjük, ettől születtek fiai *III. János*, *I. Mihály*, *I. Simon*, *II. Sándor* és *I. Lázár*; második neje a *Bedőy* családból való volt, kitől *I. György* és *II. László* származtak.

III. János és testvérei *Mihály*, *Simon* és *Sándor*, valamint a *Bilkeyek* és *Gorzók* eladták 1467-ben Ökörmező, Kelecsény, Ripinye és Vizköz felét 400 arany forintért Dolhay Ambrusnak és fiainak.[3] *III. János* 1470- és 1471-ben volt királyi ember, 1476-ban már nem volt az élők között, fiai sem maradtak.

[1] U. o., nr. 18. anni 1467.
[2] Eredeti.
[3] U. o. nr. 40 anni 1467.

I. Simon és *II. Sándor* csak 1467-ben említtetnek, lehet, hogy valamely harczmezőn pihennek.

I. Mihály, a *Bilkeyek* és a *Gorzók* egyrészről, másrészről pedig az Ilosvayak beszüntették 1476-ban minden eddig egymás ellen indított kereseteiket, s még ugyanazon évben megosztozott *Mihály* és öcscse *Lázár* a *Bilkeyekkel* és a *Gorzókkal* egész Bilkén, az ottani két malmon, egész Dobrókán, Miszticzén, Lukován és a komári (komoródi) pusztán, valamint Rákócz háromnegyed részén és az ottani malmon.[1] *Mihálynak*, *Simonnak* és *Sándornak* nem maradtak fiai.

I. György és testvérei rég idő óta perben állottak a Perényiekkel a Borsovahavasa nevű hegység végett, melyet, mint már elmondottuk, még 1433-ban elfoglaltak volt a Perényiek; a pert utóvégre sem nyerték meg a *Lipcseyek*, sőt az elkövetett különféle hatalmaskodásokért még fejvesztésre is ítéltettek segítő társaikkal, a Dolhayakkal együtt; a választott birák azonban megbékéltették a feleket s Perényi ifjabb János fia János és fiai Jób, Gábor és Mihály 1474-ben kiegyezvén a *Lipcseyekkel* és a Dolhayakkal, minden ez ügyben nyert ítéletleveleiket semmisnek nyilvánították a leleszi konvent előtt. *Lipcsey György* 1484- és 1495-ben királyi ember volt, 1503-ban kielégíti Bedőy Tamás feleségének Anasztáziának, az anyja után Bedőből járó örökségi igényét készpénzzel. 1507-ben pert indít Bereznai Tegzes Sándor fiai János, István és László, Tegzes Pál fiai Miklós és György és Tegzes Péter ellen, Bereznán lévő Sebesrét nevű birtokának elfoglalása miatt, Ilosvay Miklós ellen pedig azért indít keresetet, mert Bilkéről 38 csomó gabonát elhordatott. 1516-ban beiktattatik a két Bilkey Györgygyel együtt néhai Úrmezey Péter fia János és Mik fia másik János lipcsei és herincsei részbirtokaiba. 1520-ban meginteti a Bilkeyek és Gorzók nevében is a Dolhayakat, hogy a náluk zálogban lévő Ökörmező, Ripinye, Kelecsény és Vizköz nevű birtokaikat bocsássák vissza, felvévén érte a zálogösszeget. 1522-ben Ilosvay Miklós és László perli be *Lipcsey Györgyöt* és Gorzó Lászlót az ilosvai határban lévő Liget-

[1] U. o. nr. 31 anni 1476.

erdő nevű birtokrészein új határjelek önkényes állítása miatt, 1523-ban pedig Bilkey Péter és Zékán Simon fia János indítanak pert ellene és unokaöcscse *Lipcsey János* ellen a közöttük még osztatlan állapotban levő s a bilkei és dobrókai határokhoz tartozó Ligeterdő nevű birtokukon elkövetett erőszakoskodás miatt. Még ugyanazon évben kiegyezett *Lipcsey György* Ilosvay Jánossal és Miklóssal az ellenük végbevitt hatalmaskodások iránt. Szintén 1523-ban szerezte meg Dolhay János szurdoki, rozávlyai, batizai és polyánai részbirtokait. Egy év nélküli okmány szerint pedig tilalmazza Huszthy Ferencz deákot a lipcsei és herincsei részek eladásától, Dobrókai Palkó Pétert pedig azok megvételétől. Ezentúl nem említtetik többet az élők között. Egyetlen leánya maradt: *Anna, Lipcsey Elekné.*

Ezen *Lipcsey Elek* nem származott *Bilkey Szerecsen* véréből fiú ágon, hanem valószínűleg azon *Lipcsey Demeter* nevű lipcsei ruthén pap fia lehetett, a ki Lipcsén birtokos volt, s a kit Gorzó András fiai Therjék János huszti várnagy által elfogattak s birtokából kivetettek, de utóbb kiegyeztek, s *Lipcsey Demeter*, 1519-ben, a Gorzók lipcsei udvarházának egy negyedébe beiktattatott. Úgy látszik *Lipcsey Demeter* neje Gorzó leány volt, s mint birtoktalan ember, hazai törvényeink értelmében, neje örökségét természetben kapta ki Lipcséből, s ezen birtokáról aztán *felvette a Lipcsey nevet.*

Lipcsey Elek pert indított 1546-ban Ilosvay Karácson Ferencz ellen egy béresének elfogása miatt, neje pedig, *Lipcsey Anna*, ugyanazon évben eladott egy bilkei jobbágy telket Kávásy Kristófnak. 1548-ban megidéztette néhai Büdy Mihály fiát, ifjabb Mihályt, amiért atyja, az idősb Mihály, férjét *Lipcsey Eleket Ujhelyi Lipcsey János* egyszerű kérelmére elfogatta és börtönbe vettette, megidéztette továbbá *Bilkei Lipcsey Jánost* és fiát *Miklóst*, valamint *Lipcsey István* fiát *Györgyöt*, a kik összes dobrókai, lipcsei, bereznai és polyánai birtokait elfoglalták, 1549-ben pedig újból beperli e nevezett *Lipcseyeket* férjének elzáratása és birtokainak elfoglalása miatt. *Lipcsey Elek* gyermekeit nem ismerjük, de fiai lehettek azon *Lipcsey Elek*, a ki 1570-ben élt, és *Demeter*, a ki 1593-ban lipcsei ruthén pap volt, ezek utódai *Tamás* 1615-ben lipcsei pap, *Alexa* 1665-ben Máramaros megyei alsó járási esküdt és *Prodán*, a ki 1689-ben Lipcsén 3 egytestvér jobbágyot bírt zálogban Gorzó László fiaitól. Bizonyosan *Elek* utódai azon *Lipcseyek*, kik utóbb Alsó-Rónán birtokosok lettek s ott a legújabb időkig éltek.

Lipcsey Lázár, *I. István* fia 1479-, 1480- és 1508-ban volt királyi ember, 1483-ban vizsgálat tartatott ellene és társai a Bilkeyek és Kisfalusyak ellen, mivel az előző évben Ilosvay László és Miklós bilkei udvarházát megrohanták és onnan minden lábas jószágot elhajtattak, minden ingóságot elvitettek, ezek által 1000 forintnyi kárt okozván. *Lázárnak* egyetlen fia maradt:

I. András, a ki 1507-, 8-, 10- és 13-ban működött mint királyi ember, utóbb már nem említik okleveleink, özvegye *Bilkey Anna* még 1549-ben is életben volt. Két fia maradt: *Lajos* és *IV. János.*

Lajosról csak annyit tudunk, hogy 1550-ben Tisza-Viden lakott és *Vidi Lipcseynek* neveztetett. Miként jutott ezen birtokhoz, mely a Buthkay család tulajdona volt, arról nem világosítanak fel okleveleink, lehet hogy neje *Buthkay* leány volt, s ez annál valószínűbb, mert mint látni fogjuk, testvérének, *Jánosnak* a felesége is ebből a családból származott. *Lajosnak* nem maradtak utódai.

Mielőtt elbeszélésünkben tovább haladnánk, bemutatjuk a leszármazási táblát *Bilkey Karácson* vajdától kezdve.

I. TÁBLA.

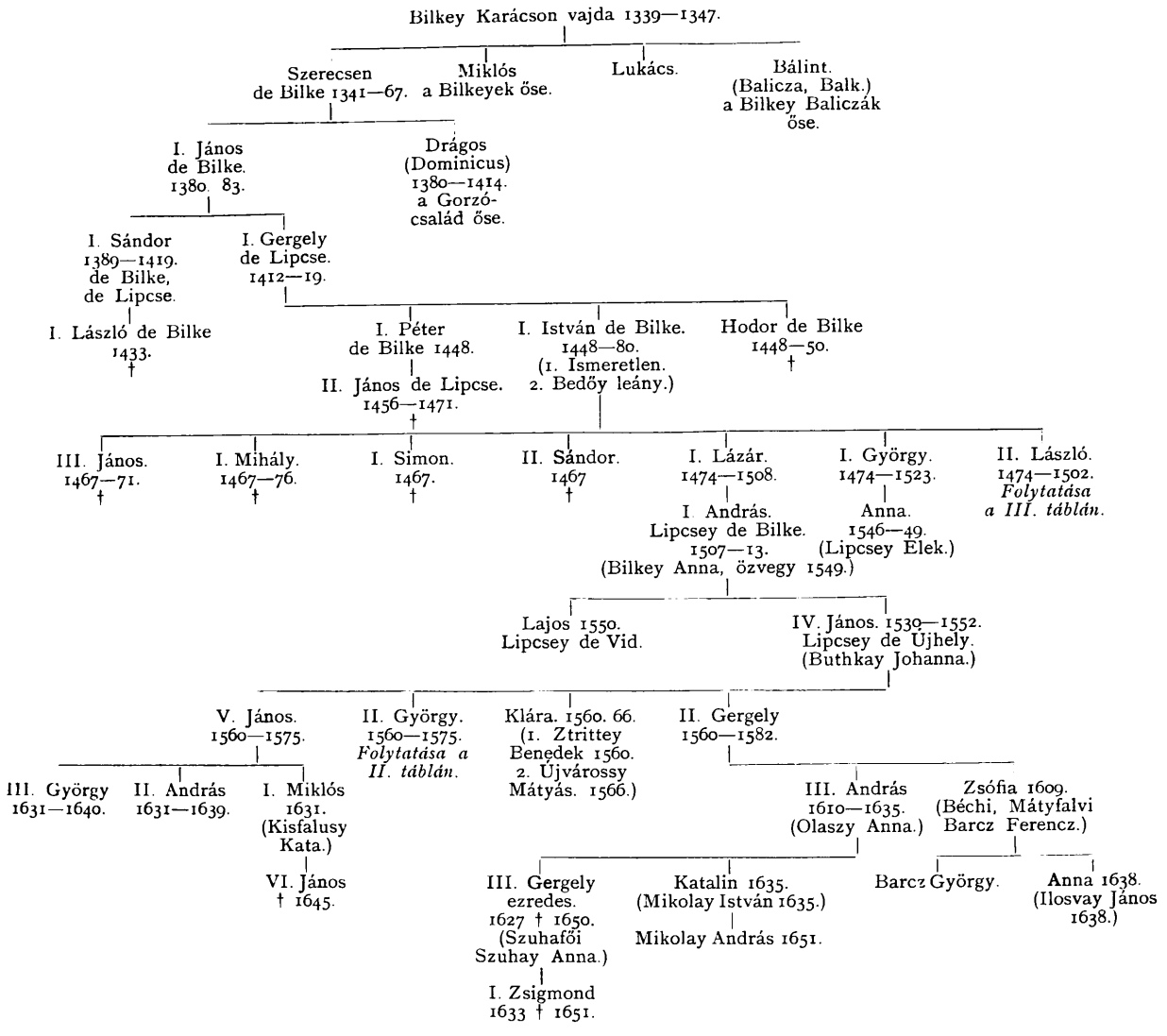

IV. János 1534-ben tiltakozik nagybátyjai, *István*, *Ferencz* és *János* nevében is *Lipcsey Elek* és Bedőy János ellen,[1] a kik bilkei, dobrókai, lipcsei és bereznai részbirtokaikat elidegeníteni szándékolták; 1548-ban nagybátyja *János* nevében is idézteti Kricsfalusi Sztojka Simont, a ki kelecsényi jobbágyaik házát felégette, és Bilkey Pétert, a ki Dobrókán egy kertet foglalt el tőlök. Még ugyanazon évben egy jobbágy telket vett zálogba Tisza-Újlakon 15 forintért Palágyi Páltól, az Újhelyi családtól pedig leánynegyedet követelt Tisza-Keresztúrból;[1] 1549-ben özvegy édes anyja Bilkey Anna nevében idézteti Bilkey Péter fiát Mátét, a ki őket a Priszlop patak halászatában és bilkei udvarházuk felépítésében háborgatta és Bilkey György fiát Pétert, valami levelek kiadása végett. 1551-ben kiegyezik nagybátyjával *Jánossal* és *Lipcsey Elekkel* a bilkei, dobrókai és lipcsei részbirtokok iránt. Ellenben 1548-ban *Lipcsey Jánost* perli be

[1] Lipcsey Elekről már szólottunk, Bedőy János is valamely ismeretlen Lipcsey leánynyal kaphatta a szövegben megnevezett részjószágokat.

[1] Szirmay, Com. Ugocsa, 74. l. Ezen követelés alapja ismeretlen, lehet, hogy téved Szirmay, mert Lipcsey János valószínüleg neje hitbérét kereshette.

Ztrittey György, a kinek tisza-szálkai emberein hatalmaskodott volt; 1549-ben Újhelyi Ferencz özvegye Anna idézteti, mert Újhelyi Gáspár fia János újlaki jobbágyai által a panaszos nő újlaki és tisza-keresztúri embereinek többféle károkat okozott; ezen per még 1551-ben is folyamatban volt. 1550-ben Bilkey Anna indít ellene keresetet, 1551-ben pedig Bilkey János özvegye Sztojka Anna idézteti őt, valamint *Lipcsey Miklóst* és Újhelyi Gáspár fiait Jánost és Zsigmondot udvarháza fegyveres megrohanása miatt. 1543-ban még mint királyi ember szerepelt. 1554-ben már néhainak iratik. Neje Buthkay Johanna volt, kit mint Újhelyi Gáspár gyermekes özvegyét vett volt nőül, s mert lakását kiskorú mostoha fiai birtokára Újhelybe tette át, állandóan *Ujhelyi Lipcseynek* neveztetett.

Buthkay Johannát perbe idézik 1548-ban Buthkay Keszeg Orsolya, Horváth Simon özvegye, Kata, Ugray Istvánné és másik Buthkay Kata, Petróczy Mátyásné, a Zemplén megyei Buthkára és Dubrókára vonatkozó irományok kiadása végett. Rokonaival Eszenyi Csapy Ferenczczel, Rákóczy Istvánnal, és Gecsey Mártonnal 1549-ben egyezett ki *Buthkay Johanna* a Buthkay család sárosmegyei birtokai iránt. A rokonság így áll:

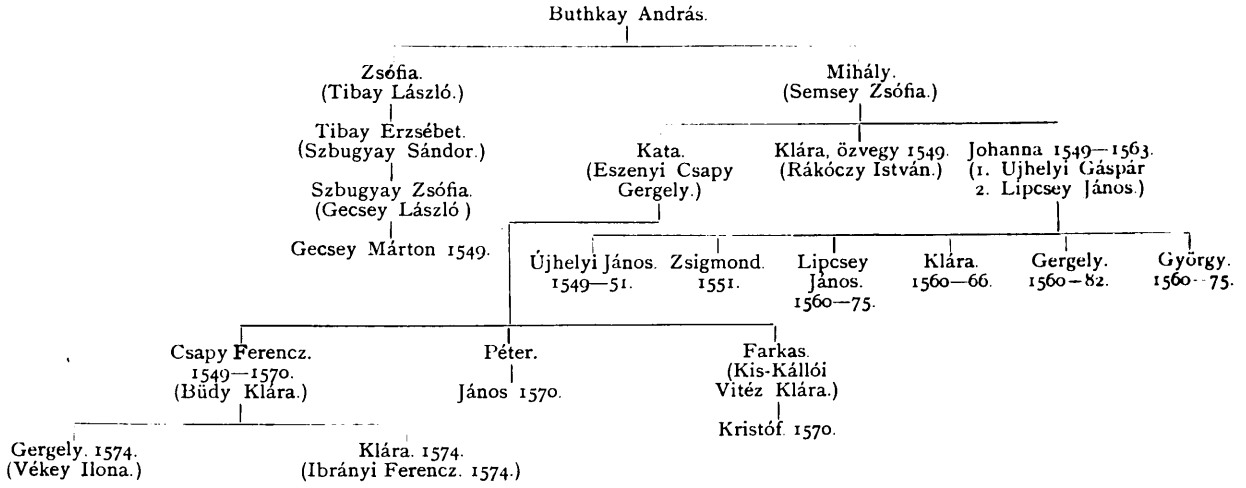

Buthkay Johanna, már mint *Lipcsey János* özvegye, beperli 1554-ben Büdy Mihályt tisza-vidi udvarháza megrohanása és jobbágyainak az atyai várhoz való elhajtása miatt, ellenben Büdy is megidézteti az özvegyet valami hatalmaskodás miatt. Ezen perét, valamint a mások ellen folyamatban lévőket is 1563-ban átadta *Buthkay Johanna* Kisvárday Mihály özvegyének Sarmasághy Erzsébetnek és fiainak.

Lipcsey IV. Jánosnak három fia és egy leánya maradt: *V. János*, *II. György*, *II. Gergely* és *Klára*, kik anyjukról a tisza-vidi udvarházat, a vidi, gemzsei és varsányi részbirtokokkal örökölték, valamint a mostoha atyjuk Újhelyi Gáspár újhelyi, újlaki, verbőczi, ardói, karácsonyfalvi, rakaszi, rákóczi, varsányi és bilkei birtokaiból az édes anyjukat illető jegyajándékot és hitbért. Az édes atyjok *Lipcsey János* bilkei, dobrókai, polyánai, rákóczi, beleznai, lipcsei és kelecsényi birtokaiból járó jegyajándékot és hitbért azonban csak *V. János* és *II. György* örökölték.

Klára letiltja 1560-ban a maga, fia István, valamint Mátyóczi Bácsmegyey Gergely, fia Ferencz és unokája István nevében férjét Ztrittey Benedeket birtokai eladásától, Ztrittey Miklóst és fiait pedig azok megvételétől.

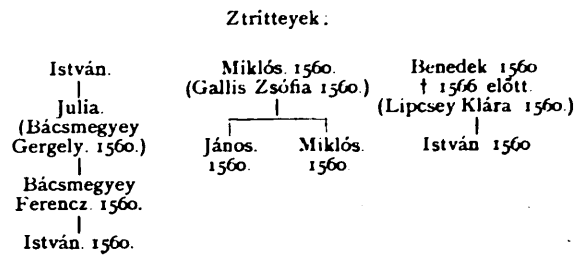

Lipcsey Klára 1566-ban már *Újvárosy Mátyás* neje volt, fiai Újvárosy Mátyás és Zsigmond 1590-ben említtetnek.

Lipcsey V. János neve 1560 után csak még egyszer fordúl elő: 1575-ben. Három fia maradt: *III. György*, *II. András* és *I. Miklós*, kik valami végett viszálykodván unokatestvérük *Lipcsey Pál* fiaival *Györgygyel* és *Gáborral*, 1631-ben oly bőszülten rontottak egymásra, hogy *I. Miklós* és *Lipcsey Gábor* a kapott sebekbe bele is haltak.

II. András utódairól nincs tudomásunk.

III. György 1631-től 1635-ig Beregmegye táblabirája, 1638-tól 1640-ig szolgabiró, közben pedig 1637-ben a megye egyik követe volt a pozsonyi országgyűlésre. Fiai, úgy látszik, nem maradtak.

I. Miklósnak, a ki — mint már elmondottuk, — 1631-ben megöletett, nejétől Kisfalusy Katától, ki utóbb Újhelyi Ferencz házastársa lett, egy kiskorú fia maradt *VI. János*, de ki már 1645-ben elhalálozott.

Lipcsey II. Gergely 1574-ben ellentmondott rokonával *Lipcsey Ferenczczel* együtt Thernei Keszthelyi György beiktatásának a magvaszakadt Zóvárdffy István rákóczi részbirtokába. Többé okleveleink nem említik, egy fia és egy leánya maradt: *III. András* és *Zsófia*.

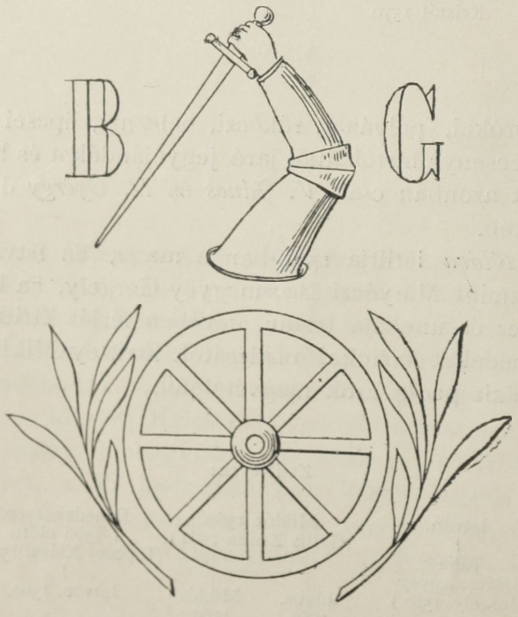

Zsófia Béchi, máskép Mátyfalvi Barcz Ferenczhez ment nőül. Minthogy Siebmacher czímerkönyve a Barcz család czímerét nem közlötte bemutatjuk itt Barcz György pecsétjét egy 1672 junius 29-én Kisfaludon kelt levélről.

Barcz Ferencz megvette 1609-ben neje *Lipcsey Zsófia* összes huszti, kelecsényi, ripinyei, vizközi, rekitai és ricskai birtokait 600 forintért de ezen eladás ellen *Zsófia* testvére *Lipcsey András* 1610 ben óvást emelt. 1615-ben beiktattatott Barcz Ferencz és neje Mátyfalván egy udvarház és tartozékai birtokába. Leányuk Anna 1638-ban Ilosvay János neje volt.

Lipcsey III. András Bilkey Jánossal, valamint Pap Mihály, Pap Gergely és Pap Jakabbal együtt kiegyezett volt Dolhay Péterrel és Györgygyel az egész Tyuszka nevű falu iránt, de utóbb 1614-ben ezen egyességnek ellentmondottak Bilkey János, Gorzó János és *Lipcsey Pál*, a Dolhayak pedig 1615-ben elfoglalták Tyuszkát és évekig birtokában is maradtak. 1614-ben zálogba adta *III. András* összes bilkei, rákóczi, dobrókai, szajkófalvi, vidi, lipcsei és kelecsényi birtokait 1000 forintért nejének *Olaszy Annának;* 1623-ban perbe idézte nővérét Zsófiát a bilkei, rákóczi, dobrókai, szajkófalvi, lipcsei, boriszpolyánai, kelecsényi, hidegpataki (máskép sztudnai) és a lyachoveczi birtokok iránt kötött egyesség meg nem tartása miatt, 1625-ben pedig tiltakozott Bilkey Péterrel és Jánossal együtt Bilkey Anna ellen a bilkei udvarház és birtok, valamint a dobrókai, szajkófalvi, miszticzei, lukovai és ökörmezei részek elidegenítése miatt. *Lipcsey András* új faluk benépesítése által is igyekezett jövedelmét szaporítani, megtelepítette Lyachoveczet a lengyel határon s az Iza vizén Priszlop, Iza, Turonpataka és Zavnika nevű új falucskák alapját is megvetette. 1617-től 1635-ig Beregh megye táblabirája volt, gróf Bethlen István erdélyi kormányzónál pedig asztalnoki tisztet viselt. Nejétől Olaszy Annától, ki elébb Újhelyiné volt, egy fia és egy leánya született: *III. Gergely* és *Katalin*, *Mikolay Istvánné*, a ki osztályrészül Lipcsén három jobbágytelket, Hidegpatakon pedig tiz telket és tizenhat jobbágyot kapott volt. Ezen birtokok utóbb Kende Zsigmondhoz kerültek zálogba, kitől ismét Darvay István vette át.

Lipcsey III. Gergely 1627-ben pert indított Bégányi András ellen valami bilkei kaszálló rét elfoglalása miatt; 1630-ban beiktattatik a bilkei,

rákóczi, dobrókai, szajkófalvi és lukovai részbirtokokba, 1631-ben vissza von és semmisnek nyilvánít minden bevallást és egyességet, melyet birtokaira nézve akár ő, akár szülei tettek volt; még ugyanazon évben hűtlenség bélyegén veszti lukovai birtokát s az Daróczynak adományoztatik; 1638-ban egyességre lép unokahúgával, Ilosvay Jánosné Barcz Annával a bilkei, rákóczi, dobrókai, szajkófalvi, lipcsei, boriszpolyánai, kelecsényi, hidegpataki és lyachoveczi részbirtokok iránt; 1648-ban perbe idézte *Lipcsey Lászlót*, állítván, hogy ez őt megakarta ölni. De viszont *Lipcsey László* is keresetet indít ellene különbféle kártételek és sérelmek miatt, Kállay Miklós és Judit pedig (Kállay Istvánnak első nejétől Egressy Fruzinától született gyermekei) bilkei udvarházuk megrohanása és jobbágyaik megverése miatt idézik perbe *Lipcsey Gergelyt.* Őstől maradt birtokait újabb szerzeményekkel igyekezett gyarapítani; 1633-ban megvette Gorzó András összes bilkei, rákóczi és szajkófalvi jószágait 300 forintért, 1635-ben pedig Újhelyi Jánostól vett Mátyfalván egy részbirtokot 400 frtért, s annak birtokába még ugyanazon évben be is vezettetett. 1641-ben zálogba vette Mokcsay Ferencz és neje Korláth Borbála dobrókai részét 400 forinton, 1645-ben pedig Putnoky Istvánné Ilosvay Zsófia Rekitán lévő birtokát vette meg 300 forintért, végre Bilkey István bilkei részét szerezte meg 1648-ban 200 talléron. Megvette ezeken kívül Bejczy Balázs és Dolhay Zsófia fiától Bejczy Istvántól annak ökörmezei, vízközi, kelecsényi és ó-holyatini birtokait 2250 forintért, Izapatakát pedig, mely máskép Rapillószállásnak is neveztetett, megváltotta a Rapillóktól, fizetvén nekik 400 forintot az irtásért s aztán telkekre osztván a földeket, idegen nemzetbeli jobbágyokkal telepítette meg a falut.

Az Iza vizén lévő Priszlop, Iza, Turonpataka és Zavnika nevű falukat, mint láttuk, még atyja *András* kezdette megszállatni, de az első oda költözött jobbágyok elhaltak s a falvak üresen maradtak; ezeket *Gergely* újból benépesítette. Homokot 1000 forintért vette zálogba Deregnyői Daróczy Ferencztől, ezt azonban Madocsányi (máskép Kubinyi) Lászlóné Daróczy Katalin 1650-ben vissza váltotta.

Lipcsey Gergely neje *Szuhafői Szuhay Anna* (előbb Becsky László özvegye) 1638-ban királyi adomány mellett beiktattatott a szatmármegyei Dányádon, Penyigén és Nagy-Szekeres fele részébe s még ugyanazon évben ellentmondott fia *Lipcsey Zsigmond* nevében is brebiri báró Melith Péter császári királyi tanácsos és szatmári főkapitánynak egész Homok falu birtokába történt beiktatásának, 1642-ben pedig letiltja Bathai Mosdosy Imrét birtokai eladásától, gr. Csáky Istvánt pedig azok megvételétől. A Mosdosyak rokonsága így áll:

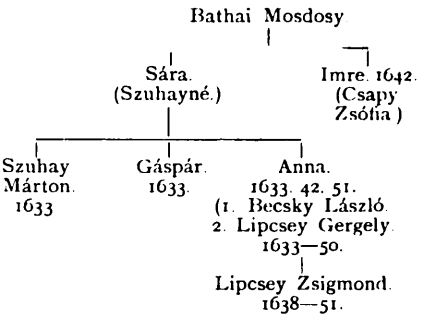

Lipcsey Gergely nagy betegségbe esvén 1635-ben, végrendeletet készített, melyben, minthogy birtokszerzéseire feleségének mintegy 10,000 forintját költötte el, a Bejczy Istvántól és Gorzó Andrástól megvett jószágokat, továbbá Izapatakát, és az Iza vizén újból telepített négy kis falut, valamint Tyuszkát is, — ha ez iránt a Dolhayak ellen indított perét megnyeri, — feleségének és annak maradékinak s hagyományosainak írta be 3000 forintig, Lyachoveczet pedig úgy hagyományozza nejének 2000 forintba, hogy csak holta után válthassák vissza a rokonok. Ha fia *Zsigmond* elhalna, a hidegpataki, ricskai, ripinyei, vízközi, feketeizai és priszlopi jószágok testvér nénjére *Katalin*, *Mikolay Istvánnéra* szálljanak. Mikolayné gyermekeinek egy pallost és egy aranyos kardot hagyományozott. A Hidegpatakon lévő Kornis-részt, Rákóczon az Uray-részt, a szőllősi hegyen két szőllőt, egy ezüstös aranyos féket és egy kantárfejre való aranyos, ezüstös, köves homlokdiszt mostoha bátyjának, Újhelyi Jánosnak rendelt átadatni. A rokonság így áll:

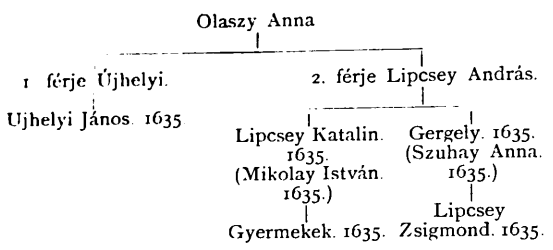

Lipcsey Gergely azonban felgyógyúlt súlyos betegségéből, s midőn 1636. végén hadba indúlt, hozzá teszi végrendeletéhez, hogy Mikolayné és Újhelyi János addig semmihez sem nyúlhatnak, míg fia Zsigmond életben lesz és míg neje férjhez nem megy, Homok pedig, valamint a Bejczy Istvántól és Gorzó Andrástól szerzett birtokok legyenek feleségéé, ha újból férjhez menne is. 1644 február hó 17-én, mint öreg Rákóczy György fejedelem ezer lovasának mezei kapitánya, ismét hadba indúlt, az idő rövidsége miatt azonban újabb végrendeletet nem tehetvén, a régit megerősítette s érvényben hagyta mindaddig míg Kassáig jutván, ott másképen nem fog rendelkezni. Április 17-én Szentkeresztnél táborozott, de hadai, valamint Bocskay, Csomaköry és Faragó ezerei is fizetést régen nem kapván, igen fegyelmezetlenek; július 30-án harczban állott az ellenséggel, s úgy hisszük győzött is, mert augusztus 3-án már Kassa tájékára érkezett, de annak nincs nyoma, hogy ott újabb végrendeletet készített volna.

Lipcsey Gergelyre majdnem végzetessé vált a Tyuszka iránt folytatott per. Elmondottuk már, hogy még 1614-ben egyezségre léptek Tyuszka iránt egy részről *Gergely atyja Lipcsey András*, Bilkey János, Pap Jakab, Pap Mihály és Pap Gergely, más részről pedig Dolhay Péter és György; úgy látszik, hogy a Dolhayak átengedték a falut, de hamarosan megbánván, már 1615-ben visszafoglalták s 1631-ig birták is, a midőn zálogba adta Dolhay György tyuszkai részét (az ökörmezei és vízközivel együtt) 500 magyar forintért Pap Mihálykónak és Pap Jaczkónak. *Lipcsey Gergely*, csak 1639-ben idéztette az akkor már elhúnyt két Dolhay gyermekeit Tyuszka elfoglalása miatt; a per folyama ismeretlen, de úgylátszik, hogy *Lipcsey* javára kezdett hajlani, s ez lehetett oka, hogy Pap Máté, Koszta és Ferencz, Pap Mihálykó és Jaczkó utódai egy alkalommal rá lesvén *Lipcsey Gergelyre*, megölő szándékkal hozzá lövöldöztek, de a golyók szerencsére czélt tévesztettek; Pap Mátét és Kosztát sikerült elfogni s ezek ki is végeztettek, Ferencz azonban látván a veszedelmet, idegen országba bújdosott s mind addig ott tartózkodott, míg értésére nem esett, hogy *Lipcsey Gergely* 1650-ban elhalálozott. Erre 1652-ben oly gondolkozással jött haza, hogy talán kegyelmet nyerhet az özvegy előtt; reményében nem is csalódott, mert «megtalálván ő kegyelmét emberséges emberek által,[1] sok törekedésére indíttatott ő kegyelme kegyelemre hozzá s mind fejének engedett kegyelmet, mind része szerint való örökségét eresztette kezeihez», a következő feltételek alatt: 1-ször. Most mindjárt ad feje váltságába 40 magyar forintot. 2-szor. «Minden némű nemesi szabadságát, melyet gonosz cselekedetével de jure elvesztett, mind magára, maradékira és atyjafiaira nézve leteszi, kasszálja és annihilálja in ævum, és soha azzal sem maga, sem maradéki, sem atyafiai élni nem akarnak semmi úton módon, hanem örök parasztságban akarnak élni és függeni Szuhay Anna asszonytól, maradékitól és legatáriusitól, nem erőltetvén ő kegyelme jobbágyi szolgálatra sem őt, sem maradékát, hanem mint kenézt szabadságban tartja őt és maradékit. 3-szor. Esztendőnkint ad ő kegyelmének 6 forintot, egy szép nyestet, négy császármadarat, egy szép karulyt és esztendőnkint juhaiból igaz tizedet. 4-szer. A minémű jobbágyokat ő és bátyjai birtak, azokat ő kegyelme Lipcsey Gergelyné asszony és maradéki kezében hagyja és engedi. 5-ször. Minthogy pedig még eddig magtalan ember volt, ha így magtalanúl történik holta, minden néven nevezendő javainak hason fele Szuhay Anna asszonyra maradjon és szálljon», a másik fele feleségének adassék. «6-szor. Erős hittel kötelezi magát arra, hogy szenvedett nyomorúságáról és kárvallásiról sem titkon, sem nyilván bosszút nem áll, sem maga, sem mások által azokért nem fenyegetődzik, sőt róla bosszúképen meg sem emlékezik. Mindezeknek megállására és megmásolhatlan erősségére erős hittel kötelezvén magát, ha pedig ezeken átlépne s ezen erős hittel való kötelessége ellen ezekről

[1] Az idéző jelek közötti mondatok az eredeti kötelezvényből vétettek.

külömben cselekednék, tehát» kizárva minden jogorvoslatot tisztán kötelezvénye erejénél fogva, «megirtt asszony Szuhay Anna asszony és maradéki csak magok erejével, vagy arra rendelt emberek által is» vagy ha ez elégséges nem volna, vagy nem akarnák «ezen Máramaros vármegyének akkori viceispánját, szolgabiráját, és arra elegendő assessorit mellé vehesse» akkor a mikor szükséges leend, sőt ha kell, a vármegye hadaival, vagyis a főispán karhatalmával az ellene kihirdetett itélet szerint fejét vétethesse, «semmit sem használván ez mostani grácia, és minden néven nevezendő javait maga, maradéki és legatáriussi számára és számukra lefoglalhassa, foglaltathassa és bírhassa. Adta pedig (t. i. Pap Ferencz) ezen levelét, ilyen becsületes és hiteles főrend urai előtt, úgymint nemzetes Újhelyi János úr az nemes Ugocsa vármegyének hites assessora, Mikolay András, Szatmár vármegyének hites assessora, Komlósy Benedek és Lipcsey Péter Beregh vármegyének hites assessori, Mikolay Mihály és Gorzó Mihály urak előtt». Kelt Bilkén, 1652. június 11-én.

Mint láttuk, *Lipcsey Gergely* katona ember volt s lovas ezredességig emelkedett, de a megyénél is viselt tisztséget, Bereg vármegyének táblabirája, 1636- és 1638-ban helyettes alispánja volt, s az utóbb nevezett évben országgyülési követté választatott. Többször nevezett nejétől, ki utóbb Csebi Pogány Menyhérthez ment nőül, csak egy fia maradt:

I. Zsigmond, a ki 1650-ben, mindjárt atyja halála után, ügyvédi meghatalmazást állított ki, de már a következő 1651-dik évben elhalálozott, s benne *Lipcsey II. Gergely* ágának magva szakadt. Fényes temetése 774 forintba került.

Az utána maradt hidegpataki, lyachoveczi, feketeizai, zavadkai, turompataki, priszlopi, obleszkai, kelecsényi, ripinyei, vízközi, ricskai, porkeleszi (?), tyuszkai, lipcsepolyánai és husztj birtokokat Rákóczy György fejedelem akként osztotta meg 1651-ben *Lipcsey György* fia *István*, az elhalt *Zsigmond* harmadizi unokatestvére, mint férfiági örökös, Mikolay István fia András és Újhelyi János mint leányági örökösök között, hogy a fiágat illető birtokok egészen *Lipcsey Istvánnak* jutottak.

Ezek után visszatérve *Újhelyi Lipcsey IV. János* fiához *II. Györgyhöz*, mielőtt a róla ismert adatainkat elmondanánk, bemutatjuk a tőle leszármazók családfáját.

II. TÁBLA.

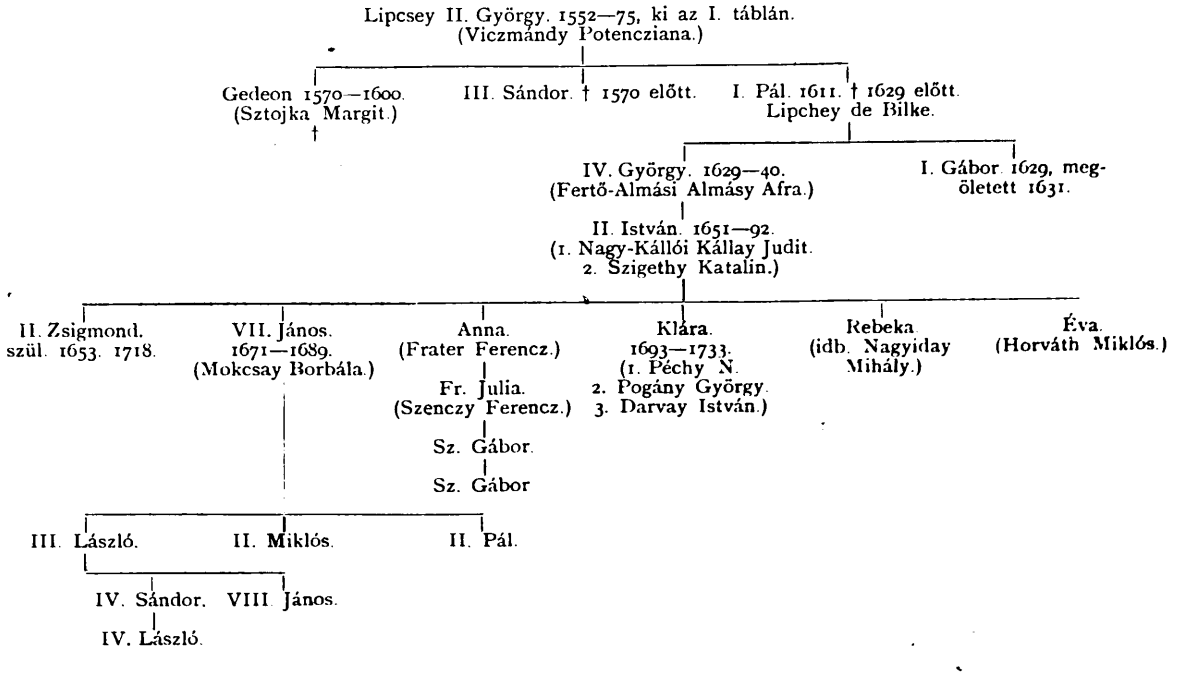

Lipcsey II. György 1562-ben, Szatmár ostromakor, fiaival *Gedeonnal* és *Sándorral* együtt török rabságba esett; fiai Budán Hasszán bégnél, ő maga pedig Szolnokon Vely bégnél tartattak fogva, utóbb apósa Viczmándy Mátyás kiváltotta őket, s a váltságösszeg megtérítéseül átadta *Lipcsey György* 1570-ben vidi, gemzsei és kis-varsányi birtokait 475, — bilkei, dobrókai és rákóczi jószágait pedig 900 magyar forint értékben. Ennek következtében letiltja Viczmándy Mátyás 1572-ben veje testvérét *Lipcsey Gergelyt* a vidi, gemzsei és kis-varsányi birtokok felosztásától és elkülönítésétől, azonban már a következő évben leányának ajándékozza a nevezett jószágokat, de az arra vonatkozó leveleket magánál tartotta, a mi végett veje 1575-ben meg is intette. A vidi, gemzsei és kis-varsányi birtokok eladásától *Lipcsey Györgyöt*, — azok megvételétől pedig Viczmándy Mátyást tilalmazzák: 1570-ben Eszenyi Csapy Ferencz, János és Kristóf, 1574-ben Csapy Gergely és Ibrányi Ferenczné Csapy Klára, 1575-ben pedig *Lipcsey Gergely*. 1566-ban Kéri Zobonya Lászlóné Cseby Ilona megidézteti *Lipcsey Györgynét*, *Viczmándy Potenciánát* és testvéreit a Zemplén megyei birtokok visszatartása miatt. A Viczmándyak ezenkori családfája így áll:[1]

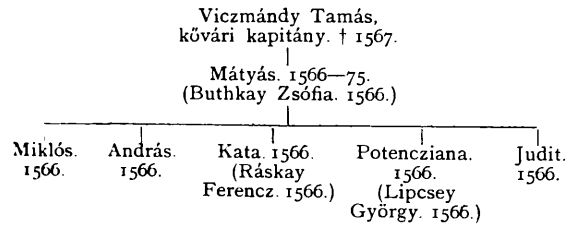

Lipcsey György 1552- és 1562-ben volt királyi ember. Nejétől a már sokszor említett *Viczmándy Potenciánától* három fia született: *Gedeon*, *III. Sándor* és *I. Pál*.

III. Sándor még atyja életében, 1570 előtt hal el.

Gedeon 1584-ben ügyvédi meghatalmazást állított ki, 1588-ban pedig mint királyi ember működött, 1593-ban zálogba adott Viden egy jobbágy telket 52, egy másik néptelen, de épületekkel felszerelt telket 50, 1599-ben pedig egy harmadik jobbágy telket 112 magyar forintért Zakách Mihálynak és fiainak Gergely, Mihály és Ferencznek. Már elébb elzálogosított volt Lipcsén egy egész jobbágy telket, melyen Mikó Osztás és testvére laktak, *Lipcsey Demeter* lipcsei ruthén papnak 28 magyar forintért és Bereznán egy fél telket, melyen Horgy Lukács lakott, Bereznai Thegze Máténak 29 magyar forintért, ezeket azonban apósa Sztojka György 1593-ban magához váltotta. 1595-ben ellentmondott, midőn Komlósy Albert a Bilkey Máté féle bilkei, dobrókai és rákóczi részbirtokokba beiktattatott. Neje *Sztojka Margit* volt, Sztojka György máramarosi alispán és Kricsfalusy Anna leánya. Sztojka György atyja Simon alispán volt, anyja pedig Strezsemlyey Borbála. *Lipcsey Gedeonnak* gyermekei, — legalább fiai, — nem maradtak.

I. Pál 1614-ben tiltakozott unokatestvére *Lipcsey András* ellen egész Lyachovecz eltulajdonítása miatt. 1617-ben mint sajátkezű aláírása bizonyítja, Beregh megye táblabirája volt, 1629-ben már nem volt életben; két fia maradt: *IV. György* és *I. Gábor*.

I. Gábor 1629-ben testvérének *Györgynek* vallotta be bilkei, rákóczi, lukovai, dobrókai, lipcsei, bereznai és polyanai birtokait, s ugyan azon évben tiltakozott *Lipcsey János* fia *Mihály* és a Gorzók nevében Bilkey Péter, István és Ferencz ellen bizonyos egyezség miatt, melyet Bilkey János leányával Erzsébettel, Egressy Istvánnéval kötöttek volt a Bilkeyek a dobrókai, rákóczi, miszticzei, lukovai, szajkófalvi, ökörmezei és ripinyei birtokokra vonatkozólag. 1631-ben, mint már elmondottuk, valami okból összezördültek *Lipcsey Gábor* és testvére *György*, *Lipcsey János* fiaival *György*, *András* és *Miklóssal*, s kardot rántván, egymást annyira összevagdalták, hogy *Gábor* sebeibe bele is halt; ezért mind az öt *Lipcsey* birtoka elkoboztatott és *Lipcsey III. Gergelynek* adományoztatott, de a beiktatásnak ellentmondottak a megölt *Miklós* özvegye *Kisfalusy Kata* és fia *János*, valamint *András*, testvére *György* és *I. Gábor* testvére másik *György*.

[1] A Turul XI. köt. 149. lapján álló *Viczmándy* családfán egy kis tévedés van. *Istvánnak* ugyanis (az ungmegyei főjegyzőnek) volt ugyan egy fia *Ágoston* (és nem Gusztáv), de ez nőtlenül halt el, s így Hermina nevű leánya nem is lehetett, hanem volt egy nővére *Vilhelmina*, a ki Végess *Andorhoz* ment nőül (nem Gyulához); fiuk Végess Gyula szabolcsi birtokos ma is élt.

. *IV. Györgyről* csak annyit tudunk, hogy neje Fertő-Almási Almásy Áfra volt, — (1654-ben már Gencsi Kóródy Ferenczné), — kitől csak egyetlen fia maradt, *II. István*.

II. István zsenge korában maradván árván, mostoha atyja gyámsága alá került, ki őt gondosan neveltette s jószágait is erélyesen oltalmazta, miért is midőn *Lipcsey István* nagykorúságra jutott, részint hálából, részint a reá fordított neveltetési költségek fejében 2000 tallér értékben több jobbágyot engedett át mostoha atyjának Obleszkán, Tyuszkán és Hidegpatakon, 1654-ben pedig átadta beiratképen 10,000 tallérba összes alsó-tyuszkai, obleszkai, hidegpataki, lipcsei, polyánai, bereznai, kelecsényi, ripinyei, ruszkai, priszlopi, feketeizai, toronyai, rakoveczi, zavadkai, szajkófalvi, dobrókai, rákóczi, lukovai és bilkei részbirtokait a bilkei udvarházzal együtt; utóbb 1659-ben még 1000 forintot vett fel a bilkei, lukovai és rákóczi jószágokra és a bilkei udvarházra. Mostoha atyja halála után azonban annak egyik fiától, Korody Miklóstól kiváltotta 1000 talléron az obleszkai, tyuszkai és hidegpataki jobbágyok felét; a másik fele továbbra is zálogban maradt másik mostoha testvérénél, ifjabb Kóródy Ferencznél. A Kóródyakkal való rokonság így áll:

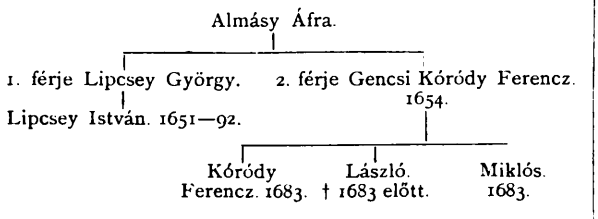

1651-ben óvást emelt *Lipcsey István* és semmisnek nyilvánított minden egyességet és szerződést, melyet néhai *Lipcsey III. András*, fia *III. Gergely*, és unokája *I. Zsigmond* bárkivel is kötöttek volt a bilkei, lipcsei, szajkófalvi, dobrókai, rákóczi, lukovai, nagy- és kis-tyuszkai, kelecsényi, ripinyei, vizközi, hidegpataki, iszkai, jalkoveczi, dukoveczi, holyatini és priszlopi birtokok iránt. Ez évben halálozott el *Istvánnak* harmad unokatestvére *Zsigmond*, és *István* azonnal elfoglalta összes birtokait, melyeket Rákóczy György fejedelem neki is ítélt, de minthogy Lyachovecz, Feketeiza és Zavnika falukért a beírt összeget *Zsigmond* édes anyjának, *Szuhay Annának* le nem tette, 1654-ben perbe idéztetett. A leányág is megperelte *Lipcsey Istvánt*, de ezekkel, névszerint Mikolay András, Ujhelyi János, idősebb Pogány Menyhért, Kende Kristóf, Mátyfalvi Ilosvay György és Sztojka Zsigmondné Némethy Máriával 1668-ban kiegyezett, ezen egyezség ellen azonban *Lipcsey György*, *Ferencz*, *Péter*, *János*, *Zsigmond* és *László* 1669-ben óvást emeltek. 1656-ban Almásy János, Mihály, Bálint és Anna, Kóródy Miklós, Ákos Mihály és *Lipcsey István* ellentmondottak Kamondy Tamás és neje Helmeczy Anna szatmármegyei császlói bizonyos udvarház és részbirtokba való beiktatásának, s még ugyanazon évben visszavonja *Lipcsey István* azon egyezséget, melyet Vay Péterrel kötött volt a rekitai, iszkai és hidegpataki jószágok felől, 1660-ban pedig azon egyezség ellen emel óvást, melyet Horváth István kötött volt Kemény Jánossal a császlói birtok iránt. 1657-ben Bornemisza Mátyás és neje Korláth Erzsébet fogják perbe *Lipcsey Istvánt*, mert őket, midőn egyszer Dobrókán a pap házánál tartózkodtak volna, megtámadta és a náluk lévő ingóságoktól megfosztotta. 1666-tól 1689-ig Beregmegye táblabírája s 1659-ben királyi ember volt. 1671-ben birtokai elidegenítése miatt tiltakoznak fia *János* és Kóródy Mihály. 1692-ben feljegyezte elzálogosított birtokait, s azokat, melyekhez vérsége után jogot tartott. E jegyzék szerint 1-ször Beregmegyében, Bilkén, az egyik udvarház kertjével, az épületek előtt levő nagy füves kaszálóval, öt puszta jobbágy kerttel és egy jobbágygyal, a mezőbeli két fordulón lévő szántóföldekkel és legelőkkel 1225 magyar forintért van elzálogosítva, de a szerződés egyik pontja értelmében csak 600 forintot kell érte letenni. 2-szor Szajkófalván és Dobrókán 9 ház jobbágy van Dolhay Györgynénél 500 magyar forintba. 3-szor Bilkén és Ugocsa megyében Rákóczon öt ház jobbágy van 320 frtba szintén Dolhaynénál. 4-szer a bilkei jószágban hat faluban van még hol két, hol három jobbágy elzálogosítva, kiknek egy része őt illeti, más részét vérsége útján válthatná ki, de hogy hány az elzálogosított jobbágy és kiknek a kezén vannak, azt maga sem tudja. 5-ször Máramaros megyében a Verhovinán Rekitya falut egész határával, Huszton egy, Hidegpatakon pedig 16 vagy 17

embert még ifjú legény korában adott volt zálogba Vay Péternek 3000 magyar forintért. 6-szor a Bekszidból kiszakadó Iza nevű patak mellett lévő Priszlop, Izapataka, Zavnika és Turonpataka (ma Toronya) nevű falukban 56 ház külön kenyeres jobbágyot 2000 magyar forintért Kemény János fejedelemnek adott volt zálogba.[1] 7-szer a leányágnak (II. Gergely és III. András utódainak) oly nagy összegben adott át 50 jobbágyot, hogy azokat kiváltani nem érdemes. 8-szor szintén az Iza patak mellett Rapillószállása nevű faluban 14 telket Dolhayné bír, de ezekhez perpatvar nélkül nem lehet hozzá jutni. 9-szer az Iza patakon van még Egressy Jánosnénál 18 jobbágy 250 magyar forintba. 10-szer Ripinyén és Lozánkán 12 vagy 13 jobbágy van Szentgyörgyi István árváinál 420 magyar forintba. 11-szer Bukoveczpatak nagyobb része néhai *Lipcsey Sándoré* volt, 16 vagy 20 embert idősebb Pogány Menyhért maradéki birnak 1000 magyar forintba, ezen felül bírnak még Ricskén és Kelecsényben is. 12-szer Tyuszkán, Kelecsényben, Obleszkán és Porkelecsényben (?) Kóródy Sámuelnél vannak jobbágyok elzálogosítva, kik közül hat ház kelecsényit és két ház porkelecsényit eladott Dolhay Györgynek. 13-szor vannak még a Verhovinán jobbágyok ki egynél, ki másnál maga részére valók is, vérsége szerint kiválthatók is. 14-szer Bereznán két jobbágy, néhai *Lipcsey Sándor* részére való, nincsen egészen 200 frtba elzálogosítva. 15-ször. Lipcsén 20 jobbágy van elzálogosítva, kettő kivételével mindegyik kevesebbe 100 forintnál.[2] 16-szor Lipcsén csak Alajos Ferencz gyermekei, Gorzó László, és az ott való egyházi ott lakos nemes emberek[3] bírnak ősi jószágot, az utóbbiak csakis két telket, a többi Csengerytől, Nagyidaytól, Rácz Ádámtól s egyéb birtokosoktól vérsége után kiváltható. 17-szer Boriszpolyánkán 13 jobbágy van Pogány Menyhért alispánnál 200 forintba, elébb Csathó Albert bírta. 18-szor Vajnághon két jobbágy, anyja Almásy Áfra öröksége 250 forintba van elzálogosítva, Szigethi Somody György birta, míg élt. 19-szer Vid és Kis-Varsány faluk fele illeti a *Lipcseyeket*, Nyir-Gemzsének is egy része, de erre nézve tanúkihallgatást kell tartatni. 20-szor Erdélyben Fejér megyében lévő egész Ompricza falu második felesége *Szigethy Márton* leánya *Katalin* nagyatyjáé, Rácz Jánosé volt, a kinek még Fejérvárott két háza, Tordán is egy háza és halastava volt, ezeket Szigethy Mártonné Teleki Mihály főispánnak zálogosította el. Ezen jegyzetet azon czélból küldötte el *Lipcsey István* Fráter István Huszt vára magyar kapitányának, hogy váltsa magához közüle, a mi neki tetszik.

Lipcsey István első neje Nagy-Kállói *Kállai Judit* volt, a ki nagyanyja, *Bilkey Erzsébet* Sásvári Egressy Istvánné után szintén *Karácson vajda* véréből származott; második felesége, mint már láttuk, *Szigethy Katalin* volt. Gyermekei közül a fiúk: *II. Zsigmond* és *VII. János* egész bizonyosan első nejétől, a leányok pedig: *Anna*, *Klára*, *Rebeka* és *Eva* valószínűleg a másodiktól születtek, legalább erre látszik mutatni azon körülmény, hogy *Lipcsey István* közli az elidegenített birtokok között második felesége örökségét is, s hogy leányának, *Annának* férje, *Fráter Ferencz* alighanem Frater István fia volt.

A leányok férjeinek nevei a leszármazási táblán olvashatók, közülök *Klára* férjének *Darvai Darvay István* czímerét itt bemutatjuk,[1] minthogy Siebmacher czímeres könyvében nincsen közölve. *Lipcsey Klára*[2] 1710-ben osztozott meg, mint már özvegy, gyermekei Darvay Éva, Miklós, Krisztina és István nevében, férje előbbeni nejétől, Kende Évától született leányaival Erzsébet, Mária, Katalin és Zsuzsánnával.

Lipcsey II. Zsigmond 1653-ban született,

[1] Lipcsey István sógorságát Kemény Jánossal ezen kis táblázat mutatja:

Kállay Ferencz.

János.	Ferencz.
István.	Zsuzsanna. (Kemény János fejedelem.)
Judit (Lipcsey István.)	

[2] Ezek alatt bizonyosan *Lipcsey Elek* utódai értetnek.

[1] Ez a Darvai Darvay család máramarosi eredetű, egy törzsből származik a Sztojka és Kricsfalusy családokkal, közös ősük Sztoján, kinek fia János 1397-ben már nova donatiót szerzett Darvára.

[2] Egy Lipcsey Klára Inczédy Pálné († 1704-ben) volt, báró Inczédy Gergely és báró Josinczy József édes anyja. (Nagy Iván, Magyarorsz. családai, V. 241.)

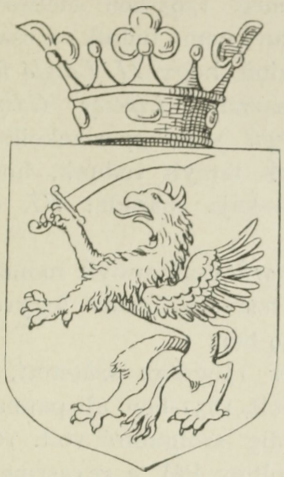

1718-ban még életben volt, utódait nem ismerjük.

VII. János 1689-ben zálogba adott Bilkén egy kertet, melyet anyja *Kállay Judit* után örökölt volt, 50 magyar frtért Dolhay Györgynek és feleségének Szuhay Erzsébetnek. Egyéb adattal *VII. Jánosról* nem rendelkezünk. Nejétől *Mokcsay Borbálától* született fiait, unokáit és kisunokáját a leszármazási tábla mutatja, de róluk mit sem tudunk mondani; bennük valószinűleg magva szakadt *Lipcsey Lázár* ágának.

Lipcsey I. István legifjabb fia *II. László* utódait a következő táblázat mutatja.

III. TÁBLA.

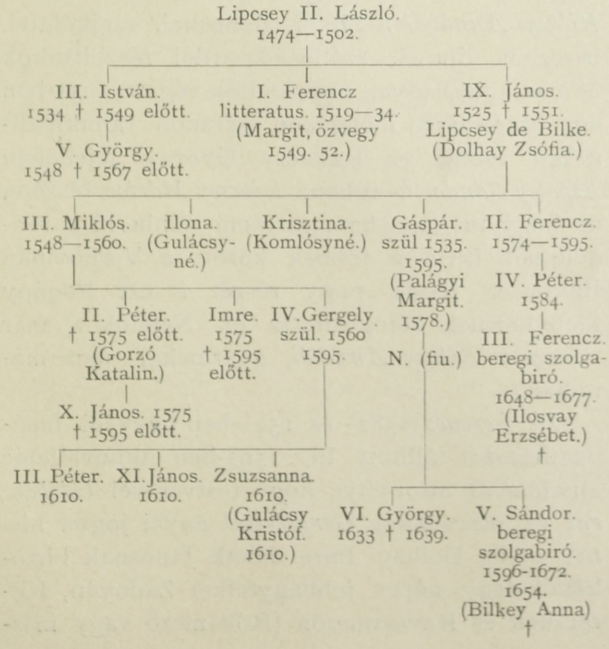

Lipcsey II. László 1495- és 1501-ben működött mint királyi ember, 1496-ban ellentmondott Drágffy Bertalan Lipcse, Hernicse, Berezna és Ökörmező birtokába történt beiktatásának, s még ugyanazon évben ő iktattatik be testvérével *Györgygyel*, a két Bilkey Györgygyel és Gorzó Andrással együtt néhai Úrmezey János, Péter és Lázár ökörmezei, kelecsényi, ripinyei és vízközi birtokaikba, azonban Dobrókai Palkó Péter a birtokok egyharmadára, Ilosvay András fia György és Miklós fia Miklós és Máté egyhatodára nézve ellentmondottak. 1500-ban ellentmondott *Lipcsey László*, midőn Pogány Péter és rokonai egész Berezna birtokába bevezettettek. 1502-ben pedig tiltakozott Bilkey Györgygyel együtt Huszthi Laczkó Pál özvegye Kricsfalusy Anasztázia ellen, a ki keselyűmezei részét Tárczay Jánosnak eladni szándékozott. Ezentúl neve nem fordúl elő többet az élők között. Három fia maradt: *III. István*, *I. Ferencz* és *IX. János*.

III. István nevét csak egyszer olvassuk 1534-ben, a midőn testvéreivel és *Újhelyi Lipcsey Jánossal* letiltják *Lipcsey Eleket* és Bedőy Jánost bilkei, dobrókai, lipcsei és bereznai birtokaik eladásáról. Egy fia maradt: *V. György*, a ki 1552- és 1562-ben volt királyi ember, de 1567 előtt már elhalálozott. Igen valószinű, hogy maradtak utódai, de azok neveit nem ismerjük.

I. Ferencz irástudó levén, deáknak (litteratus) neveztetett, 1519-ben mint királyi ember szerepelt. Özvegye *Margit* 1549- és 1551-ben említtetik, gyermekei, úgy látszik, nem maradtak.

IX. János neje *Dolhay Zsófia* volt, kinek atyja, Dolhay Péter, — fia nem lévén, — birtokai egyharmadát ajándékozta volt, de utóbb fia születvén, ezen adományát 1533-ban visszavonta. *Lipcsey Jánosnak* három fia és két leánya maradt: *III. Miklós*, *Gáspár* és *II. Ferencz;* a leányok neveit nem ismerjük, az egyik *Gulácsyné*, a másik *Komlósyné* volt.

III. Miklósról, csak annyit tudunk, hogy 1549-ben zálogba adott Lipcsén egy telket 4 forintért Kricsfalusy Lászlónak, élt még 1560-ban is. Három fia maradt: *II. Péter*, *Imre* és *IV. Gergely*.

II. Péter korán elhalt; 1575-ben már nem élt, ekkor említtetik özvegye *Gorzó Katalin* és

fia *X. János*, a ki azonban 1595 előtt utódok nélkül húnyt el.

Imre 1575- és 1582-ben említtetik, szintén 1595 előtt halt el, gyermekeit nem ismerjük.

IV. Gergely 1560-ban született. 1575-ben perújítást kezd ellene és testvére *Imre* ellen, továbbá *Lipcsey Péter* özvegye Gorzó Katalin, Thegze János özvegye Gorzó Anna és Theökeös, másképp Kenéz Elek neje Gorzó Margit, — Bilkei Gorzó Ferencz leányai — ellen Kerepeczy Demeter deák valami magvaszakadt birtok végett. 1584-ben királyi ember volt, 1595-ben még tanúskodik Bejczy Balázsné Dolhay Zsófia ügyében, a ki a Dolhay család birtokai felől hihallgatást tartat. Úgy látszik, 1510 körül halt el, két fia és egy leánya maradt: *III. Péter*, *XI. János* és *Zsuzsánna*, *Gulácsy Kristófné*, de ezeknek nem maradtak utódai.

Gáspár 1535-ben született, 1574-ben ellentmondott Thernei Keszthelyi György beiktatásának Mátyfalvába, melyre Keszthelyi György néhai Zóvárdffy István magvaszakadtán szerzett volt adománylevelet, 1575-ben ügyvédi meghatalmazást állított ki, és perújítást kezdett Bilkey György, János, Máté és Ferencz ellen a bilkei, rákóczi, miszticzei, lukovai, lipcsei és ripinyei birtokokra vonatkozó levelek visszatartása miatt, perét meg is nyerte s 1578-ban nyugtatványt adott Bilkey Máténak a levelek átvételéről. 1575-ben ellentmondott a többi *Lipcseyekkel* együtt Daróczy Szerafin beiktatásának Bilkey György fia János magvaszakadtán annak bilkei udvarháza és bilkei, rákóczi, lukovai, lipcsei, ripinyei, vízközi és bereznai birtokaiba, de 1577-ben kiegyeztek ezen birtokok iránt Daróczy Szerafinnal a *Lipcseyek*, névszerint *Gáspár*, *Ferencz*, *Miklós* fiai *Imre* és *Gergely*, *Péter* özvegye *Gorzó Katalin*, valamint rokonaik Thegze Anna Polák Jánosné és Theökeös Elekné Gorzó Margit. 1576-ban Miksa királytól új adománylevelet szereztek a *Lipcseyek*, *Bilkeyek* és a *Gorzók* Bilke, Dobróka, Miszticze és Lukova nevü egész falvakra és Rákócz háromnegyed részére, s annak alapján azok birtokába ellentmondás nélkül be is vezettettek. Az adománylevélben a *Lipcseyek* közül *Gáspár*, *Ferencz*, *Imre*, *Farkas*, *László*, *György* és *Gergely* neveztetnek meg, ezek közül *Farkast*, a ki 1570 és 1582 között említtetik és *Lászlót*, a ki 1545-ben született s még 1595-ben életben van, adatok hiányában nem tudjuk a családfán elhelyezni, valószínű, hogy *II. László* fiától *III. Istvántól* származnak. *Lipcsey Gáspárnak* neje *Palágyi Margit* volt, gyermekeik neveit nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy egyik fia után két unokája maradt: *VI. György és V. Sándor*.

VI. Györgyről csak annyit mondhatunk, hogy valószinűleg testvére *Sándor* fegyvere által öletett meg 1639-ben.

V. Sándor 1596-ban született, Beregmegye táblabírája volt, 1651-ben alispánnak jelöltetett, 1654-ben pedig szolgabiró volt. 1639-ben tilalmazza őt Dolhay Pál a ravaszmezői (lisziczai) és kereczkei részbirtokok elidegenítésétől, minthogy azokat csak leánynegyedképen bírja szépanyja Dolhay Zsófia után s azok kiváltása Dolhay Pált illeti, a ki kész is letenni a beírt összeget. Ugyanazon évben Rákóczy György fejedelem az iránt idézteti *Lipcsey Sándort* és rendel el vizsgálatot ellene, hogy vajjon véletlenül sebesítette-e meg, vagy talán meg is ölte testvérét *Lipcsey Györgyöt?* 1648-ban pedig *Lipcsey Gergely*, a kurucz ezredes, idézi perbe *Lipcsey Ferencz*, *Mihály* és *ifjú Gergely*, Bilkey Ferencz, Gorzó Máté és Gorzó Péterrel együtt, a miért házát megrohanták s őtet magát elfogták volt, bárha utóbb önként szabadon bocsájtották is. Ugyanazon évben egyezséget kötött nejével *Bilkey Annával* a bilkei, dobrókai, szajkófalvi, bereznai, lipcsei, szőllősvég-ardói részbirtokok és a salánki hegyen lévő szőllők végett. 1651-ben egy Máramaros megyében tartandó tanúkihallgatást rendel el Rákóczy György fejedelem *Lipcsey Sándor* és rokona *Lipcsey Márton* részére, de hogy mi tárgyban, az nem tűnik ki a rendeletből. Bírta a többek között a Verhovinán Bukovecz patak nagy részét s azt Pogány Menyhértnek zálogosította el. Nejétől, a már nevezett *Bilkey Annától*, gyermekei nem maradtak.

II. Ferencz 1582- és 1591-ben ügyvédi meghatalmazást állított ki, 1595-ben tanuvallatás alkalmával bizonyítja, hogy testvérével *Gáspárral* és öcscsükkel *Gergelylyel* anyai jogon bírnak néhai Dolhay Imre fiának Jánosnak birtokából négy népes jobbágytelket Zádnyán, Kereczkén és Ravaszmezőn (Rókamező vagy más-

NYOMT. ULLMANN J. BUDAPEST.

BARRWY SIMON CZÍMERE

1417. évből.

kép Liszicza). Csak egy fiát ismerjük, *IV. Pétert*, a ki 1584-ben szerepelt mint királyi ember, ennek ismét csak egy fiáról van tudomásunk, *III. Ferenczről*, a ki 1664-ben ellentmondott és óvást emelt minden egyezség és szerződés ellen, melyet birtokaira nézve bárkivel is kötött volt. *Lipcsey András* 1677-ben beregmegyei szolgabiró volt. Nejétől, Ilosvay Ferencz és Dolhay Anna leányától, *Ilosvay Erzsébettől* gyermekei nem maradtak s így benne *Lipcsey IV. János* ága megszakadt.

PETROVAY GYÖRGY.

BARRWY SIMON CZÍMERESLEVELE 1417-BŐL.

(Színes czímerképpel.)

Ha a Siebmacher-féle magyar czímerkönyv adatai segítségével a középkori czímeres-levelek statisztikáját összeállítjuk, arra az eredményre jutunk, hogy a legtöbb czímeradományozás Zsigmond király alatt történt. Összefügg ez kétségtelenül egyrészt Zsigmond római-német királyságával s az ezuton hozzánk eljutott külföldi befolyással, másrészt e király rendezetlen anyagi viszonyaival, mely arra indítá őt, hogy a hol lehetett, a jószágadományozások elkerülésével, a nemesi czímer adományával tüntesse ki a legfelsőbb elismerésre igényt tartó híveit; a kitüntetés e módja semmibe sem került a királynak, sőt bizonyára jelentékenyen gyarapította kanczelláriája bevételeit. Bármint álljon a dolog, tény az, hogy az igazi értelemben vett czímeres-levelek, az adományozott czímer kifestett képével, hazánkban Zsigmond koráig viszik eredetüket, a Zsigmond-kori ármálisok képezik a hazai czímeres levelek legrégibb csoportját, s e körülmény érthetővé teszi érdeklődésünket, valahányszor újabb példány kerül nyilvánosságra középkori heraldikánk e becses emlékei közül.

Az eddig ismert Zsigmond-kori czímeres-leveleknek csak kisebb része került ki az országos levéltár és a Magyar Nemzeti Múzeum levéltára gyűjteményeiből; nagyobb részük magánosok birtokában van, s kétségtelen, hogy még igen jelentékeny azok száma, a melyek az ország különböző vidékein, egyes nemesi családok leveles-ládáiban ismeretlenül lappanganak, s melyek felkutatása a heraldikusok egyik fő feladatát képezi.

Egy ily eddig ismeretlen czímeres-levelet fedezett fel a múlt nyáron Géresi Kálmán tagtársunk, a debreczeni kollégium tudós tanára, kinek szivességéből sietünk azt olvasóinknak bemutatni. Ez Zsigmond királynak Konstanczban, 1417 május 20-án kelt oklevele, melyben udvari emberének, Barrwy Ferencz fiának Simonnak és Pál, Mátyás, János, Imre, István és másik Imre nevű testvéreinek czímert adományoz

Az oklevél vastag, kívül sárga, belül fehéres, u. n. olasz hártyára van írva, s a király középső pecsétjével ellátva; a vörös-fehér-zöld színű selyemzsinórról lefüggő pecsétfészek ma is megvan, de a pecsét vörös viaszja letöredezett róla, s maga az egész oklevél meglehetős rongált állapotban maradt reánk. Szövege, melynek hiányait egykorú czímeres levelek segítségével kellett kiegészítenünk, következőleg hangzik:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex, semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam prese[ntibus quam futuris presentiu]m notitiam habituris salutem in salutis largitore. Quamvis regalis maiestas universos sibi fideles et dilectos sinceris favoribus libenter prosequatur, illos tamen, quos per fid[elium servitioru]m merita maioribus dignoscit dignitatibus laborare, non indigne amplioribus dignatur gratiis et favoribus promovere ac gratiarum libertatibus merito insignire. Proinde ad universorum [presentium parit]er et futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster Simon filius Francisci de Barrwy aule nostre familiaris, coram nostra celsitudine personaliter constitutus, pro[positis et]in memoriam nostri [reda]ctis suis [fidel]ibus servitiis, (quibus) celsitudini nostre a diuturnis temporibus in prosperis nostris agendis et adversis, persone et rebus suis non parcendo, indefesse studuit compla[cere reddidi]tque se gratum [et acceptum], arma seu nobilitatis insignia in presentium literarum nostrarum capite depicta maiestati nostre exhibendo, ab eadem maiestatis nostre celsitudine eadem arma seu nobilitatis insignia sibi et per eum Paulo, [Mathie], Iohanni, Emerico, Stephano, et alteri Emerico de predicta Barrwy fratribus suis carnalibus ac ipsorum heredibus et successoribus universis ex

liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter [et devot]e supplicavit. Unde nos prefati Simonis gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus diligentibus studiis ac indefessis in diversis mundi partibus, presertim in Istria et Lombardia, Francie, [Aragonie et Anglie] regnorum et presentibus Almanie partibus non sine sue persone gravibus discriminibus et expensarum suarum oneribus hactenus erga nostram claruit maiestatem, cottidieque [claret et] in antea eo quidem [studiosi]us clarere poterit, quo se et suos singularioribus honorum [gratiis] sentiet decoratos, animo deliberato et ex certa nostra scientia eidem Simoni et per eum memoratis Paulo, Math[ie, Iohanni], Emerico, Stephano et alteri Emerico carnalibus fratribus suis ipsorumque heredibus et posteritatibus [universis] ad prefati Simonis supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis [insignia] hic depicta [ac pictoris magisterio distincte] descripta [virtute presentium] conferimus, ymmo de habundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad maiorem eiusdem Simonis et aliorum supradictorum [nobilitatis] gloriam [proprio motu concedimus, damus et elargimur] ut ydem Simon et alii supradicti [et eorum here]des ac quilibet *(igy)* ipsorum posteritas universa nata et nascitura hec arma seu nobilitatis insignia, prout [presentibus litteris circa principium appropriatis] coloribus diversis inserta pictura deno[tat et declar]at, ammodo in antea in preliis, hastiludiis, orneamentis, bellis, duellis et in omni excercitio militari [gestare] valeant par[iter et deferre]. Gaudeant igitur favore regio ac de tanto munere singularis gratie antefatus Simon et alii prenotati eorumque posteritas merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intentio, quanto ampliori favore [preventos se con]spiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam perpetuam cum pendenti [secreto nostro regio sigillo, quo] ut rex Hungarie utimur, prelibatis Simoni et aliis [supradictis] ipsorumque heredibus et successoribus universis duximus concedendas. Datum Constantie, in festo ascen[sionis domini,] anno eiusdem millesimo quadringentesimo decimo septimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo primo, Romanorum vero septimo.

A címer festett képe, kettős sárga vonallal keretelt egyszerű czinóber-vörös szőnyegen, az oklevél elejét foglalja el. A kék pajzsfővel ellátott arany mezejű pajzsban aranykoronás fekete sasfiók látható, kiterjesztett ezüstös szárnyakkal, csőrében aranygyűrűvel, hullámos kék talajon állva s fejével és szárnyaival benyúlva a pajzsfőbe. A pajzs balra dől, jobb csúcsára van helyezve az ezüst sisak, hermelin bélésű kék takaróval és nyílt arany koronával, mely felett oromdíszül a gyűrűt tartó koronás fekete sasfiók ismétlődik.

A címer egyes alkatrészei: az alul kikerekített, fent egyenes vonallal zárt pajzs, az előrenyúló orrú csősisak, a pajzsalak és a sisak koronái megfelelnek ama kor stiljének. Az összeállításban a czímertan szabályai pontosan érvényesülnek; s a talajnak kissé szokatlan színezésétől eltekintve, mely a kék pajzsfővel látszik összefüggésben állani, az egész czímerrajz a legkorrektebb czímertani alkotások közé sorozható. Annál nagyobb kár, hogy a czímeres levelet ért balesetek épen a képet támadták meg legerősebben, az eredeti czímerképről a fémanyag majdnem teljesen letöredezett, s a másoló kiváló gondosságára és ügyességére volt szükség, hogy az ismertetésünkhöz mellékelt színes hasonmás a czímerrajzot egykori épségében állítsa szemünk elé.

Az összeállítás érdekességét emeli szemünkben a sasfiók szájában látható arany gyűrű. E motivum, s maga az egész pajzsalak a Hunyadiak gyűrűs hollójára emlékeztet bennünket; a kor is meglehetősen összevág azzal az idővel, melyben a Hunyadi család az ismeretlenség homályából kiemelkedett, s nem valószínűtlen, hogy mind a két czímer közös heraldikai felfogás terméke, esetleg ugyanegy czímerfestő fantáziájában birja eredetének forrását.

A mi magát a czímerszerző egyéniségét s családját illeti, az ez irányban felmerülő kérdéseket, sajnos, semmivel sem elégíthetjük ki, semmivel sem járulhatunk a czímeres-levél szófukar adatainak kiegészítéséhez. Az oklevélből tudjuk, hogy *Simon de Barrwy* Zsigmond király udvarának tagja *(aule nostre familiaris)* volt, elkisérte a királyt az olasz, franczia, spanyol és angol utakra, ott volt már Isztriában és Lombardiában is, tehát 1412-ben már Zsigmond szolgálatában állott s az udvarban az előkelőbbek közé tartozott: «quos (regalis maiestas) . . . *maioribus* dignoscit *dignitatibus* laborare». Erre mutat a czímeradományozásban előforduló arany sisak is, melyről tudjuk, hogy az elsőrangú heraldikai kitüntetések közé tartozik. De családjáról, atyjának s testvéreinek nevét kivéve, semmit sem tudunk, azt sem, hogy *Barrwy*, mely*ről* (*de* Barrwy) irta nevét, magyarországi helyiség-e s ma hogy hivják, tehát jóformán nevének helyes olvasását sem ismerjük. Genealogusaink további buvárlataitól várjuk a helyes nyomot, mely e kérdések megfejtéséhez vezethet bennünket.

SCH. GY.

NEHÁNY ADAT A SIGRAY ÉS KOROTNOKY CSALÁDOK MÚLTJÁBÓL.

A Branyiszkó lábánál, erdős domboktól mintegy körülölelve, a branyiszkói dombok s a szepesi várhegy között két ikerfalu: Grancs és Petrócz fekszik egymással szorosan, úgyszólván alig megkülönböztethetőleg egybeolvadva. A falucska felett, kis dombon az ódon, Petróczy Boldizsár által emelt templom emelkedik szürke, mohos falaival, odább, alig 15 percznyire az ősrégi, románkori zsigrai templomot — melyet híressé tettek falfestményei és sírkövei — uralja a vidék; szemben a szepesi regényes várrom... a múltak emlékeitől gazdag, megihletett vidék!

Petrócz falu a szepesmegyei törzsökös Szakács család ősi tulajdona, mely, hajdani családnevét elhagyva, faluja nevét, prædikatumát vette fel s használja mai nap is; — még 1542-ben a család egyik őse, Boldizsár alispán «Balthasar Zakacs de Petrocz»-nak írja magát; — maga a név — Petrócz — alighanem tót eredetű lévén, a «Petrovecz» szó összehúzása s «Péter birtokát» jelenti, úgy a mint «Baldócz» talán «Bald birtoka, Bald mezeje» lehetett hajdan. Ez utóbbi sejtelmemet támogatja ama, okmányilag beigazolható adat, hogy 1297-ben élt egy «Bald» nevű comes, ki «homo regius» volt Marcus kanonok s testvére comes Michaelnek Koritnyik nevű erdőbe való beiktatásánál 1297-ben. (Petróczi levéltár).

A Petróczy család egyike Szepesmegye, a felvidék, sőt az egész ország legrégibb s legjelentékenyebb múltu családjainak, mely nevét ismertté tette megyéjének határain kívül is, főkép a kurucz felkelések idejében való hősi szereplése révén; Petróczy István, Ferencz a hősi kurucz kornak kegyeletes emlékű bajnokai, alakjai. De még sokkal előbb, a XIII., XIV., XVI. században is szerepet vitt a család; jelentékeny birtokai voltak nemcsak Szepesmegyében, de Sáros, sőt Szabolcs és Szatmár vármegyékben is.

Nem csoda tehát, ha a családnak Petróczon őrzött leveles-ládája meglepően gazdag, daczára annak, hogy most *már* nem foglalja magában az egész Petróczy nemzetség levéltárát; számos Árpádkori s mohácsi vész előtti okmányt, XVI. és XVII. századbeli közérdekű oklevelet, magánlevelet, — természetesen nagyobbára családtörténeti jelentőségű iratokat — rejt magában a különben nem nagy terjedelmű levéltár; egyedül az csodálatra- és sajnálatraméltó, hogy bár a családnak több tagja játszott a kurucz időkben fontos szerepet, mentől kevesebb okmány van, a mely a kurucz-labancz háborúk története szempontjából lenne említésreméltó.

E nyáron alkalmam nyilt a petróczi levéltár iratait — legalább nagyjából — átolvasgatni, átböngészni; legnagyobb örömömre több olyan okmányt találtam, mely régiségénél és tartalmánál fogva a közlésre és illetőleg feldolgozásra méltó; meglehet, hogy talán csalatkoztam, s hogy a közlendő adatok nem lesznek hivatva a történettudós figyelmét felkölteni; mentsen akkor engem ama szerény véleményem, hogy mindenkinek hazafias kötelessége hazája múltjából felderíteni azt, a mire alkalma nyílik, legyen az bármily csekély is s legalább egy porszemet hordani annak az épületnek a felépítéséhez, melynek neve «részletes, tökéletes, teljes magyar történelem»; meglehet, hogy nem tudtam megfelelően, helyesen feldolgozni adataimat, hogy nagy fába vágtam fejszémet; mentsen akkor kezdő voltom s igyekezetem.

Az átolvasott s feldolgozandó okmányok keletkezési korában, a XIII. század második és a XIV. század első felében, Szepesmegye Branyiszkó alatti részén, a mai Petrócz, Korotnok és Zsigra vidékén két család tűnik fel, mint birtokszerzők, mint egymással birtokaik miatt perlekedők, s mint kibékülők; ennek a két családnak birtok- és családviszonyaira vonatkoznak a fent említett okmányok.

Gurede családja az egyik, Petrus de Sygra családja a másik.

Sem Gurede, sem Petrus de Sygra nem szerepelnek, csak utódainak ténykedéséről emlékeznek meg fent idézett okmányaink; Petrus de Sygra fiai Michael és Andreas tevékeny, birtokaikat híven gondozó földesurak, kik birtokaiknak területi épségét meg tudják őrizni s a szomszédok által tiszteletben tudják tartatni.

Sygrai Péter fiai Mihály és András 1284-ben panaszszal léptek fel Ricolphus comes de Lumpnicz — a kakaslomniczi és berzeviczei Berzeviczy család őse — ellenében, ki az ő ősi birtokaikat hatalmában tartotta; ezen panasz következtében a dolog választott birák itélőszéke elé került.

A perlekedő felek: Sygrai Péter fia Mihály és András egyrészről, lumpniczi Rikolf másrészről 10 választott birónak személyében megegyeztek, sőt megfogadták azt is, hogy a mit e 10 arbiter, a szepesi káptalan fejével, Jakabbal egyetemben, határozatul illetve itéletül ki fog mondani, annak alávetik magukat, különbeni 20 márkányi pénzbirságnak lefizetésére kötelezvén le magukat. A Mihály és András által választott 5 biró: Nicolaus filius Henrici, comes nobilium; comes Petrus, frater ipsius; comes Egius filius Melchioris; comes Ioannes de Coldobach, és comes Alba voltak, míg Ricolphus

comes a következőket választotta: Arnoldus scilicet parvus; comes Ioannes de Gorgov (Görgő); Ioannes iudex de Leuche (Lőcse); Henricus de Kapussdorff és Jelo iudex de Bela.

Ez a tíz «istenfélő és kiváló» férfiú Jakabbal együtt gondosan és lelkiösmeretesen megvizsgálva az ügyet, bejárva a «Rudna» nevezetű peres földet, azt az ítéletet hozták, hogy e földet Ricolphus comes köteles legyen visszaadni tulajdonosaiknak. Sygrai Péter fia Mihálynak és Andrásnak és ezek apjának, mint a kik a kérdéses területet régi idő óta birták mint ősi, családi, az elődöktől emberemlékezetet felülmúló régi korból leháramlott birtokot;[1] kötelesek legyenek azonban, — mondják továbbá a választott birák, — Ricolphus comesnek fáradozásai és kiadásai kárpótlásául, a melyeket a föld javítására fordított volt, 24 márkát fizetni három év leforgása alatt három részletben: gyertyaszentelő boldogasszony, Szent-György s ker. Szt.-János ünnepén. Ha ezen kötelezettségüknek Mihály s András eleget nem tennének — rendelik a birák — s akármelyik részlettel adósok maradnának, büntetésül elvesztik Rudna nevű földjüket Ricolphus comes javára, sőt az esetleg már lefizetett egyik részletet is el fogják veszteni; ha azonban a 24 márkát hiány nélkül a pontos időben lefizetik, Ricolphus tartozik nekik átadni a szóban forgó birtokot, sőt az összes felszerelést is, a káptalan és hitelre méltó tanúk előtt.

Mind a két fél eleget tett kötelezettségeinek; Mihály s András megfizették a 24 márkányi kárpótlást, Ricolphus pedig a földet s a felszerelést átadta a pernyertes feleknek a káptalan tanúbizonysága szerint.

A vitás kérdésnek ily békés módon való elintézéséről szóló okiratban — melyet «magister Jacobus prepositus divina miseratione ecclesiæ s. Martini de Scepus» adott ki, «apud s. Martinum in octavis ipsius a. dni 1284» — Jakab prépost a kérdéses Rudna nevű birtoknak comes Lewk homo regius jelenlétében történt bejárását és határleírását is közli a következőképen: «ezen földnek határa kezdődik a Rudna nevű hegynél a kis Sygra nevű patak forrása felett és e patak mentén halad — a mely pataknak déli oldalán Jaan comesnek földje fekszik — nyugati irányban «usque ad portum Jaan»; azután visszafordul és a Tumpa nevű hegyre száll fel egy déli csapás irányában, a hol határdomb van, és innét tovább halad két határdomb felé és onnét visszafordul dél felé, a hol megint két határdomb emelkedik. Onnét egyenes irányban leszáll a Vitéz (sárosmegyei falú: Kis- és Nagy-Vitéz) felől jövő út felé, a mely útra felmegy a határ és átlép egy bizonyos kis patakocskát, a hol ismét két határdomb van, a melyektől átmegy a Vitézről jövő országútra (magna via), a melynek mindkét oldalán több határdomb van felállítva és itt déli irányban ama hegyhez jut, a melyik a Rudna nevezetű hegy mellett van, a melynek tetején két határdombnál végződik a fentnevezett területnek a határa».

A «magister Jacobus prepositus» által kiadott oklevelet Mihály és András kérelmére (Michael et Andreas filii Petri nobilis de Scepus) a szepesi káptalan 1285-ben átírja, megerősíti, bizonyítván azt is, hogy Mihály s András a 23 márkát lefizették a káptalan előtt Ricolphus comesnek, s hogy ez a területet s a birtok felszerelését átadta amazoknak.

Ezen átíró, megerősítő okmány új átírást, megerősítést nyert az által, hogy 1290-ben «nobilis vir et discretus Laurentius dictus Niger» megjelent a szepesi káptalan előtt és felmutatta ezt az oklevelet, kérve az okiratnak újból való kiadatását, megerősítését és illetőleg, — mivel a káptalan régi pecsétje a káptalannak László királytól történt (cum in spoliatione ecclesie nostre per regem Ladislaum et exercitum eius inter damna quam plurima una cum rebus aliis antiquum sigillum nostrum fuisset perditum et ablatum) kifosztása alkalmával elveszett s a káptalan e miatt azon régi okmányokat, melyek az új pecséttel el nem láttatnak és meg nem újíttatnak, hiteleseknek el nem ismerte, — az új pecséttel való ellátását.

Laurentius Nigernek (dictus de Rudna) — a ki sejtelmem szerint vagy Mihálynak, vagy Andrásnak a fia lehetett — a kérelmét meghallgatva, ezen ideiglenes okmányt (litteras memoriales) új pecséttel megerősítette 1290-ben, vízkereszt nyolczadán.

Nem sokáig maradtak háborítatlanúl, békében Sygrai Péter fiai; csakhamar új határkérdés támadt közöttük és a szomszédok, t. i. Hodchouch (a mai Szepes-Ujvár puszta, a szepesi vár keleti tövében, melynek még pár év előtti neve Hodkócz volt, mivel csak rövid idő előtt lett neve Puszta-Szepes-Ujvárrá magyarosítva) lakosai között. A határper — miként a lomniczi Rikolffal folytatott per is — a Péterfiak javára dőlt el; a hodchouchiak nevében Vavryck, Mychack, Zsehnya és még mások

[1] «.... ex commisso scilicet arbitrationis officio ordinaverunt, ut terram eandem ad possessionem prædictorum Michaelis et Andreæ fratris sui deberet restitui tum quod patris eorum exstitit, tum etiam quod ab antiquis eorum progenitoribus ad eos et patres eorum a tempore, cuius non extat memoria, fuerit devoluta, hoc dumtaxat salvo, quod idem Michael et Andreas frater eius prædicto ipsi comiti Ricolpho pro suo labore, quem pro libertate terre illius pertulit et pro expensis, quas pro locanda terra eadem et melioranda distribuit, viginti quattuor marcas argenti ..... solvere tenerentur».

(cum aliis civibus suis de villa Hodchouch) megjelenvén a szepesi káptalan előtt, kijelentették, hogy Mihálynak és Andrásnak határait helyeseknek és valódiaknak (metas possessionis ipsorum Mychaelis et Andreæ prædictorum veras et rectas esse . . . .) elismerik; ezen helyeseknek elismert határok «kezdődnek Jaannál, majd kelet felé haladnak, azután kissé visszafordulnak; északi irányban egy úthoz ér a határ, a mely út Hodchouch felé halad, a jobb oldalán határkövekkel; a határ a sygrai vizekhez jut, a melyeket átugorva egy úthoz ér, a melyen felfelé halad észak felé és eljut egy határdombhoz, a mely ezen útnak bal oldalán fekszik». Erről a káptalan 1292 október 3-án okmányt ád ki, mely érdekes annyiból is, hogy az úgynevezett «litteræ alphabeto intercisæ», cyrographumos oklevelek közé tartozik, az okmány tetején az *A*, *B*, *C* kettémetszett betűk lévén láthatók. A függő pecséttöredékkel ellátott szűk, hosszú okmány hátlapján: «ad metas Petrocz; 1292» olvasható.

Az eddigiekből láttuk, mint szerzi vissza Sygrai Péter családja az ősi birtokot, Rudnát, tekintélyes bizalmi férfiak, birák ítélete alapján, mint tesznek viszont ők is Rudna birtoklója irányában eleget a méltányosság követelményének, láttuk, mint tudják megvédeni birtokuk területi épségét a hodkóczi szomszédokkal szemben, lássuk most már, mint emelkedik a másik család, a Gurede nemzetsége.

A Gurede fiakat megörökítő legelső okmány az utolsó Árpádházi királynak: III. Endrének zürzavaros korába vezet minket, kit, alig hogy választás révén elnyerte őseinek koronáját, bel és külellenség támadott meg s kényszerített hosszú önvédelmi harczra. Ál-Endrék ütöttek pártot a törvényes, valódi Árpád-ivadék ellen, ki azonban csakhamar leverte e vetélytársait; nem olyan könnyen ment Habsburgi Albert herczeg legyőzése, ki nagy sereggel tört hazánkra, a melyet Habsburg Rudolf császár birodalmi hűbérként neki ajándékozott; csak 1291-ben tudta magát biztosítani III. Endre király a trónkövetelő Albert ellenében.

A hálás III. Endre király, hogy megjutalmazza párthíveinek hűségét, hősiességét, s hogy a jutalmazás tényének példája által magának új híveket szerezzen s trónját biztosítsa, gazdagon látta el pártfeleit adományokkal, kitüntetésekkel; ennek köszönhették Gurede fiai is emelkedésüket, donatiójukat.

III. Endre ugyanis két hivét, Gurede két fiát: Marcus kanonokot és Mihály comest, — kiknek elseje diplomácziai küldetésekben tűnt ki s tett urának szolgálatot, másodika pedig az Albert osztrák herczeg elleni csatákban, főkép Rorov elfoglalásakor ontotta vérét a királyért s trónért s tette magát érdemessé ura kegyére — 1297-ben megajándékozza a Koritnyik nevű erdővel (a mai Korotnok falu, a kihalt Korotnokyak ősi fészke, a Branyiszkó alatt, a Sárosból Lőcse felé vezető országút jobb oldalán), melybe az adományosokat Bald szepesi gróf s a szepesi káptalan egy kiküldöttje iktatta be, mint azt egy, Endre király által 1297-ben kiadott, «Paulus magister prepositus Scepusiensis» által 1307-ben átírt — s a petróczi levéltárnak a szepesi káptalannak Eszterházy József országbiró rendeletére, özvegy Petróczy Ferenczné, született Nagy Erzsébet részére 1746-ban kiadott átiratában fennmaradt — okmánya bizonyítja.

Gurede fiai ezentúl donatiójuk révén szomszédságba és összeköttetésbe, illetőleg ennek folytán ősi szokás szerint perbe jutnak a Sygrai Péter utódjaival; a pernek úgylátszik tragikus vége lehetett: az adományos Guredefi Mihály fia Péter, — Petrus filius Michaelis dictus Lengel de Korotnik — megölte a már ismert Sygrai Péterfia Fekete Lőrinczet, kinek fia, Hellebrand perbe fogja apja gyilkosát, Pétert, ki kénytelen birtoka egy részét a halott fiának átengedni a szepesi káptalannak 1338. május 18-án kelt okmánya szerint.

Vérdíjba ment tehát a 41 év előtt szerzett birtok egy része, s gazdagítá a különben is nagybirtokú Hellebrandot, ki a környék egyik leggazdagabb földesura lett.

A Korotnokyak — így nevezhetjük ezentúl Gurede unokáit, — csakhamar új határperbe bonyolódnak; Korotnoky Mihály fia, Lengel Péter ama panaszszal járul Drugeth Villermus országbiró elébe, hogy határai meg lettek sértve; Drugeth ennek következtében Visegrádon 1341 aug. 14-én keltezett levelében kéri Pál jászói prépostot, hogy homo regiust küldjön ki a Péter panaszának megvizsgálására, a következő szomszédok: Bertalan fia János, Lőrinczfia Hellebrand, Istvánfia István, Heuch fia Sándor mint tanúk jelenlétében.

A jászói prépost engedve a felszólításnak Kázmérfiát Jánost és frater Georgius jászói papot bizta meg az ügy s a határok megvizsgálásával, kik a fenti tanúk előtt (Bertalan fia János helyett Bachnafia János jelent meg) a határokat bejárva, az ügyet a panaszos javára döntötték el.

Korotnoky Sámuel kérésére a szepesi káptalan átírta a jászói konvent fent említett okmányát; 1737-ben pedig átírta s 1747-ben kiadta a föntebb nevezett három okmányt (1. Péter s Hellebrand kiegyezéséről, 2. Marcus s Michael donatiójáról, 3. Péter dictus Lengel határperéről szóló okmányokat) Petróczy Ferencz özvegye kérésére s illetőleg az országbiró parancsára.

A fentebb érintett okmányokból a két szóban forgó családnak következő nemzedékrendi táblázattöredékét lehet összeállítani:

Gurede.

Marcus kanonok. Együtt kapják Koritnyik erdőt

Michael dictus Lengel de Koritnik. 1297-ben III. Endre királytól.

Petrus dictus Lengel; 1338-ban Hellebrandnak az apja megöletésért kárpótlásul földet ad. 1341-ben határbejárást kér.

Petrus de Sygra.

Michael

Andreas

Egyezséget kötnek 1284-ben Ricolphus comessel, kitől 24 márka lefizetése mellett visszakapják ősi birtokukat, Rudnát; 1292-ben a hodkócziak elismerik a két testvér birtoka határainak helyességét.

Egyiknek fia:

Laurentius Niger de Rudna.

Az előbbieknek Rikolffal kötött egyezségéről szóló okmányt átiratja a káptalannal. Megöli őt Petrus dictus Lengel de Korotnik.

Hellebrand

földet kap Petrustól; jelen van Petrus határbejárásánál mint szomszéd.

MELIÓRISZ BÉLA.

A VÁSÁROS-NAMÉNYI EÖTVÖS-CSALÁD.

(Második és befejező közlemény.)

1757. évben Eötvös Sándor beregi alispán határjárást eszközöltetett Beregmegyében Nagy-Luczka és Sztrabiczó helységek között, a mikor megállapíttatott, hogy határvonalul a Gerzsenő nevű patak szolgál. A *Sztrabriczói jószágot* ugyanis még 1682. évben kapta zálogúl Eötvös Miklós ötezer forintban s azóta itt külön gazdatisztet tartott. Így 1732. évben volt Miklós özvegye Debreczenyi Mária ispánja bizonyos *Kassai Ferencz*, kivel az történt, hogy szép felesége beleszeretett a helybeli ruthén papba, kit Nalivajko Jánosnak hittak; a tiltott viszonyról végre az ispán meggyőződvén, felindulásában rátámadt a papra s testvére Gergely és hivei segedelmével megrohanván a paplakot, ott megütlegelte a Don Juant, marháit pedig elhajtotta. Ennek folytán Ragyóczy Ferencz birtokos 24 forintnyi birság terhe alatt megtiltotta a lakosoknak a templomba való menést, míg a vétkes pap illően megbüntettetik.

A zálogbirtokot később 1778-ban a munkácsi uradalom uj adományosa, a gróf *Schönborn* család váltotta vissza 4166 forinton.

1758. szept. 1-én Mária Terézia királynő nevében gróf Batthyány Lajos nádor új donációt állított ki Eötvös Sándor és László részére Ombód és Amac helységekre nézve, megjegyezvén, hogy az azokban való birtok a 32 telket felül nem múlhatja.

E közben az özvegy, Debreczenyi Mária, elbetegesedvén, Pálfalván 1764. márczius 8-kán végrendeletet iratott, melyben a beregmegyei jószágokat fiának *Sándornak*, illetőleg ennek két fia *Antal* és *Lajosnak*, a pálfalvai vagyont leánya Máriának gróf Telekinének és Sándor most nevezett két fiának; a többi közt *Antalnak* még hat lovát és kocsiját és ezüstneműit is, meg a rézedényeket menyének, Béldy Sárának hagyta stb.

Természetes, hogy ez intézkedés, melynek híre kiszivárgott, különösen Sándort felingerlé, mit is anyjával súlyos betegségében is éreztetni el nem mulasztá; annyira, hogy ez elkeseredésében, 1764. junius 20-kán betegszobájába kéreté Krasznay Imre szolgabirót és Biró Antal esküdtjét s azok előtt kijelenté, hogy fia irányában kiméletlenül viselkedik s «vexálásaival s folytonos követeléseivel gyötrelmeit szaporítja»; miért is kérte a magisztratust, hogy őt intsék meg, hogy a «boszantással és mortifikálással» hagyjon fel. Hasonló nyilatkozatot állított ki 1765. május 4-kén *Zathureczky Zsuzsánna*, ki fiának, III. Miklósnak özvegye volt s mint ilyen gyakran megfordulván beteg anyósa körül, látta, mennyi zaklatással, túlkövetelésekkel illette őt Sándor, kinek udvartartására ő sokat költvén, néha annyira megszorult, hogy a legszükségesebb életneműit is el kellett adnia, úgy hogy sokszor teljesen kifogyott buzakészlete; mely alkalommal csupán leánya Mária gróf Telekiné segíté ki, ki hozzá nyájassággal s gyöngédséggel viseltetett s így ő a nagyasszony bizalmát és szeretetét teljesen birta.[1]

Ily állapotban tölte az öreg tisztes nő majd egy esztendőt, midőn végre Pálfalván 1767. november 12-ikén elhunyt.

Eötvös Sándor akkor a pozsonyi országgyűlésen mint beregmegyei követ lévén, a

[1] Az igazság érdekében azonban ki kell jelentenem, hogy ez adatokat *E. Sándor ellenfele* használta fel a perben igényeinek támogatására.

temetésen részt nem vehetett; mind a mellett sógora Teleki tartván attól, hogy már a temetés alkalmával is a kijátszott rokonoktól megtámadtathatnék, Kővár vidékéről negyven oláh jobbágyát rendelte be Pálfalvára, kikkel a kastélyt őriztette s kiket azután hazabocsátott. Sándor azután értesülvén anyjának elhunytáról s végrendeletéről, nem késett az akkori törvényszabta modor szerint hiteles helyeken ellenmondását és óvatolását kijelenteni s tiltakozásait különösen sógora, gróf Teleki Sámuel tábornokkal közöltetni, ki ennek következtében 1765. január 10-ikén a szatmármegyei közgyűléshez beadott visszaintetést és protestatiót, melyre másnap Sándor felelt, a többi közt állítván, hogy valótlan nővére Máriának a grófnénak azon kijelentése, hogy deficiált három öcscse (Imre, László és Lajos) után ő, a nővér lenne az öröklésre jogosított s tiltakozott az ellen, hogy ő és sógora erőszakkal behelyezkedtek a pálfalvai jószág felerészébe.

Később hatóságilag tudatta, hogy ő is önerejüleg fog igyekezni törvényes örökébe behatolni s ha máskép nem, erőszakkal foglalja el az őt illető vagyont, azért felhivatta sógorát, hogy a birtokot önként engedje át.

Teleki tábornok és neje pedig, hogy a törvény azon axiomájának, mely azt mondja, hogy «*beati possidentes*», hogy *annál a jog, kinél a birtoklás* — megfeleljenek s a pálfalvai jószág felerészének tényleges birtoklását kimutathassák, azt követték el, hogy a pálfalvai kúriát környező palánkot, melyet Sándor állíttatott volt, elmozdították és azt úgy emeltették fel az udvar közepén, hogy a kerítés kétfelé rekeszté azt, melynek egyik felét a grófék, a másik felét pedig Antal és Lajos ifiak használták, kik ott egy kisebb melléképületben meghúzódtak. Lajos különben a katonai pályára lépett volt, mert még 1764. évi október 21-ikén kelt szerződés szerint megvette Tokajban bizonyos Neuendorff Károly cs. és kir. hadnagytól ennek tiszti helyét, rangját s most szabadságon otthon tartózkodott.

1765. április 18-ikán *Sándor* Pálfalvára érkezvén, nevezett fiaihoz szállt; megérkezését azonnal bejelenté Telekinek a gróf öreg jágere, ki azzal bizatott meg, hogy minden támadási jelenségre vigyázzon. Ennek következtében a gróf lakását azonnal védelmi állapotba helyezé, lő- és vágó fegyverkészletét rendbe hozatta, a puskákat megtölté s szolgaszemélyzetet készenlétben tartotta.

Sándor pedig, miután az átengedésre való felhivásra kedvező feleletet nem kapott, elhatározta, hogy erőt alkalmaz s mindenekelőtt a kuriát kétfelé osztó palánkot ledönteti. E végből másnapra berendelteté embereit s jobbágyait, kikhez felvilágosításúl és buzdításúl ily szavakat intézett:[1] «Barátim! Azt akartam értéstekre adni, hogy isten és a világ tudja azt, hogy én mind az én atyámnak, mind az anyámnak természet szerint való gyermeke vagyok és hogy ezen pálfalvai jószághoz a néném jussa nincs. Tudva van az is, hogy e jószág egyedül engem illett törvényesen; hogy szegény anyámat boldogult atyám végrendelete szerint, csupán a haszonvétel illette s így végrendelkezése törvénytelen lévén, néném jogtalanul szállt beléje akkor, midőn én mint beregmegyei követ innen távol Pozsonyban az országgyülésen voltam s ennélfogva csak úgy áll a dolog, mintha anyám csak tegnapelőtt este, midőn ide a jószágra érkeztem, halt volna meg. Az időmúlás jogaim hátrányára nem szolgálhat s így midőn most a jószág egyik részébe belépek, kivánom a másik felét is, melyet ő nagyságok elrekesztettek, birtokomba venni és azt az elválasztó rekesztől megszabadítani. Én fegyverkezni nem akarok; de ha szabad volt ő nagyságéknak távollétemben akaratom ellen a palánkot a maga helyéről elmozdítani és udvaromat elrekeszteni ezen jószág emberei által, hasonlóképen nekem is szabad azok által azt az előbbeni helyére visszatétetni és udvaromat a rekesztől felszabadítani. Én tehát azt akarom most: hogy hányjátok el azon palánkot az udvar közepéről és állítsátok fel a régi helyére. Én megüzentem jelenlevő esküdturaimék által ő nagyságéknak, hogy fegyveresen fellépni nem szándékszom, mert az tiltva van és ámbár két-három puskás emberem lészen is, azok nem arra valók, hogy fegyverkezzenek, hanem csak jelzéseül annak, ne ő nagyságék fegyverkezzenek; a minthogy nem is gondolhatom, hogy ők fegyverkezésre fakadjanak, mivel semmi törvénytelenségre nem igyekszem. Azért is senki, akinél puska van, lövést ne tegyen, hanem csak a palánkot hányják el, mivel tudom, hogy ő nagyságék sem nyulnak fegyverhez!»

S e szavak után Eötvös Sándor pipaszó mellett két fiával, Antallal és Lajossal megindult emberei élén az udvart elrekesztő palánk végéhez az istálló felé, hogy ott a kerítés elbontásához fogjanak.

De halljuk az első tanu, nemes *Hajnal Szerencsi Sámuel* 27 éves embernek vallomását a további történtekről, ki pedig a grófék bizalmasa volt, mert a kastélyból jött a támadás szinhelyére. Ő ekép vall: «Sem az ur, (Sándor)

[1] Ez adatot az 1765. április 20-kán Fogarassy Antal szatmári szolgabiró és Olvasztó Miklós esküdt által Pálfalván eszközölt birói eljárási és tanuhallgatási jegyzőkönyvből vettem; ez alkalommal hit alatt tizenhat szemtanu hallgattatván ki, ezek a tényállást egyezőleg megállapíták.

sem a jobbágyok kezeiben nem volt sem bot, sem semminemű fegyver s láttam, hogy hozzá is fogott a palánk elhányásához, és akik hozzányulni vonakodtak, egyik ember kezéből kikapván egy pálczát, azzal ütötte őket; a prætendált palánkon túl pedig gróf Teleki Sámuelné Eötvös Mária asszony ő nagysága udvarának földjére sem magok az urak, sem pedig emberei közül egyik sem lépett át, hanem az Eötvös Sándor úr a maga részére hagyatott udvara felől kezdé elhányatni a palánkot. Ez Szent-György hava 18-dik napján történt, a mit méltóságos imperiális gróf széki Teleki Sámuel úr és neje ő nagysága látván, mindketten előlmentek a palánkhoz; maga a gróf úr fegyveresen kardosan és puskával, nyolcz hasonló fegyverben felkészült cselédjével együtt a maga prætendált udvara felől. Akkor *Varga András* nevű szegény ember a palánkhoz hozzányulván, hogy kirántsa, de a méltóságos grófné eltaszította a kezét, mondván, menj el, András, nem kivánom rosszadat. A gróf is hasonlóúl mondá neki, azzal recedált az ember, miért azonban Sándor úr egy pálczával megütlegelte s ujra a palánkhoz hajtotta. Akkor láttam, hogy a gróf úr vagy kétszer hozzádöfött a puskával, de még akkor, hogy puskát csappangatott volna hozzá, nem láttam s nem hallottam. Nemsokára azonban egy puskaszó hamar esett a döfés után, de tudom, hogy akkor senki sem sérült meg s az első lövés után azt mondotta a méltóságos gróf uram: No hát csak lőd! Azzal a puskalövés folyvást ment egymás után, kik között a gróf is kirántván puskáját az emberek kezéből, névszerint Verebélyi Jánoséból is lőtt Eötvös Sándor úr embereire s akkor hallottam jajgatásokat és sirásokat a túlsó udvar felől, de a meglött embereknek lehullásokat nem láthattam a palánkon át. Hallottam azt is füleimmel, hogy a gróf úr megparancsolta cselédjeinek, hogy addig ne lőjjetek, míg én nem parancsolom meg, de Eötvös Sándor urat és öcséimet ne lőjjétek, ha szintén annyira kél is a dolog. Azt nem hallottam sehol, hogy valaki mondott volna innen vagy onnan, hogy az urat lőd.

Ki lötte agyon az embert, (Varga Andrást), nem tudom; de gróf Teleki urat azért gondolom, hogy ő lötte agyon, mivel homloktetőn esett rajta a lövés szemben; a többi sebeseket a sok puskás között nem tudom névszerint, kik lövöldözték meg, hanem tudom azt, hogy öten sebesültek meg Eötvös Sándor úr emberei közül, a hatodik pedig mindjárt meghalt; a hetedik a gróf ur emberei közül úgy sérült meg, hogy midőn a gróf hatodszor akarta megtölteni puskáját, véletlenül kisült és farba lött egy embert. Az bizonyos, hogy a gróf minden cselédjénél volt 2—3 lőfegyver s azonkívül a házban az ő nagyságék asztalán is voltak feles töltött puskák és pisztolyok készen azóta, a mint E. Sándor uramtól Biró Antal és Pelei Ferencz jurassor uraimék valamelyik üzenettel mentek a gróf urhoz, melyre ő azt mondá: «No ha úgy van a dolog, most az ő felsége kardját felkötöm; íme hivjátok be a jágert, töltögessétek meg a puskákat és megparancsolta az öreg jágernek azt is, hogy ébren vigyázzon és ha Sándor ur jön, adja neki rögtön hirül. Különben igaz az is, hogy a gróf a nagyasszony temetésekor felhajtott kővárvidéki oláh jobbágyainak elbocsátásukkor azt mondá, hogyha Eötvös ur emberei a grófék ellen feltámadnának, Kővár vidékről száz puskást hozat és őket mind gyermekestől az erdődi tömlöczbe hordatja.»

Egy más tanu *Molnár Sándor*, ottani molnár azt vallá még, hogy a grófné maga, midőn a palánkhoz jött urával a gróffal és puskákkal s karddal felfegyverzett cselédeivel, előbb kérte a túlsó oldali embereket, hogy az istenért, menjetek el, mert meglőnek benneteket; s a gróf ur is mondá haragosan, takarodjatok el, ördög teremtette, mert mindjárt meglőlek; de nemsokára a grófné megsértvén valahogyan a palánkon kezét, ezen megharagudt s így szóla a grófhoz: lőd meg szivem! s akkor lőtt a gróf először a pajánkon át. Majd midőn a puskával döfött, Károly Pál nevezetű jobbágy megfogta a kinyujtott puskáját s azon huzakodtak, de belülről három is segítvén a grófnak, ő akkor lőtt s megsebzé Budi András nevű ombodi jobbágyot, a mire az öreg jáger és a cselédség is kezde a gróf parancsára lövöldözni, a jobbágyok pedig futásnak eredtek.

Némely tanu azt is állítá, hogy a támadás elején, az első lövés után, a gróf czélba vette sógorát is; a minthogy viszont Sándor ur is kikapván egyik embere kezéből a puskát, szintén ráfogta azt, de erre megijedvén a grófné, aggodalmasan, rémülten s felkiáltva kérte az urát, mondván: «jaj kedvesem, a véremet ne lőd!» S akkor erre mindkét fél lebocsátá a fegyvert.

A megkisérlett kerítésbontás tehát nem sikerült, mert a lövésektől megriadt népség szétoszlott; s így önerejüleg nem vehette birtokába Eötvös Sándor Pálfalva másik felét; de ez iránt megindítá a pert, mely sokáig elhúzódott; az április 18-iki emberölés miatt pedig gróf Teleki Sámuel tábornok, bünfenyítő eljárás alá vétetvén, azért nemsokára minden forumon «*hat heti áristomra*» itéltetett.

Eötvös Sándor kir. tanácsos pedig nejével, uzoni *Béldy Sárával* egyéb terjedelmes birtokait kezelvén, gyakran megfordult Naményban is, hol 1766-ban fölkérte őt Beregszászból *Melczer Pál* kincstári ügyész az iránt, hogy mivel a

kormány Naményban sóhivatalt és raktárt szándékszik emeltetni, jelöljön ki e czélra telket; Sándor erre késznek is nyilatkozott, de bér fejében kivánt bizonyos kősómennyiséget. Arra jul. 14-ikén Melczer azt válaszolá neki, hogy az állam nem veheti magára a szokatlan terhet, mert egyáltalában nincs szokásban, hogy census fejében sót adjon, hanem kéri őt, hogy *ex amore unice servitii regii* szabjon ki bizonyos olcsó bért, mert hisz a kincstár által megperelt vagyona elnyerése előtt ő bizonyára szivesen engedett volna ingyen is e czélra helyiséget. Mely ügy azután méltányosan rendeztetett is. Sándor állíttatott ott Naményban *katholikus kápolnát* is, kőoltárral s a kellő felszereléssel, melyeket 1771. június 16. átvett használatul *Jancsó Ferencz* minoritaszerzetes.

Sőt Sándor folyvást szaporítá birtokait; így 1770. báró E. Miklóstól megvette ő és neje Béldy Sára tizenkétezer forintért a csengeri, cs.-ujfalusi, jánosi, tunyogi, angyalosi, sályi, sonkádi, ökörítói, sándori, kocsordi, atyai és gyülvészi részeket, melyeket Eötvös László haszonbérelt.

Még ugyanazon 1771. évben hunyt el ezen Eötvös Sándor, a midőn azután testvérei július 19-a naményi kastélyban összejövén, névszerint Eötvös Miklós báró és tábornok és Imre, mint édes anyja és testvérei meghatalmazottja is, a peres kérdéseket egyességileg elintézték; az okiratot előttemezvén Eötvös József kerületi táblai biró is. Majd november 28-ikán Pálfalván gróf Teleki Sámuel és Eötvös Imre, ez ugy is mint fi- és nővérei meghatalmazottja, külön egyességet kötöttek a pálfalvai, ombódi és amaci birtok felosztására nézve. Elintéztetett azon ügy is, melyre nézve Eötvös Miklós még 1763. évben pert indított Eötvös Sándor, József, László és Zathureczky Zsuzsánna mint Miklós özvegye s gyermekei ellen tizenhatezer forintnyi követelése iránt s melyben még 1769. szept. 9-ikén hozatott volt az első itélet.

Sándor gyermekei akkor mind éltek, névszerint Antal és Lajos, ki mint hadnagy szolgált s 1770. Arsdorfon Csehországban állomásozván, onnan gyakran kért szüleitől pénzt, így május 10-ikén is irta, hogy 216 forintnyi adóssága levén *Magyary* nevű ezredesének, kéri azt akép rendeztetni, hogy a mennyiben Magyary bizonyos Nikli Károly nevű kovácsnak Munkácson, ki annak előtte a nemes Török nevű lovasezredben *Gvadányi József* századában (escadron) szolgált, 200 forinttal adósa, törleszszék szülei ezt a nevezett kovácsnál s küldjék fel neki a nyugtát vagy kötvényt, mit a jószívű, igen müvelt és előzékeny ezredes köszönettel fog venni. 1773-ban a Nándorffy-lovasezredben szolgált.

Lajos később hazakerülvén, nőül vette *Lethenyey Borbálát*, kivel 1789. táján bekövetkezett haláláig boldogul élt; 1790. május 17-ikén József nádor oltalmi levelet adott ez özvegyasszonynak arra nézve, hogy özvegyi joga élvezésében ne háborgattassék. Mint ilyen sokáig élt, mennyiben még 1804. évben sógora E. Imrével Cemplárban egyességet kötött csengeri birtoklási ügyben. Ez okiratot az özvegy nemcsak aláírta, hanem a családi (Eötvös-féle) czímerrel meg is pecsételte. Úgy látszik, hogy gyermeke nem volt, mert a családi iratokban erről említés nem történik.

I. Sándor harmadik gyermeke a sokszor említett (II.) Imre kerületi táblai birónak első neje volt *Mészáros János* ezredes és Diószeghi Mária leánya, kivel azonban nem sokáig élhetett, mert az 1770-es években már Klobusiczky Cecil említtetik nejéül. Atyja, Klobusiczky József, előkelő hivatalt viselt Máramaros-Szigeten. Úgy látszik, hogy e házasságból sem születtek gyermekek.[1]

A negyedik gyermek: *Ferencz*, a papi pályára lépvén, Egerben és Nagybányán — itt plébánosul — lakott s örökségé jövedelmeit is élvezé. 1782-ben kéri bátyját, *Imrét*, hogy a közelebb felmért jószágot igazságosan ossza fel ötfelé.

Huga *Teréz* (Sándor ötödik gyermeke) 1762-ben hajadonul említtetik és 1770 táján ment férjhez gróf *Béldy Kelemenhez* Erdélybe. 1771. nov. 4-ikén kelt iratban elismeri, hogy 2049 frtra becsült kelengyével láttatott el, mely bizonyítványt később Debreczenben 1783. márczius 6-ikán Becsky László kerületi táblai jegyző és Péchy Antal juratus is megerősített. Egyetlen leánygyermekét *Máriát* elvette később búlyi *Jékey István*, kitől születtek Menyhért, Mária (Fráter Lászlóné) és István.

Hatodik gyermeke Eötvös Sándornak volt *Mária*, ki *Szögyényi József* szabolcsi törvényszéki elnökhöz ment férjhez s kitől születtek: *Szögyényi Sándor* † 1853, *Lőrincz* † 1858., Mária csikmindszenti Czikó Mihályné; *József* (neje Eördögh Mária); *Gábor* (neje Ujhelyi Emilia); *Eleonora*, Pelei Imréné és Janka Fáczböszörményi Kelemen Ferencz neje.

Eötvös Sára (hetedik gyermek) neje lett *Szeleczky Jánosnak*, ki 1787-ben volt Nagybányán bányatanácsos és tanár, ennek egyetlen leánya *Karolina* neje lett altorjai báró *Apor Lázárnak*; végre a nyolczadik gyermeke volt

[1] Mészáros Jánosné Csomaközről *Imréhez* irt leveleiben *Imrét* fiának, vejének nevezi, de hogyan hivták a leányát, nincs nyoma. Akkor volt Mészárosnak, ki később tábornok lett, még egy 1784-ben született kis leánya Janka, ki idővel gróf Teleki László nejévé lőn s meghalt, mint csillagkeresztes hölgy, 1844-ben.

Eötvös Sándor (II.) ki született 1767-ben, iskoláit Egerben elvégezvén, hol testvérbátyja Ferencz, a pap viselte gondját, később II. József önkényes uralkodása alatt a hivatalnoki pályára lépett, ajánlván őt 1786-ban atyjának sógora, *Klobusiczky József* (mint az Eötvös Imréhez Máramaros-Szigetről okt. 18. kelt leveléből kitünik) jegyzőül *Rosenfeld* máramarosi főispánnak, kit «egy drágá, tudós, okos és értelmes embernek» jellemez. És Sándor valóban haladt tisztviselői pályáján, volt megyei jegyző, beregi szolgabiró, kincstári ügyész, később nagybányai felügyelőségi előadó és utóbb 1807-ben szatmármegyei alispán és kir. tanácsos.[1] Nőül birta szakaszi *Vankay Katalint*, kitől született négy gyermeke: *Mihály*, *Tamás*, *Katalin* és *Emilia*.

Mihály 19 korában katonai pályára lépvén, mint hadapród 1816-ban atyja halála előtt Velenczéből visszatért.[2] S később megyei hivatalt viselvén, volt Szatmármegyében alispán és 1848-ban kormánybiztos; Lorán Mária nejétől született *Róbert*, kinek neje Ujfalussy Ottilia s ennek gyermekei Klára, Jeney Károlyné, Sándor († 1885), Ilona Pap Kálmánné, Emilia Jæger N.-né, Irén, Róbert és Mihály.

Tamás Beregmegyében lakván, volt itt főispán és 1848-ban szintén kormánybiztos, később pedig képviselő. Neje ludányi Bay Teréztől született leánya *Natália*, Szilágyi István országos képviselő († 1894.) neje és *Jenő*, vásárosnaményi birtokos, kinek neje jenői Rácz Ilonától születtek: Tamás, Sándor, Jenő és Ilona.

Katalin Schweizer Gábor főkamaragróf neje lett.

Emilia pedig Ujfalussy Miklós főispán hitvestársa.

Megjegyzem, hogy az 1849-ki szabadságharcz lezajlása után az önkényes kormány Eötvös Tamás és Mihály volt kormánybiztosok beregi, szabolcsi, szatmári, biharmegyei és erdélyi vagyonukat elkobozván, őket haditörvényszékileg fogságra és vagyonvesztésre is itélte. Később azonban birtokukat visszakapták.

II. *Eötvös Miklósnak* (I) *József fiától* született három figyermek: József (II), László (II) és Miklós (III), kik mindnyájan előkelő állást foglaltak el sőt *Eötvös Miklós* jeles, kitünő tulajdonságai s érdemei következtében *bárói rangra emeltetett*.

II. József fiatalabb korában katona volt, mint kapitány feküdt Vámos-Pércsen is; majd debreczeni kerületi táblai biró lett s nejétől Jánoky Zsuzsánnától született *Károly* 1750; *Julia* (1752—1822. Okolicsányi Józsefné); *Amália* szül. 1753. (Kubinyi Józsefné), III. *József* szül. 1759. (kinek neje lőn Szaplonczay Teréz) és *Zsuzsána* 1760., ki Bagossy Mihály hitvestársa lett és 1787. előtt *Mihály*. Ezek közül különösen kiemelendő *Károly*, ki a harczi pályán szerzett hervadhatlan koszorut és emléket.

Ő 16 éves korában, tehát 1766. évben mint közlegény állt a huszárok közé és igyekezetével már a bajor örökösödési háboru kezdetén fölvitte hadnagyságig.[1] E háboru alatt 1778. október elején a poroszok előnyomulásának megakadályozására ő zárta el Falkenhayn vidékén a nagy zsilipet, mely a környék erdőségeiben levágott fát Porosz-Sziléziába usztatta; úgy tett egy másikkal is s a tizenötezerölnyi fakészletet fölégette. 1788-ban lett kapitánynyá s innen túl erélyét még inkább kezdé érvényesíteni.

A *foksáni* csatában az ő százada volt az elővédnél s kezdé nagy bátorsággal a győzelmes ütközetet. Nemsokára azután kémszemlére indult a Rimma vizen át s vitézül állott ellen a háromezer török kemény támadásának. Ezért s egyéb jelentékeny szolgálataiért jutalmúl őrnagyi rangot kapott 1790-ben.

A franczia háboru kezdetekor ezrede Németalföldre rendeltetvén, maradandó dicsőséget szerzett a *valenciennesi* ütközetben, hol a huszárok, kikhez a Sztáray-gyalogságból egy csapat önkéntes csatlakozott, egyetlen rohammal 12 franczia ágyut és lőszerkocsit foglaltak el. Két nap múlva az ellenség Preteau mellett egy magaslatot szállt meg, melyet földsánczokkal erődíteni kezdett. Itt ismét Eötvös Károly kapta a megbizást, hogy az ellenség megfészkelését ez előnyös helyzetében meggátolja, s az ő intézkedései oly czélra vezetők voltak, hogy a huszárság (a Barko ezredbeliek) a franczia lovasságot visszavetette, gyalogságába betört, nagy részét levágta s az állást a császári elővéd: Ottó vezérőrnagy alatt elfoglalhatta. Ezért, valamint a famarsi diadalból e vitéz huszárőrnagyra eső elismerés fejében a rendkáptalan megitélte neki *a lovagkeresztet*. 1794-ben Birch és Oldenhofen alatt, majd 1795-ben *Mainznál* s a következő évben az alsó Rajna vidékén *Meinsdorfndl*, Altenkirchennél és Uekeradnál oroszlánbátorsággal harczolt, ekkor *alezredessé kineveztetett* s e minőségben vezette huszárjait a neuhofi csatába 1797. április 22 ikén, *hol halálos sebet kapván*, ennek következtében a *mainzi katonai kórházban* 1797. július 29-ikén elhunyt.

Ki a magyar vitézségnek ennyi dicséretes, szép s általán elismert jeleit adta, méltán megérdemli, hogy emlékét tiszteletben tartsuk.

[1] E diplomája kelt Bécsben, 1814. szept. 16-án.

[2] 1816. május 20. kelt szabadságlevele szerint született Nagybányán s odavaló illetőségű s szolgált a 34. gyalogezredben mint káplár.

[1] Hadtörténelmi közlemények IV. évf. 3. sz.

Eötvös (I) *József* fia II. *László* volt 1765-ben Szatmármegyében főszolgabiró s 1785-ben alispán. Első neje volt *Thoroczkay Krisztina*, második *Becsky Klára*. Gyermekei: *Erzsébet*, Kállay Leóné, III. László, kinek neje volt Kállay Cecil és *János* (sz. 1745-ben), ki a báró Vécsey családból bírt feleséget és 1800-ban szolgabiró volt.

IV. Miklós, cs. és kir. tábornok élt 1716—1783 években; ő midőn Mária Terézia királynő ellen majd a fél Európa hatalmasai feltámadtak, annak hősi védelmezésében tevékeny részt vett és rendkívüli buzgóságot tanusított. Igy előbb a szatmármegyei felkelt nemesség vezére, majd pedig mint cs. kir. tábornok szerzett elévülhetlen érdemeket, miknek jutalmazásául 1768. febr. 2. kelt diplomával *bárói rangra* emeltetett. Ez okiratban megállapíttatott az uj bárói czímer is, melynek alapja az Eötvös nemesi család eredeti czímerében kék mezőben ágaskodó arany griff, mely jobbjában arany markolatu kivont kardot tart. Az új czímer négyfelé osztott paizs, lent egy gulaalakú szelvénynyel s abban folyampólyával zöld mezőn, s a közepén levő paizszsal, melyben a griff ábrázoltatik. Az első és negyedik udvar ezüst mezejében a Splényi czímerből vett fekete medve áll, első két lábában nyitott könyvet tartva, míg a második és harmadik udvar veres mezejében hátsó két lábán aranyoroszlán áll, első lábaival fejér liliomot tartva. A két egyszarvú által tartott paizson bárói korona s azon három nyitott sisak áll, ezeken jobbról a griff, balról az oroszlán s a középsőn egy ezüst-feketével és egy veres-aranynyal vágott elefántagyar közt, melyeknek öblös végéből a jobboldalinál kék s a baloldalinál fejér zászlócska nyulik ki, áll a kinövő pánczélos vitéz, jobbjával kivont kardot tart s balját csípőjére teszi s mely a nemesi család czímerében is előfordul.

A bárságot nyert Miklósnak neje *báró Splényi Annától* született *Ignácz* (1763—1838) és *Gábor*.

Ignácz főpohárnoknak s abauji főispánnak nejétől báró Szepessy Máriától született *II. Ignácz*, főtárnokmester és sárosi főispán († 1851. aug. 21.). Első neje volt báró Lilien Anna, második Fay N. Ezek gyermekei: *Julia* gróf Vieregg Károlyné, *József* (sz. 1813. szept. 3.) volt miniszter és Dénes. Báró Eötvös József miniszternek nejétől Rosty Ágnestől született gyermekei: Ilona, földeáki Návay Lajosné, Jolán pallini Inkey Istvánné, Mária Plener Ernőné és *Loránt*, vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, a M. Tud. Akadémia elnöke; kinek nejétől Horváth Gizellától született gyermekei Rolanda és Ilona.

Gábornak, gróf Almássy Annától csupán egy leánya született: *Alojzia*, (sz. 1791. szept. 25.) ki gróf Serényi nejévé lőn.

Midőn a család 1824. évi június 16-ikán a *csengeri* birtokot maga közt felosztá, akkor négy ágat állapítottak meg; az elsőt képezte néhai Eötvös Sándor ágazata Vankay Katalin özvegy négy gyermeke; a 2-dik ágat Szeleczky János özvegye *Eötvös Sára* gyermeke *Karolina* báró Apor Lázárné; a 3-dikat Jékey Istvánt mint elhunyt neje gróf Béldy Máriától született Jékey Menyhért, Mária és István gyámatyja; végre a 4-dik ágat néhai szögyényi *Szögyényi József* elhunyt neje *Eötvös Máriától* született gyermekei Sándor, Lőrincz, Mária, József, Gábor, Eleonóra és Janka.

Azon évben június 23-ikán az osztály után Eötvös János, mint Eötvös Sára biztosa, Eötvös Mihály, mint anyja és testvérei meghatalmazottja és Szögyényi Sándor úgyis mint Lőrincz és Mária testvérei megbizottja, abban is megállapodtak, hogy Jékey Istvánnak, illetőleg gyermekeinek átengedik 2500 forintban a csengeri nagy kőházat, míg az Eötvös Lajos-féle ottani kúria a Szögyényi utódoknak jutott.

Az egész Eötvös-családnak leszármazását és elágazását leghívebben feltünteti a mellékelt tábla, mely a nemzedékrendet I. Miklóstól, a XVII. század végétől mostanig tartalmazza.

Az Eötvös-család leszármazása.

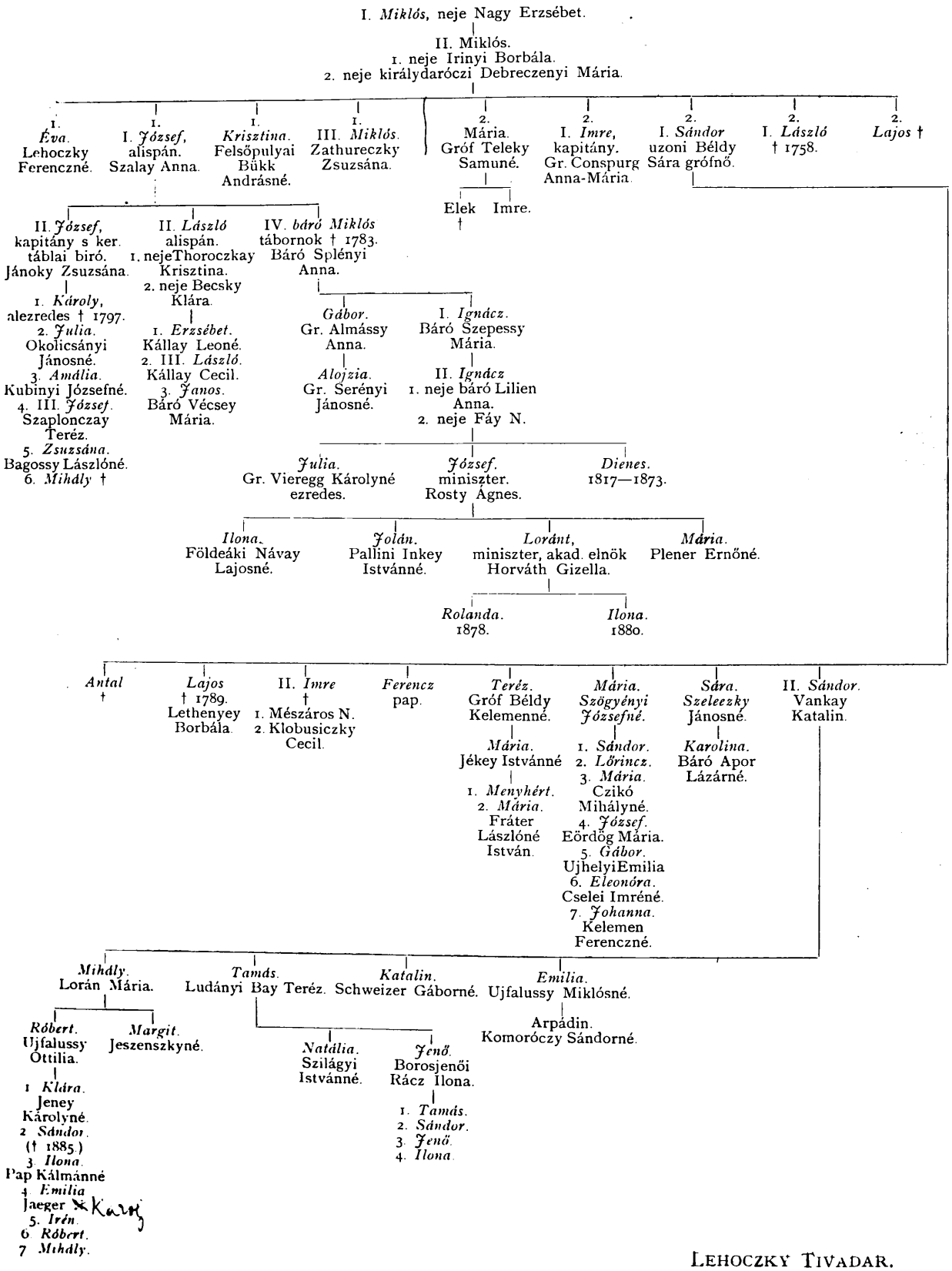

LEHOCZKY TIVADAR.

„SIEBMACHER" NAGY CZÍMERES KÖNYVE.

Az idegen nyelven megjelent czímeres könyvek közül minket a «Siebmacher»-féle érdekel legjobban, mert legújabb kiadása tartalmának körülbelül egy tizenegyed része velünk foglalkozik és a magyar nemesség czímereit oly nagy számban öleli föl, mint azt eddig egy ilyen mű sem tette.

Ezért annyi köszönettel tartozunk a kiadóknak, hogy közjogi botlásaikra szemet hunyhatnánk, ha több körülmény arra nem utalná a nyilvánosság számára író magyar embert, hogy minden közjogi tévedésre vezető dolgot tisztázzon.

Hiszen tapasztalásból tudjuk, hogy Lustkandel és elvtársai ennél csekélyebb dolgot is fölhasználtak ellenünk s hogy a velünk szövetségben élő Ausztriában még ma is czéltudatosan terjesztenek tévtanokat nemcsak az osztrák polgári, de a közös katonaiskolákban is. Például:

A «Lehrbuch der Allgemeinen Geschichte für die k. k. Militär-Realschulen verfasst im Auftrage des k. k. Reichskriegsministeriums» 3. kötetének 53. lapján azt mondja:

«Von dem Jahre 1526 datirt (demnach) die Begründung der *Österreichisch-ungarischen Monarchie*».

A «Lehrbuch der Allgemeinen Geschichte» von Gindely (mit k. k. Ministerialerlass vom 12. Juni 1888. Zahl 11558 allgemein zulässig erklärt), III. kötetének 85. lapján a következőt mondja:

«..... hingegen erweckten die glorreichen Erfolge in den Türkenkriegen und die fast vollständige Unterwerfung Ungarns das Gefühl der Zusammengehörigkeit der *österreichischen Völker*, riefen einen allgemeinen *österreichischen Patriotismus* (!?) hervor und bewirkten die innere Vereinigung der *österreichischen Erbländer*, unter *denen jetzt auch Ungarn* zählte, zur Monarchie».

Az osztrák közoktatásügyi miniszterium által 1890-ben jóváhagyott Kozenn és Jarz-féle földrajzban meg azt olvassuk, hogy: «die Monarchie besteht zwar aus zwei Gruppen, welche jedoch *einen Kaiserstaat* bilden.»

Ha a kiegyezés, illetőleg az Ausztriával való viszonyunk rendezése után 20—25 esztendővel az osztrák közoktatásügyi és a közös hadügyminiszter tudtával ilyen valótlanságokat tanítanak, nem lehet csodálnunk, hogy Nürnbergben egykor, a mű tervezésekor egy törvénytelen kormány kijelentése után indulva, Magyarország soha föl nem adott közjogi állását ignorálták a német kiadók és tervezők, de annyival inkább kell csodálkoznunk a magyar szerkesztők eljárása fölött, a kik sehol sem adtak kifejezést annak, hogy Magyarország sohasem volt része annak a birodalomnak melyet 1804 óta Kaiserthum Österreichnek neveznek és sehol sem protestáltak az ellen, hogy a magyar nemeseket a horvátoktól és erdélyiektől elkülönítve az örökös tartományok nemeseivel egy kalap alá vegyék a IV. kötetben, mely az «Österreichischer Adelt» öleli föl.

Ezt a mulasztást nagy hibának tartom, mert «qui tacet, consentire videtur» nekünk pedig kötelességünk nem hallgatni, de mindig és mindenütt azt hirdetni, hogy a magyar korona országai törvény szerint soha sem voltak Ausztriának alárendelve és hogy Erdély meg Horvátországnak nemesei ugyanannak a magyar szent koronának tagjai, mint az anyaországéi, még akkor is, ha nemesítésüket valamely erdélyi választott fejedelemnek köszönhetik is.

Az elmondottakból látni, hogy milyen alapos kifogás alá esik a mű beosztása.

Most, hogy elmondtam úgyszólva mindent, a mi lényeges rosszat csak mondhattam e műről, mielőtt annak részletes ismertetéséhez fognék, megbízható forrásból vett informatio alapján örömmel tudatom, hogy a kiadók a mű alaposságának rovására elkövetett ezt a hibát a zárószóban rectificálni fogják.

* * *

A német armorialok egyik legrégibb s legtökéletesebbje az, a melyet Siebmacher János[1] rajzoló Nürnbergben 1604-ben adott ki először az akkori szokás szerint hosszadalmas, majdnem tárgymutatót pótoló czím alatt.

Az első kiadást úgylátszik csakhamar elkapkodták, mert 33 évvel később Fürst Pál nürnbergi műárús ismét kiadta, e kiadáson kívül még az 1666/7-iki öt részből álló, a Helmers, Weigel Kristóf és Raspe Miklós Gábor kiadásait ismerjük. E mű nem mindig viselte Siebmacher nevét, hol Fürst, hol Helmers, hol Weigel czímeres könyvének nevezték, sőt Köhler Dávid nevével is jelezték, ki 1735-ben egy előszót írt az akkor megjelent kiadáshoz.

Az 1753. és 1771-iki kiadásban is ez az említett előszó található, de az utóbb említett czímlapjára Raspe ismét Siebmacher nevét helyezte.

Ezután pótfüzetek jelentek meg, melyeket 1806-ig folytattak, a mikor a 12. vagyis utolsó pótfüzet is megjelent.

Az utolsó kiadás minden jó tulajdonsága

[1] Siebmacher (Sibmacher) János 1597-ben egy himző és csipke minta-könyvet is adott ki, a mely több kiadást ért. Az utolsó kiadás 1885-ben Berlinben jelent meg.

mellett sem elégítette ki az akkori tudós világot. Általános volt a vágyakozás egy még teljesebb ilynemű munka után. Ennek megfelelendő, Merz Julius kiadó dr. Hefner Ottó Titánnal szövetkezett, hogy «Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch» czím alatt egy új ilynemű művet adjon ki, hol a czímerek mellett a blazonáláson kívül forrásidézésekkel genealogiai jegyzeteket is közöljenek az illető családokról.

1853-tól 1864-ig 66 füzet jelent meg, melynek szövege s 14,000-et meghaladó czímerrajzai Hefner munkáját dicsérik.

E közben a kiadó a szerkesztővel meghasonlott, minek következtében Dr. Hefner visszalépett a szerkesztőségtől s a mű folytatása egyidőre megfeneklett, míg aztán Grenser Alfréd kitünő heraldikus, utóbb könyvkereskedő Bécsben, vette át, ki Merz kiadó haláláig a porosz nemesség czímereinek leírását folytatta.

E kiadó halála után 1867-ig ismét szünet állt be, a mikor Korn Lajos vette át a nürnbergi kiadóüzletet. Ebbe az időbe esik a 67., 68. és 69. füzet kiadása, ekkor lépett vissza Grenser s ekkor osztotta meg a kiadó a szerkesztést Mülverstedt levéltári tanácsos, Hildebrandt tanár, rosenfeldi Heyer cs. k. kapitány, Gritzner porosz kir. főhadnagy és Gautsch drezdai ügyvéd között. Nagy nyereség volt Hildebrandt tanárnak a szerkesztőségbe való belépése, ki egyike a legjobb czímerrajzolóknak.

A megnevezett szerkesztőket többen támogatták munkálataikban, a többek között 1872 óta báró Grass, Bierbrauer, Brennstein, stb.

A munka sokkal nagyobbra nőtt, mint a milyenre eleinte tervezték s ez a minden oldalról mutatkozó érdeklődésnek volt a következése.

Ezen a széles alapon fejlődött ez a mű azzá, a mi: egy olyan armorial-lá, mely a specialis történelmi tudományok nagymérvű fejlődése követelményeinek nemcsak most, de előreláthatólag sok időre megfelel.

A Siebmacher 7 kötetre van osztva, a kötetek osztályokra (Abtheilung), ezek ismét sorozatokra (Reihe) tagolódnak.

Az egyes osztályok párhuzamosan füzetekben jelennek meg. E füzetek, mint az egész mű részei Lieferungoknak, mint az osztályok részei Hefteknek neveztetnek, például a 363. Lieferung a magyar nemességet magában foglaló Abtheilung 31. füzete (Heft).

Eddigelé 372 füzet jelent meg.

A bevezető kötet két első *A)* és *B)* osztálya megjelent, míg a harmadik *C)*, mely a tárgymutatót fogja adni — csak a mű befejezése után fog megjelenni.

Az egyes osztályokat különböző időben, különböző emberek szerkesztették, ezért hiába keresünk bennük egyöntetűséget. Némelyikben — különösen a legelőbb megjelentekben — kizárólag a heraldikai momentumokat vették figyelembe, némelyikbe pedig a blazonálás mellett czímeres levelek szövege, genealogiai és történelmi adatok is fölvételre találtak s a forrásidézés szokása is meghonosúlt.

A belső berendezésnél is nagy eltérést észlelünk. Az egyik rangsor szerint csoportosította a családokat, a másik betürendben sorolta föl.

Utóbbit határozottan jobb módszernek tartom, mert nehány családnak rangemelése által azonnal zavar keletkezik, holott a betürendes csoportosítás örök időre fenmaradhat.

A legsikerültebb részeknek mondhatók azok, melyeknek szerkesztésénél mértéket tudtak tartani s a lehető precis blasonálás mellett az egyéb szöveget csak kivonatilag adták s a melyekben sok megbízható forrásidézés van, mert nem szabad elfelednünk, hogy Siebmacher lexicalis mű, melynek nem lehet kimerítő genealogiai mű jellegét magára ölteni.

A jelzett követeléseknek leginkább megfelelő részek azok, melyeket Milverstedt, Gritzner, Weitenhiller, Heyer és Csergheö Nagy Ivánnal utóbb Csoma Józseffel szerkesztett. Ellenben nem állanak ezen a színvonalon a Reichenau és Meraviglia-Crivelli gróf szerkesztette részek.

Az eddig megjelentek szerint ítélve, körülbelül 80,000 czímert fog a befejezett mű tartalmazni, melynek körülbelül egy tizenegyedrésze ránk esik.

Lehetséges, hogy a programmot kiterjesztik azzal, hogy minden sorozathoz egy-egy czímerlexikont csatolnak és hogy a művet úgy egészítik ki, hogy az összes európai államok, tehát Franczia, Angol, Lengyel, Spanyol és Oroszország stb. is képviselve lesznek benne.

Ez azonban eddigelé csak terv, melynek végrehajtása sok körülménytől függ.

Mindenesetre kivánatos egy czímer-lexikon szerkesztése, mert csak ezáltal lesz kényelmesen használható ez az óriás mű.

Siebmacher Európa majdnem minden nagyobb könyvtárában megvan, sőt Amerikában is el van terjedve. Nálunk tudtommal *a teljes mű* csak a Nemzeti Muzeumban, egy erdélyrészi könyvtárban s József főherczeg úr könyvtárában van meg. Míg a magyar rész körülbelül 100 példánynyal van képviselve s Budapesten a M. Tud. Akadémia, a Nemzeti Múzeum (2 péld.) a Tudomány Egyetem, az országos levéltár, az iparmuzeum, a képviselőház, a nemzeti kaszinó, az országos-kaszinó könyvtáraiban.

Az első *A)* bevezető kötet befejezett egészet képez és a heraldika történetével foglalkozik 220 íven, melynek szövege között 520 fametszettel találkozunk, s ezekhez még 14 tábla járul. E fametszetek között több magyar középkori

motivumot találunk. Ez a rész megbízható forrástanulmányozásnak az eredménye s ritkítja párját. Szerkesztője Seyler Gusztáv a müncheni kir. könyvtár igazgatója — az ismert műtörténész.

A második *B)* bevezető kötetet már másodszor is kiadták, címe: «Grundsätze der Wappenkunst» szerkesztette dr. Hefner Ottó. Ez a heraldikának rövid tankönyve 14 táblával, utóbbiak mint heraldikai rajzminták is jó szolgálatot tesznek. A Grundsätze der Wappenkunst külön lenyomatban is megjelent, s a ki rövid idő alatt jó áttekintést akar e felől a tudomány felől szerezni, jobb kézikönyvet alig választhat ennél.

Ehez csatlakozik a heraldikai terminologiának kézikönyve s egy heraldikai poliglott szótár, összesen 82 ív szöveg és 36 tábla. Befejezett. — Ezt a 12 nyelvű szótárt Gritzner Miksa szerkesztette.

A 3. *C)* bevezető kötet csak a mű teljes befejezése után fog megjelenni s egy kimerítő tárgy- és névmutatót fog tartalmazni.

Az I. kötet 8 osztályban jelent meg, az első címlapján egy németbirodalmi herold látható, erkélyen állva s kezében a mű címét mutató pajzst tartva. A kép hátterét Nürnberg város és tájéka foglalják el. Az egészet keret veszi körül, melyen a szerkesztők, a kiadó és azok címerei láthatók, kik a munkát közléseikkel támogatták.

I. osztály: A német szövetséges államok souverainjeinek címerei, szerkesztette dr. Hefner Titán Ottó. 10 ív szöveg, 115 táblán 238 címer leírásával. Befejezett. Ennek tábláin csak 4—4 címer látható, mert az itt tárgyalt címerek nagyobb helyet igényelnek.

II. osztály: A nem német államok címerei, szerkesztését szintén Hefner kezdette meg, míg aztán Gritzner Miksa és Hildebrandt A. M. folytatták. 15 ív szöveg, 162 táblán. 468 címernek leírása. Az európai államok címerei mellett itt először láthatni az Európán kívüli államok helytelenül fogalmazott címereinek lehet mondani teljes gyűjteményét. Befejezett.

III. osztály: A német birodalom főnemessége. (Der hohe Adel Deutschlands).

1. sorozat: A német birodalom mediatizált fejedelmi, egykor «reichständisch», most «standesherrlich»-nek[1] nevezett családai, melyeknek fejeit a német Bund 1825 augusztus 13-iki határozata értelmében a «Durchlaucht» czím illet meg. 24 ív szöveg, 213 táblán, 34 család 430 czímerének leírása. Függelék. «Fürstlich Hohenzoller'sche Standeserhöhungen». 27 család 20 czímerének leírása. Szerkesztette Hefner O. T. folytatta és befejezte Gritzner Miksa. Befejezett. — 2. sorozat: Az egykor «reichsständisch» most «Standesherrlich» alárendelt (mediatizált) olyan német grófi családok, melyeknek fejeit a német Bundesversammlung határozata értelmében az «Erlaucht» czím illet meg. 38 ív szöveg, 201 táblán, 71 család 523 czímerének leírása. Szerkesztette Gritzner. Befejezett. — 3. sorozat: *A)* A németnyelvű római szent birodalom herczegei. 72 ív szöveg, 391 tábla, 156 család 883 czímerének leírása. Szerkesztette Gritzner. Befejezett. — Ez az *A*-val jelzett rész két csoportra oszlik, az első *A*—*L*-ig a második *M*—*Z*-ig terjed. *B)* A német Bund fejedelmei által herczegi rangra emelt családok. 15 ív szöveg, 107 táblán, 60 család 150 czímerének leírása. Szerkesztette Gritzner. Befejezett. — *C)* Egyéb herczegi családok. 24 ív szöveg, 144 táblán, 110 család 156 czímerének leírása. Szerkesztette Gritzner és Hildebrandt.

Ebben az osztályban az egyes családok czímerének átváltozásait láthatjuk, a nemzetségi czímertől kezdve a legkomplikáltabb területi czímerig. A régibb, többnyire pecsétek után rajzolt czímerek a czímerrajzolóknak érdekes mintául szolgálnak. A szöveg is, a mióta Gritzner és

[1] A birodalomnak illetőleg a császárnak közvetetlenül alárendelt főnemesi családok «reichständisch»-ek, azaz birodalmi rendek voltak. Pl. az egyháziak közül az egyházi választófejedelmek, érsekek, püspökök, prælatusok, apátok, apátnők, a német lovagrend nagymestere és a johanniták mestere; a világiak közül a választófejedelmek, herczegek, fejedelmek, tartomány-grófok, őrgrófok, várgrófok és grófok. Ezeket a németnyelvű római szent birodalom megszűnése után mediatizálták, azaz azoknak a souverain fejedelmeknek rendelték alá, kiknek államában voltak eddig «reichsunmittelbar» területeik, de azért bizonyos előjogokat biztosítottak számukra. Az 1815. június 15-én kelt Bundesakt szerint a főnemességhez számítandók és az uralkodó házakkal hasoneredetűeknek (Ebenbürtig) tekintendők. Ez azt teszi, hogy uralkodó családok ivadékai teljes érvényességgel köthetnek házasságot mediatizált családokból származottakkal s az olyan házasságból származott gyermekek, mely egy uralkodóház férfi ivadéka s egy mediatizált családbeli leány között köttetett, atyjuknak rangjával annak minden jogait is öröklik. Ez a jogviszony tisztán a specialis középkori német viszonyokból keletkezett német felfogásnak felel meg. Máshol ez ismeretlen. Angliában ma úgy mint régen, sőt Francziaországban még a Bourbonok alatt is minden nemes család egyeneredetűnek (ebenbürtig) tekintetik és tekintetett az uralkodóházzal s ha az uralkodóháznak valamelyik férfitagja, a legalantabb rangú nemesi család leánytagját veszi feleségül, az ebből a házasságból született gyermekek trónra jogosultak. Kiváltságaikhoz tartozott továbbá, hogy főnálló családi szerződéseik érvényben maradtak, az adófizetés alól föl voltak mentve, családjuk és birtokuk fölött autonom hatalommal voltak fölruházva, különös törvényszék alá tartoztak, 1-ső és 2-od fokú biráskodási joggal birtak, a katonaszolgálat alól föl voltak mentve, s a területeiken lévő egyházak és iskolák felett fölügyeleti joggal birtak. E jegok nagyobb részétől már elestek, de örökös tagjai maradtak továbbra is az 1-ső kamaráknak (felsőház) s a katonaszolgálat alól ma is föl vannak mentve.

Hildebrandt szerkesztették, sokat nyert értékben, a mennyiben a czímertörténetet gondosan és sok alapossággal tárgyalták.

IV. osztály: Városi czímerek, 95 ív szöveggel, és 335 táblán 3386 városnak 5359 czímerét közli. 19 füzetben jelent meg; az 1—4 füzetet Heffner, az 5-től Gautsch, a 16-tól végig Clericus szerkesztette. Befejezett.

V. osztály, 1. sorozat. A német és azon országi püspökségek czímerei, melyek Németországgal vagy a római birodalommal bizonyos viszonyban voltak. 51 ív szöveg, 285 táblán, 220 püspökség 754 czímerének leírása. Függelékül 121 angol püspökség 172 czímere. Szerkesztette Seyler Gusztáv. Befejezett. — 2. sorozat: A klastromok czímerei. 32 ív szöveg, 162 táblán, 450 klastrom 843 czímerének leírása. Szerkesztette Seyler Gusztáv. Befejezett.

VI. osztály: Lobogók (Flaggen). 7 ív szöveg, 91 táblán, 759 lobogó leírása és képe. Melléklet: «Színek magyarázata» 1 tábla. Szerkesztette Gritzner. Befejezett. Itt találjuk a többek között az európai nagyhatalmak és országok lobogóin kívül az egységes Olaszország megalakulása előtti olasz fejedelemségek lobogói mellett Szlavónia és Illyria, Oláh- és Moldvaország, továbbá Románia s az afrikai török véduralom alatt álló országok lobogóit. A magyar birodalmit — nem.

VII. osztály: Testületek (Corporatiók) czímerei.

VIII. osztály: Czéhek (Innungen) czímerei. Még nem jelentek meg.

A II. kötet 11 osztályból áll:

I. osztály: A bajor királyság nemessége. Színes czímlapján a bajor czímert látjuk, a szögletekben München és Nürnberg városokét. 31 ív szöveg, 156 táblán, 1:36 család 1867 czímerének leírása. Szerkesztette Hefner. Befejezett. Ebben a gondosan szerkesztett részben a czímerek rajzai eleinte merevek s csak a közepétől kezdve mutatják a rajzoló gyakorlott kezét. A családok rangszerint s azon belül betűsorban vannak csoportosítva.

II. osztály: A braunschweigi herczegség nemessége. Színes czímlapja a herczegség czímerével. 3 ív szöveg, 9 táblán, 90 család 105 czímerének leírásával. Szerkesztette Hildebrandt. Befejezett. A családok betűsorban.

III. osztály: A szász királyság, valamint a szász nagyherczegség és herczegségek nemessége. A színes czímlap márvány csarnokban a szász czímert és lobogót ábrázolja, melyeket egy vértezett lovag tart. 14 ív szöveg, 63 táblán, 710 család 752 czímerének leírása rangszerint s azon belül betűsorba csoportosítva. Szerkesztette Hefner. A rajzok kifogástalanok. Befejezett.

IV. osztály: A schwarzburgi, waldecki és reuss-i vagyis a thüringiai nemesség. Színes czímlapján egy ó-német ruhába öltözött angyal a két fejedelemség czímerét tartja; a reussi nemességet tárgyaló résznek külön színes czímlapja van. 5 ív szöveg, 15 táblán, 168 család 176 czímerének leírása betűrendben. Szerkesztette Gritzner és Hildebrandt. Befejezett.

V. osztály: A würtembergi nemesség. Színes czímlapján sisakkal és pajzszsal ellátott oroszlán tartja a würtembergi lobogót. 5 ív szöveg, 25 táblán, 255 család 294 czímerének leírása. A családok rangszerint s azon belül betűsorban vannak csoportosítva. Szerkesztette Hefner. Befejezett.

VI. osztály: A badeni nemesség, 40 ív szöveg, 83 táblán, 676 család 954 czímerének leírása. Három csoportra tagolódik, ú. m. a herczegekére, grófokéra és egyéb nemesekére. E csoportokon belül a családok betűrendben követik egymást. Szerkesztette Grass C. A. A rajzok a két Bierbrauer-Brennstein avatott kezeiből kerültek ki. Befejezett. Függelék: a herczeg Fürstenbergek rangemelései.

VII. osztály: Nassaui nemesség. 4 ív szöveg, 15 táblán, 127 család 168 czímerének leírása. A családok rangszerint. Szerkesztette Hefner O. T. Befejezett.

VIII. osztály: Frankfurti nemesség. 3 ív szöveg, 8 táblán, 79 család 91 czímerének leírása. Szerkesztette Dr. Hefner O. T. Befejezett. — Itt találjuk első sorban az Altenburg-Limpurgok Gauerbschaftját,[1] aztán a többi nemességen kívül a frauensteini Gesellschaftot.

IX. osztály; Hannoverai nemesség. 10 ív szöveg, 36 táblán, 315 család 419 czímerének leírása. Szerkesztette Hildebrandt A. M. Befejezett. Első sorban a főnemesség, aztán a régi nemesség, mely bennszülött és bevándorlott családokból áll. Utóbbiak két részbe vannak csoportosítva: a földbirtokosok külön és a birtoktalanok. Ezek után következnek a patricius családok és legvégül az armalisták (Briefadel).

X. osztály: Elzászi nemesség. 9 ív szöveg, 36 táblán, 312 család 415 czímerének leírása. Szerkesztette Gritzner M. Az ábrákat Hildebrandt rajzolta. Befejezett. Legelől a mediatizált herczegi és gróf családok, azután a bennszülött és bevándorlott német eredetű családok a patriciusokkal, aztán a nem német eredetű családok vannak fölsorolva. Az egyes csoportokban betűrendben következnek a családok egymásután.

XI. osztály: A német lotharingiai nemes-

[1] Gauerbschaft = nemesek szövetkezete, melynek tagjai csak egyeneredetűekkel kötnek házasságot, a szövetkezet vagyonából bizonyos jövedelmet húznak és ismertető jelvényt viselnek.

ség. 17 ív, 46 táblán, 389 család 513 czímerének leírása. Szerkesztette Gritzner, illusztrálta Hildebrandt. Befejezett. Öt csoportra tagolódik, ú. m. főnemesség, nemes urak (Edle Herren), lovagok, a metzi patriciusok s a függelékben a Callot, «Armorial de Lorraine»-jében fölsorolt családok.

A III. kötet épp úgy, mint a II-ik 11 osztályra oszlik.

Az I. osztály két részből áll: az első 8 íven, 37 táblán, 286 grófi családnak 441 czímerét tartalmazza. Szerkesztette Hefner O. T.

A második 10 íven, 56 táblán 553 bárói család 669 czímerét írja le. Szerkesztette Hefner O. T. Mind a kettő befejezett.

II. osztály: A porosz nemesség. 106 ív szöveg, 419 táblán 4788 család 5019 czímerének leírása. A 4 első füzetet Hefner, aztán 2 füzetnél valamivel többet Grenser A., a többit Mülverstedt szerkesztette, a czímereket Hildebrandt rajzolta. Befejezett.

III. osztály: A hamburgi, bremai és lübecki nemesség. 6 ív szöveg, 22 táblán 389 család 264 czímerének leírása. Szerkesztette Gritzner, a rajzokat Hildebrandt készítette. Befejezett.

IV. osztály: A hesseni választó fejedelemség és nagyherczegség, illetőleg nagyherczegség és tartománygrófság nemesei. 9 ív szöveg, 36 táblán 433 család 426 czímerének leírása. Szerkesztette Hefner O. T. Befejezett.

V. osztály: Oldenburg nagyherczegség nemessége. 4 ív szöveg, 10 táblán 110 család 119 czímerének leírása. Szerkesztette Gritzner, a czímereket rajzolta Hildebrandt. Befejezett. A családok betűrendben vannak fölsorolva.

VI. osztály: A mecklenburgi nemesség. (Mecklenburg-Schwerin és M. Strelicz). 6 ív szöveg, 21 táblán 267 család 249 czímerének leírása. Szerkesztette Hefner O. T. Befejezett. Színes nyomatú czímlapján egy sisakos női alak által tartott pajzson a mecklenburgi czímer látható.

VII. osztály: Anhalti nemesség. 3 ív szöveg, 9 táblán 90 család 108 czímerének leírása betűrendben. Szerkesztette Hildebrandt. Befejezett.

VIII. osztály: Schleswig-Holstein és Lauenburg nemessége. 10 ív szöveg, 18 táblán 154 család 216 czímerének leírása. Szerkeszte te Gritzner és Hildenbrandt. Befejezett. Ebben a részben 4 csoportot találunk: a lovagokat, a többi nemeseket, a dán tiszti nemességet, melynek nincsen czímere, és a kétséges nemeseket.

IX. osztály: A luxemburgi nagyherczegség nemessége. 4 ív szöveg, 14 táblán 132 család 167 czímerének leírása. Szerkesztette Gritzner, a czímereket rajzolta Hildebrandt. A családok betűrendben. Befejezett.

X. osztály: A lippei nemesség. (Lippe-Detmold, Schaumburg-Lippe, Bückeburg.) 2 ív szöveg, 7 táblán 73 család 84 czímerének leírása. Szerkesztette Gritzner, a czímereket rajzolta Hildebrandt. A családok betűrendben. Befejezett.

XI. osztály: A keleti tengermelléki tartományok nemessége. Eddigelé 3 füzet jelent meg, 21 ív szöveggel, 54 táblán. Szerkeszti Gritzner Miksa. Befejezetlen.

IV. kötet. Az osztrák császárság nemesei.

I. osztály: Tiroli nemesség. (Landständische Adel in der gefürsteten Grafschaft Tirol.) 6 ív szöveg, 27 táblán 191 család 324 czímerének leírása Szerkesztette Hefner. O. T. Befejezett. Szép színnyomatú czímlappal, a családok betűrendben.

II. osztály: A krainai, görzi és gradiskai nemesség. 8 ív szöveg, 29 táblán 264 család 348 czímerének leírása. Szerkesztette Hefner O. T. Befejezett. A családok betűrendben vannak fölsorolva. A színes czímlapon egy zászlós lovag által tartott pajzson az ország czímere.

III. osztály: A dalmát nemesség. 44 ív szöveg, 79 táblán 690 család 931 czímerének leírása. Szerkesztett rosenfeldi Heyer Fridrik. Befejezett. Szép színes czímlappal.

IV. osztály: Alsó-Ausztria nemessége. Eddigelé csak 8 ív szöveg, 18 táblával jelent meg, mely 92 család 210 czímerét ismerteti. Szerkesztette Reichenau, kinek halála óta folytatása szünetel. Hihetőleg Weitenhiller Móricz fogja folytatni és befejezni.

V. osztály: Felső-ausztriai nemesség. Eddigelé 100 ív szöveg, 102 táblán jelent meg, mely 505 család 1173 czímerét ismerteti. Szerkeszti Báró Starkenfels. Befejezetlen.

VI. osztály: Salzburgi nemesség. 21 ív szöveg, 33 táblán 310 család 368 czímerének leírása. Szerkesztette Weitenhiller Móricz. Befejezett. Szép színes czímlappal.

VII. osztály: A stiriai nemesség; még nem jelent meg. Szerkeszti Beck-Widmanstetter. Valószínűleg nem sokára meg fog jelenni s kétségtelenül a legjobb műkhez fog sorakozni. Ez a rész minket magyarokat és közelebbről érdekel, mert sok családdal fogunk benne találkozni, melyek hazánkkal bizonyos viszonyban voltak.

VIII. osztály: A karinthiai nemesség. 57 ív szöveg, 3 külön leszármazási táblázat és 29 táblán 203 család 201 czímerének leírása. Szerkesztette Hildebrandt A. M. Befejezett.

IX. osztály: A cseh nemesség. 79 ív szöveg, 144 táblán 1273 család 1696 czímerének leírása. Szerkesztette gr. Meraviglia-Crivelli. Befejezett.

X. osztály: A morva nemesség. Eddigelé 23 ív szöveg és 72 tábla jelent meg, mely 576 családnak 860 czímerét ismerteti. Szerkeszti Kadich Henrik. Befejezetlen.

XI. osztály: A szileziai nemesség. 37 ív szöveg, 82 táblán 643 család 950 czímerének leírása. Szerkesztette Blažek Konrád. Befejezett.

XII. osztály: Erdély nemessége. Eddigelé 22 ív szöveg, 36 tábl., 92 család 345 czímerének leírásával jelent meg. Szerkesztette Reichenau. Befejezetlen. Ennek az osztálynak folytatását Csergheö Géza vállalta magára s előreláthatólag 2 év alatt be fogja fejezhetni. Ismert heraldikusunk alapossága kezeskedik nemcsak arról, hogy a folytatás jobb lesz a kezdetnél, de arról is, hogy a magyar osztálylyal egyöntetű munkát fogunk kapni.

XIII. osztály: A horvát-szlavon nemesség. Eddigelé nem jelent meg belőle semmi, de az anyaggyűjtés úgyszólva be van fejezve és a szerkesztők dr. Bojničić Iván és Csergheő annak földolgozásával remélhetőleg nem fognak késni. Ez a rész a magyar osztály kiegészítő részének tekintendő.

XIV. osztály: A galicziai nemesség. Eddigelé csak két füzet jelent meg. Szerkesztőjét nem találtam megnevezve. Befejezetlen.

XV. osztály: A magyar nemesség.[1] 28 füzet a befejezett rész, ehez járúl még 6 pótfüzet és egy függelék, a 6. pótfüzet sajtó alatt van, tehát 34 füzet. 231 íven, 561 táblán körülbelül 7344 czímert ismertet. Az 1—6. füzetet szerkesztette Nagy Iván és Csergheő Géza, a 7—28. füzeteket Csergheő egyedül, a pótfüzeteket Csergheő G. és Csoma József. — A befejező 6. pótfüzet sajtó alatt. Színes czímlapjának tetején két grif között a magyar szent koronát látjuk, mely két oszlopot összekötő tetőzeten nyugszik. A két oszlopon hat magyar nemzetségnek a XIII. és XIV. évszáz modorában korrektül stilizált és rajzolt czímere látszik, u. m. a Hunt-Páznán, Guthkeled, Győr, Woja, Ratold és Osl nemzetségeké. Az oszlopok alsó részén aranypajzsban azoknak az éveknek számai látszanak, melyekben a mű megkezdetett, illetőleg befejeztetett. A két oszlop közötti tér felső részén a czímet, továbbá a szerkesztők és kiadók neveit olvassuk, míg alsó — kisebb — részét Csergheő és Csoma czímere foglalja el, mind a kettő XV. évszázbeli modorban.

Ezt a minket legközelebb érdeklő részt heraldikai és genealogiai szempontból e folyóirat lapjain annyiszor méltatták hivatott tollal, hogy nem fog senki fölületességgel vádolni, ha csak a következők elmondására szoritkozom:

Az a ki családtörténeti tanulmányt végez, Siebmacher e művét nem hagyhatja figyelmen kívül, akár heraldikai, akár diplomatikai, akár genealogiai adatokra van szüksége. Siebmachernek e lelkiismeretes forrástanulmányon alapuló része Nagy Iván «Magyarország családai» czímű művének méltó kiegészítése s nélküle meg dr. Csánki nagybecsű «Magyar történeti földrajza» nélkül alig írhatná meg valaki egykönyvyen a magyar családok történetét.

XVI. osztály: A be nem iktatott osztrák nemesség. Még nem jelent meg.

V. kötet. Polgári czímerek. 5 osztályból áll, melyekből az 1—4. teljesen be vannak fejezve. Az 1. osztály 19, a 2-ik 15, a 3. és 4-ik 24—24 ívnyi terjedelemben jelent meg, s mindenik osztály 100—100 táblán 2000—2000, a négy osztály összesen 8000 polgári czímert tartalmaz. Az 5. osztályból eddig három füzet jelent meg.

A polgári czímereknek összegyűjtésével hasznos munkát végezett a szerkesztő, mert azoknak épp úgy meg volt a maguk jogosúltsága, mint a nemesi czímereknek, hiszen ezeknek rendeltetése is az volt, a mi azokénak, ú. m. egyes személyeket s azoknak tulajdonát másoktól, illetőleg mások tulajdonától megkülönböztetni, a családtagok egymáshoz való tartozását nyilvánvalóvá tenni. Csak az a kár, hogy kevés czímernél találjuk annak bizonyítékát, hogy valóban viselte-e valamely személy vagy család az illető czímert. A polgári czímerek eredete nagyon régi; a XIII. és XIV. évszázbeli vagyonos polgárok, a városi tanács tagjai gyakran választottak maguknak czímert, sőt a XV. évszázban a fejedelmek is adományoztak czímert polgároknak. E czímerek a nemesi czímerektől meg nem különböztethetők. Jó volt e czímereket összegyűjteni, s nagy szolgálat van ez által az archæologusoknak, heraldikusoknak, genealogusoknak és numizmatikusoknak téve.

Hiba van ennek a résznek berendezésében is, a mennyiben tekintet nélkül arra, hogy a német birodalom melyik városába valók, betűrendben vannak a családok fölsorolva. Sokkal jobb lett volna, ha a családokat városonként csoportosítják s a csoportokon belül szedik betűrendbe. Ezt némileg jóvá lehetett volna tenni azzal, hogy a tárgymutatóban a nevek mellé a családok illetőségi helyét odajegyzik, de ez nem történt meg. Nem lenne hiába való munka egy új tárgymutatónak kiadása, melynek szerkesztésénél a jelzett hiányok mellőztetnének.

VI. kötet. I. osztály: A kihalt bajor nemesség. 52 iv szöveg, 196 táblán 1855 család 2402 czímerének leírása. Szerkesztette Hefner O. T. Befejezett.

II. osztály: A kihalt würtembergi nemesség. Eddigelé 4 füzet jelent meg. Szerkeszti Seyler G. A. Befejezetlen.

III. osztály: A kihalt tiroli nemesség. 2 ív szöveg, 6 táblán 61 kihalt család 96 czímerének leírása. Szerkeszti Hefner O. T. Befejezetlen. —

[1] Megjegyzendő, hogy nagyon sok erdélyi és horvát család is föl van ebbe a részbe véve.

Megjegyzendő, hogy az ausztriai többi országok, úgyszintén Magyarország kihalt családai is a ki nem haltak közé vannak sorolva.

IV. osztály: A kihalt porosz nemesség. (Provinz Ost- und Westpreussen). 31 ív szöveg, 80 táblán 982 család 980 címerének leírása. Szerkesztette Mülverstedt G. A., a rajzokat készítette Hildebrandt. Befejezett.

V. osztály: A kihalt porosz nemesség. (Provinz und Mark Brandenburg). 30 ív, 72 táblán 823 család 854 címerének leírása. Szerkesztette Mülverstedt G. A. Befejezett.

VI. osztály: A kihalt porosz nemesség. (Provinz Sachsen). 51 ív, 127 táblán 1494 kihalt család 1514 címerének leírása. Szerkesztette Mülverstedt G. A. Befejezett.

VII. osztály: A kihalt nassaui nemesség. 13 ív szöveg, 76 táblán 414 kihalt család 879 címerének leírása. Szerkesztette Goeckingh H. Befejezett.

VIII. osztály: A kihalt porosz nemesség. Ez az osztály három kötetre oszlik. Tehát itt a VI. kötet (Band) VIII. Abtheilungjának 1., 2. és 3. kötetével (Band) van dolgunk. Ezt a beosztást nem tartom szerencsés gondolatnak, mert ha már a VI. Band VIII. Abtheilungját 3 részre kellett osztani, helyesebb lett volna ezeket az utóbbiakat nem Bandnak, de más valaminek nevezni. Minden nyelvben arra van a legtöbb synonima, a mivel leginkább foglalkozik. A németek rendkívül szeretnek osztályokra, első és másodrendű alosztályokra osztani, ennélfogva van is nyelvükben elegendő kifejezés ezek különféle jelzésére. Nem vagyok német, de azért magam is tudnám ezt a Vice-Bandot más néven nevezni. Zavaros hatását ennek a szerencsétlen berendezésnek az is növeli, hogy a sors malitiája meggátolta a sajtót abban, hogy egyik ilyen alkötetre a számát rányomja.

1. (al)kötet. A kihalt sziléziai nemesség. 33 ív, 90 táblán 483 kihalt család 1674 címerének leírása. Szerkesztette Blažek K. Befejezett.

2. (al)kötet. A kihalt sziléziai nemesség. 39 ív szöveg, 90 táblán 753 kihalt család 1076 címerének leírása. Szerkesztette Blažek K. Befejezett.

3. (al)kötet, ebből legközelebb a 4. füzet fog megjelenni. Befejezetlen.

A IX—XV. osztályban a kihalt családok folytatása következik.

VII. kötet. Az 1. osztályban 15 íven, 36 táblán, 757 jegyzetben 338 címer van közölve, melyek az oroszországi és badeni államczímereket s a bajor, szász, schwarzburgi, waldecki, würtembergi, mecklenburgi és tiroli nemesek czímereit egészítik ki. Szerkesztette dr. Hefner O. T. Befejezett.

A II. osztályban 12 íven és 34 táblán 360 jegyzettel, 397 czímer van a porosz grófi és bárói családok czímereinek kiegészítésére közölve. Szerkesztette dr. Hefner O. T. Befejezett.

Ennél a szövegnek némely lapját újra kellene nyomatni, mert a világosság kedveért szükséges, hogy a kiegészítések a kiegészítendő műben alkalmazott sorrendben legyenek előtüntetve. Nagy kár, hogy a pótló rész szövegét nem lehet a pótlandóhoz köttetni; ezt az a körülmény teszi lehetetlenné, hogy egy lap két oldalán két olyan különböző országra vonatkozó pótló jegyzetek vannak nyomva, melyek a műben nem következnek egymás után. Hátránya ennek a kötetnek még az is, hogy a táblázatok számozása a szöveg zavart egymásutánjának felel meg.

Ennek az óriás munkának ára szükségképp tetemes, ha nem is aránylag. És ha a kiadók a befejezett osztályokat egyenként nem adnák, a művet nem ismerné annyi ember mint ma. Aligha lenne a magyar rész 100 példányban nálunk elterjedve, ha azt külön nem lehetett volna kapni.

Az 1—111 füzet előfizetési ára egyenként 4 márka 80 fillér, az ezen fölülieké 6 márka. Egyenkénti vételnél az előbbeniek ára 6 márka, az utóbbiaké 7 m. 50 f. A 169. és 174. füzet ára egyenként 10 márka. Czímerrajzok szöveg nélkül nem kaphatók. A teljes művet, illetőleg annak eddig megjelent részét egyszerre, havi és negyed évi részletfizetés útján is meg lehet szerezni.

BÁRCZAY OSZKÁR.

ERDÉLY RÉGI CSALÁDAI.

A Barcsai család.

(Második közlemény.)

3. Ausztriai házbeli uralkodóink korából. (1694—1844.)

64. 1694. Barcsai Ábrahámné Kendeffi Anna osztályos ügye testvéreivel.

65. 1700. Báró Gyulai Ferencz és fia István a gubernium előtt azzal vádolván a Barcsaiakat, hogy lázadók, az unio megsértői s hogy idegen katonákat, nevezetesen kóbor ráczokat hoztak be Törökországból, kikkel Puszta-Szt-György hunyadmegyei prædiumot hatalmasúl elfoglalták: ezért őket a Barcsaiak, nevezetesen Mihály, Tamás, István, György, Pál, Ákos, Ábrahám, Zsigmond és András (hamis vádaskodásért) törvény elé idézik; a további eljárásban Mihály nem szerepel.

66. 1718. Barcsai Sándor ügyvédet vall.

67. 1719. Barcsai Ábrahám özvegye Teleki Krisztina, mint fia János gyámja, inteti Barcsai Gergelyt a lunksórai prædiumból őt illető negyedrész iránt.

68. 1719. Barcsai Ferencz özvegye Lukács Sára mint fia Ferencz gyámja, a néhai férje által 1717 junius 26-án idegennek zálogba adott n.-barcsai és tompai földjeit Barcsai Gergelynek és nejének Naláczi Sárának bocsátja át zálogúl.

69. 1720 május 19-én Barcsai Mihály, «mivel szegény felesége régtől fogva nehéz ágyat nyom», szükségében kölcsönvesz Barcsai Józseftől, egy jobbágyát adva zálogba.

70. 1721. Barcsai Sándor vallat szökött jobbágyok iránt, kikről a tanúk, — köztük a Barcsai Ferencz özvegye Lukács Sára jobbágyai is, — azt vallják, hogy a néhai Barcsai Mihálynak, a Sándor atyjának jobbágyai voltak, ki azokat néhai Barcsai Istvánnak zálogosította el, de a most életben levő Barcsai Mihály kiváltotta.

71. 1721 deczember 18-án Zalasdon, a Barcsai Ábrahám özvegye Teleki Krisztina temetése alkalmával a rokonság, s közte Barcsai Mihály és Sándor is, maguk és testvéröcscsük Barcsai Gergely nevében, intézkednek az öt év előtt atyáról, s most anyáról is árván maradt kis öcscsük Barcsai János neveltetéséről s vagyoni érdekeiről.

72. 1722. Barcsai Ferencz özvegye Lukács Sára, úgy is mint fia Barcsai Ferencz gyámja, vallat az iránt, hogy osztozott-e valaha a leányág a Barcsai ősi javakban? Egyik tanú a 36 éves Barcsai Anna Naláczi Istvánné, a másik az 59 éves Váradi András, kinek bátyja az idősb néhai Váradi Zsigmond szintén Barcsai leányt vett volt nőül. A tanúk tagadólag vallanak.

73. 1722 június 26-án Barcsai György özvegye Folti Zsuzsánna második házasságra akarván lépni, egyességet köt férjének vérrokonaival Barcsai Sándor és Gergelylyel.

74. 1724. Barcsai Sándor vallat a néhai Barcsai Mihály fogsága alatt felesége Bánffi Kata által néhai Barcsai Istvánnak zálogba adott kőfalusi (Hunyadm.) jobbágyok iránt. Egyik tanu a 48 éves Barcsai Mihály, ki azt vallja, hogy anyja meg is fizette a zálogösszeget, s az erről szóló elismerő levelet atyja kiszabadulása után általa mutattatta meg Barcsai Istvánnak, de a csakhamar kiütött forradalom miatt az mégis birtokban maradt.

75. 1725. Barcsai Sándor a kőfalusi birtokért perbe fogja Barcsai Ferencz özvegye Lukács Sárát egyszersmind mint fia Ferencz gyámját, az ellene már 1718-ban tett intés alapján.

76. 1725. Barcsai Mihály leányának Zsuzsánnának és ennek férje Zeyk Miklósnak, a tőlök kapott segélyek fejében Csórán egy telket és szőllőt köt le. A szomszédolásnál említtetik egy Barcsai Tamás által Zeyk Miklósnak zálogba adott szőllő is.

77. 1726. Fodor Krisztina előbb szászvárosi Eperjesi Gergely özvegye, most galaczi Buda Gáspárné, inteti Barcsai Mihályt, Sándort és Gergelyt, az atyjuk Barcsai Mihálynak 1707-ben felperes első férje idejében s 1711-ben mostani férjével laktában kölcsönadott pénzért, melyért f.-városvizi jobbágyok voltak zálogba adva.

78. 1727. Barcsai Mihály alamori jobbágyainak adóslevele Borbereken lakó Daczó Tamás részére. Hátiratilag rá van vezetve, hogy az adósságot 1769-ben Barcsai Péter és neje br. Inczédi Terézia megfizették a hitelező örököseinek.

79. 1729. Barcsai Ábrahám és neje Dobolyi Kata, Piskiben lakók, petrényi jobbágyokkal malomépítés iránt egyezkednek. Ugyanez ügy 1732-ben is előjön.

80. 1730. Barcsai Sándor pere Barcsai Ferenczné Lukács Sára és fia Ferencz ellen.

81. 1733. Rhédei Ferenczné Daniel Mária, néhai vargyasi Daniel János leánya, néhai Barcsai Judittól a Barcsai Péter leányától, ki a Barcsai Sándor fia volt, inteti Barcsai Mihályt, Sándort és Gergelyt, a néhai Mihály fiait és Jánost az Ábrahám fiát, a melyik Mihály és Ábrahám szintén a Barcsai Sándor fiai voltak, azon okból, hogy Barcsai Zsigmond, a Péter fia s így Judithnak testvére, mindkét nembeli örökösök nélkül elhalván, javai özvegyének, néhai

Horváth Krisztinának kezén maradtak, kitől azokat felperes mint közvetlen örökös perrel követelte. Nevezett özvegy időközben elhalván, felperes inteti a Barcsaiakat, hogy e javakat el ne foglalják.

82. 1733. Barcsai Sándor vallat egy csertési szénahely iránt, melyet Barcsai Ferencz «urfi» 1723-ban erőszakosan lekaszáltatott.

83. 1734. Barcsai János és neje Toroczkai Kata tanukat vallatnak.

84. 1737. Barcsai Mihály és neje Vass Ágnes perügye a farkastelki, kiskereki, csanádi és mindkét csergői javak iránt.

85. 1737 július 1-én N.-Barcsán, a Barcsai Sándor temetése után, ennek özvegye Diósi Krisztina kiegyezik az atyafiakkal, u. m. Barcsai Mihály és Gergelylyel s unokaöcscsük Bánffi Farkassal.

86. 1737 július 1-én az előbbi pontban említett három atyafi választott bíróság iránt állapodik meg, ha a két előbbinek atyja, Bánffi Farkasnak pedig nagyatyja, idősb Barcsai Mihály által fiának ifjabb Barcsai Mihálynak és ennek neje Kemény Zsófiának hagyott m.-solymosi szerzeményi javak iránt ki nem egyezhetnének.

87. 1738. Barcsai Mihály és Bánffi Farkas M.-Solymoson osztoznak, s Barcsai Mihály egy földet atyai szeretetből Hollaki Pálné Barcsai Erzsébetnek ad.

88. 1738 június 13. Vass Ágnes kölcsön vesz Daniel de Waron montium magistertől, s leköti neki a Barcsai-féle javak kivételével minden saját ősi javait, különösen tövisi birtokát.

89. 1739 június 21. Barcsai Mihály és Gergely osztoznak a «néhai Barcsai Sándorné relicta asszony viduitására» nézve.

90. 1739. A magvaszakadt Gerleszi Péter javainak a fiscus részére való átruházásánál, melynek Barcsai Gergely ellene mond, tanuként jelen vannak a Barcsai Ádám és János alsóvárosvizi jobbágyai.

91. 1740. Makrai Ferencz és testvérének néhai Makrai Katának Naláczi Józsefnének leánya Naláczi Rákel Barcsai Ferenczné, mint fia, illetőleg unokája néhai ifj. Makrai Péternek az idősb Péter fiának Kendeffi Annától, ki utóbb Barcsai Ábrahámné lett; valamint Makrai György a néhai István fia s ugyanezen idősb Péter unokája: intetik Barcsai Jánost, az említett Barcsai Ábrahámnak utolsó házastársától, Teleki Krisztinától való fiát, azon hozományi javak kiadása iránt, melyek Kendeffi Anna halálával férje Barcsai Ábrahám kezén maradtak, s erről özvegyének Teleki Krisztinának birtokába jutottak, ki iránt uk már 1718-ban meg is intetett.

92. 1742 febr. 13. Barcsai Gergely, mint a néhai Barcsai Mihálynak feleségétől néhai Vas Ágnestől született fiának, Péternek curatora s az említett Barcsai Mihály özvegye Inczédi Anna, utóbbinak özvegyi tartása iránt kiegyeznek.

93. 1743 május 26-án Csórán kelt ajándéklevele báró Barcsai János kapitánynak, melyben élete idejére némely tartariai ingatlanokat sógora Szombati Mihály és neje Csáki Juliának enged át.

94. 1744. Báró Barcsai Gergely jobbágyaiért a br. Barcsai János és Barcsai Ábrahám jobbágyai kezeskednek.

95. 1747 február 21-én retractál a 19—20 éves Barcsai Péter, ki fia a néhai ifjabb Mihálynak Vass Ágnestől, s az idősb Mihály és Bánffi Kata unokája.

96. 1747. Egyfelől Barcsai Péter «urfi», az ifj. Mihálynak második feleségétől Vass Ágnestől született fia; — másfelől Zeyk Miklós, ugy is, mint Zeyk Péterné Barcsai Sára meghatalmazottja, továbbá Hollaki Pál mint a néhai feleségétől Barcsai Erzsébettől származott gyermekeknek, ugymint Markocsán Máriának és Hollaki Sámuel, Klára s Annának részint mostoha, részint édes atyja s tutora, «mindnyájan néhai ifjabb Barcsai Mihály első feleségétől néhai Kemény Zsófiától való gyermekei», egyességre lépnek a Zeyk Miklós által ipjának, néhai ifj. Barcsai Mihálynak kölcsön adott 600 frt tárgyában.

97. 1748. Báró Barcsai Gergely hunyadmegyei főispán és neje br. Naláczi Sára zálogos javakat váltanak ki.

98. 1750. Tanukihallgatás a Barcsai család levéltárának holléte ügyében, Barcsai László kérésére, ki ez ügyben úgy jár el, mint 1. Barcsai Ábrahámnak, a néhai Gáspár fiának, ki a Tamás fia, s ez az ifjabb Barcsai Sándor fia volt, továbbá 2. Barcsai Ferencznek, a másik Ferencz fiának, ki az István fia s ez szintén az ifj. Barcsai Sándor fia volt, végül 3. Barcsai Péternek, ki a néhai ifj. Barcsai Mihály fia volt, meghatalmazottja. E terjedelmes kihallgatásnál, mely a család genealogiájának megállapítására nagy fontosságú, a Barcsai családhoz tartozó következő tanúk szerepeltek, s az okirat családi viszonyaik felől a következő adatokat szolgáltatja: 1. Naláczi Sára, báró Barcsai Gergelyné a kihallgatáskor 80 éves volt, s az ő veje volt gróf Bánffi Dénes, ki, közbejövén a most már elbetegedett Barcsai Gergely «casussa», s ennek neje a peres ügyekben, midőn a Barcsai János halálával ennek javaiért a Barcsai Ábrahám leányági utódai Barcsai Gergely és neje ellen felléptek, mint asszony nem tudván eljárni, az iratokat Barcsai Gergelynétől átvette, s úgy ő, mint báró Bánffi Farkas, ki

neje után szintén a Barcsaiak leányágán volt érdekelve, saját érdekeik ellenére a fiág javára folytatták a pert, de annak végével a náluk volt iratokat — úgy mondják — vissza is adták Naláczi Sárának (ki azonban e visszaadást nem igazolja), «csak egy kis bepecsételt fasciculus» maradt még br. Bánffi Farkasnál, s a Solymost érdeklő leányági levelek, hol ő is részes volt. 2. Inczédi Anna, előbb losádi Győrffiné, azután Barcsai Mihályné, végre tinkovai Macskási Péter özvegye, 80 éves; ez azt vallja, hogy Barcsai Mihály halálával a leveles ládát néhai Barcsai János, br. Barcsai Gergely és Szombathi Mihály pecsételték le, s a levelek br. Barcsai Gergelynél vannak. 3. Barcsai Sára (a Mihály leánya) Zeyk Péterné, 36 éves, s a Zeyk családból néhai Zeyk Miklósnak öcscsei János és István s ugyancsak annak Barcsai Zsuzsánnától (a Mihály másik leányától) született 20 éves fia Zeyk András. Ezek vallomásából tudjuk, hogy a néhai Barcsai Mihálynál volt levelekkel ennek özvegysége alatt egy Sára nevű bizodalmas szolgáló is járt, kinek Zeyk Miklós uram igen jó akarója volt, s ki keresvén kedvét Zeyk Miklósnak, egyes iratokat, például a tartariai donatiot és statutorium mandatumot neki át is adta, miért 26 frtot kapott; továbbá átadta a piskii s több más portiókról való donatiókat is, de ezeket Zeyk Miklósné Barcsai Ferencznek és Péternek békességesen visszaadta. 4. Hollaki Pál 40 éves és Makrai Zsigmond 38 éves, kiknek a Barcsaiakkal való rokonsági viszonya a 87., 91. és 96. sz. alatt besorolt okiratokból kitünik s rimaszombati Szombathi Mihály 50 éves és dévai Csákó Gábor 35 éves, kiknek a Barcsaiaktól való leszármazását egyéb forrásokon kívül a 93. sz. alatti okirat is mutatja. 5. Buda János 60 éves s a Buda ágon lejövő Barcsai ivadékok s házastársaik közül (minthogy tudjuk más genealogiai forrásból, hogy Barcsai Sándornak Palatics Erzsétől való Anna leánya Buda Péterné lett), Lászlóffi Pál, kinek neje (Buda Éva) elöször Csulai Imre fiscalis director neje volt, s állítólag a Barcsai Ákos fejedelem végrendeletének hiteles másolatát is bírta, mit nála Nopcsa Pál is látott. E tanuk is megemlékeznek arról, hogy Barcsai János 1743-ban, midőn a báróság kieszközlése végett Bécsbe ment, ottan elzálogosította a családja régiségének bizonyítására összegyüjtött iratokat, melyeket utóbb Barcsai Gergely váltott ki; majd meg szorultságában, midőn mint katonatisztet adósságért elfogták, ismét zálogba adta s aztán az öt segítni akaró leányági rokonoknak, Zeyk Mózes és Makrai György útján, kik szintén e rokonsághoz tartoztak, kiosztogatta a nála volt okmányokat, adósságától pedig csórai birtokának Szilágyi József alezredes részére zálogba tételével menekült meg véglegesen. Fel van némely tanuvallomásban az is említve, hogy mikor ugyanezen br. Barcsai János — ki nejével roszúl élt — elhalálozott, a Barcsai-féle leveleket egy zöld skatulyába s egy német kalaptokba rakták, melyek utóbb br. Barcsai Gergelyné Naláczi Sárához jutottak, azonban Barcsai János özvegyénél Thoroczkai Katánál is maradtak még egyes családi iratok, jelesen a vádi jószágról való donatio; de azért, midőn a fiscus az özvegyet egyik birtokért beperelte, Buda Jánostól is kért védelmére iratokat. 6. A leányági összeköttetéseket illetőleg még meg van említve e vallatás jegyzőkönyvében, hogy «néhai Baczallári Farkas az unokáját tartotta volt néhai idősb Barcsai Györgyné asszonynak» (Más forrásokból tudjuk, hogy az 1736-ban elhalt Baczallári Farkas neje Naláczi Krisztina volt, ki † 1731-ben; ez kellett tehát hogy unokája legyen néhai id. Barcsai Györgynének,) s így a néhai Barcsai Györgynél volt családi iratok ennek halála után néhai Baczallári Farkasra maradtak, s ez azt mondta «hogy még a fiúágnál sincsenek jobb levelek mint nála». Később aztán ez iratok a Zeyk és Benczenczi Olasz családok kezére mentek át. Ezen Baczallári ágon, vagy talán Csulai és Buda ágon lehettek összeköttetésben a Barcsaiakkal Mara Miklós és Ponori János is, kik szintén a tanúk közt szerepelnek, s kikről szintén fel van más tanúk által hozva, hogy náluk is vannak Barcsai-féle levelek. Erre nézve Ponori János maga is vallja, hogy vannak nála «holmi literalék in regestro simplici», melyeket nem érkezett elolvasni, de rövid tartalmuk, a mint a regestrumban van megirva, következő: 1. Barcsai Márk és András és Barcsai Ákos leányai Anna és Zsófia közti egyesség, hogy mi iránt, azt a tanú nem tudja. 2. Barcsai Márk özvegyének (kinek nevére a tanú nem emlékezik) N.-Denk, K.-Denk, Marton-Denk és Petrény iránti statutiója. 3. Majlád vajdától 1541-ben Barcsai László kérésére kiadott osztoztató parancs, a Pál deák özvegyével Zsófiával s Barcsai Farkas, György és Miklós testvérekkel s Bogáti János feleségével a hunyad-, fehér- és kolosmegyei javakban eszközlendő osztály iránt. 4. 1585. «Barcsai András elidegenítette volt a n.-denki, k.-denki és petrényi portiokat és a n.-barcsai curiát, melybe assentiált Barcsai Erzsébet is, de Barcsai János és András több successorokkal együtt contradicáltak». Tanú késznek nyilatkozik, hogy e leveleket több más nála simplex regestrumban levő levelekkel, a család kívánata esetén másolatban kiadja.[1] Egyébiránt a tanúk a családi

[1] Nagy szolgálatot tenne genealogiai irodalmunknak a Ponori család, melynél ez okmányok talán még

levéltár azelőtti sorsa iránt úgy vallanak, hogy Barcsai Mihály halálával fiai, Mihály, Sándor és Gergely, megosztozván, mindenik az ő rá jutott birtokot illető leveleket kezéhez vette, némely tanúk szerint aztán a két előbbinél volt levelek is a vallomástételkor életben levő br. Barcsai Gergelyre szállottak. (Ez érthető is, mert Sándor magtalan halt el, a fiának pedig Gergely volt a gyámja.)[1]

99. 1751. Báró Barcsai Gergely jobbágyaiért kezeskednek báró Barcsai János özvegye Thoroczkai Kata, Barcsai Ábrahám és Ádám petrényi jobbágyai.

100. 1753. Ruttkai Rutthkai János mostani felesége Barcsai Sára Orláthon Barcsai-féle birtokot vált ki m.-bogáti Bogáthi Gergelytől.

101. 1753. Barcsai Péter kezeskedik nénje Zeyk Miklósnéért.

102. 1755. Barcsai László tartariai birtokos perlekedik Barcsai Péter ugyanottani birtokossal legeltetés tárgyában.

103. 1755. Ujabb vallatás a családi levéltár ügyében. Br. Barcsai Jánosról a 98, sorszám alatti okmányban előadottak ismételtetnek azon új adattal, hogy N.-Szebenben halt el. A tanúk közt van Zeyk Miklós özvegye Barcsai Zsuzsa, 40 éves, s a családi levéltár legtüzetesebb ismerője almási Török András, ki br. Barcsai Gergely inspectora volt s az iratokból genealogiát és készített. Felemlíti ez az Oláherkesről szóló 1310-iki adományt (l. 1. okmányunkat) és egy 1374-iki capitularis fassiot «ex parte Helenæ, Elizabethæ filiarum comitis Renerii super eo, quod si Ladislaus et Johannes filii Summárk (sic) de Barcsa portiones possessionarias fratris ipsorum prædicti Renerii in possessionibus Olá-Erkesz et Drasmány per Stephanum voivodam potentiose occupatos rehabere poterunt, nihil prædictas filias ius quartalitii præter prætendere». Hozzáteszi tanu, hogy e leveleket néhai br. Barcsai Jánosnál látta és olvasta.[2]

104. 1756. Barcsai Ferencz levele öcscse Barcsai Péterhez a csórai birtok kiváltása tárgyában, mely utóbbit fele részben, előbbit egyhatod részben illeti, kéthatod pedig a saját ágán levő többi atyafiait. (Ez meg is felel az azon időben volt elágazásnak.)

105. 1756 márczius 11. Tanuvallatás a br. Barcsai Gergely özvegye Naláczi Sára és a kincstár közt a Gerlestiek magvaszakadtából támadt perben.

106. 1757. Zeyk István özvegye Barcsai Klára egy vallatásban említtetik.

107. 1758. Itélet a Gerlesti defectus ügyében. Előjön br. Barcsai Gergely özvegyének allegatiójában, hogy az 1691-ben néhai Barcsai Péter és Mihály által s 1692-ben néhai idősb Barcsai György által a Gerlestieknek zálogba adott birtokok váltságát 1729-ben Barcsai Gergely és Naláczi Sára megfizették.

108. 1758. Barcsai Ábrahám és neje Dobolyi Kata csórai szökött jobbágyokért vallatnak.

109. 1759. Idősb és ifj. Barcsai Ábrahám a Barcsai Péter szökött jobbágyáért kezeskednek.

110. 1761 márczius 19-én és 20-án nehéz betegen végrendelkezik Barcsai Ábrahám özvegye, Dobolyi Kata, egyetlen fia Ábrahám s 3 férjhez ment leánya Sára, Ágnes és Terézia, valamint 3 hajadon leánya Mária, Betta és Éva (utóbbi még kicsiny) részére. Két vejéről van említés, u. m. Rutkai János és Buda Andrásról. U. a. év szept. 29-én az osztály is megtörténik.

111. 1761. Barcsai István regius Barcsai Péter egy ügyénél.

112. 1761. Barcsai Péter és László egy-egy jobbágya egymással kiegyezik.

113. 1762. Barcsai Ábrahám «urfi» elleni követelés.

114. 1764. Kezeslevél, melyben Barcsai Péterné báró Inczédi Terézia említtetik.

115. 1765—6. Gr. Bánffi Dénesné Barcsai Ágnes határjárási ügye.

116. 1767. Barcsai Péterhez intézett levélben Barcsai László mint nős említtetik.

117. 1767. Váradi Pál a felesége Barcsai Mária megbizásából sógora Barcsai Ábrahám javára nyilatkozik az anyósa Dobolyi Kata végrendeletének érvénye mellett.

118. 1768. Barcsai Lászlót Tartarián inteti Barcsai Péter a fiág ellen folytatott perek költségeihez hozzájárulás és a gr. Bánffi Dénesné Barcsai Ágnes kezénél levő iratoknak a többi osztályrészesekkel együttesen teendő kiváltása iránt.

119. 1768. Barcsai András a néhai Sámuel fia, ki fia volt Tamásnak Szalánczi Máriától, Barcsai István öcscseurát a Szalánczi-féle zálogos birtokok kikeresésével megbízza, melyeket aztán,

megvannak, ha azokat e czikk írójával (lakik M.-Igenben, Alsó-Fehérmegye) megismertetni sziveskednék, mivel Barcsai Márk feleségének neve eddigelé ismeretlen s az egykori «Pál deák» vagyis Barcsai Pál itélőmester ága sem hozható az eddigi adatokból teljesen tisztába, s mindezekre a Ponori János tanuvallomásában elősorolt iratok igen érdekes világot vetnének.

[1] Terjedelmesen kellett közölnünk ez okmány tartalmát, mely egy ősrégi család levéltárának szétkallódását tárja előnkbe; mert egyfelől útmutatásúl szolgálhat az a további kutatóknak, hogy hol lehetne talán még most is kiegészítő adatokat találni a Barcsai család múltjára nézve, s másfelől vezérfonalat képez a vele leányágon kapcsolatos családok összeköttetésének kiderítésénél.

[2] Az itt említett 1374-iki okmány az, mely Cornides munkája alapján Fejér Cod. Dipl. IX. 4. 616—7. közöltetett. Eredetije most a napfényre jött Barcsai levéltárban nincs meg, de közvetlen folyományát képezi az általunk 4. alatt ismertetett 1375-iki okirat.

ha jószághoz jut István, meg is fognak cserélhetni.

120. 1769. Gr. Bánffi Dénesné Barcsai Ágnes vallat egy Barcsai Péterrel vitás rét iránt, melynek ügye azelőtt 25 évvel Barcsai Ábrahám főbiró előtt állott.

121. 1772. A petrényi erdő felosztása, egyfelől Barcsai Péter és gr. Bánffi Dénesné Barcsai Ágnes mint «egyik linea», másfelől Barcsai Ádám, István, Lajos és Zsigmond mint másik linea közt két egyenlő részre, s az egyes vonalokon belül antiqua sessiók szerint, mindazáltal némi egyezményileg megállapított eltérésekkel. Az első vonalon Barcsai Péter részére 9, Ágnes részére $2^1/_2$ antiqua, a másodikon Barcsai Ádám és a tőle zálogot biró Nagy Sándor részére $3^1/_2$, Barcsai Ferencz utódai részére 3, Zsigmond részére 2 és Ruttkai János részére 1 antiqua állíttatik meg.

122. 1772. Összeirása ifj. Vay Lászlóné Barcsai Ágnes hozományának.

123. 1772. Néhai Barcsai Ábrahámnak a Horváth és Makrai ágon leszármazott leányági utódai pereltek a fiág ellen, s e perben az alperesség néhai br. Barcsai Jánosról, Ábrahámnak Teleki Krisztinától született fiáról özvegyére Toroczkai Katára s br. Barcsai Gergelyné Naláczi Sárára, erről pedig 1769 után leányára Ágnesre, gr. Bánffi Dénesnére szállott, más birtokok tekintetében pedig Barcsai Péterre, sőt a lungsorai birtokból szintén báró Barcsai István, Lajos, Ádám, Zsigmond és Ábrahámra is, ki az 1772. certificatiókor nőtlen s az ő részét is Zsigmond bírja, valamint a sógora «Naláczi ur» részét is.

124. 1773. A Gerlesti utódok perlik Barcsai Pétert Mihály fiát s id. Mihály unokáját, az ennek a szatmári fogságból kiválthatása végett 1693 junius 1-én kölcsön adott 1028 frtért.

125. 1773. Barcsai Péter inteti Barcsai Zsigmondot a petrényi erdőosztályért.

126. 1774 július 11-én osztálykiigazítása a br. Inczédi örökösöknek, kik közt az elhalt br. Inczédi Terézia Barcsai Péterné gyermekei, u. m. Sámuel, György, Sándor, Ágnes Vay Lászlóné, Karolina és Anna nevében atyjuk Barcsai Péter jár el.

127. 1778. Barcsai Péter a saját és a Barcsai András nevében katonákat ajánl meg.

128. 1779. Barcsai Péter vallat a sz.-andrási rész iránt, melyet «Barcsai Ábrahám kapitány urfi»-tól bírt zálogban.

129. 1779. Barcsai Lajos a néhai ifj. Ferenczet, az id. Ferencz fiának fia, ki volt fia Istvánnak, s ez Sándornak, ki testvére volt id. Mihálynak, azon legidősb Ábrahámnak, ki János fiában, s azon Péternek, ki Zsigmond fiában deficiált s kik mindnégyen fiai voltak idősb Barcsai Sándornak, azon idősb György testvérének, ki ifj. György nevű unokájában fiágon deficiált, s mindkettő fia volt idősb Barcsai Istvánnak Zalasdi Borbálától, meginteti Barcsai Pétert az ifj. Mihály fiát s az említett id. Mihály unokáját, az 1762-ben gr. Bánffi Dénesné br. Barcsai Ágnestől kiváltott s az ifj. Barcsai Sándor vonalát illető javak kibocsátásáért. Ez intésből származott per iratai a következő genealogiai adatokat szolgáltatják: Idősb Barcsai István gyermekei megosztozván, N.-Barcsának és tartozékainak fele Györgyre, fele Sándorra jutott. Ennek gyermekei voltak: Mihály, Ákos, Gáspár, András, Sándor, Ábrahám és Péter és pedig ezek közül Sándor Palatics Esztétől, Mihály pedig Rusori Ilonától született, Péter fiában Zsigmondban, Ábrahám pedig fiában Jánosban kihalt. N.-Barcsa és tartozékai az osztálykor e két (gyermekeikben utóbb kihalt) fiunak jutottak, Mihály és Sándor testvéreik egyebütt kapván részt. De a N.-Barcsát kapó két fiu ágán is János az Ábrahám fia megvette Zsigmondnak a Péter fiának részét, s igy az egész N.-Barcsának egyik felét ő, másik felét ifj. György birta. Ez ifj. Györgynek halála után pedig nagyatyja testvérének id. Sándornak három utódokat hagyott fiától lejövő leszármazói, u. m. fiának Ábrahámnak fia János, másik fiának Mihálynak fiai Sándor, Gergely és Mihály, s ismét más fiának ifj. Sándornak unokája Ferencz s Tamás és József nevű örökösei N.-Barcsa és tartozékainak György ágáról jutott felét 1730-ban három felé osztották, s igy János ebből is megkapta harmadát s e szerint most már az egész birtok $^4/_6$-át bírta; az idősb Mihály és ifj. Sándor ágai pedig egyenként egy-egy hatod birtokába jutottak. Barcsai János aztán az ő birtokát zálogba adta Barcsai Gergelynek, melyet később Barcsai Péter váltott ki. Ezenkívül egy 1764-ben a Barcsai László, a néhai Barcsai Ferencz s Barcsai Zsigmond és Ádám aláirásával kelt kötlevélben ezek egyszersmind a vonalukon levő többi fiági rokonok nevében is zálogba adják a zalasdi egész birtoknak ifj. Barcsai Sándor vonalát kizárólag illető fele részét gr. Bánffi Dénesnének 6000 frtban, a Naláczi Sára által a Barcsai fiág javára viselt perköltségekért, miután ezen költségeknek a Mihály vonalára eső részét, szintén 6000 frttal, Barcsai Péter lefizette. Alperes ellenveti, hogy Barcsai Sándor ágán nemcsak felperes Barcsai Lajos van. A per felperes javára dől el.

130. 1779-iki másolata egy Barcsai Tamás és Mihály közt 1666-ban létesült csereszerződésnek.

131. 1779. Barcsai Péter ügyvéde leteszi a gr. Bánffi Dénesné ellen a családi iratok iránt folytatott pert.

132. 1780. Barcsai Péter inteti Barcsai Lajost, mint Barcsai Ábrahám kapitány meghatalmazottját pénzkövetelésért.

133. 1780. Barcsai Péter inteti Barcsai Pált és Józsefet tartariai jobbágyaik ügyében.

134. 1780. Kezeslevél a Barcsai Péter, Pál, József és Ferencz tartariai erdeiben tett károkért.

135. 1781. Zeyk Dániel, Mózesnek Horváth Krisztinától, a néhai n.-váradi Horváth Ferencz és Barcsai Klára leányától született fia, ez utóbbi jogán, — ki a Barcsai Ábrahám leánya volt pókafalvi Rádai Klárától, — örökségi javakat követel Akmáron Barcsai Péter ellenében.

136. 1783. Tanukihallgatás, melyben a 36 éves Barcsai Lajos s más tanúk is előadják, hogy néhai idősb Barcsai Mihálynak gyermekei voltak a magtalan elhalt Sándor, továbbá ifj. Mihály, Gergely és a már szintén elhalt Erzsébet br. Bánffi Farkasné. Ifj. Mihálynak fia az életben levő s nagybátyja, a magvaszakadt Barcsai Sándor, adósságaiért e vallatást eszközöltető Péter; leányai pedig voltak Zsuzsánna Zeyk Miklósné, Sára Zeyk Péterné és Hollakiné, kik a vallatáskor már nem élnek, hanem utódaik soroltatnak elé. Gergelynek pedig leánya volt Ágnes, gr. Bánffi Dénesné.

137. 1791. Gr. Bethlen Zsuzsánna Barcsai Ábrahám ezredes felesége m.-solymosi haszonbéres birtokának termését Barcsai Pál ellenében zár alá venni kéri, s erről Barcsai Péter értesíttetik.

138. 1792. Vallatás Barcsai György kapitány és Sándor testvérek, a Péter fiai részére, az azelőtt 10—11 évvel Barcsai Lajos és Péter által kijáratott, de Ábrahám által ismét elfoglalt n.-barcsai földek iránt.

139. 1796 április 18-án Barcsai Péter mint néhai neje br. Inczédi Teréziától született (s ép úgy mint a 126. okmányban felsorolt) gyermekeinek gyámja, az Inczédiek ellen perel.

140. 1796 okt. 22. Barcsai Sámuel ügyvédet vall.

141. 1796. Barcsai Sámuel mint felesége gr. Kun Karolina megbizottja, tanukat vallat.

142. 1797 aug. 3. Összeírása a néhai Barcsai Péterről maradt leveleknek, s függelékül a néhai Barcsai Andrásról maradtaknak, ez utóbbiak közt 1760-iki obsitja, 1767-iki adóslevele.

143. 1798. Barcsai Péter örökösei ellen (elősorolva ugy mint 126. és 139. alatt, csakhogy most már Barcsai Karolina mint br. Inczédi Gergelyné s Anna mint br. Kemény Jánosné van említve) adósságos követelés.

144. 1799 május 3-án Barcsai Ábrahám ezredes megelőző napon értesülvén, hogy néhai Barcsai György alezredes őt nevezte ki kis fiacskája gyámjának, a György által 1790-ben sógora Vay Lászlótól s ennek neje Barcsai Ágnestől felvett kölcsön megfizetésére kötelezi magát.

145. 1802. Barcsai Ágnes Vay Lászlóné, Karolina br. Inczédi Gergelyné és Anna br. Kemény Jánosné intetik Sámuel és Sándor fivéreiket s elhalt György fivérök fiának, Károlynak gyámját, Barcsai Ábrahám gárda obestert, hogy az 1797 február 1. osztály megállapodásait kövessék. Barcsai Ábrahám udvarában az intők Barcsai Sámuel «urfit» találták; ellenben Barcsai Sámuel urat nem találták meg.

146. 1815. Barcsai Sándor egy tisztjének Petrényben telket ad Barcsai László és Károly ottani jobbágytelkeik közt.

147. 1817. Barcsai Károly vallat petrényi tilalmas erdeje iránt, melyet előbb Barcsai Péter bírt, kiről György és Sándorra, végre pedig Károlyra szállt. Mellette Barcsai Ádám «urfi» erdeje van. Mellékelve van egy 1792-iki irat, mely szerint Barcsai György kapitány és János s László dominale forumot akartak tartani az ottani pusztítások miatt.

148. 1818. Legeltetési ügyben bizonyítvány a gr. Bethlen Zsuzsánna volt tisztjétől, ki Piskiben néhai Barcsai László tutora Turi László idejében is tiszteskedett.

149. 1819. Özv. Barcsai Ábrahámné gr. Bethlen Zsuzsánna perel a szász-sebesi közönséggel szászcsóri ügyben.

150. 1820. Barcsai Károly intet N.-Barcsán a gr. Bethlen Zsuzsánna udvarában.

151. 1827—8. Adósságos per Barcsai Károlyné br. Bánffi Eszter és osztályosai ellen, a rájuk gr. Haller Zsigmond özvegye gr. Tholdalagi Krisztináról szállott adósságért.

152. 1884. Levél Barcsai Károlyhoz.

Függelék. Oly Barcsaiakról szóló okiratok, kiknek a nemzedékrendben elhelyezése e levéltár adataiból nem teljesen biztos.

1. 1420. Andreas de Barcha birtokot szerez Losádon.

2. 1469. Kisbarcsai Balogh László és Thomas filius Blasii de Kisbarcha egymással Fel-Pestesen cserélnek.

3. 1569. Keméndi János és Barcsai Gáspár 1564-iki határjáratási ügye Szászváros ellenében, melyben Kisbarcsai Antal képviseli őket.

4. 1570. «Dicitur nobis in personis egreg. et nob. Ioannis, Andree et Ladislai filiorum, item dominæ Helizabethæ Zalasdi relictæ condam Volfgangi Barcsai, Apolinæ Zalasdi» stb., a solymosi beiktatás tárgyában.

5. 1575. Ugyanezek részére okmány ugyanazon ügyben.

II. Egyéb kútforrások.

a) *Idegen levéltárakból.*

A szász nemzet levéltárából:

1. 1363. Lajos király a neki Dénes vajda által ajánlott «fidelem nostrum dilectum olachum, comitem Ladislaum filium Musad de Almás, in districtu castri Déva residentem» megjutalmazandó, neki és «Petro, Ioanni, Laczko et Musach filiis suis» a Dévához tartozó Zalasdot adományozza. Ennek statutiojánál, a hunyadmegyei nemesek és a hátszegvidéki összes oláh kenézek és seniorok összehivatván, Sztroja és Zayk kenézek ellenvetették, hogy Zalasd birtok, mint irtvány, kenézi jogaiknál fogva őket és hozzátartozóikat illeti, de ezt nem bizonyíthatva, a beiktatás foganatosítására a káptalan küldötte Péter alvajda által kirendeltetik, «quo præsente *Simon filius Pauli, filii Barcha* vel Iohannes dictus de Baranya aut Iacobus filius Michaelis de Sancto Rege» az adományost beiktassák. (Az ezt tartalmazó okmányok csak másolatban vannak meg a szász n. levéltárban, utalással arra, hogy eredetiben a gyulafehérvári káptalan Append. III. 18. jelzete alatt, a Zalasdi család iratai közt találtatnak. Különben kivonatilag közölve van Fejérnél,Cod. D. IX. 3. 380.)

2. 1486. Szász-Sebes határjáratása Tartaria felé Barcsai János jelenlétében.

A br. Bálintitt család levéltárából.

3. 1525. Álmosdi Chyre Margit kötlevele Barcsai Pál itélőmester részére.

4. 1562 szept. 24-én Gyulafehérvártt kelt privilegialisa II. János választott királynak, melyben Barcsai Gáspárnak az egész fehérmegyei Csáklya nevű birtokba beiktatását átírja, mely beiktatás ugyanezen vál. királynak Gyulafehérvártt 1562 júl. 31-én kelt okmánya alapján történt, mely által az azelőtt Diód várához tartozott, de a «német factióhoz» szitása folytán notázott Balassa Menyhért egyéb javaival együtt a vál. király rendelkezésére visszajutott egész Csáklya birtokot Barcsai Gáspár aulæ familiaris hűségének jutalmául neki adományozza. (Eredeti oklevél hártyán, a János vál. király és Csáki Mihály kanczellár aláirásával és függő pecséttel.)

5. 1577 ápr. 16-án Gyulafehérvártt Báthori Kristóf fejedelem átírja a Gyulafehérvártt 1576 július 30-án kelt fejedelmi consensusról, s ugyanazon évi augusztus 14-én adományozott jus regiumról, valamint az u. a. évi aug. 26. elrendelt s 1577 febr. 21-iki jelentés szerint foganatosított statutióról szóló okmányokat, a pitesdi Logofet János által kisbarcsai Barcsai Gergelytől örökösen megvásárolt s azóta is békésen bírt egész Csáklya birtokra vonatkozólag, melynek felét a vásárló Logofet János fejedelmi jóváhagyással feleségére Sztárára, a néhai Mircse havasalföldi fejedelem leányára ruházza át. (Eredeti oklevél hártyán, a fejedelem és Sulyok Imre kanczellár aláirásával s függő pecséttel.)

E családi levéltár tartalomjegyzéke szerint megvolt 1562 júl. 10-ről a Barcsai Gáspár részére adott donatio, s az ez által 1574-ben Logofet János részére fejedelmi consensussal történt eladás következtében 1575-ben eszközölt első statutióról való okmány is, ugyanezen Csáklya birtokot illetőleg, melyek a fenn ismertetett két okmánynak előzményeit képezik. Ezek azonban mostani kutatásaimkor nem voltak megtalálhatók.

A Zeyk család levéltárából.

Láthatók itt genealogiai adatok a Zeykekhez nőül ment Barcsai leányok felől. Továbbá:

6. 1653. Frater Pálné Barcsai Anna, a János leánya, említtetik Domokos Anna 1766-iki retractatiójában.

7. 1668. Lugosi Ferenczné Barcsai Anna egy 1812-iki osztályos okiratban.

b) *Genealogiai és történelmi munkákból.*

Szabó Károly, Székely oklevéltár:

1. 1499 okt. 14. Egreg. et agilis Caspar de Barcha perel kibédi Dósa Mihály ellen, egy az Ewrlecz nem Szováth ágabeli primipilatus harmad részeért Kibéden és Sz.-Lőrinczen.

2. 1504. Barcsai Gáspár egy bándi búza asztagját eladja.

3. 1506. Ugyanő Marosszékről jelen van az agyagfalvi gyűlésen.

4. 1511. Barchay Gáspár de Zenthgergy Marosszéket a Sz.-Lélek kórház részére tett adománynál képviseli.

5. 1491—1515. Ugyanő különféle nemeken és ágakon Marosszéken részint főbirói, részint főhadnagyi tisztet visel.

6. 1515 október 9-én egy Kakasd helységbeli birtokpert tárgyazó okirat egykoru hátiratán előfordul: «Iudex Paulus Bala in persona relicte condam Gaspari Barchay hoc est filie olim Blasii Meggyes.»

Az Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde-ban Amlacher czikke, a szászvárosi levéltár ismertetéséről:

1. 1545. Barcsai Pál mellékesen említtetik egy Bruz Máté ügyéről szóló okmányban.

2. 1563. Barcsai Gáspár és más Barcsaiaknak a szászvárosiakkal szomszédos birtokai említtetnek.

3. 1570. Barcsai Gáspár colonusa jön elő.

4. 1630. Barcsai Sándor hunyadmegyei alispán.

5. 1659. Barcsai Ákos fejedelem a szászvárosi káptalanbeli papoknak dézmát adományoz.

Fejér: Codex diplomaticus:

1. 1363. Simon filius Pauli filii Barcha a Musath fiának László comesnek beiktatására kirendeltetik. (IX/3. 380.)

2. 1374. Barcsai Zumurach fiai László és János, s testvérüknek Renerius alvinczi comesnek leányai, Lien a Herbord és Elis a László alvinczi polgár felesége, kiegyeznek együtt az István erdélyi vajda által elfoglalt Olaherkis és Drasma visszaszerzése esetére (IX./4. 616).

3. 1470. Fassio Thomæ et Ioannis de Barcha qua mediante portionem Stephani Erdélyi de Somkerek alias sibi per eundem, in possessione Benchencz comitatui Hunyadiensi adiacenti pro 50 fl. auri impignoratam, erga eiusdem summæ depositionem Ioanni Gereb de Wyngarth, cui videlicet præfatus quoque Stephanus Erdélyi ipsam perpetuo vendidisset, remiserunt. (Regesta Transilvana. XI. 501.)

Teutsch und Firnhaber: Siebenbürgisches Urkundenbuch.

1. 1291. István, Domokos és Mikó a Benchench fiai «de genere Siculorum» távollevő Péter testvérök nevében is eladják Cheel fiai Daniel és Salamonnak Sotheluk földét «intra vicinitates terrarum Iwanche iobbagionis castri Albertis Transsilvani iuxta Morisium, nec non Saxonum de Romosz et de Waras item Galwar Egidii filii Leustachii ac villæ Gyog situatam». (LXXIII.)

KIS BÁLINT.

VEGYES.

I. Fülöp váczi püspök állítólagos pecsétje 1279-ből.

(Egy pecsétrajzzal.)

A magyar egyház történelmében járatost egy futó tekintet is bizonyossá teheti a *váczi püspökök névsorá*-nak kezdetleges, *kritikátlan* voltáról. A váczi püspökség monografiáját aligha láthatjuk az ezredéves kiállításon.

Vácz árpádkori főpapjait véve szemügyre, ***I. Fülöp*** sem tartozik a kifogástalan püspökök közé, mint kinek kormányzását a jelen évi *névkönyv* csak úgy, mint az előbbiek, 1263—1277. évekre teszi. Ezen Fülöpnek rovására *I. Haab* vagyon föltüntetve az 1277—1278. évek püspökének.

A névkönyv I. Haab püspökéről a történeti adatok mit sem tudnak. Ezen évek is I. Fülöpöt illetik, ki máskülönben is országos tekintélyű férfiú vala, levén majd az anya-királynénak, majd a fiatalabb királynénak, Kún-László boldogtalan hitvesének *kanczellárja* s egyszersmind *Nógrádmegye ispánja.*[1]

Bajosan érte meg azonban Fülöp püspök 1278-nak a végét, mivel ezen évben már más nevű váczi püspökkel is találkozunk:

1278. a) *Fülöp*, a királyné kanczellárja.[2]

1278. b) *Tamás*, kiben később a király kanczellárját tiszteljük.[3]

Ezen Tamásnak tehát Fülöp már 1278-ban átengedte püspöki székét és többé mint élő váczi püspök nincsen emlékezetben.

Tamás királynéi, majd királyi kanczellár volt váczi püspök 1278—1288 között.[1]

Semmi sem bizonyosabb tehát, mint az, hogy I. Fülöp 1279-ben már nem volt váczi püspök, vagy más szavakkal: tévedés azt vélni, hogy Vácznak főpapja volt azon *Fülöp püspök*, kinek pecséte ezen évből Batthyánynál előfordul.[2]

Pray hibázott, midőn ezt állította.[3]

De tévedése érthető is, menthető is. Érthető, ha tekintjük, hogy ez időtájban az egész magyar püspöki karban csak a váczi viselte e nevet, a kiről azonban bizonyosat annyit sem lehetett tudni, mint ma tudhatunk. De jóhiszeműsége menthető is, a mennyiben az adott pecsétmásolat épen azon részében töredékes, mely a püspök illetőségével lett volna beszámolandó, mihez hozzáértendő még az is, hogy Batthyány a pecsétet szokása szerint szöveg nélkül adván, annak úgy tárgya, mint levéltári hollétele tekintetében bizonytalanságban hagyott.

Az egri püspökök pecséteinek tanulmányozása közben véletlenül jöttem rá arra, mi most már tapasztalati meggyőződésem, hogy Batthyány pecsétei anyagát javarészben az egri káptalannak, melynek tudós nagyprépostja volt, magán levéltárából kölcsönözte.

[1] *Knauz*, Monum. eccl. Strig. II. 21. («Philippo Vaciensi, aule domine regine, karissime matris nostre cancellario et comite Neugradiensi.») — V. ö. u. o. 32. l

[2] U. o. 90. l. *Fejér:* Cod. dipl. X. 4. 862. l.

[3] *Fejér*, Cod. dipl. IV/3. 69.

[1] 1279-ben *Wenzel* XII. 252; *Knauz* i. m. 98. 1281—4. Erzsébet királyné kanczellárja *Knauz* i. m. 150. l. *Fejér*, Cod. dipl. V/3. 95; 215. ll. 1284 táján *pilisi ispán. Wenzel*, IX. 388. XII. 415. ll. 1285-től kir. kanczellár. *Knauz*, i. m. 199. 201. 206. 208. 231. 233. 236. 237. ll.

[2] *Batthyány*, Leges eccles. Reg. Hung. I. 327. l.

[3] *Pray*. Specim. Hierarch. Hung. I. 343. l.

Így megvan ott Fülöp püspök pecsétes levele is.[1]

És ezen okiratnak mindjárt első sora arról győz meg, hogy Fülöp nem magyar, hanem olasz, illetőleg nem váczi, hanem fermói püspök volt, ki itt pápai követként működött.[2]

Fülöp fermói püspök, pápai követ szereplésével nagyjából még iskolai könyveink is beszámolnak, de hatásának körét csak az okiratárak gyaníttatják.[3]

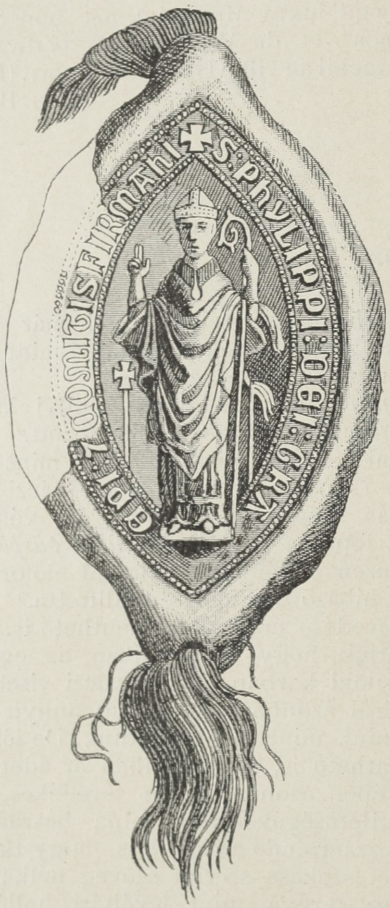

[1] Levéltári jelzete: N. I. Divisio 4. fascic. 1. fr. 22.

[2] «Philippus miseracione divina Firmanus episcopus apostolice sedis legatus».

[3] Lásd *Wenzel*, Árpádkori Okmánytár, IV. 110. 113. 164. 202. 224. 225., IX. 246, 253., XII. 307. 308. 310. 336. ll. *Knauz*, Monumenta, II. 86. 92. 93. 97. 119. 120. 123. 126. 127. 131. 135. 148. 205. 479. 760. 790. 793. l. Az egri oklevélnek foglalata a következő: «Philippus miseracione divina Firmanus episcopus apostolice sedis legatus, dilectis in Christo filiis . . capitulo ecclesie Agriensis salutem in domino. Quia que iudicio vel concordia terminantur, firma debent et illibata persistere et ne in recidive contencionis ....lium relabantur, nostro convenit presidio communiri, exhibita siquidem nobis vestra peticio continebat, quod cum inter vos ex una parte et magistrum *Mathiam plebanum de Turna* Agriensis diœc. ex altera super *ecclesia sancti Martini de Bocita* cum iuribus et pertinentiis suis materia questionis exorta fuisset, tandem idem magister Mathias recognovit eandem ecclesiam sancti Martini cum omnibus iuribus et pertinentiis suis ad vos perinere de iure, sicut in instrumento publico exinde confecto plenius dicitur contineri; quam recognicionem nostro petistis munimine roborari. Nos igitur recognicionem ipsam ratam et gratam habentes, eandem sicut rite sine pravitate provide facta est et ab utraque parte sponte recepta et in alterius preiudicium non redundat, auctoritate, qua fungimur, confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmacionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum contra se noverit incursurum. Datum Bude, X. Kalendas Aprilis, anno domini MCCLXX nono ..... et pontificatus domini Nicolai pape tercii anno sexto. *Hátlapján, egykorú írással:* «Pro capitulo». *Ez alatt:* Plebanus de Turna. *Más írással:* Super decimis Bozitha.

Aránylag sok oklevele maradt fönn és egri pecséte sem áll magában, sőt az esztergomi főegyház Monumentáinak tudós szerkesztője pecsétünknek párját is adja fametszetben.

Ezen körülmény nem teszi azonban fölöslegessé, hogy a Batthyánynál úgy sem hű képet a *Turul*-ban közzétegyük, sőt inkább arra ösztönöz, miután az esztergomi Fülöp-pecsét sem ép, de a kettő egymást előnyösen és csaknem mindenben kiegészíti.

Pecsétünk III. Miklós pápa követét főpapi díszben állítja elénk. Áldásra emelt jobbja alatt a kereszt nyilván legátusi méltóságát illeti, balkarja alatt a keresztes lobogó pedig születési előkelőségét kívánja föltüntetni.

Egy XIII. századi pecséttel tehát szegényebbek vagyunk, de a magyar pecséttan egy igazsággal gazdagabb.

KANDRA KABOS.

Adalék a Haller grófok nemzetségkönyvéhez.

A kolozsmonostori konvent alább közlendő bizonyítványa kiegészítése kíván lenni azon ismertetésnek, melyet Dr. Szádeczky Lajos a Hallerkői gróf Haller-család díszes kiállítású nemzetségkönyvéről e folyóirat 1886-ik évfolyamában közzétett. E bizonyítvány nemcsak azért érdekes, mert az említett nemzetségkönyvről már 1665-ben körülményesen szól, hanem, mert a Haller-czímer leírásában eltér a Szádeczky által adotttól. Ugyanis ismertető szerint az egyik sisakdísz, «vörös bivaly-szarv lantformára egymástól széthajló végekkel, ezekben pávatollal», a konvent bizonyítványa szerint pedig «duo elephantis cornua, quaternis strutii pennis colore viridi ornata». Melyik legyen a helyes, nem tudom, minthogy a könyvet magát nem láttam; annyi azonban konstatálható, hogy a közölt

czímerrajz inkább elefánt-orrmányt ábrázol visszahajló nyílással, melybe a pávatoll inkább is illeszthető, mint a hegyes és tömör végü bivalyszarvba. Megjegyzem még, hogy Nagy Iván genealogiai munkája is elefánt-orrmányt említ.

Nos requisitores literarum et literalium instrumentorum in sacristia sive conservatorio conventus monasterii beatæ Mariæ virginis de Colosmonostra repositarum et locatarum ac quarumlibet iudiciariarum deliberationum, legitimorumque mandatorum principalium illustrissimi et celsissimi principis domini, domini Michaelis Apaffi etc. executores etc.; testamur præsentium tenore, significantes quibus expedit universis, quod spectabilis et magnificus dominus Joannes Haller de Hallerkeo, alter comes supremus comitatus Thordensis, prænotatæ principalis celsitudinis consiliarius intimus, spectabilis et magnifici quondam domini Stephani Haller de Hallerkeo ex spectabili et magnifica quondam domina Helena Bocskai, filia spectabilis et magnifici quondam Georgii Bocskai de Kis-Maria, consorte sua procreati filius, medio aulæ suæ familiaris egregii Joannis Borsitzki produci curavit nostri in conspectum librum quendam, partim ex membranis subtilissimis, partim regalibus papyris in folio compactum, continentem ramos arboris genealogialis celeberrimæ familiæ Hallerianæ, ab anno domini millesimo centesimo nonagesimo octavo incipiendo, exinde quævis per sæcula usque modo propagantis, virantis atque florentis, personarum ut plurimum cum iconibus et stemmatum, nobilitarisque insigniis et eorum nonnunquam variationibus ac per hanc alteram imperatorias ac christianas regias maiestates, his et aliis additamentis, in thesseram imperatoriarum ac regiarum gratiarum erga eandem familiam exercendarum locupletatis; effigies etiam ipsarum personarum cum additis ubique idiomate Germanico per elegans manuscriptum, earundem encomiis, titulis ac officiolatibus: postulans a nobis debita cum instantia, quatenus nos ex eodem libro generationali non quidem totalem et integram genealogiæ celeberrimæ istius familiæ ramum, a nunc usque ad supremum truncum, verum partem duntaxat subnotatam, in quantum nimirum per fœmineam lineam, inclytam etiam Boczkaianam familiam ea in parte comprehendere videretur, exinde excerpere ac superinde eidem domino Joanni Haller literas nostras testimoniales dare et concedere vellemus. Nos itaque, adhibitis personis fidissimis linguæ Germanicæ optime gnaris, item aurifabrili in arte peritiore magistro, qui stemmatum seu insigniorum non modo enucleationis, verum etiam sculpturæ insignem haberent notitiam, prout iidem coram nobis, fide ipsorum mediante, ex libri eiusdem folio ducentesimo vigesimo octavo ex Germanico idiomate in Hungaricum transtulerunt ac insigniorum etiam genuinam significationem nostri in conspectu aperuerunt hoc modo, ut sequitur: Gabriel Haller de Hallerkeö, de Feieregyhaz in Transsilvania, domini Petri Haller et Keminianæ de Zvey-Türen et de Geromonostor filius legitimus, duxit Helenam Boczkaj, principis istius temporis Sigismundi Bathori sororem matris; ab quo quidem folio ducentesimo vigesimo octavo ad folium ducentesimum quadragesimum quartum descendendo, itidem super iconica effigie inibi docta pictoris manu eleganter depicta, Latino idiomate scriptum cernebatur: spectabilis et magnificus dominus Stephanus Haller de Hallerkeö, spectabilis ac magnifici domini Gabrielis Haller et illustris dominæ Helenæ Bocskaj de Kis Maria filius etc. Priori autem manuscripto subiecta erat in veste talari subrubra prætitulati Gabrielis Haller integra effigies, manu sinistra gestans clavam auratam, cuius ad lævam scutum areæ diversorum colorum, linea recta per medium divisum, iuxta lineam ab utraque parte leones singuli ad cursum depicti: supra scutum galea militaris duplex; alteri superposita corona aurea, ex qua prominent duo elephantis cornua, quaternis strutii pennis colore viridi ornata, in quorum medio visitur erecta umbilicotenus humana effigies rubro tincta colore: super altera autem galea dimidium cornu cervi, cineritii coloris, cum dimidio alarum aquilæ diversi coloris. Ibidem ad sinistram illustris quondam fœminæ Helenæ Boczkai, docta manu et arte pictoris cum omni mundo muliebri, in stola cœlistini coloris conspiciebatur effigies, in cuius dextra scutum areæ rubræ cum lemniscis pallidi coloris, in quo corona aurea, complectens dimidium leonem ore hiantem, sagitta secundum nares traiectum; supra scutum galea militaris gestans in vertice coronam auream, habentem in medio similiter dimidium leonem hianti ore, exerta lingua, sagitta itidem secundum nares traiectum. Quam quidem genealogiam particulam et insigniorum descriptionem nos ad legitimam requisitionem ejusdem domini Joannis Haller, nobis quo supra ad genuinum sensum ex Germanico idiomate ac insigniis iconicalibus coram nobis fidelissime interprætati essent, transcribi et excerpi curavimus, ac in huiusmodi genelogiæ testimonium fidedignum præsentes literas nostras testimoniales, sub sigillo nostro conventuali autentico iurium eiusdem domini et posterorum suorum ad cautelam dandas duximus, communi iustitia et æquitate suadente. Datum dominica octava post trinitatis, anno millesimo sexcentesimo [illegible] (Orsz. levéltár, Neoreg. a. fasc. 918 nr. 15.)

ILLÉSSY JÁNOS.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi október hó 11-én *Bánó József* vál. tag elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: Dr. *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, *Hajnik Imre*, *Komáromy András*, *Majláth Béla*, *Nagy Gyula*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szilágyi Sándor*, *Szinnyei József* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az ülés megnyitása után a titkár bemutatta *Petrovay György* társ. tagnak «A bilkei Lipcsey család» czímű dolgozatát, melynek közlését folyóiratunk jelen füzete kezdi meg. Ezután Dr. *Boncz Ödön* vál. tag ismertette, eredeti oklevelek bemutatása mellett, a fajkürthi Kürthy család levéltárát. A választmány megkérte a bemutatót, hogy az ismertetést kiváló érdekessége miatt a Turulban közölni és kutatásait más, eddig ismeretlen családi levéltárakra is kiterjeszteni szíveskedjék.

Ezután a titkár bemutatta Szlavonia II. Ulászló királytól kapott czímerének fényképét, melyet Dr. Bojničić Iván horvát országos levéltárnok ajándékozott a társaságnak. A választmány az ajándékért köszönetét jegyzőkönyvileg fejezte ki.

A társaság tagjaiúl megválasztattak a következők. Pártoló tagokúl: *Ábonyi Emil* miniszteri tanácsos Budapesten, *Fáy István* földbirtokos Puszta-Szemszúrón (ajánlja Szent-Iványi Zoltán), évdíjas tagokúl: Dr. *Demjánovics Emil* Budapesten (aj. Dr. Szendrei János), Dr. *Nagy Kálmán* orvos Budapesten (aj. a titkár.)

A pénztárnok jelentése szerint a pénztári állás október hó 10-én a következő:

Bevétel	2380 frt 49 kr.
Kiadás	1867 « 93 «
Készpénz	512 frt 56 kr.

Vagyonállás:

1. Értékpapirokban	9900 frt — kr.
2. Kötelezvényekben	2600 « — «
3. Kötelezvény nélküli alapítványok	500 « — «
4. Készpénz	512 « 56 «
Összes vagyon	13512 frt 56 kr.

A folyó évi nagygyűlés felől határoztatott, hogy az deczember hó 12-én tartassék meg a következő tárgysorozattal: *a)* Emlékbeszéd Nagy Imre társ. másodelnök felett, br. *Radvánszky Béla* társ. elnöktől. *b)* A borosjenei Tisza család ősei, felolvasás Dr. *Komáromy András* vál. tagtól. *c)* Másodelnök-választás. *d)* Titkári jelentés az elmúlt évről. *e)* Pénztári kimutatás.

A titkár ezután felhívta a választmány tagjait, hogy a megürült választmányi helyekre szóló ajánlásokat a legközelebbi, november 29-én tartandó választmányi ülés megelőző napjáig beadni szíveskedjenek.

Olvastatott ezután özv. *Nagy Imréné*nek köszönő levele, melyben férjének, társulatunk nagyérdemű másodelnökének halála alkalmából a választmány által kifejezett részvétért meleg köszönetet mond.

Végül olvastatott *Doby Antal* lev. tag levele, melyben köszönetét fejezi ki a választmánynak nagy genealogiai munkája iránt való érdeklődéséért és kifejezi óhaját azon összegre nézve, melyet munkájáért elérni kíván. A választmány, mely felajánlotta közbenjárását arra az esetre, ha a szerző a kéziratot, mint könyvtári anyagot, valamely nyilvános hazai könyvtár részére méltányos árért átengedni hajlandó, azon véleményben van, hogy a kivánt ár túlhaladja azon értéket, melyet az említett mű egy *könyvtár* szempontjából képvisel; s ily körülmények között nem érzi magát hivatottnak ez ügyben továbbra közbenjárni.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Dr. *Boncz Ödön* és *Csánki Dezső* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

Az egri káptalan hiteles helyének családai.

(Második közlemény.)*

Caecus. Cæsar. Cameli. Coppani. Camillis. Capdebo. Canal. Capraki. Carcano. Carolus. Caroli. Carove. Cavriani. Castelli. Castelvichius. Cawraz. Chabot. Chararanus. Chahol. Chalamia. Che. Chehi. Chezko. Chéch. Chek. Chernei. Cristoffszki. Chmelius. Chiapi. Chéchei. Cheniz. Chován. Christoff. Charisch. Cobb. Coklácz. Coppani. Controur. Compodi. *Csaba*. Csabai. Csobanka. Csobáni. Csabi. Csai. Csaiági. Csajár. Csajkó. Csák. Csákány. Csáki. Csakó. Csáktornyai. Cziáki. *Csala*. Csali. *Csán*. Csanádi. Csanálosi. Csáni. Csank. Csanki. Csankovics. *Csápi*. Csapka. Csaplár. Csapó. Csapodi. Csappa. *Császár*. Császi. Csaszkai. Csasztai. Csáth. Csatai. Csatári. Csáti. Csatlai. Csatlós. Csató. Csázi. Csatarovics. Csebics. Cse. Csech. Csefalvai. Csebi. Csedregi. *Csécs*. Csécsei. Csécsi. Csegei. Csegekátai. Csegéni. Csecskedi. Checher. Csehi. Csehik. Cseh. Csejtei. Csepcsányi. Cseke. Csekei. Cseklészi. Csekő. Cselczer. Cselei. Cseléni. Cseles. Cselkó. *Csemetei*. Csemetkei. Csemniczki. Csemiczky. Csempe.

* Turul 1893. évf. 157. l.

Csendes. Csenge. Csenger. Csengeri. Csenki. Csemernye. Csengő. Csepi. Csépán. Csepcsini. Csépe. Csépei. Cseper. Cseplész. Csepregi. Csépányi. Csepelószki. Cser. Csera. Cserédi. Cserei. Csereki. Cserépi. Cseresnyési. Cseresnyei. Cserevicski. Cserge. Cseri. Csirkó. Csernahasi. Csernánszki. Csernei. Cserni. Cserneki. Csernel. Csergő. Cserniczki. Csernovicz. Csernus. Cserődi. Cserto. Cservenanszki. Csernyeczki. Csernák. Cseficzki. Cseszlai. Csesznák. Csesznok. Csete. Csetneki. Cseh. *Csiba.* Csibi. Csicseri. Csicsó. Csinger. Csihok. Csiki. Csik. Csikós. Csikófi. Csikovics. Csikány. Csikai. Csikkali. Csillag. Csillám. Csilleri. Csima. Csimár. Csinderi. Csintalan. Csípán. Csioda. Csipka. Csipke. Csipkés. Csirmaz. Csirke. Csiszár. Csiszlai. Csitneki. Csitta. Csitisi. Csiuda. Csizi. Csizmadia. Csizoviczky. *Csobádi.* Csobai. Csobanka. Csoba. Csoda. Csodó. Csöger. Csohány. Csói. Csojtár. Csóka. Csókás. Csókási. Csőke. Csaknyai. Csollák. Csoltó. Csoltka. Csoma. Csomafai. Csomaházi Csomai. Csomaközi. Csomáromi. Csomó, Csomor. Csomortáni. Csomós. Csömpe. Csompó. Csom. Csongrádi. Csonka. Csönkös. Csonó. Csontos. Csontó. Csősz. Csorba. Csordás. Csorgály. Csörge. Csörgő. Csornási. Csorvási. Csortos. Csóta. Csótai. Csotka. Csotó. Csötörtök. Csotyesóczi. Csövek. Csubánda. *Csucs.* Csucz. Csuda. Csuha. Csuhai. Csujár. Csuka. Csukás. Csukát. Csul. Csula. Csulyák. Csuma. Csupor. Csuta. Csutor. Csúr. Csűri. Cseőr. Csús. Csúz. Csúzi. Csuzda. *Czabai* Czabler. Czabó. Czakó. Czukor. Czauner. Czeze. Czuzei. Czeglédi. Czegérdi. Cziglédi Czeglei. Czegleni. Czegány. Czeke. Czeklészi. Czékus. Czeles. Czelli. Czelos. Czender. Czene. Czenglin. Czerki. Czeróczi. Czeros. Czerovini. Czere. Czettó. Czány. Cziáni· Cziba. Czibi. Czibulkai. Cziborák. Czicze. Czicza. Cziczeri. Cziczó. Czibinger. Czibulka. Cziferi. Cziffi. Czifkai. Czigány. Czigerdi. Cziglei. Cziglédi. Czigler. Czihat. Czingler. Czingel. Cziklor. Czikó. Czikos. Czimeg. Czimerman. Czinczendorff. Czindon. Czingel. Cziriáki. Cziráki. Czirini. Cziros. Czizer *Czobel.* Czobor. Czokus. Czomba. Czompó. Czömpe. Czörver. Czorba. Czövek. Czvecska. Czvetkovics. Czurján. Czucz. Czure. Czuhai. *Charnavoda.* Chásztai. Chathó. Chernel. Chesztei. Chobádi. Chohány. Choltó. Chotek. Chrigel. Christián. Chüre. Clesse. *Corbéli.* Corneli. Conajder. *Cumanus.* Curti. Czabáni. Czengeri. Czettin. Czűre. Czudó. Czebi. Czabán. Csreskó. Czagányi. Chim. Chionka. Cserni. Csízik. Cseh-Czeglédi. Cherepes. Czagran. Chaudary. Chaudary Kovács. Czuka. Csugán. Czinderÿ. Chianda. Csebics. Compér.

Dach, másként Dagh. Dachovics. Dachó. Daczio. Daczó. Dabassy. Dadai. Dadanyi. Dag. Dajka. Daimble. Dakó. Dalecsek. Dalkheit, Dallos. Dalmádi. Dalmata. Dálnoki. Damafi. Damasdi. Damasi. Damasa. Damián. Damó. Dambrázai. Dancs. Dancsi. Dancsa. Danczа. Dancz. Danczházi. Danctius. Dani. Daniczházi. Daniel. Danka. Dankó. Dankovics. Dancsi. Dange. Dapsi. Darabos. Darasovszki. Dargai. Darkai. Darholcz. Darhosóczi. Darnai. Darnóczi. Daróczi Darvai. Darvas. Darha. Daszon. Dathó. Daun. Dauszon. Dávid. Dávidházi. Davarasi. Dazner. *Deák.* Deáki. Debleja. Deblinger. Deblume. Debreczeni. Debrei. Debrődi. Debrő. Debusz. Décsei. Décsi. Déczei. Dechmár. Dédei. Dédessi. Dedinszki. Dedes. Deimble. Dejtei. Dékán. Deli. Delnei. Delpini. Delafor. Deme. Demetei. Demecseri. Demeczki. Demeszki. Demeter. Demiakovszka. Demjén vagy Dömjén. Demka. Demkovics. Demök. Demsedi. Demetrius. Demtsa. Dengelegi. Dénes. Derkai. Dercs. Derda. Derecskei. Deregnyei. Derencséni. Dersfi. Dersi. Dersőffi, Deróczi. Deséni. Deserdin. Desericzki. Dési. Deső. Desseron. Dessőffi. Deszpot. Desán. Detari. Dethe. Detre. Detrich. Detricus. Detrik. Dévai. Devecseri. Diviszi. Devéri. Dezericzki. Dezsáni. Dézsi. *Dia.* Diafoki. Dianovics. Diamandi. Diakonovics. *Dibaczi.* Diczházi. Dicso. Diem. Diénes. Dientner. Dietrich. Dikmány. Dékány. Dillo. Dilmon. Dinsz. Diósi. Diószeghi. Diós. Diosadi. Dir. Dirlinger. Dirmer. Disznós. Disznósi. Divéki. Divíni. Dizent. Dlugosz. Dlugos. Dmitrovics. *Dobacska.* Dobai. Dobák. Dobuz. Dobi. Dobiczki. Dobó. Dobócz. Doboczai. Dobóczi. Doboczki. Dobos. Dobosi. Dobovai. Dobozi. Dobrosi. Dobozó. Dobra. Dobrai. Dobrasovszki. Dobravai. Dobraviczki. Döbrődi. Dobronoczi. Dobronoczki. Dobronoki. Dobranovszki. Dobsza. Dobszai. Dobszó. Dobzó. Dobronyai. Doctorovics. Dóczi. Doha. Dohos. Dohány. Dóka, Dokos. Dokus. Dok. Doleschal. Dolhai Dolnai. Doloviczéni. Dolosnai. Dolosvai. Doma. Domahidi. Domaki. Dománi. Dömsödi. Dománi. Dombi. Dombrádi Domianics. Domik. Dominik. Domitrovics. Dömöczki. Domoki. Domonkos. Domokos. Dömötör. Dona. Donyai. Donners. Dopsa. Dorács. Dorasóczi. Dorasóczki. Dorosovszki. Dorcsányi. Dordin. Dőri. Dorics. Dorinsz. Dorka. Dormándi. Dormány. Dörögdi. Doró. Doroghfi, Doroghi Doráczi. Dormer. Dósa. Dosztál. Doszlern. Doth. Dotkanics. Dothman. Dovali. Dovoránÿi. Dózsa. *Drabant.* Drága. Drágfi. Draheim. Draskóczi. Draskovics. Draveczki. Drakó. Drecskó. Drevnóczki. Drexler. Drevenyák. Drosdik. Drótos. Drozdovszki. Droste. Druget. Drusinszki. Drusz. *Dubasnics.* Dubcsák. Dubetius. Dubiczáni. Dubniczai. Dubrarius. Dubraviczki. Dubnyanyiczky. Duchek. Ducsó. Duchiniczky. Duda. Dudics. Dudás. Dudási. Dudon. Dudvári. Dudevszky. Dujárdin. Dujmovics. Duka. Duklas. Dúl. Dulfi. Dulics. Dulik. Dúló. Dumanei. Dulaj. Dunaviczi. Dunszt. Duracsin. Durgáni. Durkó. Durcsák. Dursza. Dus. Dusárd. Dusárdi. Dusárdin. Dusza. Duzsa. Duzi. *Dvorák.* Dvorniczki. Dvornikovics. Dvosdik. Dzersz-

kovszky. Dzián. — Danderer Desper. Dervarics. Domonyi. Deméndi. Damacsai. Demetrovics. Der. Dumcsa. Demkó. Dira. Dimkó. Demet. Dechlior. Dermar. Dara. Daraffi. Donkó. Dimcsa. Dobrasóczki. Dobravszky. Dobrany. Dobroviczky. Dobschich. Dobsics. Dok. Dogály. Dobrova. Dobrosi. Dobrovolni. Drabik. Dobricz. Dombai. Dominicus. Domján. Dormány-Szabó. Domocsola. Domahidi. Dominkovics. Dun. Dushra. Duczniszky. Dusevszky. Duvari. Druzniczky. Derra. Derbai. Dernár. Dudinszky. Dudics. KANDRA KABOS

SZAKIRODALOM.

Vas vármegye nemes családjai. Írta Balogh Gyula. (Nyom. Szombathelyen, Bertalanffy Józsefnél, 1894. 304 l.)

A genealogiai és heraldikai tudomány művelésének örvendetes terjedését bizonyítja az előttünk fekvő könyv. Nem kívánunk magunknak hizelegni, mikor azt tartjuk, hogy e jelenségben lényeges része van társulatunk zajtalan, de termékeny hatásának. Mindenesetre örvendenünk kell, hogy a vármegyék levéltárnokai egyre jobban felismerik a tért, melyre őket életpályájuk, képességük utalja s melyen hazai tudományosságunk gyarapítására tőlük még sokat várhatunk. Azoknak, a kik még nem ébredtek ennek tudatára, szolgáljon buzdító példaképül Vas vármegye levéltárnoka, ki a gondozására bizott régi iratok közül nagy szorgalommal összegyűjtötte azokat az adatokat, melyek a megyéjebeli kiváltságos társadalmi osztály nemességére vonatkoznak. A rendiség eltörlése még nem jelenti egyszersmind annak végső megsemmisülését. Reális jelentősége, igaz, manapság már nincs, de a történetíró nem haladhat el mellette némán, mert hisz a nemzetfentartó elem évszázadokon át a kiváltságos osztály volt s a kettőnek a története nagyon is összeforrt egymással. A nemesség ma már a történelemé levén, történetíróinknak kell rá fordítaniok minél nagyobb figyelmet. Különösen várjuk ezt a vármegyék levéltárnokaitól, a kik rengeteg becses anyaggal járulhatnak a már tervbe vett új nemesi nemzetségkönyv létrehozásához.

Az útat-módot, melylyel ezt eszközölhetik, megmutatja Balogh Gyula előttünk fekvő könyve. Némely kifogásokat emelhetünk ugyan ellene, de rendszere egészben véve — legalább egyelőre — így is elismerésünkre tarthat igényt.

Kifogásolnunk kell pl. a könyv két részre osztását, külön tárgyalván azokat a családokat, a melyeknek kiváltság-levelei a vármegye levéltárában eredetiben vagy másolatban feltalálhatók, azoktól a családoktól, a melyek nemességét csak egyes bejegyzések bizonyítják. Ez a puszta esetlegesség nem indokolja a két felé osztást, ellenben a czélszerűség az együttes tárgyalás mellett szól, már csak azért is, hogy ne kelljen egy és ugyanazon családról két vagy több helyen olvasgatni.

A könnyebb kezelhetőség kívánja azt is, hogy a tárgyalás *szigorúan betűrendben* történjék. Ez ellen a szerző gyakran vét s még azt a fáradságot sem veszi magának, hogy az *s* és *sz* betűket elkülönítse egymástól. Az olyan neveknél, melyek másképp iratnak, mint a hogy kimondatnak, — pl. Chiura, Zabó — vagy pedig kiejtés szerint változnak — nem árt az összes változatokat is feltüntetni, legalább az egyik alakra utalólag.

A munka különben nem lép föl nagy igényekkel. A szerző csak hazafias kötelességet vél teljesíteni műve közrebocsátásával. Erdeme mindazáltal több ennél. Könyve nem csupán száraz nomenclaturája egy nagy vármegye nemes családainak. Találunk benne rövidebb-hosszabb genealogiákat, családtörténeti adatokat, főleg olyan családokéit, melyek Nagy Iván s mások családtani műveiben mellőzvék vagy hiányosan ismertetvék. Egyik-másik, mint az Ajkay, Beődi Balogh, Ebergényi Francsics, Alsó-Szilvágyi Gaal, Guari, Káldy, Felső-Eőri Osvald, Szentmártoni Radó, Saaghy, Somogyvári Somogyi, Spissich, Dukai Takács, Thulmon stb. családok története, egész kis tanulmánynyá szélesedik. Legteljesebb, noha nem minden részében elfogadható, bár az országos s más levéltárakból beszerzett okmányokkal támogatott az Egerváry család nemzedékrendje, melynél különösen azt sajnálhatjuk, hogy a családi czímer helyessége iránt Nagy Iván és Siebmacher által támasztott kételyt nem igyekezett eloszlatni. A Béri Balogh Ádám pecsétje után közölt czímer leírását szintén kétkedéssel kell fogadnunk, mert különösnek látszik, hogy a négyelt pajzs 1—3 udvarában egy és ugyanaz a figura legyen s csak a negyedik különbözzék. Egyébként, úgy látszik, ebből a családból való az a Balogh István, a ki 1758-ban szintén a kardot tartó oroszlánt és három piros rózsát nyerte czímerül (Nagy I., Magyarország családai I. 144. l.).

Mindenesetre nagyon emelkedett volna Balogh könyvének az értéke, ha szerkesztésénél az eddig megjelent családtani munkákat — legalább a főbbeket — több figyelemre méltatja. Nagy Iványt ismerte s helylyel-közzel használta is, de csak helylyel-közzel. Mutatja ezt ez a kijelentése: «alig fér kétség hozzá, hogy a Batthyányak nemesi ága a herczegi és grófi ággal egy törzsből veszi eredetét». Épen az általa fölhozott Batthiány Farkasról meggyőzte volna őt Nagy Iván, hogy az *kétségtelenül* a Németujvári Batthyány herczegi és grófi család egyik ősę volt.

Még teljesebbé s igazán becsessé vált volna munkaja, ha — miután annak megjelenését a vármegye közönségének bőkezűsége lehetővé tette — a m. kir. Országos Levéltár nemességvizsgálati irataiból a vármegyéjére vonatkozókat felhasználta és saját adatai közzé beillesztette volna. Ez nem sokkal járt volna több fáradsággal, mint pl. a vasvár-szombathelyi káptalan levéltárának átkutatása.

A munka II-ik része, mely a vármegye levéltárában eredetiben, vagy másolatban található címereslevelek leírását tartalmazza, nem kevésbbé érdekes, mint az I. rész. Különösen meglep bennünket gazdagságával, melylyel alig vetekedhetik más vármegye levéltára. Találunk köztük nem egy eddig ismeretlent. Vannak a mohácsi vész előtti időből valók is, mint a *Dömötör alias Sye* (1418), *Kocsi* (1421), *Mesterházy* (1436), *Paulik* (1514), *Szilágyi* (1409) családok címereslevelei.

Tárgyalásmódja a következő: elősorolja az armalis szerzők neveit, még pedig a teljes filiatióval, nem feledkezvén meg az előnevekről sem. Közli a kiváltságlevél keltének helyét és idejét; végül leírja a címert, lehetőleg hű fordításban. Nem ismertet azonban meg bennünket a kihirdetés helyével, pedig ennek jelentőségét a nemességvizsgálati szabályrendeletek azon lényeges pontja is tanusítja, mely az investigaló nemest keresetével azon vármegye széke elé utasította, a melyben kiváltságlevele publikáltatott. Fontos ennek ismerete a családok provenientiáját illetőleg is. Ennek az alapján tudjuk meg, hogy pl. a Cherneky család Zágráb, a Czebe család Abauj, a Csupor család Sopron, a Komáromy, máskép Szabó család Komárom, a Sülye család Ung vármegyéből szakadt Vas vármegyébe.

Nehány javítással és kiegészítéssel járulhatok még a munka ezen részéhez. II. Ferdinánd király nem adhatott *1736*-ban a Bersek családnak armalist, sem I. Lipót *1766*-ban a Vargyas családnak. A Csik család *1649*-ben kapott armalist, szerzői Cs. György és fiai János, Mihály voltak; Tóth Benedek armalisa pedig *1628*-ban kelt s nem 1627-ben. Doka Istvánnak *gyermekei János, István, Kata, Anna* szintén beirattak a címereslevélbe; nemkülönben a Batariai Sülye András *fia Sámuel és testvére Balázs* az 1622-ki armalisba. A Jalics család nemeslevelét *Pozsonyban* írta alá I. Lipót. Bicskei Joó Istvánnak Tormásy Ilona *valóban felesége* volt. 1659-ben Kocsis Istvánnal megnemesíttettek még *felesége Vajda Ilona, fia Ferencz, lánya Dorottya, mostohalánya Orbán Ilona*. Németh Péterrel együtt pedig 1622-ben *felesége Dienes Erzsébet, gyermekei Miklós, János, Katalin és testvére Imre*. Az 1690-ben megnemesített Némethy család, *máskép Székely*-nek a Biliakovics, máskép Sepsi család pedig *abusive Szerencsy*-nek neveztetett. A nemességet 1612-ben nyert Osvald család *Kápolnai* előnévvel élt, az 1615-ben megnemesített Szalay család pedig *Parnadi* előnévvel.

De nem folytatom ez aprólékoskodást. Teljes elismeréssel vagyok Balogh úr szorgalma és igyekezete iránt. Igen nagy anyag állott rendelkezésére; érdem azzal ennyire is megbirkózni. Alig van vármegyénk, melyet a nemesség oly tömegben lakott volna, mint Vas vármegye. Egyik-másik községe, mint Alsó és Felső Eőr, Vönöczk, Nemes-Magasi csaknem csupa nemesekből állott. A Balogh könyvében 1362 családról van szó. Pedig ez még nem az összes. Az 1755-ki országos nemesi összeírásban, — melyhivatalos vizsgálat nyomán és ugyan megrostálva készült s melybe a főrendű és törzsökös birtokos családok nem vétettek föl, — Vas vármegyéből harmadfélezernél több nemes ember neve foglaltatik, köztük olyan családokból, a melyek Balogh munkájában hiányoznak, mint — hogy csak egy párt említsek — *Babics* János és Ferencz (Váth), *Baksay* János (Jakfalva), *Basics* István (Tessanócz), *Hajpor* Mátyás, Márton, János (Sziget), *Karevics* György, Márton (Niczk) és János (Meszlén), *Laucsics* József (Torony), *Mlinarich* Péter és Pál, *Peitl* Péter, János, Tamás, András (Jaak) stb.

Illéssy János.

A Siebmacher-féle magyar czímergyűjteményből megjelent a 33-ik füzet is (a pótkötet 5-ik füzete). *Pintér-Wiczey* családok czímereit foglalja magában. A következő 34-ik füzettel be lesz fejezve a nagy mű pótkötete is, melyre a szerkesztők (Csergheő Géza és Csoma József tagtársaink) igazolt büszkeséggel tekinthetnek. A most megjelent füzetben találjuk a *Pók* és *Tomaj* nemzetségek czímereit és számos pótlást és helyreigazítást a nagy vállalat megelőző füzeteiben közzétettekhez. 1526. év előtti armálisokkal is gyakran találkozunk. Zsigmond király korát képviselik: a *Recsky* (1415 vagy 1418-ból), a szentbalázsi *Szele* (1431-ből), a *Soldos* (1435-ből) és a *Sándy* (1437-ből) családok czímerei. Mátyás királytól nyerték czímeröket a *Tharnoviczay* (1466-ban), a *Syra* (1471-ben), és a *Pyber* (1476-ban) családok. II. Ulászló adott czímert a jáprai *Spissich* (1503-ban) és a *Watthyon* családoknak (1511-ben). Végre II. Lajosnak köszönhetik czímeröket a *Várkonyi* (1520-ban) és a *Salczer* családok (1525-ben). Egyéb heraldikai és genealogiai érdekességekben is méltán sorakozik a jelen füzet a megelőzőkhöz. A már jóformán befejezett nagy gyűjtemény nemcsak hézagot pótló, hanem teljesen nélkülözhetetlen segédkönyve minden történetkedvelőnek.

Temes vármegye nemes családjai. Megemlékeztünk annak idején a Délmagyarországi történelmi és régészeti társulat ama határozatáról, hogy az ezredéves ünnepély alkalmából összegyüjteti és fényes kiállítású díszmunkában kiadja azon genealogiai, heraldikai s általános történeti adatokat, melyek Temes vármegye és Temesvár szab. kir. város nemesi családaira vonatkoznak. Ez évi augusztus havában küldte szét Deschán Achill alispán, az eszme kezdeményezője, az előfizetési felhivást, mely egyúttal a kiadvány egész tervezetével is megismertet. A mű két részből fog állani. Az első rész tartalmazni fogja a Temes vármegyében és Temesvárott jelenleg lakó, továbbá a megyében birtokkal birt vagy szerepelt összes nemes családok betüsoros névjegyzékét. E kötet ismertetni fogja továbbá azon nemes családok történetét, melyek Temes vármegyében 1790-ig szerepeltek, részletesen kiterjeszkedve különösen a temesi grófokra s azok családi viszonyaira. A második rész azon nemes családokat tünteti fel, melyek a vármegyében 1790-től a jelenkorig szerepeltek, birtokoltak, továbbá azokat, melyek jelenleg Temes vármegyében és Temesvárott laknak vagy birtokkal birnak. A munka ezen részéhez nagy becsü és megbizható levéltári anyag állván rendelkezésre, kiváló suly lesz helyezve arra, hogy az egyes családok nemzedékrendje a kellő pontossággal kitüntettessék és hogy a családi czímerek hü és színezett másolatban, a pontos leirás kiséretében közöltessenek. A mű szerkesztését a társulat választmánya Lendvai Miklós vármegyei aljegyzőre bizta. A szerkesztésben közre fognak működni Patzner István társulati főtitkár, dr. Berkeszi István társulati titkár és Jelinek Miksa vármegyei levéltárnok. Az első rész 1895. évben, a második rész 1896. év elején fog megjelenni. A mű előfizetési ára 10 frt A befolyó pénzek a vármegyei főpénztárnok által — ki egyszersmind a múzeum-társulat pénztárnoka is — a vármegyei főpénztárban lesznek kezelve és az azokról szóló számadás a mű valamennyi előfizetőjének meg lesz küldve. Az előfizetés f. évi október 30-án záratik le. A megrendelések a «Délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum-társulat»-titkári hivatalához intézendők. Az előfizetési felhivásban felkéretnek azon nemes családok tagjai, kik a műben családjukat ismertetni óhajtják, hogy a családtörténeti adatokat, különösen pedig a családi czímer színezett hü másolatát mielőbb bocsássák a mű szerkesztőjének, Lendvai Miklósnak (Temesvár, vármegyeház) rendelkezésére.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei czímmel dr. Temesvári János az Arménia cz. magyar-örmény havi szemle hasábjain hosszabb czikksorozatot tesz közzé, melyben a hazai örmény-nemes családok összeírását és nemesi czímerleveleik közlését tűzte ki feladatául. Dolgozata, melyből az első közlemény még a mult évi deczemberi füzetben jelent meg, bevezetésül rövid áttekintést ad az örmény családok nemesítéseiről; megtudjuk belőle, hogy a legrégibb örmény nemes Pattantyus-Ábrahám Jakab volt, ki Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől, 1680. deczember 13-án kapta a nemességet. Utána Lászlóffi Izsák 1712-ben, Dániel Tódor 1725-ben és Placsintár Lukács 1737-ben szereztek maguknak nemesi czimert; a tömeges nemességszerzés azonban Mária-Terézia korára esik, a ki az örökösödési és hétéves háborúk alatt nemesi czímerrel tüntette ki azokat a polgári családokat, melyek a háború költségeinek fedezéséhez bizonyos összeggel hozzá járúltak. Az erdélyi örmény polgárok siettek felhasználni a kedvező alkalmat, s csupán 1760-ban 18, 1762-ben 7 örmény család emelkedett ily módon a magyar nemesség sorába. Ekkor kapta a nemességet az örmények apostolának, Verzereszki Auxentius püspöknek családja is, mely nevét ez alkalommal a Verzár névvel cserélte fel. Az új nemesek mindnyájan az egyszerű armalista nemesség számát növelték; az első és jóideig egyetlen donationalis nemes az 1750-ben megnemesített erzsébetfalvi Zachariás család volt. Az 1780-iki királyi rendelet azonban eo ipso magyar nemeseknek nyilvánította azokat, a kik a bánság területén nemesi birtokokat impetráltak, s a Gyertyánffy, Capdebo, Hollósi családok ily úton lettek nemesekké. A rendi alkotmány alatt az utolsó nemesítés 1848 január 10-én történt, de az ily módon kitüntetett Jakabb Bogdán a valóságban soha sem kapta meg a czímereslevelet. Ezután hosszú ideig szünetelt a nemesség adományozása; legutoljára Issekutz Adeodát (1876-ban) és a Korbuly és Gajzágó családok (1879-ben) kapták meg a nemességet. Az egyes családokkal Temesvári betűrend szerint foglalkozik, s közleményeiből, melyek az Arménia havi füzeteiben tekintélyes helyet foglalnak el, eddig a két Balta (1760), Bocsánczi (1762), Bogdánfi (1762), Capdebo (1802), két Csiky (1780), Csomák (1762), Czárán (1830), Dániel (1725), Gajzágó (1879). Gáspár (1761), Gorove (1760), Gorovei (1761), Govrik (1760), Hankovics (1762) és Hollósy (1832.) családok czímereslevéleivel ismerkedünk meg. Az armalisokat a szerző teljes szövegükben közli, (csak kihirdetési záradékot nem találunk egyiknél sem), s a czímerről fametszetet ad, magyar leírásával együtt. Munkája, mint az eddigiekből is megitélhetjük, nem közönséges szorgalom és fáradság terméke, s igen hasznos kiegészítő részét fogja képezni meglevő heraldikai forrásmunkáinknak.

KOSSUTH LAJOS HÁROM VITÉZ ŐSE ÉS A CSALÁD CZÍMERLEVELE.

(Adalékok az udvardi Kossuth-család történetéhez. — Színes czímerképpel.)

A nagy hazafi és nagy szabadsághős Kossuth Lajos elhúnytát csakhamar követőleg, *Nagy Géza* t. tagtársunk beható tanúlmányt írt és tett közzé e becses szakfolyóirat f. é. II-ik füzetében a Kossuth-családról. Ezen éles combinatióval, kiváló gonddal és a rendelkezésre állott aránylag igen rövid idő alatt végbevitt lehető szorgos utánjárással készült tanúlmány teljes elismerést érdemel. Az összeállított nemzedékrendi táblázatról maga a szerző szerényen jegyzi ugyan meg, hogy az «*hiányos is és bizonyára itt-ott hibás is*: mert oklevél nagyon kevés állt rendelkezésemre» stb. A mi ily hirtelenül készült — s előmunkálatokkal oly kis mértékben rendelkező — műnél egyébképen lehetetlen is volna. Az itt-ott kétségtelenül előforduló hibák és hézagokért azonban korántsem illetheti gáncs a jeles, szorgalmas szerzőt, a ki kurta idő alatt oly használható *keretet* alkotott; ellenkezőleg, teljes méltánylásával gyors és sikeres fáradozásainak, kell hozzájárulniok e hézagok betöltéséhez mindazon történetbúvároknak, kik a halhatatlan dicsőségü nagy hazafi családtörténetét és származási rendjét illető adatokkal rendelkeznek. Mert csakis ily módon remélhető egy — rövid életrajzokkal is ellátott — lehetőleg teljes *Kossuth-családfának* összeállítása a közel jövőben. (A *Rákócziaké* sem teljes még!)

Így fogván fel a dolgot, részemről nem késem e megkezdendő munkához ama néhány idevonatkozó adalék közzétételével — kiegészítésekképen — járúlni, a melyekre saját történelmi kutatásaim közben, egyes levéltárak XVII—XVIII-ik századi iratai között akadtam. További tájékoztatás czéljából megjegyzem azonban, hogy magától a gyászoló család tagjaitól — nevezetesen *Kossuth Ferencz* t. barátomtól — vett értesülés szerint, a család levelei (egy pár ládával) néhány év óta a túrócz-szentmártoni r. kath. templom sekrestyéjében vannak ideiglenes letéteményként elhelyezve.[1] Nagy Gézának tehát a legelső feladata e leveles-ládák csomagainak tüzetes áttanúlmányozása lenne, a mire nézve a család részéről semmi akadály nincsen.[2]

Nagy Géza értekezésében érintve van — magának Kossuthnak egy nyilatkozata alapján — a római «*gens Cossutiá*»-val való névrokonság. Annyi bizonyos, hogy a Cossutiusok a világbíró Rómának lovagi rendjébe tartozó, előkelő, dúsgazdag, nevezetesen Cæsena környékén nagy patrimoniumokat birtokló nemzetség valának; s név szerint Iulius Cæsar életirójától Suetoniustól tudjuk, hogy magának e nagy császárnak serdülő ifjú korában eljegyzett arája is az e nemzetségbeli *Cossutia* volt; a kivel való mátkaságát azonban az ifjú Cæsar, mikoron a toga virilist magára vevé, (miért? miért nem?) fölbontotta. —

[1] K. F. ezen értesülése téves tudósításon alapúlt: a mennyiben azon egyházban a *Kossuth-család régi sírboltja* van; de a *családi levelek* nem adattak oda be, hanem — mint alább kiderül — Udvardon, Kossuth Lajos földbirtokos úr ősi házában őriztetnek. T. K.

[2] A fentebbi sorok irása óta személyesen fölkutattam már e leveleket; miről szintén alább. T. K.

Híres továbbá az ugyancsak római származású *Cossutius*, Antiochus Epiphanes syriai királynak (uralk. Kr. e. 176—164.) építőmestere, a ki az athénei, óriási terjedelmű Zeus-templomot — melyet ugyan már jóval előbb elkezdtek — építette, vagyis inkább tovább-építé, mivel csak Hadrián császár fejezte be e colossi művet. Emlékezetesek még: *Lucius Cossutius* Caji filius, Kr. e. 54-ben Julius Caesar alatt a «quatuorviri nonetales» egyike, kinek nevével több érem maradt fenn, corinthusi jelvényekkel; utánna jő 44-ben mint szintén pénzverde igazgató *Cajus Cossutius* Maridianus; majd *Cossutianus*, Neró cs. alatt senator és 56-ban Kr. u. ciliciai kormányzó; továbbá ismertek mint római jeles művészek: *Cossutius Marcus*, más néven *Cerdo*, kitünő szobrász, a ki az állítólag Praxiteles-féle Dionysos-szobrot készíté, vagy az ó-görög mester e művét jelesül copizálta; nemkülönben *Cossutius Caldus* és *Cossutius Agathangelus* testvérek, neves római építészek.

Általában, az örökvárosi «gens Cossutia» tagjai különös talentommal látszottak bírni a képzőművészetek, építészet s a mi ennek alapját képezi: a mérnöki, vagyis arithmeticai és mathematicai tudományok szakára. Jól tudták ezt a classicus művek alapos búvárai, az *angolok*, s nevezetesen ama londoni és cambridgei tudós tanárok, a kik Kossuth Lajos fiainak képeztetését az 1850-es években vezették, s a kik elsők valának abban, hogy a világhírű szabadsághös és magyarországi volt kormányzó fiait — nagytehetségű tanítványaikat — a hajdani Róma Cossutiusaira, különösen az athéni Zeus-templom és Akropolis építőjére, *mint őseikre* figyelmeztették, sőt őket a mathematicai tudományok megkedvelésére, ez utóbbi nagynevű ókori építész példájával hathatósan buzdíták. Az ifjúi élénk képzelő-tehetség fogékony volt e biztatások és a dicsőséges hagyományok iránt; úgy, hogy — mint előttem a Kossuth-fiúk magok erősítették — ama buzdításoknak, vagyis a Zeustemplomépítő Cossutius emléke gyakori fölidézésének nem csekély része vala abban, hogy ők mindaketten *a mérnöki pályát* választották szakmájokúl. A római Cossutiusokra való vonatkozás már csak ezért is emlékezetes maradand tehát a családban.

Különben a dolog a tőlök való leszármazás valódiságára nézve alighanem úgy áll, mint a mikor az olasz *Bonfini* Magyarországnak egy másik nagy kormányzóját Hunyady Jánost és dicső fiát Mátyás királyt a római *Corvinus*októl eredeztette. Bármint légyen is, jól jegyzi meg Nagy Géza, hogy az ókori Cossutiusoktól való leszármazásról «tulajdonképen még sem mutatható ki, hogy *egyszerűen lehetetlenség*. A ki akarja, higyje; a ki pedig nem akarja, nem hiszi.» Maga az öreg Kossuth Lajos sem hitte, — de el sem vetette végképen a római eredet e mythosát.

Ennyit a Cossutiusokról. Egyébiránt én nem ezek elmondásáért fogtam tollat, hanem főként azért, hogy a család történetét az alább leirandókkal illustráljam. Azonban első sorban *három ősről* akarván emlékezni: szóljunk külön-külön mindenikről, korrendben.

I.

Kossuth Miklós.

Az, a kiről mi e helyütt szólani kívánunk: a nagy Kossuth Lajosnak *egyenes őse*, a családi táblázaton IV. számmal jelzett Miklós, V. Jánosnak Nedeczky Annától született fia. E férfiú, ki mint fegyverforgató nemes, a XVII-ik század közepén a törökök ellen katonáskodott, úgy látszik, érsek-újvári vitéz volt, vagy legalább az újváriakkal együtt harczolt, — s hadi szerencséjének balra fordúltával, az újvári lovagoknak az esztergomi törökökkel 1649—50-ben a Komárom-megyei perbetei mezőn vívott csatájában megsebesűlve, (*«vérem hullásáig»*), az ellenség foglyává lőn s Esztergomba vitetvén, ott rabúl tartatik vala.

E dologra ilyképen jöttem rá. Pár évvel ezelőtt hg. Odescalchi Arthúr barátommal Bars vármegye levéltárában a XVI—XVII-ik században Barsban is birtokolt Bercsényiek jószágos viszonyai felől kutattam. Átnéztük e két századból fenmaradt jegyzőkönyveket és actákat. Az utóbbiak között számos eredeti kérvényt találtam, török fogságban sínlődő magyar raboktól — többnyire nemesektől — a vármegye karai és rendeihez intézve, hogy a reájok rótt tetemes hadi sarcz előteremthetéséhez némi segélyösszeggel járulni méltóztassanak. A minthogy a rendek minden ilyen esetben utalványozának is,

szerencsétlen sorsra jutott honfitársaik kiszabadítására a törvényhatóság pénztárából, a körülményekhez mért összegű adományokat.

Bars vármegye 1652 február 8-án Kis-Tapolcsány mezővárosban tartott közgyűlésén is tárgyaltatott egy ily török rabkérvény: *Kossuth Miklósé*. A folyamodó elmondja ebben: «Nem kevés nyomorúságot, ínséget azok szenvednek, az kik az pogány töröknek igája és nyomorúlt rabságában esnek; az mint rajtam is történt, ki midőn én, mint az mi kegyelmes urunk császár urunknak ő fölsíginek és *az mi édes Hazánknak Magyarországnak vérem hullásáig híven szolgálván, Újvárnál, a perbetei mezőben rabságban estem*, és külömben ki nem szabadúlhattam: hanem nagy summa sarczom által, ki teszen *tizennyolczszáz tallért;* az minemű penig *kevés jószágom volt*, (birtokos-nemes vala Túróczban!), azzal föl nem érem, hanem kíntelenségből kegyelmes patronus urakot köllötik requirálnom.» Ezért fordúl Bars vármegyéhez is: «méltóztassék igaz keresztyén szánakodásból és affectiójából engemet, szegíny nyomorúlt rabot megsegíteni!»

Tizennyolczszáz tallér, vagyis 4500 forint súlyos sarcz, nagy összeg pénz vala azon időben: a mai árviszonyokhoz mérve legalább 40—45,000 frtnak felel meg. Nem csoda tehát, ha szegény Kossuth Miklósnak túróczi ősi részjószága (melyet valószinűleg zálogba vetni kényteleníttetett) reá ment, s még így sem telt ki a sarcz summája egészen. Ezért kellett a főurakhoz, főpapokhoz és vármegyékhez — a kiknek határait kardjával védelmezte volt — segélyért folyamodnia. Nem is hiában; mert pl. Barsmegye közgyűlése a maga részéről 50 frt segélyt utalványozott K. M. rabváltságához, és perceptorát utasítá, hogy azt tüstént fizesse ki.[1]

Kossuth Miklós török fogságából a busás váltságdíj összeszerzése után kiszabadúlván, lehet, hogy csak azután házasodott meg s vette el Borcsányi Magdolnát; a ki azonban 1665-ben már özvegyéül iratik. Idősb fiuktól Dánieltől származik le *Kossuth Lajos*.

[1] A kérvényt lemásolván, hg. Odescalchi barátomnak adtam át közlés végett, Bars vármegyei nagybecsü regestáiban. (Megjelent a *Történelmi Tár* 1892-iki évfolyamában, 539. l.) T. K.

A Kossuth *Miklós*ról (mely kedvelt keresztnév vala a családban) imént elmondottakhoz — melyeket még a múlt nyár elején írtunk meg, — most már, az ősz elején, adhatjuk még a következőket.

A nagy Kossuth Lajos fiaitól még a tavasszal, atyjok jobblétre költözése után, fölkéretve családi irataiknak fölkutatása s történelmi szempontból áttanulmányozására: e végett, a f. é. nyár folyamán, — mihelyt tehetém, — a család ősi fészkébe, a bérczes Túrócz vármegyébe u'aztam. Kutató társaimúl fölkérém *Nagy Géza* nemzeti múzeumi segédőr és *Pettkó Béla* országos levéltári fogalmazó urakat, ismert nagyreményű, jeles ifjú történet- és régiségbúvárainkat. Azonban, az előbbi, sajnálatomra, hivatalosan akadályozva lévén, csak az utóbbi jöhetett el velem. Augusztus 21-kén érkeztünk a megye székvárosába Túrócz-Szent-Mártonba, és már e nap délutánját, valamint a következő napokat a Kossuth-levelek s egyéb családi emlékek tanúlmányozásának szenteltük.

Kutatásainkról tüzetes jelentésünket a Magyar Történelmi Társulat folyó évi novemberi gyűlésén tettük meg s a vett nagyszámú másolatokat a Történelmi Tárban leendő kiadás czéljából általadtuk. Most tehát bővebben nem szólok búvárlataink eredményéről, — a jelzett alkalmakra s helyekre utalva a t. olvasót; annyit azonban már itt fölhasználok amaz eredményekből, a mennyi a jelen közleménynek keretébe vág. S ilyenek legkiválóbban a *Kossuth Miklóst* és török fogságát illetőleg a családi levéltárban s a t.-szent-mártoni templomban lelt mindeddig ismeretlen adatok és emléktárgyak.

A műépítészeti szempontból is igen érdekes, — csúcsíves stylban épült — turócz-szentmártoni, jelenleg r. kath. templomban őrzött b. Révay- és Kossuth-családi ereklyéket s a sekrestyében fölállított, régi egyházi könyvekben gazdag, de letéteményezett leveles-ládákat nem tartalmazó könyvtárt meg- s illetőleg gondosan átvizsgálván, — miután az udvardi Kossuth-családnak vármegyei tisztviselőként alkalmazott egyik derék tagjától, t. Kossuth Rezső úrtól arról értesülénk, hogy e nemes (és ugyancsak hires-neves!) családnak leveles-ládája Udvardon, Kossuth Lajos földbirtokos úr curiáján őriztetik: indítványomra, Lehoczky Vilmos orsz.

képviselőtársam szíves kalauzkodása mellett, azonnal kikocsiztunk az igen közel eső *Udvard*ra, melyet II. Ulászló király 1492-iki okmánya szerint már akkor is «*aliter Kossuthfalvá*»-nak neveznek.

Ezen, a túróczi fensíkot szegélyező halomlánczolat lábainál épült, három nemesi curiából s melléképületeikből álló ősi kis telep nagyon kiesen, nyiltan fekszik, a körmöcz-rutkai vasutvonaltól — mely igen termékeny határát átszeli, — csak egy jó puskalövésnyire. Közvetlen közelében emelkedik egy magános — ma több apró helység lakóinak temetőjeül szolgáló — középkori, vagy talán még a népvándorlások idejéből való, hossz-négyszög alakú *várhegy;* a Kossuth- és Zathureczky-curiák fölötti dombtetőn pedig az öreg Kossuth Györgynek (a halhatatlan emlékű kormányzó fiai örökhagyójának), magános sírboltja és Kossuth Lajos földbirtokos úr regényes fekvésű kerti pavillonja. A két kulcsra járó, régi formájú, vasazott tölgyfa leveles-láda is ezen családtagnál tartatik jelenleg; a ki is a kegyeletes clenodiumok e becses tárházát, Lehoczky Vilmos és Zathureczky Tamás urak szives közbenjárására, s a második kulcsot őrző Kossuth Gábor úr segédkezésével, tüstént a legnagyobb előzékenységgel felnyitotta előttünk.

A késő esti órákig, lámpavilágnál folytatott futólagos szemle meggyőzött bennünket, hogy itt oly nevezetes családtörténeti kincsekre, közöttük oly nagyszámú lemásolni s rész szerint kivonatozni való régi okiratra találtunk, hogy e munkánk hosszabb időt veend igénybe. Fölkértem tehát Kossuth Lajos és Gábor urakat: nem volna-e lehető a leveles-ládát Turócz-Szt-Mártonba, a megyeházába szállítani? Kész szívességgel beleegyezvén, a ládát már másnap — aug. 22-kén — reggelre beszállították, a holott is, Beniczky Kálmán alispán úr engedelméből, a vármegye üléstermében, a véresemlékű ónodi országgyülés óta piros posztóval bevont asztalon dolgoztunk, másoltunk, comportáltunk, kivonatoztunk, jegyeztünk, lehető szorgalommal több napig. A leveles-láda legrégibb *eredeti* okmányai 1359 ből és 1360-ból valók; de mivel a Kossuthokról fenmaradt legkorábbi okiratot: IV. Bélának 1263-iki új adománylevelét itt csak későkori másolatban lelhettük meg, és mivel az eredeti a Záborszky-családnál őriztetik, — Pettkó Béla kiutazott Záborra, hogy ott ezen *eredetiről* vegyen szakszerű, pontos másolatot. Az I. Mátyás királytól 1479-ben nemes Kossuth Miklós és törvényes utódai részére kiállított, heraldikai szakszempontból is kiváló érdekű armális czímerképéről pedig a jeles művészi képzettséggel bíró Kertész János t.-szent-mártoni állami rajztanár úr kérésemre az alább mellékelt színezett fac simile-t készítette.

Ezek után áttérve mostani legközelebbi feladatomra, *IV-ik Kossuth Miklós* életviszontagságai földerítésére: ennek török rabságáról a leveles-ládában két, igen érdekes okiratot találtam. Ezek egyike Ali, párkányi fő lovas-aga két évre szóló szabadság- és útlevele 1651. július 5-kéről, a még hadi fogoly, de török urával sarcza iránt immár megalkudott Kossuth Miklós használatára, t. i. hogy a kikötött időtartam alatt busás váltságdíjának hátralevő részét összegyűjthesse. A barsmegyei föntebbi okmányt (K. M. kérvényét) szépen kiegészítő török, vagyis török-magyar levél ím ez:

«Én Aly agha, hatalmas és gyeőzhetetlen teöreök chiaszárnak Párkány végházának feő lovas aghája.

Adom tudtára mind theöreök mind magyar párton leveő vitézleő feő és keöz rendeknek, véghbeli feő- és vice-capitányoknak, hadnagyoknak, vajdáknak, zászlótartóknak, tizedeseknek, úton és útfélen vígyázó, csatázó vitézeknek, harminczadosoknak, vámosoknak és egyéb mindennemű rendeknek; hogy ezen levelünk mutatott *(így)* Thurochj *Kossut Miklóst*, az ki rabbá esvén, bocsátottam ki bizonyos sarczon, úgymint ezernyolczszáz tallérirt és egy teöreök rabért. Kérem azírt minden feljűl megnevezett feő és keöz rendeket, hogy valahol jár-kel, mind az két párton mindenütt békével bocsáttassék, mivel az maga javaibúl sarczát meg nem adhatja, hogyha koldúlásával (!) szerit nem teheti. Ennek nagyobb bizonyságáért és erőssígiért adtam ezen magam pecsítemmel megerősíttetett úti, kolduló levelemet, két esztendeig való koldulásra. Ezzel isten mindnyájunkkal.

Datum Strigonij, anno 1651. 5. Iulij.

Idem qui ut supra.»

(Török papírra irott, s a sok használattól igen elszakadozott *eredeti levél*, fasc. III. nr. 51.)

Azonban ez csak az egyik igazolványa volt a sarczát gyűjtögető szegény hadi-fogolynak. Hasonló úti-, s illetőleg kéregető-levelet kelle szereznie keresztény részről is. Ilyet maga

III. Ferdinánd császár és király adott ki a szerencsétlen magyar vitéz számára, magy. kir. udv. cancellárja, Szelepchény György nyitrai püspök előterjesztésére.[1] Ezen, az uralkodó sajátkezű aláírása és nagy, kerek ostyapecsété alatt kibocsátott levél Bécsben, 1652 május hó 4-ikén — tehát a föntebbi után csak tíz hónap múlva! — kelt, s Kossuth Miklósról több érdekes dologról értesülünk szövegéből. Igy megtudjuk belőle, hogy K. M. a török ellen Túróczmegye részéről kiállított — s a hadszíntér főhelyére Érsek-Újvárra küldött — lovas csapatnak, huszároknak volt *hadnagya*, («ductor»);[2] s hogy szerencsétlenségére a törökök «kemény» fogságába kerűlvén,[3] Esztergomba hurczoltatott, ott mint rab eladatott, és embertelen gazdájától *iszonyú testi kínzásokat* («enormes corporis cruciatus») kellett szenvednie, — hogy annál nagyobb sarczot csikarhasson ki tőle, — mígnem végre súlyos váltságösszegben: 1800 tallérban és egy török fogoly elbocsátásában kénytelen vala megalkudni. Elmondja azután ez az okirat is, hogy a megnevezett «fidelis noster *egregius Nicolaus Kossuth*, alias certorum equitum comitatus Thurócziensis ductor», ezt a jelzett nagy összeget a saját javaiból nem födözhetvén, magáért kezeseket állított («datis pro se obsidibus»), így a törököktől sarczának összeszerzésére kibocsáttatott, s most a jó és kegyesszívű emberek támogatásához kényszerűl folyamodni. A király tehát Magyarországban és kapcsolt részeiben, valamint saját örökös tartományaiban is nemcsak szabad járáskelést és pénzgyűjtést engedélyez számára, hanem őt minden rendű és rangú alattvalóinak jólelkű gyámolításába hathatósan ajánlja is, keresztényi szeretetből való adakozásra buzdítván ezeket. («Quocirca eundem Nicolaum Kossuth fidelitatibus vestris benigne commendantes, easdem iuxta monitas etiam esse volumus, quatenus humanae vicissitudinis memores, antelato Nicolao Kossuth non solum ubique tutum et securum transitum ac reditum permittere, sed insuper pro charitate christiana auxiliatrices quoque manus extendere ac eidem elemosyna succurrere velint.»)

A királyi engedély- és ajánló-levélnek e szokatlanúl meleg hangja mutatja, hogy a hazája védelméért szenvedett súlyos rabságából szabadulandó nemes Kossuth Miklós nem köznapi, sőt igenis érdemes férfiúnak tekintetett magok a felső és legfelsőbb körök által is.

Ferdinánd király e levele — mint már említők — szintén eredeti, s. k. aláírt és Szelepchénytől, továbbá Ruthkay András cancelláriai titkártól ellenjegyzett nagy *nyíltlevél*, papirra kiállítva, de a melyet, hogy a sok forgatásban el ne pusztúljon, Kossuth Miklós egy ó-misekönyvnek kiszakasztott két (barátbetűkkel teleírt), pergamen-levelére ragasztott a hátlapján, s így barangolta be vele az országot, és tán az örökös tartományokat is, a váltságdíjat gyűjtögetve; még pedig — mint a barsmegyei példa igazolja, — sikerrel.

A mint is az egyházi és világi főrendek, a törvényhatóságok s egyéb hazafias és keresztény lelkületű magán-adakozók a kir. ajánlólevél melegen intő hangjától ösztönöztetve, oly áldozatkészséggel támogatták sarcza összegyűjtésében a kemény rabsága alatt sokat gyötrődött derék, vitéz nemest, hogy a tetemes sarczösszeg nemsokára teljesen együtt volt, és Kossuth Miklós nem kénytelenűle visszatérni esztergomi volt török urához. Lefizette neki váltságát; de rabságában viselt súlyos lábbéklyóit, — nyomorúságának keserves emlékét, — elvivé magával kedves szülőföldére Túróczba, a hová övéihez visszatérvén, ősei telkén, vármegyéje ügyeinek vezetésében is részt véve, boldogan és tisztességben élt még egy évtizedig. Sőt az sem lehetetlen, hogy a váltságdíjából hátramaradott rész törlesztésére annyit gyűjtött vala össze, hogy ugyane czél miatt azelőtt zálogba vetett jószágait is visszaválthatá most a fölöslegen. Avagy talán felesége Borcsányi Magdolna hozományából tőn szert jelentékenyebb vagyonra? Annyi bizonyos: utóbb olyan jóllétben élt, hogy még a túrócz-szent-mártoni — akkor evangelicus — anyatemplomnak is az ottani határban fekvő szép földbirtokot adományozhatott, annak fejében, hogy magának és családtagjainak e díszes egyház falai között, a b. Révayak, Dávidok és Zathureczkyek kriptái szomszédságában, kü-

[1] L. a családi leveles-ládában, fasc. III nr. 52.

[2] A temetési zászlón (l. alább) ugyan «*vice-capitaneus*»-nak iratik, a mivé később is lehetett. T. K.

[3] Mikor esett fogságba? közelebbről ez a forrás sem jelöli meg, csak: «retroactis annis et temporibus.» T. K.

lön sírboltot nyittathasson.[1] Ezen akkor épült, s ivadékai által egész a legújabb időkig temetkező-helyül használt, nagy kőlapfedte családi sírban tétetett aztán örök nyúgodalomra a viszontagságos életű Kossuth Miklós, midőn 66 éves korában, 1661 deczember 17-kén jobblétre szenderüle. Végső akarata szerint, török rabságában hordozott, vagy tiz kilónyi súlyú, nehéz és durva munkájú vasbéklyóit odafüggesztették örök emlékül a templom északi falára, a hol azok most is láthatók.

Hogy Kossuth Miklósnak igen díszes temetési pompája lehetett, mutatja gyönyörű *funebralis-zászlaja*, a mely szintén ott függ még az egyház falán, s — hála két hű utóda kegyeletes gondoskodásának — ma is ép állapotban van. Az 1803-ban id. és ifj. Kossuth László által restauráltatott, nagy, ékes, czímeres zászló nehéz virágos kamuka-selyemkelméből készült, hosszas, nyelvalakú, egy csúcsban végződő. Lobogójának hossza 2 m. 47 cm.; szélessége a nyelénél (s egész addig, hol V alakban keskenyedni kezd) 94 cm. Színe eredetileg piros volt, a mint egy régi canonica visitatio jegyzéke is «ruber»-nek írja; ma azonban már el van sárgúlva. Még az eredeti, markolatos s falándzsás, hosszú kópia-rudon csüng; széleit vörös-ezüst-rojtok szegélyezik, s csúcsa végén ugyanilyen színű bojt. (Ez és a rojtozat annyira ép, hogy a felújításkor, 1803-ban reávarrottnak látszik.) A zászló egyik felén szemlélhető — heraldice meglehetős híven festett — nagy Kossuth-czímernek alkalmasint csak a fejér czirádáit színezték újból a renovatiókor, — mert ezek igen élénkek. A többi és a felirat maradt, a mint volt. E felirat — melyből hősünk halálozási évét és napját megtudjuk, — a következő:

HIC JACET GENEROSUS DOMINUS
NICOLAUS KOSSUTH DE UDVARD OLIM
VICE-CAPITANEUS COITUS THUROCZEN-
SIS AETATIS SUAE 66.

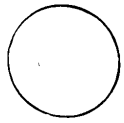

OBIIT 17. DECEMBRIS 1661.

[1] Az e sírboltért adott jószágot az egyház bírja még ma is. T. K.

A másik oldalon:

RENOVAT. EX MUNIF.
SPEC. AC PERILL. D. D. LA-
DISLAI SEN. ET LADISLAI
JUN. KOSSUTH DE UDVARD
1803. DIE 15. FEBR.

A lobogó ezen oldalán a fölfeszített megváltó képe látható. Megjegyzendő, hogy a főoldalon ékeskedő Kossuth-czímer vértje fölötti oromdísz sisakjának nyakára *oda van festve Kossuth Miklós rabbilincse*, mintha rajta csüngene.

Ha a Nemzeti Múzeumban a *Kossuth-szoba* be fog rendeztetni: véleményünk szerint e Kossuth Miklós-féle funebrális zászlót és rablánczot is ott kellene felfüggeszteni. Méltó ereklyék volnának, a nagy kormányzóéi mellett, egyenes ősének ezen magokban véve is nagyérdekű emlékei. A N. Múzeum birtokában levő legrégibb zászló jelenleg a II. Rákóczi György fejedelem temetési zászlaja; ha e Kossuth Miklós-féle is idekerülend: érdekes körülmény lesz, hogy nagy nemzeti ereklyetárunknak legrégiebb zászlói épen *Rákóczi- s Kossuth-lobogók.*

II.

Kossuth Sándor.

A ma fennálló huszárezredek közül legkorábbi eredetű a jelenleg gr. Nádasdy Ferencz hajdani híres lovas-tábornok nevét viselő, 9-ik számú, melyet még 1685-ben gr. Czobor Ádám alapított volt, és a mely a karlóczai békekötés (1699) után sem oszlattatott fel az azelőtti legtöbb huszárezred módjára, hanem a ma 3-ik számúval együtt — Bádeni Lajos és Savoyai Jenő kívánatára — meghagyatott írmag gyanánt. Czobor az ezredet utóbb vejének gr. Pálffy Jánosnak, ez pedig 1700-ban br. Ebergényi Lászlónak adá által, a ki annak egész 1724-ig tulajdonosa vala. Ezen időszakba esik Kossuth egyik ősének vitézi pályája eme híres huszárezredben. E regiment alezredese — s illetőleg Ebergényinek tábornokká előlépése folytán vezénylőezredese — 1700-tól 1704-ig br. Pongrácz Gáspár, majd ennek kuruczczá létele után, még ugyan 1704-ben, Dessewffy István, 1709-ben pedig Ebergényi veje: gr. Csáky György lőn.

A spanyol örökösödési háború kitörésekor

I. Lipót még hat magyar új huszárezredet állíttatván: ezek és a két régi regiment az olaszországi és a rajnai harcztérekre vezényeltettek, a francziák és bajorok ellen. Azonban miután az 1703-ik évben II. Rákóczi Ferencz idehaza a porba tiprott szabadság helyreállításáért zászlót emele: a kiütött szabadságharcz hírére huszáraink tömegestől szökdöstenek haza az idegen csatamezőkről, táborokból, vagy még az útból, és lettek kuruczokká. A kik pedig a nagy távolság és szigorú őriztetés miatt erre alkalmat nem lelhettek: közülök számosan a francziák vagy bajorokhoz szöktek át, s lőnek saját magyar főtisztjeik (mihályi Deák Pál, salamonfai Ráttky György, kökényesdi Vetéssy László stb.) alatt «*franczia kuruczokká*», «*bajor kuruczokká*».

Az Ebergényi-ezred nagy része szintén módot lelt hazaszökni. Volt tisztjeik, s altisztjeik közül *Ocskay László* dandárnokká, *Pongrácz Gáspár*, *Réthey György* s *János* és *Séllyey Gergely* ezredessé, s *Szűcs Gergely* alezredessé emelkedtek Rákóczi fejedelem hadseregében. A Bádeni Lajos főparancsnoksága alatt a Rajna-mellékén táborozó ezen ezred létszáma ekképen nagyon leolvadt; de minthogy a fővezérnek könnyűlovasságra nagy szüksége vala, annál éberebb szemekkel vigyáztak ezentúl reájok és lehetőleg kedvökben jártak, hogy valamikép még ők is kereket ne oldjanak. *Kossuth Sándor* a Bádeni Lajos mellett tovább is megmaradott eme huszárszázadok egyikének vala kapitánya, s mint az alábbi levélből értesülünk, az 1705-ik év őszén Strassburg elszász-lotharingi fővár és város környékén, vitézi csatározás közepette, franczia puskagolyótúl kapott halálos sebet. Ugyanis az ezred egy másik századparancsnoka: *Viniczay János*, 1705 október 13-án «Pronáth» (Brumath) mellől kelt levelével ekként tudósítja ezredének legújabb viselt dolgairól ennek tulajdonosát, az olasz harcztereken működő br. Ebergényi tábornokot:

«... A mi regimentünkben oberst-wachtmaisterségre (őrnagyságra) Princz Loy (Bádeni Lajos hg.) Prínyi uramot installáltatta; Vida kapitány. A franczia, itt Hagenau erősségből éjjel kiszökvén, üresen hadta, és Strassburg alá erős helyre bévette magát. Azonban, *az kuruczság* (Pál Deák, Vetéssy) *miatt* majd éppen semmit nem nyerhetni; *sokan lévén, erős portákkal* (erős portyázó csapatokkal) *járnak*, — a mieink *keresen lévén ellenökben, nem nyerhetnek. Igenigen nagy kárt tésznek a selmák s gátlást nyerességünkben.* Mindazonáltal oberst-lajdinantunk Dersőffy (István) uram az patrolírozóját, vagy harminez kuruczból állót, fölverte szerencsésen.

Kossuth Sándor kapitány, nyavalyás (szegény), *elég szerencsétlenül járt: kinn lévén egy portán, a gyalog francziák reá ütvén, a bal füle mellett, az arczulatja felül, a halántékja alatt bélüttek, és a jobb szemin gyütt ki a golyóbis.* Már nyavalyás *vak lészen és szavában is hiba lészen, ha meggyógyúlhat is*: másként ugyan *a barbélyok biztatják, hogy meg nem hal.* Oberster Csonka Bék (a volt budai vice-basa) fia is halálos betegségben vagyis sebben van. Az téli quártélban itt mi magyarok legkülsőbb postirungban leszünk, és oly helyen penig, az hol el is hordogathat bennünket apródonkint az ellenség, s meg is romlunk valóban, tudom, e télen mind magunk, mind lovaink a strapaczirozás miatt.»[1] stb.

Eddig az érdekes tudósítás. Fölgyógyúlt-e irtózatos sebéből, avagy talán belehalt abba az oly szerencsétlenül járt Kossuth Sándor vitéz kapitány? Az Ebergényi-Csáky-levéltárban maradt későbbi levelek nem említik.

Miután azonban a Nagy Géza által közzé tett nemzedékrend VIII-ik táblázatán (Turul, 68. l.) az 1725-ik évről egy Kossuth *Sándort* találunk, és pedig «*kapitány*, majd törvényszéki ülnök» (vagyis: *táblabíró*) jelzéssel: föltehetjük, hogy ő vala az egykori strassburgi súlyos sebesült. E szerint tehát fölgyógyúlt volna, de a katonai pályára alkalmatlanná válván, utóbb más téren kelle szolgálnia hazáját. Kossuth Sándor a nemzedékrend szerint a Szilágyságba szakadt ágból származott s udvardi Kossuth Mártonnak fia volt.

III.

Kossuth Tamás.

Ha a Strassburg alatt hősileg harczolt és hősileg vérzett Sándor huszárkapitány kényszerűségből labancz vala is; bezzeg, erős és ugyancsak állhatatos kurucz volt Kossuth Lajosnak egy másik ősnagybátyja: *Kossuth Tamás*,

[1] *Eredeti levél* a gróf Csákyak szepes-mindszenti levéltárában, a gr. Csáky György útján odakerült báró Ebergényi-féle iratok között. Még 1877-ben akadtam ott reá, lemásoltam, és a «*Pozsonyvidéki Lapok*» azon évi deczember 29-iki számában közzé tettem, kellő commentárral. A közleményt az «*Egyetértés*» 1878. évi január 1-ji száma reprodukálta. Azóta elfeledték már. T. K.

kinek neve az I. genealogiai táblázat alján és az V-iknek elején látható. Az ő törhetetlen, nyakas kuruczsága pedig kitűnik a következőkből.

Rákóczi fegyverei a szerencsétlen trencsényi csata után a felvidéken hova-tovább tért veszítének. Az 1708-ik év végén és az 1709-ikinek elején a császáriak Túrócz vármegyéből is kinyomták a kuruczok haderejét; azonban még az árúló Okolicsányi Pál, Kristóf és Rakovszky Menyhértéktől megmételyezett (igaz, hogy ezek alattomos eljárása ellen utóbb élénken tiltakozott) e kis megye nemességéből is igen sokan annyira kimutatták Rákóczihoz és a nemzeti ügyhöz való tántoríthatlan hűségöket s érte mindent odaáldozó hazafiságukat, hogy a hirtelenül reájuk tört császári hadsereg előtt meg nem hódolva, inkább szabad prédára odahagyták ősi birtokukat, kastélyaik, udvarházaikat, szóval mindenüket, és magok — többnyire csak egy szál karddal, egy-két paripával, egy-két szolgával — elmenekülének a kivonuló kurucz csapatokkal, mintsem hogy a confœderatióra letett esküjöket megszegjék. Ilyenek valának: a vármegye legtekintélyesebb földesura br. Petrőczy István tanácsúr és tábornok; br. Révay Gáspár és Imre ezredesek; br. Révay Péter, Zsigmond; Beniczky Márton, Gábor, Tamás, Mátyás és Farkas; Lehoczky György és István; Zathureczky Péter, István és Mátyás; *Kossuth Tamás;* Balogh György; Dávid Zsigmond; Batiz Dávid, stb.

Mindezek, és még más számosak, a német hadak elül Liptóba, majd onnan a gr. Bercsényi Miklós fővezértől számukra rendelt téli szállásokra, Gömörmegye nyugati széleire vonúltak. Itt, Jolsván, az 1709-ik évi nyári táborozás megnyiltakor, a Trencsény, Árva, Liptó, Túrócz, Zólyom vármegyékből s Bars és Nyitra felső részeiből kibujdosott ilyetén nemességet Bercsényi összegyűjtetvén, a saját alispánjaik és szolgabíráik által pontos, tüzetes lajstromokat készíttetett létszámukról. A nagyterjedelmű összeírás július 27-kén fejeztetett be, Jolsván, s eredetije jelenleg az orsz. levéltár Bercsényi-osztályában őriztetik. Tanúsága szerint összesen 699, mondjuk kerekszámban: 700 bujdosó nemes úr volt ott szálláson és tartásban; közülök főnemesi és nemesi «*első classisú*» személy 281, «*második classisú*» 418; «*hadi szolgálatot tehető személy*» 240; s katonai tényleges szolgálatban álló 39.

Ha most már e vármegyénként vezetett nagy lajstromnak *túróczi rovatait* vizsgáljuk: a már föntebb előszámláltak között ott találjuk följegyezve *Kossuth Tamás* nobilis personát, a kiről igazoltatik, hogy «*első classisbeli, hadiszolgálatot tehető személy*». Tehát a *legjavából* való volt! Azonban ő is, bizonyára mint nemesi fölkelő, a harczoló kurucz csapatok mellé sorakozva és szülőföldjét karddal kezében védve, szorúlt ki Túróczból, Heister hadai elől, mert, — mint az összeírásból kitűnik, — mindenét odahagyva, csak egy szál fegyverrel s «*egy paripával*» menekűlhetett.

Íme, a nemzeti szabadság ügyéért mindenét odaáldozott, törhetetlen kurucz bujdosó *Kossuth!* . . .

A Kossuthokkal rokon *Ruttkay*-családról hasonlót tüntet föl ugyane lajstrom. Ugyanis a Túróczból ekkor kibujdosott hű kuruczok között három Ruttkayt lelünk: idősb és ifjabb Györgyöt s Jánost. E bujdosó nemesség azután általában, bármennyi nélkülözés, nyughatatlanság, szenvedés között is, híven kitartott az ügy mellett egész a szathmári békekötésig, a mikor fölégetett, kifosztott, megrongált udvarházaiba, elpusztúlt jószágaiba végre visszaszállhatott.

* * *

Még Nagy Géza értekezésének a 63. l. utolsó bekezdésében *Kossuth Andrásról* mondottakra van megjegyzésünk. Az t. i., hogy ez az András Sáros-Patakra bizonyára *nem* II. Rákóczi Ferencz idejében, hanem utóbb, *a szathmári béke után* telepedett le. Mert azon állítás, hogy ő Rákóczinál «*előkelő tiszti állást*» töltött volna be: nem egyéb puszta képzelgésnél. Rákóczi udvari, hadi és gazdasági tisztjeinek sokszoros, teljes jegyzékeit ismerjük, de azokban Kossuth András nevét hiába keresnők, — akár még a fiatal apródok között is. Hanem az a körülmény, az a nyom, hogy e Kossuth András *Fogarassy-leányt bírt nőül:* igenis, Patakra vezet. Ugyanis a fejedelemnek egyik belső, megbízott udvari híve vala *Fogarassy István* (Rákóczi főpohárnoka), a ki a számkivetésbe is követvén urát, Lengyelországban Danczkán élt sokáig, Vay Ádám udv. fő-

Nyomt: Ullmann József, Budapest.

A KOSSUTH CSALÁD CZÍMERE 1479. ÉVBŐL.

kapitánynyal együtt; honnét csak 1713-ban, a fejedelem engedelmével tért haza, és telepedett le a Rákóczi-ház másik régi hű embere Kőrössy György mellé Sáros-Patakra. Talán ennek a Fogarassynak a leányát — vagy unokahúgát — vette aztán feleségül Kossuth András, és így került Patakra. De ez már a *kuruczvilágon innen* — s úgy látszik: jóval innen — történhetett. Mert Fogarassy a kuruczvilágban nőtlen életet élt; s ha az 1711-iki farsangon Munkácson, vagy azután Lengyelországban megnősült is talán: 1725—26 előtt nem lehetett neki férjhezadó leánya. Kossuth András későbbi ideteléplülésére mutat azon tény is, hogy nemességi bizonyítványát Zemplénmegyében — Nagy Géza közlése szerint — csak 1744-ben hirdetteté ki. A többi mind mese.

IV.

A családi czímer.

Befejezésül a Kossuth-czímert kívánom ismertetni, e czélból mindenekelőtt magának az 1479-iki eredeti czímerlevélnek teljes szövegét ideiktatván.

Nos Mathias dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. Tibi fideli nostro nobili Nicolao de Koswth salutem gratiamque nostram regiam et omne bonum. Regalis dignitatis sublimitas inter alias suas sollicitudines hanc curam habere debet precipuam, ut juxta suorum subditorum qualitates et benemerita alios munificentia sua regia prosequatur, alios siquidem ulterioribus nobilitatum gradibus et insigniis condonet, sic enim subditorum animus ferventiori zelo ad regalia servitia et opera virtutum merito incitantur (sic) et accenditur. Sane itaque consideratis tuis fidelitatibus et fidelium servitiorum meritis nobis et sacre nostre regie corone juxta tue possibilitatis exigentiam exhibitis: Tibi tuisque heredibus et posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia, que in principio seu capite presentium literarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictoria depicta sunt et figurata, de mera auctoritate nostra regia ac potestatis plenitudine et gratia speciali, animoque deliberato et ex certa nostre Majestatis scientia dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus ac presentibus elargimur, ut Tu, tuique heredes et posteritates universe predicta arma seu nobilitatis insignia more aliorum nobilium regni nostri armis utentium semper ubique in preliis, duellis, hastiludiis, torneamentis et aliis exercitiis nobilibus et militaribus, necnon anulis, velis, cortinis et papilionibus, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis cujuscumque gradus et preeminentie hominibus insignitos esse dici volumus et nominari, gestare, omnibusque illis gratiis, honoribus, prerogativis et libertatibus, quibus ceteri nobiles regni nostri armis utentes quomodolibet consuetudine vel de jure utuntur et fruuntur, uti, frui et gaudere valeas, tuique heredes et posteritates prefate possint et valeant; tanto igitur ampliori studio et diligentia ad servitia regia et sacre corone nostre de cetero tua sollidetur intentio, quanto te largiori favore nostro regio et benivolentia preventum conspexeris et munere gratiarum. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam presentes litteras fieri, nostrique sigilli secreti, quo ut rex Hungarie utimur, jussimus et fecimus appensione communiri. Datum Bude in festo beatorum Viti et Modesti martirum anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. vigesimo secundo, Bohemie vero undecimo.

[Eredetije, igen szép czímerrajzzal, vörös-zöld selyemzsinórról függő pecséttel, pergamenen. Nr. 20.]

Már magában véve az sem érdektelen körülmény, hogy a halhatatlan szabadsághős Kossuth Lajosnak ősnemességű elődei épen legnagyobb nemzeti királyunktól Hunyadi Mátyástól nyerték czímerüket. Mintha Mátyás király és Kossuth Lajos egyaránt ragyogó és egyaránt örökfényű dicsősége olvadna össze e tényben!...

De a Kossuth-czímerkép heraldikailag is egyike a legnevezetesebbeknek, és a közszokástól több részletben eltér. A szépen símított pergamenre írt, de már elsárgult tentájú czímer-levél magyar munka, Budán állíttatott ki, s művészi festése a heraldika fénykorának, míg ornamentikájában már a renaissance kezdetének jellegeit viseli magán. Az oklevél élén álló czímer színei még élénkek, csak az aranyozás kopott meg a sisakokon. A paizsot környező ékes foszladékok és díszítő arabeszkek rendkívül finoman és ízlésesen készítvék. Maga a vért is előkelő beosztást mutat: *négyzett*, váltakozó kék-piros mezőkkel. Czímerészeinknél erről eddig említés sem volt; *Nagy Iván* (VI. k. 380. l.) csak kék mezőről, egy mezőről beszél, és úgy ő, valamint *Csergheő Géza* a Siebmacher-

féle czímergyüjteményben, továbbá *Nagy Géza Turul*, 1894. 2-ik füzet 51. l.) hibásan és hiányosan írja le a czímert ekképen: «A paizs *kék udvarában* egy ágaskodó *zerge* (Nagy Gézánál: «*vagy vadkecske*»), mely első lábaival három *kinyílt rózsát* tart; a paizs fölötti sisak koronájából *ugyan olyan zerge* (s egyéb nem?) emelkedik ki.»

Nos, hát a Kossuth-czímer nem ilyen, hanem a következő. A Mátyás korában divatozó alakú, balra dőlt tárcsa-paizs vagy vért, egyenlő nagyságú kék és piros négy mezőre van keresztalakban osztva. Ezekben három fő czímeralak látható; úgymint a mezők függélyes osztó-vonalán egy hosszúszárú — a földből kinőni látszó — zöld levelű s fent három ágban és a három ág csúcsán három *fejér liliom-virágban* (világosan *liliom* és nem három rózsa!) végződő, magas liliomszál. Ehhez, a jobboldali két mezőben balra fordúltan ágaskodik föl egy *kunkorodott szarvú kos*. (Nyilvánságosan *kos* és nem kurtafarkú *zerge* vagy *kecskebak*.) A diploma szövegében, mint láttuk, a czímeralakok nincsenek ugyan felsorolva: azonban a rajz oly világos, hogy a *kos* jellegző alakjára nézve semmi kétséget nem hagy fenn; a minthogy a családi levéltárban őrzött külön czímer-leirásban is e czímer-alak «*aries*»-nek, kosnak, mondatik.[1] — És így a czímer beszélő-czímernek vehető s e szerint a Kossuth név nem szláv, hanem magyar eredetű, mert a *kos* szóval állhat etymologiai kapcsolatban.

A baloldali mezőkben pedig a harmadik czímeralak foglal helyet: *aranyozott magyar süveg*. (Mitra Hungarica.) Ennek aranyozása, fájdalom már annyira lekopott, hogy eleinte aranyos kagylónak néztük; Kossuth Miklós 1661-iki zászlajára pedig inkább kalapnak vagy méhkasnak festette a képíró. Nyilván akkor is kopott volt már.

Legsajátságosabb a czímeralakok elrendezésében az, hogy ezek nincsenek a két-két négyzetben — szokás szerint — megismételve: hanem szokatlanúl *átmennek az egymásfölötti két mezőbe*, úgy, hogy liliom és kos a két jobb mezőt, az aranysüveg pedig a két bal mezőt foglalja el az osztó vízszintes vonalon keresztül. — S az oromdísz is ép ilyen különös; mert ebben a vért fölötti rendes aczélsisak *fölé* van helyezve a *czímerbeli aranysüveg*, s ebből emelkedik ki a balra ágaskodó kos, a háromvirágú fejér liliomszállal. Továbbá, nagyobb előkelőség és dísz kedvéért e fő-oromdísz két oldalán még egy-egy *sasszárny* áll ki; de nem természetszínű barna vagy fekete, hanem a vért-mezők színeinek megfelelően *kék-piros* és *piros-kék* színekkel vágva. A paizsot környező foszladékok szintén ily színűek.

A Kossuth Lajos és Gábor urak birtokában levő két régi — az egyik *S. K.* jelzéssel gyöngyházba metszett, még XVII-ik századi — pecsétgyűrűn is az imént leírt alakokkal van a czímer bevésve, csakhogy, persze, nem tökéletesen.

A mi már a czímeralakok és alakzatoknak symbolikus jelentőségét illeti: azok következőkép értelmezhetők. Hazánkban a XV. században a pajzsnak négy mezőre osztása már maga ritkaság számba megy s mint kitüntetés, a család előkelőségére vall. (Magok a Hunyadiak czímere is eredetileg csupán egymezejű volt s csak Hunyadi János kormányzónak beszterczei gróffá emeltetésekor tette azt V. László király négy mezejűvé, a gyűrűs hollót a vörös oroszlánnal bővítvén.)

A Kossuth-czímer középalakja, a háromvirágú *fejér liliom*, a lovagi becsület szűz tisztaságát jelzi. Egyéb iránt ezen általános jelentésén kívül e czímeralak, specialiter itt, egy — a halhatatlan kormányzó által még ismert s őseitől örökölt, családi hagyomány szerint — mely Károly Róbert királynak havaselvi hadjáratára vonatkozik, — az Anjou-k három liliomával állhat eredetére nézve kapcsolatban.

[1] E czímerleirás — mely ugyan csak múlt századi másolatban maradt fenn, de a heraldikai blazonálásban oly szabatos, hogy jóval régibb korból eredőnek tűnik fel — a következő: Insignia nobilis familie Kossuth de Udvard, in possessione Kossuth Cottui huic Thurocziensi ingremiata degentis sunt talia: Scutum militare linea per medium in forma crucis quadripartitum, in cujus dextra inferiori rubei coloris aries, posterioribus pedibus erecte stans, anterioribus vero lilium album triplicatum attingens, sinistra vero inferiori celestini coloris, mitra antiqua hungarica aureo colore picta locata visitur; scuto incumbentem galeam militarem apertam, itidem mitra antiqua hungarica tectam, post hanc eque aries dimidius anterioribus pedibus lilium album attingens inter alas aquile conspicitur, a summitate vero, sive cono galeae laciniis seu lemniscis, hinc rubri et celestini, illinc vero aurei colorum in scuti oram fluitantibus, illudque exornantibus.»

A második czímeralak pedig, úgymint a szarvashomlokú, ugró *kos:* a harczi erőt, az ütközetre mindig készen rohanó vitézt jelképezi. (Tudjuk, hogy a kosfő már a régi görögöknél is az oszlopcapiteleken stb. a harcziasságot, erőt jelzé, és hogy a rómaiak — s úgy utánok a középkor európai hadseregei is — várvívó ostromgépeik faltörő rúdjaira kosfőt alkalmazának, ezek romboló erejét külsőleg is jelképezendők.)

Végre a vért harmadik főalakja: az *aranysüveg*, egyenesen vezéri vagy legalább is főtiszti jelvény; mert arany — vagyis aranyozott — sisakot csak vezér vagy magasrangú hadi tiszt hordhatott, megkülönböztető jelűl a csatákban.

S itt felmerűl a kérdés: vajjon nem szolgált-e a czímerszerző (avagy bővítő) Kossuth Miklós mint főhaditiszt, Mátyás király híres *fekete seregében.*

Mindezen díszjelvények ismétlődnek az oromzaton, megtoldva még két színes *sasszárnynyal:* a mi szintén csak kiváló lovagoknak adatott vala meg. Egy szóval a Kossuth-czímer nagyon előkelő heraldikai alkotással bír.

* * *

A föntebbiekben ismertetett s hű színnyomatban mellékelt, Mátyás királyféle Kossuth-czímerrel heraldikusainknak méltó lesz bővebben foglalkozniok. Részünkről örülünk rajta, hogy ezen úgy történelmi, mint czímertani szempontból oly nagyérdekű emléket napfényre hozhattuk.

THALY KÁLMÁN.

A BILKEI LIPCSEY CSALÁD.

(Második és befejező közlemény. Hat czímerrajzzal.)

Ezekben elmondottuk azon *Bilkei Lipcseyek* történetét, kiknek leszármazása *Bilkey Karácson vajdától* szakadatlanúl lehozható volt, van azonban még több oly családtagról tudomásunk, kiket elegendő adatok hiányában ma még nem helyezhetünk el a családfán, ilyenek:

Lipcsey Szaniszló, a ki 1463-ban királyi ember volt.

Anna, 1540 körül Ilosvay Orbán felesége.

Miklós, a ki 1568—70 között született, 1609-ben Bilkén lakott, és 1631-ben beregmegyei táblabiró volt.

Pál, a ki 1581-ben született és 1631-ben még életben van.

Márton, a ki 1595-ben együtt tesz óvást Bilkey Máténé ellen a bilkei, rákóczi és dobrókai jószágok eladása miatt, a ki 1641-ben beregmegyei táblabiró s még 1651-ben említtetik.

Máté, a ki 1608-ban Lipcsén lakik, máramarosi esküdt, 1630-ban pedig szolgabiró. Ez azonban aligha a *Bilkei Lipcseyek* közé tartozik, hanem valószinüleg *Lipcsey Elek* ágából való.

János, a ki 1609-ben beregmegyei táblabiró, nem lehetetlen, hogy azonos a *II. László* ágán lévő *XI. Jánossal.*

Dobrókai Lipcsey János, a ki 1561-ben született s 1588-ban említtetik.

Ifjú Gábor, a ki 1629-ben néhai Bilkey Miklós fia Bálint nevében beperli nevezett Bilkey Miklós leányát *Annát, Lipcsey Sándornét* és Borbálát Supán Péternét a bilkei, rákóczi, dobrókai és szajkófalvi birtokok visszatartásáért, mely birtokokat gyámjok, Bilkey János adott volt át nekik. Ezen *Gábor* özvegye *Kölcsey Klára* még 1664-ben is életben van.

Zsigmond, kinek neje, Zoltán Pál és Csúzy Erzsébet leánya, *Zoltán Anna*, elébb Komlósy Pál özvegye, 1640—69 között élt.

Anna, a ki 1640-ben Kisfalusy Péter beregmegyei alispán neje volt

Borbála, a ki elébb Munkácsy Péter deák özvegye volt, 1657-ben pedig Vékei Ruszka István felesége, midőn férje különféle jószágokat hagyományoz neki végrendeletileg, mivel 1000 forintját elköltötte volt, s a kinek fia Ruszka István és leánya Ruszka Erzsébet, discretus Szentpétery Jánosné részére 1658-ban az iránt tartatik tanúkihallgatás, hogy a női ág örököl-e a bilkei birtokokból.

Zsigmond, a ki 1670-ben született.

Sámuel, a ki 1688 ban született.

György, a ki 1691-ben született.

János, kinek fia *Mihály* 1629.,48. és 54 években említtetik.

Imre, a ki 1689-ben fordúl elő.

János, a ki fiának *Mihálynak* iskoláztatására zálogba adott 1746-ban Miszliczén egy jobbágy telket 30 vonás forintért *Lipcsey Péternek*; lehet hogy ezen *János* egy személy azzal, a ki 1747-ben beregmegyei rendszerinti esküdt volt, de bizonyosan más *János* az, a ki 1752-ben helyettes esküdt volt.

István, a kinek *Samy Évától* született fia *András* 1762-ben élt.

János, a kinek ugyanazon *Samy Évától* született fia *István* szintén 1762-ben említtetik.

Mária, a ki 1731-ben Szabó Dániel felesége.

Alsó-Rónai Lipcsey Sámuel, a kinek neje, *Vajnághy Anna*, 1731-ben élt; ez a *Sámuel* bizonyosan *Lipcsey Elek* ágából való volt.

Péter, a ki Miszticzén egy telket adott el 1781-ben az ottani zárdának 100 forintért.

János fia *Zsigmond*, a ki 1798-ban a franczia háborúkor kapitány volt.

György, a ki nejével *Gorzó Zsófiával* Lipcsén egy telket vett zálogba sógorától, Gorzó Lászlótól, 100 vonás forintért.

Nem a Bilkey Lipcsey családból valók, hanem a Nagylucsei Dóczy család tagjai:

Lipcsey Katalin, 1524-ben Kapy Miklósné, *Anna*, 1526-ban Kapy Lászlóné és *István*, a kinek 1560-ban Hatthy Zsófia volt a neje.

Élt a XVII. század közepén egy *Öreg Bilkei Lipcsey Gergely*, kit szintén nem tudunk *Karácson vajda* utódai között elhelyezni, a tőle leszármazottak a mellékelt táblán láthatók:

IV. TÁBLA.

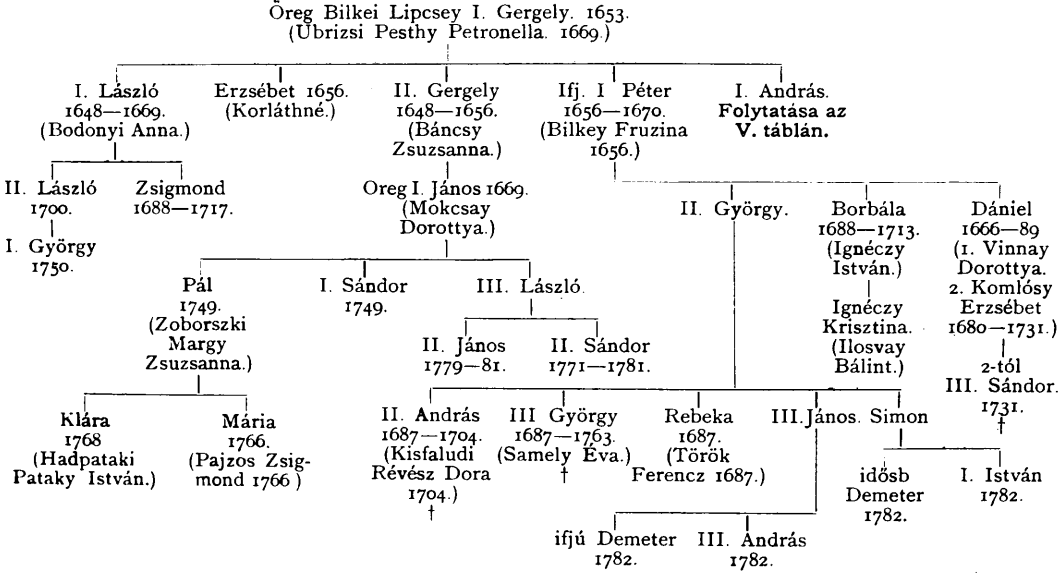

Lipcsey Gergely Bélyben, Zemplénmegyében 1653-ban egy nemesi udvarházat kapott Sennyey Ferencztől beiratképen 250 forintért. Neje ungmegyei *Ubrizsi Pesthy Petronella* volt, kitől négy fia és egy leánya maradt: *I. László*, *II. Gergely*, *I. Péter*, *I. András* és *Erzsébet*, egy szintén ungmegyei *Korláth-Helmeczi Korláth* felesége.

I. László elzálogosítja bilkei, lipcsei és rákóczi birtokait nejének, *Bodonyi Annának* 1648-ban 600 forintba. 1660-ban végrendeletet tesz, melyben nejének Bilkén két és Rákóczon egy jobbágy telket hagyományoz beiratképen 300 forintért, s ugyanazon évben semmisnek és érvénytelennek nyilványítja azon kötelezvényét, melyet tőle báró Perényi György kicsikart, midőn őt Nagy-Idán fogva tartotta; 1669-ben óvást emel az édes anyja *Pesthy Petronella* által elzálogosított egy bizonyos jobbágy miatt. Két fia maradt: *Zsigmond* és *II. László*.

II. László Szőllősvég-Ardón lakott, midőn 1700-

ban 40 magyar forintot vett fel Szenczy Dánieltől azon lipcsei jobbágyra és telekre, melyet még atyja zálogosított volt el 410 forintért Pápay Istvánnak; akkor már élt fia *I. György*, de ennek sorsáról semmi tudomásunk sincsen.

Zsigmond 1688-ban Bilkey Miklóssal együtt ellentmondott azon egyességnek, melyet *Ignéczy Istvánné Lipcsey Borbála* és testvére *Dániel*, néhai ifjabb *Lipcsey Péter* és *Bilkey Fruzsina* gyermekei, egymás között kötöttek volt a bilkei jószágok iránt a fiú ág hátrányára, és tiltakozott Bilkey Ferencz özvegye Farnossy Fruzsina ellen, a ki unokáját *Lipcsey Dánielt* magánál tartotta s e czímen a lipcsei birtokokat bitorolta. 1700-ban még 200 magyar forintot vett fel bátyjával *Lászlóval* együtt Szenczy Dánieltől a már említett lipcsei telekre s a rajta ülő jobbágyra. Gyermekei, úgy látszik, nem maradtak.

II. Gergely 1656-ban testvéreivel *László*, *Péter* és *Andrással* együtt zálogba adott valami máramarosi részbirtokot nővérüknek *Erzsébetnek*, 100 forintért. 1671-ben Beregmegye egyik szolgabirája volt. Nejétől *Báncsy Zsuzsánnától* egy fia maradt: *öreg I. János*, a ki 1669-ben említtetik, s kinek feleségétől *Mokcsay Dorottyától* három fia született: *Pál*, *I. Sándor* és *III. László*.

I. Sándorról 1749-ben tétetik említés.

Pálnak, ki szintén 1749-ben iratik élőnek, nejétől *Zoborszki Margy Mátyás* és *Nagyváradi Stépán Mária* leányától, *Zsuzsannától* csak két leánya maradt: *Klára*, 1768-ban *Hadpataki Pataky Istvánné*, és *Mária*, a ki 1766-ban *Pajzos Zsigmond* felesége volt.

III. Lászlónak két fia volt: *II. János* és *II. Sándor*.

II. János Kerészben lakott Ungmegyében, de birt Lukován is, 1779. és 1781-ben említtetik, utódai ismeretlenek.

II. Sándor 1771-ben érvénytelennek nyilvánította azon szerződést, melylyel szeretvai birtokát eladta volt 70 forintért Kasa Pálnak és feleségének Olcsváry Máriának. Volt Lukován is jószága, de 1781-ben Szatmármegyében lakott Ilken. Utódairól nincs tudomásunk.

I. Péter 1670-ben eladta a bilkei udvarházban levő részét 100 forintért *Lipcsey id. Péter* fiának *Mihálynak*. Neje Bilkey Ferencz és Farnossy Fruzina leánya *Bilkey Fruzina* volt, a ki utóbb 1688-ban Horváth János feleségeként említtetik, s kitől két fia és egy leánya született: *II. György*, *Dániel* és *Borbála*, *Ignéczy Istvánné*.

Dániel Sennyey Albert jószág-igazgatója volt, s mint ilyen, Páczinban egy nemesi udvarházat kapott 1666-ban beiratképen, 300 forintba; ugyanezen évben óvást emelt bizonyos nagytárkányi háznak és teleknek Sennyey Ferencz által Majos Jánosnak és fiának Ferenczcnek szándéklott eladása ellen, minthogy ezen fekvőségek előzetesen neki jutottak osztályrészül. Első neje *Vinnay Dorottya* volt, a ki férjét végrendeletileg örökösévé tette. Második nejétől, Komlósy Benedek és Csebi Pogány Zsuzsánna leányától, *Komlósy Erzsébettől*, egyetlen fia maradt *III. Sándor*, a ki 1731-ben még életben volt, de utódai nem maradtak.

II. Györgynek négy fia és egy leánya volt: *II. András*, *III. György*, *III. János*, *Simon* és *Rebeka*, *Török Ferenczné*.

II. András, *III. György* és *Rebeka* felvevén a beiratási összeget, 1687-ben visszabocsájtják Sennyey Istvánnak azon páczini udvarházat és korcsvai puszta telket, melyeket nagybátyjok *Dániel* kapott volt Sennyey Alberttől. 1704-ben Klobusiczky Jánostól Ágcsernyőn egy puszta jobbágy telket kapott *Lipcsey András* beiratképen 100 forintba, s még ugyanazon évben végrendeletet tett neje *Kisfaludi Révész Dorottya* javára. Gyermekei nem maradtak.

III. György 1687-ben máramarosi esküdt volt, 1703-ban zálogba vett Ágcsernyőn két jobbágyot 200 forintért Jászay Imrétől és Klobusiczky Jánostól, de erre rövidesen elhalálozott s neje *Samely Éva* már 1704-ben Horváth Ádám felesége volt, a midőn valami részbirtokot szerzett Őrben 200 forintért Eöry Sándortól. Utódai nem maradtak.

III. Jánosnak két fia maradt: *ifjú Demeter*, a ki 1782-ben Örvénden és *III. András*, a ki ugyanakkor Ér-Kakadon lakott Biharmegyében. Udódaikat nem ismerjük.

Simonnak szintén két fia volt: *id. Demeter* és *I. István*, a kik 1782-ben Oroson laktak Szabolcsmegyében. Ezek utódait sem ismerjük.

I. András ágát az V. tábla mutatja.

V. TÁBLA.

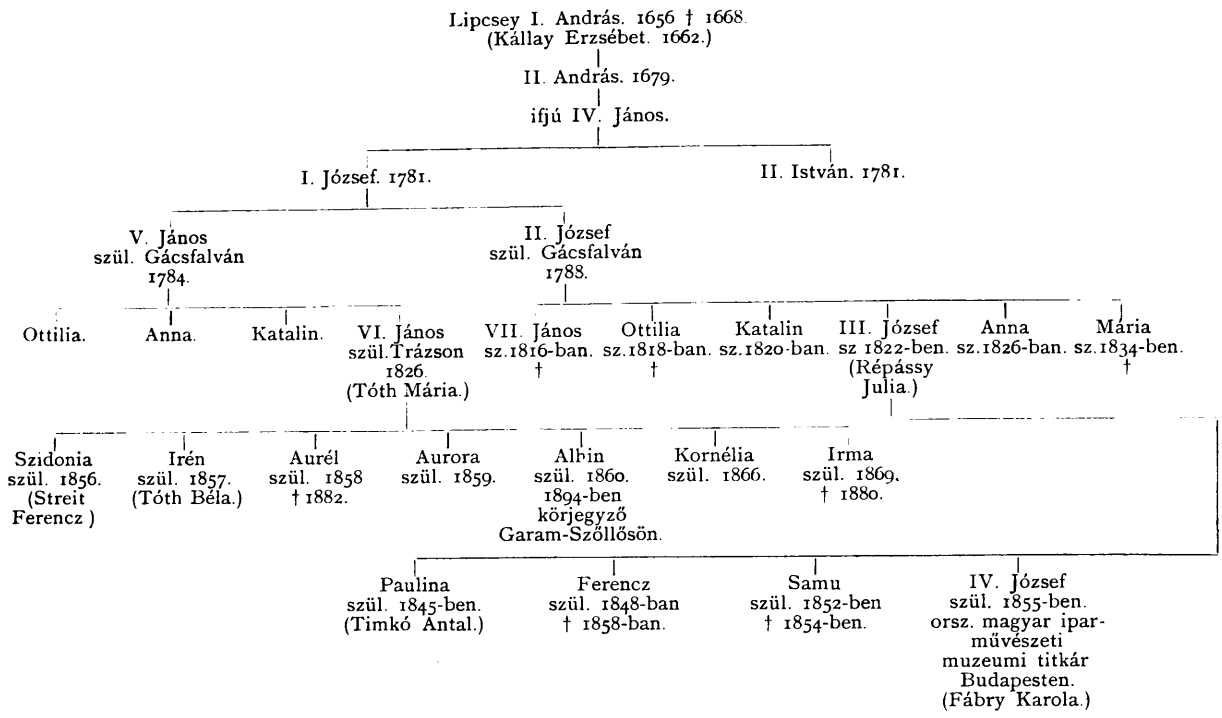

I. András 1667-ben máramarosmegyei alsó járási főszolgabiró volt, de már 1668 április 12-én néhainak iratott. Neje Nagy-Kállói Kállay Ferencz leánya, *Kállay Erzsébet* volt, a kinek egyik nővére, Borbála, Borbély István özvegye, a másik pedig, Klára, báró Perényi Zsigmondné volt 1662-ben. Csak egy fia ismeretes, *II. András*, a ki 1679-ben tiltakozott valami páczini telek miatt, melyet Sennyey Mária elfoglalt volt. Fiának *IV. Jánosnak* fiai: *I. József* és *II. István* 1781-ben mindketten Abaújmegyében Visolyban laktak.

II. István utódait nem ismerjük.

I. József Visolyból Gácsra költözött. Két fia maradt: *V. János* és *II. József*.

V. János Gácsfalván született 1784 január 29-én, elébb Füleken, utóbb Nagy-Surányban lakott Nyitramegyében, tiszttartó volt a gróf Berchtold családnál. Gyermekei közül *VI. János* született Trázson 1826 február 23-án, 1847-ben gyógyszerészi oklevelet nyert, s Stomfán gyógyszertárt nyitott, melyet 1852-ben eladván, Tardos-Kedden szolgabirónak neveztetett ki, utóbb tiszteletbeli főszolgabiró volt Nagy-Surányban, 1888-ban tardos keddi körjegyző lett; meghalt 1889 november 23-án. Gyermekeit a leszármazási tábla mutatja.

II. József 1788-ban született Gácsfalván, meghalt 1853-ban, gazdatiszt volt Gácson. Gyermekei a táblázaton láthatók, közülök *III. József* 1822-ben született. Neje *Répássy Julia*. Gyermekeik közül *Ferencz* és *Samu* kiskorukban haltak el, *Paulina Timkó Antal* felesége, *IV. József* pedig jelenleg (1894) az országos magyar iparművészeti múzeum titkára Budapesten.

Valószinűleg ezághoz tartozik *Karolina*, a ki 1870 táján Balassa-Gyarmaton apácza volt és *Józsefnek* egy leánya, a ki Barancsi Józsa N. huszárőrnagy felesége.

Még egy ága van a *Bilkei Lipcsey* családnak, melyet szintén nem köthetünk össze a családfával, de melyet (legalább nagyobb részében) szintén lehozhatunk napjainkig. Ezen ágnak őse *Tamás* fia *Mihály*.

Mielőtt ezen ág történetének elmondásához fognánk, bemutatjuk a származási táblázatot.

VI. TÁBLA.

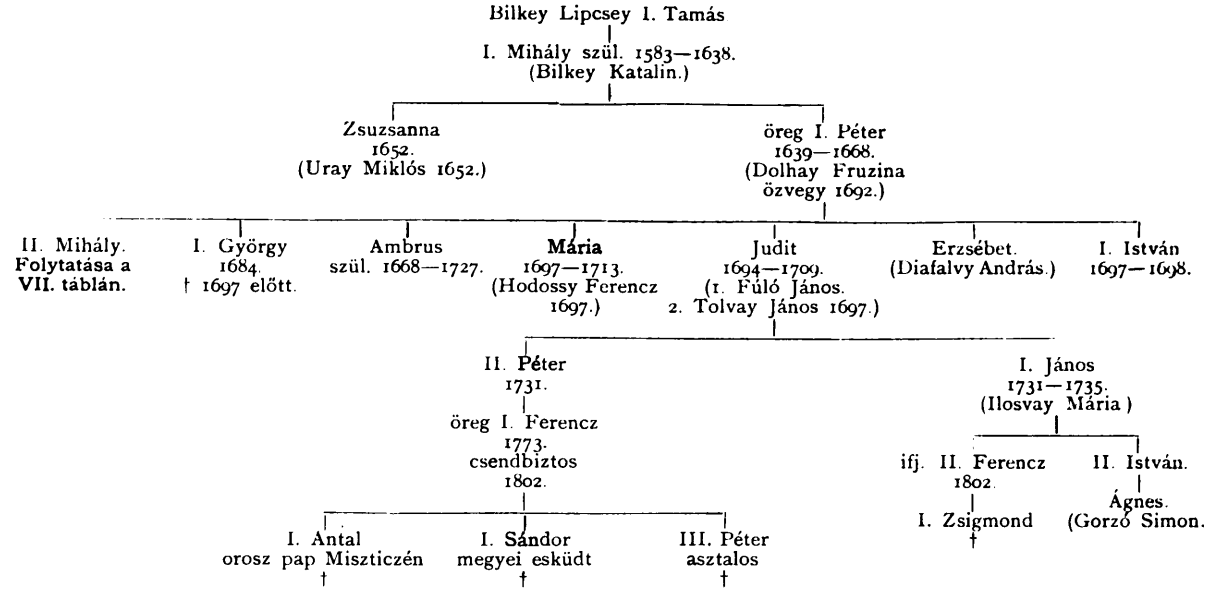

VII. TÁBLA.

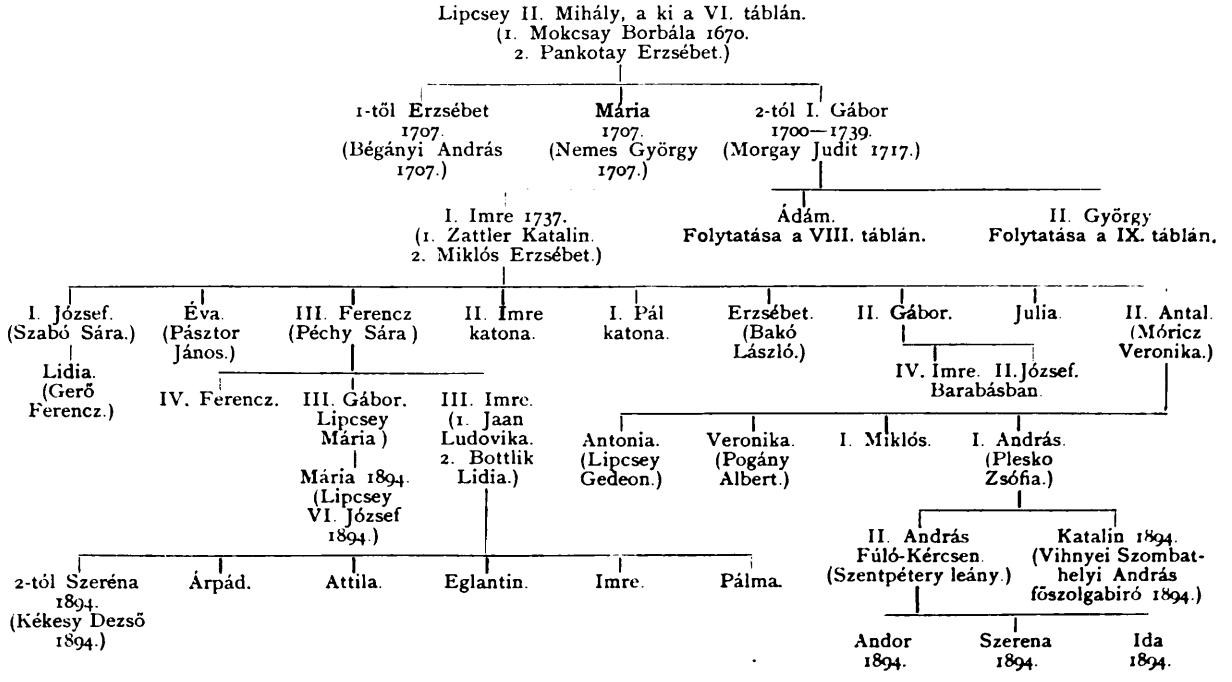

VIII. TÁBLA.

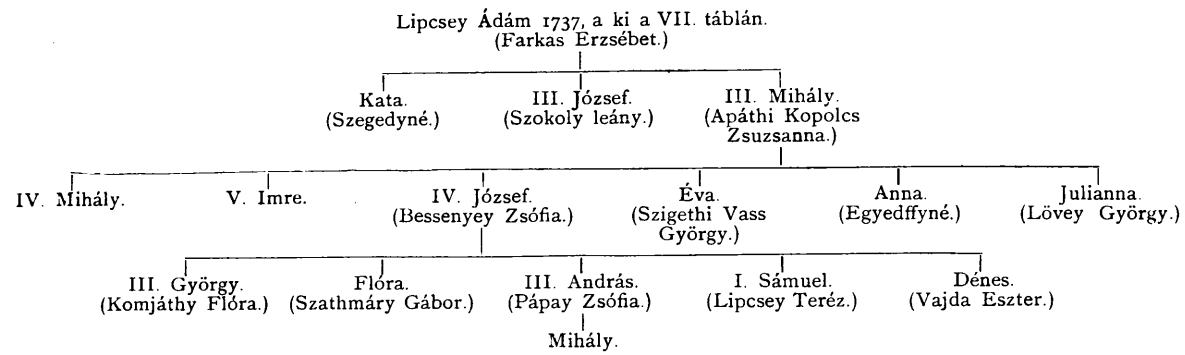

IX. TÁBLA.

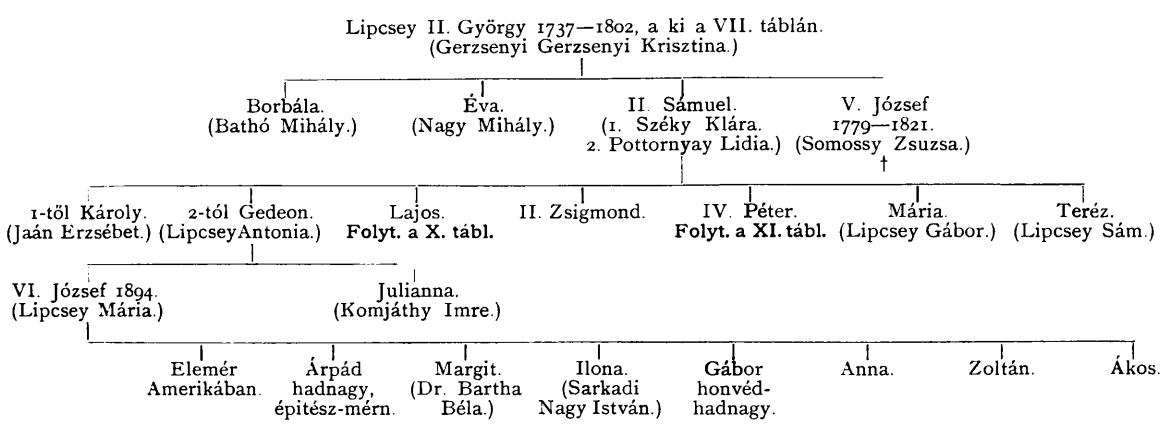

X. TÁBLA.

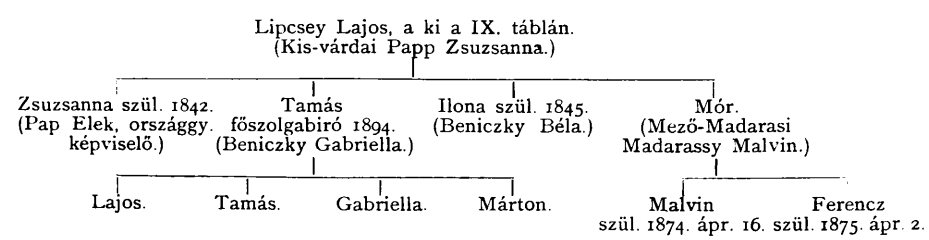

XI. TÁBLA.

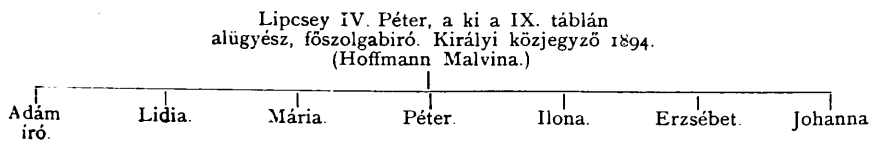

A VI. táblán álló *Lipcsey I. Tamás* fia *I. Mihály* 1583-ban született. 1634-ben Beregmegye táblabirájának választotta. Neje Bilkey Gergely leánya, *Bilkey Katalin* volt, a ki atyja összes birtokainak egyharmadát kapta hozományúl. Egy fiuk maradt, *I. Péter*, és egy leányuk, *Zsuzsánna*, a ki Uray Mihály és Báthory Zsuzsánna fiához *Uray Miklóshoz* ment nőül és testvérével *Péterrel* 1652-ben osztozott meg.

I. Péter 1651-ben tiltakozik Bilkey István ellen az ökörmezei, ripinyei, sebespataki, lazánki, bilkei, rákóczi, dobrókai, szajkófalvi és lukovai jószágok elidegenítése miatt. 1659-ben királyi ember volt, 1667-ben pedig beregmegyei táblabirónak iratik, 1684-ben már nem élt, midőn özvegy *Dolhay Fruzina* eltiltja fiát *Györgyöt* birtokai eladásától, s mindenkit azok megvételétől. *I. Péternek* nevezett nejétől négy fia és három leánya maradt: *II. Mihály*, a már említett *I. György*, *Ambrus*, *I. István*, *Mária*, *Judit* és *Erzsébet*. *Mária* 1697-ben *Hodossy Ferenczné* volt, 1713-ban már özvegy. *Judit* előbb *Fúló Jánosné*, utóbb 1697-ben *Tolvaj János* neje. *Erzsébet* pedig *Diafalvy András* felesége volt.

I. Györgyről azonkívül, hogy 1684-ben birtokait el akarta adni, egyéb adat nem maradt reánk; 1697-ben már nem élt.

Ambrus 1668-ban született. 1677-ben megosztozott testvéreivel, 1709-ben testvéreivel *Mihálylyal* és *Judittal* kéri Rákóczy Ferencz fejedelemtől, anyja jogán, a magvaszakadt Dolhay György birtokait. 1717-ben zálogba adta egy lukovai Fanta János nevű jobbágyát két fiával együtt Szenczy Ferencz szőllősi harminczadosnak (ki utóbb 1732-ben munkácsi harminczados volt) és nejének Sarmasághy Zsófiának 80 forintért és 2 véka árpáért.

Ezentúl nem hallunk *Ambrus* felől semmit; gyermekei, fiai legalább nem maradtak.

I. István zálogba vett Diafalvy Jánostól 1698-ban valami új-holyatini jobbágyot 70 forintért. Két fia maradt: *II. Péter*, *I. János*.

II. Péternek csak egy fia volt, *id. Ferencz*, a ki 1773—75-ben beregmegyei esküdt volt, 1802-ben pedig csendbiztos és a bilkei nemesség fobirája, midőn unokatestvérével, *ifjabb Ferenczczel* és rokonával *Lipcsey Józsefl* beregmegyei főjegyzővel ellentmondott Bartóffy András beiktatásának néhai Bilkey Miklós magvaszakadtán annak bilkei birtokába, azt állítván a minthogy úgy is van), hogy Bilkey Miklóssal nem halt ki a Bilkey család, mert az, a *Lipcsey* és *Gorzó* elnevezés alatt, két vonalon is virágzik. *Id. Ferenczneknek* három fia maradt: *Antal*, *Sándor* és *Péter*.

Antal orosz pap volt Miszticzén, *Sándor* beregmegyei esküdt, *Péter* pedig asztalosmester, gyermekei egyiknek sem maradtak.

I. János 1731. és 32-ben beregmegyei esküdt, 1735-ben pedig szolgabiró volt, nejétől *Ilosvay Máriától* két fia született: *ifj. Ferencz* és *István*.

Ferenczneknek fia *Zsigmond* utódok nélkül halt el.

Istvánnak egyetlen leányát *Ágnest Gorzó Simon* vette nőül.

II. Mihály (a VII. táblán) 1670-ben zálogba vette *Lipcsey ifjú I. Péter* (a IV. táblán) részét a bilkei udvarházból 100 forintért, s még ugyanazon évben egyezségre lépett feleségével *Mokcsay Borbálával* a bilkei udvarházbeli rész iránt. 1690-ben és 93 ban mint beregmegyei tablabiró említtetik. Második neje *Pankotay Erzsébet* leszármazását ide jegyezzük:

Szemere Sebestyén 1503.
(Bornemisza Anna.)
|
Szemere Zsigmond.
|
Szemere Anna.
(Váradi Pankotay János.)
|
Pankotay György.
(Rácz Katalin.)
|
Pankotay Erzsébet.
(Lipcsey Mihály.)

Első nejétől két leánya maradt: *Erzsébet*, 1707-ben *Bégányi Andrásné* és *Mária*, szintén 1707-ben *Nemes György* házastársa. *Pankotay Erzsébettől* csak egy fiú született: *I. Gábor*.

Más *Lipcsey Mihály* az, s minthogy *Német-Lipcsei Bergernek* is neveztetett, bizonyosan nem is a *Bilkey Lipcseyek* közül való, a ki 1638 ban zemplénmegyei ladmóczi birtokát 200 forintba írta be visszaválthatólag Keresztes Istvánnak, 1640-ben pedig két darab földet adott zálogba (nincs megírva, hogy hol) Bodó Lajosnak 40 forintért. 1641-ben *Nagyszeretvai* előnevet visel és birtokot cserél Buthkay Andrással és Györgygyel Nagy-Szeretván és Buthkán s még ugyanazon évben az ungmegyei Vajánban egy néptelen «Gál Mátyás» nevű telket adott zálogba 200 forintért Csicseri Jóbos Ferencznek, 1643 ban pedig Ladmóczon zálogosított el egy fél jobbágy

telket Ubrizsi Pesthy Gábornak 200 forintért. 1650-ben egyezkedik Csicseri Jóbos Ferenczczel a csicseri, vajáni és puszta-újfalusi részbirtokok iránt, 1654-ben megveszi felesége *Dobóczy Mária* nagyszeretvai egész udvarházát és két jobbágytelkét 1607 forintért. Fia lehetett azon *Lipcsey Jeremiásnak*, kinek neje *Gyulai Vas Borbála* (elébb Hetey Andrásné) 1630-ban vett fel 900 magyar forintot gróf Drugeth Jánostól Orosz-Volova zemplénmegyei faluért, mely nála ennyiért volt zálogban.

Lipcsey I. Gábor anyja, *Pankotay Erzsébet* után örökölte a tisza-füredi és puszta-kócsi birtokokat Hevesmegyében. 1700-ban rokona Füredi Rácz Péter részére meghatalmazványt állított ki, de azt 1701-ben visszavonta, mert Rácz Péter Tisza-Füred felét elidegenítette. 1702-ben zálogba adta Tisza-Füred és a kócsi puszta felét, kivéve Váradi Rácz Péter, Szeleczky Márton és Herr Mátyás egy-egy nemes telkét, 750 forintért Glöckelspergi Ditrich Jánosnak és feleségének Hiling Zsófiának. 1704-ben Ökörmezőn egy telket vett zálogba Bilkén lakó *Lipcsey Istvántól*, de azt utóbb 1739-ben Csernel Zsigmondnak adta át, kinek özvegye Zidra Katalin 1755-ben Nyárba Jaczkónak engedte. 1717-ben Bilkéről Barabásba költözött lakni. 1731-ben Pankotai Józsa Istvánt vallotta meghatalmazottjának. A beregmegyei táblabirák között neve 1714-ben fordul elő.

Nejétől, *Morgay Judittól* három fia maradt: *I. Imre*, *Ádám* és *II. György*, *Morgay Judit* leszármazását ezen kis táblázat mutatja:

Subich Tamás.
(Berencsény Ilona.)
|
Subich Pál.
(Pongyalaki Galambos István leánya Judit.)
|
Subich Katalin.
(Morgay Imre.)
|
Morgay Judit.
(Lipcsey Gábor.)

Imre utódai a VII. táblán láthatók, közülök *III. Imre* 1845-ben Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyék főügyésze volt, az 1848—49-ki szabadságharczban való részvételéért fogságot szenvedett, 1861-ben Heves vármegye II. alispánjának választatott, de ezen tisztségről rövidesen leköszönt. Meghalt 1882 január 29-én, életének 71-ik évében.

Első nejétől *Kövi Jáán Ludovikától*, (ki 1868 július 4-én halt el), gyermekei nem maradtak, második feleségétől, *Bottlik Lidiától* született gyermekeit a leszármazási tábla mutatja.

Lipcsey Ádám ágazata a VIII. táblán látható.

II. György (a IX. táblán) Tisza-Füredre költözött, 1792-ben vett ki Beregmegyétől nemesi bizonyítványt. Neje *Gerzsenyi Gerzsenyi Krisztina* volt, kinek leszármazását itt bemutatjuk:

Görbedy László.
(Szepessy Anna.)
|
Görbedy Katalin.
(Uray Sándor.)
|
Uray Borbála.
(Péczely Péter.)
|
Péczely Sándor.
(Olasz Katalin.)
|
Péczely Katalin
(Gerzsenyi Mihály.)
|
Gerzsenyi Zsigmond.
(Baghy Erzsébet.)
|
Gerzsenyi Krisztina.
(Lipcsey György.)

Lipcsey II. György fia *József* Beregmegyében maradt, s ott 1779-ben aljegyző, 1784-ben tiszti alügyész, 1785-ben tiszti ügyész, 1793—1802-ig főjegyző volt; közben 1798-ban alispánnak is jelöltetett, 1802-ben a pozsonyi országgyűlésre, 1807-ben pedig a budaira küldetett követül, de utóbbiról lemondván, törvényszéki ügyekben másod alispánnak helyettesíttetett. Református vallásának buzgó híve lévén, 1791-ben negyedik segédgondnok, 1808-tól 1821-ig pedig tractualis főkurátor volt. Birtokai voltak Dányádon, Milotán, Nagy-Szekeresen, Bilkén, Márokban, Adonyban, Hetényben, Gacsályon, Ugornyán, Papiban, Tisza-Vidén és Barabásban. Elébb Márokban lakott, utóbb Barabásba tette át lakását, a hol el is halálozott. Neje *Somossy Zsuzánna* 1823 előtt halt el, gyermekeik nem maradtak.

Testvére *Sámuel* Tisza-Füreden lakott, első neje *Széki Széky Klára* volt, a másodikkal Pottornyay N. és Kubinyi Mária leányával *Pottornyai Lidiával* Pottornyán e.küdött meg. — Családját második feleségétől született fiai: *Gedeon*, *Lajos* és *Péter* terjesztik napjainkig.

Gedeon fia *József*, tisza-füredi nagybirtokos leányát *Margitot* 1887 deczember 27-én vezette oltárhoz *dr. Bartha Béla* eperjesi jogakadémiai tanár.

Lajos született Tisza-Füreden 1810-ben, meghalt Kisújszálláson 1878 január 8-án. Neje *Kisváradi Papp Zsuzsánna*, kitől két fia és két leánya született: *Tamás*, *Mór*, *Zsuzsánna* és *Ilona*.

Várady István.
Dőghey Zsuzsánna

Várady Sára szül. Kisujszálláson 1810.
Kisvárdai Papp Lukács.
Esküvő Kisujszálláson 1820-ban.

Papp Zsuzsánna szül. Kisujszálláson 1821.

Tamás született Kisújszálláson 1843-ban. 1887—1894 hevesmegyei főszolgabiró Tisza-Füreden, nejét *Beniczei* és *Micsinei Beniczky Gabriellát* 1868-ban vette nőül Vadkerten Pestmegyében.

Mór született Kisújszálláson 1847 március 6-án neje *Mező-Madarasi Madarassy Malvina*, született Tasson Pestmegyében 1854 szeptember 15-én, esküvő ugyanott 1873 május 1-én.

Mező-Madarasi Madarassy Ferencz. — Galanthai Fekete Krisztina.
Esküvő Kolthán (Komárom megye) 1808. november 27.

Madarassy Károly szül. Tasson 1820.

Eszenyi Gábor. — Diószeghy Anna.
Esküvő Berzétén (Gömör megye) 1825 körül.

Eszenyi Emilia szül. Peérben 1830.

Esküvő Szalóczon (Gömör megye) 1850. május 15.

Madarassy Malvina.
(Lipcsey Mór.)

Lipcsey IV. Péter (a XI. táblán) 1848-ban Hevesmegye első alügyésze, 1861-ben pedig tiszajárási főszolgabirája volt, jelenleg királyi közjegyző Egerben. Fiai közül *Ádám* hirlapszerkesztő, kiváló tollú beszélyíró.

A család ősei a beköltözködéskor a keleti egyház szertartásait követték, de már a harmadik, negyedik nemzedék a latin szertartásra tért át; röviddel utóbb elfogadták a reformált hitet, s csak a múlt század végén tért vissza egy-kettő a keleti egyházhoz.

A *Lipcseyek* címere egyenlő az Ilosvay, Komlósy és Gorzó családok címerével. Négy részre osztott pajzs, az 1-ső és 4-dik osztály vörös, a 2-dik és 3-dik pedig kék, az elsőben arany királyi (néha herczegi) korona, a másodikban hajlított pánczélos (néha vörös ruhás) kar görbe kardot tartva mar-

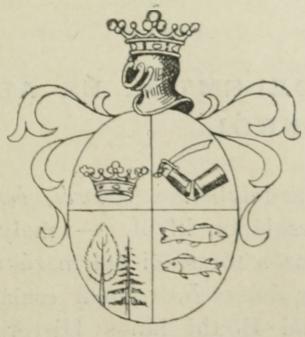

1. szám.

kában, harmadikban egymás felett két hal s a negyedikben zöld talajon (a régibb pecséteken a zöld talaj hiányzik) két fenyűfa (néha egy fenyü és egy tölgyfa). Sisak-takaró jobbról kék-arany, balról vörös arany. Oromdísz hiányzik. Lásd az 1. és 2. számú rajzokat, az első *Lipcsey József* pecsétje, Beregszász 1787 aug. 9-én, a második *Lipcsey Imréé* 1861-ben Hevesmegye másod alispánjáé. Ezt a négyelt pajzsú címert azonban csak a múlt század felé vették fel a *Lipcseyek*, azóta használják az Ilosvay, Komlósy és Gorzó családok is,[1] azelőtt halak képezték (hol kettő, hol négy) úgy a *Lipcseyek*, mint a Komlósy, Ilosvay és Bilkeyek címerét. Ilyen két-halas címer van a *Lipcsey Sándor* szolgabiró *L. S.* kezdőbetűs pecsétjén[2] (lásd a 3. számú rajzot); oromdísze hajlított pánczélos kar görbe kardot

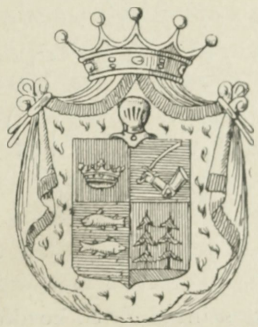

2. szám.

[1] A Dolhayak azonban sohasem viselték ezt a címert. Nagy Iván (Magyarorsz. családai, V. 230. l.) és báró Nyáry Albert (Heraldika vezérfonala, 72. lap) erre vonatkozó állítása tévedés. A Dolhayak címerét lásd a «Turul» XI. köt. 176. lapon.

[2] Ilosva, 1754 márczius 8.

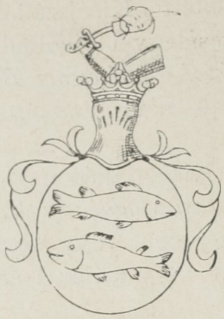

3. szám.

markolva, melyre levágott török fej van feltűzve. Ugyan e czímert látjuk ugyanezen *Lipcsey Sándor* egy másik, szintén *L. S.* kezdő betüs pecsétjén (lásd a 4. számú rajzot), melyen azonban az oromdísz egy felálló, mindkét oldalról egy-egy hold-sarlótól kisért nyilvessző.[1] Négy halat félholddal és csillaggal, közepén egy felálló tölgyfa galylyal *Lipcsey Gergely* a kurucz ezredes használt *L. G.* kezdőbetűs pecsétjén[1] (lásd az 5. számú rajzot).

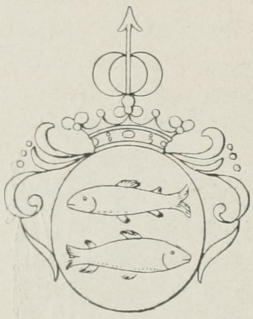

4. szám.

5. szám.

A legrégibb (eddig ismert) *Lipcsey* czímer azonban egy *felhúzott ij ráfektetett nyilvesszővel*,

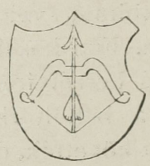

6. szám.

(lásd a 6. számú rajzot); ezzel pecsételt *Lipcsey János* 1525-ben.[2]

PETROVAY GYÖRGY.

[1] Bilke, 1772 augusztus 30.

[1] Bilke, 1645 június 1.
[2] Dolha, 1525 márczius 5.

ARMALIS KEMÉNY JÁNOS ERDÉLYI FEJEDELEMTŐL ÉS ADATOK A BOÉR NEVŰ CSALÁDOKRÓL.

Mielőtt a Kemény János erdélyi fejedelem által adott armalist előterjeszteném, okszerűnek vélem előbb a Boér nevű családokat venni szemügyre.

Hazánk erdélyi részében magában egy csapat *Boér* nevű család volt és van, melyek származása és nemzedékrendje eddig közrebocsátott Stemmatographiáinkban sem Lehoczky, sem Kővári, sem Nagy Ivánnál tüzetesen ismertetve nincsenek.

Kővári Erdélyben a *szkoréi*, *berivoi* és *kövesdi Boér* családon kívül, — melyet nevezett irónk egy közös törzsből származéknak állít — még *mintegy* húsz *Boér* nevű családot számít. Nagy Ivánnál Böjthi János Historiája alapján *szombatfalvi* és *apátii* Boérok is említtetnek, valamint ugyan ő a Hivatalos névtár útján *Récsei Boért* is ösmer.

Báró Apor Péter, Erdélynek a mult század-

ban egyik legjobb ismerője, «Mutationum Synopsis»-ában [1] a következő Boér nemes családokat sorolja fel, mindenik családnak a nevezetesebb tagjait nevezve meg, a mint következik:

1. *bükkösi* Boér családból Zsigmondot,

2. *bécsei* Boérok közül Zsigmondot és idősb Sámuelt,

3. *berivói* Boér Istvánt,

4. *fogarasföldi* Boér Tamást és id. Józsefet,

5. *kucsulátai* Boér Józsefet, fogarasi kinevezett főkapitányt,

6. *nyujtódi* Boér idősb Istvánt, 1734-ben, ki mintegy 30 évig volt alkirálybiró,

7. *kövesdi* B. *Imrét*, ifju és idősb *Pált*, *Ferenczet* Somlyóvár főkapitányát és Kraszna vármegye főispánját, *Simont*, Fogaras vár és vidéke főkapitányát, idősb *Gábort*, 1735. *Pált* és *Lászlót*,

8. *Sámuel* Jobbágyfalván lakozó, egykor tömösvári harminczadost.

Ezek közül Kővári és utána Nagy Iván a berivói Boér családnak közli öt nemzedékre terjedő családfáját.

Az eddig említetteken kívül találunk még más előnevű Boérokra is, így *tarcsafalvi* előnévvel Boér *Lőrincz* 1784-ben Doboka vármegyében mint ügyvéd volt ismeretes.

És még itt sincs vége a sornak. Dr. Szendrei János, a Turul VII. kötetében [2] a *kövesdi Boér* család czímeréül egy szép czímerképet közöl az eredeti czímerlevél szerint, mely a kövesdi Boér család birtokában van és a mely czimerlevelet a közlő szerint I. Lipót király előnévnélküli Boér Miklósnak és általa testvéreinek, Boér Jánosnak és *Kopacseli Boér* Ferenczcnek, nemkülönben unokatestvéreinek, Istvánnak és Andrásnak, mint a nemességben megerősítő armalist Pozsonyban 1659 szeptember 15-én adott. Ezen nemeslevél előbb 1660. február 3-án Zemplén vármegyében, 1661. augusztus 2-án Erdélyben Fogarason, illetőleg Fehérvármegyében hirdettetett ki.

A közlő szerint, a mint ezt dicséretes pontossággal megjegyzi, az armalisban a *kövesdi* előnév nem fordúl elő, és csupán Ferencz nevénél említtetik a *kopacseli* előnév és így nagyon helyesen következteti azt a közlő, hogy: «*mindaddig tehát, míg a kopacseli ág netalán más czímerét nem ösmerjük,*[1] *e nyilas czímert ép oly, sőt nagyobb joggal mondhatjuk a kopacseli Boér család czímerének is.*» Még szabatosabban és határozottabban mondhatta volna azonban azt, hogy mindenesetre a *kopacseli* előnevű Boéroknak és azoknak, kik az armalis szerzőktől származnak, kizárólag és egyedül van joguk ezen *nyilas* czímert használni.

De ezuttal szabadjon nekem közbevetőleg azt is megjegyeznem, hogy a közlő úrnak azon állítását, hogy azok: «a kik régi nemességük alapján kapják mindig ujabb nemességüket, majd mint a kik ezen kiváltságaikat rendszerint a magyar királyok által is megerősíttetni sietnek»[2] teljességgel alá nem írhatjuk.

A nemesi származás negélye meg volt mindenha épen úgy, mint korunkban. A czímeres levelekért folyamodók tehát a XV. század óta átalában a lehetőségig törekedtek arra, hogy ne «ujdonsült nemesek» gyanánt kapják az armalist,hanem megerősítő (confirmatoria) alakban; ezért van sok számos armalisban a kanczelláriai stilus szerint a beigazolás arányában az «e statu et conditione ignobili» kitétel helyett e féle «eum iam alias nobilibus parentibus ortum», *vagy* «N. alioquin etiam nobilem, literis tamen superinde necessariis destitutum», — vagy «N., qui alioquin ex nobili familia — ut asseritur — ortus»; vagy «N. N. prærogativa nobilitari insignitos rursus et denuo in cœtum ... nobilium cooptamus» stb. stb., a mint ilyen kitételeket még többet is idézhetnénk. Sokszor igaz volt azon állítás, hogy a kérelmezők vagy elődjeik már nemesek voltak; sokszor pedig nem volt igaz, azért a kanczelláriai stilus is határozott vagy határozatlan alakban szólt, pedig ő sem volt csalhatatlan.

A másik szükséges észrevétel az, hogy a fennebb említett 1659-ki I. Lipót király adta Boér-féle armalisban csupán Boér Ferenczcnek van oda téve előneve «*de Kopacsel*». Ez eset alkalmat ad kifejteni (itt csak röviden) azt, hogy az előnevek (predikátumok) nem ismérvei, és így nem is szükségszerű czafrangjai a nemesi rangnak; és általában úgy innen, mint túl a Királyhágón, és emitt még általánosabban, bir-

[1] Apor Péter Munkái, 269—270. l.

[2] Turul, 1889. évf. 140. lap.

[1] T. i. hiteles czímert, fejedelmi oklevél alapján.

[2] Turul, 1889. évf. 140. lapon.

tokjog és lakhely után egyes személyek megkülönböztetése okáért más hasonnevűtől még egy s ugyanazon családban is gyakorlatba jöttek a különféle előnevek. Így például Erdélyben lakhelyükről a bethleni Bethlen család egyes tagjai *búni* Bethleneknek, Magyarországon az egyugyanazon Balassa családnak egyes tagjai nem a közös *gyarmati* előnévvel, hanem *esztergályi* Balassáknak irták és iratták magukat. A közös törzsű Báthori nemzetség pedig *somlyói*, *ecsedi*, *szaniszlófi* külön predikátumos ágakra oszlott. Az erdélyi részekben ezen szokás pedig épenséggel a legutóbbi időkig (1848) dívott, hogy lakóhelyükről vették a predikátumot, daczára, hogy volt a családnak egy gyökeresebb jogú közös előneve is. Időnkben pedig nemes, nem nemes tetszés szerint (ad libitum) hivalkodik az előnevek felöltésével. (Ignotos fallit, notis est derisui.) Mindenesetre szükséges volna az előnevek jogtörténelmi fejlődésének megismertetése, csakhogy most e czikk keretében arra nem vállalkozhatunk és így térjünk vissza a Boérokhoz.

A fennebb említett adatokhoz meg kell még említenünk, hogy az Országos levéltár nemesleveleinek Tagányi Károly által nagy szorgalommal kivonatolt jegyzéke[1] szerint a *káli Boér* családnak 1608-ban kelt és egy másik *Boér* családnak 1658-ban kelt armalisai a kolozs-monostori konvent levéltárában vannak. Ezeken kívül ugyanazon jegyzék szerint részint a gyulafejérvári, részint az erdélyi kormányszéki levéltárakban a következő nemesleveleknek nyomait találta: 1. Egy *Boér* családnak 1659-ben kelt armalisa; ez valószínüleg az, melyről dr. Szendrei János után fennebb emlékeztünk, és melyet a *kopacseli Boér* családénak tartunk, daczára, hogy a közlő szerint a kövesdi Boér család birtokában van, 2. az *illyei Boér* családé 1630-ból, 3. a *szacsali* Boér családé 1647-ből, 4. a *felső-szombatfalvi* Boéroké 1663-ból, 5. a *margzsinai* Boéroké 1668-ból, 6. a *rusori* Boéroké 1677 vagy 1678-ból, 7. a *luzai* Boér családé 1664-ből, 8. a *nagy-körtvélyesi* Boér családé 1679-ből,[2] 9. a *nagy-berivói* Boéroké 1655-ből és végre 10. a *Sztojka* máskép *alsó-veniczei* Boér családé 1064-ből.

[1] Turul, 1884. évf. 34–35. lap.
[2] U. o., 1887. évf. melléklete 3. lap.

A nagy-berivói Boér családnak Rákóczy György erdélyi fejedelemtől 1655-ben nyert armalisára hivatkozik a Siebmacher-féle Wappenbuch magyarországi része, mely az I. kötetben két különböző czímert közöl, az első szerinte az 1655. évi armalisban van, a másik czímernél pedig pecsétlenyomatra utal, a milyen pecsétnyomat gyűjteményemben is van. De ha az érdeklett családi czímer csakugyan Rákóczy György erdélyi fejedelem által adatott, akkor az hibásnak tartandó azon okból is, mert sisakdíszül növő szarvast mutat, holott az erdélyi fejedelmek *általában* sisakdíszt nem osztogattak.[1]

Az előadottak szerint a sokféle Boérok közül tehát csak a *kopacseli* és *nagy-berivói* Boér családok czímerét ismerjük, és miután a *nagy-berivói* és *kövesdi* családokat már Mikola László[2] is egy törzsbelinek vallja, így czímerüknek is egyezőknek kellene lenniök, azonban a kövesdi Boér Józsefben 1730-ban *Huszár* néven bárónságra emelt Huszár családnak a *Magyar Nemzetségi Zsebkönyv* I. köt. 343 lapja szerint — mint hiszem — hitelesen közlött czímere egészen elüt a berivói Boér családétól.[3]

Most már, mielőtt a Boér családokra vonatkozó egyéb adataimat a családtan gyarapítása czéljából előadnám, ideje, hogy e czikk főczímének is megfelelőleg előterjeszszem a Boérok egyikének, eddig csak a Tagányi-féle jegyzékből névleg ismerhetett *alsó-viniczei* Boér családnak hiteles czímerlevelét, mint oly kiadványt, mely tudtomra eddigelé egyetlen ismert armalis az adományozó fejedelemtől. Ez t. i. Kemény Jánosnak rövid ideig tartott fejedelemsége idejéből Vécs várában 1664. május 13-án kelt czímeres levele alsó-viniczei Boér János és László részére, kik állítólag az oklevél szerint már előbb is bojéri kiváltsággal éltek.

[1] A Siebmacherben ezen növő szarvasdíszt mutató czímer tudtommal annyiban hiteles, hogy családtag által használt pecsétnyomat után és így biztos színezés nélkül készült, mely ellen Béldi István úrnak a Turul 1887. évf. 189. lapján közölt birálatában csupán temetési czímerre hivatkozása teljes döntő bizonyítékúl nem vehető, habár — úgy látszik, — a mező színére nézve igazsága van.

[2] Mikola L. Historia Genealogico Transsylvanica. 58. lap.

[3] A M. Nemzetségi Zsebkönyv. I. 342. l. szerint koronás halomból kinövő farkas. Lehet, hogy ez csak a bárónság keltekor vétetett fel; de biztos adatunk nincs reá.

Az oklevél szóról-szóra következő:

Nos Joannes Kemenj dei gratia princeps Transylvaniæ, partium regni Hungariæ dominus et Siculorum comes. Memoriæ commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit, universis, quod nos cum ad nonnullorum fidelium dominorum consiliariorum nostrorum singularem nobis propterea factam intercessionem, tum vero attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis strenuorum *Joannis* et *Ladislai Boér* de Alsó Venicze, quæ ipsi nobis et huic regno Transylvaniæ in omnibus occasionibus, pro locorum et temporum varietate, fidei et industriæ suæ commissis, magna cum animorum suorum promptitudine exhibuerunt et impenderunt, ac imposterum quoque paria fidelitatum suarum obsequia exhibituros et impensuros sese promittunt ac pollicentur: eosdem igitur Joannem et Ladislaum Bojér (*igy*) ex speciali gratia et potestatis nostræ plenitudine, uti intelligimus, antea quoque bojéronali prærogativa gaudentes, denuo et ex novo in cœtum et numerum verorum, natorum et indubitatorum regni nostri Transylvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum nobilium annumerandos, aggregandos, cooptandos et adscribendos duximus, prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et adscribimus presentium per vigorem, decernentes expresse, ut a modo deinceps successivis semper tem-[porib]us iidem Joannes et Ladislaus Bojér, ipsorumque hæredes et posteritates utriusque sexus universi, pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem hujusmodi veræ ac perfectæ nobilitatis eorum hæc arma seu nob[ilitatis ins]ignia: scutum videlicet militare erectum, cœlestini coloris, in cuius campo sive area homo quidam integer equo insidens, lorica et armis militaribus composite indutus, dextra ensem evaginatum, sangvine tinctum sursum porrectum, fortiter tenere, sinistro vero manibus frænum equi dirigere visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter exornatum; ex cono vero galeæ teniæ sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque partes seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout hæc omnia in capite sive principio præsentium literarum nostrarum *(csak üres helye van meghagyva)* docta manu, arteque pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur, animo deliberato et ex certa scientia, liberalitateque nostra principali, præfatis *Joanni et Ladislao Bojer*, ipsorumque heredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dedimus, donavimus, et contulimus, annuentes et concedentes, ut ipsi præscripta arma seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et insignitorum nobilium armis utentium ubique in præliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis ac aliis quibusvis exercitiis nobilitaribus et militaribus, necnon sigillis, vexillis, cortinis, velis, auleis, annulis, domibus, clypeis, tentoriis, sepulchris, generaliter vero quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub meræ et synceræ nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis, cujuscunque status, ordinis, conditionis, dignitatis honoris et præeminentiæ homines existant, insignitos dici, teneri, nominari et reputari volumus, ferre et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus, prærogativis, quibus cæteri veri et indubitati prædicti regni nostri Transylvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum nobiles ac militares homines quomodocunque de iure et ab antiqua consvetudine utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam præsentes literas nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas memoratis *Joanni et Ladislao Bojer*, ipsorumque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in arce nostra Vecsiensi, die decima tertia mensis Maii, anno domini millesimo sexcentesimo sexagesimo primo.

Joannes Kemény, m p.

(Függő pecsét.)

Gabriel Ferencz,
secretarius m. p.

Az oklevél 70 cm. hosszú, 44. cm. széles, egyik hajtásnál már kilyukadt pergamenen az első két sorban és a nevekre nézve aranybetükkel van írva. Alól behajtott részéről zöld fonadékon fedele veszett fa-szelenczébe nyomott, meglehetős épségű nyomatban Kemény János fejedelmi pecsétje függ. A jobb oldalon a czímer lefestésére üres hely van hagyva.

A czímer a leirás szerint következő: kék mezőben lovon ülő pánczélos, sisakos vitéz jobb kezével kivont véres kardot magasra emel, baljával a ló kantárát tartja. A paizs fölött koronás zárt sisak áll, és két oldalról vegyes színű sisaktakaró omlik alá. (Sisakdísz tehát nincs.) A család-név egyszer első ízben *Boér*-nak, azután mindig *Bojér*-nak van írva.

Ez a czímer-alak tehát megegyez annyiban a berivói *Boér* családéval, hogy abban is lovas vitéz van, habár az öltözetre nézve különböznek. Mennyiben van a czímer hasonlóságnál fogva a két különböző előnevű családnak egymáshoz köze, azt biztosabb adatok hiányában eldönteni nem lehet. A czímerek gyűjteménye azonban ezen hiteles adattal mindenesetre gyarapodást nyer.

A Boér családok ismertetése, mint fennebb említők, sem Kővári László, sem Nagy Iván munkájában tisztázva nincs, egyik sem családi iratok alapján levén szerkesztve. Mindenesetre érdekes lesz itt közölnünk a *nagy-berivói Boér* család azon ágazati szerkezetét, melyet néhai *Hodor Károly*, Doboka vármegye egykori monografusa, szenvedélyes genealogus és lelkiismeretes gyüjtő, élete alkonyán Nagy Iván munkájának bevégzése után állított össze, s a mely itt következik:

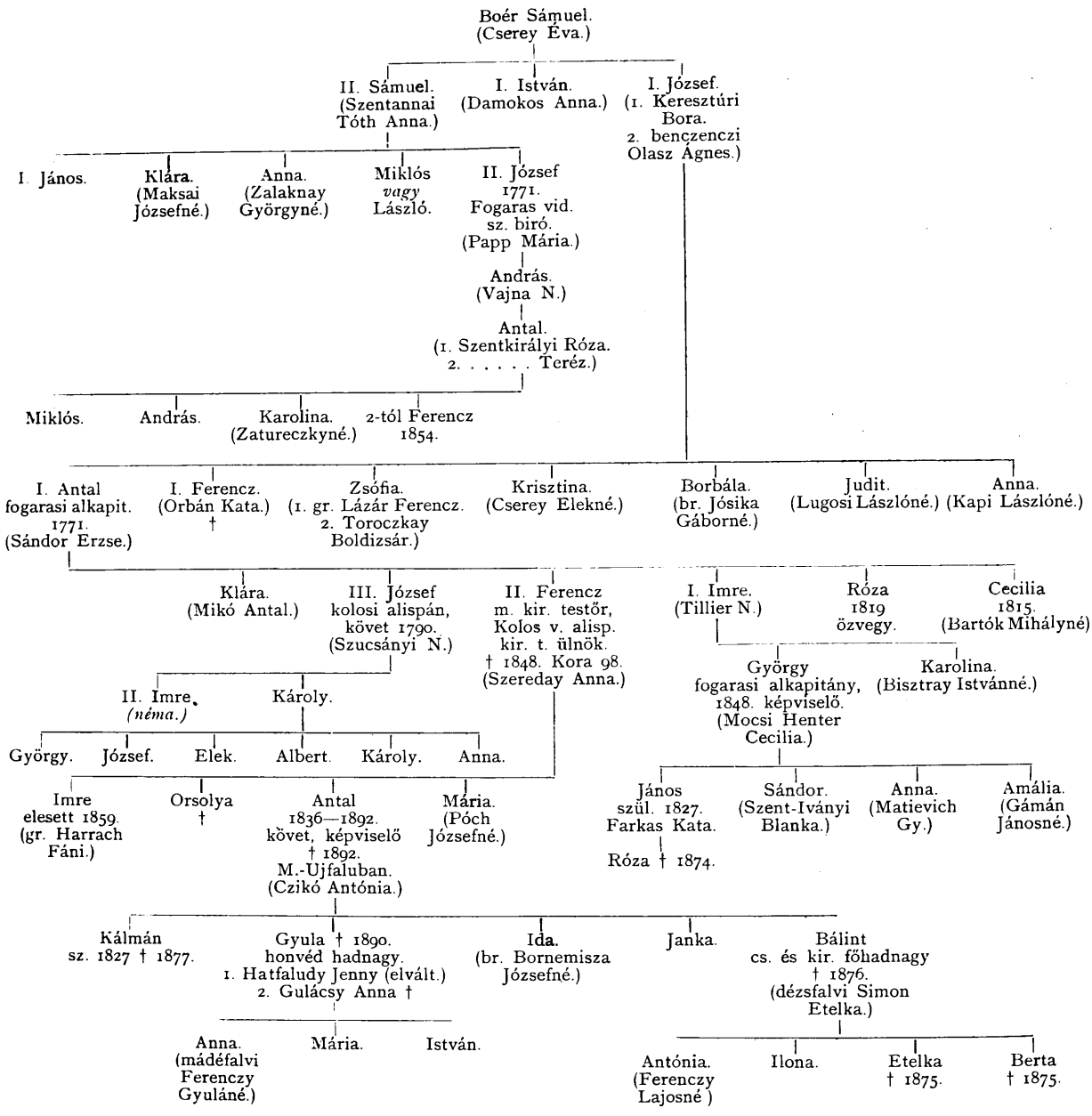

Ezen családfa szerint ismernők tehát a nagyberivói Boér családnak a legutolsó ízekig meglehetősen terjedt családját. Azt is említők, hogy a (nagy)-berivói Boér családnak Siebmacher gyüjteménye és a Béldi Istvánnál lévő temetési czímer szerint lovas katona kivont karddal a czímere; Kővári is azt írja:[1] «czímerök, mostan használt pecsétjökből láthatólag: lóháton ülő férfi, ki jobbjában feje fölött kivont kardot tart.» — Dr. Szendrei J. pedig kimutatta, hogy a *kopacseli Boér* család czímere az eredeti armalis szerint egy felajzott nyíl; és hogy az eredeti czímeres-levél a kövesdi Boér családnál van. Az 1869. évben Szatmár vármegyei Nagy-Károlyban elhunyt *Boér Lajos* gyászjelentésében pedig azt olvassuk, hogy a megholt *kopacseli és berivói* Boér volt.

Mindezen adatok összevetéséből csak azon tanulság tűnik ki, hogy a családtani tudománynak nehéz a feladata és azt csak is hiteles okmányok támogatása mellett, teljes elfogulatlansággal szabad szolgálnia.

JUNIUS MARCELLUS.

[1] Kővári, Erdély nevezetesebb családjai, 52. l.

ERDÉLY RÉGI CSALÁDAI.

A Barcsai család.

(Harmadik és befejező közlemény.)

III. A nemzedékrend megállapítása.

Regestáinkból és felsorolt egyéb forásainkból most már nehézség nélkül összeállíthatjuk a Barcsai család nemzedékrendét, melyet az alább következő táblákon mutatunk be. Gondosan megjelöltük az évszámokat, mikor adataink szerint az illető családtagok élőként jelentkeznek. Ott pedig, hol nem e levéltár okiratai, hanem más források alapján vettünk föl tábláinkra neveket vagy évszámokat, ezt *dűlt* betűk vagy számok által tüntettük ki.

Tábláinkra egy pillantást vetve, azonnal látjuk, hogy e család okírati alapokon kidolgozott leszármazása a legrégibb időtől fogva egész napjainkig sok tekintetben eltér az eddigi genealogiai munkában közölt nemzedékrendektől.

A maig, vagy legalább hosszabb ideig fennállott ágazatoknak a XV. század közepén élt Tamás és János testvérektől leszármazásában mindnyájan megegyeznek ezek is s a jelen táblázat is, de ez utóbbiban ezek ágain kívül még más mellékágak kiindulásait is szemlélhetjük; azonban legfontosabb az, hogy mindezeknek első ismert ősei egészen mások, mint a kikben a Barcsaiak törzsét genealogusaink eddig keresték.

Az úgy látszik, családi traditioként szereplő régi nézet, mely törzsül egy 1216-ban élő Márk horvátországi bánt kíván fölállítni, még ha e Márkot az okíratilag biztos Joancha ősének képzelnők is, akkor sem nyerhet igazolást; mert ezen Márkról nemcsak hogy a Fejér Codex Diplomaticusának Kővári által idézett helyén nincs szó, hanem egyáltalán, miként e codex újabb időben megjelent indexéből is kitünik, egy ily horvátországi bánnak Fejérnél egyáltalán nincs semmi nyoma.

Ép ily kevés alapja van az e Márk állítólagos fiai által Budán nyert adománynak s a Wagner és Kővári által meglehetős ellentétekkel előadott egész további leszármazásnak, le egészen János és Tamásig, mire nézve (I. kötetében) Nagy Iván sem birt eligazodni, s ezért pótkötetében János és Tamás testvéreken túl nem is kisérti meg a Barcsaiak nemzedékrendének összeállítását, hanem csak az ellentmondások feltüntetésére szorítkozik, s az 1363-iki Musath-féle beigtatás okiratára támaszkodva, egy új hypothesist állít fel, mely szerint a család törzse Barcha nevű lett volna.

E feltevést most a családi levéltár megismerése után szintén elejtettnek kell tekintenünk, mert ebből bebizonyosodik, hogy a mai Barcsai család elődeiként a Musath féle beigtatás korában László és János «nobiles de Barcha», a Sumurakus magister fiai éltek, tehát azon időben, melyre a Musath-féle beigtatás Barchájának élete esnék, vagy ezen Sumurakus magister (ki 1310—15 közt nősült) vagy pedig ennek atyja, András voltak életben; s mivel még ennek atyját is okíratilag tudjuk, hogy Joanchának hívták, teljesen ki van zárva, hogy e családot az 1363-iki Musath-féle okmány Simonjától, Barchának nagyatyjától, származtassuk le.

Ezen 1363-ki okmányt különben csak másolat másolatában találtam meg a szász nemzet nagyszebeni levéltárában, Fejérnél meg épen csak nagyon kivonatosan van közölve; az eredetinek látása nélkül tehát mindig kétséges marad, vajjon nincs-e olvasási vagy másolási hiba a közölt szövegben; mert csak egy kis figyelembe nem vett hézag vagy tévesen olvasott rövidítés is előidézhette, hogy «Simon filius Pauli filii Barcha» másoltassék, talán Simon filius Pauli nobilis de Barcha helyett, miután különben is kissé föltünő, hogy ezen beigtatási okmányban az egyik regiusnak genealogiája három generatiora terjedőleg adassék, míg a más kettő csak rövidebben (egyik csak ő maga, másik csak atyja neve útján) van megnevezve.

Kétségtelenül megállapítottnak tekinthető ma már a családi levéltár okirataiból az, hogy a Barcsaiak legelső ismert törzse, *Joancha*, kinek életideje a XIII. század közepére esik, s kinek unokája *Sumurakus* mester, kit az eredeti latin okmányok minden nyelvtani esetben declinatio nélkül mindig így — Sumurakus, Somorakus

vagy Somrakusnak — írnak, s ki csak Fejérnél jön elő Zumrach és Zumbrach alakban.[1]

Ezen Sumurakus már jelentékeny állást kellett hogy elfoglaljon, miként az okmányokban neve után tett «magister» jelző tanusítja s 1310—15 közt a hatalmas Alárd vizaknai szász gróf[2] unokájával Erzsébettel, ki előbb Reyner alvinczi szász comes neje volt, lépett házasságra s ez úton szerezte meg *Oláherkes* birtokot, mely Drasma és Varjupataka (varju oláhúl csóra) tartozékaival együtt, az okiratokbeli tüzetes szomszédolásból láthatólag, kétségtelenül a mai Csóra helység határterületét foglalta magában, hol az Arkis és Dorosma neveket egyes határrészekben ma megtaláljuk s e helységet azon időtől fogva egészen napjainkig csakugyan kizárólag a Barcsai család bírta.

A Fejérnél közölt 1374-ki oklevélben már magának Zumbrachnak neve «de Barcha» jelzővel fordúl elő; a családi levéltárban talált oklevelekben azonban először fiainál, László és Jánosnál találjuk a «nobiles de Barcha» jelzőt.

Nagy-Barcsát, Sálfalvát és Petrényt genealogusaink a család első foglalási birtokainak írják. A levéltár erre nézve adatot nem tartalmaz: de nincs is kizárva az, hogy a család Barcsán csakugyan bírt ős időktől fogva is javakat, azokon kívül, melyeket ott utóbb szerzett.

[1] E *Sumurakus* név kétségtelenül a latin *Smaragdus*-nak felel meg.

[2] Nemzedékrendje az erdélyi szász nemzeti levéltárból s egyéb történeti munkákból összegyűjtött adataim szerint következő:

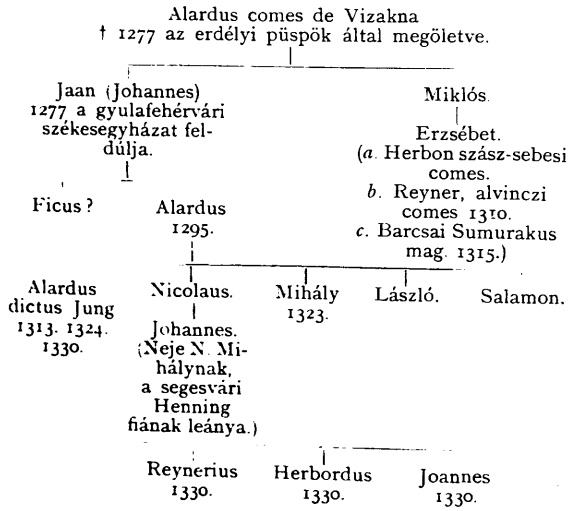

Annyi áll, hogy noha már 1462-ből nyoma van hogy a Barcsaiaknak az Alárd-féle javakon kívül Barcsán és Sálfalván is volt birtokuk, de azért egyes okíratok — a Sálfiakon kívül is, a kikről alább még megemlékezünk — különböző időkben egészen idegen családbeli birtokos nemeseket is mutatnak fel, úgy Nagy- mint Kis-Barcsán; sőt 1592-ban Nagy-Barcsa «totalis et integra possesio», melyet azelőtt *Kémendi Tamás* bírt, ennek defectusa folytán adományúl Barcsai András és Istvánra jut; Sálfalván pedig a *Sálfiak* birtokát részint ezek kihaltával 1557-ben szintén adományképen nyerte Márgai Menyhérttel együttesen Barcsai Gáspár, részint utóbb Melith Györgyné Sálfi Annától szerezte meg. De nem lehettek kizárólagos birtokosok Petrényen sem ősidőtől fogva, mert itt Barcsai Ákos 1500-ban a Sztrigyiek defectusával kapott birtokot.

A család egyéb birtokviszonyairól s megadományoztatásairól Kővári és Nagy Iván műveiben látható feljegyzések megerősítését s némelyeknek kiigazítását, ezeknek regestáinkkal való összehasonlításában megtalálhatjuk.

Előneve a XVI. század közepe feléig átalában *további meghatározás nélkül csak «de Barcsa»* maradt. Kivételesen már 1469 óta találkozunk egyes tagokra nézve a *Kis-Barcsai* jelzővel is. még pedig vezetéknévszerűleg használva s e Kis-Barcsaiakkal ritkán bár, de egészen a XVI. század végéig találkozunk. Azon Barcsai Gáspár is, ki a Balassa Menyhért notáztatása folytán kapott Csáklyát Logofet Jánosnak fejedelmi jóváhagyással eladta (mit a félszázad múltával tartott tanukihallgatás kissé másként ad elő) a báró Bálintitok levéltárabeli 1576-iki okmányban szintén kis-barcsai előnévvel jön elő; fiai azonban és pedig nemcsak a Kémendi-féle ottani javakkal 1592-ben megadományozott András, hanem fivérei is, kik 1590-ben Nagy-Barcsán tényleg curiát is bírtak, már 1585-ben *nagy-barcsai* előnévvel neveztetnek, s így nevezi egy 1570-iki okírat már az 1592-ben ugyanazon javakban Andrással együtt adományt nyerő Istvánnak 1500—35 körül élő nagyatyját Ákost s egy 1586-iki okírat unokatestvérét Andrást is, úgy hogy a *nagy-barcsai* előnév a XVI. század végétől kezdve a családban állandóvá és általánossá válik.

Sumurakus két fia közül László ágát jobbára csak a családi feljegyzésekből ismerjük, szórványosan azonban ezekről is szól egy-egy okíratos adatunk.

A másik fiutól, Jánostól jön le az okíratokból egész biztosan megismerhető későbbi Barcsai család, le egészen a mintegy ötven élő tagot számláló mai nemzedékekig.

Ezen Jánosnak négy fia közül Péternek ágazatát, melyhez a Marosszéken székely jogokkal szereplő s székely családból is nősült II. Gáspár tartozott, nem messze követhetjük. A négyből csakis János ágán jön le egészen napjainkig a nemzedék. — Ennek voltak ugyanis fiai a XV. század közepén szerepelt János és Tamás, kiket a későbbi család két ágának ősei gyanánt minden eddigi genealogia is elismert.

Hogy ezek testvérek voltak, azt nemcsak a család hagyományai és genealogusaink megegyező feljegyzései állítják — mit támogatnak a kettőjök által együttesen szerzett több rendbeli adományok is — hanem megerősíti azt azon körülmény is, hogy miután a János ága fiágon Zsigmondban kihalt: javaiban közvetlenül a Tamástól lejövő másik ág örökösödött.

A családi levéltár okíratai, noha azon korból csak kevés okmány maradt fenn s ezek kifejezetten nem mondják, mégis teljesen meggyőzhetnek róla, hogy ezen János és Tamás egymással testvérek és pedig Sumurakus unokájának, Jánosnak fiai voltak.

Egy 1408. évi okmány azt bizonyítja, hogy négy Barcsai, u. m. János, Antal, Bertalan és Péter bírta az Alárd-féle oláherkesi birtokot és tartozékait. Hogy ezek közül a három utóbbi *testvér* volt és pedig az elsőbb *Barcsai János fiai*, ezt egy 1462. évi okmányból látjuk, melynek kiadásakor csak a két utolsó — valószínüleg agg korban — vala életben, Antalnak pedig már csak hasonnevü fia élt. A negyediknek is, Jánosnak, testvéröknek kellett tehát lennie; de erről az 1462-iki okmány már nem szól (kétségkívül, mivel már nem volt életben), hanem szól arról, hogy a három utóbbi testvér egyike, Bertalan, testvérének Péternek s másik testvérétől Antaltól született ugyanily nevü unokaöcscsének terhét is magára vevén, több birtokát s ezek közt Erkes és tartozékainak *negyedrészét* is, zálogba adja Barcsai János és Tamásnak. E János és Tamásban tehát kétségkívül az elhalt első testvérnek, Jánosnak fiait kell látnunk; — mert ha mások lettek volna, akkor Bertalannak ép úgy magára kellett volna vennie testvére János vagy ennek utódai terhét is, miként az Antal és Péterét magára vette; s ez természetszerűen csak akkor maradhatott el: ha épen e *Jánosnak utódai azon János és Tamás*, kiknek, mint másik szerződő félnek, a javakat zálogba adja s kiknek így érdeke épen e szerződéshez fűződik. Csak egy eset volna képzelhető, ha ez nem így lett volna, az t. i. hogy az idősb testvér, János, e szerződést megelőzőleg maradék nélkül halt volna el. Úgyde akkor Erkesnek *nem csak negyede, hanem harmada* lett volna a Bertalané, tehát az okmány szövege által e föltevés is ki van zárva, s így bebizonyúltnak tekinthetjük, hogy János és Tamás nemcsak hogy testvérek voltak, miként a család is az eddigi genealogusokkal egyezőleg tartotta, hanem azt is, hogy ők Jánosnak — a Sumurakus unokájának — a fiai, mi eddig még nem volt földerítve s e helyett a legeltérőbb deductiókat és gyanítgatásokat láttuk; pedig az általunk kiderített valódi leszármazásra az Alárd-féle birtoknak (a mai Csórának) a családban folytonos és közvetlen tovább öröklése is reá kellett volna hogy vezessen, mihelyt ennek az oklevélben megszomszédolt Oláherkessel való azonosságát földrajzilag bebizonyúlva látjuk.

János és Tamás testvérektől kezdve le, egészen a legújabb generatiókig, mely utóbbiakat a genealogiai munkák, családi közlemények és részben közvetlen tudomásunk nyomán vettünk fel, okírati anyagunk oly bő és oly kapcsolatos, hogy ezek alapján szerkesztett nemzedéki táblánk helyességére nézve — bármennyire el is tér az itt-ott az eddig közzétettektől — a rajta kitett évszámok, melyek regestáinkra utalnak, további okadatolás nélkül is mindenütt megadják a teljes bizonyítékot.

Csak a család legelső törzsére, Joanchára kivánunk még egyszer visszatérni, kire nézve sajnos, hogy okírataink semmi jelzést nem közölnek, melyből kiléte kideríthető volna.

E név a XIII. században sok családunk ismert nemzedékrendén előfordúl; de hogy valamelyikök azonos volna azon Joanchával, kit a Barcsai család első ismert törzseként mutattunk

be, arra még csak annyi támpontunk sincs, a melyre egy hypothesist lehetne építni.

Azon a vidéken, hol a Barcsaiak éltek, szintén találunk két Joanchát. Az egyik az Erdélybe betelepített szászok közül volt, «Magister Joancha archidiaconus de Sasswar», ki 1264-ben Orbán pápától beneficiumának csekély volta miatt a winch-i plebániának ahhoz csatoltatását megnyeri (Siebenb.-Deutsches Urkundenbuch, 81, 82). Mivel a szász települők régi papságában legkiválóbb nemzetségeiknek tagjait látjuk képviselve, kik az okmányokban majd papi állásuk szerint, majd mint comesek említvék, s úgy látszik, a cœlibatus sem volt náluk szorosan életbe léptetve, ezen szászvárosi és vinczi Joanchára is lehetne gondolnunk a Barcsaiak családtörzsének kutatásánál; annál is inkább, mert nemcsak hogy Sumurakust már szintén a vízaknai szász comesek családjából nősülni látjuk, hanem azért is, mert ennek neje előbb Reyner vinczi comes neje volt s az ettől maradt leány-utódok szintén alvinczi és szászsebesi családokba mentek nőül, a Fejérnél látható 1374-iki okmány szerint. Azonban talán még több igazoltsága van, hogy a nemzedékrendi táblánk élén álló Joanchát azon hasonnevű «jobbagio castri Albensis»-ben keressük, kinek marosmenti földje 1291-ben a Benchench fiai által kelneki Cheel fiainak eladott Sotheluk birtok egyik szomszédságát képezte. Kár, hogy az erről szóló okirat ez irányban tüzetesebb határkörülírást nem ad. De abból, mi benne elő van adva, ha összehasonlítjuk a térképpel, világos, hogy Sotheluk azonos a mai Benczenczczel, ennek helynevek szerint megnevezett egyéb szomszédjait leszámítva, azon szintén szomszédolását képező marosmenti földje Joancha várjobbágynak nem lehetett máshol, mint a mai Szarakszó, Akmár (szintén Barcsai-birtokok) és Alkenyér tájékán, tehát *közvetlen közelében amaz Erkes birtoknak, melyet Sumurakus mester feleségével kapott.* Anachronismus sincs e feltevésnél, mert Sumurakus 1310—15 közt nősült, 1291-ben, tehát nagyatyját még életben levőnek képzelni semmi rendkívüli nem volna.

Nem akarunk azonban e feltevések egyikének is több értéket tulajdonítni, mint mennyivel az, mint puszta feltevés bírhat.

Végül meg kell említenünk, hogy noha a mai Barcsaiaknak, s többnyire azoknak is, kikről történelmünk a múltban is megemlékezik, leszármazása Sumurakustól és ennek nagyatyja Joanchától táblázatunkon adatszerűleg ki van mutatva, mindamellett nincs kizárva, hogy már egyidejűleg ez őselődökkel más ágazatokon is éltek Barcsaiak s így lehetett köztük már a XIII. században egy Márk is (ha nem is horvát bán, mert ilyennek okleveleinkben sehol semmi nyoma) Mihály és Péter fiaikkal, s a Kővári által előadott további nemzedékkel egészen János és Tamásig, kik, miként bebizonyítottuk már, nem ezen ágazathoz, hanem Joancháéhoz tartoztak; s lehetett szintén e nemzetségnek más ágán az 1363-iki okmány Simonja, ott megírt elődeivel. Sőt még a Kővári által hagyomány alapján felhozott Ruben és Saulról sem mernők állítni, hogy nem a Barcsaiakkal azonegy nemzetséghez tartoztak; az pedig, hogy Sálfalva (ma *Sárfalva*) hunyadmegyei helység egy ilyen Saul nevű egyéntől (még az sem lehetetlen, hogy ez a Fejérnél IV. 3. 552. előforduló 1240-iki «Saul comes Orodensis» volt) vette nevét: épen valószínűnek is tünik fel, ha tekintetbe vesszük az — e helységet a Barcsaiak előtt bíró — régi kihalt családnak szintén a Barcsai levéltárból kiderülő nemzedékrendét, melyen a Saul személynév utóbbi időben is előfordúl s vezetéknevűl a Sálfalvi és Sálfi nevek váltakoznak; miként a következő összeállításból kitünik:

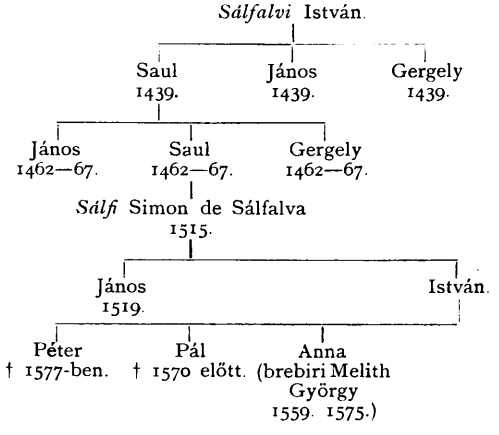

Csak az a sajnos, hogy ezen különböző, valószínűleg rokon ágazatoknak egymás közti, valamint Joanchával és az ettől leszármazó Barcsai családdal való kapcsolatát kideríteni adatokkal nem rendelkezünk.

* * *

A Barcsai-család leszármazása.

I. TÁBLA.

Joancha.
|
I. András.
|
Sumurakus mester.
(Erzsébet, Miklós comesnek, Alárd fiának leánya; egybekeltek 1310—15 közt)

I. László nobilis de Barcha
sz. 1315 után. — 1340, *1374.* 1375.

I. János nobilis de Barcha
sz. 1315 után. — 1340, *1374.* 1375

Kisbarcsai István
1390.
Balázs.
II. Tamás
1469.

I. *Erzsébet.*

I. *Borbála.*

I. *Pál*
1502. 1525. itélőmester. 1527, 1528.
(*a.* brettyei Pogány Zsófia, a Péter leánya.
b. Barcsai Zsófia.)

II. János
1408

I. Antal
1408.
† 1462 előtt
II. Antal
1462.

Bertalan
1408. 1462.

I. Péter
1408. 1455. 1462.
I. Gáspár
1501.

III. János
1462—64. *1470, 1486.*
† 1508 előtt.
(l. tovább a II. táblán)

I. Tamás
1455. 1462—64. *1470.*
† 1514 előtt.
(l. tovább a III. táblán)

a.	*a.*	*a.*	*a.*	*a.*
II. László *1539,* 1541.	Farkas *1539,* 1541, *1544, 1566* † 1570-ig. (*a.* Ambrovich Erzsébet. *b.* Zalasdi Erzsébet 1570-ben özvegy. *1581.*)	II. György *1539,* 1541. *1544—45.*	I Miklós *1539,* 1541. *1544—45.*	Beatrix *1539,* 1541. (Bogáthi János 1541.)
I. Sándor.				
I. Drusianna 1588. (*a.* Somlyai István. *b.* Nyakazó György 1588.)				

a.	*a.*	*a.*	*b.*	*b.*	*b.*
VI. János 1570—75.	V. András 1570—75.	III. László 1570—75.	II. Márk *1570 nótáztatott. 1581.* 1583. 1592. (Barcsai Erzsébet 1583.)	II. *Miklós 1576 nótázva.*	IV. *Zsófia. (Baczallári Miklós.)*

II. TÁBLA.

III. János.
1462—64. *1470. 1486.* † 1508 előtt.
(Ugyanaz, ki az I. táblán.)

II. Gáspár
1491—1515 marosszéki főbiró illet. főhadnagy. *1499, 1506, 1511.* 1514. — † 1515.
(Medgyes Zsófia, Balázs leánya, 1515 óta özvegy)

II. András
1508—15. 1519—27-ben már nem él.
(rápolti Macskási Frusina 1539)

I. Lénárt
1508—19.
|
Petronella
1551.
(alsó-baldzsfalvi Cserényi János.)

IV. János
1514.

I. *Zsófia.*
(kisbarcsai Barcsai Pál.)

I. Boldizsár
1515, 1527, 1535.
(Gyulai Anna)
I. *Zsigmond.*
II. Boldizsár.
V. *György.*

Menyhért
1515 kiskorú
1519.

I. *Ferencz*

III. Gáspár
1515 kiskorú.

III. *Borbála*
1553. 1554.
(homoród-sz.-páli *Kornis Mihály)*

IV. Gáspár
1527—57. *1562 aulae familiaris.*
1563—70. *1574.*
† *felakasztva mint lugosi és karánsebesi bán.*
(*a.* gyarmati Balassa N., az Imre leánya.
b. sz.-annai Tóh Kata.
c. Tötöri Kata. 1590-ben már újabb házasságból özvegy 1598.)

Lőrincz
1527—35.

V. János
1527—35.

I. Magdolna
† 1583 előtt.
(köblösi Theke Lukács
† 1583 előtt.)

II Anna
† 1583.
(Lippai Gergely özvegye 1583-ban)

b.	*b.*	*b.*	*c.*	*c.*
VII. János 1583—90. (*a. vis-sz.-györgyi Makrai Ilona 1580.* b. *Péterffi Zsuzsa 1591.*)	VI. András 1583—90. 1592 aulae familiaris. 1593 illyei kapitány. 1598—1602 fejed. tanácsos, lugosi és karánsebesi bán és lippai kapitány. † 1618 előtt. *(Bogáthi Drusianna.)*	III. Anna. (*a.* osztopáni Perneszi Pál 1583 *b.* rápolti Macskási Pál 1590. *c. Zalasdi János 1594.*)	II. Lénárt 1583—85 † 1590 előtt.	IV. Borbála 1583 hajadon. *(Zalasdi Miklós.)*

II. Zsigmond 1618—27.
1630 aulae familiaris. *1649 középszolnoki főispán.* † 1652.
(*a. Kákonyi Erzsébet, István lednya.*
b. rátóti Gyulaffi Borbála 1640. 1654 özv. 1663—70. † 1671 jan. elején.)

II. *Kata.*
(a. *Badr György.*
b. *n.-baczoni Baló László.)*

a. b.?			
IV. *Anna (nyárádtői Maksai Ferencz.)*	I. *Éva.* (a *apanagyfalusi Apaffi Boldizsár.* b. *brenhidai Huszár Mátyás*)	II. *Drusianna.* *(osdolai Kún Gergely* v *György.)*	I. Judith 1664—71. † 1676 jan. elején. (*a.* gyerőmonost Kemény Ferencz 1664, utóbb elváltak. *b.* gr. Balassa Imre 1667—76.)

III. TÁBLA.

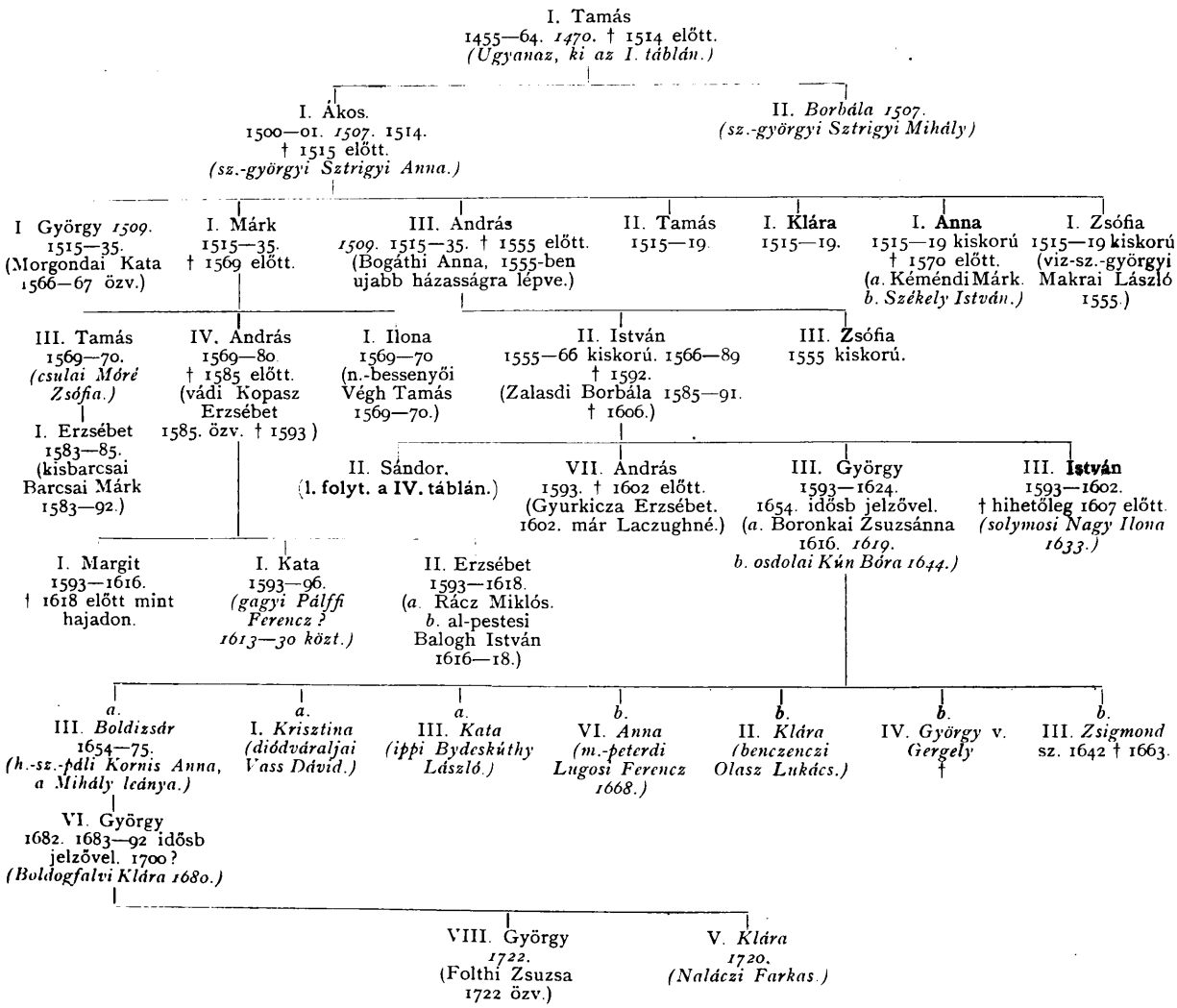
I. Tamás
1455—64. 1470. † 1514 előtt.
(Ugyanaz, ki az I. táblán.)
I. Ákos.
1500—01. 1507. 1514.
† 1515 előtt.
(sz.-györgyi Sztrigyi Anna.)
II. Borbála 1507.
(sz.-györgyi Sztrigyi Mihály)
I György 1509.
1515—35.
(Morgondai Kata
1566—67 özv.)
I. Márk
1515—35.
† 1569 előtt.
III. András
1509. 1515—35. † 1555 előtt.
(Bogáthi Anna, 1555-ben
ujabb házasságra lépve.)
II. Tamás
1515—19.
I. Klára
1515—19.
I. Anna
1515—19 kiskorú
† 1570 előtt.
(a. Kéméndi Márk.
b. Székely István.)
I. Zsófia
1515—19 kiskorú.
(viz-sz.-györgyi
Makrai László
1555.)
III. Tamás
1569—70.
(csulai Móré
Zsófia.)
IV. András
1569—80
† 1585 előtt.
(vádi Kopasz
Erzsébet
1585. özv. † 1593.)
I. Ilona
1569—70
(n.-bessenyői
Végh Tamás
1569—70.)
II. István
1555—66 kiskorú. 1566—89
† 1592.
(Zalasdi Borbála 1585—91.
† 1606.)
III. Zsófia
1555 kiskorú.
I. Erzsébet
1583—85.
(kisbarcsai
Barcsai Márk
1583—92.)
II. Sándor.
(l. folyt. a IV. táblán.)
VII. András
1593. † 1602 előtt.
(Gyurkicza Erzsébet.
1602. már Laczughné.)
III. György
1593—1624.
1654. idősb jelzővel.
(a. Boronkai Zsuzsánna
1616. 1619.
b. osdolai Kún Bóra 1644.)
III. István
1593—1602.
† hihetőleg 1607 előtt.
(solymosi Nagy Ilona
1633.)
I. Margit
1593—1616.
† 1618 előtt mint
hajadon.
I. Kata
1593—96.
(gagyi Pálffi
Ferencz ?
1613—30 közt.)
II. Erzsébet
1593—1618.
(a. Rácz Miklós.
b. al-pestesi
Balogh István
1616—18.)
a.
III. Boldizsár
1654—75.
(h.-sz.-pdli Kornis Anna,
a Mihály leánya.)
a.
I. Krisztina
(diódváraljai
Vass Dávid.)
a.
III. Kata
(ippi Bydeskúthy
László.)
b.
VI. Anna
(m.-peterdi
Lugosi Ferencz
1668.)
b.
II. Klára
(benczenczi
Olasz Lukács.)
b.
IV. György v.
Gergely
†
b.
III. Zsigmond
sz. 1642 † 1663.
VI. György
1682. 1683—92 idősb
jelzővel. 1700?
(Boldogfalvi Klára 1680.)
VIII. György
1722.
(Folthi Zsuzsa
1722 özv.)
V. Klára
1720.
(Naláczi Farkas.)

IV. TÁBLA.

II. Sándor
1593—1624. *1630 hunyadmegyei alispán.* 1637.
(*a.* Palatics Erzsébet *1628.*
b. Rusori Ilona.)
Ugyanaz, ki a III. táblán

- *a.* V. Borbála. (Csulai János, egybekelt. 1624. febr. 7.)
- *a.* V. Anna 1624. hajadon. *(galaczi Buda Péter.)*
- *a.* II. Ákos 1634. cubicularius *1648.* 1650—53. hunyadm. főisp. lugosi és karáns. bán. 1657. ezek mellett még fejed. tanácsos és személynök. *1659—61.* erdélyi fejedelem. † *1661 megöletve.*
  (*a. uzoni Béldi Erzsébet.*
  b. sz.-tamási Szalánczi Erzsébet *1647.* 1653
  c. losonczi Bánffi Ágnes 1661.)
- *a.* III. Sándor (folyt. l. az V. tábl.)
- *a.* V. Gáspár *hadvezér* 1654. † *1661. megöletve.* (*Nádudvari Erzsébet.* 1663. özv.)
- *a.* VIII. András *fogarasi főkapitány.* 1654. † *1661. felakasztva.* (*Borbátvizi Judit.*)
- *a.* II. Péter 1654—91. (Hidvégi Nemes Zsuzsa 1675.)
  - Judit. (vargyasi Dániel János.) † mindketten 1733 előtt.
  - IV Zsigmond 1700—30. † 1733 előtt (Horváth Krisztina † 1733.)
    - I. Sámuel.
- *b.* II. Ilona férjhez ment 1665. előtt. 1670.
- *b.* N. leány 1665. előtt említve.
- *b.* I. Mihály 1665—80. *1679.* mezei hadak főkapitánya. 1680. fehérm. főispán. 1681. e mellett fejedelmi tanácsos *1685. nőtlenül.* 1691—93 fogságban. 1698—1711. † *1713.* (losonczi Bánffi Kata 1667—82.)
- *b* III. Ábrahám 1665—82 *1684.* 1694-1700 *1714.* † 1716 (*a.* pókafalvi Rádai Klára *1675.* *b.* malomvizi Kendeffi Anna 1694 *1703.* *c.* gr. Teleki Krisztina 1718—19 † 1721.

  - III. *Erzse.* (br. Bánffi Farkas.)
  - II. Mihály sz. 1676. 1721—33. † 1741—42. (*a.* gy.-monostori Kemény Zsófia 1720. *b.* diódváraljai Vass Ágnes 1737—38 *c.* n.-váradi Inczédi Anna sz. 1670 kör., 1742 özv., 1750 új házasságra lépve.)
    - *a.* IV. Erzse † 1747 előtt. (*a.* Markocsán N. *b.* kishalmágyi Hollaki Pál sz. 1710 kör., 1738-50.)
    - *a.* I. Sára sz. 1714. 1747—50. (zeykfalvi Zeyk Péter 1747-50.)
    - *a.* Zsuzsa sz. 1715. 1725—53. (zeykfalvi Zeyk Miklós sz. *1686.* 1725—47. † 1750 előtt.)
    - *b.* III. Péter sz. 1727 kör., 1742-96. † 1797. febr. 1. előtt. (*a.* br. Inczédi Teréz 1764—70. † 1774. *b. kövesdi Boér Anna,*)
  - IV. Sándor 1718—37. † 1737. (*a. m.-bikali Vitéz Mária* † *1733.* *b.* kolozsvári Diósi Krisztina 1737 özv., † 1739-ig.)
  - I. Gergely sz. *1686.* 1719—30 zarándmegyei főispán, 1733—1742. 1744. *báró.* 1748—51. † *1752.* (Naláczi Sára sz. 1670 kör., 1719—50. 1756 özv., 1757—59. † 1760.)
    - II. Ágnes *1753.* 1762—79. (gr. Bánffi Dénes 1765—72. † *1780.*)
      - *a.* II. Éva † *1716.* (viz-sz.-györgyi Makrai István.)
      - *a.* III. Klára. (n.-váradi Horváth Ferencz.)
      - *b.* VIII. Anna *1712.* *(dévai Csáki András* † 1757.)
      - *c.* VIII. János 1719—22. kiskorú 1724—44 1743-ban *báró.* † 1751 előtt. (Thoroczkai Kata 1734—42. 1751-ben özv.)

        - *a.* VI. Ágnes 1772—98. (vajai Vay László egybekelt. 1772. 1774—1802.)
        - *a.* Karolina 1774—1802. (br. Inczédi Gergely 1798—1802.)
        - *a.* X. Anna 1774—1802. (br. Kemény János 1798—1802.)
        - *a.* III. Sámuel 1774—1802. (*a.* gr. Kún Karolina 1796. *b.* széplaki Petrichevich-Horváth Bora.)
          - II. Gergely. *(Barcsai Zsuzsa.)*
            - IV. *Ákos cs. és kir. kamarás.* (a. *viz-sz.-györgyi Makrai Aloyzia.* b. *Gubányi Ilona.*)
              - III. *Zsuzsa.*
              - *Berta.* (Berzai N.)
              - *Ödön (Barcsi Emma.)*
                - *Aladár.*
                - VII. *Sándor.*
                - *Oszkár*
                - III. *Gergely* †
                - V. *Ákos* †
                - III. *Márk* (*a* Kirinyi Berta. *b.* Schulleri Hermina.)
                - *Dezső* †
              - II. Vilma.
            - II. *Teréz.* *(Vass Ádám.)*
            - VI. *Kata.* *(Dobai György.)*
              - *a.* X. *György.* *(Jeszenszky N.)*
              - *a.* III. *József* †
              - *a.* *Dénes* †
              - *a.* IV. *Ábrahám* (*a.* Brádi Ágnes. *b.* Simon Teréz.)
              - *b.* II. *Károly* sz. 1835. † 1865.
              - *b.* V. *István* sz 1841. † 1867.
                - *a.* *Gábor* †
                - *a.* VII. *Ágnes.* *(Barcsai Ádám.)*
                - *a.* *Valéria.*
              - *b.* *Eszter.* †
                - *b.* XII *Anna*
                - *b.* III. *Károly.*
                - *b.* *Tibor.*
              - *b* *Józefin* (Barcsai Albert.)
        - *a.* IX. György 1774—92. kapit. † 1799 mint alezredes.
          - I. Károly 1799—1802. kiskorú, 1815—18. (*a.* br. Bánffi Eszter 1827—28. *b.* br. Bánffi Kata.)
        - *a.* V. Sándor 1774—1815.

V. TÁBLA.

III. Sándor 1637—54.
(szászvárosi Fodor Klára. *1664-ben özvegy.* 1670.)
Ugyanaz, ki a IV. táblán.

IV. István 1663—1700. † 1718—21. előtt. (a. *branyicskai Jósika Borbála*, b. *Nádudvari Judit* † 1712.

I. Mária. (keméndi Váradi Zsigmond † 1722 előtt.)

VII. Anna sz. 1686. 1722. (Naláczi István 1722.)

IV. Tamás. 1666—76. 1682? *(Boldogfalvi Magdolna.)*

III. Ákos *fejed. főpohárnok* 1667—1700. *1717. (Folthi Kata.)*

II. Pál 1667—1700. *1707. (Felvinczi Agnes.)*

VII. *György* 1723. előtt.

I. József 1726—30. *(gócsith-sz.-imrei Károlyi Erzsébet 1720.)*

IX. András *1694.* 1700 *(sz.-györgyi Nagy Erzsébet.)*

V. Tamás *1694.* 1700. *1720—25.* (sz.-tamási Szalánczi Mária.)

VI. Gáspár *1694.*

II. Ábrahám *1720.* 1729-42. 1744. hunyadmegyei főbiró 1750—59. (Dobolyi Kata 1729—58. † 1761.)

II. Ferencz *1694.* 1717. † 1718. előtt. (demsusi Lukács Sára 1718. özv. 1719—30.

I. *Ágnes* † 1745. előtt. *(a. Boldvai Gergely. b.* zeykfalvi Zeyk Mózes † *1740-45* közt.)

IV. Klára 1757. özvegy † *1770.* (zeykfalvi Zeyk István † 1752. előtt.)

II. Sámuel

X. András 1752. 1760. katonaságból kilép. 1767-86. † 1797. előtt. *(Markocsán Julia.)*

VI. *Tamás.*

I. *Julia.* (a. *demsusi Boskonyicza Máté.* b. *karánsebesi Sebesi István.)*

I. Ádám 1739—64. 1771. derékszékbiró. 1772. (a. *br. Jósika Bora.* b. *Maróthi Klára.*)

V. *Zsigmond* 1723.

III. *Ágnes. (makfalvi Dósa Mihály.)*

IV. László 1750—68. *(Keresztúri Borbála 1750—67. 1791. özv.)*

IV. *Kata. (káli Kún Mátyás.)*

III. Ferencz 1719—24. kiskorú és nőtlen 1730—56. *1758.* 1764. *1770.* † 1772—79. előtt. (Naláczi Ráchel 1740. † 1761.

III. *Antal* †

X. János kir. hivatalos *1791.* 1792. *(vargyasi Dániel Teréz* † 1818.)

VII. *Klára v. Karolina. (kénosi Sándor János 1780—94.)*

IV. *Ágnes. (br. Inczédi Pál. Egybekelt. 1765.)*

V. *Kata. (gr. Tholdalagi János.)*

Ráchel. (malomvizi Kendeffi József 1762.)

V. István 1761—72. † *1773* körül.

I. Lajos sz. 1747. 1772—83. (gr. Bethlen Zsuzsa 1783.)

II Sára 1753—61. *1770. (a.* Ruttkai János 1753—72. *b. Szokolai Ádám.)*

V. Ágnes 1761. *(pókafalvi Katonai Gergely* 1761.)

I. Teréz 1761. † *1780. 1762.* (galaczi Buda András 1761. † *1783.*)

III. Abrahám a költő sz. 1742. testőr, 1767. kapitány, 1769 *1771.* hajadon. 1772—76. 1779. még nőtlen dragonyos kapitány. *1782.* őrnagy, *1787.* alezredes, 1790. ezredes. 1791—1802. † *1806.* (gr. Bethlen Zsuzs. 1791-1828)

II. Mária 1761. (kéméndi Váradi Pál 1761.)

V. Erzse 1761. *(szászvárosi Eperjesi Miklós* 1770.)

III. Éva 1761. hajadon. kis leány (br. Naláczi László 1772.)

II. *Krisztina* † 1750. előtt. (f.-szilvási Nopcsa Pál *1740.)*

III. *Ilona. (f.-szilvási Balia János* † *1749.)*

II. *Magdolna. (Markocsán Imre.)*

IX. János 1720—42. † *fiatalon egy tóba fúlva. (szavai Almádi Klára 1750. özv.)*

II. *Lajos.* (a. *sepsi-sz.-györgyi Daczó Zsuzsa.* b. *borbátvizi Bája Francziska.)*

XI. *János 1831. ítélőmester. (br. Jósika Zsuzsánna.)*

I. *Róza. (széplaki Petrichevich Horváth Károly.)*

II. Ádám 1817. nőtlen. *(br. Bánffi Zsuzsa)*

VI. *Klára,*

VI. Zsigmond 1764—73. † *fiatalon, sógora temetésén. (sarkadi Türi Ágnes 1779 özv.)*

II. *Júlia 1796. végrendelkezik* † *1808. (bélteki Vadas Mózes, egybekelt. 1765.* † *1770. után.)*

XII. *János.* (a. *Borosnyai Mária.* b. *Virág Ágnes.)*

Polixena. (gr. Lázár Mór.)

V. László. 1792. *hunyadm. főbiró, cs. k. kamarás* † *1814.* (a. *br. Dániel Zsuzsa* † *1798.* b. *borbátvizi Bája Zsófia sz. 1783.)*

IV. *Éva* † *1803. (gr. Kún Farkas.)*

b. VI. *Sándor. (Rigó Czeczilia.)* †

b. III. *Róza (tancsi Földvári Sándor.)*

b. I. *Lujza. (gyerőmonostori Kabos László.)*

b. Johanna (Vida János.)

b. Sarolta. (gr. Kún Istv.)

b. IV. *Miklós. (benedekfalvi Benedikti Melanie.)*

b. III. *Judit. (Gencsy Elemér.)*

a. III. *Juliánna. (gyerőmonost. Kabos Andr.)*

b. VI. László sz. *1803.* 1815. *cs. kir. kamarás, hunyadmegyei főispán (br. Bruckenthal Antonia* † *1887.)*

II. *Zsuzsa.* (a. *Barcsai Gergely.* b. *szászvárosi Eperjesi Ignácz.)*

VII. *Zsigmond cs. k. kamarás, kataszt. igazg. (br. Bruckenthal Zsófia.)*

III. *Mária. (kénosi Sándor Gergely.)*

Claudia. (br. Apor Gerg.)

Eleonora (br Babarczy N.)

Albert. alsó fehérm. főbiró. (Barcsai Józefin.)

III. *Mihály. (tancsi Földvári Karolina.)*

III. *Miklós. (csik-taplóczai Lázár Johanna.)*

Elek. (gr. Schmiedegg Gabr.)

IV. *József m. nemes testőr; cs. és k. kam.; főrendiházi tag.*

II. *Gábor.*

Matild. (zeykfalvi Zeyk Gábor.)

Árpád.

Béla főszolgabiró. (kénosi Sándor Mária.)

Kálmán orsz. képviselő. (Barcsai Mária.)

Imre †

Vilma †

Domokos cs. és kir. kam., orsz. képv. (Korbuly Ida,)

Irma. (br. Keménv Endre)

Malvin (br. Splényi Henr.)

Klementina.

Alexandrina. (br. Splényi Géza)

Arthur II. *Géza* XI. *Anna (br. Moy N.)*

VII. *Tamás. (br. Bornemissza Eszter.)*

II. *Lujza. (f.-szdllds-pataki Mara László.)*

Antonia.

III. *Ádám. (Barcsai Ágnes.)*

IV. *Ilona.)*

Etelka.

I. *Géza.*

IV. *Róza.*

III. *Lajos. (Puy Leontina.)*

II. *Johanna. (Czakó Károly.)*

IV. *Mária. (Barcsai Kálmán.)*

Margit.

XI. *Andor.* VI. *Ákos.* IV. *Ádám. Arisztid. Adorján.* XIII. *Anna*

III. Pál 1780—91. *(kéméndi Váradi Kata*

II. *Róza* † *1803. (br. Bornemissza Józs.* † *1822.)*

II. József *kanonok 1777—80.* †

III. *Krisztina. (maksai Mdriaffi László* † *1783.)*

IX *Anna hajadon.*

VI. *Erzse. (görgény sz.-imrei Berzenczei Mihály.)*

IV. Ferencz 1780. *(Bányóczky Kata.)*

IV. *Pál 1801.*

Találkozunk azonban részint e levéltár okmányaiban, részint más kútfőkben még néhány Barcsaival, kiket nemzedékrendi táblánkra biztosan beilleszteni nem tudtunk.

IV. Oly családtagok, kiknek nemzedékrendi kapcsolata még kiderítést igényel.

Ilyenek az I. fejezetünk 4-ik szakaszában említett 1420-iki Barcsai András s a II. fejezetben említett 1545-iki Barcsai Pál, ki Pál itélőmesterrel, kinek 1541-ben már özvegyéről van szó, egy személy nem lehetett, ha csak az évszámban — mely csupán egy tanukihallgatásból vétetett — tévedés nincsen.

Ilyen azon Barcsai Péter, kinek özvegyétől és Péter nevű fiától 1492-ben Dóczy jobbágyokat foglal el Nyéken (l. Turul IX. 190), ha csak előbbi alatt táblánk I. Péterét nem keressük.

Ilyenek volnának még a családi feljegyzés szerint Barcsai Gergely, kinek fiai 1510-ben Lénárt és Benedek lettek volna. Ilyen Albert, ki az 1515—35-iki Márk fiának állíttatik, de ez tévedésnek látszik, s egy Gertrud, osdolai Kun Gergelyné, ki az András leányának iratik Bogáthi Druzsától, valószínüleg azonban szintén tévedésből ezeknek unokája, Druzsa helyett.

Sőt az általunk átvizsgált családi okiratok egyikében előjövő 1583-iki István és András, a néhai Gáspár fiait szintén a tévedések közé kell soroznunk, mert ez csak tollhibából eredt névcsere lehet *János* és András helyett.

A családi jegyzetekben előjön még 1580-ban Barcsai Boldizsár is, kinek neje Berencsényi Petronella s leánya Kata Szemere Mihályné.

Böjthe idézett munkájában említ egy 1597-ben Baczalláron lakó Barcsai *Mártont* is. Ennek semmi nyoma nem található s kétségkívül szintén tévedés van a névben.

Böjthe szerint egy Éva mint Türi László itélőmester neje 1795-ben halt el. Vajjon egy volt-e ez a táblánkon látható Naláczi Lászlónéval s az az Éva-e ez, kiről egy 1775-iki okmányunk szól, arra nincs adatunk.

Végül megemlítendő, hogy egy okmányunk szerint 1802-ben két Barcsai Sámuel volt, egy nős és egy nőtlen (urfi); utóbbit szintén nem tudjuk táblánkon elhelyezni.

Még egyéb kételyek és tévedések is vannak egyes családtagok vagy hitveseik tekintetében; és pedig:

Kémendi Ilona, az 1535 előtt elhalt Saul leánya, Barcsainé volt; melyiknek neje, nem tudhatni.

1580-ban Makrai Ilonát, 1591-ben Péterffi Zsuzsát a családi feljegyzés Barcsai János nejéül említi, noha az előbbi Nagy Ivánnál a Makrai család nemzedékrendén Balyesdi István nejeként fordúl elő. E családnév ismeretlen s a Barcsai elferdítésének tarthatnók s ekkor Makrai Ilonában még azon Bocskai Ilona rectificatióját kereshetnők, ki Barcsai István első nejének iratik, ha már ennek csakugyan két neje lett volna. Bocskai Ilona ugyanis, miként a Barcsai családnak a Turulban közölt nemzedékrendéből kitetszik, Bárczay István neje volt, s ily úton jöhetett belé a «de Barcha» kifejezés kétféle olvasása folytán tévedésből a Barcsaiak nemzedékrendébe; valamint viszont Barcsai András ilyei kapitányt, majd karánsebesi és lugosi bánt Istvánffy historicusunknak hason tévedésénél fogva a Bárczayak nemzedékrendében kutatták (l. Turul, IX. 87.). Igy tehát, mivel okmányainkban teljességgel semmi nyoma, hogy Barcsai Istvánnak Zalasdi Borbála előtt még egy más neje is lett volna, csaknem bizonyos, hogy a régibb genealogiai munkákban neki tulajdonított első feleséget csak a Barcsai-Bárczay névcserének köszönheti, de a családi feljegyzés is, mely neki egy Kállai Kornis Borbála nevű másik nőt tulajdonít, szintén hibás s onnan eredhet, hogy Zalasdi Borbálának *anyja* volt Kornis-leány. Makrai Ilonának pedig, ha ő 1580-ban Barcsainé volt, nem Istvánnak — mert II. István akkor (ha egyáltalán már élt) még nem volt azon korban — hanem miként a családi feljegyzés is mondja, János nejének kellett lennie.

Már most más kérdés, vajjon ugyanezen Barcsai János volt-e az, kinek Nagy Iván szerint Szénásy Judith volt felesége, leányai pedig Anna Fráter Pálné és Zsófia Fáy Györgyné; — mert hogy itt nem ejthetett a Barcsai-Bárczay névcsere tévedésbe, mutatja a Zeyk levéltár egy okmánya, melyben Fráter Pálné 1053-ban csakugyan a Barcsai János leányaként jelezteti. Mivel nem biztos, hogy ez melyik Barcsai János volt, nem tehettük ki táblánkon sem őt, sem leányait.

Hogy Folti Kata nem a fejedelem Barcsai Ákosnak, hanem hasonnevű unokaöcscsének volt neje, azt táblánkon tisztába hoztuk. Hogy pedig P. Horváth Anna az I. Ákosnak lett volna neje, miként Nagy Iván pótkötetében áll, az tiszta anachronismus, s most tudjuk, hogy ezen I. Ákos neje Sztrigyi Anna volt.

Végül kétségben vagyunk a következő Barcsai-leányok iránt:

1549-ben a családi feljegyzés szerint élt Barcsai Zsuzsánna, ki Simon Zsigmondné s majd utóbb Fodor Ferenczné volt. A családi levéltár okmányai igazolják, hogy a Simon és Fodor utódok Barcsai-féle javakat bírtak, de hogy elődük melyik Barcsainak volt leánya, az kétes marad.

1659-ben Barcsai Kata Cserei Farkasné volt; egy Barcsai Kata pedig mint Kendeffi Mihályné 1735-ben halt el. Ezeket sem tudtuk táblánkra elhelyezni.

KIS BÁLINT.

A BILKEI GORZÓ-CSALÁD TÖRTÉNETE 1339-TŐL NAPJAINKIG.

Bereg megye egyik legrégibb adományos nemes családja, a *Bilkei Gorzó*, mely néha *Lipcsei* és *Rákóczi* előnevet is viselt, egy törzsből származik a kihalt *Bilkeyekkel*[1] és a ma is élő *Bilkei Lipcseyekkel*.[2] Első ismert közös ősük *Bilkey Karácson* vajda.

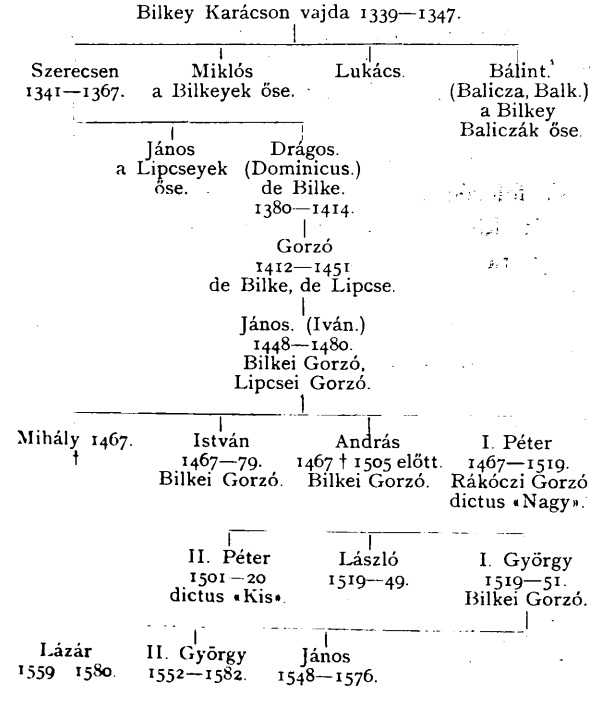

Bilkey Karácson vajda fiától *Szerecsentől* származott unokája *Drágos* és rokonai örök adományt szereztek 1380-ban Erzsébet királynétól azon szállásaikra, melyeket a hegyek között eddig is bírtak már, s a királyné különös pártfogásába veszi a *Bilkeyeket* és a beregi ispán védelme alá helyezi.[1] Ebből az adományból keletkezett az a hosszú per, melyet a Hunt-Pázmán nemzet ugocsai ága folytatott a *Bilkey*, *Lipcsey* és *Gorzó* családok ősei ellen, Miszticze és Rákócz végett, s melyet a *Bilkeyekről*[1] írt dolgozatunkban már bővebben elmondottunk.[2] *Drágosnak*, ki 1398-ban királyi ember volt,[3] csak egy fia maradt, *Gorzó*, a ki, egy évnélküli okmány tanusága szerint, több Bilkeyvel együtt beperli Úrmezey Miket lipcsei birtokuknak fegyveres megrohanása miatt. 1418-ban vizsgálat tartatik ellene Bilkey Balicza Sándor özvegye Ilona, fiai László és István, valamint Balicza Péter fiai János, Dániel és Jakab kérelmére, kiknek bilkei és miszticzei birtokát több más Bilkeyvel és Ilosvay Karácsonnal fegyveresen megrohanta, teljesen elpusztította, s onnan 200 új forintnál többet érőt elhordatott.[4] 1433-ban tiltakozott összes rokonságával együtt Perényi Péter fia János, valamint másik Perényi János és István királyi étekfogó mesterek ellen Borsovahavassa nevű helységök erőszakos elfoglalása miatt.[5] 1437 október 6-án 50 forintot, mindegyiket 100 denárjával számítva, kellett volna *Gorzónak* és rokonainak Héderváry Lőrincz nádorispán itélete következtében Újhelyi Miklós fia Demeter részére a leleszi konvent előtt letenni, azonban a fizetést nem teljesítették.[6]

[1] Lásd a Turul XII. évfolyamában a Bilkeyekről közlött dolgozatomat.
[2] Lásd u. o. a Bilkei Lipcsey-család leszármazását.

[1] Kelt Somban, 1380. április 9-én.
[2] Turul XII. évfolyam.
[3] Lelesz. Statutor. Litt. H. nro 115.
[4] Zsigmond király parancsa. Kelt 1418. július 26-án.
[5] Lelesz. Actor nro. 9. anni 1433.
[6] Miklós leleszi prépost bizonyítványa. Kelt 1437 október 7-én.

1448-ban azért tartatik vizsgálat *Gorzó*, fia *János*, Lipcsey István, Péter, Hodor és Bilkey Tivadar István ellen, mert február 22-ike körül Bilkey Péter fia János miszticzei és lukovai birtokait a magok részére elfoglalták.[1] 1449-ben perben állottak a *Bilkeyek* Úrmezey Péter fiával Jánossal és Mik fiával másik Jánossal máramarosmegyei egész Hernicse és a lipcsei részbirtok iránt, de választott bírák közbejöttével abban egyeztek meg a vízkereszti nyolczados törvényszéken az ország rendei előtt, hogy a birtokokat magok között egyforma két részre osztják, fentartva kihalás esetére a kölcsönös örökösödést,[2] s ennek következtében május 19-én a leleszi konvent közbejöttével az osztály végre is hajtatott.[3] *Gorzó* 1435-ben mint királyi ember szerepelt, 1451-ben még él és jelen van Dolhay Ambrus és Mihály beiktatásánál Kereczkén és Kusniczán.[4] Utóbb már nem olvassuk nevét, egy fia maradt, *János*, vagy máskép *Iván*, a ki atyja nevéről *Gorzó Jánosnak* neveztetett, így támadt a családnév, s nem a *Gorz* pusztától vétetett fel, a mint Lehoczky Bereg megye Monographiája III. kötetének 155. lapján állítja, különben ez esetben nem *Gorzó*, hanem *Gorzy* lett volna a családnév.

Gorzó János, egyetlen férfi unokája lévén *Bilkey Drágosnak*, az összes bilkevidéki és nagyág-menti jószágok egy hatodát bírta, s így atyjafiai között ő volt a legtekintélyesebb, ezért 1459-től 1480-ig számtalan alkalommal lett királyi embernek kijelölve. 1457-ben nagyobb hatalmaskodást követett el rokonaival együtt Ilosvay László és András ellen s az ebből keletkezett hosszas perben arra itélte őket Mátyás király 1467-ben, hogy 84-ed magokkal esküt tegyenek a leleszi konvent előtt. Ugyanazon évben zálogba adta *Gorzó János* a Bilkeyek és Lipcseyekkel együtt Ökörmező, Kelecsény, Ripinye és Vízköz felét Dolhay Ambrusnak és fiainak 400 arany forintért.[5] 1476-ban megosztozott a Bilkeyekkel és Lipcseyekkel egész Bilke, az ottani két malom, egész Dobróka, Miszticze, Lukova, a komári puszta és Rákócz háromnegyed részének birtokán és a rákóczi malmon. Négy fiát ismerjük: *Mihályt*, *Istvánt*, *Andrást* és *Pétert*.

Mihály csak 1467-ben említtetik, úgy látszik, még ugyanazon évben elhalálozott.

István 1468., 73. és 79-ben királyi ember volt. 1476-ban az egymás ellen folytatott pereiket kölcsönösen beszüntették egy részről az Ilosvayak, más részről pedig a Bilkeyek, Lipcseyek és *Gorzó István*. Utódait nem ismerjük.

Péter 1484., 1506—8., 1510., 13., 18. és 19. években működött mint királyi ember. 1503-ban elfoglalta unokaöcscsével, a másik *Gorzó Péterrel*, Szarvaszói Bank Illés feleségének Nesztának (Anasztázia) bilkei, rákóczi és lipcsei birtokait, miért is 1505-ben perbe idéztettek. Állandóan *Rákóczi Gorzónak* neveztetett, de íratott *Nagy Gorzó Péternek* is. Gyermekeiről nincsen tudomásunk.

Ez időtájban egy *Gorzónak*, kinek keresztneve az okmányban olvashatatlan, a felesége *Kemecsey* Zsigmond leánya *Borbála* volt, s két leánya maradt: *Zsófia* és *Anna*. *Zsófia* férje egy *Majthényi* volt, fia Majthényi Imre 1574-ben említtetik.

Anna férjének nevét sem lehet kibetűzni, leánya *Judit*, *Varsolczi Horváth Györgyné* szintén 1574-ben fordúl elő. Nem lehetetlen, hogy ezek *Rákóczi Gorzó Péter* utódai.

Gorzó András 1484- és 1495-ben volt királyi ember. 1496-ban beiktattatott néhai Úrmezey János, Péter és Lázár ökörmezei, kelecsényi, ripinyei és vízközi birtokaiba, de Ilosvay András fia György, valamint Ilosvay Miklós fiai Miklós és Máté ellentmondottak. — Három fia maradt: *II. Péter*, *László* és *I. György*.

II. Péter 1501., 1506—8., 10., 13. és 18. években működött mint királyi ember. 1519-ben testvéreivel együtt elfogatta Therjék János huszti várnagy által Lipcsey Demeter lipcsei orosz papot s annak lipcsei udvarházát és ottani birtokát elfoglalván, Pogány Zsigmondnak zálogosította el; ezért bepereltetvén, kiegyeztek a *Gorzók* a lipcsei pappal, a ki bevallásuk alapján lipcsei udvarházuk egynegyed részébe beiktattatott. 1520-ban megintetik a Lipcseyek, Bilkey György, valamint *Gorzó Péter* és *Gorzó Miklós* Dolhay Jánost, Tamást, Pétert és másik Jánost, Katalint, Dolhay Kálmán özvegyét és Dorottyát Dolhay Péter özvegyét, hogy felvévén a zálogösszeget, Ökörmező, Kelecsény, Ripinye és Vízköz nevű falvak felerészét ereszszék vissza birtokukba. Ezen *Gorzó Miklóst* nem tudjuk elhelyezni a családfán. *Péter* utódait nem ismerjük.

László és Lipcsey György az Ilosva és Bilke között fekvő ligeterdőben önkényesen új határjeleket állítottak, ez ellen tiltakozva, beperlik őket Ilosvay Miklós és János 1522-ben. Még 1549-ben mint királyi ember szerepelt *László*, ezentúl nem olvassuk nevét. Gyermekeiről nincs tudomásunk.

I. Györgynek három fia maradt: *Lázár*, *György* és *János*.

Ez idő tájban élt *Gorzó Ferencz*, kit adatok hiányában szintén nem tudunk elhelyezni a

[1] Lelesz. Actor nro. 1. anni 1448.
[2] Eredeti. Kelt Budán, 1449 április 9-én.
[3] Lelesz. Actor nro. 51. anni 1449.
[4] U. o. Statutor., Litt. D. nro. 225.
[5] Lelesz. Actor. Nro 40. Anni 1467.

családfán, 1549-ben királyi ember volt. 1575-ben néhainak íratott, midőn leányai *Anna, Bereznai Thegzes Jánosné*, *Katalin*, *Lipcsey Péterné* és *Margit*, providus *Theökeös*, máskép *Kenéz Elek* felesége és a Lipcseyek ellen perújítást kezdett Kerepeczy Demeter deák valami magvaszakadt jószág végett. 1577-ben pedig kiegyeztek *Gorzó Katalin*, *Gorzó Margit* és az ekkor már elhalt *Gorzó* Anna leánya Thegzes Anna, providus Pilák Jánosné, valamint a Lipcseyek is Daróczy Szerafinnal, néhai Bilkey György fia János bilkei udvarháza, bilkei, rákóczi, lukovai, lipcsei, bereznai, ripinyei és vízközi részjószágaira nézve, a melyekbe midőn 1575-ben Daróczy Szerafin beiktattatott, a Lipcseyek, *Gorzó György* és a Gorzó lányok ellentmondottak.

Gorzó Lázár 1569-ben és 1580-ban említtetik. Utódait nem ismerjük.

II. György 1552-től 1582-ig íratik élőnek. Gyermekeit nem ismerjük.

Gorzó János 1548-ban királyi ember volt. 1571-ben Bilkey Máté perújítást kezd *Gorzó János*, másik *János*, harmadik *János* és *György* ellen valami közelebbről meg nem nevezett ügyben. 1574-ben ellentmond Thernei Keszthelyi György beiktatásának néhai Zovárdffy István rákóczi birtokába. 1576-ban beiktattattak II. Maximilián császár új adománya czímén *Gorzó idb. János*, *ifj. János*, *György*, *Lázár*, a Lipcseyek és a Bilkeyek a bilkei, dobrókai, rákóczi, miszticzei és lukovai ősi birtokokba ellentmondás nélkül.[1]

Az apáról fiúra való leszármazást tovább nem folytathatjuk, csak egyes tagokat sorolhatunk fel, kikről itt-ott említés tétetik. Ilyenek *Gorzó Máté*, ki 1580-ban és 82-ben fordúl elő s az utóbbi évben ügyvédi meghatalmazást állított ki. *Lukács* 1574-ban és 80-ban szerepelt. *Idb. János*, a ki 1595-ben 60 év körül volt és Bilkén lakott. Másik *János*, a ki 1614-ben tiltakozott azon egyezség ellen, melyet Lipcsey András kötött volt ezen évben Papp Mihály, Jakab és Gergelylyel egész Tyuszkára vonatkozólag. — *Máté*, a ki 1588 körül született, 1629-ben tiltakozott *Gorzó Lázárral* s több másokkal azon egyezség ellen, melyet a Bilkeyek kötöttek volt Bilkey Erzsébettel, Egressy Istvánnéval a dobrókai, rákóczi, miszticzei, lukovai, szajkófalvi és ökörmezei részbirtokok iránt. 1648-ban beperli Lipcsey Gergely *Gorzó Mátét* és *Pétert*, azért mert több társaikkal házára rontottak volt s öt elfogták, habár később szabadon bocsájtották is. — *András* eladta 1633-ban rákóczi és szajkófalvi részét 300 forintért Lipcsey Gergelynek és feleségének Szuhay Annának.

[1] Eredeti. 1576. szeptember 12-én.

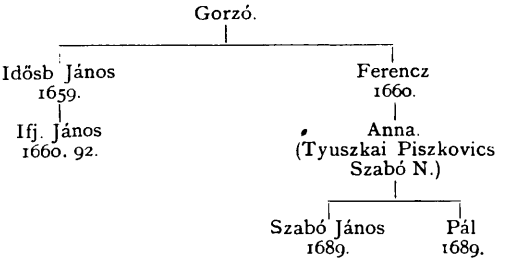

Idb. János 1659-ben királyi ember volt, fia *ifjabb János* nagybátyjával *Ferenczczel* 1660-ban ügyvédi meghatalmazást állított ki. Ugyanazon évben visszavonják *János* és *Ferencz* azon egyezséget, melyet valami rákóczi jobbágy felől kötöttek volt néhai Lipcsey Gergelylyel. *János* neje 1692-ben egy darab szántóföldet vett zálogba (nincs megirva, melyik határban) Viliczko Jánostól 1 forint 22 polturáért.

Ferencz leányának *Annának* fiai, Tyuszkai Piszkovics *Szabó János* és *Pál* 1689-ben említtetnek.

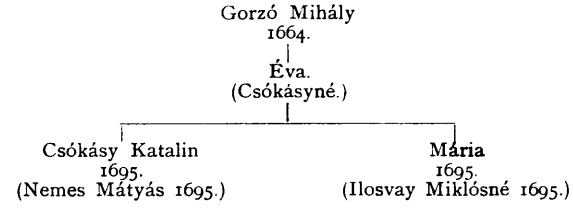

Gorzó Mihály 1664-ben Beregh megye táblabirája volt. Leányának *Évának*, *Csókásynénak* leányai *Katalin*, *Nemes Mátyásné* és *Mária*, *Ilosvay Miklósné* 1695-ben éltek.

Gorzó László 1668-ban beregmegyei táblabiró volt, 1669-ben eladott örök áron Polyánkán egy Duklyákláz nevű kaszállót ifj. Ilosvay Péternek 30 forintért. 1689-ben nem bírván kiváltani három egytestvér lipcsei jobbágyát Lipcsey Prodánytól, azok kiváltását Bilkey Miklósnak engedi át, de minthogy utóbb Bilkeytől sem bírta kiváltani, 1700-ban abban egyeztek meg, hogy Bilkey Miklós és felesége Semsey Julia bírják halálukig, — magtalan kimúlásuk esetében szálljanak vissza minden fizetés nélkül *Gorzó Lászlóra* és utódaira. 1689-ben valami részbirtokot adott át 125 magyar forintba Tyuszkai Piszkovics Szabó Jánosnak és testvéröcscsének Pálnak, mire utóbbiak minden keresettől elállottak édes anyjok, *Gorzó Ferencz* leánya *Anna* kiházasítását illetőleg.

Gorzó Lászlónak három fia maradt: *János*, *György* és *András*.

János felesége *Ilosvay Katalin* 1718-ban 56 évesnek vallotta magát.

András 1669-ben született, 1701-ben beregmegyei esküdt volt, élt még 1709-ben is. Családfájok következő:

Gorzó László 1668—1700.

Ifjú János 1689—1718. (Ilosvay Katalin 1718.)	György 1689—1700.	András 1669—1709.

Ezen időtájban éltek *László* és *Mihály* testvérek.

Gorzó.

László † 1718 előtt. (Ugyán Anna, 1718-ban Bakotey Ferenczné.)	Mihály 1688—1718.
Kiskorú Gorzó leány 1718.	

László özvegye *Ugyán Anna*, Ugyán Sándor leánya, 1718-ban Bakotey Ferenczné, kis leányát nem akarta tartani, minthogy a *Gorzó*-család birtokai leányágat nem illettek, e végett a kis leány bátyja *Gorzó Mihály* kérelmére tanúkihallgatás tartatott.

Gorzó Pál 1731-ben egy telket vett zálogba Miszticzén 30 forintért, Szőllős-Végardón lakó N. Szabó Dánieltől.

Gorzó László 1797-ben zálogba adott Lipcsén egy telket 100 vforintért sógorának *Lipcsey Györgynek* és feleségének *Gorzó Zsófiának*.

Simon 1774—1802. (Lipcsey Ágnes.)

Mihály 1807.	György 1807.	Ágnes. (Gorzó János.)

Jakab 1774—1802. (Bradács Éva.)

János, főszolgabiró (Gorzó Ágnes.)

Bálint. (Komlósy Piroska.)

Neszta 1884. 88. (Szabó Elek ügyvéd N.-Szőllősön.)	Nándor mérnök 1894.	László bányász 1884.	Mária.	Bálint tanuló 1884.

Gorzó Jakab 1762-ben beregmegyei esküdt.

Gorzó Mária 1780-ban Szabó János neje.

Tamás fia *János* 1777-ben zálogba vett Bilkén, a felső mezőben két darab szántóföldet Zékány Páltól 30 vforintért. 1790-ben beregmegyei táblabiró volt.

Simon fia *János* 1797-ben birtokos volt Lipcsén.

Idb. Gorzó János, beregmegyei táblabiró, bilkei, szajkófalvi és lukovai birtokos, továbbá *ifjú György*, *János*, *Jakab*, *Ferencz*, *Simon* és *Pál*, bilkei birtokosok, ellentmondottak 1802-ben Bartóffy András beiktatásának Bilkey Miklós magvaszakadtán, annak bilkei birtokába, minthogy a *Gorzó*-család fiágon származván a Bilkeyektől, ennek magva nem szakadt.

1805-ben *Gorzó János* birtokos Rákóczon.

Gorzó Ker. János 1830-ban a bilkei bentlakó nemesség helyettes főbirája, 1851-ben pedig az alsó-vereczkei járás főszolgabirája volt. Fia *Bálint* 1867., 71—77. alszolgabirói tisztet viselt. *Bilkei Gorzó Dénes* görög katholikus esperes 1887. febr. 26-án halt meg Kökényesden, 69 éves korában. Ozvegye Csernek Terézia.

A Gorzó-család jelenleg is birtokos Komlóson, Bilkén, Dobrókán és Lukován.

Az egész család görög katholikus vallású.

Czímere teljesen egyezik a Lipcseyekével,[1] a sisakon oromdíszt szintén nem viselnek.

PETROVAY GYÖRGY.

[1] Lásd a Turul jelen évfolyamában a Lipcsey-czímert.

VEGYES.

Adalék a Vásáros-Naményi Eötvös család történetéhez.

A Vásáros-Naményi *Eötvös* családról bőséges adatokat tartalmaz a gróf Károlyi nemzetség levéltára, főleg a XVIII. századból, midőn e család a közéletben jelentékeny szerepet kezdett játszani.

Eötvös Miklós kurucz hadbiztosnak, *Eötvös József* szatmár-vármegyei alispánnak és *Eötvös Miklósnak*, a későbbi *bárónak* sok százra menő magán- és közérdekü levele diszíti a gróf Károlyi levéltárat.

E becses levelek közt fekszik eredeti kéziratban ama gyászbeszéd, illetőleg bucsuztató,[1] mely *Eötvös József* szatmári alispán hült tetemeinek Lázáriban 1752. január 13-án koporsóba tételekor mondatott. Ebből a kéziratból közlöm itt a család leszármazása és rokonsági kötelékeinek helyes megvilágítására szolgáló részeket azok számára, kik az *Eötvös* család történetével behatóbban kivánnak foglalkozni. — Szolgáljon nekik e közlemény némi irányadóul és e nehány bevezető sor egyszersmind útmutatásul arra nézve, hol keressék a többi becsesebb adatokat, melyek nélkül a család történetét csak hézagosan lehetne megirni.

* * *

[1] E magyar nyelven irt bucsuztató latin czíme: «Contio in funere spectabilis domini Josephi Eötvös comitatus Szathmariensis ordinarii vicecomitis in Lázár die 13. Januarii 1752.».

«Szinte ez jutott nékem tegnapi napon eszembe, midőn egynehány örök emlékezetre méltó cselekedeteit ezen előttünk fekvő tekintetes nemzetes és vitézlő *Eötvös József* urnak nekem *irásban megküldöttek* volna, a melyeket nem sokára rövideden előszámlálok . . .

Mert noha ifjuságában ezen tettes ns Szathmárvármegyének hat esztendeig volt ordinarius szolgabirája, azután három esztendeig substitutus viczeispánja, azután tizennégy esztendeig ordinarius viczeispánja és igy 24 esztendőket töltött a t. n. vármegye szolgálatában, az utolsó generalis insurrectiókor[1] főhadnagyi titulus alatt ezen t. n. vármegyének insurgens fegyveres népét szinte édes hazánk *határáig* kisérte,[2] de mindazáltal magát egyebekben feljebb nem, sőt alábbvalónak tartotta s annyira megalázta, hogy a kisded gyermekek elmenvén hozzája, édes atyai módon beszélgetett velek; mind szegénynek, boldognak hivatalbeli kötelessége szerént egyaránt hallgatta panaszokat, senkit keménységével színe elől szomorúan és vigasztalás nélkül el nem kergetett, a melyért is miólta isten ő szent felsége *őtet ez árnyék világból az elmult hétfőn estveli hét óra tájban a most folyó Januáriusnak 9-ik napján kiszólitotta*, mihelyt ezen szomorú hír t. n. vármegyénket elfutotta, kevesen, sőt talán senki nem volt, ki ezt szivbeli fájdalom nélkül, sőt nagy részre siralom nélkül hallhatta volna . . .

Elhitettem magammal, hogy midőn szerelmes életének párját, *kivel 39 esztendőkig* veszekedés és zörgölődés nélkül élt és szerelmes magzatit látta szeme előtt siránkozni, nem kicsin harczot és viadalt indított az ő szivében . . .

A míg itten Lázár-ban az úr isten nevének házat nem csináltatál s abba isten igéjét hirdető lelkiatyát nem hozál, a ki nemcsak azt a kenyeret, melyért panaszolkodik Jeremiás próféta, tudniillik az isten igéjét hirdetné, de sőt a Krisztus Jézus szent testét is a híveknek osztogatná, megtanultad volt, a mit szent Pál apostol tanitott: A buzgó ájtatosság mindenre hasznos, hasznos a jóban való gyarapodásra, hasznos a mennyei malasztok elnyerésire . . .

Mivel pedig azt kivánjátok, hogy egynehány szóval tőletek elbucsuztassam, sajnálom, hogy ezen életében ékesen szóló tettes, ntes és vlő *Eötvös József* úr, uraitól, kedveseitől, véreitől, rokonságitól és egyszóval mindenektől bucsut kivánván venni, ilyen rebegő nyelvre szorúlt, minémü az enyim, kinek is képét es személyét, noha fájlalva, de mégis magamra felveszem és azért személyében

I. Legelőször is bucsuzom te tőled nagyméltóságú Nagy-Károlyi gróf *Károlyi Ferencz* úr, Károly, Ecsed és Erdőd várainak, csongrádi, megyeri, surányi, bélteki, olcsvai, báthori dominiumoknak örökös ura, felséges császár és felséges koronás királyné asszonyunknak belső titok tanácsa, ugyan eő felsége egy lovas magyar regementjének proprietariusa, obristere és mezei helytartó kommendérozó generalisa, úgy tettes és királyi septemviralis táblájának assessora, Tiszán innen levő tartománynak commendérozó generalisa, tettes nemes Szatmár vármegyének örökös főispánja, nékem jó kegyelmes uram, lábaidhoz borulván sok ízben tapasztalt kegyelmidet hálaadó tisztelettel köszönöm és főképen azt is, hogy tettes nemes vármegyédet és annak igazgatását magadnak jelen nem létében méltóztattál reám bízni s parancsolni . . . Kegyelmes uram, én a kemény halálnak mérge miatt többet néked palotádban nem udvarolhatok, hanem est servus tuus, vannak három szolgáid: *Miklós*, *József* és *László* fiaim, két szolgálóid: *Anna-Mária* és *Barbara* leányim, ezek udvaroljanak és szokott kegyességed szerént cselekedjél velek, a mi jónak látszik előtted. Isten hozzád!

II. Másodszor, bucsumat veszem tőletek tets nemes Szathmár vármegyének fő-fő tagjai, ha valakit közületek emberi gyarlóságból megbántottam veletek való társalkodásomban, jusson eszetekben üdvözitőnk szava: És bocsásd meg nékünk a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsájtunk ellenünk vétetteknek . . .

III. Harmadszor, bucsúzom te tőled tettes, ntes *Debreczeni Mária* asszony, néhai tettes ntes és vlő consiliarius *Eötvös Miklós*[1] hajdani

[1] 1744. őszén.

[2] Onnan a szatmári insurgens nemesség Szileziába vonult főispánja: *Károlyi Ferencz* altábornagy vezérlete alá; Eötvös József alispán pedig visszatért a vármegyébe, melynek igazgatását Károlyi az ő távollétében reá bizta. Eötvös József alispán sem az 1741—42-iki, sem az 1744—45 iki közfelkeléskor *nem vett részt a hadjáratban*, csak a megyei csapatszervezési munkában, a mi alispáni tisztéhez tartozott.

[1] Ezen *Eötvös Miklóst* a kuruczvilág alatt Károlyi Sándor hadbiztosnak maga mellé rendelte, ezerkívül távollétében rábizta uradalmai fölött a felügyeletet; miközben úr és alkalmazott közt némi érzékenykedés is fordúlt elő, a mint ezt Károlyinak 1704. április havában nejéhez irt következő sorai mutatják: «*Eötvös Miklósnak*, miólta megtudtam, hogy ott vagyon, én már irtam, csak tovább is alkalmaztassa magát, leszen ideje, az mikor reménsége felett való promotiója adatik. *Az szolga, valamint hiba nélkül nem lehet, szintén úgy az úra vétek nélkül nincsen, de bolond úr az, az ki kicsiny vétekért megveti az szolgáját, annál bolondább az szolga, ha kevés feddésért vagy intésért megutálja jó urát.* Én azért tovább is kivánok szolgálatjával élni, de úgy, hogy az intést is felvegye, mert másként, ha szólnom sem volna szabad, uram lenne.» A szatmári béke után 1712—15 Szatmár vármegye alispánja volt; 1713-ban Károlyi Sándor gróf Nagy-Károlyt és Erdődöt haszonbérbe

kedves uram atyámnak meghagyott özvegye, édes anyám helyett való kedves asszony-anyám... Isten hozzád!

IV. Nyakadra borulva tőled is már bucsuzom, életemnek szerelmes párja, koronája, keseredett szívemnek édes mássa, minden világi vigasztalásomnak oka, fele-magam: tettes, ntes *Szalai Anna*, kedves hitestársam... Én is arra kérlek, szerelmes hitestársam, tartsd magad előtt *39 esztendőkig tartott* egygyes és soha meg nem háborodott *házasságunk emlékezetit* s kérjed arra az istent, hogy az örök boldogságban nem harminczkilencz esztendőkig, hanem örökké egymást láthassuk. Isten hozzád!

V. Tihozzátok is fordul beszédem, három kedves fiaim: *Miklós*,[1] *József* és *László* s két szerelmes leányaim: *Anna-Mária* és *Borbála*. Ti reátok nézve csaknem felkiáltok ama igékkel, melyeket monda Agág király, minekelőtte Sámuel prófétától felmészároltatnék: Siccine separas amara mors, így választasz-e meg kedves magzatimtól, te keserves halál! De valjon mégis, mi vigasztalja szivemet? Ezen tettes ns vármegyének igaz jó atyja: nagyméltóságú gróf Károlyi Ferencz úr, de legfőképen az árváknak atyja, a felséges isten, ki azt fogadta, hogy: pupullum suscipiet, befogadja, gondjokat viseli az árváknak, őt szeressétek és féljétek kedves magzatim... Erre pedig szerelmes hitestársaitokat is, úgymint mgos *báró Splényi Anna Mária* asszonyt, *Miklós* fiamnak kedves hitestársát, úgy tettes és ntes *Jánoki Zsuzsánna* asszonyt *József* fiamnak párját intem és javaslom, hogy cselekedjék. Isten hozzátok!

VI. Rólatok sem felejtkezhetem tettes, ntes és vlő *Eötvös Miklós*, kedves testvéröcsém uram és kedves életed párjáról: tttes, ntes *Zatureczky Zsuzsánna* asszonyról s kedves magzatitokról; úgy tettes ntes és vlő *Eötvös Sándor* kedves testvéröcsém uramról, életed párjával tettes Ntes *Béldi Sára* asszonyról; nem másképen ttes ntes és vlo *Eötvös Imre*, kedves testvéröcsém uramról; hasonlóképen tettes ntes és vlo *Eötvös László* szerelmes testvéröcsém uramról és tettes és ntes *Eötvös Éva* asszonyról, néhai tettes, ntes és vlo *Dessőfi Pál* uram meghagyott özvegyéről, kedves testvérhugomról, leányoddal, *Máriával* s mlgos és ngos *Eötvös Máriáról*, szerelmes ferjeddel, mlgos és ngos gróf generalis *Teleki Sámuel* urral és gróf *Imre* kedves fiaddal egyetemben... Isten hozzátok!

VII. Bucsuzom tőled is tettes, ntes és vlő *Irinyi* ház, kivel anyai részről való atyafiság öszveköttettem vala; töled is tettes, ntes és vlő *Szalai* ház; úgy tőled tettes, ntes és vlő *Bagossi* ház; nem másképen te tőled tettes, ntes és vlő *Becsky* ház; hozzám minden alkalmatossággal megmutatott atyafiságos hajlandóságtokat és szereteteket nemcsak megvallom, megismerem, hanem aztat hálaadó szívvel köszönöm s kivánom, hogy az isten ő szent felsége az ő szent nevének dicsőségére sok áldásokkal, szerencsékkel virágoztasson, nagyobbakra emeljen és sokáig éltessen. Isten hozzátok!

VIII. Bucsuzom tőled is, tisztelendő páter *Kálcsó János*, udvaromban levő kedves lelki atyám. Arra kérlek tégedet, hogy noha az emberek jóságimról sokat állítnak, de mindazáltal más az emberek itélete s más az istené, annál az oltárnál, a hol az ártatlan bárányt a Krisztus Jézust vér nélkül való áldozatúl szent atyjának bemutatod és a hol a lelkedet, mint szent Dávid mondja: istened előtt kiöntöd, rólam megemlékezzél... Isten hozzád!

IX. Bucsuzom tőletek is, minden belső és külső cselédim és jobbágyim. Tudhatjátok a szentirásból a gazdáknak kötelességét, mely nem egyéb, hanem «regere familiam, gubernare domum», hogy a cselédeket igazgassa, a házra gondot viseljen. Míg isten engem e földön életben megtartott, azon voltam, hogy az említett parancsolatját istennek megtartsam. Arra intlek most is, hogy ennek utána is (ha nem volna kinek tanítani is) megtartsátok Szent-Pál apostolnak tanítását és úgy szolgáljatok, a mint ő kivánja a keresztyén szolgáktól és szolgálóktól, hogy szolgáljanak az ő uroknak... Isten hozzátok!

Mivel már eljött az üdő, melyben ezek a meghidegült tetemek eltétessenek, elvitessenek oda, a hol *utolsó tisztességének megadása napjáig* tartván, azután a földnek, az ő anyjának megadatnak s *akkor tudom bővebben fog lenni a bucsuztatás;* azért egy csoportban most mindenektől személyében bucsuzom toletek, minden kedves édes atyámfiai, rokonim, tőletek, minden jóakaróim, szomszédim, ismerőim, tőletek minden méltóságos, fő, nemes avagy nemtelen rendek,

adta neki három esztendőre, ki a nagykárolyi uradalomért évenkint 3000 frtot, az erdődiért 1500 frtot fizetett; 1724-ben Károlyi Sándor gróf, mint az országos kerületi biztosság igazgatója, kineveztette őt kerületi főbiztossá (provincialis commissarius), ugyanez évben elnyerte a királyi tanácsosi czímet, meghalt Pálfalván 1731 november 7-én és óhajtása szerint eltemettetett a nagykárolyi róm. kath. templomba: a Károlyiaknak ősi temetkező helyére, kikkel a Becskyek révén rokoni kötelékben állott.

[1] 1737-ben nevezte ki őt Károlyi Sándor gróf saját huszárezredebe zászlótartónak és már 1742-ben kapitánynyá- s egy század tulajdonosává lett. A Károlyi-huszárezred kötelékéből 1745-ben lépett ki, áthelyeztetvén, alezredesi ranggal a Beleznay lovasezredbe. Az osztrák örökösödési és a hétéves háboruban szerzett érdemeinél fogva s a Károlyi grófok, főleg Antal gróf közbenjárása folytán gyorsan emelkedett a katonai pályán; úgy hogy 1766-ban már tábornokká lett és 1768-ban *bárói* rangot nyert. Meghalt Kassán, 1783 október 20-án torokgyíkban, életének 67-ik esztendejében.

kik *e mai napon koporsómba tételemen lett tisztességem megadására* ily számosan öszvegyültetek... Isten hozzátok! Amen!

E bucsuztató és az Eötvös-levelek adatai alapján a következő leszármazási táblázat állítható össze:

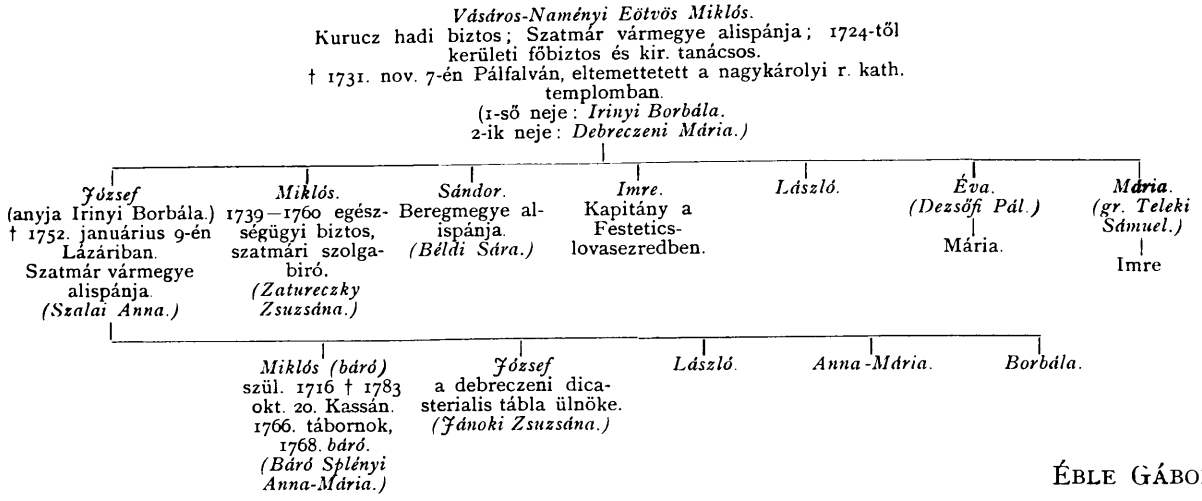

ÉBLE GÁBOR.

Nehány adat a Sigray és Korotnoky családok multjából.

(Pótlék.)

Mintegy pótlásúl és kiegészítésűl nehány új adattal szaporítom jelen soraimban a Sigray s Korotnoky nemzetségek legrégibb múltjának, e két törzsökös szepességi nemes család eredete idejének adatkészletét, gondolva, hogy a genealogiával, a történettel és nevezetesen a szepesmegyei nemes családok monografiájával és Szepesvármegye történetével foglalkozót érdekelni fogják a legtörzsökösebb megyei nemzetségek és Szepesmegye történetének eme mozaikdarabjai.

A «Turul» f. évi 3-ik füzetében fenti czím alatt megjelent kis dolgozatomban a Sigrayak s a Korotnokyak eredetével foglalkozván, azoknak birtokszerzését ismertettem, a petróczi levéltár okmányainak alapján elmondva, hogy Sigray Péter fiai, Péter és András mint szerezték vissza családjuk ősi birtokát, Rudnát, melyet 1284-ben, 10 választott birónak itélete alapján, visszaadott volt nekik lomniczi Rikolf, 24 márkányi kárpótlás lefizetése mellett.

Ennek a földnek előbbi történetére vonatkozólag érdekes világot vet a szepesi káptalannak egy 1315-ből eredő átiró okmánya, melyet a már előbbi dolgozatomban említett Lőrincznek comes Laurentus niger) kérésére adott volt ki, s a melyben László királynak 1272-ben kelt adománylevelét írja át. Ennek az adománylevélnek a historicuma, tartalma a következő:

Rikolf comes Ricolphus de Scepus) ama kérelemmel járúl IV. László király elébe, rögtön ennek trónralépte után, hogy őt Sygra nevű föld egy részének birtokában, melyet V. István király adományából bír, erősítse meg. A király, minthogy a kérdéses területet nem ismeri (quia de qualitate et quantitate ipsius particulæ terræ nobis plana veritas non constabat), megbízza a szepesi káptalant, hogy a közeli Sygrát, jobban mondva ennek azt a részét, melyre Rikolf jogát megerősíttetni kéri, vizsgálják meg és ha ellent nem mond valaki, iktassa be a folyamodó Rikolfot; a káptalan eljárt e megbízásban és deczember 16-ikán keltezett levelében jelenti, hogy a szóban forgó földrész 60 hold szántóföldet foglal magában s hogy a határbejárásnál Sygra lakói nem mondottak ellent. Ez a földrészecske (particula terre de Sygra) a határleirás szerint azon «Rudna» nevű föld, melyet lomniczi Rikolf 1284-ben a Sigray Péter fiaival Mihálylyal s Andrással kötött egyezségnek s a már említett 10 választott birónak itélete alapján ezeknek átadott volt. Az 1272-ben említett particula terre de Sygra határleirása ugyanis majdnem szóról szóra megegyezik az 1284-iki egyezségben említett Rudna nevű peres föld leirásával; amannak ugyanis «határa kezdődik a Rudna nevű hegynél és a Kis-Sygra nevű patak forrása felett száll le ennek a pataknak mentén, a melynek déli oldalán Jaan comesnek földje van és e folyó mentében nyugat felé halad lefelé, azután visszafordúl a hegy tetejének irányában és felhalad a hegyre egy déli csapás irányában és a Vitézről jövő út irányában felmegy a hegy homlokára és visszafordúl dél felé a Rudna melletti hegy irányában és itt végződnek ennek a fentemlített földnek a határai;» az

utóbbi «földnek határa kezdodik a Rudna nevű hegynél a Kis-Sygra nevű patak forrása felett és e patak mentén halad — a mely pataknak déli oldalán Jaan comesnek földje fekszik — nyugati irányban «usque ad portum Jaan»; azután visszafordúl és a Tumpa nevű hegyre száll fel egy déli csipás irányában, a hol határdomb van és innét tovább halad két határdomb felé és onnét visszafordúl dél felé, hol megint két határdomb emelkedik, onnét egyenes irányban leszáll a Vitéz felől jövő út felé, a mely utra felmegy a határ és átlép egy bizonyos kis patakocskát, a hol ismét két határdomb van, a melyektől átmegy a Vitézről jövő országutra, a melynek mindkét oldalán több határdomb van felállítva és itt déli irányban ama hegyhez jut, a melyik a Rudna nevezetű hegy mellett van, a melynek tetején két határdombnál végződik a fentnevezett területnek a határa.»

Rikolf comes tehát a Rudnát (particulam terræ de Sygra) kérte IV. László királytól, annál is inkább, mert ezt a földet ő már eddig is bírta volt néhai V. István király jóvoltából; László oda is adja e földet kedvelt hívének, Rikolf comesnek 1272-ben s erről egy, az összes főpapok és főzászlósok által aláirt okmányt adott ki; a tanuk nevei közül hiányzik az esztergomi érseké, az érseki szék ekkor üresedésben lévén.

Sajátságos és feltünő körülmény, hogy midőn erről a földről később Ismniczi Rikolf és Sigray Péter fiai: Mihály és András oly értelmű egyezséget kötnek, hogy 10 választott birónak az itélőszéke döntse el, hogy a föld e perlekedő felek közül kit illessen, a birák a peres földet, melyet 1272-ben Rikolf királyi adományúl kapott volt, a Sigrayaknak itélik oda, kijelentvén, hogy e föld emberemlékezetet felülmúló időktől fogva a Sigrayak őseié volt («tum etiam quod ab antiquis eorum progenitoribus ad eos et patres eorum a tempore, cuius non extat memoria, fuerit devoluta».).

Határozott ellentmondást foglal magában e kijelentés, mely érthetetlen annál inkább, mert csak rövid 12 év választotta el a királyi adomány keltét a 10 arbiter itéletmondásától, sokkal rövidebb idő, semhogy emlékezetet meghaladó időkről és leháramlásról lehessen szó; azt, hogy e terület, melyről oly ellentétes elvek lettek kimondva, 1272 előtt, azaz a Rikolfnak történt adományozás előtt képezte volna a Sigrayak őseinek birtokát, azért bajos feltételezni, mert ha így lett volna, a László-féle adománylevél bizonyára tett volna erről említést; hacsak fel nem állítjuk azt a merész feltevést, hogy még V. István ajándékozta volna jogtalanúl e földet Rikolfnak s hogy IV. László egyebet sem tett, mint hogy az ügynek megvizsgálása nélkül megerősítette apjának intézkedését. Pedig másképen aligha lehet megfejteni ezt a homályos kérdést, a mely pedig talpköve, sarkköve igénytelen kis dolgozatom egyik legfőbb tárgyának: a Sigrayak birtokszerzésének.

MELIÓRISZ BÉLA.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi november hó 29-én *Bánó József* vál. tag elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: Dr. *Barabás Samu*, *Boncz Ödön*, *Kammerer Ernő*, *Komáromy András*, *Nagy Gyula*, *Schönherr Gyula*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szinnyei József*, *Tagányi Károly* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Elnök megnyitván az ülést, *Dr. Schönherr Gyula* társ. jegyző felolvassa *Kis Bálint* vál. tagnak «A Barcsai család leszármazása» című dolgozatát, mely folyóiratunk jelen füzetében olvasható.

Ezután a titkár bemutatta *Doby Antal* lev. tagnak a társaság részére ajándékúl megküldött gazdag pecsétlenyomat-gyűjteményét. A választmány az értékes ajándékért meleg köszönetét jegyzőkönyvileg fejezi ki, és a gyűjteményt a Nemzeti Múzeum könyvtárában levő egyéb tulajdona közt helyezi el.

Új tagokúl ajánltattak a következők. Pártoló tagokúl: *Dessewffy Arisztid* képviselőházi titkár, *Orczy Dezső* képviselőházi titkár Budapesten (ajánlja Szent-Iványi Zoltán). Évidíjas tagokúl: *Tóth Endre*, m. kir. pénzügyi titkár Nagybecskereken (aj. Kecskés Dezső), *Fiáth István* cs. és kir. kamarás Nagy Hantoson (aj. Salamon Vincze), *Tottössy Gyula* kataszteri ügybiztos Karancs-Sághon (aj. a titkár) *Varjú Elemér* joghallgató Budapesten (aj. a jegyző). Az ajánlottak a társaság tagjaiúl megválasztattak.

A titkár ezután a választmány nézetét kérte a következő kérdés felől. A társaság egy 200 frtos alapító tagja alapítványát 500 frtra óhajtja felemelni. Az alapszabályok 4. §-a értelmében az ötszáz forintos örökös alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll első szülöttségi jogon; az illető alapító tagnak azonban egyenes fiutódai nincsenek. Azt a kérdést intézi tehát a választmányhoz, vajjon az örö-

kös alapítvány joga az alapítónak törvényesen örökbe fogadott fiára is átszáll-e? A választmány beható eszmecsere után abban a nézetben volt, hogy e jog a törvényesen örökbe fogadott fiúra is átszáll: mire a titkár bejelentette, hogy *Szent-Iványi Zoltán* vál. tag 200 frtos alapítványát az 1895. évtől kezdve 500 frtra emelte föl; mit a választmány örvendetes tudomásúl vett.

Felbontattak a választmányi tagságra beérkezett ajánlatok, melyek szerint Csánki Dezső, Tagányi Károly és Barabás Samu vál. tag új választmányi tagúl *Dr. Illéssy János* évdíjas tagot, Dr. Schönherr Gyula és Szent-Iványi Zoltán választmányi tagok pedig *Makay Dezső* évdijas tagot ajánlják. Az elnök ez ajánlásokra titkos szavazást rendelvén el, ennek eredményeül konstatáltatott, hogy úgy Dr. Illéssy János mint Makay Dezső évdíjas tagokra 12—12 szavazat esett; minek következtében *Dr. Illéssy János* és *Makay Dezső* urak egyhangulag a társaság igazgató-választmányi tagjaivá választattak.

A pénztárnok jelentése szerint a társaság bevétele nov. 28-ig 4070 frt 39 kr volt, kiadása pedig 2976 frt 30 kr; s így a pénztári maradvány 1094 forint 9 kr. Az alaptőke összege 13000 frt levén, a társaság vagyona nov. 28-án 14094 frt 9 kr.

Az évi számadások és a pénztári kezelés megvizsgálására a választmány az eddigi bizottságot, úgymint *Szinnyei József*, *Dr. Boncz Ödön* és *Nagy Gyula* vál. tagokat küldte ki.

A titkár ezután szóba hozta, hogy a közeli ezredéves ünnepélyre a társaság is hozzá járúlhatna egy monumentális kiadványnyal. Erre nézve legalkalmasabb volna a társaság tulajdonában levő 1526. év előtti színes czimerképeket, mint a magyar heraldika legérdekesebb és legtanulságosabb emlékeit, bevezetés és az armalisok szövegeinek kiséretében közzétenni. — A külföldi czímertani kiadóknál e tárgyban tett tapogatódzások e képek értékesítésére nézve eredménynyel nem járván: a választmány volna hivatva e képek kellő értékesítése felől gondoskodni. A választmány beható vita után abban a nézetben volt, hogy ez ügyben akkor fog határozni, ha a titkár a millenniumi kiadvány költségvetését elő fogja terjeszteni.

Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Kammerer Ernő* és *Szent-Iványi Zoltán* vál. tagokat kérvén föl, az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi deczember hó 12-én Br. *Radvánszky Béla* elnöklete alatt tartotta 1894. évi nagygyűlését, melyen jelen voltak: *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, *Hajnik Imre*, *Gr. Hunyady László*, *Illéssy János*, *Komáromy András*, *Majláth Béla*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Pauler Gyula*, *Schönherr Gyula*, *Szilágyi Sándor*, *Szinnyei József*, *Tagányi Károly* vál. tagok; *Tisza Kálmánné* alapító tag; *Áldásy Antal*, *Békefi Remig*, *Géczy Dezső*, *Kollányi Ferencz*, *Nagy Kálmán*, *Reiner Zsigmond*, *Reiszig Ede*, *Szalay Gábor* évdíjas tagok; *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Báró Radvánszky Béla elnök megnyitván az ülést, felolvasta emlékbeszédét *Nagy Imre* társ. másodelnök felett. A tetszéssel fogadott emlékbeszéd folyóiratunk legközelebbi füzetében fog megjelenni.

Az emlékbeszéd után az elnök a másodelnöki választás előkészítése végett rövid időre felfüggesztette az ülést. Az ülés újra megnyittatván, az elnök felhívta a választmány tagjait, hogy szavazataikat a társaság másodelnökére adják be.

Míg a szavazatok összeszámíttattak, *Dr. Komáromy András* vál. tag felolvasta «A borosjenei Tisza család ősei» című értekezését, mely szintén folyóiratunkban fog közzététetni.

A felolvasás után az elnök kihirdette a másodelnökségre történt szavazás eredményét, mely szerint 23 beadott szavazatból *Szilágyi Sándor* vál. tagra esett 22 szavazat, *Pauler Gyula* vál. tagra pedig egy szavazat; s így a legközelebbi öt esztendő tartamára **Szilágyi Sándor** vál. tag a társ. másodelnökévé választatott.

Ezután a titkár olvasta föl terjedelmes jelentését a társaság múlt évi működéséről. A titkári jelentés teljes egészében alább olvasható.

A pénztárnok részletes kimutatása a pénztár állapotát f. évi deczember 11-én a következőkép tűnteti föl:

Bevétel.

1. Pénztári maradvány az 1893. évről	460 frt	49 kr.
2. Értékpapirok kamatai (19,600 kor. = 9800 frt koronajáradék, és 100 forint nyer. kölcs. kötv. után) 4%	198 «	— «
3. Alapítványok kamatja:		
a) 3100 frtnyi alapítvány után, és pedig 2600 frt kötelezvényekben, 500 frt azok nélkül, 5%	125 «	— «
4. Pártoló tagdíjakból	1640 «	— «
5. Évdíjakból	1511 «	50 «
6. A Tárgy- és Névmutató és a Nemz. Zsebkönyv után	45 «	75 «
7. A Turul egyes füzeteinek eladásából	147 «	30 «
8. Alapítvány-befizetés	— «	— «
9. Rendkívüli jövedelem	7 «	75 «
Összesen	4205 frt	79 kr.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok	750 frt	kr.
2. Irói tiszteletdíjak és szerkesztés	487 «	90 «
3. Nyomdai költség	336 «	51 «
4. Színnyomatok készítése	290 «	— «
5. Metszetek, rajzok, zinkographiák	106 «	84 «
6. Expeditió költségei (utánvétellel való szétküldés)	43 «	62 «
7. Irodai átalány	60 «	— «
8. Társulati szolga díjazása	60 «	— «
9. Pénzbeszedési díjak, újévi ajándékok, másolások, kisebb vegyes kiadások	103 «	30 «
10. A Tárgy- és Névmutató nyomtatási költsége	580 «	66 «
11. A Nemzetségi Zsebkönyv tartozásainak törlesztése	200 «	— «
12. Tőkésítés	— «	— «
13. Rendkívüli költségek	10 «	25 «
Összesen	3029 frt	08 kr.
Készpénz maradvány	1176 «	71 «

Vagyonállás:

1. Értékpapirokban	9900 frt	kr.
2. Kötelezvényekben	2600 «	— «
3. Kötelezvény nélküli alapítványok	500 «	— «
4. Készpénz	1176 «	71 «
Összesen	14176 frt	71 kr.

A pénztári kimutatás felolvasása után, elnök a nagygyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére Dr. *Komáromy András* és *Szinnyei József* vál. tagokat kérte föl; ezzel a nagygyűlés véget ért.

Titkári jelentés a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1893/4. évben.

Tisztelt Nagygyűlés!

Társaságunk működésének tizenkettedik éve telt telt be. Visszaemlékezésekben gazdag idő. Mintha előttem látnám életünk első hónapjainak nehézségeit; aggodalommal kisértük társaságunk életét. Lesz-e anyag, melylyel folyóiratunkat táplálni tudjuk; s ha megindúl a szellemi termelés, lesz-e módunk arra, hogy a kutatások eredményeit a tudomány közkincsévé tegyük? Nem leszünk-e kénytelenek anyagi támogatás hijjában megszűntetni társaságunk működését; s ha meg is van az eszköz, hogy a kutató szellem termékeit közzétegyük: akad-e elegendő munkatárs, lesz-e elég művelője a történelem azon segédtudományainak, melyeknek felvirágoztatását programmunkba felvettük? Jól éreztük mindnyájan, hogy organumra van szükségünk, mely oly disciplinákat művel, melyeket eddigelé annak hiányában szakszerűen nem dolgozhattunk fel. E vágygyal szemben állt azonban a kétely, hátha nem akad annyi szaktudós, annyi tudománykedvelő közönség, mely ez óhaj megvalósítására szükséges. Az aggodalom nem is volt alaptalan. Hisz ugyanarra az író körre kellett számítanunk, mely más hasonczélú irodalmi körök és társulatok közlönyeit ellátja kutatásai eredményével. Hiába, kevesen vagyunk. A M. Tud. Akadémia, a M. Történelmi Társulat, az Orsz. régészeti és embertani társulat és egyéb rokon irodalmi körök legnagyobb részt ugyanazon írók kutatásaiból, szellemi termékeiből táplálkoznak, kikre — vagy legalább a kiknek legnagyobb részére — mi is számítottunk. A közönség, mely e társulatok legnagyobb részét áldozatkészségével, tudományszeretetével fönntartja, ugyanaz, mely számításunk szerint társaságunk életét is hivatva volt fönntartani. Teljes elismerés illeti úgy a szaktudósok körét, mint a magyar társadalmat, hogy várakozásunkban nem csalódtunk. Az első ellátja társaságunkat kutatásai eredményével; a lefolyt tizenkét év alatt nem fordúlt elő az az eset, hogy folyóiratunk szellemi táplálékban hiányt szenvedett volna; az utóbbi ellátta társaságunkat azzal az anyagi erővel, hogy folyóiratunk minden külső támogatás nélkül saját maga erejéből, évről évre növekedő és érdekességben bővülő tartalommal beszámolhasson azokról az eredményekről, melyekkel hazánk szaktudósai azt bőségesen ellátták.

A köszönet és hála első szava tehát az írókat és a társaságunkat fenntartó magyar társadalmat illeti. — Támogatásuk nélkül nem számolhatnék be arról az eredményről, melyet a tizenkettedik év munkásságaként felmutathatunk.

Jelentésemet, hosszú évek szokása szerint, a tavalyi nagygyűléstől kezdem. 1893 decz. 9-ike óta, mikor utolsó nagygyűlésünket tartottuk, társaságunknak négy rendes igazgató-választmányi ülésén kívül (1894 január 25, máj. 10, okt. 11, nov. 29.) egy pótolhatatlan nagy veszteség következtében még egy rendkívüli ig.-választmányi ülése is volt. F. évi május 5-én húnyt el társaságunknak nagyérdemű, felejthetetlen másodelnöke, alsószopori *Nagy Imre*, társaságunk alapító és igazgató-választmányi tagja. Mije volt ő társaságunknak, mennyit köszönhet neki a szaktudomány, folyóiratunk, társaságunk választmánya: az imént hallott s a leghivatottabb tollból eredő emlékbeszéd után fölösleges a t. nagygyűlés emlékezetébe visszaidéznem. Én, ki úgyis mint a társaság titkára, úgyis mint a folyóirat szerkesztője folytonos összeköttetésben álltam az elköltözöttel, bizonyságot tehetek arról a szakadatlan gyöngéd figyelemről, atyai gondoskodásról, mely-

ben boldogúlt másodelnökünk a társaságot és annak folyóiratát részesítette. A választmány szomorú kötelességet teljesített, midőn másodelnökünk halála napján, május 5-én rendkivüli ülésben egybegyülve a lesujtó veszteség első hatása alatt intézkedett, hogy emléke iránt társaságunk méltó módon rójva le a szeretet, hála és kegyelet adóját.

Tavalyi nagygyülésünkön *Nagy Géza* tagtársunk nagyérdekü felolvasását hallottuk: az Árpádház mondai genealogiájáról. Régi történetünk érdemes búvára nagy szorgalommal és szerencsés combinatióval állította össze azon mondai elemeket, melyekkel nemzeti uralkodóházunk leszármazásában találkozunk. Mindezeknek magyarázatját is iparkodott adni és kimutatni a forrásokat, a melyekből a nemzeti hagyomány és felfogás merített.

Ugyan e nagy szorgalmú búvárunknak köszönhetjük azt az érdekes és a folyó évben bekövetkezett általános gyász által alkalomszerüség jellegével bíró felolvasást, melyet egyik vál. ülésünkön Kossuth Lajos eredetéről hallottunk. Nagy tanulmányában tisztázza, a mennyire ez az idő rövidsége és a források hézagos volta mellett lehetséges volt: a Kossuth családnak a XIII. század derekáig visszanyuló genealogiáját. Kétségtelen, hogy a leszármazási táblák hézagai és netaláni tévedései a családi levéltár nemsokára közzéteendő adataiból sokban fognak módosulni: de a nagy fáradsággal és utánjárással készült dolgozaté az elsőség, hogy végre nemzetünk nagy alakjának családtani és leszármazási viszonyai felől tájékozva vagyunk.

Mindakét felolvasás folyóiratunk tartalmát gazdagította; a mint hogy a következő felolvasott vagy üléseinken bemutatott dolgozatok is, csaknem kivétel nélkül folyóiratunkban láttak napvilágot.

Petrovay György tagtársunktól, ki már második éve nagyérdekü családtani dolgozatokkal gazdagítja folyóiratunk tartalmát, két munkálat került bemutatásra. Mindkettő rokon eredetü családról szól. Úgy a Bilkey, mint a bilkei Lipcsey család közös őstől, a XIV. század derekán élt Karácson vajdától veszik eredetőket. Az eredeti források felhasználásával készült dolgozatok hivatva vannak Bereg-, Ung- és Máramaros-megyék családtani viszonyait teljesen új szinben feltüntetni. Általában tagtársunknak széles alapokra fektetett és egymással tárgyi összefüggésben levő genealogiai kutatásai, melyeket a tavaly megkezdett és a jelen évben befejezett Dolhay család történetével vezetett be és melyeket folyóiratunk még több éven át fog közzétenni, egy nemzetiségi, telepedési és birtokossági szempontból érdekes területnek az ország éjszakkeleti részének csaknem teljes genealogiai monographiáját fogják nyujtani. A Lipcsey családról szóló dolgozat legközelebb nyer befejezést.

A Petrovay György kutatásai által felölelt terület és a kutatások iránya némileg érintkezik egy másik buzgó tagtársunk, *Kis Bálint* vál. tag dolgozatainak irányával. Ő, mint tudva van, kutatásaiban Erdélyre szorítkozik és dolgozatainak eredményeként már is sok családtani leszármazás tisztázását, új eredmények hosszú sorát mutathatja föl. A lefolyt évben egy fejedelmi család, a Barcsaiak leszármazását közölte folyóiratunkban; dolgozatának eredményeit felolvasás alakjában is megismertettük. A szerző kutatásainak sikerült a család eddig ismeretlen levéltárának töredékeire akadnia; összeállította, lelkiismeretes kutató módjára, a leszármazást igazoló oklevelek regestáit, melyeknek alapján kétségtelen, hogy XVI. századtól fogva Erdély történetében nagy szerepet vitt család leszármazása a XIII. században élt Joancháig vihető vissza. Dolgozatának e befejező része, mely a leszármazást összefüggőleg állítja össze, folyóiratunk legközelebbi füzetében fog megjelenni.

Kutatásai eredményeiről számolt be *Boncz Ödön* vál. tag. egyik választmányi ülésünkön, tanulságos előadásban ismertetvén főleg genealogiai szempontból a faj-kürthi Kürthy család levéltárát; míg a titkár Szlavonia II. Ulászlótól kapott czímerének fényképét mutatta be, melyet Dr. Bojničić Iván ajándékából kapott társaságunk.

Folyóiratunk elmult évfolyamában — természet szerüleg — túlnyomó volt a genealogia köréből vett dolgozatok száma. Két nagyobb dolgozat befejezését közöltük, melyekről már tavalyi jelentésemben volt szó. Múlt évben látott napvilágot *Dr. Komáromy András* vál. tag «A borsodi és ugocsai Szirmayak» czímü nagyobb tanulmánya és *Szepessy Béla* tagtársunknak a négyesi Szepessy családról irt dolgozata; nemkülönben az előbb említett vál. tagnak a Jekelfalussy család őseiről irt rövidebb czikke, melyről, mint egyik vál. ülésen felolvasott dolgozatról már múlt évi jelentésemben szóltam. A közleményhez sikerült facsimile járult, mely a család levéltárának legrégibb eredeti oklevelét, Kún László 1284. évi adománylevelét hü másban tünteti föl.

Bodrogh megye ősi családjáról, a Czoborokról *Dudás Gyula* tagtársunk összeállította eddigi kutatásai eredményét. Regesta-szerüleg közli mindazon adatokat, melyekre kutatásai folyamán akadt, összeállítja nemzedékrendjöket, az 1330. év táján élt Czobortól a mohácsi vészig, birtokviszonyaikat és röviden a család sorsát egész a mult században történt kihalásáig. — Dolgozata mutatvány egy nagyobb műből, melyben a szerző Bács-Bodroghvármegye történetét monographiaszerüleg tárgyalja.

A vásáros-naményi Eötvös család történetével foglalkozott *Lehoczky Tivadar* vál. tag. Két közleményben foglalta össze mindazon adatokat, melyeket a XVII. században élt Miklóstól leszármazó és a mult századtól kezdve előkelő szerepett vivő család nemzedékrendjének és történetének feltüntetésére előadni szükségesnek vél.

Teljes családtörténetet nyújt *Bölöni László* tagtársunk is, közzétevén a saját családjára nézve felkutatott adatokat. Megtudjuk ezekből, hogy a több ágon élő és genealogiailag össze nem köthető család multja a XV. században élt Illésig vihető vissza ; s egyúttal dolgozata fogalmat nyújt a székely eredetű nemes családok genealogiai bonyodalmairól és a pontos nemzedékrend megállapításának nehézségeiről.

Érdekes családi multról adott felvilágosítást *Bárczay Oszkár* tagtársunk, adatokat közölvén a Burchard-Bélaváry család történetéből. — A sárosmegyei Bélaváryak egy sarja, János, 1575-ben messze idegenbe, Revalba vándorolt. Más nevet vett föl, hogy nyoma veszszen ; újra felküzdvén magát, felvett nevét egyesítette ősi családi nevével és ismét viselte régi czímerét. Századokon keresztül virágzott idegenben a család ; időközben kihalt a Magyarországon maradt ág. A jelen század első felében (1825-ben) egy sarj visszajön az elhagyott hazába ; itt megtelepszik, családot alapít, mely virágzásnak indul. A család e viszontagságos történetét a szakadatlan leszármazási sorozat és a czímerhasználatnak a XVI. századtól kezdve kimutatható folytonossága igazolja.

Kisebb családtörténeti adalékoknak hosszú sorát közölte folyóiratunk a lefolyt évben.

Karácsonyi János vál. tag Vásári Miklós esztergomi érsek származásának kérdéséhez tett egy pár figyelemre méltó megjegyzést. Valószínűnek tartja, hogy az 1330—57 közt volt esztergomi érsek atyja Miklós erdélyi vajda, nagyatyja pedig Lóránd, ki a biharmegyei Vásáriról írta nevét. Fehérmegye egyik ősi családjáról, az Alapyakról *Salamon Vincze* tagtársunk közölt érdekes pótló adatokat, melyek egy korábbi közleményét sokban kiegészítik. — Szepesmegye két ősi családjának a Korotnokyaknak és Sygrayaknak történetéből *Meliórisz Béla* tagtársunk a régi birtokviszonyokra és bonyodalmakba óhajtott világosságot hozni a Petróczy család levéltárának alapján. Míg *Lehoczky Tivadar* vál. tag, a Beregmegyében a XIV—XV. századokban virágzott Longodári család emlékét elevenítette föl.

Dr. *Szombathy Ignácz* tagtársunk a barsmegyei Jókay család multjából tett közzé néhány XVI. századi epizódot. Ifj. *Reiszig Ede* tagtársunk a béri Balogh család történetét írta meg rövid vázlatban. *Bolgár Emil* tagtársunk az inánesi Ebeczky család leszármazásához adott pótlékokat. Egy rövid közlemény helyreigazította a Nemzetségi Zsebkönyv azon téves állítását, mintha a Thoroczkay család bárói ága kihalt volna. És végül egy másik közlemény, az orosz Bakunin család azon hagyományáról emlékezett meg, mely szerint az a magyar Báthoryaktól venné eredetét. Bár e családi hagyományt az orosz császári heroldhivatalnak hiteles bizonyítványa is igazolja, azt magyar források semmiben sem támogatják.

Genealogiai kutatásokra kétségtelenül jó szolgálatot tesz az a betűrendes jegyzék, melyben *Kandra Kabos* tagtársunkazon családok folytatólagos sorozatát összeállította, melyeknek történetére nézve az egri káptalan hiteles helyi levéltárában adatok találhatók.

A családtörténet köréből vett dolgozatok mellett természetesen mennyiségre nézve kevesebbek azok, a melyek tárgyukat a történelem egyéb segédtudományai, a heraldika, sphragistika stb. köréből merítették.

Főfigyelmet fordítottunk, miként eddigi évfolyamainkban is, arra, hogy az a tanulságos sorozat, melyet 1526. év előtti armálisok czímerképeinek színes másából tizenegy év alatt összehoznunk sikerült, az elmúlt évben is néhány kiváló darabbal bővüljön.

Az eddigelé közzétett 38 színes czímerképhez a lefolyt évben három újat csatoltunk. A Garázda nemzetség 1409. évi, Barrwy Simonnak 1417. évi és végre Pyber Benedeknek 1476. évi czímereit. Mindhárom *Dr. Schönherr Gyula* vál. tag. szakavatott magyarázata kíséretében látott napvilágot. A magyarázat kellőkép kiemelte a három kiváló darab heraldikai érdekét.

Az első, korra nézve, második ismert festett czímereslevelünk ; már ez a körülmény is kiváló értékűvé teszi azt, növeli érdekét, hogy ugyane czímerrel, legalább főbb vonásaiban ugyanazzal, élt egy kiváló, Erdély történetében döntő szerepet vitt családunk, mely magát az adományos Garázdáktól származtatja.

A második — a Barrwy családé — szép compositiójával, arányaival és stilizálásával vonja figyelmünket magára. A harmadik, a Mátyás királytól kapott czímer, úgy az adományozó király mint az adományozott czímer (fogas-kerék) ábrázolása által kiváló érdekű. E három czímerképpel együtt a folyóiratunk eddigi folyamaiban közétett színes czímerképek száma 41-et tesz ; s e számból 28 drb Zsigmond király korát képviseli.

Mintegy tiz év óta a választmány a magyar heraldika e legbecsesebb, úgy czímertani, mint művészettörténeti szempontból legkiválóbb emlékeiből külön nyomatokat készíttet ; ez által megbecsülhetetlen anyagra tett szert, melynek kellő értékesítéséről a választmány van hivatva gondoskodni. Egyelőre csak a magam nézetét tolmácsolom, midőn azon vélemé-

nyemnek adok kifejezést, hogy e czímerkeknek, megfelelő bevezetés és a czímerlevél-szövegek kiséretében leendő közététele a legméltóbb mű volna, melylyel a társulat az ezredéves ünnepély jelentőségéhez a maga részéről is hozzájárul.

Mohácsi vész előtti czímert ismertetett meg velünk *Dr. Áldásy Antal* tagtársunk. Közölte annak az armálisnak czímerét és szövegét, melyet Batthyány Boldizsár és Benedek 1500. évben kapnak II. Ulászlótól. Eddig úgy tudtuk, hogy a Batthyány család maig is viselt czímerét 1481-ben kapta Mátyás királytól. E czímeradománynak azonban a körmendi levéltárban semmi nyoma. Ott a család részére szóló legrégibb czímereslevél a II. Ulászlóé, melyről viszont az eddigi kiadványok semmit sem tudtak ; s így az nemcsak heraldikai, hanem családtörténeti szempontból is nevezetes új adalék.

A czímertani kiadványoknak legteljesebbikét, az új nagy Siebmacher kiadást ismertette *Bárczay Oszkár* tagtársunk folyóiratunk egyik legközelebbi füzetében. Az eddigelé mintegy 380 füzetben megjelent nagy vállalat az angol, olasz, franczia, spanyol heraldika kivételével az egész művelt nyugat heraldikáját felöleli ; s minthogy a tetemes költségbe kerülő kiadványt hazánkban igen kevés példányban birjuk, az ismertető érdemes munkát végzett, midőn a nagy conceptióju vállalatot érdeklődőkkel legapróbb részleteiben megismertette. Igaz, hogy a nagy mű tervezete és kivált hazánkat érdeklő részei ellen közjogi aggályokat táplálhatunk, de nem kell felednünk, hogy a vállalat mostani felosztásában az 1853. év folyamán indult meg, mikor mindent mást inkább tekintetbe vettek, mint a magyar közjogot. A tudomány szempontjából fő és lényeges dolog, hogy a Magyarországot közvetlenül érdeklő részek oly szakavatott férfiak szerkesztésében láttak napvilágot, kiknek hazai heraldikánk a legnagyobb hálával adósa.

Hazai heraldikánk egy nagyérdekű emlékéről a gróf Haller család nemzetségkönyvéről *Illéssy János* most már vál. tagunk becses adatot közölt, mely tanusítja azt, hogy ezt a kiváló heraldikai és genealogiai kutforrást már 1660-ik évben hivatalos bizonyítékúl használták.

A történelem egyéb segédtudományai közül a sphragistika művelése sem maradt parlagon folyóiratunk mult évi folyamában. Ebben tettük közé *Pór Antal* vál. tagnak múlt évi titkári jelentésemben ismertetett felolvasását, melyben «Pecséttani apróságok» czímén öt sphragistikai érdekességgel ismertetett meg. *Kandra Kabos* tagtársunk pedig I. Fülöp váczi püspök állítólagos 1279. évi pecsétjéről értekezett, a melyről kimutatja, hogy az a pecsét, melyet Pray a váczi püspökének tartott, nem más, mint Fülöp fermoi püspöknek, III. Miklós pápa magyarországi követének pecsétje.

Még két, a magyar onomastikon körébe vágó dolgozatról kell megemlékeznem ; és ezzel befejeztem azon tudományos kérdések és feladatok sorát, melyekkel folyóiratunk a lefolyt évben foglalkozott.

Mindkettő *Dr. Karácsonyi János* vál. tag, buzgó munkatársunk tollából került ki. Egyik a Gejza név mai kiejtésével foglalkozik ; a szerző szakítva régi álláspontjával, mely szerint ez ősmagyar név *Gecse*nek volna ejtendő, a *Gyécse* kiejtést ajánlja ; míg a a másik dolgozat a Tuhutum név mai kiejtésére nézve a *Tétény*-t tartja legjobbnak.

Ime, tisztelt nagygyűlés, mind az a tudományos eredmény és új kutatás, melylyel társaságunk és folyóiratunk a művelésre kitűzött disciplinák felvirágoztatásához a lefolyt évben hozzájárult. Hogy folyóiratunk ezen kívül figyelemmel kisérte a szakirodalomnak körébe vágó termékeit s hogy tudomást óhajtott venni a külföldi irodalomnak működése körébe eső termékeiről, ezt külön kiemelni szükségesnek nem tartom ; folyóiratunk tizenkét éves fennállásával eléggé jelezte azt az irányt, melyen haladni akar és legalább tudva, soha sem akart véteni a tudomány és a tudományos kritika követelményei ellen.

A tudományos működés terén kifejtett tevékenységről beszámolva : társaságunk belső életéről szóló jelentésemet rövidre szabhatom.

Azon megrázó veszteségen kívül, melyet közszeretetben és tiszteletben álló másodelnökünk halála okozott, társaságunk belső élete a lefolyt év alatt csöndes munkásságban és ügyeink intenziv rendezésében telt el.

Nyomasztó régi terheket vettünk le vállainkról. Csak a folyó évben sikerült megszabadulnunk saját megtakarításaink árán azon tartozásoktól, melyeket az 1888-ban kiadott Nemzetségi Zsebkönyv I. kötete rótt ránk. Nem terhelnek többé a múlt évben megjelent Tárgy- és Névmutató költségei sem. Egyik vállalatunk sem járt azzal a pénzügyi eredménynyel, melyet tőle vártunk. Az elsővel kötelességet teljesítettünk alapszabályaink, a másodikkal a tudomány iránt. Ha nem is következett be az óhajtott anyagi siker, kárpótoljon érte a tudat, hogy tudományos és irodalmi társaságok kizárólagos czélja nem az alaptőke gyarapítása, hanem csak a tudomány gazdagítása és terjesztése lehet. Ha ezt önerőnkből elérni képesek vagyunk, elérjük czélunkat és jutalmunkat.

Alaptőkénk tavalyi jelentésem óta változást nem mutat. Tagjaink száma 9 pártoló és 19 évdíjas taggal szaporodott, kikhez még az 1895. évtől kezdve egy új örökös (500 frtos) alapító tag járul ; kevés a szám arra, hogy működésünk körét kitágítsuk, de elég,

hogy mostani munkásságunk keretében gondtalanúl megmaradjunk.

Választmányunknak halálesetek által meggyérült sorát két új tag megválasztásával egészítettük ki. — *Dr. Illéssy János* és *Makay Dezső* tagtársaink a legutóbbi vál. ülés határozata értelmében igazgató-választmányunk tagjaivá lettek. Ez új szakférfiakkal megerősödve és az imént választott nagyérdemű másodelnökkel élünkön, választmányunk bizalommal nézhet egy uj esztendő munkássága és tudományos eredményei elé.

Jelentésem végéhez érve, azt azon kéréssel fejezem be, hogy a t. nagygyűlés jelentésemet, ha a benne foglaltak alapján a választmány működése és folyóiratunk iránt bizalommal viseltetik, tudomásúl venni méltóztassék.

Fejérpataky László,
társ. titkár.

SZAKIRODALOM.

Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Irta dr. Csánki Dezső. II. kötet.

A Hunyadiak korából 1890-ben jelent meg a VI. kötet, mely a Teleki József gróf által tervbevett s Szabó Károly által meg is kezdett, de félbemaradt Történelmi földrajz első kötete gyanánt az ország Tisza-menti vármegyéinek földrajzát adta kezünkbe. Négy év múlt el azóta; s hogy nem eredménytelenül, mutatja a most megjelent második kötet, melynek tartalmi gazdagsága a négy évi várakozási időt szinte rövidnek tünteti fel, s minden ékesszólásnál hangosabban nyilatkozó bizonyságot tesz szerzőjének, *Csánki Dezső*nek szorgalmáról, kitartásáról és munkaerejéről, melylyel a maga nemében páratlanúl álló óriási anyaghalmazt aránylag oly rövid idő alatt képes volt rendszeres feldolgozásban a tudományos világ itélőszéke elé bocsátani. A második kötet az ország déli vidékének, közelebbről megnevezve Temes, Krassó, Keve, Torontál, Bács, Bodrog, Szerém, Valkó, Pozsega, Baranya, Somogy és Vas megyéknek földrajzát tartalmazza; Zala vármegye, anyagának rendkívüli terjedelme miatt, a következő kötetre maradt.

A munka beosztása, az anyag feldolgozásának módja ugyanaz, melyet a szerző az első kötetnél követett. Minden vármegyénél általános ismertetést kapunk a vármegye határairól s területének az egyes birtokosok szerint való megoszlásáról, bevezetése és egyúttal mintegy összegezése gyanánt a lexikális résznek, mely az illető vármegye helységei és birtokos családjai szerint betürendben csoportosítja a területi változásokra vonatkozó adatok halmazát. Anyagának rendkívüli gazdagságáról s a szorgalomról, mely azt az ország különböző nyilvános és magánlevéltáraiból előteremtette, csakis a legnagyobb elismerés hangján emlékezhetünk meg. Ez adatokban a magyar középkor utolsó két századának, a XIV. és XV. századnak területi, jogtörténeti, közgazdasági, és lehet mondani: politikai történelmére vonatkozó dokumentumok vannak a történetiró rendelkezésére bocsátva, s nincs történelmi irodalmunknak egyetlen ága sem, melynek munkásai nem tudnák azokat haszonnal értékesíteni tudományos czéljaikra. Minket e kötetnél is úgy, mint az előbbinél, a magyar nemesi családokra vonatkozó adatok érdekelnek első sorban, s a kötetet átlapozva, úgy találjuk, hogy ez adatok sok tekintetben még többet nyújtanak, mint a mit az első kötetben találtunk. Így, hogy csak néhány nevet említsünk, a Garaiakról és Marótiakról Bács, Szerém, Valkó, Pozsega, Baranya és Vas vármegyéknél, a Töttösiekről Bodrognál, az Antimiakról és Batthyányakról, a Marczaliakról, Szerdahelyiekről Somogynál, a Kanizsaiakról, Nádasdiakról Vasnál egész értekezéseket találunk, melyekben a felsorolt adatoknak csak valamivel bővebb részletezése szükséges, hogy e nevezetes családok középkori története tisztán álljon előttünk. A részletekbe ezúttal nem bocsátkozhatunk; hiszszük és reméljük, hogy a kötet családtörténeti anyaga az őt megillető méltatásra fog találni genealogusaink részéről, s rövid ismertetésünket azzal az óhajtással zárjuk be, hogy a nagytudományú szerző mielőbb ajándékozzon meg bennünket a nagyszabású munka további köteteivel. Gy.

A felső-kubini Meskó-család leszármazása és történeti emlékei czímen *felső-kubini Meskó Márton* összeállította és kiadta a családja történetére vonatkozó adatokat. E család történetét már Szontágh Dániel is megírta 1861-ben, a melyet aztán Nagy Iván is csaknem egész terjedelmében fölvett a maga művébe; ez szolgált most alapúl Meskó művének is, ki azt helyenként egy-egy újabb adattal megpótolta, itt-ott javított rajta s 1861-től egész 1894-ig folytatta. A mű élén közli báró Meskó József altábornagy arczképét, továbbá három czímernek, u. m. a felső-kubini nemesi, a széplak-enyiczkei bárói s az 1885-ben nyert csanádi nemesi czímernek rajzát; végül genealogiai táblákat (I—XIII.) s a család történetére vonatkozó okleveleket.

Legbővebben a család mult és jelen századi történetére terjeszkedik ki s itt is különösen a család legnagyobb szerepet vitt tagjának, a közlegényből altábornagyi rangra emelkedett s 1804-ben bárói czímet nyert Meskó Józsefnek életére; újabb adatok és bővi-

tések is leginkább e századokban fordúlnak elő, pedig természetesen jobban emelte volna műve becsét, ha a régibb kort, hol gyérebbek s zavarosabbak az adatok, igyekezett volna bővebben tárgyalni s behatóbban szemügyre venni; vagy ha erre nem vállalkozott is, legalább az újabb genealogiai kutatásokat ne hagyta volna figyelmen kívül, így egy nagy botlást is elkerült volna. Nem beszélne ugyanis a «felső-kubini, széplaki, enyiczkei és csanádi előnevekkel élő báró és nemes Meskó-családról» úgy, mint egy családról, mikor Csergheő Géza a Siebmacher Wappenbuchjának 18. füzetében világosan kimutatta, hogy a széplaki és enyiczkei Meskó-család semmi vonatkozásban nem áll a felső-kubini Meskó-családdal s a kettőt csak a név hasonlatosságánál fogva zavarták össze s vették egynek. (V. ö. Turul IV. 1886. évfolyam 39. l., hol Csergheő először nyilvánította erre vonatkozólag kételyét.)

A család első őseiről szólva, szerző sem kerülhette ki, hogy bele ne essék a hasonnemű művek rendes hibájába, a nagyzásba. Szinte megszoktuk már, hogy a család őse királyi vérből, a hét törzsfő egyikétől vagy Scythiából származik s fel se tűnik, ha a Meskó-család őse «kormányzó» volt. A mint ugyanis (7. l.) elmondta, hogy Kálmán király a Vág völgyében idegen népfajok között magyar telepeket (!) létesített, melyek egy kormányzó (!) fenhatósága alá tartoztak, a kiktől származott aztán a Dunán-inneni nemes családok legnagyobb része (!), így folytatja tovább: «Comes Hundkonth, a felső-kubini családok közös törzse, II-dik András király uralkodása alatt valószinűleg ilyen magyar telep kormányzója volt, ... az 1222. és 1233-iki ősokmányokban Comesnek nevezett czímről azt következtetem, hogy ő igenis kormányzó volt.» Naiv egy kissé az a következtetés is, hogy «Comes Hundkonthnak fiai közül vagy Adorjánnak vagy pedig Mihálynak neje lengyel nő lehetett s annak vagy apja vagy valamelyik atyafia nevéről nevezte el Adorján egyik fiát Mesknek, illetőleg Meskónak.»

Hibául lehet felróni azt is, hogy az egyes családtörténeti adatoknál nincs megemlítve, hogy honnan valók, mely adatok vannak kiadott s melyek kiadatlan oklevelekből merítve s így adatainak utánkeresése rendkívül meg van nehezítve, tudományos czélokra pedig hasznavehetetlen. Az is idejét multa már, hogy az okleveleket mint itt a Függelékben vannak betűhiven közöljük. Az ilyenek: «. . ejusdem C: Ott: Arvens: Surrogat: Vice Comitem . .» szinte sértik a szemet.

Megengedjük, hogy e hibák részben már a Szontágh-féle műben is megvoltak s szerzőnket csak annyiban terheli mulasztás, hogy ezeket elnézte vagy nem akart nagyobbmérvű változtatásokat is tenni; másfelől, hogy nem tudományos czélból íratott, a minthogy — tudomásunk szerint — nem is hozatott könyvárusi forgalomba, hanem csupán az volt a czélja, hogy általa a messze elágazott s külföldre is kiszármazott család tagjai között az összetartozóság érzete fentartassék s a közös mult emléke által ápoltassék: ily szempontból tekintve mindenesetre megfelel maga elé tűzött feladatának s hasznos szolgálatot teljesített a család érdekében.

Dézsi Lajos.

A zichi és vásonkői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára. VI. kötet. Szerkeszti: Nagy Imre. Budapest, 1894.

Nagy Imre halála után, mintegy irodalmi hagyatéka gyanánt jelent meg főuri családaink egyik legelágazóbbja okmánytárának VI. kötete. Hosszú ideig váratott magára, több mint hat év múlva vehettük csak az előttünk fekvő kötetet. A 433 oklevelet tartalmazó kötet az 1336—1420-ig terjedő időszakot öleli fel. Az V. kötetben követett eljárás, hogy az egyszerű halasztásokról szóló, vagy a már közöltekhez teljesen hasonló szövegű oklevelek csak kivonatban közöltetnek, jelen kötetben is keresztül van víve, mely eljárás a mellett, hogy sok helyt takarít meg, lehetővé teszi azt, hogy minél több okmány lásson egy-egy kötetben napvilágot.

Hogy mily kincset rejt jelen kötet is magában, úgy a különböző nemesi családok, mint pedig a birtokok történetére, viszonyaira, arról futólagos átlapozása a munkának is meggyőzi a kutatót. Az okmányok közül nagy számu vonatkozik a Báthmonostori Töttös családra, de elég szép számmal találunk adatokat a Kisvárdai, Garai, Pazoni családokra is. Maga magát dicséri e munka, melynek fontosságát és becsét hazánk genealogiájára nézve nem szükség még kiemelni. Az oklevelek közlése, mint az oly kiváló tudományu férfiutól, mint Nagy Imre volt, nem is várható máskép, a szőrszálhasogatásig pontos.

De nem hallgathatjuk el azt, hogy a jelen kötet, ép úgy mint az előbbeniek, egy nagy hibában leledzik, mely használhatóságán nagy csorbát ejt. — Értjük ez alatt egy név- és tárgymutató hiányát, mely egy okmánytárnak használhatóságára, ép az adatok szétszórtságánál fogva nagy befolyással van, s a kutatót jelentékeny időpazarlástól kiméli meg. Remélhetőleg e hiányon valami uton módon segítve lesz, akár egy külön kötetben megjelenő index, akár a legközelebb megjelenendő VII. kötethez mellékelt összefoglaló név- és tárgymutató által.